A apărut

RADU BOUREANU

SÂNGELE POPOARELOR

CU 20 DESENE ALE AUTORULUI
ŞI UN AUTOPORTRET

Poetul dă glas suferinţelor poporului şi cântă lupta lor pentru eliberarea de sub exploatare şi asuprire, nădejdea lor într'o lume nouă, superioară.

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

VIAŢA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A SOCIETĂŢII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA

EDITURA PENTRU ★ITERATURĂ ŞI A

ANUL I. Nr. 6

NOEMVRIE

VIAŢA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A SOCIETĂŢII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA

★

ABONAMENT ANUAL

INSTITUŢII	Lei 5.000
SINDICATE, ŞCOLI	„ 3.000
PARTICULARI	„ 1.800
MEMBRI U.S.A.S.Z. MUNCITORI, STUDENŢI, ELEVI, MILITARI	„ 1.500

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

BD. ANA IPĂTESCU Nr. 39 — TEL. { REDACŢIA: 2.06.40, ADMINISTRAŢIA: 2.40.70

BUCUREŞTI

VIAŢA ROMÂNEASCĂ

ANUL I, Nr. 6, NOEMVRIE 1948

PRIETENIA ROMÂNO-SOVIETICĂ

Niciodată poporul român n'a avut un prieten mai sincer, mai consecvent decât marele popor sovietic. Deaceea, săptămâna prieteniei româno-sovietice nu este decât sinteza unei amiciții care s'a clădit zi de zi, ani de-a-rândul și care nu va mai putea fi niciodată sdruncinată. In trecut, în calea prieteniei româno-sovietice a stat moșierimea și burghezia română. Clasele exploatatoare ale vechei Românii, strâns legate cu puterile imperialiste, au format piedeca ticăloasă în calea făurirei prieteniei româno-sovietice. Și poporul nostru, timp îndelungat — 2 decenii și jumătate — n'a reușit să înfrângă pe acest dușman al păcii și prieteniei dintre popoarele român și sovietic. Cu toate luptele curajoase duse de clasa muncitoare a României vechi, de țărănimea săracă, dictatura marelui capital și a moșierimii n'a putut fi sfărâmată. Abia în 1944, când, după marile victorii ale Armatei Sovietice asupra hoardelor cotropitoare naziste și fasciste, după izbânzile dela Moscova, Leningrad, Stalingrad, oștirile liberatoare intraseră pe teritoriul României, dictatura slugilor lui Hitler a fost răsturnată și de atunci, an de an, clasa muncitoare în fruntea tuturor oamenilor muncii, a sfărâmat bucată cu bucată puterea politică și apoi cea economică a marei burghezii și moșierimii. Acești 4 ani, din toamna lui 1944 și până în toamna lui 1948, au însemnat pentru țara noastră mai mult decât un secol, au însemnat saltul României dela vechea structură burghezo-moșierească, cu o formă de stat monarhică, la noua structură populară democratică, cu o formă de stat republicană. Acest

salt nu a fost cu putință decât în urma eliberării țării noastre de către Armata Sovietică și prin sprijinul permanent politic, economic și cultural pe care l-am primit și îl primim dela Marea Uniune Sovietică. Când tineretul nostru muncitoresc cântă: « Stalin și poporul Rus, libertatea ne-au adus », nu face decât să exprime simțămintele întregului popor.

In săptămâna prieteniei româno-sovietice, sărbătorim marea schimbare, profunda transformare a țării noastre, împlinită prin ajutorul direct al Uniunii Sovietice și care constitue temelia evoluției noastre spre o societate în care oamenii liberi, necunoscând exploatarea, vor trăi fericiți.

Exprimăm recunoștința noastră pentru aceia care, fiind învingători, au știut să rămână prieteni, fiind puternici, au știut să fie mărinimoși, fiind mari, au știut să trateze în spirit de egalitate pe cei mai mici, aplicând astfel geniala politică leninistă-stalinistă.

Mărturisim gratitudinea noastră pentru sprijinul economic și cultural, acordat cu generozitate și înțelegere. Ceea ce se făurește acum, în greutățile luptei împotriva imperialismului și în bucuriile înfrățirii, este clădit pentru vecie.

Intre poporul român și popoarele sovietice, existau tradițiile prieteniei. Dacă acestea nu s'au putut desvolta în trecut, faptul s'a datorat burgheziei și moșierimii române. Dar astăzi, cu fiecare nouă lovitură pe care fostele clase exploatatoare din România o primesc, cu fiecare rostogolire spre prăpastie a acestor ciuperci otrăvite, ceea ce era interzis în trecut, crește, înflorește, dă roade minunate.

Care sunt tradițiile prieteniei dintre poporul român și poporul rus? In primul rând, trebue subliniat că la însăși constituirea poporului nostru, în perioada dintre secolul V și XII, au participat activ popoarele slave, care au conviețuit secole de-a-rândul până s'au contopit, cu vechii daco-romani. Istoria noastră oficială, până de curând a ascuns poporului acest adevăr. Ea a încercat să cultive elemente de discordie, împiedecând să se cunoască această realitate, că poporul nostru este un popor daco-romano-slav.

In toate momentele grele ale istoriei noastre, în timpul invaziilor turcești, în perioada lui Ștefan cel Mare, a lui Ioan Vodă cel Cumplit, a lui Dimitrie Cantemir, a războiului pentru independență, poporul nostru a apelat la ajutorul marelui popor rus. După cum independența noastră, scuturarea jugului otoman, a fost dobândită cu ajutorul armatelor ruse, la 1877, de asemeni definitiva noastră independență și scuturarea jugului imperialist, au fost cucerite cu sprijinul hotărîtor al Armatei Sovietice în 1944—1945. Pomenind pe scurt despre tradițiile culturale care ne leagă, este de ajuns să subliniem că toată cultura noastră până la începutul secolului al XVIII-lea s'a desvoltat în strânsă legătură cu cultura slavă. Primele cercuri de intelectuali care s'au integrat în lupta poporului, au urmat exemplul vechilor narodnici ruși revoluționari, primele cercuri marxiste în țara noastră s'au format în Moldova, cu ajutorul revoluționarilor ruși emigrați.

Cei mai de seamă scriitori ai noștri și-au desfășurat talentul sub influența directă a marei literaturi ruse din secolul XIX și începutul secolului XX. Revistele « Contemporanul » și « Viața Românească », în care apărea literatura progresistă a vremii, exprimau în paginile lor legătura strânsă cu literatura rusă și cu mișcările progresiste și revoluționare din Rusia.

Acestea sunt doar câteva aspecte ale tradițiilor de prietenie dintre popoarele noastre.

Dar prietenia și legătura noastră adâncă cu popoarele Uniunii Sovietice își trag rădăcinile nu numai din tradiția veche de secole, ci și din realitățile vieții noastre de astăzi. Poporul nostru este adânc interesat în menținerea unei păci sigure și durabile. O astfel de pace care să nu reprezinte o simplă pauză între două războaie, nu poate fi asigurată decât cu sprijinul puternic al Uniunii Sovietice — pilonul luptei pentru păstrarea păcii în lume, chezășia apărării și păstrării suveranității și independenței naționale a popoarelor, — împotriva tendințelor acaparatoare și provocatoare de războiu ale clicilor imperialiste. Poporul nostru care a reușit să cucerească un regim de democrație populară, datorită eliberării țării noastre de către glorioasa Armată Sovietică și datorită luptei sale grele și stăruitoare, știe că numai prietenia strânsă cu popoarele Uniunii Sovietice, că numai participarea noastră activă în frontul de luptă al democrației și socialismului,

în frontul de luptă anti-imperialist condus de U.R.S.S., ne poate garanta cuceririle noastre, ne poate garanta munca pașnică de transformare a țării noastre într'o țară desvoltată din punct de vedere industrial, social și cultural.

Dar această prietenie și colaborare cu Uniunea Sovietică, nu ne garantează numai o desvoltare liberă și fără amestec imperialist, ci ne asigură și un sprijin puternic și temeinic pentru lichidarea înapoierii în industrie și agricultură, ne asigură ajutorul Uniunii Sovietice cu materiile prime și materialele industriale necesare desvoltării țării noastre, în condiții de respectare a drepturilor și suveranității noastre. Ajutorul și sprijinul pe care ni l-a dat și ni-l dă permanent U.R.S.S. reprezintă pentru noi ajutorul frățesc al țării înainte mergătoare pe calea comunismului, pentru sora mai mică R.P.R., care abia a pornit pe acest drum.

Colaborarea economică româno-sovietică a găsit forme noui, necunoscute încă în viața economică internațională — Sovrom-urile. Acestea sunt întreprinderi în care fiecare parte, atât cea românească, cât și cea sovietică, vine cu un aport egal, în care conducerea este asigurată la paritate în cea mai prietenească colaborare și al căror scop este desvoltarea economiei țării noastre. Este pentru prima oară în istorie, când o mare putere înțelege să ajute industrializării noastre și asigurării independenței noastre economice. Țările imperialiste urmăreau totdeauna și urmăresc și astăzi menținerea țărilor mici ca state cu economie înapoiată — hinterland agricol al lor, piață de desfacere pentru mărfurile lor fabricate. Imperialismul, atât anglo-american, cât și cel german și italian, au urmărit în România doar jefuirea bogățiilor naturale (petrol, minereuri) și a celor agricole. Pentru prima dată în istoria noastră, U.R.S.S. — țara socialismului — ne dă efectiv ajutorul său de neprețuit, pentru ca să devenim o țară industrial-agrară înaintată. Sovrompetrol, Sovromlemn, Sovromtransport, TARS, Sovrombanc, ca și Sovromtractor și Sovromchim — născute de curând, sunt tot atâtea pârghii ale industrializării R.P.R. și ale propășirii noastre economice. Acordurile comerciale încheiate în ultimii ani între U.R.S.S. și R.P.R., ne-au asigurat materii prime de cea mai mare însemnătate, minereuri de fier, bumbac, cărbuni, țagle, etc., precum și utilaj industrial. Dacă

industria noastră siderurgică a depășit considerabil nivelul atins în 1938, aceasta se datorește în mare măsură materiilor prime primite din U.R.S.S. Dacă industria noastră textilă lucrează din plin, dacă avem posibilitatea să ne îmbrăcăm, aceasta se datorește bumbacului sovietic revărsat în țara noastră. Este semnificativ faptul că un stat puternic industrializat ca U.R.S.S. acordă unui stat puțin industrializat, materiile prime de care el însuși are atâta nevoie. Numai măreața patrie a socialismului poate duce o astfel de politică economică de prietenie și colaborare.

Poporul nostru poate astăzi să-și însușească marile valori ale culturii sovietice. Sutele de volume tipărite de « Cartea Rusă » și de alte edituri, au făcut cunoscute masselor largi populare frumusețile literaturii sovietice, măreția filosofiei marxiste-leniniste, îndrăzneala neasemuită bazată pe adevăr și o metodă nouă (dialectica materialistă) a științei sovietice. Atât grandioasa muzică rusă a lui Glinka, Musorgski, Borodin, Balakirev, Rimski-Korsakov, Ceaikovski, cât și muzica sovietică contemporană, însuflețesc și inspiră talentele poporului nostru.

Operele nouei culturi sovietice sunt astăzi un bun al întregii lumi progresiste.

La sfârșitul săptămânii acesteia sărbătorim 31 de ani dela marea revoluție socialistă din Octomvrie. Se împlinesc 31 de ani dela înfăptuirea Revoluției care a desființat pe o șesime a globului pământesc exploatarea omului de către om și a asigurat trecerea puterii în mâna clasei muncitoare. O eră nouă s'a deschis în istoria omenirii — era omului eliberat, a omului comunist. Nicio sărbătoare nu poate fi mai scumpă muncitorilor din întreaga lume și tuturor oamenilor progresiști, decât 7 Noemvrie. Nicio sărbătoare nu poate fi mai scumpă muncitorimii și poporului nostru, decât 7 Noemvrie, pentrucă atunci s'a făurit puterea eliberatoare, care ne-a dat și nouă, în 1944, libertate și independență. De aceea clasa muncitoare din Republica Populară Română aniversează 7 Noemvrie prin intensificarea luptei sale pentru socialism și pentru pace. Iar gândurile noastre, ale tuturor celor ce muncesc — proletari și cărturari, țărani muncitori, — merg spre acela care poartă astăzi mai departe și tot mai sus măreţul steag al lui Marx, Engels și Lenin, către acela care, construind

comunismul în Uniunea Sovietelor, conduce — în fruntea Partidului Bolșevic — lupta omenirii pentru pace și împotriva imperialismului, către Iosif Visarionovici Stalin, acela care, de curând, a spus că toate manevrele agresive ale imperialiștilor, nu pot sfârși decât printr'un eșec rușinos:

> *« Sunt încă prea vii în memoria popoarelor grozăviile războiului recent și sunt prea mari forțele sociale care sunt pentru pace, pentru ca elevii lui Churchill întru agresiune, să le poată înfrânge și să îndrepte lucrurile spre un nou război ».*

Asemenea cuvinte dau încredere și nădejde întregii omeniri muncitoare.

MIRON CONSTANTINESCU

MOSCOVA ROȘIE, MOSCOVA AURIE...

Au trecut ani, mulți ani
din vara aceea năprasnică, grea,
când în luna secerișului roșu
năvălit-au hoardele nimicirii și ale jafului
spre inima țării oamenilor slobozi și drepți —
U. R. S. S.

Au trecut ani, mulți ani
din iarna aceea cumplită,
când în Noemvrie — luna furtunilor,
s'au năpustit diviziile de tancuri ale lui Guderian,
haite de fiare setoase de sânge,
spre inima țării care construia fericirea
libertatea, iubirea,
spre Moscova.

In fabricile Europei, lângă mașini,
pe câmpiile și podișurile Asiei,
în deșerturile și pădurile Africei,
în minele și uzinele Americei,
sufletele noastre se strângeau dureros
pentru suferințele Moscovei,
și nădejdea creștea neîncetat
ca flacăra soarelui peste munți, în zori
pentru victoria Moscovei.

Azi ne întoarcem privirile pline de dragoste
spre Moscova roșie, spre Moscova aurie
și spunem:
Vor trece secole și milenii,
dar gloria ta va străluci tot mai puternic,

gloria orașului care a nimicit fiarele,
gloria orașului care a eliberat omenirea,
gloria orașului marelui Stalin,
capitală a comunismului —
Moscova.

Cît a crescut fortăreața lui Juri Dolgoruki
în oceanul năvălirilor tătărești!
Cum s'au sfărâmat sub zidurile Kremlinului
atacurile armatelor de pradă din Apus și Răsărit!
Cum a biruit răscoala lui Minin și Pojarski
îngâmfarea prostească a panilor polonezi!
Cum s'a scufundat în marea incendiului tău
corabia trufașă a lui Napoleon Bonaparte!

Oraș al lui Juri Dolgoruki, cetate întărită,
sunt opt veacuri dela nașterea ta,
dar lumina-ți nu se va stinge niciodată,
va străluci tot mai puternică, mai vie,
în privirile însetate ale asupriților,
în zâmbetele bucuroase ale eliberaților,
peste prăbușirea cumplită a dușmanilor și trădătorilor.

In gândirea ta
trăește gândirea lui Marx și a lui Engels,
în inima ta
pulsează nădejdea omenirii,
voința ta
este voința marelui Lenin,
lupta ta — lupta lui Stalin,
călăuzește popoarele,
făurește pacea lumii.

De pe toate pământurile, din toate meleagurile,
ne întoarcem privirile spre tine
și-ți spunem: slavă ție, Moscovă,
biruitoare a fascismului,
slavă!
Și negrul robit, din America și Africa
te salută,
și sărmanul paria hindus strivit de cai englezești
te salută,

și evreul chinuit trecut prin Dachau sau Auschwitz
te salută,
și viteazul chinez ce sdrobește trupele mercenare
ale Kuomintangului,
te salută.

Peste cupolele aurite,
peste mozaicul multicolor
peste marmora neagră
din Piața Roșie,
răsare soarele.

Ca un uriaș tezaur
lucește Kremlinul în razele zorilor,
cu turnurile sale ascuțite,
cu zidurile sale crenelate,
oglindindu-se în apele limpezi ale Moskvei,
iradiind în văzduhul pur
lumină,
viață,
înțelepciune.

Intre blocurile uriașe roșii și negre,
printre brazii curați,
înconjurat de nesfârșita venerație a popoarelor,
în mausoleul tăcut
odihnește acela care a făcut din Moscova
mândria popoarelor,
patria proletariatului —
Vladimir Ilici Lenin.

Niciodată omenirea n'a cunoscut un om
asemenea lui;
ca un fulger a frânt pentru eternitate, istoria;
a despărțit trecutul însângerat al suferințelor,
de viitorul eroic, drept, fericit! —
Lenin — făuritorul Partidului Bolșevicilor,
ctitorul comunismului.

Niciodată oamenii
n'au avut un tovarăș
mai apropiat, mai simplu, mai drag

decât acela care veghează liniștit
între blocurile masive de marmoră,
în Piața Roșie,
în Mausoleu.

Spre el sboară gândul
muncitorului grevist din Franța, Italia,
al țăranului truditor din Andaluzia,
al minerului american
al luptătorului indian —
și el îi inspiră pe toți.

Astăzi stelele roșii înscriu numele lui pe ceruri
și vântul îl fâlfâie ca pe un stindard
pe deasupra oceanelor globului.

Astăzi roadele câmpului colhoznic
îi cinstesc memoria,
flori minunate cresc în grădinile Siberiei
— nouile grădini ale Hesperidelor —
și grâul urcă pe platoul Pamirului,
la trei mii de metri înălțime,
lângă sborul vulturilor.

Astăzi furnalele gigantice vestesc biruința sa,
baraje uriașe adună apele fluviilor
pentru turbinele centralelor hidroelectrice;
perforatoarele străpung stâncile,
scoțând la iveală nestematele pământului —

numele lui este săpat pe munți,
din Altai și Urali până 'n Caucaz și Carpați,
cât se întinde măreața Uniune Sovietică
stă scris: Vladimir Ilici Lenin.

Când amurgul
pogoară deasupra orașului
în valuri concentrice, stacojii
și stelele aurii — de zi — ale Kremlinului
își reiau purpura
devenind rubinii stele de noapte —
cu bucurie
urmărim ridicarea ta, Moscovă,

grandioasele tale planuri cincinale
înfăptuindu-se în patru ani:
parcă
roșul înflăcărat al tablourilor lui Repin
arde în inima furnalelor,
în cuptoarele oțelăriilor,
parcă
războaiele mecanice ale țesătoriilor
cântă imnul bucuriei și al păcii,
o nouă simfonie a 9-a de Beethoven;
parcă
piruetele Galinei Ulanova
ale minunatei Tihomirova,
ale fragilei Olga Lepeșinscaia
trasează spiralele cuțitului de strung,
când taie oțelului ghiventurile;
parcă operele melodioase ale lui Ceaikovski,
Rimski-Korsakov sau Musorgski
ritmează în uzinele tale
sgomotul vesel al motoarelor,
trepidația miilor de laminoare, frèzere, strunguri
ce făuresc belșugul.

Cântecele noastre merg spre tine, Moscovă,
cetate clădită din suferințele iobagilor lui Stenka Razin
și din bucuriile oamenilor sovietici.
Puternică, veselă, măreață te înalți,
luminând calea omenirii asuprite, trudite.
Simțim calda ta inimă frățească,
ascultăm cuvintele tale înflăcărate,
pe cari undele văzduhului le poartă departe
pe toate continentele, pe toate mările.

Te-am cunoscut, Moscovă roșie,
Moscovă aurie,
și în nopțile întunecate ale iernii,
când viforul spulbera praful de aluminiu al zăpezii
și vârtejurile dansau șuerând prin piața Revoluției, —
ca și în surâzătoarea, înverzita vară,
când Moskva-Rekà își rostogolește alene
mândrele ape între maluri de piatră.

Am văzut uriașa gară a metroului
în Piața Maiakovski,

unde au răsunat genialele cuvinte ale ***lui Stalin***
la 7 Noemvrie 1941,
când hoardele naziste erau la porțile Moscovei, —
mărețe slove care au îmbărbătat omenirea.

Cântau pe străzi surorile Zoiei Cosmodemianskaia
și mamele își duceau copiii la leagăn;
fetele, venind dela fabrică,
ceteau în metrou poeme,
în timp ce vagoanele sburau,
prin întuneric,
de pe un tărâm pe alt tărâm —
meteori albaștri cu geamuri de cristal.

In șiruri nesfârșite trecea triumfător tineretul sovietic,
cel care a învins în toate bătăliile,
cel ce plămădește nouile orașe, fabrici și sate.
Se plecau mestecenii, salutându-i trecerea
sub cerul limpede și înalt.

Au trecut-ani, atâți ani furtunoși,
și astăzi strălucește în lume,
încălzindu-ne inimile
de bucurie și nădejde,
Moscova roșie, Moscova aurie.

Dar dacă
vor mai încerca vreodat
cei pentru care viața omenirii
e bun de nimic
Churchilii, Trumanii, Dewey-i, Marshallii,
cei care socotesc
că alte zeci de milioane de oameni pot pieri
pentru mârșavele lor beneficii,
să știe
că nu milioane
ci miliarde muncitori, țărani, femei
din Indonezia până la Chili
și din Siberia până 'n Madagascar
vom sta
strajă păcii,
strajă Moscovei!

Zăgaz de flacări,
uragan de oțel,
sfărâma-vom
tâlhăreștile lor socoteli!

Se face ziuă
și peste stelele roșii ale Kremlinului
se aprinde soarele.
De granitul Moscovei
se sdrobesc talazurile dușmane,
sub limpezi ceruri scânteiază,
luminează în lume,
invincibilă —
MOSCOVA,
Moscova roșie, Moscova aurie.

RADU PĂDURE

REVOLUȚIA DIN OCTOMVRIE ȘI DRUMURILE LITERATURII

De trei ani vâlvătaia cumplită a războiului imperialist cuprinsese întregul glob pământesc. De trei ani mamele își plângeau fiii morți în cumplitul măcel, soțiile își chemau în van soții dispăruți și orfanii întindeau în zadar minuțele după părintele dus departe să lupte și să moară pentru o cauză care nu era a lui. Popoare se înfruntau, milioane de ostași gemeau și armate își mutau dispozitivul prin smucituri isterice, fără rost. Se părea că în joc este viitorul omenirii întregi.

De fapt însă sângele curgea șuvoiu, milioane de morți împestrițau câmpurile de bătaie în toate colțurile pământului, se distrugeau orașe și sate, pierau bunuri agonisite în sute de ani, pentrucă marile trusturi și concerne imperialiste își smulgeau unele altora piețele de desfacere și izvoarele de materii prime. Era războiul imperialist, — războiul fabricanților și al bancherilor, războiul sătuilor; pierau însă cei mulți și flămânzi, cei oropsiți și îndurerați. Soțiile și mamele erau cernite, copiii rămâneau orfani, pentrucă lumea capitalistă căuta ieșire din criză, prin moarte, distrugeri și crimă. Și deodată, în ropotul asurzitor al mitralierelor, în schelălăitul șenilelor și torentul obuzelor, au răsunat detunături aducătoare de veste nouă, de vreme nouă, de viață.

Erau tunurile de pe crucișătorul « Avrora », vestind oamenilor muncii din lumea întreagă că proletariatul rus se ridică împotriva burgheziei și moșierimii, împotriva imperialismului și, însetat după pace, pământ și libertate, smulge din mâna asupritorilor puterea, pentru a deveni, el singur, făuritorul soartei sale. Sub conducerea Partidului Comunist Bolșevic, clasa muncitoare din Rusia, adunând în jurul ei țărănimea muncitoare, naționalitățile asuprite, toți oamenii cinstiți au pornit asaltul pentru făurirea societății eliberate de exploatarea omului de către om, a societății socialiste. Dar, în acea noapte geroasă de Octomvrie, mărețele fapte ale proletariatului rus vesteau lumii întregi, nu numai eliberarea popoarelor Rusiei, ci și marele adevăr că în istoria omenirii a avut loc o cotitură fundamentală. Răsturnând guvernul moșierilor și al capitaliștilor, clasa muncitoare din Rusia a luat puterea în mâinile ei și, conform sarcinei sale istorice de unică forță revoluționară menită de a trans-

forma societatea, a pășit concret la înfăptuirea statului socialist. Temeliile proprietății private au fost sguduite. Toate bogățiile solului și ale subsolului au devenit bunul celor ce muncesc. Deasupra tinerei Uniuni Sovietice s'a ridicat victorios drapelul roșu al socialismului, consemnând totodată ruperea unei șesimi de glob pământesc din lanțul imperialist. Criza generală a sistemului capitalist se agrava. Au dispărut din mâinile burgheziei imensele bogății ale Rusiei, inepuizabilele surse de materii prime, imensele piețe de desfacere; imperialismul mondial pierdea jandarmul său credincios, — Rusia țaristă. Pe ruinele împărăției țarilor, în lupta dârză condusă de Partidul Comunist Bolșevic, se ridica Puterea Sovietică. Demonstrând justețea teoriei marxiste asupra rolului revoluționar al clasei muncitoare, marea Revoluție socialistă din Octomvrie era totodată, așa cum spunea Iosif Visarionovici Stalin, « o cotitură fundamentală în istoria universală a omenirii, dela vechea lume capitalistă — la cea nouă — socialistă ».

Glasul Revoluției din Octomvrie, glasul proletariatului rus, a fost auzit în toate colțurile lumii. Impotriva războiului imperialist, împotriva exploatării capitaliste s'au ridicat muncitorii din diferitele țări. Uriașe demonstrații de stradă, lupte de baricadă și răscoale cu armele în mâini au urmat semnalului din zilele tumultoase ale acelui Octomvrie memorabil. Proletariatul pășea hotărît în lupta sa dârză împotriva războiului imperialist. Revoluția victorioasă a insuflat încredere oamenilor exploatați din toată lumea, încredere în forțele lor, încredere în viitorul lor. Ea le-a demonstrat că nu e veșnic capitalismul, — dar și faptul că el nu moare de la sine. Revoluția din Octomvrie a mobilizat clasa muncitoare din toate țările, sub steagul partidelor comuniste, pe drumul deschis al luptei pentru putere, pentru socialism.

Revoluția socialistă a fost o revoluție constructivă, creatoare, prin aceea că dărâmând vechiul aparat de stat descompus, izgonind dela putere pumnul de exploatatori ea a lichidat totodată orice fel de asuprire, fie ea de clasă, fie națională, fie asuprirea femeii. S'a făurit un stat nou, instrument în mâna majorității poporului, cu ascuțișul îndreptat împotriva cioburilor claselor exploatatoare dela orașe și dela sate. In vreme ce munca în lumea capitalistă era o povară cumplită, pentrucă ea însemna huzur pentru cei puțini și imense poveri pentru cei mulți, marea Revoluție din Octomvrie transforma munca în cauza măreață a întregului popor, în faptă de eroism și abnegație obștească, în datorie de onoare a cetățenilor liberi ai unei țări libere. Intr'un mod nemai-văzut până atunci în istorie, Revoluția socialistă a descătușat forțele creatoare ale omului, deschizându-i totodată orizonturile nebănuite ale ridicării prin muncă constructivă și conștientă a nivelului economic și cultural de viață.

In 1847, Marx și Engels scriau în manifestul comunist: « O stafie umblă prin Europa — stafia comunismului ». De astădată nu mai era vorba de stafii, ci de materializarea visurilor proletariatului. In fața burgheziei îngrozite, în fața reacțiunii mondiale, apărea tânăra Putere Sovietică, primul Stat socialist, prototipul viitoarei organizări a lumii întregi. I. V. Stalin spunea:

« Sdruncinând imperialismul, Revoluția din Octomvrie a făurit totodată sub chipul celei dintâi dictaturi proletare, *o bază* viguroasă și fățișă a mișcării revoluționare mondiale, pe care aceasta din urmă *nu o avusese încă niciodată* până astăzi, și pe care ea poate acum să se sprijine. Ea a creat acel *centru* viguros și deschis al mișcării revoluționare mondiale pe care aceasta nu-l avusese încă niciodată până astăzi și în jurul căruia ea poate acum să se concentreze, organizând frontul unic revoluționar al proletarilor și al popoarelor asuprite din toate țările împotriva imperialismului ».

Ochii tuturor muncitorilor din lume erau ațintiți spre farul luminos, spre centrul luptei revoluționare, spre Moscova. Experiența clasei muncitoare din Rusia devenea școala oricărui revoluționar în calea lui de servire a poporului său. Bătându-și joc de tânăra republică socialistă, Lloyd George spunea că Puterea Sovietică nu se va putea menține nici două luni și jumătate. El reprezenta nu atât convingerile cât speranța capitalului financiar înfricoșat. Dar, cum de altfel arată întreaga istorie, burghezia nu așteaptă ca lucrurile să se întâmple « oricum ». Reacțiunea imperialistă s'a unit pentru a înnăbuși Puterea Sovietică. Capitalismul mondial a pornit la organizarea, sprijinirea și aprovizionarea cu arme, muniții, hrană și bani nenumărați a bandelor albe. Denikin, Colceak, Petliura, Mahno, Iudenici, Vranghel și atâția alții trebuiau să strângă armate contrarevoluționare. Ei trebuiau să căsăpească pe militanții Partidului Comunist Bolșevic, ei trebuiau să înnăbușe avântul revoluționar al maselor populare, ei trebuiau să nimicească tânăra Armată Roșie născută în focul revoluției socialiste. Iar în sprijinul lor veneau nenumăratele armate intervenționiste. Imperialiștii francezi înarmau contrarevoluția poloneză, trimiteau ofițeri și arme pe frontul de Vest al Rusiei; ei comandau unitățile românești care invadau teritoriul sovietic. Imperialiștii englezi comandau armatele care înaintau din spre Sud-Est, în Caucaz, pe Marea Caspică. Acolo mirosea a petrol. Acolo erau Bacu, Batum și Mozdok. Spioni, diversioniști, ofițeri de stat major comandau hoarde nenumărate, a căror menire era înaintarea spre inima Republicii Sovietice. Imperialiștii americani debarcau unități blindate la Arhanghelsk, iar în Siberia poposeau furnicarele oștirilor imperialismului japonez. Din spre Vest înainta linia armatelor prusace, iar în Marea Neagră pătrundea flota militară franceză. Astfel, în timp ce bandele albe se sprijineau pe ofițerii vechei armate țariste, își întăreau rândurile cu fiii fabricanților, bancherilor și chiaburilor — mașinăria imperialismului mondial trimitea muncitori și țărani îmbrăcați în haine militare să ucidă în fașă tânărul Stat socialist.

Dar bandele albe au fost nimicite una după alta. Armatele lui Colceak s'au destrămat în fața voinței de fier a gărzilor roșii. Denikin a capitulat în fața înaintării vertiginoase a muncitorilor revoluționari. La Țarițin, hoardele nemțești sprijinite de hatmanii contrarevoluționari au fost distruse de oamenii muncii, comandați de Stalin și Voroșilov. Iudenici fugea rușinos din fața armatei roșii, din fața Leningradului, iar armatele lui Vranghel comandate

de experții englezi erau aruncate în mare, în Crimeea. Tânăra Armată Roșie, desculță și flămândă, lipsită de arme, a învins. Era o armată de tip nou, formată din muncitori și țărani animați de ideile înalte ale comunismului. Ea a învins pentrucă o conducea în luptă, spre victorie, marele Partid al lui Lenin și Stalin. Lupta acestei armate încălzea inimile muncitorilor din toată lumea. Ei înțelegeau că sunt mânați într'o cauză nedreaptă. Sub conducerea lui André Marty, marinarii francezi se revoltau cerând încetarea luptei împotriva Uniunii Sovietice și întoarcerea în țară. In Germania Karl Liebknecht și Roza Luxemburg ridicau proletariatul împotriva clasei stăpânitoare și a slugilor ei « socialiste » — Ebert, Noske, Scheideman, etc. In ciuda urletelor reacțiunii mondiale, Uniunea Sovietică se întărea și farul luminos al socialismului trimitea snopuri de raze în toate colțurile lumii. In pofida dușmanilor, spre bucuria și fericirea oamenilor muncii din toată lumea, Uniunea Sovietică nu numai că a rezistat în războiul civil, în timpul intervenției imperialiste și a blocadei economice, ci s'a întărit continuu, s'a desvoltat permanent făurind aevea visurile proletarilor de pretutindeni. Uniunea Sovietică a devenit întruchiparea concretă a ideilor socialismului științific, leagănul societății comuniste de mâine. Acest lucru a fost posibil datorită faptului că proletariatul rus a fost condus în luptă de genialii luptători și gânditori Lenin și Stalin, care au mânuit cu iscusință arma puternică a proletariatului revoluționar — învățătura marxistă, aplicând-o și desvoltând-o în împrejurările concrete ale epocii războaielor imperialiste și revoluțiilor proletare.

Cumplite au fost ruinile lăsate de războiul imperialist și de războiul civil pe imensele întinderi ale Uniunii Sovietice. Uzine devastate, câmpuri nearate, utilajul distrus — iată sumbrul tablou pe care îl înfățișa Rusia. Coșurile fabricilor se înnălțau fără viață spre ceruri, sirenele amuțiseră de mult. Fier vechiu peste tot. De nicăieri ajutor. Dar voința oamenilor muncii a învins foamea cumplită. Animați, organizați, conduși de Partidul Comunist Bolșevic, muncitorii au dat viață uzinelor; țărănimea săracă a făcut eforturi imense pentru a da pâine orașelor. Popoarele Uniunii Sovietice desbinate altădată și asmuțite unele contra altora de politica șovină a țarilor — s'au unit într'un crez comun: făurirea socialismului. Treptat, adâncile răni ale războiului au fost lecuite. In iarna geroasă a lui 1921, în cabinetul de lucru a lui Vladimir Ilici Lenin, s'a născut planul electrificării Uniunii Sovietice. Pântecul umflat al bancherilor din City și Wall-street s'a sguduit de râs la auzul acestui plan « fantezist ». Dar popoarele sovietice au știut că nu există piedici și greutăți pe care bolșevicii să nu le învingă. Din acest plan genial s'au născut mai târziu planurile de cinci ani ale lui Stalin. Din acel efort al popoarelor Uniunii Sovietice, la capătul lui, patria socialismului și-a schimbat cu totul înfățișarea. Dintr'o țară agrară înapoiată, Uniunea Sovietică a devenit cea mai puternică țară industrială din Europa, înarmată cu o tehnică înaltă, cunoscând tempouri de desvoltare ne mai văzute în istorie. Sub conducerea Partidului Comunist Bolșevic, Uniunea

Sovietică a parcurs în puțini ani drumul care a cerut altor țări secole, datorită faptului că mijloacele de producție aparțineau colectivității, datorită muncii conștiente, pline de elan, a cetățenilor sovietici. In locul anarhiei în producție, caracteristică economiei capitaliste, a apărut economia socialistă, planificată. Și în timp ce țările burgheze erau sguduite de crize economice ciclice, grefate pe criza generală a sistemului capitalist, în timp ce de fiecare dată clasele exploatatoare căutau ieșirea din aceste crize prin războiu și prin aruncarea greutăților pe spinarea maselor muncitoare, — Uniunea Sovietică se desvolta necontenit, ridicând într'un ritm amețitor, productivitatea muncii și odată cu ea buna starea poporului. Drumul popoarelor Uniunii Sovietice era luminat de mărețele idei ale lui Lenin și Stalin: din victorie în victorie, pe drumul greu al construirii socialismului, le conducea marele Partid Comunist Bolșevic.

Milioane de gospodării pitice, mizere, lipsite de unelte cât de cât potrivite muncii — iată ce reprezenta agricultura sovietică în primele zile după revoluție. Țărani săraci, chinuiți de foame, desbrăcați, analfabeți — iată cine avea de dat pâine unui popor de 180 milioane. Dar voința de fier a partidului, geniala aplicare în viață a învățăturii leniniste asupra alianței — sub conducerea proletariatului — între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, pe drumul construirii socialismului, a permis transformarea acestui ocean de gospodării individuale mizere într'o uriașă forță a economiei agrare planificate, bazată pe sistemul colhoznic. Inarmat cu o tehnică înaintată, țăranul sovietic nu mai are nimic asemănător cu vechiul proprietar al câtorva prăjini de pământ. Țăranul colhoznic este aliatul conștient al muncitorului, făurind împreună o viață nouă, îmbelșugată, de înalt nivel cultural. Greu a fost drumul colectivizării. El a însemnat lupta ascuțită împotriva dușmanului de clasă, împotriva reprezentantului burgheziei la țară. Mulți muncitori și țărani săraci, mulți activiști de partid au căzut în această luptă. Dar colhozul a învins. Nenumărate tractoare și combain uri brăzdează astăzi câmpiile fertile ale Uniunii Sovietice. Nenumărați eroi ai muncii se ridică din toate colțurile, din toate satele, din toate colhozurile. Victoria sistemului colhoznic a fost posibilă datorită aplicării în viață a ideilor lui Lenin și Stalin, datorită luptei necruțătoare împotriva dușmanului, datorită faptului că Partidul Comunist Bolșevic a îndrumat cu mână sigură milioanele de oameni ai muncii din Uniunea Sovietică.

A dispărut proletariatul de altădată. Proletarul de tip vechiu era omul căruia nu-i aparținea nimic, decât brațele de muncă. Muncitorul sovietic este stăpân in țara lui, făuritor conștient al socialismului. A dispărut țăranul de altădată, individualist. Țăranul sovietic, țăranul colhoznic, este omul colectivității, muncind pentru patria lui socialistă, neprecupețindu-și forțele pentru desvoltarea agriculturii. Muncitorimea și țărănimea sovietică sunt două clase aliate în marea cauză a construirii socialismului, în drumul spre comunism. Munca lor e plină de conținut, plină de sens adânc. Este munca organizată care cere stăpânirea dibace a tehnicei, cunoștințe multilaterale, efortul mintal înzecind dexteritatea brațelor. Granița de nepătruns, abisul care exista între munca manuală și munca intelectuală în lumea capitalistă, dispare treptat. Fiecare muncitor, fiecare țăran urmează calea indicată de Lenin: « Invățați, învățați, învățați! ». Intr'adevăr, oamenii muncii din lumea sovietică își însușesc cunoștințele necesare pentru stăpânirea tehnicei, pentru desvoltarea ei. De aici și elanul creator, generatorul uriașei mișcări stahanoviste, deschizând drumurile spre acea vreme în care « fiecare va primi după trebuință și va munci după capacitate ». In aceste împrejurări a crescut noua intelectualitate sovietică, carne din carnea și sânge din sângele muncitorimii și țărănimii. Este intelectualitatea de tip nou, copilul socialismului, intelectualitatea crescută în lupta revoluționară, intelectualitatea care n'are nimic mai scump decât servirea patriei și a poporului. In Uniunea Sovietică a apărut astfel un om nou. Acolo s'au realizat cuvintele lui Maxim Gorki: « Omul — cât de mândru sună acest cuvânt! ». Omul este lucrul cel mai de preț din U.R.S.S. El e în centrul preocupărilor de zi de zi a partidului, a guvernului. Socialismul nu este un sunet gol, nici o noțiune abstractă. Făurit concret, el nu constitue o simplă năzuință teoretică ci o nevoie vitală a oamenilor. Socialismul s'a făurit de către oameni și pentru oameni. Iar omul sovietic, produs al marei Revoluții socialiste din Octomvrie, este cetățeanul care judecă lumea și faptele din pozițiile înaintate ale socialismului. Cetățean animat de profundă dragoste pentru libertate, el este dușmanul neîmpăcat al oricărei exploatări. Revoluția socialistă a deschis tainițele cele mai profunde ale minții și ale sufletului omenesc și a demonstrat ce talente, aptitudini și înalte calități se ascund în sufletul maselor largi populare. Patriot înflăcărat, activ, plin de inițiativă, de umanitate și obișnuit a privi critic atât viața cât și activitatea sa — cetățeanul sovietic este tipul omului nou, socialist. El a crescut așa, odată cu revoluția, odată cu țara socialismului. Așa l-a educat Partidul Comunist Bolșevic, partidul lui Lenin și Stalin. Iată de ce omul sovietic este înzestrat cu strălucite calități sufletești, temeiul comportării lui în viață. Și ca urmare a nouei întocmiri sociale în Uniunea Sovietică a apărut o nouă morală oglindind nouile relații dintre oameni, relații bazate pe principiile libertății, muncii creatoare și adevăratei dragoste pentru semen.

Rusia țaristă era o țară înapoiată din punct de vedere cultural. Școli puține, puține biblioteci, un mare număr de analfabeți. Era politica regimului țarist, politica burgheziei și a moșierimii rusești, de a ține în întunerec masele populare pentru a le putea exploata mai ușor. Oamenii de știință și de artă erau prigoniți altădată, iar operele lor ținute departe de aceia pentru care erau create. Marea Revoluție socialistă din Octomvrie a fărâmat cătușele și odată cu aceasta a deschis larg porțile spre cultură poporului muncitor. Făurirea socialismului presupunea însușirea tuturor cunoștințelor, a tuturor bunurilor făurite de civilizația umană timp de două mii de ani. Dar Lenin spunea:

« Marx a prelucrat în mod critic tot ce a fost creat de societatea omenească, nelăsând să scape atenției sale niciun punct. El a prelucrat, a supus criticii, a verificat prin mișcarea muncitorească tot ce a fost creat de gândirea omenească și a tras concluziile pe care nu le puteau trage oamenii îngrădiți de limite burgheze, sau legați de prejudecățile burgheze ».

In consecință, regimul sovietic a știut să utilizeze tot ce era pozitiv în știința, tehnica și arta din alte vremuri. El a știut să facă din acest material pozitiv prelucrat, un bun al poporului. Lenin a dovedit că socialismul nu poate fi construit decât în măsura în care revoluția socială este însoțită de revoluția culturală. Lenin a învățat că Uniunea Sovietică trebue să fie țara oamenilor luminați, a oamenilor stăpâni ai științei și ai tehnicei. Prin munca perseverentă a Partidului, care îndrumează această mare bătălie pentru cultură, analfabetismul a fost completamente lichidat în Uniunea Sovietică. Treptat, țara a fost acoperită de o rețea deasă de școli de toate gradele, biblioteci, case de cultură, instituții de artă, edituri care lansează cărți într'un tiraj ne mai văzut în lume. In Uniunea Sovietică orișicine, indiferent de vârstă, învață. Odată cu creșterea bunei stări materiale au crescut și posibilitățile de a pune știința și arta la dispoziția maselor largi populare. Revoluția socialistă din Octomvrie, descătușând poporul, deschizându-i larg porțile spre cultură, a arătat setea ne mai pomenită a maselor pentru învățătură, pentru artă. Ea a dovedit în aceeași vreme ce puteri creatoare sălășluesc în sânul poporului. Și odată cu desvoltarea culturală fără precedent atinsă în Uniunea Sovietică, a apărut și s'a desvoltat o cultură nouă, în forme naționale și cu un conținut socialist.

Ridicând cultura socialistă la un nivel deosebit, oamenii de artă ai Uniunii Sovietice au făurit și o artă nouă, pătrunsă de spirit de Partid, artă în serviciul marei cauze a clasei muncitoare, artă pătrunsă de ideile umanismului și ale internaționalismului muncitoresc. In timp ce, oglindind procesul de putrefacție a lumii capitaliste, arta burgheză se descompune ea însăși și propovăduește tot ce este anti-uman, anti-științific, patologic și șovin — arta sovietică este expresia ideologiei comuniste, artă care preamărește pe om, cântă munca liberă și creatoare, artă care privește curajos înainte.

In Uniunea Sovietică a apărut și s'a desvoltat realismul socialist, nouă concepție și nouă metodă superioară în artă. « Atitudinea critică față de trecut și față de ceea ce moare, afirmarea activă a realității socialiste și perspectiva revoluționară — iată contopite într'un tot cele trei laturi ale artei socialiste care alcătuesc caracterele ei fundamentale ».

Arta sovietică este o artă militantă, luptătoare. Ea este arma oamenilor muncii în bătălia lor pentru socialism. Arta sovietică face educația cetățenilor în spiritul luptei neîmpăcate împotriva dușmanului de clasă, împotriva imperialismului, împotriva rămășițelor capitaliste în mentalitatea oamenilor. Arta sovietică cheamă pe muncitori și colhoznici să construiască, în elan ne-mai-întâlnit, lumea nouă socialistă. Arta sovietică face educația omului în spiritul solidarității internaționale cu oamenii muncii de pretutindeni în luptă pentru libertate, împotriva exploatării. Participând activ la construirea socialismului, oglindind bătăliile cele mari pentru viitorul luminos al poporului, arta sovietică a consacrat pe veci tipul luptătorilor pentru socialism și al conducătorilor acestei lupte — bolșevicii. Infățișând oamenii sovietici în muncă, în luptă, în restriște ca și în bucurie, artiștii sovietici, fii ai poporului, sunt cu adevărat « ingineri ai sufletului omenesc ». Ei îl ajută pe cetățeanul sovietic să-și împlinească cu cinste sarcina de constructor al unei vieți noui, ei îl ajută astăzi, la 31 ani dela Revoluție, să meargă victorios spre comunism. Artiștii sovietici își împlinesc cu cinste marile sarcini, pentrucă drumul lor e luminat de măreţele idei ale lui Lenin și Stalin, pentrucă munca lor este îndrumată de Partidul Comunist Bolșevic. Iată de ce în Uniunea Sovietică apar opere de artă pline de un conținut măreț, animate de ideile cele mai înaintate. Iată de ce operele artiștilor sovietici, realizând unitatea perfectă între conținut și formă, ating culmi ne mai întâlnite în istoria artei universale. Teatrul, literatura, cinematografia, plastica sovietică se află în primele rânduri ale luptei împotriva ideologiei burgheze, împotriva artei decadente. Știința sovietică, legată adânc de întregul proces de desvoltare al țării socialismului victorios, aduce noui cuceriri în domeniul multilateral științific. Acestea toate sunt posibile datorită profundei legături care există între oamenii științei și ai artei și masele populare. S'a atins această înălțime datorită marelui ajutor acordat de Partidul Comunist Bolșevic, care socoate că problemele de știință și artă sunt « parte integrantă a cauzei generale proletare ». Grija cea mai mare pentru omul de știință și artă, pentru opera sa, este caracteristică poziției genialilor conducători, Lenin și Stalin. Problemele de știință și artă, în lumina intereselor construirii socialismului și a mersului înainte al Uniunii Sovietice, au constituit și constitue obiectul cercetărilor atente și adânci ale Comitetului Central al Partidului Comunist Bolșevic. Indrumarea Partidului este primită cu adâncă recunoștință de oamenii științei și ai artei, cărora le deschide orizonturi nebănuite. *Cultura sovietică constitue o treaptă înaintată, nouă, a culturii mondiale, treaptă superioară, calitativ deosebită față de ceea ce a fost, — cultură care reflectă cotitura fundamentală din istoria omenirii pe care a realizat-o Revoluția socialistă din Octomvrie.* Cultura sovietică este cultură socialistă, cultura viitorului, a întregii omeniri.

Trosnind din încheieturi, lumea capitalistă urăște de moarte Uniunea Sovietică. Este lumea celor puțini care asupresc masele mari ale poporului. Este lumea acelora care nutresc năzuința supunerii lumii întregi intereselor capitalului monopolist. Capitalismul în putrefacție a generat fascismul și acesta a deslănțuit cu sprijinul forțelor imperialiste din toată lumea, cruciada împotriva mișcării muncitorești și apoi criminalul războiu împotriva Uniunii Sovietice. Armatele hitleriste au îngenunchiat Europa întreagă. Forțele militare ale țărilor capitaliste n'au fost în stare a opri nici patru, cinci săptămâni

năvala blindatelor hitleriste. Teroarea cumplită, lagărele de exterminare, ruini și sânge... Sânge mult, nevinovat, iată ce a adus fascismul. Crescut de calculele bussines-men-ilor, molohul hitlerist înghițea rând pe rând sate, orașe, țări. Și numai Uniunea Sovietică, numai minunații ei fii, numai eroica armată sovietică, au știut să-i frângă șira spinării. De zidul patriotismului sovietic, de devotamentul nemărginit al oamenilor muncii pentru Patria socialistă, de conștiința măreţului rol pe care-l au de îndeplinit în lume cetățenii sovietici, s'au fărâmat tankurile, avioanele, hoardele fasciste atacatoare. Armatele lui Hitler au fost izgonite de pe teritoriul sovietic. Ele au fost fugărite până în inima Germaniei și la Berlin s'a înnălțat victorios Steagul Roșu al armatelor desrobitoare sovietice. Dar ostașul sovietic nu numai că și-a apărat Patria; el a apărat civilizația și cultura lumii împotriva forțelor întunericului, împotriva canibalismului modern imperialist. In drumul ei victorios, armata sovietică a eliberat popoare și țări și asigurându-le suveranitatea și independența națională a permis popoarelor să-și croiască drum nou în viață, izgonindu-i pe moșieri și pe burghezi, pășind pe drumul socialismului. Minunatele fapte de arme ale ostașilor sovietici, eroismul soldaților și al ofițerilor, își au originea în superioritatea morală a omului sovietic. *Victoria a demonstrat categorica superioritate a sistemului sovietic față de cel capitalist, superioritate pe plan politic, economic, științific.* Rolul desrobitor al armatei sovietice își are origini în însuși conținutul regimului sovietic bazat pe ideea leninistă a internaționalismului proletar. Geniul militar, comportarea eroică, patriotismul comandanților și al ostașilor sovietici, victoriile înscrise, au fost posibile datorită faptului că armata și ostașul sovietic s'au născut în focul Revoluției din Octomvrie și drumul lor este luminat de ideile lui Lenin și Stalin, de Partidul Comunist Bolșevic.

După 31 de ani, mai falnică strălucește Țara Socialismului victorios. Fiecare zi este un pas nou înainte pe toate tărâmurile. In vreme ce mizeria bântuie în țările capitaliste, în vreme ce exploatarea maselor muncitoare crește continuu, în vreme ce oamenii Wall-Street-ului amenință cu războiul și-l pregătesc cu febrilitate, cu toate că profundele răni al celui de al doilea măcel mondial sunt încă departe de a fi fost lecuite — Țara Socialismului a pășit hotărît să construiască faza superioară, faza comunistă. Cu toate că distrugerile cauzate de hoardele fasciste n'au fost nicăieri atât de îngrozitoare ca pe teritoriul sovietic, elanul creator al maselor conduse de Partidul Comunist Bolșevic în frunte cu marele Stalin înfăptuește cu succes primul plan de cinci ani de după războiu și îl supra-împlinește. In producția industrială, la însămânțări, în planul colectărilor, în realizare de economii, tempo-urile constructive sunt ne-mai-întâlnite. In primele luni ale anului 1948 producția industrială a depășit cu 14% producția din 1940, iar în agricultură nivelul întrece pe cel mai bun dinaintea războiului. Uriașul plan de combatere a secetei prin împăduriri masive arată posibilitățile grandioase ale U.R.S.S., dovedesc înaltul său nivel tehnic și cultural, de neatins

sub capitalism. Pe plan ideologic, în cursul acestui ultim an s'au realizat noui pași în desvoltarea științei și artelor. In vreme ce diplomații dolarului torpilează pacea și ațâță la un nou războiu, purtătorii de cuvânt ai Uniunii Sovietice, demască pe dușmanii păcii, pe matadorii bombei atomice și țintuindu-i la stâlpul infamiei, cheamă pe toți oamenii iubitori de libertate, dușmani ai războiului, să se unească în lupta împotriva imperialismului cotropitor.

In lumea împărțită în două tabere — tabăra războiului și asupririi în frunte cu Statele-Unite și tabăra păcii, democrației și a progresului, în frunte cu Uniunea Sovietică — forțele păcii cresc, balanța înclină spre lagărul anti-imperialist. Tot mai puternic este frontul unic socialist în frunte cu Uniunea Sovietică. Succesele Țării Socialismului victorios, experiența ei, constitue un bun al oamenilor muncii din toată lumea. Fiecare succes al ei înseamnă o lovitură dată imperialismului. Fiecare succes al ei, înseamnă o încurajare a popoarelor în lupta lor pentru libertate, pentru independența națională. Tabăra democrației și a păcii se consolidează prin succesele democrațiilor populare care au pornit consecvent pe drumul socialismului. In lume crește lupta popoarelor din colonii împotriva asupririi imperialiste. Popoarele din Franța, Italia, Grecia, Spania luptă hotărît împotriva guvernelor reacționare în solda marei finanțe americane. Tot mai luminos strălucește Uniunea Sovietică, tot mai mult se unesc în jurul ei popoarele doritoare de o viață mai bună. Și în lupta deschisă între cele două tabere tot mai sigure și mai numeroase sunt succesele frontului anti-imperialist în ciuda urletelor isterice de peste Ocean.

Marea Revoluție socialistă din Octomvrie, din vâlvătaia căreia s'a născut Uniunea Sovietică, generatoarea făuririi primului stat socialist în lume, luminează astăzi drumul și al altor țări, și al țării noastre. In lupta grea împotriva resturilor claselor exploatatoare dela orașe și sate, în efortul constructiv al maselor pentru ridicarea cantitativă și calitativă a producției, în organizarea aparatului de stat și a întregii vieți pe noui temelii se pun bazele României socialiste. Mari sunt transformările structurale ale țării. Ele cer științei și artei românești să devină cu adevărat populare, un bun al maselor. Succese există și pe acest front unde oamenii de cultură, în sdrobitoarea lor majoritate, s'au încadrat în frontul ideologic anti-imperialist.

*

Marea Revoluție socialistă din Octomvrie a schimbat cu desăvârșire fața vechei Rusii. Satul și orașul sovietic arată cu totul altfel. Proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producție a deschis posibilități omenești nebănuite. Ritmul desvoltării este trepidant. Prin efortul întregului popor sovietic sub conducerea Partidului Comunist Bolșevic, crește nemărginit forța economică și politică a țării socialismului. Temelia acesteia este unitatea de granit a popoarelor sovietice constructoare ale comunismului. Incă în 1936 Uniunea

Sovietică era prima țară din Europa din punctul de vedere al producției industriale, globale. Producția de cărbuni, de pildă, a Rusiei vechi era în 1913 de 29 milioane tone. Regimul sovietic, munca liberă și entuziastă a clasei muncitoare a făcut ca producția de cărbuni, să se urce în 1938 la 143 milioane tone. Care dintre țările capitaliste ar putea visa măcar o asemenea desvoltare? După Revoluție s'au ridicat uriașe uzini cum sunt acelea dela Magnitogorsk, Stalino sau uriașul Dneprostroi. Energia electrică utilizată în Uniunea Sovietică în 1936 a întrecut de 40 de ori aceea a Rusiei țariste. Trei sute de orașe noui cu zeci și sute de mii de locuitori au luat ființă după Revoluție în Uniunea Sovietică.

Aceste transformări profunde erau urmate de o vastă revoluție culturală. Iată unele cifre elocvente: în 1939 s'au editat în Uniunea Sovietică cărți în proporție de 4,1 exemplare pe cap de locuitor, față de 0,7 în Rusia țaristă. Totuși în această perioadă de timp populația Uniunii sovietice a crescut cu mai multe milioane. Inainte de Revoluție cu greu se tipăreau cărți în limbile naționalităților conlocuitoare. Marea Revoluție socialistă din Octomvrie a adus resolvarea completă a problemei naționale și a deschis perspective nemărginite desvoltării culturale a tuturor popoarelor sovietice.

Dacă până în 1917 aproape că nu se făceau traduceri din clasicii ruși, necum tipărire a operelor originale ale scriitorilor naționalităților conlocuitoare, după Revoluție lucrările cele mai bune se tipăresc în o sută de limbi și nu există popor care să nu-și aibă cultura sa, literatura sa; astfel, cultura sovietică se desvoltă în forme naționale cu un fond socialist.

Setea de cultură este enormă. Ea se desprinde din însuși faptul că numărul ziarelor a crescut dela 859 la 9.000. Și când te gândești la tirajul de milioane de exemplare al ziarelor « Pravda » sau « Isvestia »! Altădată existau 1.400 cinematografe; acuma sunt 30.000 cinematografe cu sală. Numărul teatrelor mari s'a ridicat dela mai puțin de o sută la 700. Instituțiile de învățământ superior numără multe sute de mii de studenți. Este interesant să urmărim felul în care se desvoltă cultura în republicile naționale. Kazachstanul de pildă, în care pe vremuri populația era complet analfabetă s'a desvoltat în așa fel după Revoluție, încât în 1933 avea 1.780 școli, 795 teatre, 140 biblioteci, 238 ziare. Poporul iakut nu avea o scriere a lui. In 1930 iakuții aveau 8 ziare în limbă maternă, 99 biblioteci, iar în 1937 au editat 76 cărți în limba iakută.

La începutul războiului pentru apărarea Patriei, Uniunea scriitorilor sovietici număra 3500 membri. Dintre ei 1500 erau ruși, ceilalți aparțineau altor naționalități: 300 ukrainieni, 170 georgieni, 100 azerbaigieni, 100 armeni, 70 uzbeci, 46 tătari, etc.

Planurile de cinci ani, creșterea bunei stări, grija permanentă pentru ridicarea nivelului de traiu al maselor populare au adus Uniunea Sovietică la o desvoltare excepțională a culturii. Cultura sovietică este infinit superioară culturii burgheze: ea este legată organic de sistemul social cel mai înaintat din lume; ea este expresia veritabilei democrații, a celei socialiste; ea este îndrumată de experiența vie a statului sovietic, și, în sfârșit, ea este îndrumată în spiritul ideilor lui Marx, Engels, Lenin și Stalin, de Partidul Comunist Bolșevic.

In timp ce cultura sovietică, fruct al Marei Revoluții socialiste, oglindește experiența maselor populare, se inspiră din elanurile lor și, ghidată de ideile cele mai avansate, le luminează drumul spre comunism conform intereselor întregului popor — cultura burgheză urmărind anumite țeluri, fiind expresia unor anume interese, oglindește astăzi marasmul regimului capitalist. Fiind în slujba intereselor minorității capitaliste exploatatoare, ea are un caracter antipopular, antirealist, antiuman. Tabăra imperialistă vrea un războiu nou. Acesta îi este necesar pentru zăgăzuirea luptei clasei muncitoare pentru drepturile ei, pentru frânarea mișcării național-eliberatoare din colonii. Războiul îi este necesar, pentrucă trusturile și concernele imperialiste vor să-și păstreze câștigurile prin exploatarea și însângerearea oamenilor. Literatura în slujba acestor forțe este literatura dușmană omenirii. Iar în țările capitaliste s'au găsit oameni « de cultură » care și-au vândut conștiința, talentul și cunoștințele militând în scris și prin viu graiu întru apărarea țelurilor mărturisite și ascunse ale imperialismului cotropitor. Planul Marshall, un nou diktat pentru stăpânirea lumii, își are oglindirea în ofensiva literară, « artistică » a Statelor Unite. Tone de ziare și cărți sunt transportate în toate colțurile lumii cu vapoarele și avionul pentru a otrăvi sufletele, pentru a demoraliza masele. Ziarele într'un tiraj de milioane de exemplare, posturi de radio pe toate lungimile de undă, nenumărate filme « artistice », cărți la kilogram — toate, pătrunse de spiritul desconsiderării omului și societății, propovăduesc « superioritatea » Americii și a rasei americane. In ziarul Liberty sunt publicate nuvele cu recomandarea că citirea lor « ține 7 minute și 40 secunde » iar schițele cer « numai 3 minute și 55 secunde ». Calitatea unor asemenea produse este clară. Romanele scriitorilor americani oglindesc întru totul interesele imperialiste. Astfel Robert Pine plasează acțiunea romanului său « David și Ana » în Indonezia și interesant este că eroul principal declară: « Lumea este în marș, toate națiunile și-au întins cortul. Dar nimic nu va schimba faptul că în curând în lume va rămâne o singură națiune ». Scriitorul reacționar Bergson declara într'o carte a lui: « Izolaționismul ar însemna decăderea economiei noastre, a bisericii și a națiunii. Este necesar ca negustorii, misionarii și crucișătoarele să meargă mână în mână ». Iar Walter Lippman sublinia de curând: « Noi am ales Turcia și Grecia, nu pentrucă ele ar fi modele de democrație, ci pentrucă ele constitue porți strategice ». Este limpede că asemenea literați și publiciști nu se depărtează cu mult de ideile supernazistului Rosenberg și de practicile agitației lui Goebbels.

Ar fi greșit să se creadă că în Statele Unite nu se ridică vocea scriitorilor și a oamenilor de artă progresiști împotriva imperialismului cotropitor. Astfel este prea bine cunoscută activitatea antiimperialistă a lui Howard Fast, prigonit și arestat pe baza dispozițiilor « comitetului pentru cercetarea activi-

tății antiamericane ». Sunt isgoniți din redacțiile ziarelor și dela posturile de radio ziariștii și publiciștii de valoare cum este Steel, Hilmoor, Walsh, Jakobs, Hodar, etc. Din cinematografia americană sunt concediați artiștii de valoare pentru concepțiile lor democratice, iar Charles Chaplin, prigonit. Și toate acestea se fac chipurile pentru apărarea Americei, când în fond nu este vorba decât de apărarea trusturilor și a concernelor hrăpărețe.

Bomba atomică a devenit sperietoarea oamenilor naivi. Agitând îngrozitoarele ei efecte, stăpânii tuturor mijloacelor de propagandă și influențare a opiniei publice caută să semene frica, demoralizarea printre oameni. Iată de ce ziarele și revistele americane sunt pline de reportagii fantastice, iar scriitorii « produc » în serie romane apocaliptice. Tonele de cerneală și vagoanele de hârtie utilizate astfel se pot rezuma într'o singură și lapidară frază a lui Mister Martin, guvernatorul statului Pennsilvania, mare adept al doctrinei Truman — care a declarat: « Statele Unite ale Americii trebue să meargă înainte, cu bomba atomică într'o mână și cu semnul crucii în cealaltă ! ». Niciun dubiu. Ce deosebire există între această afirmație oficială și nu mai puțin mărginitele declarații ale leaderilor hitleriști ? De altfel, unora dintre delegații americani la ședințele ONU-ului, li se întâmplă câteodată să recunoască cinic adevărul. Astfel, într'una din ședințele subcomisiei, delegatul american Mackensie a declarat: « Lupta împotriva fascismului nu mai este astăzi la modă ». Evident, pentru bussines-men-ii din City lupta împotriva fascismului constitua pe vremuri, nu atât o modă cât o afacere rentabilă. Astăzi rentează sprijinirea fasciștilor împotriva acelora care luptă contra imperialismului, contra exploatării, contra rasismului.

In Statele Unite există astăzi o literatură de mare tiraj care speculează ignoranța oamenilor și caută să cultive neîncrederea în ziua de mâine. Șantajul este una din metodele cele mai utilizate în practica Statelor Unite și literatura americană practică și ea șantajarea în masă a oamenilor. Ea incită instinctele zoologice ale oamenilor, abundă în pornografia cea mai rușinoasă, urmărind provocarea silei omului față de oameni. Asemenea literatură, cu un tiraj de multe milioane de exemplare, constitue desigur, în aceeași vreme, și o bună sursă de câștig. Intre scriitorii americani, slujitori cunoscuți ai imperialismului, este romancierul Henri Miller, care și-a dat el însuși epitetul de « anarhist pan-sexual ». Una dintre cărțile lui — « Tropicul Racului » — începe cu un cuvânt-înainte în care autorul își recomandă astfel lucrarea: « Aceasta este un scuipat în fața artei, o lovitură... dată omului, soartei, timpului, frumuseții, dragostei ». Și totuși Miller are obrăznicia de a declara, în continuare, că romanul său constitue « o nouă biblie din care lumea întreagă va găsi resurse morale de-a-lungul noului mileniu ». Presa americană i-a făcut firește o reclamă excepțională, dându-l ca exemplu pentru toți scriitorii. « Teoriile » lui Miller au fost luate de criticii de artă americani și transformate în precepte și dogme. Astfel Henry Seidel-Kenby semna, sub titlul « Peirea virginei de fier », următoarele: « Sexualitatea, pizma, gelozia,

avariția și frica trebue să ocupe locul lor legal în paginile literaturii. Cu cât scriitorii vor cunoaște mai mult psihiatria și psihanaliza, cu atât mai mult ei vor crea un tip nou de roman. Pentru scriitorii noștri, Freud și Yung și discipolii lor au fost într'adevăr un dar ceresc ».

Un alt scriitor american O'Neill — cunoscut dramaturg — își construește piesele pe aceeași linie ideologică. Ultima sa lucrare: «Vine vânzătorul de ghiață», are aceeași temă batjocoritoare față de om. Iată ce spune autorul: « Materialul din care ar trebui formată o societate ideal liberă, sunt oamenii ! Dar cum poți ridica un templu de marmoră dintr'un amestec de noroiu și excremente ? ».

Această ofensivă anti-umană influențează chiar și pe unii scriitori progresiști. Astfel, ultimul roman al lui Steinbeck, « Autobuzul rătăcit » este plin de elemente pornografice; iar un scriitor de mari resurse, cum este Caldwell, într'un roman înfățișând îngrozitoarea situație din Statele Unite, nu poate să-și descrie eroii decât ca fiind profund viciați, întreaga carte foind de scene pornografice.

In ciuda acestor realități, înfruntând ororile imperialiste și ideologia lor, se ridică și în Statele Unite oameni cinstiți. Democrați, ca Upton Sinclair continuă a munci pe tărâm literar. Sinclair Lewis demască morala convențională ipocrită a burgheziei americane și lovește în teoriile rasiste (care au putut merge până la aberațiile lui Teodor Bilbao, fascistul care propunea mutarea a 13 milioane de negri americani în pădurile tropicale ale Africei), și tot astfel și scriitorul progresist Arthur Miller, în romanul său « Scamatoria » sau în piesa de teatru « Toți fiii mei ». Romanele scriitoarelor Lilian Smith și Laura Hobson își îndreaptă tăișul împotriva rasismului. Noui și noui oameni cinstiți își ridică glasul împotriva politicii imperialiste, împotriva exportului ideologic provenind din mocirla dolarului, chiar în Statele Unite. Este adevărat că împotriva lor se îndreaptă întregul aparat de stat represiv american, că li se refuză până și pâinea de toate zilele și că temnițele cuprind în întunericul lor pe cei mai buni și mai curagioși dintre luptători. Oricât ar fi de sălbatecă, represiunea nu poate împiedeca, chiar în inima imperialismului, în Statele Unite, creșterea continuă a numărului oamenilor cărora le este dragă libertatea și democrația adevărată. Și acolo se ridică conștiințe artistice scriitoricești, care dorind pacea și o viață mai bună, înțeleg că nu este altă cale de urmat decât drumul luptei hotărîte împotriva imperialismului, împotriva ațâțătorilor la războiu, împotriva exploatatorilor. Le este clar că singura cale pentru asigurarea păcii, pentru statornicirea unor relații frățești între popoare, pentru făurirea vieții mai bune maselor populare, este calea Uniunii Sovietice, calea socialismului. Iată de ce și scriitorii progresiști americani își găsesc un model în literatura sovietică — cea mai inaintată, cea mai generoasă din lume.

Scriitorul american Eugen Cayden scrie: « Citind cărțile sovietice simți că în fața ta se deschide un nou viitor omenirii, că se deschid ușile într'o lume nouă și într'o nouă istorie ».

*

Literatura sovietică s'a născut, a crescut şi a învins odată cu Ţara Socialismului, cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Scriitorul este luptător, întocmai cum opera lui este armă de luptă. El este fiul poporului, a ieşit din rândurile acestuia, trăind viaţa lui, năzuinţele, grijile şi bucuriile lui. Scriitorul sovietic luptă pe toate fronturile construcţiei socialismului şi comunismului cu arma scrisului. Opera sa reflectă realitatea nouă, socialistă. Ea surprinde trăsăturile esenţiale ale luptei împotriva a tot ce e vechiu, studiază, confirmă şi promovează cald tot ce este nou şi sortit desvoltării, tot ce este mlădiţă, ducând la desvoltarea arborelui uriaş al comunismului. Literatura sovietică, adânc principială, inspirată şi călăuzită de ideile lui Lenin şi Stalin nu bâjbâie neputincioasă în complexul relaţiilor sociale, ci înarmată puternic, cunoscând legile de desvoltare, înarmează pe om la lupta pentru făurirea zilei de mâine. Astfel, rolul literaturii sovietice este profund educativ iar lucrările cele mai bune ale scriitorilor pe cari I. V. Stalin i-a şi denumit « ingineri ai sufletului omenesc », constitue adevărate călăuze în viaţă.

Literatura sovietică oglindeşte realitatea societăţii socialiste şi astfel ea se inspiră din temeliile unei structuri infinit superioare celei burgheze, atât din punct de vedere economic, cât şi politic şi cultural. Participând activ la lupta împotriva imperialismului, împotriva războiului, ea demască pe toţi cei ce se pun în slujba capitalismului, îşi vând conştiinţa, propovăduesc teroarea, misticismul, rasismul şi ura între oameni şi între popoare. Ea luptă cu putere împotriva curentelor decadente, urmând curagios şi perseverent calea indicată de Lenin:

« Libertatea scriitorului, a pictorului, a actorului burghez este doar o dependenţă camuflată sau care se camuflează făţarnic, faţă de sacul cu bani, faţă de corupţie, de întreţinere. Şi noi socialiştii, demascăm această făţărnicie, smulgem firmele false, nu militând pentru o literatură şi o artă în afară de partid... dar pentru a opune literaturii făţarnic libere, — în realitate legată de burghezie, o literatură într'adevăr liberă, legată în mod *deschis* de proletariat ».

Pe acest drum, literatura sovietică demască şi combate apolitismul făţarnic, liberalismul fad şi perfid, pretinsul estetism care are în fond scopul de a abate atât pe creatorul de artă cât şi masele cărora el se adresează, dela ceea ce este esenţial în societate: lupta de clasă sub diferitele ei aspecte.

Scriitorul sovietic este plin de simţul răspunderii faţă de popor şi faţă de cauza socialismului. De aceea el nu-şi priveşte munca şi opera cu indiferenţă sau ca un mijloc de afirmare strict personală. Conceperea şi realizarea unei lucrări, el le consideră drept o sarcină grea care-i cere încordarea tuturor facultăţilor sale, confruntarea gândurilor şi a experienţei lui cu practica de muncă şi luptă a poporului său. El ştie că poemul sau romanul său va fi citit şi judecat de milioane de oameni care vor căuta în opera lui răspuns problemelor puse de viaţă, vor căuta îndreptar pentru conduita lor în efortul comun de construcţie. De aceea în literatura sovietică metoda criticii şi a autocriticii a devenit o trăsătură fundamentală care permite scriitorului să-şi ridice permanent calificarea şi să realizeze opere din ce în ce mai bune. Pe acest drum, îl ajută mult pe de o parte participarea masivă a milioanelor de oameni la discutarea cărţilor lui, iar pe de altă parte critica literară sovietică, care a nimicit vechile metode neştiinţifice şi studiază fenomenul literar în lumina concepţiei materialist-dialectice. Ultimii ani au arătat cât de exigentă este opinia publică faţă de scriitor. Interesante au fost desbaterile largi în jurul romanului lui Alexandru Fadeev, « Tânăra gardă », în jurul romanelor tinerei scriitoare Vera Panova, « Tovarăşi de drum » şi « Krujiliha », sau a romanului lui Iliya Ehrenburg, « Furtuna ». Semnificativă a fost participarea în scris a cetăţenilor sovietici de diferite categorii (literaţi, muncitori, ingineri, învăţători, tehnicieni, mineri, colhoznici, etc.) şi din diferite regiuni. Această critică exigentă îi face pe scriitorii sovietici să fie necruţători faţă de ei înşişi şi să caute permanent a realiza opere din ce în ce mai bune. Orice scriitor sovietic îşi pune ca ţel să oglindească o anumită problemă din realitatea luptei pentru comunism, să contribue la rezolvarea constructivă, înaintată, a unei probleme. Legătura cu viaţa, cu masele, îl face pe scriitorul sovietic să folosească limba simplă şi totodată bogată, imaginea firească şi diversă căutând printr'o formă artistică, mai bună, să servească conţinutul operei sale. El face efortul de a da conţinutului ideologic al operei sale o formă perfectă şi, în măsura în care înfăţişează realităţi noui caută să le îmbrace în forme variate, mereu superioare, corespunzătoare conţinutului ideologic înaintat.

Evident, literatura sovietică a trecut prin mai multe faze în desvoltarea ei. Ea a urmat de fapt fazele desvoltării istorice a Uniunii Sovietice însăşi. Lupta ascuţită de clasă împotriva duşmanilor din interior şi din afară, lupta împotriva greutăţilor şi a piedecilor, lupta pentru făurirea unei economii socialiste, transformarea omului şi nimicirea resturilor mentalităţii capitaliste, trece ca firul roşu prin literatura sovietică, dela naşterea ei. Pentru socialism, pentru comunism au luptat şi s'au jertfit generaţii întregi de revoluţionari. Ei au făcut-o din dragoste pentru om şi pentru viitorul lui. Marea Revoluţie socialistă din Octomvrie a descătuşat popoare şi oameni, a dat câmp larg forţelor creatoare, făcând toate acestea pentru oameni. In slujba omului organizat, în slujba societăţii omeneşti de tip nou se găseşte scriitorul sovietic. Este firesc ca ideile şi problemele operei sale să izvorască din marile încleştări, din lupta forţelor progresiste împotriva celor reacţionare. Şi este firesc ca în ţara socialismului victorios, erou în opera literară să fie poporul, munca, omul nou.

Vorbind la primul Congres al scriitorilor sovietici, Gorki spunea:

« Eroul principal al cărţilor noastre trebue să devină munca, adică omul format de procesele muncii... Trebue să ne învăţăm a privi munca drept o creaţie... Individualitatea socialistă, după cum reiese din exemplul eroilor noştri, ai muncii, care sunt floarea masei muncitoreşti, individualitatea socialistă — zic — se poate desvolta numai în condiţiunile muncii colective ».

Iar Marea Revoluție din Octomvrie descătușând poporul, l-a chemat în masă la construcție. Făurirea socialismului ar fi fost imposibilă fără masiva mobilizare a întregului popor în jurul clasei muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist Bolșevic. In Octomvrie 1935 I. V. Stalin spunea:

« Destinele popoarelor și ale Statelor se hotărăsc acum nu numai de conducători ci în primul rând și în deosebi de masele muncitorești. Muncitorii și țăranii care fără sgomot și pompă construesc fabrici și uzine, mine și căi ferate, colhozuri și sovhozuri, hrănesc și îmbracă lumea întreagă — iată care sunt adevărații eroi creatori ai vieții noui ».

Aceste mase constituesc eroul romanelor, al poemelor și al dramelor sovietice. Ele sunt eroul făuritor al socialismului. Și din ele se desprind tipurile caracteristice care sintetizează trăsăturile deosebite ale omului nou, ale omului lumii socialiste. Din această masă a ieșit un Ceapaev, de aici s'a ridicat un Kujuh (Serafimovici, « Torentul de fer »), aici s'a născut și a crescut Pavel Korceaghin (« Așa s'a călit oțelul »), de aici a pornit Bunciuk (« Donu liniștit »), etc. Și tot de aici s'au ridicat apoi eroii războiului pentru apărarea Patriei, imortalizați în chipurile lui Oleg Koșevoi, a Zoiei Kosmodemianskaia, a lui Saburov, cât și a acelora care, întorși de pe front, construesc comunismul, — cum sunt Serghei Tutarinov, Voropaiev sau Vasilii Tiorkin. Oamenii aceștia sunt oameni sovietici. Ei reprezintă trăsăturile esențiale ale cetățeanului lumii socialiste. Literatura sovietică oglindește cu fidelitate tot ce este nou și înaintat în Țara Socialismului. Prin conținutul și formele ei, cu toate că nu are decât 31 de ani de existență, literatura sovietică este fără de seamăn în lume, constituind în aceeași vreme o culme a desvoltării de până azi a literaturii universale.

Iată de ce A. A. Jdanov spunea:

« Literatura noastră este cea mai tânără literatură din lume. In același timp ea este literatura cea mai avansată ca idei, cea mai progresistă, cea mai revoluționară. N'a mai existat și nici nu va exista o altă literatură care să pună la baza tematicei operelor sale viața clasei muncitoare, a țărănimii și lupta lor pentru socialism. Nicăeri, în nicio țară din lume, literatura nu apără egalitatea oamenilor muncii indiferent de naționalitate, sau egalitatea femeilor. O literatură avansată din punct de vedere ideologic ca literatura noastră, progresistă și revoluționară ca structură, poate fi și a devenit o realitate numai la noi, trup din trupul și os din osul construirii noastre socialiste ».

Sub conducerea Partidului Comunist Bolșevic, clasa muncitoare din Rusia, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu naționalitățile asuprite, înfăptuind izgonirea dela putere a moșierilor și a capitaliștilor, a pășit la construirea socialismului. Revoluția a trezit poporul, a chemat masele la acțiune, a descătușat energii nebănuite și forțe creatoare imense. Dar drumul Revoluției nu a fost nici ușor, nici simplu. Luând puterea în mâinile sale, clasa muncitoare avea de luptat împotriva burgheziei dela orașe și sate, ajutată de imperialismul mondial, burghezie care nicio clipă nu pierdea speranța în eventualitatea unei reveniri la putere. Lupta de clasă se ascuțea continuu. Pe frontul războiului civil, pe frontul de luptă împotriva intervenționiștilor și apoi pe frontul reconstrucției, masele populare în frunte cu clasa muncitoare făureau cu mâinile lor lumea nouă. Literatura sovietică din această fază și-a pus ca obiectiv descrierea Marei Revoluții și a rolului maselor, a felului în care s'au trezit masele și în mod conștient au pornit la făurirea Istoriei. In aceste împrejurări, literatura sovietică a înfățișat profunda schimbare în mentalitatea maselor, schimbare isvorîtă din noua poziție a oamenilor muncii în cadrul dictaturii proletariatului instaurată în urma Revoluției victorioase. In mod conștient masele au trecut la construirea viitorului lor, a acelor mulți și altădată asupriți. Ele constituesc eroul marilor opere din acea vreme. Iată de pildă romanul lui Fedor Gladkov: « Cimentul ». Sub conducerea comuniștilor, muncitorii dintr'o uzină refac utilajul și pornesc uzina în același timp în care luptă împotriva bandelor albe. Iată-l pe Kujuh conducând masa încă puțin organizată, la lupta de eliberare (« Torentul de fer »). Iată-l pe Furmanov, descriind în « Ceapaev », « Șapte zile », « Răscoala », ridicarea maselor, lupta lor sub conducerea comuniștilor care înfrâng dușmanul de clasă și totodată elementele anarhice mic-burgheze. Șolohov în « Donul liniștit », Alexei Tolstoi în « Calvarul », Panferov în « Bruski » au arătat victoria Revoluției și felul în care omul cinstit trebue să se hotărască de o parte sau de alta a baricadei. In această vreme literatura sovietică înfățișează Partidul Comunist Bolșevic, forța conducătoare, motorul luptei clasei muncitoare și a întregului popor. In literatură apare tipul bolșevicului, revoluționar devotat fără margini cauzei proletariatului, conducător de oțel și totodată profund uman. In aceeași vreme literatura acestor tipuri înfățișează uriașa muncă de ridicare în spiritul învățăturii marxist-leniniste a oamenilor. Pe această linie se situează operele lui Lebedinski, Lavreniev, Seifulina, Vsevolod Ivanov, Fedin. In fruntea lor stau Fadeev, Formanov și Șolohov.

Dar Revoluția a învins. Rezistența înarmată a dușmanului a fost înfrântă. Blocada a fost ruptă. Economia nimicită de războiu refăcută. Incepe marea epocă a construcției, începe perioada planurilor de cinci ani. Și aici lupta se dă împotriva sectorului privat, împotriva cioburilor claselor exploatatoare, împotriva mentalității străine de clasă, pentru făurirea unei puternici industrii grele, pentru realizarea sistemului colhoznic, pentru schimbarea în masă a nivelului de traiu material și cultural, pentru o nouă viață și un om nou. Se construește socialismul. Il construiesc oamenii și în plină bătălie pentru socialism se formează și omul nou. Razele marei Revoluții socialiste din Octomvrie luminează drumul construirii socialismului, și ele indică uriașa forță transformatoare realizatoare a noului fel de viață, socialistă. Acestea și constituiesc temele principale ale literaturii sovietice în perioada planurilor cincinale. In această vreme noțiunea de muncă capătă un înțeles nou. Poziția conștientă a omului sovietic care privește munca ca o datorie de onoare, care nu înțelege viața

fără muncă constructivă în folosul obștei, constitue o trăsătură fundamentală a moralei sovietice și totodată o calitate de bază a cetățeanului sovietic. Valoarea omului este judecată pe temeiul atitudinii sale față de muncă și în funcție de ea calitățile sau defectele lui. Literatura sovietică înfățișează munca constructivă ca o trăsătură fundamentală a realității socialiste și totodată ea face educația oamenilor demonstrându-le sensul și conținutul vieții lor în munca creatoare care ridică condiția umană la nivelul omului făuritor de istorie.

Astfel apar opere ca « Soti » a lui Leonid Leonov, « Timp, înainte! » de Valentin Kataev, « Pământ desțelenit » de Șolohov, « Energia » de Gladkov, « Hidrocentrala » de Marietta Șaghinian, « Marea bandă rulantă » de Ilin, « Poemul pedagogic » de Malâșkin, etc. In ele este înfățișat efortul oamenilor muncii construind uzinele, transformând regiunile, prefăcând prin munca lor conștientă deșertul în câmpie fertilă. Victoria sistemului colhoznic se oglindește în numeroase romane de calitate, precum « Țara Muravia » a lui Tvardovski. Vorbind anul trecut la aniversarea a 30 de ani dela Revoluția socialistă din Octomvrie, Molotov spunea:

« Chipul spiritual al actualilor oameni sovietici se desprinde întâi de toate din atitudinea lor conștientă față de muncă, socotită ca o cauză de importanță obștească și ca o datorie sfântă față de statul sovietic ».

Literatura sovietică înfățișează oamenii din patria socialismului tocmai în efortul lor constructiv.

Și efortul aduce victoria. Această victorie constitue bucuria oamenilor sovietici. Iată de ce Vladimir Maiakovscki o cântă în poemul « E bine! ». Iar lupta o conduc mai departe comuniștii, organizatori pe frontul construcției. De neșters apar tipurile bolșevicilor devotați fără margine cauzei clasei muncitoare. Ei nu cunosc odihnă, ei nu cunosc liniștea. Pretutindeni, în operele lor, scriitorii sovietici înfățișează transformarea omului, apariția în masă a omului nou, eliberarea lui din tradițiile trecutului. Literatura sovietică din această vreme arată uriașele transformări pe frontul construcției socialismului și totodată în atitudinea și mentalitatea omului. Pentru această vreme este caracteristic tipul luptătorului născut în vremurile Revoluției, cum este Pavel Korceaghin. Puterea literaturii sovietice din perioada planurilor cincinale constă în felul minunat în care luptă împotriva a tot ce e învechit, împotriva mentalității de altă dată, împotriva piedicilor puse în cale de anumite iluzii și apucături străine efortului constructiv. Literatura sovietică luptă împotriva individualismului și demonstrează viguros moartea inevitabilă a tot ce rămâne legat de el. Din acest punct de vedere este caracteristic de pildă, romanul « Singurătate » a lui Niculae Virta, condamnându-l fără apel pe chiabur. Totodată literatura acestei perioade confirmă victoriile structurii socialiste, victorii dobândite prin luptă grea.

Și au venit anii grei ai războiului. A venit asaltul hoardelor blindate fasciste împotriva Țării Socialismului. In această vreme scriitorii sovietici pun

mâna pe arme și activ se înrolează în rândurile apărătorilor Patriei. Opt sute de scriitori sovietici au plecat pe front. Sângele lor a curs amestecându-se cu sângele celorlalți fii ai Patriei Socialiste. 140 de scriitori au căzut pe câmpul de luptă și dintre ei talente de talia lui Evghenie Petrov, Arcadie Gaidar, etc. A căzut eroic Iurii Krâmov, autorul romanului « Petrolierul Derbent ». Fiu al clasei muncitoare din Uniunea Sovietică și copilul Marei Revoluții din Octomvrie, Krâmov a crescut în plina construcție a țării lui, el s'a ridicat ca inginer odată cu apariția giganților ca « Magnitogorsk » și « Dneporghes ». El a muncit și a crescut odată cu oamenii din jurul lui. El a făcut parte dintre acei care s'au avântat în iureșul mișcării stahanoviste și a construit în ritmuri amețitoare realitatea nouă luptând împotriva elementelor învechite. El a văzut cum pe temeiul tehnicei noui avansate, mânuite de concepția progresistă a muncii colective bazată pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, s'au format oameni noui. Și aceste lucruri Iurii Krâmov a simțit că trebue să le spună concetățenilor săi. De aceea a scris. Din prima clipă a războiului scriitorul a luat arma în mână. El a căzut în regiunea Poltava și abia în 1943 un colhoznic a adus ultima sa scrisoare, schițată pe semne câteva ore înainte de moarte, când cădea eroic, străpuns de șapte lovituri de baionetă. In această scrisoare Iurii Krâmov își afirma nețărmurita încredere în victorie și mândria sa pentru faptul că fusese primit membru în Partidul Comunist Bolșevic.

In aceste zile de război, în zile de efort crâncen și de adâncă durere pentru pământul scump batjocorit de hoardele cotropitoare, scriitorii sovietici au transformat pana în armă ucigătoare lovind cu putere în dușman, demascându-i intențiile, înfierând practicele lor canibalice. Poemele, nuvelele și romanele lui Isacovski, Tihonov, Surcov, Antokoloski, Simonov, Vasilii Grosmann, Sobolev, Gorbatov, Leonov, Vanda Vasilevska, Vera Imber, etc., ca și piesele de teatru cum este « Invazia » lui Leonov, « Pentru cei de pe mare » a lui Lavreniew — chiamă la luptă, cultivă ura neîmpăcată împotriva dușmanului, convingerea nestrămutată în victorie, dragostea pentru Patria socialistă, hotărîrea de a înfrânge definitiv fascismul și, în spiritul internaționalismului proletar, de a elibera popoarele cotropite.

Poemele, nuvelele, schițele și romanele, ca și piesele de teatru în această vreme sunt scrise cu sângele fierbinte al patrioților sovietici, al poporului întreg, în numele cărora cuvântau cei peste 3.500 de scriitori sovietici. Și mărețul efort al poporului întreg se oglindea în publicistică, scriitorii transformându-se în corespondenți permanenți ai ziarelor centrale, trimițând de pe front articole, reportaje, bucăți literare. Activitatea publicistică a lui Ehrenburg, Boris Polevoi, Simonov, Gorbatov, Leonov, Sobolev, Kojevnicov și a altora constitue de fapt un capitol intrat în istoria literaturii sovietice și a literaturii universale.

Războiul pentru apărarea Patriei a generat în aceeași vreme o serie întreagă de opere literare care constitue și o nouă etapă în literatura sovietică,

ele fiind legate de problemele puse de pacea dobândită cu atâta efort și care pune sarcina refacerii țării și a construirii comunismului. Din război s'au născut lucrări ca « Oameni cu conștiința curată » a lui Verșigora, « Tânăra Gardă » a lui Fadeev, « Fericirea » de Pavlenko, « Mesteacănul alb » de Bubenov, « Steaua » de Kazachievici, « Vasili Tiorkin » de Tvardovski, « Cavalerul Stelei de Aur » de Babaievski, « Drapelul deasupra sovietului sătesc » de Nedoganov, « Furtuna » de Ehrenburg, « Tovarăși de drum » de Vera Panova, « Purtătorii de steag » de Arcadie Gonciag, « In tranșeele Stalingradului » de Nekrassov, « Luminile » de Ana Karavaeva, « Poveste despre un om adevărat » de Boris Polevoi, etc.

Ceea ce este caracteristic pentru literatura sovietică din ultimii ani este demonstrarea concretă, verificată în experiența vieții a superiorității regimului sovietic, a superiorității omului sovietic, a întregii colectivități sovietice, față de lumea capitalistă. Cetățeanul Țării Socialismului, este arătat ca membru al acestui uriaș colectiv care făurește din succes în succes realitatea nouă socialistă, care pune temelie comunismului. Literatura sovietică actuală este purtătoarea ideilor înaintate ale socialismului și ea demonstrează pe bază de fapte izvorîte din viața oamenilor, din gândurile, munca și înfăptuirile lor, consolidarea și mersul înainte al Patriei Socialiste. Literatura sovietică actuală ne înfățișează oamenii Uniunii Sovietice făcuți dintr'o bucată, formați în condițiile raporturilor bazate pe temelii socialiste. Eroii literaturii sovietice nu sunt solitari. Ei înfățișează omul obișnuit sovietic și totodată neobișnuit pentru restul lumii. Sunt oameni animați de marele țeluri ale construcției obștești, sunt oameni care se simt stăpâni în țara lor, făuritori de viață, creatori de valori morale și materiale noui, luptători pentru o așezare socială cum n'a mai fost. Evident, oamenii aceștia sunt de o măreție și frumusețe sufletească incomparabilă. Scriitorul sovietic îi înfățișează astăzi pe aceia care ieri au ținut arma în mână, au sângerat luptând — așternându-se la muncă încordată și constructivă.

Literatura sovietică înfățișează pe oameni în muncă și luptă. Munca conștientă a oamenilor sovietici nu este altceva decât frontul luptei pentru comunism. Iată de ce eroii nuvelelor, poemelor și romanelor sovietice privesc munca drept un mijloc de a făuri o viață nouă. Războiul a lăsat o urmă adâncă în gândirea cetățenilor sovietici. Ei au luptat în tranșee, în tankuri și avioane, pentru ca, izgonind pe cotropitori, să asigure construcția socialismului. Intorși de pe front, în urma victoriilor obținute, aceeași oameni își încordează toate puterile lor pentru lecuirea rănilor produse de războiu și munca lor, animată de elan și încredere nestrămutată, oglindește gândirea plină de perspectiva a ceea ce va deveni Patria lor. Astfel Serghei Tutarinov din « Cavalerul Stelei de Aur » se cufundă în munca constructivă a colhozului și raionului natal; dar Serghei a crescut, el a devenit om de stat prin însăși felul lui de a gândi în mare problemele satului său. Ostașul Vasili Tiorkin din poemul cu acelaș nume a lui Tvardovski gândește la fel în drumul său spre casă. Oamenii aceștia sunt plini de răspundere pentru toate. Ei nu socotesc că sfera preocupărilor lor o constitue câmpul îngust al muncii și sarcinii imediate. Privind sarcina în cadrul marilor probleme ale Patriei lor ei se simt răspunzători pentru toate și de aceea socotesc că tot ce se petrece în țară îi privește deopotrivă. Asta înseamnă că literatura sovietică ne înfățișează actualmente tipul oamenilor crescuți în societatea socialistă desvoltată. Acești oameni simt solidaritatea comună și îndatoririle reciproce pe drumul țelurilor comune. Sunt oamenii sovietici de astăzi și, fie că sunt membri de partid, fie că sunt bolșevici fără de partid, trăsătura aceasta a simțului de răspundere este un fenomen de masă.

Scriitorul sovietic are încredere în om și în capacitățile lui. Ii sunt dragi eroii, îi sunt dragi în toate momentele vieții luptei lor. Este destul să ne gândim la romanul scriitoarei Vera Panova « Tovarăși de drum » ca să ne dăm seama cât de atent studiază omul de litere pe eroii săi, dragostea adâncă ce le-o poartă. In adevăr, literatura sovietică e pătrunsă de un umanism cald și totodată nou. Scriitorul sovietic nu iubește oamenii pur și simplu. Ei îi sunt dragi pentru înaltele lor calități, pentru morala lor înaintată, pentru felul în care merg în viață luptând cu hotărîre împotriva acelor piedeci obiective și subiective pe care le întâlnesc în drumul lor spre comunism. Lupta împotriva a tot ce e învechit, efortul de a descoperi orice mlădiță nouă care permite saltul înainte în istorie constitue trăsătura caracteristică a literaturii sovietice. Dacă luăm spre exemplu, romanul « Fericirea » a lui Pavlenko, ne dăm seama perfect cât de just reușește scriitorul a indica oamenilor drumul cel mai drept spre victorie. Fericirea eroului constă nu numai din simțământul folosului pe care îl aduce societății, ci în faptul că el reușește să ajute oamenilor să aleagă metodele cele mai bune, adică metodele noui, pentru a dobândi victoria. Literatura sovietică nu ne înfățișează eroii izolați. Dimpotrivă, ea caută să studieze pe oameni în procesul relațiilor între ei. Infățișându-ne realist viața, gândurile și faptele eroilor întemeiate pe condițiile socialiste ale societății, literatura sovietică se ocupă în aceeași vreme de procesul creșterii omului, de felul în care se desvoltă și învinge morala nouă, socialistă. Literatura sovietică demonstrează felul în care realitatea socialistă a educat oameni de tip nou. Și ca dovadă este destul să ne gândim la eroul principal al romanului « Steaua » de Kazakievici, apărut de curând în românește. Autorul ajută cititorilor să înțeleagă felul în care cresc oamenii, înving piedicele, se oțelesc în luptă eroică. Literatura sovietică înfățișându-ne însă acest mare proces al creșterii omului ajută astfel nu numai să cunoști viața ci se transformă într'o puternică armă de educare a maselor.

Dacă pe vremuri literatura sovietică oglindea lupta ascuțită de clasă și înfățișa victoria forțelor socialismului împotriva capitalismului, oglindind astfel lupta între vechi și nou, astăzi în măsura în care lupta între vechi și nou se desfășoară nu în formele luptei claselor antagonice ci în forma criticii și auto-criticii care constitue forța motrică reală a desvoltării în Uniunea

Sovietică, literatura reflectă această stare nouă. In trecut literatura sovietică indica pe duşmanii deschişi ai regimului sovietic, reprezentanţii claselor isgonite dela putere şi oamenii legaţi de interesele lor. Furmanov, Gladkov apoi Ostrovski au arătat în operele lor cu precizie cine sunt duşmanii socialismului. In romanele lui Solohov şi Alexei Tolstoi se înfăţişează păturile duşmane dar şi cele şovăitoare demonstrându-se adevărul că mijloc nu există şi că trebue să te alături forţelor revoluţionare, altfel istoria te mătură. Oglindind însă astăzi realitatea nouă sovietică, împrejurările când practic s'a schimbat însăşi caracterul esenţial al contradicţiilor, contribuţia literaturii sovietice pentru promovarea şi desvoltarea elementelor noui se întemeiază pe principiul criticii şi autocriticii. Măreaţa armă a criticii şi autocriticii, arma Partidului Comunist Bolşevic a devenit «o nouă formă a mişcării, un nou tip al desvoltării, o nouă lege dialectică». (A. A. Jdanov).

Scriitorul sovietic studiază atent realitatea şi sesizează toate lipsurile, defectele, slăbiciunile personale ale oamenilor şi generale în viaţă şi în muncă. Cu ajutorul talentului său, înfăţişându-ne măreţul proces al bătăliei pentru comunism, el mobilizează masele în lupta împotriva acestor lipsuri. Evident, capacitatea de a studia şi privi ştiinţific realitatea şi a lupta revoluţionar pentru mersul înainte al societăţii îi dă scriitorului sovietic mânuirea perfectă a marxismului-leninismului, orientarea sa în spiritul partinic bolşevic. Scriitorul sovietic combate lipsurile curagios de pe poziţiile principiale ale luptei pentru comunism. El înfierează rămăşiţele trecutului şi contribue masiv pentru stârpirea lor. Un exemplu caracteristic din acest punct de vedere îl constitue piesa «Pâinea noastră cea de toate zilele» a lui Nicolae Virta. Cu un curaj deosebit scriitorul demască anchilozarea, mulţumirea de sine, birocratismul care duc chiar pe unii oameni cinstiţi la pierderea simţului realităţii şi a intuiţiei transformărilor revoluţionare în curs. In această bătălie literatura sovietică înfăţişează ceea ce e vechiu nu abstract, ci în forme concrete, arătând cu degetul formele variate pe care le îmbracă, fie aceste apucături dăunătoare în comportarea oamenilor, fie în metodele folosite în muncă, etc. Puterea critică a literaturii sovietice este înzecită prin faptul că indicând greşelile şi lipsurile ea înfăţişează în aceeaşi vreme totul ce este nou şi pozitiv pornind dela teza confirmării realităţilor noui, socialiste. Vechiu, în trecut, însemna duşmanul de clasă, ostil conştient şi înverşunat socialismului. Aşa ni-l înfăţişează Alexei Tolstoi, Şolohov, Furmanov. Astăzi însă omul nu este *vechiu* prin aceea că aparţine unei clase exploatatoare (asemenea clase nu mai există în Uniunea Sovietică) ci prin atitudinea neconstructivă, lipsită de avânt creator în procesul muncii. Literatura sovietică este literatură de luptă pentru mers curajos înainte. Literatura aceasta este strâns legată de viaţă, ea înfăţişează adevărul în viaţă şi astfel este plină de realism puternic. Literatura sovietică învaţă oamenii să lupte pentru ridicarea societăţii pe o treaptă superioară, ea aprinde în ei tendinţa impetuoasă de a merge mereu înainte pe calea progresului.

Reflectând noua realitate socialistă, acea în cadrul căreia relaţiile între oameni sunt libere de cătuşele impuse de sistemele exploatării, literatura sovietică are marele avantaj de a înfăţişa oameni noui legaţi între ei de relaţii bazate pe încredere mutuală, muncă constructivă comună. Omul sovietic nu mai este viciat de povara sistemului capitalist; el a crescut în condiţii noui desvoltându-se liber, demn. Acest om este obiectul cercetărilor scriitorului şi totodată erou al operelor lui.

Fără îndoială literatura sovietică înfăţişează pe oamenii sovietici în viaţă, în muncă, în luptă. Această luptă este condusă de Partidul Comunist Bolşevic. Reflectând realitatea sovietică scriitorul înfăţişează pe comunistul erou, tipul de conducător în lupta milioanelor de oameni pentru comunism. Cauza partidului este cauza poporului întreg. Sarcina comunistului este de a fi exemplu în lupta poporului pentru înfăptuirea marelui ţel, de a fi model de modestie, eroism, abnegaţie, energie, elan şi încredere în cauza proletariatului. Asemenea oameni sunt înfăţişaţi de scriitorii sovietici cum este Boris Polevoi (Povestea unui om adevărat), Verşigora (Oameni cu conştiinţa curată), Goncear (Purtătorii de steag) etc. Dar în genere este greu de presupus o lucrare din viaţa sovietică în care să lipsească tipul comunistului. Aceasta se explică prin simplul fapt că a înfăţişa realitatea Ţării Socialismului fără comunişti ar fi însemnat a falsifica adevărul vieţii. Comuniştii, uniţi în marele Partid Bolşevic făuritorul Revoluţiei socialiste din Octomvrie, constitue — aşa cum spune articolul 126 din Constituţia stalinistă — «sâmburele conducător al tuturor organizaţiilor celor ce muncesc, atât ale celor sociale, cât şi ale celor de stat».

Scriitorii sovietici nu idealizează însă pe aceşti luptători. Ei îi înfăţişează aşa cum sunt, în plină bătălie, în muncă grea, în efortul deosebit. Viaţa lor este munca şi lupta. Dar această viaţă este plină de conţinut şi activitatea lor este animată de măreţele idei ale lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin. Viaţa lor este simplă şi totodată înălţătoare prin conţinutul ei revoluţionar. Oamenii aceştia sunt strâns legaţi de popor şi îşi verifică faptele zi de zi aşa cum îi învaţă Partidul scrutând autocritic drumul parcurs. Aceştia sunt oamenii devotaţi fără margini cauzei poporului şi întreaga fericire o găsesc în munca lor creatoare, în slujba patriei, poporului, umanităţii. Pe aceşti oameni de tip nou, literatura sovietică ştie să-i înfăţişeze transformându-i pe ei şi faptele lor în exemplu viu, model de urmat pentru orice om cinstit căruia îi este drag viitorul omenirii. Literatura sovietică ne înfăţişează succesele construcţiei ca rezultatul unei lupte crâncene şi meritul ei este de a fi demonstrat veridic că victoria este de partea oamenilor care prin lupta lor deschid larg calea viitorului.

Razele marei Revoluţii socialiste din Octomvrie luminează drumul literaturii sovietice. Tradiţiile luptei revoluţionare, practica ei cotidiană trece ca firul roşu prin operele scriitorilor întocmai cum trece prin viaţă. Literaţii sovietici scriu simplu, cuvântul lor merge la inimă. Trăsătura caracteristică

a literaturii sovietice este lupta necontenită pentru claritate. Ideile limpezi, conținutul lor măreț, plin de adevărul vieții nu are nevoie de dichisuri speciale, de căutări vane pentru formă transformată în țel. Nuvelele, piesele de teatru, poemele și romanele sovietice curg asemenea unui larg șuvoiu care nu cunoaște nici hotar, nici rame fixe. Tocmai de aceea literatura sovietică e atât de variată nu numai prin temele ei dar și în formele folosite. Când te gândești la stilul realist al lui Iliya Ehrenburg în marele său roman « Furtuna », când citești « Fericirea » lui Pavlenko sau « Mesteacănul alb » al lui Bubenov ești cucerit de suflul epic grandios, de bogăția imaginilor, de varietatea limbii. Paginile se scurg, rămâi fermecat de felul simplu în care sunt înfățișate problemele cele mai mari, complicate, atât ale societății cât și a indivizilor. Departe de a fi simplificat forma utilizată și răpit scriitorului caracteristicile specifice lui, literatura sovietică oglindind mărețele ridicări ale poporului pe drumul deschis de Marea Revoluție din Octomvrie, permite și cere implicit desvoltarea creatoare a talentului fiecăruia în parte și este generatoarea spiritului înnoitor în creația artistică.

Marea Revoluție Socialistă din Octomvrie a rupt lanțul imperialist și a deschis o eră nouă în istoria omenirii. Din această Revoluție a ieșit Uniunea Sovietică, primul Stat socialist, prototipul viitoarei organizări a lumii. Literatura sovietică, luptătoare pentru comunism, îndrumează în spiritul mărețelor idei ale lui Lenin și Stalin oamenii din toată lumea, în lupta lor împotriva exploatării, împotriva războiului, împotriva imperialismului, pentru acele zile fericite când în toate colțurile lumii omul descătușat din robia socială și națională va deveni făuritorul liber și conștient al viitorului său prin munca neobosită, creatoare.

*

Răsunetul Revoluției din Octomvrie în toată lumea a fost enorm. Capitalismul pârâie din încheieturi. Drumuri noui s'au deschis maselor populare, exploatate, însângerate. Invățătura lui Marx asupra necesității transformării revoluționare a societății și a posibilității victoriei clasei muncitoare și-a găsit confirmarea în apariția primului stat socialist. Far al oamenilor muncii din toată lumea, Uniunea Sovietică prin lupta poporului condus de Partidul Comunist Bolșevic și experiența construcției socialismului arată că: « ...drumul Uniunii Sovietice este drumul general al oricărei țări dela capitalism la socialism, în epoca imperialismului, a revoluțiilor proletare și a dictaturii proletariatului » (Ana Pauker).

Popoarele s'au trezit și lupta se ascute. Experiența Uniunii Sovietice constitue un izvor nesecat la care se adapă toți acei care înțeleg că pacea se obține prin luptă și buna starea se cucerește lichidând clasele exploatatoare și sistemul capitalist. I. V. Stalin spunea:

« In prezent masele muncitorești din întreaga lume nu mai pot fi privite ca o « mulțime oarbă », ce rătăcește în negură și este lipsită de perspective, deoarece revoluția din Octomvrie a creat pentru ele un far, care le luminează calea deschizându-le perspective vaste. Dacă înainte n'a existat un for mondial public, de unde s'ar fi putut demonstra și formula năzuințele și speranțele claselor asuprite, în prezent un asemenea for există, fiind personificat de prima revoluție proletară. Nu încape îndoială, că nimicirea acestui for ar scufunda pentru mult timp viața socială și politică a « țărilor avansate » în besna unei desănțate și negre reacțiuni. Nu se poate nega, că până și simplul fapt al existenței « statului bolșevic » pune frâu forțelor negre ale reacțiunii, ușurând lupta dusă de clasele asuprite pentru eliberarea lor ».

Și masele se ridică. Partidele comuniste din lume îndrumează lupta lor împotriva asupririi imperialiste. Devine clar că viitorul este al forțelor păcii, al forțelor progresului. Voința maselor de « oameni simpli » se impune prin luptă. Exemplul construcției socialismului, victoriile pe toate fronturile ale regimului socialist, realizările excepționale ale culturii și artei sovietice, superioritatea omului sovietic însuflețește și încurajează lupta popoarelor pentru libertate, pentru pace, pentru socialism. Uniunea Sovietică, munca creatoare și lupta fără preget a cetățenilor ei, a avut și are o influență deosebită asupra gândirii și orientării scriitorilor și artiștilor cinstiți, progresiști, din lume. Ea însăși a constituit sursa de inspirație a unor scriitori de talie universală ca Romain Rolland, Henry Barbusse, Louis Aragon, Martin Andersen-Nexö, Ernst Toller, Ștefan Zweig, Bernard Shaw, Teodor Dreiser, John Priestley, Ann Segers, etc. Revoluția din Octomvrie și exemplul literaturii sovietice le-a arătat calea cauzei comune cu masele largi, cu poporul. Revoluția din Octomvrie a împărțit clar lumea în două tabere: cea a oamenilor muncii doritori de a desființa regimul exploatării și cea a exploatatorilor cramponându-se de menținerea pozițiilor. Oamenii progresiști puteau fi verificați prin poziția lor față de Revoluția socialistă, ei erau partizanii ei. Ceilalți însă, dușmanii ei cei mai înverșunați și prin aceasta apărători ai imperialismului asupritor. Revoluția din Octomvrie a indicat scriitorilor locul lor de creatori în rândurile luptătorilor pentru pace și libertate, sarcina participării cu arma scrisului lor în bătălia pentru transformarea revoluționară a lumii capitaliste în lumea socialistă. Iată de ce Herbert Wells spunea cu mulți ani în urmă:

« Eu consider Revoluția din Octomvrie drept unul din cele mai mari evenimente din Istorie. Ea a schimbat radical ideologia întregii lumi; toate romanele, piesele și studiile istorice, toate lucrările de publicistică apărute ulterior au fost scrise sub înrâurirea ei. Influența ei este mult mai profundă și largă decât influența primei revoluții franceze ».

Aceste cuvinte erau spuse de un gânditor nemarxist. Ele constitue o apreciere prețioasă din partea unuia dintre intelectualii cărora revoluția franceză le părea culme a luptei liberatoare. Dar această revoluție n'a însemnat, în ultima socoteală, decât înlocuirea unui grup de exploatatori prin un altul, în timp ce Marea Revoluție socialistă din Octomvrie a lichidat epoca domniei

proprietății private și a deschis pe acea a socialismului dușman oricărui fel de exploatare.

Literatura sovietică, copilul Revoluției din Octomvrie, a arătat lumii întregi realitățile noui, socialiste și oameni de tip nou. Ea a stimulat interesul pentru socialism și a făcut pe oameni să caute prin mijlocul artei să cunoască această realitate în ciuda terorii deslănțuite de către clasa stăpânitoare în fiecare țară în parte.

Literatura sovietică a arătat scriitorilor din lumea întreagă rostul și menirea adevăratului literat. Lovind cu putere în teza «artei pentru artă», combătând formalismul și ridicându-se hotărît împotriva întregii arte decadente, prin conținutul său ideologic înalt, prin țelurile sale generoase, prin avântul ei de luptă și muncă creatoare, literatura sovietică a trasat drumul de urmat tuturor scriitorilor progresiști din lume. Iată de ce Congresul scriitorilor sovietici din 1934 având o importanță colosală interioară prin precizarea drumului de urmat a literaturii sovietice și definirea realismului socialist ca nouă concepție superioară și nouă metodă în artă — a avut în aceeași vreme o uriașă însemnătate internațională. Și nu întâmplător a fost faptul că un an mai târziu s'a întrunit Congresul internațional al scriitorilor luptând pentru pace și contra fascismului.

Literatura sovietică a arătat scriitorilor progresiști din lumea întreagă cum trebue să lupți pentru patria și poporul tău, iar exemplul scriitorilor sovietici din vremea războiului pentru apărarea Patriei a ghidat și îndreaptă pașii fiecărui scriitor din lume care își însușește marea cauză a poporului.

De altfel, Revoluția din Octomvrie a constituit și sursa de inspirație a unor scriitori cum este Upton Sinclair punându-și amprenta asupra celor mai bune din operele lui. Revoluția din Octomvrie a făcut pe Andersen-Nexö să-și revizuiască creația și s'o îndrepte puternic pe făgașul revoluționar. Illyes Bela a zugrăvit Revoluția în «Arde Tisa», iar Ann Segers a cântat-o în «Calea peste Februarie».

Literatura sovietică ajută și în zilele noastre mai mult ca oricând scriitorilor progresiști din lumea întreagă să se lege adânc de viața și lupta maselor populare, să aleagă ce este mai important, esențial în viață și să pună opera lor în slujba omului. Dar mai mult ca orice servește de îndreptar scriitorilor progresiști din toată lumea felul în care literatul sovietic a însușit concepția marxist-leninistă asupra lumii și lupta pentru viitorul omenirii din pozițiile înaintate, revoluționare ale clasei muncitoare. In lumina Revoluției din Octombrie și a experienței scriitorilor sovietici literații progresiști din toată lumea se conving că locul lor este alături de clasa muncitoare și datoria lor este a se integra în măreața ridicare socială în cadrul căreia proletariatul își exercită rolul istoric de gropar al capitalismului.

Impotriva individualismului mic-burghez, împotriva liberalismului putred, împotriva capitalismului activ și hrăpăreț, se ridica cuvântul literaților sovietici în frunte cu Maxim Gorki.

Marea Revoluție din Octomvrie a arătat ce lucruri mărețe este capabil a înfăptui omul. Impotriva pesimismului artei decadente, Revoluția din Octomvrie și literatura sovietică a indicat scriitorilor lumii întregi calea încrederii în om, în dreptatea cauzei sale drumul greu dar fertil al luptei pentru o viață mai bună. De aci și optimismul generator de opere mari cu adevărat artistice. Mergând pe această cale a scris Romain Rolland «L'âme enchantée», Upton Sinclair «Non Passaran», Hemihgway «Coloana a cincea», etc. Iată de ce cuvintele lui Heinrich Mann:

«Uniunea Sovietică este cea mai măreață întruchipare a unei idei în decursul ultimilor 150 de ani. Este neîndoielnic că această idee se va realiza și în viitor. Socialismul a învins în cea mai mare țară a continentului și și-a păstrat forța vitală. Prin aceasta a fost soluționată chestiunea viitorului... De fapt, Europa progresistă își concepe viitorul, dacă ea vrea în genere să aibe vreun viitor, numai ca un viitor socialist», se întregesc perfect cu cuvintele lui Roger Garaudy:

«Scriitorul este nu numai un martor, ci și un luptător. In opera sa locul central îl ocupă cunoașterea omului. Niciun scriitor nu-și poate zice comunist dacă el nu percepe noua imagine a omului și eroului pe care de mii de ori l-am văzut murind și trăind în anii de luptă și jertfire de sine...».

Exemplul scriitorilor sovietici este călăuză în lupta pentru pace a scriitorilor progresiști din lumea întreagă. La congresul intelectualilor pentru pace dela Wroclaw a răsunat cuvântul sincer, cald și categoric al delegației sovietice prin A. A. Fadeev, Ehrenburg, Leonov și Zaslavski. El a fost urmat de sutele de participanți care leagă ideea păcii de lupta hotărîtă împotriva imperialismului. Lupta aceasta este lupta maselor populare de pe întregul glob pământesc și ea constitue totodată un imens rezervor al inspirației artistice. Numai de aci se poate naște marea operă literară care să rămâie veacuri de-a-rândul.

Marea Revoluție socialistă din Octomvrie a deschis drum nou omenirii. Lumina ei strălucitoare călăuzește pașii și lupta milioanelor de oameni de pretutindeni. Ea călăuzește totodată viitorul artei în general și al literaturii îndeosebi, care și-a găsit modele strălucite în proeminentele opere făurite în spiritul realismului socialist. Pe acest drum de luptă pentru comunism își ghidează pașii scriitorii progresiști din lumea întreagă. Și urmându-l fără șovăire ei pot avea garanția realizării unor opere de mare respirație și colosală valoare.

*

Puternic a fost răsunetul Marei Revoluții socialiste din Octomvrie în România. Clasa muncitoare condusă de Partidul Comunist desfășura bătălia împotriva aruncării greutăților ieșirii din războiul imperialist pe spinarea poporului. Monstruasa coaliție burghezo-moșierească își dădea arama pe față

din nou înecând în sânge eforturile spre libertate ale oamenilor muncii dela orașe și sate. Regele, camarilla, fabricanții, moșierii, afaceriștii de toate apele s'au aruncat hrăpăreți să stoarcă orașul și satul, iar în teritoriile cotropite au introdus un regim colonial. Mii de luptători revoluționari erau aruncați în temnițe, mulți au pierit împușcați fără judecată. Dar fiecare pas adăuga experiențe noui și lupta împotriva asupririi se ascuțea. Un zid de nepătruns a fost ridicat artificial de clasele exploatatoare la granița de răsărit. Magnații aurului și petrolului, făcând cauză comună cu imperialismul mondial, tremurau în fața lumii noui care prindea cheag pe a șasea parte a globului pământesc. Nu era voie să spui un cuvânt bun despre Uniunea Sovietică. Cuvântul bolșevic ajunsese cuvânt de ocară. Preoții nu scăpau slujbele religioase fără predici anti-comuniste, căci așa erau ordinele « de mai sus ». Invățătorii erau calificați pentru înaintare numai pe baza statelor de serviciu reacționar și anti-sovietic.

Traducerile din literatura sovietică, ba chiar din literatura rusă clasică erau interzise. Ziarele turnau otravă și etalau povești infernale cu privire la realitățile sovietice. Toate acestea doar cu un singur scop: să zăpăcească oamenii ca nu cumva ei să urmeze drumul deschis de Marea Revoluție socialistă, drumul luminat de ideile lui Lenin și Stalin, drumul Partidului Comunist Bolșevic.

Dar în ciuda terorii, în ciuda campaniei veninoase, în ciuda propagandei desănțate anti-sovietice, trecând peste opreliști extraordinare, oamenii cinstiți din România au aflat adevărul despre Uniunea Sovietică. Partidul Comunist Român aduce în scris și prin viu graiu cuvântul luminos al adevărului. Ostașii care au luptat alături de soldații revoluționari ruși au adus în satele lor, în uzinele din care au plecat suflul mărețului Octomvrie. Poate de aceea cu miile ei au fost trimiși în regimente disciplinate. Aceasta n'a împiedicat însă formarea comitetelor muncitorești în fabrici, marile demonstrații de masă, organizarea grevei generale, ridicarea mișcării revoluționare a naționalităților oprimate. Drumuri noui s'au deschis omenirii. In țara noastră, sub influența Revoluției din Octomvrie a crescut valul revoluționar. Și de atunci Uniunea Sovietică, succesele ei, au constituit și pentru muncitorimea noastră și avantgarda ei, farul călăuzitor în lupta împotriva exploatării.

Revoluția din Octomvrie a avut o influență însemnată și asupra unei părți din intelectualii români, asupra unora dintre scriitori. Iar literatura sovietică care a pătruns cu greu în țară, mai mult pe calea traducerilor în limba franceză, a servit drept îndreptar unei serii întregi de literați.

In clipele tumultuoase, revoluționare, poetul clasei muncitoare din România — A. Toma — scria:

Bat toba revoltei, sun goarna de-alarmă!
Bărbați și femei, toți mâna pe armă.
Azi pravili și stavili și lanțuri se sfarmă.

Miner, lasă-ți iadul și vin' de te bate.
Ieși rob al uzinei, sari frate din sate,
Azi știți mânui mitralii, granate...

...In pas de asalt urcați baricade,
Cad zece, cad sute, cascade, cascade.
Credința dă aripi, ideea nu cade.

Nălțați, zori pe cer, stindardele roșii!
Sub flacăra lor strălucesc zdrențăroșii
Și'nghiață pălind stăpânii, fricoșii.

Cuțitul și pâinea și cruntul topor
Al legii — să-l smulgem cu mâinile lor.
Dreptate, lumină, belșug tuturor.

Iubire și pace vom face să fie
Și-un singur popor din neamuri o mie
Legat printr'un lanț înflorit: — bucurie!

In ciuda cenzurii și satrapiei organizate savant, apar primele traduceri din literatura sovietică îngrijite mai cu seamă de organizațiile sindicale. In colecția « Lectura » apar câteva nuvele sovietice de Gladkov și Fedin. La fel în bibliotecile « Dimineața » și « Cultura ». Se traduc primele nuvele mai mari ale lui Lavreniev. Apare « Cimentul » lui Gladkov. Pătrund poemele lui Maiakovschi, Blok, Demian Bednîi. Poeți români traduc din Essenin, Briusov și Maiakovschi. Apar încercări originale, timide, de înfățișare realistă a satului și vieții cumplite a țăranului român. Astfel, Ștefan Rodeanu scrie « Neghina », iar Vladimir Corbasca « Tanalica ». In aceste romane revolta împotriva asupririi este legată de ideea clară a luptei prin unire. Puternicul vânt răscolitor din Răsărit influențează și scriitori care în fond sunt ostili mișcării revoluționare. Cezar Petrescu este obligat a ataca problemele puse de viață, el nu poate trece peste prezența și lupta clasei muncitoare, chit că deformează lucrurile în modul dictat de interesele clasei stăpânitoare (Calea Victoriei). Acelaș lucru se petrece cu Sergiu Dan (Surorile Veniamin), cu G. Vlădescu (Moartea fratelui meu). Dar ridicările în luptă se oglindesc în sumbrul roman al lui Eugen Todie — « Hârdăul lui Satan », ca și în « Fecior de slugă » a lui N. D. Cocea. Tineretul se simte atras de Uniunea Sovietică, de literatura ei. Așa zisa mișcare de « avant-gardă » se destramă repede și unii dintre poeți se alătură mișcării revoluționare. In revistele « Bluze albastre », « Veac nou », etc., apar primele lucrări cu caracter luptător, revoluționar. Alexandru Sahia scrie și tipărește nuvelele lui pentru ca apoi, plecând în Uniunea Sovietică, să scrie la întoarcere « URSS azi ».

Teroarea este însă cumplită. Până și gândul cată a fi cenzurat. Revistele progresiste sunt închise iar încercarea de a tipări traducerea romanului « Cum s'a călit oțelul » aspru pedepsită.

Și totuși, în aceste grele împrejurări, literații români cei mai avansați căutau să cunoască literatura sovietică. Iar în anii grei ai războiului nedrept

a răsturnat glasul poeților A. Toma, M. Breslașu, Miron Radu Paraschivescu, etc., fără putință însă de a tipări poemele lor. Acestea au văzut lumina tiparului abia după 23 August 1944 când Armata Sovietică victorioasă, urmărind hoardele naziste în retragere a eliberat România și a deschis poporului nostru drumul nou spre viitorul său.

Țara noastră cunoaște procesul unor adânci transformări structurale. Lupta ascuțită împotriva moșierimii și burghezimii, împotriva elementelor exploatatoare dela orașe și sate s'a desfășurat și se desfășoară sub conducerea Partidului de avant-gardă a clasei muncitoare. La patru ani dela eliberare, mari sunt succesele dobândite de poporul român în frunte cu clasa muncitoare condusă de Partidul Muncitoresc Român. Marea Revoluție socialistă din Octomvrie care a născut Uniunea Sovietică — Țara Socialismului — și Armata ei a făcut posibilă seria de victorii înregistrate de poporul muncitor din țara noastră. La 1 Octomvrie 1948 Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al Partidului Muncitoresc Român scria în «Pentru pace trainică, pentru democrație populară!» următoarele:

«Pentru țara noastră socialismul nu mai este astăzi un țel îndepărtat. Sarcina construirii socialismului este la ordinea de zi. Partidul nostru îndreaptă toate eforturile și toată energia oamenilor muncii spre reorganizarea pe baze socialiste a economiei țării, spre făurirea unei vieți noui. Marea experiență a Uniunii Sovietice ne ajută să rezolvăm problemele cele mai complexe, de importanță primordială pentru reușita construirii socialismului. Această experiență ne ajută să evităm greșelile și să scurtăm drumul care duce la această țintă».

Asemenea tuturor oamenilor muncii conduși de Partidul Muncitoresc Român, scriitorii noștri, în marea lor majoritate, caută să învețe din experiența Uniunii Sovietice, a literaturii sovietice. Intelectualii din Republica Populară Română au avut și au posibilități deosebite pentru cunoașterea realităților Țării Socialismului. Le stau la îndemână cărți, reviste, date de tot felul și mai cu seamă ei au avut și au putința de a cunoaște omul sovietic, omul nou, omul lumii socialiste. Aceasta a dus la puternice schimbări în felul de a gândi al multora dintre intelectuali. Ei s'au apropiat de popor și de cauza lui. Și ajutați mereu de munca lămuritoare desfășurată de Partidul Muncitoresc Român, de nenumărate expuneri luminoase a conducătorilor Partidului, de presa cu adevărat democrată, în frunte cu «Scânteia» — ei trăiesc un adânc proces de reconsiderare a trecutului și închegare a unei puternice legături, vii și active, cu marea luptă de zi de zi a clasei muncitoare din Republica Populară Română, pentru socialism. Prizonieri altădată a culturii burgheze occidentale, mai cu seamă a celei franceze, intelectualii noștri își dau seama cât de cumplită a fost izolarea artificială a culturii noastre de inepuizabile izvoare ale culturii socialiste. De curând, sintetizând parcă gândurile intelectualilor români, Mihail Sadoveanu spunea:

«In literatura apuseană scriitori îndrăzneți și creatori, ageri ca Anatole France sau Ibsen, ca Romain Rolland, Upton Sinclair sau Jack London, au creat eroi prevestitori ai scufundării lumii burgheze, dar acești scriitori și alții n'au avut condițiile prielnice ale descătușării depline. Revoluția din Octomvrie 1917 singură a putut rupe barajul. Sub conducerea unor bărbați fără pereche în istorie, Lenin și Stalin, locul eminent, valoarea și rolul scriitorului de talent s'au statornicit în condițiile cele mai prielnice. Astfel literatura se încadrează în progresul social, astfel literatura devine o forță socială și politică: scriitorul e un oștean în lupta de clasă».

Acest mare adevăr devine astăzi bun al scriitorilor români tineri și în vârstă, el ne deschide drumul unei munci creatoare în slujba poporului. Cunoașterea Uniunii Sovietice, cunoașterea literaturii ei, ajută pe scriitorul român să-și găsească locul în marea luptă ce se desfășoară astăzi în țara noastră și pretutindeni pentru socialism, împotriva imperialismului.

Este interesant de arătat cum cunoașterea Uniunii Sovietice influențează gândirea unor intelectuali care se orientau după principiile filosofiei idealiste. D. George Călinescu, a cărui originalitate e bine cunoscută, scria, acum un an:

«Apropierea de Uniunea Sovietică... va avea întâi de toate rostul de a redeștepta în noi tumulturile geografiei noastre, de a ne vindeca de placiditatea intelectului. Cultura actuală sovietică poate fi mai potrivită condițiilor noastre decât acea occidentală, cu priză îndeosebi asupra micului intelectual burghez, amator de idei în miniatură tip Sartre și de o filosofie de apartament».

Cunoașterea literaturii sovietice a ghidat pașii tinerilor noștri scriitori pe drumul cel just. Și aceștia, prizonieri în cea mai mare parte ai decadentismului occidental, au avut și mai au de luptat împotriva balastului din trecut. Acum un an, Nina Cassian scria:

«Preceptele estetice din Apus făceau ravagii într'un anume grup de poeți printre care mărturisesc că mă aflam în mod anonim». Și în continuare, după ce arată cum a cunoscut poezia sovietică și ce a învățat dela Maiakovschi, Bloch, Tihonov, Simonov și Vera Imber — ea continuă:

«Poezia sovietică nu fuge de realitate. Asta am simțit-o la fiecare lectură nouă. Și pentru adânca ei umanitate am voit să știu ceva și despre cei care o scriu. Și am auzit despre unii că sunt deputați, pe alții i-am văzut fotografiați cu uniforma militară — am aflat deci că sunt cetățeni.

Dacă la început curiozitatea și surprinderea m'au făcut să mă apropiu de poezia lor astăzi, structuralicește deosebită, cred că-i receptez mult mai adânc. Ceea ce spun ei acolo, frăgezește timpanele cele mai îmbătrânite, populează ecranul cu priveliști copleșitoare — iar meșteșugul lor poate întineri meșteșugul nostru, redându-i forța și spontaneitatea, acolo unde încheieturile poartă invizibile cătușe».

Sub înrâurirea literaturii sovietice scriitorii noștri reușesc să găsească mai ușor drumul către lupta maselor populare. Ei pășesc tot mai apăsat pe calea de a deveni luptători angajați în măreața bătălie pentru socialism. Exemplul scriitorilor sovietici animă pe vârstnici și tineri deopotrivă.

Dar Marea Revoluţie din Octomvrie, Ţara Socialismului victorios, Armata sovietică eliberatoare şi omul nou sovietic constitue izvorul nesecat de inspiraţie pentru scriitorii români. Nu este numai vorba de frumoase traduceri din Maiakovski (Cicerone Theodorescu) din Bloch (Radu Boureanu), etc., ci de poeme originale în care se cântă Revoluţia socialistă, Uniunea Sovietică, Armata sovietică şi genialii conducători ai popoarelor sovietice, a oamenilor muncii din toată lumea, Lenin şi Stalin.

In poemul « Piaţa Roşie » Victor Eftimiu scrie:

Dela fereastra mea, Kremlinul. Ger şi cer senin
Şi'n scânteierea lor, mauzoleul lui Lenin
Şi Piaţa Roşie: dramatice, tumultoase amintiri,
Prigoane, răsvrătiri şi pregătiri
Trec pagini peste pagini. File rupte
Din calea omenirii. Suferinţe, lupte,
Aceeaşi luptă re'ncepută ca o veşnică minune
In slava unei lumi mai drepte şi mai bune...

Şi iată poetul evocând filele revoluţiei:

Măreaţă zi, Octomvrie miriadar,
Ai tras o dâră nouă, piatră de hotar
In mersul clătinat al unei lumi năuce
Şi drumul tău e drumul care duce
Spre marele liman de pace şi de fericire,
Iubirea tuturor, universala înfrăţire!...

Şi apoi puternica încheiere:

Fii binecuvântată, zi a tuturor!
Măreaţa zi dintr'un Octomvrie mântuitor,
Binevenită fii şi preamărită'n fiecare an
Tu ce-ai făcut din sclav un om şi-un suveran!
Să stai de veghe veşnic, să ne-aduci aminte
Neclătinatele, eternele învăţăminte,
Dreptatea şi iubirea tu aprinde-le mereu,
Altar al focului furat din cer de Prometeu!

Şi dacă neamurile şi-au pierdut conducătorul,
Făclia care luminează viitorul
O duc urmaşii hărăziţi de el
Şi'n fruntea lor, e omul de oţel
Năvalnic suflet, cuget cristalin,
Stalin!

Iată pe Marcel Breslaşu închinând Armatei Roşii următoarele rânduri:

In Făurar, în luna astă pusă sub semnul
metalelor topite şi călite 'n vâltoare,
te-au făurit Lenin şi Stalin şi ţi-au dat îndemnul
să fii — ca şi oţelul — în veci strălucitoare,
dar ca şi el, mlădioasă şi puternică,
Armată Roşie, armată sovietică.

...Şi dacă mâine cămătarii lumii şi zarafii
or să stârnească iar nemţii divizii de stafii
sau or să 'ncerce să-şi împingă popoarele
să-şi cernească steagurile, să 'ntunece soarele

noi ştim că valul lor tulbure o să se spargă iarăşi,
Armata Roşie, de meterezul dârzeniei tale
şi că tot mai mulţi vor fi aceia, prieteni şi tovarăşi
care vor măsura veşnicia în planuri cincinale ».

Glasului poetului consacrat i s'au asociat zeci de poeţi tineri, printre care Victor Tulbure consemna Prietenia româno-sovietică pecetluită în lupta comună prin sângele vărsat. Aceleiaşi Armate Roşii, Tulbure îi închina următoarele versuri:

« Din vâlvătăi în vâlvătăi,
umerii noştri lângă umerii tăi.
Din patruzeci patru în patruzeci cinci,
prin tristele puste, pe asprele stânci,
Tranşeele: albe, nescrise balade,
Cartea lui Puşkin într'un sac cu grenade.
Cânta un flăcău, în câte-un răgaz,
despre colhoznicii din Caucaz.

Şi apoi:

« Ţii minte seara-aceea cu zăpezi,
când ai căzut rănit în Tatra Mare?
Doi ochi adânci cu stepe şi livezi
s'au aplecat pe-a rănilor vâlvoare.

Tu ai căzut rănit într'un atac
şi te-a pansat sergentul roşu Olga.
Simţeai cum albe linişti se desfac
şi 'n părul ei cum undueşte Volga ».

Lui Lenin îi închina acum un an poetul Alexandru Jar poemul « Lenin în Octomvrie », răspunzând parcă poemului lui Emil Dorian « Lenin ». Revoluţia o cântau şi o cântă mereu tinerii poeţi români care au înţeles uriaşul drum în Istorie pe care l-a deschis; ei o cântă dându-şi seama că ea deschide viitor nebănuit Patriei lor proprii şi tinereţii lor. 7 Noemvrie al fiecărui an e nou prilej pentru verificarea drumului parcurs şi nouă mobilizare a forţelor pentru luptele care sunt de dat. 7 Noemvrie e soarele care încălzeşte inimile oamenilor muncii din lume şi înspăimântă pe duşmanii cauzei socialismului. Iată de ce în zilele acestea de Noemvrie 1948, în condiţiile ascuţirii luptei frontului anti-imperialist în frunte cu Uniunea Sovietică împotriva taberei imperialiste, poetul Eugen Jebeleanu îşi încheie poemul închinat Marei Aniversări, cu următoarele rânduri:

« Dar zgudui toate-ale lor membre
Urias când vii, 7 Noembre,
Tu, care faci şi 'n moarta frunză
Un foc de sânge să pătrunză

Și suni din trâmbița 'nsorită
Cu glasul tău de dinamită.
Cu flăcările roșii 'n mers,
Fulgeri întregul Univers.
Fântânile jucând în soare
Le schimbi în flăcări arzătoare.
Cum tremură liliecii toți

Sub streșinele lor de hoți
Auzi-i sguduiți în zare
De viscolele proletare.
Nu dârdâe doar pentru-o zi.
Ci pentru tot ce va mai fi.
Dela un colț la altu-al lumii,
Tremură păsările ciumii.
Aș vrea și nu pot să îngaime,
Tremură în somn bolind de spaime
Cine sfarmă 'n zări cătușe?
Noembre stă, de foc, în ușe! ».

In adevăr, Noemvrie bate în ușa globului pământesc. Marea Revoluție socialistă din Octomvrie a deschis era nouă în istoria lumii. Popoarele sărbătoresc a 31-a aniversare a Revoluției socialiste în muncă și luptă. Ochii lor sunt ațintiți spre Patria socialistă, prototipul viitoarei organizări a lumii întregi. In Uniunea Sovietică s'a trecut la construirea temeliilor comunismului. In lupta aprigă împotriva dușmanilor, pășind pe drumul construirii socialismului, poporul nostru învață din nesecata experiență a Uniunii Sovietice și Partidului Comunist Bolșevic. Ce menire mai măreață pot avea scriitorii români decât aceea ca urmând exemplul poeților și prozatorilor sovietici să se încadreze organic în această luptă? Și ce sarcină mai nobilă pot avea ei decât aceea de a oglindi eforturile creatoare ale clasei noastre muncitoare care sub conducerea Partidului dobândește zi de zi succese mai mari? Legați de viață, de popor, luptând împotriva rămășițelor stărilor vechi și mentalității străine elanului constructiv, combătând cu străşnicie dușmanii mersului nostru înainte, confirmând viu și activ tot ce e nou în realitatea noastră, sesizând mlădițele de viață nouă care apar astăzi constituind mugurii vieții fericite de mâine, privind cu încredere viitorul și participând activ la realizarea lui revoluționară, scriitorii noștri vor ști să transforme cu adevărat arta lor în arme de luptă pentru România socialistă. Și odată cu aceasta ei vor găsi calea făuririi unei literaturi demne de un popor care a fărâmat cătușele exploatării și merge hotărît pe drumul luminat de Marea Revoluție socialistă din Octomvrie.

N. MORARU

PRIETINUL MEU POETUL

Săptămâna trecută, am stat de vorbă în câteva seri cu bătrânul poet, prietinul meu, despre evenimentele din Octomvrie 1917.

Jucăm șah și discutăm. Când discuția se animează, dăm la o parte cu palma regii și reginele și rămânem singuri.

Prietinul meu nu e un dialectician marxist. Arma breslei e, adeseori, intuiția.

— Știu că poezia te interesează prea puțin, mi-a zis el zâmbind, totuși asupra subiectului nostru are drept și poezia.

— Te ascult, am declarat eu punând mâna pe regele negru.

— Prefer să lăsăm morții în pace, a râs bătrânul poet.

S'a oprit o clipă și ochii i s'au umbrit.

— Iți aduci aminte, m'a întrebat el, de Casian de la Crasivaia-Meci din Istorisirile de vânătoare ale lui Turgheniev?

— Imi aduc aminte, am răspuns.

— Te rog, nu mă mai întrerupe. Acel Casianușca, bătrânel mărunt cu înfățișare stranie, urmărește pe vânător ca să-l mustre că ucide viețuitoarele câmpiilor și pădurilor. In calitatea lui de moralist și filosof rustic, Casian vorbește și de acele drumuri lungi către orizonturile nesfârșite în căutarea oamenilor buni și a dreptății. Casianușca a vizitat orașe mari, munți și stepe. Pretutindeni a găsit oameni primitori, dar nu s'a oprit nicăieri, căci nicăieri încă nu aflase ceea ce căuta sufletul său.

Oameni drepți și pacea, a urmat prietinul meu, caută de asemenea mulți dintre eroii lui Gorki și ai altor scriitori ruși, eroi umili, săraci și necărturari, robi ai vieții, râvnind de fapt către libertate. « Mila păcii » ar fi cuvintele care să exprime cu totul vag această pipăire și neostoită neliniște a sufletului slav.

Iți mai aduci de sigur aminte de Ilia din Murom, bohatîr din legenda populară, care doarme într'un codru fără margini și nu se arată noroadelor decât la un veac ori două, când iese ca să facă dreptate pe pământ. Face rânduială cu violență, cutremurând lumea cu isprăvile sale, apoi se întoarce iarăși în pustia singurătății, în codrii merei, unde se afundă iar în somn, după care se trezește în alt veac ca să răspundă chemării sufletului popular.

Strămoșii lui Casian de la Crasivaia-Meci au umblat în vremurile vechi nu numai către Răsărit și Miază-noapte, ci și către Apus și Miază-zi. Au umblat cu blândețe, cercetând oamenii străini și trăind cu ei în pace. Uneori s'au oprit mai mult, lăsând urme vădite de trecerea lor; alteori au poposit puțin. Au dat nume munților și fluviilor, au învățat pe străini plugăria, s'au mișcat domol până ce-au ajuns la marea caldă dela sud. Astfel Slavii de demult au trăit lângă străbunii noștri din Dacia. N'au distrus, n'au răpit și n'au vărsat sânge, cum obișnuiau a face hoardele călărețe, care trăiau din sabie. Blândeța lor o mărturisesc cuvintele rămase dela dânșii în limba noastră: drag, prieten și iubire. Și alte vorbe mărturisesc de sălășluirea cu pace a acestor oameni cu ochi albaștri. Și înșiși ochii albaștri mai stau mărturie, dela apa Moldovei la câmpiile Orăzii, unde copiii păzesc mioarele și caii pe lunci și imașuri, stând sara la focuri, întocmai ca băieții lui Turgheniev din lunca Biejei.

Iar Ilia Muromeț, cel cu dreptățile, nu s'a desmințit veac după veac, căci el era o întrupare a nădejdilor de eliberare ale norodului rus.

Când s'a învârtejit asupra poporului rusesc invazia crâncenă a lui Batii-han, a fost atâta măcel, a curs atâta sânge, s'a aprins atâta pojar pe pământul Răsăritului, cum nu mai văzuseră ochii muritorilor înainte vreme. Au văzut mai târziu strănepoții lui Ilia la cutropirea oștilor lui Napoleon și apoi, cu asupra de măsură, la cutropirea mai înfricoșată a armiilor lui Hitler.

Invazia mongolă a fost înlăturată, oștile lui Napoleon au fost izgonite, fiara fascistă detunată.

In veacul nostru, strănepoții au dărâmat cu mare sunet împărăția nedreptății. Revoluția din Octomvrie 1917 a deschis lumii evul nou al justiției sociale.

Dragul meu, neliniștea întru căutarea însetată a dreptății și păcii — acesta e caracterul de căpitenie al poporului rus. Trăind în regiuni aspre și agonisindu-și bunurile vieții prin muncă îndârjită, suferind izbiturile hoardelor mai adânc și mai îndelung decât toate celelalte neamuri ale Europei, disciplinându-se în durere și nădăjduind înverșunat eliberarea definitivă, râvnind la frăția și la pacea tuturor pământenilor, poporului rus i-a fost hărăzit de propria sa desvoltare istorică să înlăture, prin marea revoluție proletară, privilejiile acaparatorilor, să puie numai munca la temelia lumii nouă, să aducă alinarea suferinții celor mulți.

Se spunea acum cincizeci de ani între intelectualii dela noi și de aiurea că, în Răsărit, stă închisă o taină, că poporul rus va regenera lumea.

— Crezi în profeții?

— N'a fost o profeție, a replicat bătrânul meu prietin, poetul. Pomul și-a dat roada. Din nicio altă parte a lumii nu puteau ieși călăuzii care au ieșit acolo, care au îndrumat revoluția din Octomvrie pe singura cale justă, care au condus și conduc Uniunea. Dela revoluție, mersul înainte al popoarelor eliberate e ca vijelia de primăvară a stolurilor migratorii.

— Observ cu plăcere, am zis eu, că ai rostit primul vers al poemei dumitale.

— Intr'adevăr... a șoptit bătrânul poet, prietinul meu. I s'au luminat ochii ca de o nouă tinerețã și a scandat domol silabele sonore:

Ca vijeliile de primăvară — ale stolurilor migratorii...

A amestecat în cutia lor veche piesele de șah. I-am înțeles dorința și l-am lăsat singur.

MIHAIL SADOVEANU

NOEMVRIE DE FOC

Se tem de flăcările roșii
Liliecii 'n fracuri, pântecoșii!

Și cucuvăile 'n zorzoane
De flăcările milioane
Se-ascund, cu aripi de cenușe,
Pe după bolți, pe după ușe,
Pe după stâlpii lor sonori,
Sub turnurile până 'n nori,
Pe după casele săgeți,
Lângă Oceanul cu ereți,
Pe unde valurile 'n danțuri
Scrâșnesc sunând greoiu din lanțuri
Și unde în adânc se zbate
Un continent de mâini legate.

Se-ascund, bătând din aripi ude
Liliecii grași cu-ale lor rude.

Sburdând oricând împărătește,
Ziua de azi îi îngrozește.
Ciorile mari cu pliscuri grele
O simt și fug de ea și ele.
Funebrelor fracuri de smoală
Li-e iarna anotimp de gală.
Pe munții palizi de schelete,
Vârtejuri fulguie confete,
Fulgi sclipitori ca un tezaur,
Fulgi zimțuiți și deși, de aur,
Strânși în movile, duși în beciu
De codrul negru de lilieci.

De-i primăvară, toamnă, vară,
Ei chițăie mereu și cară.
Și-și urcă bolțile lucioase
Pe temelii gemând de oase.

Dar zgudui toate-ale lor membre
Uriaș când vii, 7 Noembre,
Tu, care faci și 'n moarta frunză
Un foc de sânge să pătrunză
Și suni din trâmbiță 'nsorită
Cu glasul tău de dinamită.
Cu flăcările roșii 'n mers,
Fulgeri întregul Univers.
Le schimbi în flăcări arzătoare
Fântânile jucând în soare.

Cum tremură liliecii toți
Sub streșinile lor de hoți!
Auzi-i zguduiți în zare
De viscolele proletare!

Nu dârdâie doar pentru-o zi,
Ci pentru tot ce va mai fi.
Dela un colț la altu-al lumii,
Tremură păsările ciumii.

Ar vrea și nu pot să îngaime,
Tremură 'n somn, bolind de spaime.

Cine sfărâmă 'n zări cătușe?
Noembre stă, de foc, în ușe!

EUGEN JEBELEANU

7 NOEMVRIE 1948

CÂNTEC PENTRU LUCEAFĂRUL ROŞU

Nu numai fanfarele
cari se umflă şi dau în clocot
— când alama topitelor trâmbiţi
picură 'n flaute — ;
nu numai legănatele stoluri
care leagă clopot de clopot
ştiu să te laude!

Nu numai pocnitoarele care plesnesc
ţâşnindu-şi vesela horbotă
(galbene, albe, roşii sfredele 'n lună) ;
nu numai uraganul de murmure
peste pieţele 'n forfotă
ştiu să te spună!

Şi nu numai Vorbele Mari
care cresc şi-şi înfoaie
la strunga sărbătorească
puvoiul de lavă,
nu numai Vorbele Mari
răbufnind ca din sparte cimpoaie,
ştiu să-ţi adune,
ştiu să-ţi aducă
prinosul de slavă!

...Şi eu am deslegat limbile de foc
ale clopotelor ;
şi eu am plutit pe bulboaca fanfarelor

ca paiul ;
şi eu m'am căţărat pe ulucile vorbelor,
la răscrucile anilor
să-ţi preamăresc alaiul...
cu tot talazul uralelor
rostogolit peste pagini,
cu tot pojarul stindardelor
podidind în imagini...

Aşa mi-era inima, aşa mi-era graiul,
aşa mi-era gândul!
Şi-aşa ţi-am cântat şi cu Primăvara,
toamne de-a-rândul.

Dar ASTĂZI, tocmai astăzi,
astăzi anume,
când potrivnicii tăi uneltesc
în fiece umbră din lume,
când norii îşi strâng în oborul minciunii
cirezile grele,
când cei care ŞTIU că seamănă vânt
VOR să culeagă furtună,
astăzi, cu dinadins vreau să te cânt
pe cea mai fragedă strună,
cu cel mai bălai arcuş al vorbelor mele . . .
. . . .
Nu rugineşte spada sub lacrima unei clipe de duioşie.

Şi dacă preajma se 'ntunecă în ochiul poetului bătrân,
cu ochiul vostru, copii de astăzi,
oameni de mâine,
slobodă seminţie,
văd lumea în care nimeni n'o să mai fie
nici rob, nici stăpân!

Cu cel mai bălai arcuş al vorbelor mele,
pe cea mai fragedă strună vreau să te cânt,
nu pe tine, şoim străjuind din înalte şi dârze inele,
ci pe tine, paşnic hulub, vestind
P Ă M Â N T
iobagilor (şi poeţilor rătăciţi prin stele!)

Peste potopul de sânge te-ai înălțat
— Ararat —
despicând în două apele, zările...
Aprig și aspru ți-e chipul întors spre trecut!
Dar pentru cei care ți-au urcat,
pentru cei care-ți încep, dibuind, cărările,
se 'nvolbură priveliștea tot mai largă
a veacului abia început!

Luceafărul Roșu s'a ivit să-ți vestească amurgul
ție lume veche (și Lume « Nouă ») care trebuie să mori!
Dar pentru asupriții de pretutindeni își arcuește crugul
prin păclele nopții,
din tărâm în tărâm,
Luceafărul Roșu,
vestitor al noilor zori!

...Știm că iar sunt tocmeli
între Marte, vătaful bătăliilor,
Mercur, starostele zarafilor
și Vulcan, pârdalnicul faur...
și că 'n retortele lor răsucite
(și cât de străvezii!)
alhimiștii împărățiilor
vor să prefacă iarăși
sângele oamenilor în aur!

Știm că pentru marea pălălaie de trebuință
cruntului vis pe care-l desmiardă,
argați și stăpâni se 'ntrec în silință
s'adune tot ce se-aprinde,
tot ce poate să ardă:

lucrează de zor lipitorile sondelor
și sug, și sug,
bate securea,
bate
în inima junglei neumblate
și-abate
pădurea,
stânjeni de rug!
...și la gura puțurilor, cărbunele-și varsă
fierea acră din rânza pământului
stoarsă și 'ntoarsă!

Dar mai știm că dacă s'ar încumeta
guralivii să-și treacă
arma zăngănită la șold
în mâna nemernică
— dacă nesocotitul Marte
nu va asculta
înțeleptul imbold
al cumpătatei Minerve... —
ura noastră e mai fierbinte,
mai mistuitoare, mai puternică
decât toate incendiile lor
pregătite 'n cutii de conserve!

Nu! Călătoriile nu se numără
după înșelătoare,
după trecătoare victorii,
după furtunile învinse
pentrucă nu te-au învins!
Cei care vâslesc în dâra strălucitoare
a « Aurorii »,
le numără după limanurile atinse,
după cele care au mai rămas de atins!

De-aceea vreau să te cânt, peste 'ncordarea de-acum,
peste 'ncleștarea care mai poate să vină,
Luceafăr Roșu, deschizător de drum,
pentru tot ce râvnește către lumină!

*

Pentru diminețile oamenilor
care-și încep munca și cântecul de-odată,
pentru datoria 'mplinită și inima 'mpăcată,
(pentru viața 'mplinită și moartea 'mpăcată)
pentru zilele oamenilor, îmbelșugate și cuprinse,
pentru serile oamenilor în cercul blajin al lămpii aprinse,
pentru nopțile oamenilor, pentru visele lor fără spaime...

pentru puiul de om care buchisește lumea și 'ncepe s'o 'ngaime,
pentru unchiașul pe prispă, care-și frunzărește trecutul
(unei povești i-a uitat sfârșitul, alteia începutul...)
pentru îndrăgostiții care descoperă
taine știute de când lumea și pământul,

pentru şcolarul în vacanţă, care descoperă vântul
şi-şi înalţă în mijlocul lui, ca un chiot, zmeul...
(grijuliu numai să nu răstoarne curcubeul)
pentru mama cu pruncul la sân, pentru tatăl cu plodul de mână
pentru plimbările lor de duminecă, ticluite 'ntreaga săptămână,
pentru ceasurile de freamăt peste-o carte deschisă,
pentru ceasurile de vis, peste-o pagină niciodată scrisă...

pentru plugarul care primeşte ploaia în palmele 'ntinse,
în palmele lui crăpate ca pământul, şi ca şi el, încinse,
pentru veghea meşterului tânăr pe care-l cotropeşte dimineaţa
cu gândul la un şurub, la o pârghie, care scurtează munca
(şi lungeşte viaţa)
pentru culorile pictorilor şi florile poeţilor,
pentru fluturii dansatoarelor şi pasările cântăreţilor,
pentru tot ce trăeşte şi vrea să trăiască,
pentru deşertul de ieri, care mâine o să rodească,
pentru nimicurile dragi şi minunile umile,
pentru şiragul molcom depănat al zilnicelor zile,

astăzi, da, tocmai astăzi, astăzi anume
când potrivnicii tăi uneltesc în fiece umbră din lume,
aşa vreau să te cânt, pe cea mai fragedă strună,
cu cel mai bălai arcuş al vorbelor mele,
Luceafăr Roşu, pavăza-a noastră 'n furtună,
călăuză spre larg şi reazim în ceasul cumpenei grele...

Luceafăr Roşu, stea între steme, soare 'ntre stele!

MARCEL BRESLAŞU

POEM PENTRU MAREA REVOLUŢIE

(Fragmente)

I

INAINTE DE SEMNAL

An viu, nouă sute şi şaptesprezece!
Frige ca jarul toamna ta rece.

Lăncile ploii lungite 'n asfalt
Impung Petrogradul şi-l fac mai înalt.

Satul tresaltă sub cuşme de clopot,
Dangătul creşte în inimă-clocot!

Sus, în guvern, ce cap urechiat!
Falnic sbir jalnic, « Kerenski 'mpărat ».

Fotoliul îi mângâie tihna cu pluşuri
Oglinda-l înfaşă în zece albuşuri.

Pe front, zac soldaţii 'n tranşee cu apă.
Ii satură foamea. Noroiul i-adapă.

Ehei, nouă sute şi şaptesprezece!
Cum frige, cum ustură toamna ta rece.

Guvernul îngroapă reformele 'n praf
Şi 'nalţă în rang « provizoriul » jaf.

Ţăranii aşteaptă pământul: nu-l capătă.
Suduie unii. Nădejdea o leapădă.

Se strâng la conace, cu pumnul cât teascul.
In flacăra roșie, pârâie vreascul...

Sfârâie 'n lături bârne și țigle.
Pe front, crapă cerul în iureș de sticle.

Războiul continuă fără folos.
« Frate, cuțitul ne-ajunge la os.

Trag iarna în nări... Ia zi, nu cumva
Și 'n anul acesta în groapă vom sta? »

Orașul... la scrâșnetul celui sărac,
Cu fălci încleștate, mașinile tac.

Fac grevă, cu ochii aprinși, muncitorii.
Uzina așteaptă semnalul Aurorii.

An viu, nouă sute și șaptesprezece!
Cum scapără arșița 'n toamna ta rece.

Și tremură sbirii, avuții, mai marii,
Cu pumnii la gură, cu ochii, tâlharii,

Fugiți sub umflatele, negre pleoape —
Simțind Revoluția tot mai aproape...

II

COSAȘUL CONSTANTIN PETROVICI IVANOV

Iulie zăcea cu baionetele 'mplântate.
In Petrograd foiau primejdii...
Agenții cercetau cu lupa semnele nădejdii —
Când Vladimir Ilici trecu în ilegalitate.

Aproape de gara Razliv, un șopron,
In pod, fânul des. O masă. O scară.
Soarele intra îngust, ca prin oblon,
Și aprindea un bec albastru 'n călimară.

De-acolo porneau mai apoi, cuvintele roșii...
Dar prinseră a șușoti în jur curioșii...
Și-așa, apăru într'o luncă, lângă-un lac mărginaș,
Constantin Petrovici Ivanov, cosaș.

Era un loc uitat aproape,
Cu flori nepieptănate și fără pălării,
Vara-și uda culorile în ape
Și le svânta pe obosite bălării...

O tufă mare, netunsă de-un leat,
Ascundea tufa galbenă-a focului și ceaiul din ibric.
Constantin Petrovici scria articole pentru Petrograd —
Și foșnea frunza — ca pagina pusă în plic.

Câteodată, când seara putea să se 'ncumete
Și topea malul cu celălalt mal,

Se auzea bătaia vâslelor umede...
Soseau reprezentanții Comitetului Central.

Acolo, în liniștea plantelor, se 'mplinea
Viitorul vuet al oamenilor. Neîntreruptă,
Voința lui Lenin conducea
Partidul bolșevic în luptă.

III

DESCHIDEREA PREPARLAMENTULUI

Ședință solemnă. La dreapta și 'n centru — cadeții.
Cu ciocurile 'ntoarse și cu ghiarele
Veneau să « desbată soarta revoluției », ereții,
Și, îmblănitele, fiarele.

Moșierii, chiaburii, proprietarii de case
Cu nările cât botul buzunarelor,
Târau degete albe și grase
Pe toate potecile dosarelor.

Comercianților din Moscova și Petrograd,
Țintind, la stânga, băncile cu bolșevici,
Li se urca fierbințeala cu câte un grad.
Și, printre ei, roiau menșevicii pieziși.

Kerenski deschide ședința. Dreapta și centrul aplaudă.
Kerenski vorbește. Plânge. « Nimeni nu m'ascultă... »
Și iar plânge. « Bolșevicii sunt stăpâni pe armată... ». Nu se mai laudă.
Bate cu pumnul. Face gimnastică. Se irită. Asudă.

Se așează. Următorul, cuvântul îl ia,
Din partea socialiștilor-revoluționari,
Bunicuța Breșco-Breșcovscaia.
Și plânge și ea. « Neliniștile-s tot mai mari... »

Discursuri. Tobe. Trompete. Pompă
Funebră. Stoluri de ciori, cârâieli.
Cuvântul e răget. Nasul e trompă.
Și timpul se desumflă 'n plictiseli.

Bolșevicii. Cer multă vreme cuvântul. Il primesc.
Declarația țâșni înaltă 'n sală!
Turbează deputații burgheji, se 'nghiontesc,
Auzind despre « guvernul de trădare națională ».

Și 'ncep să țipe: « Ia-l dela tribună! Jos! »
Cadeții se reped cu pumnii strânși, urlând.
Băncile rămân goale ca niște păstăi cu miezul scos.
Și vâjâie ocări cu spume în cuvânt.

Și bolșevicii părăsiră sala, dând citire
Intregii declarații. Se-auzea
« Drum bun... » strigând, în urma lor, un scos din fire.
Dar ei, profetic: « Ne vom revedea! ».

NINA CASSIAN

CÂNTEC PENTRU SORA RĂSĂRITEANĂ

Pe înghețatele și încremenitele întinderi ale nordului,
gravă, în blana albă, ca o mică ursoaică,
în cabina ta, semnalizând ca o stea,
studiezi curenții mărilor arctice,
tai drum neted vapoarelor și simfonia banchizelor străvechi
surd se rostogolește în receptoarele de ebonită,
prinse ca două bucle la urechi...

In grădinile cu bobul de strugure transparent, auriu,
printre colonadele, pe care se 'mpletesc iedere,
în verzile grădini ale Crimeii, unde vânturile sunt lebede,
cerul pur e răsturnat în valurile calde
și marea în cer parc' ar vrea să se scalde,
te joci în soare cu copiii
și 'n ochii tăi calzi, și blânzi,
strălucește tot sufletul, toată dragostea Rusiei...

Veselă, ți-ai tras bine peste frunte
șapca, în care tremură o floare cu miros de primăvară,
și sprintenă ca un băiat, pe tractor,
adânc întorci brazdele, pentru grâu și secară...

Pustietoarea « Stepă a foamei »
ai desțelenit-o și-ai preschimbat-o 'n lan,
cu spicul greu și mustăcios, cu bobul gros,
de-a devenit stepa belșugului, dintre Balcaș și Aral.
Te văd prin nesfârșitele valuri ale grâurilor,
care curg și se leagănă asemenea râurilor
și nu știu unde se isprăvește părul tău balai
și unde începe culoarea adevăratului pai...

Dar cozile, deodată, atât de negre sunt că par albastre!
Și ochii râzători suie ușor spre tâmple.
In panere de trestie împletite, ca și cozile tale,
culegi din nouile hesperide ale lui Miciurin,
uriașele piersici mustoase, perele galbene, grase
și vocea ta se 'nalță, ce clară rândunică,
peste toate grădinile, până 'n Asia-Mică . . .

In policlinicile vaste, luminoase,
în care pașii, șoaptele-s de pâslă,
ajuți mamelor să aducă pruncii pe lume,
le dăruiești întâiul surâs al maternității,
și suferința se preschimbă în voioșie . . .

Ce uriașe e locomotiva pe care o pornești
dinspre îndepărtatul răsărit al ținutului corean,
pe lângă făptura ta atât de subțirică, de măruntă,
în care doar sufletul, în ochi și mâini, cuvântă,
pe când cu farurile-i de-arzător mărgean
străfulgeră către Apusul european . . .

. . . .

Soră a mea mai mare, răsăriteană,
pe unde calci rămâne surâs și lumină,
pașii tăi fac cercuri de coloare și soare.

In orbitele lor strălucitoare
alerg cu pașii mei tumultuoși să te-ajung.
Cu tine alături vreau să pătrund
vasta grădină — a lumii viitoare
cu brațele 'ncărcate ducând recolta nouă,
și cu obrajii bucuroși de rouă.

SANDA MOVILĂ

NOI AM RĂZBIT...

Doftana, 7 Noemvrie 1935)

Eram «recrut» de câteva săptămâni la Doftana. M'au zăvorît singur-singurel într'o celulă, în colțul din dreapta al etajului de sus. Nu prea vedeam cum aș putea sărbători ziua de 7 Noemvrie, deși la plimbarea reglementară, tovarășul gardian s'a apropiat de mine pe la spate și mi-a șoptit să fiu gata. Se pregătise o acțiune cu prilejul marei aniversări.

Intors în celulă, am rotit privirea în jurul meu, încercând să văd cum aș putea da un aspect de sărbătoare acestei vizuini înguste, lungă de patru pași și lată de doi, al cărei vag caracter de adăpost omenesc era marcat doar de patul de fier fixat în perete, de rogojină, de pătură și de «tinetă», — cum se numea vasul murdar din ungherul celulei. Nu știam exact nici data, nici ziua anumită în care se petreceau aceste lucruri; putea să fie patru sau cinci Noemvrie.

In general, cum să poți înjgheba o sărbătoare într'un asemenea loc? Nicăiri un cui, nicăiri un vârf de așchie, cu care să sgârii pe perete semnul nostru simbolic.

Să faci reflecții fără un cuvânt, fără o vorbă? Doar altceva nu făceam: reflectam, gândeam. Asta turbura însă prea puțin direcția închisorii, guvernul, regimul. Iar noi doream să le provocăm negreșit o frământare. Să-i facem să înțeleagă că nu ne predăm, că nu ne îndobitocim în singurătate și izolare, că nu ne-am istovit măcinându-ne în vârtelnița domoală a pietrelor de moară în care ne țineau aceste zile ucigătoare de nervi. Vream să-i facem să înțeleagă că ne pregătim, în spiritul zilei de 7 Noemvrie, pentru marea noastră revoluție.

Ce să punem la cale, închiși între patru pereți, izolați unii de alții și expuși permanent spionajului paznicilor, care circulau tăcuți, în ghetele lor cu talpă de cauciuc?

Ne spionau neîntrerupt. Se auzea țăcănitul vizetei când la una, când la alta din ușile celulelor, deschise intempestiv, sau se năpusteau câte doi-trei inși în celule și ne percheziționau până la piele. Ne sfâșiau cusăturile hainei, iar dacă observau o bucată de talpă desprinsă de rama ghetei, înfigeau briceagul în crăpătură, să vadă ce am ascuns.

In preajma lui 7 Noemvrie, s'au sălbătăcit cu totul. Ştiau din experienţă: deţinuţii comunişti nu lăsau să treacă nicio aniversare fără a o face memorabilă direcţiunii şi guvernului. Au sporit deci percheziţiile intempestive. Gardienii repetau rânjind cu ură: — O să vedem cine răzbeşte cu răbdarea...

Noi răspundeam prin fapte. Fără cuvinte provocatoare. Clădirea cu ecouri profunde a închisorii se umplea de sgomot infernal. Ţevile caloriferului, care trecea prin celule (spre a le încălzi), începeau să răsune de semnalizări Morse. Răsunau şi pereţii destul de subţiri. Iar seara se desfăşurau prin ferestre sforile purtătoare şi aducătoare de mistere, legănându-se spre mâinile întinse ale vecinilor din celule.

Aşa am primit şi eu un pacheţel dela tovarăşul care-şi făcea robia dedesubt. Nu era mai mare ca o foiţă de ţigare îndoită. In realitate asta a şi fost. Un pachet de foiţe scrise des, cu creion chimic, imitând literele de tipar.

A trebuit să aştept dimineaţa ca să le pot ceti. Nu aveam lampă. Textul scris pe foiţele de ţigară era închinat Marei Revoluţii socialiste din Octomvrie. Niciodată nu mi-am dat seama ca atunci, ce forţă imensă se găseşte la spatele nostru, cu toate că nu mi-a fost uşor să descifrez textul românesc. Pe atunci, în toamna lui 1935, nu cunoşteam limba românească nici pe jumătate cât o cunosc azi. Apoi trebuia să mă şi grăbesc să isprăvesc lectura până la ora plimbării, ca s'o pot preda tovarăşului gardian, care la rândul lui avea s'o transmită prin spărturile de lângă conducta caloriferului, celorlalţi, pe întregul şir al celulelor.

Aşa a trecut, din celulă în celulă, mica broşură scrisă pe foiţă de ţigare, vestind invincibilitatea ideilor lui 7 Noemvrie. Dar noi nu ne-am mulţumit cu atâta. In acea zi de neuitat, am organizat o manifestaţie. Unul dintre deţinuţi a dat semnalul la ora indicată pe foiţa de ţigare, strigând. O sută cincizeci de comunişti au preluat strigătul, încât răsuna întreaga închisoare, de se auzea până la Câmpina, până la guvern, până în adâncuri, la milioanele de oameni subjugaţi. Gardienii au năvălit peste noi în celule, înebuniţi, cu bastoanele de cauciuc.

Totuşi noi am fost cei care am răzbit cu răbdarea...

De atunci, Doftana, cu faima ei de cruzime necruţătoare, s'a prăbuşit. A căzut în pulbere şi regimul de asuprire care a ridicat această închisoare rigidă pe muche de stâncă. Am măturat şi guvernele şi regii lui cu călăii lor cu tot, — toate acestea cu sprijinul Puterii Sovietice, călită în focul lui 7 Noemvrie.

NAGY ISTVAN

SUB RUINE

Două bătăi în uşă îl făcură să sară din pat, în întunerecul celulei. Cineva îl chema. Cu greu, desluşi în căscătura vizetei capul unui gardian. Automat întrebă:

— Ce s'a întâmplat?.

— Ai un chibrit?, replică temnicerul drept răspuns.

Inciudat, luă chibriturile dela locul lor, se apropie de vizetă şi le întinse solicitatorului. Acesta scoase un băţ din cutie, îl trase pe catran şi aprinse ţigara. Pentru o fracţiune de timp celula fu luminată, în contrast cu întunerecul de dincolo de gratii.

Când primi chibriturile înapoi, întrebă pe temnicer:

— Cât e ceasul, — mai e mult până la ziuă?.

Gardianul scoase cu greu *Roskopf*-ul din buzunar şi descifră cadranul la lumina ţigării.

— Patru fără douăzeci, răspunse el, « mai ai timp să tragi un somn ».

Apoi se îndepărtă, închizând vizeta în urma sa.

Deţinutul rămase singur, învăluit în întunerec.

Işi puse haina pe umeri. Il izbise frigul. Se plimbă câţiva paşi, luat de gânduri, apoi se urcă la geam, prinzându-se cu mâinile de gratii şi privi în depărtare.

Intunerecul nu se lăsa pătruns de privirea dintre gratii. Reflectă:

— E frig de-a-binelea, nopţile sunt de acum întunecoase. E natural, suntem în 10 Noemvrie.

Nici nu-şi isprăvi bine gândul şi o sguduitură îl sgâlţâi de câteva ori. Ca un fulger îi trecu prin minte: cutremur. Sări dela geam în mijlocul celulei, cu gândul de a găsi un loc de apărare. Nu avu timp să caute mult. Sguduiturile se repetară, de astă dată mai puternice. Un sgomot din adâncuri se ridică până la celula sa.

Impins ca de un resort, se repezi la uşă şi lovi cu putere în vizetă, care cedă. Işi trecu mâna prin deschizătură şi se trase cu totul de-a-lungul uşii.

Ii era peste putinţă să cuprindă tot ce se petrecea în jurul său. Zidul din faţă, cu gratii cu tot, cedă şi se prăbuşi în întunerec. Deasupra celulei sale se desprinse o masă, care trecu în adânc, rupând din pereţi. Ceva îl lovi la picior, provocându-i o durere puternică. Zidul în care era fixată uşa se clătina, compătimind parcă celelalte ziduri, care se prăbuşeau. Uşa trosnea din încheieturi, gemându-şi neputinţa de a se putea menţine mult timp la locul ei. Iar omul copleşit de gânduri şi de avalanşa de întâmplări căuta o ieşire din toată această tragedie.

Uşa, neputincioasă, se aplecă deodată puternic, se dădu repede pe spate, reveni la poziţia iniţială, apoi îşi pierdu echilibrul căzând cu sgomot în abis şi trăgând după dânsa pe om. In drumul ei dislocă bucăţi de ziduri şi, când se opri din cădere, îngropă omul. Deasupra ei se adunau ca la o chemare pietre, moloz, bucăţi de fier şi de lemn.

Mai întâi, omul de sub uşă auzi cum fiecare piatră loveşte lemnul — şi fiecare lovitură îi biciuia nervii. Apoi loviturile, din subţiri, stridente, deveneau tot mai îngroşate, mai înfundate, ca să se termine cu un sgomot uniform şi sinistru.

Când totul se termină, rămase într'o linişte înspăimântătoare, tulburată numai de scurgerea unor fire subţiri de moloz, care în întârziere îşi căutau locul. Liniştea îl copleşi, sgomotul monoton îl obosi. Simţea nevoia să doarmă. Inchise ochii şi în curând nu mai simţi nimic în jurul său. Işi pierdu cunoştinţa.

*

Când îşi veni în fire, uitase ce se întâmplase cu el. Se miră că e aşa întunerec şi are gust de pământ în gură. Incercă să se ridice, dar nişte dureri groaznice îl ţintuiau locului. Incercă să tragă un picior, apoi pe celălalt, dar erau amândouă prinse de o greutate. Făcu aceeaşi încercare cu mâinile: numai cea dreaptă era liberă, fără însă a o putea aduce la piept. Capul îi era culcat pe stânga şi apăsat pe tâmpla dreaptă de o altă greutate. Era astfel imobilizat într'o poziţie dureroasă, durere sporită de întunerecul care nu mai lua sfârşit. Se chinui să-şi aducă aminte cum ajunsese în situaţia aceasta. Trecu în revistă ultimele evenimente, oamenii. Incepu să vadă imagini. Işi aduse aminte.

Era noapte. Gardianul îi ceruse un chibrit ca să-şi aprindă ţigara.

După aceea, cutremurul. A căzut cu uşă cu tot. E îngropat de viu. Incercă din nou să se mişte. Fiecare mişcare era dureroasă. Nu se putea elibera din strânsoarea în care încăpuse. Se sbătu de câteva ori, dar zadarnic. Incercă să ţipe după ajutor. Glasul nu suna. Gura i se umplu de nisip. Frica îl cuprinse ca un cleşte.

Pentru moment îi trecu prin minte un gând dureros. Va muri aci, prins între pietre, înnăbuşit de moloz. La gândul acesta, totul se revolta într'însul.

Nu voia să moară. Voia să trăiască, să lupte.

Auzi paşi deasupra lui. Un gând luminos: salvarea... va trăi...

Dar după câteva minute sgomotul se depărtă. Ceva amarnic i se strecură în inimă. O lacrimă se smucea să ţâşnească din ochi.

Işi înfrânse temerile. Se gândi la altceva, cum a ajuns el în situaţia aceasta.

— Călăii şi-au ajuns scopul, le-a reuşit crima. Ei au prevăzut-o încă din 22 Octomvrie.

Dar cum a fost posibil? Işi aminteşte.

...Da, la 22 Octomvrie a fost un cutremur. Era în plină zi. Ce spaimă a tras în ziua aceea. S'a întâmplat ca tocmai în celula lui, plafonul de tablă să cadă în urma deplasării zidurilor temniţei... Apoi, comentarii asupra cutremurului... memoriul colectivului deţinuţilor politici antifascişti... Delegaţia, în frunte cu tov. Gheorghiu-Dej, care cere evacuarea Doftanei... Inspecţiile... Asigurări din partea oamenilor guvernului că temniţa mai rezistă 10 ani... Revolta întemniţaţilor faţă de acest răspuns cinic...

Işi opri gândurile. Ii amorţise un picior şi simţea cum parcă îi treceau furnici prin carne. Făcu un efort să-şi elibereze puţin piciorul, însă o durere tăioasă îi opri orice mişcare. Simţea cum de durere corpul i se acoperă de o sudoare rece. Gustul nesuferit de pământ în gură creştea. Incleştă din fălci ca să nu ţipe, dar mişcarea maxilarului făcu să se umfle muşchiul tâmplei, care, presat de greutate, făcu să se transmită o durere de ac înroşit spre inimă şi creer.

Incă un moment de copleşire îl cuprinse. Va muri aci în chinuri, în dureri, imobilizat între pietre. De ce? De ce?

Schiţă un nou efort ca să se elibereze. Durerile se accentuau. Hotărî iarăşi să renunţe.

Nu se va mai mişca deloc. Işi va continua gândurile, ca să-şi alunge durerea. Unde a rămas?... Da, după cutremurul din 22 Octomvrie au trecut câteva zile. In ateliere, tovarăşii munceau din zori. Se apropia ziua de 7 Noemvrie şi în întâmpinarea acestei zile, tovarăşii s'au luat la întrecere. Doară lucrau pentru dânşii, pentru colectiv.

In anul acesta muncitorimea din lumea întreagă întâmpina în condiţiuni grele aniversarea Revoluţiei din Octomvrie.

Fascismul... şi iarăşi îl prinse durerile. Simţi cum lacrimi i se preling din ochi. Tâmpla de sus ardea; parcă ar fi fost friptă cu fierul roşu. O mişcare făcută fără voie făcu să audă cum se preling nişte fire de nisip, în apropiere. Nările astupate îl făcură să strănute. In urma acestei nouă mişcări automate, totul se răscoleşte în jurul său, în dânsul.

Mii de locuri dureroase se ivesc pe corp. Făcu un efort să nu se lase pradă durerilor. Incercă să mâne gândurile mai departe:

...Fascismul... lumini strident colorate îi jucau în faţa ochilor, în besna care îl înconjura.

Deasupra lui, ca dintr'o altă lume, auzi din nou pași. Ii aprinse iarăși speranța. Erau oameni. Au venit ajutoare. Se frământă cam o oră cu acest gând, apoi renunță la el, cu toate că auzea lovituri de târnăcoape în apropiere. Iși aduse apoi aminte de ziua de 7 Noemvrie. Gânduri plăcute îl mângâiau. In imaginația sa își zâmbea sie-și.

...De 7 Noemvrie se sculase mai de vreme ca de obiceiu. Iși făcuse curățenie în celulă și se îmbrăcase cu rufe curate. Cum se luminase mai bine afară, se urcase la geam și privise în depărtare printre gratii. In vale, se vedea șerpuind apa Doftanei, parcă și ea veselă că întâmpină ziua Revoluției Socialiste. Dincolo de apă, șirurile de lemne aduse din munți de oamenii muncii, iar mai încolo instalațiile rafinăriei din Câmpina....

...Acolo în depărtare e viața muncii, e viața creatoare. Cu un gest spontan scoase brațul printre gratii. Strânse pumnul în semn de salut proletar și îl îndreptă într'acolo, unde se aflau miile de muncitori.

Dintr'o celulă de deasupra lui, răsună o melodie, fluierată de un tovarăș. Era *Internaționala*. La gratiile ferestrelor, apărură unul câte unul, capete emoționate. Se salutau cu dragoste, cu pumnul strâns.

Peste o jumătate de oră se deschiseră celulele ca de obiceiu și coborîră în curte, la ateliere. Cu cine se întâlnea, schimba felicitări:

— Trăiască Revoluția Socialistă!

— Moarte fascismului!

Ce înălțătoare a fost această zi! Câtă voință de luptă se citea în ochii fiecărui tovarăș!

Pe la orele apropiate prânzului, veni cineva la dânsul și îl luă de o parte. Ii șopti că va veni un tovarăș cu o parolă și îl va lua să prelucreze tezele de 7 Noemvrie. Intr'adevăr, peste o jumătate de oră, veni cel anunțat și spuse parola.....

Acum se chinue să-și amintească parola..... Loviturile care le aude deasupra, parcă îl lovesc în tâmplă... Cât va sta el așa îngropat?

Iși aduce din nou aminte... Azi noapte a fost cutremur... Inainte de a se prăbuși ușa cu dânsul parcă a auzit strigăte de ajutor... Da, erau strigăte de ajutor... Ba, chiar a auzit unul înjurând plin de indignare: «Ticăloșii, vor plăti ei clasei muncitoare pentru crima lor!».

... Da, vor plăti... va veni timpul... oare să fie mulți în situația lui? Ce este cu tov. Dej, cu Chivu, cu Andrei? Dar cu Ilie?

... Da, de 7 Noemvrie a fost condus în celula lui Ilie. Erau strânși laolaltă șapte membri de partid, oameni care au trecut prin focul schingiuirilor Siguranței burghezo-moșierești de câteva ori.

Ilie Pintilie făcu câteva cuvinte de introducere. In ochii lui scânteia viața. Cuvinte de dragoste față de țara socialismului se revărsau din inimă. Induioșase până la lacrimi pe toți ceilalți.

Apoi dădu cuvântul tovarășului însărcinat cu referatul. Era Andrei Prot.

Andrei privi un moment gratiile celulei, dornic să cuprindă orizontul. Apoi începu să descrie ofensiva fascistă... dictatura legionară dela noi... capitularea dela Viena... manifestațiile populare dela Brașov... Cluj... Oradea... Războiul... Poziția pentru apărarea păcii a U.R.S.S....

...De sus se aud tot mai tare târnăcoapele... lovesc ca niște bubuituri de tun. Ar vrea să-și întoarcă capul. E amorțit cu totul. O amorțeală dureroasă.

O lovitură mai puternică de târnăcop răscolește totul în jurul său. Vrea să strige tovarășilor: «Mai încet tovarăși, trăiesc, fiți cu băgare de seamă!».

Vrea să trăiască. Lupta împotriva fascismului cere să trăiască și el și toți luptătorii poporului. Nu poate deschide gura ca să le vorbească căci imediat i se umple de pământ sau moloz. Sus lucrează tovarășii la eliberarea lui. O să trăiască! Vrea să trăiască, să vadă lumina izvorând din lupta comuniștilor cu întunericul.

Unde a rămas cu gândurile?... La Ilie Pintilie... la Andrei Prot... Vorbeau de 7 Noemvrie... de făclia care luminează calea muncitorilor din lumea întreagă...

Loviturile de târnăcop lovesc tot mai aproape. Undeva, în apropierea ochilor, țâșnește un fir de lumină cât un cap de gămălie. Privește punctul fix care din timp în timp devine puțin întunecat. Apoi începe să se mărească în măsura în care târnăcoapele lovesc mai adânc. Parcă simte cum greutatea se mai ușurează deasupra lui.

Iși aduce aminte... «din scânteie se face flacăra». Da, din scânteie s'a făcut flacăra eliberării popoarelor din Rusia țaristă, flacăra care își împrăștie lumina pe întregul glob pământesc. Un fragment de versuri revoluționare i se impune:

«Revoluția se avântă, crește,
coborînd din străzi în străzi».

Și sus, deasupra lui, Revoluția se avântă, crește, se apropie...

O lovitură puternică de cazma sgudui totul în jurul său. Scoase un răcnet puternic de durere. Apăsarea, mai ales a tâmplei, era puternică, extrem de chinuitoare. Incă o lovitură, îl făcu să scoată strigătul, primul strigăt:

— Tovarăși, sunt aici!

Deasupra lui auzi freamăt de bucurie. Cineva zise:

—E un tovarăș îngropat aci, fiți cu băgare de seamă! Imediat urmară strigăte:

—Cine este? Răspunde, dacă poți vorbi!

Un fior de emoție îl trecu. E salvat... Vrea să răspundă, dar iarăși nu poate deschide gura, nu poate vorbi. Se smuci de câteva ori din loc, voind să se elibereze mai repede. Erau sforțări zadarnice. Trebuia să-și păstreze calmul.

Da, calmul... Se gândi din nou la Revoluția socialistă din Octombrie... Iși aduse aminte cum stătuse azi noapte la gratii... Da, azi e 10 Noemvrie,

trei zile după aniversarea Revoluţiei. Eliberatoare a popoarelor, Revoluţia socialistă va ajuta şi la desrobirea lor de sub fascismul cotropitor.

O nouă lovitură, de astădată mai uşoară, făcu să năvălească lumina şi aerul în temniţa sa. Inchise ochii, ameţi, nu mai ştia ce se întâmpla. Frânturi de idei jucau în capul lui.

Revoluţia, Revoluţia... 7 Noemvrie
se avântă, creşte, creşte, creşte...

şi cuvântul creşte, luminos.

Incepu să răsufle mai liber.

Când deschise ochii, era în braţele unor tovarăşi. In jur lumină, atâta lumină cât nu mai văzuse în viaţa lui. Totul lumina dărâmăturile Doftanei. Printre dărâmături tovarăşi, oameni încruntaţi cu feţele încleite în moloz şi ochii plini de viaţă. Parcă erau luptători din 1917, pe baricade, prinşi într'un instantaneu. Apoi s'au strâns în jurul său, respectând tăcerea. Numai de departe se auzeau alte cazmale cum răscolesc adâncurile ruinelor.

Primul gest care vru să-l facă era să-şi îmbrăţişeze salvatorii. Nu avu putere. Se gândi, în timp ce ochii săi se umplură cu lacrimi:

« Dragii mei tovarăşi ! Voi sunteţi crescuţi la şcoala comunismului ! Scumpii mei comunişti ! ».

Printr'un efort ridică braţul cu palma sdrobită, o strânse pumn şi cu lacrimi în ochi îşi exprimă bucuria către cei care luptau cu ruinele, pentru salvarea oamenilor.

A. G. VAIDA

SPIRITUL REVOLUŢIEI DIN OCTOMVRIE IN SPANIA

Cel mai important rezultat al Marei Revoluţii socialiste a fost spargerea frontului imperialist. Smulgându-şi ţara, o şesime din glob, din ghiarele sistemului capitalist, popoarele Uniunii Sovietice în frunte cu clasa muncitoare şi sub îndrumarea Partidului Bolşevic, au întreprins cu succes construirea societăţii socialiste.

Influenţa revoluţiei sovietice în viaţa internaţională este determinantă. Desvoltarea rapidă, neîncetată şi fără crize a economiei sovietice, ridicarea constantă a nivelului de viaţă al muncitorilor din U.R.S.S. au pus de mult în lumină superioritatea sistemului socialist faţă de sistemul capitalist.

Prin însăşi existenţa ei, prin victoriile ei strălucite în domeniul economic şi politic, Uniunea Sovietică este un exemplu şi un îndemn.

Spiritul revoluţionar a primit astfel un nou impuls, în toate ţările lumii.

Dar şi reacţiunea mondială îşi manifestă solidaritatea cu toate mişcările contrarevoluţionare.

Era firesc lucru că reacţiunea internă — marii moşieri, marii industriaşi şi bancheri, clerul catolic —, cât şi reacţiunea internaţională, fascismul în plină creştere în Europa, nu puteau privi cu ochi buni triumful Frontului Popular în alegerile spaniole din Februarie 1936. Şi deşi guvernul Frontului Popular, constituit pe baza acestor alegeri, a întrunit şi reprezentanţi ai partidelor burgheze republicane, cum şi participarea socialiştilor, reacţiunea a văzut în el cel dintâi pas spre un regim democratic real. Reformele realizate îndată după venirea guvernului Frontului Popular la cârma ţării, întăreau această credinţă. Aci trebue căutată cauza atacului dat de reacţiune, la 17 Iulie 1936, împotriva Republicii Democrate a Spaniei. Şi din acel moment, întregul popor spaniol în frunte cu clasa muncitoare — strânsă în jurul Partidului Comunist Spaniol — se ridică într'o luptă uriaşă, eroică, pentru apărarea regimului democrat şi a independenţii naţionale ameninţată de fascism.

Faţă de aceste evenimente, puterile europene au reacţionat diferit: Germania lui Hitler şi Italia lui Mussolini au manifestat făţiş solidarizarea lor

cu lupta rebelilor lui Franco; reacţiunea engleză, americană şi franceză au avut o atitudine îndoelnică, la început făgăduind un aşa zis sprijin moral republicanilor, ceea ce curând s'a dovedit a fi doar o înşelătorie. Iar Léon Blum, după întâlnirea pe care a avut-o la Londra cu şeful de atunci al conservatorilor, Chamberlain, a lansat mitul politicii de neintervenţie, sub pretext că aceasta ar fi singura atitudine menită să salveze pacea. Dar cum era şi firesc, aşa zisa neintervenţie a statelor burgheze din Occident, a contribuit la înnăbuşirea libertăţilor din Republica Spaniolă şi a semănat sămânţa războiului.

Singurul stat, care dela început a înţeles şi a sprijinit cu hotărîre lupta eroică a poporului spaniol împotriva reacţiunii şi pentru progres şi civilizaţie a fost Ţara Socialismului, Uniunea Sovietică. Ne amintim mesajul istoric, trimis de Stalin secretarului general al Partidului Comunist Spaniol: se arăta răspicat, în acest mesaj, că lupta poporului spaniol este lupta întregii omeniri pentru progres. Alături de Spanioli, spunea în mesajul său, generalissimul Stalin, ar trebui să alerge toate forţele progresiste, iubitoare de libertate, din întreaga lume.

Şi n'a fost un miracol că oameni neînarmaţi, adunaţi prin fabrici, prin ateliere, pe şosele şi pe străzile oraşelor, au format miliţiile populare şi au şi ţinut piept cu îndârjire armatelor marocane, germane şi italiene, ce cotropiseră pământul Spaniei.

Partidul Comunist Spaniol a cerut dela început organizarea unei armate care să ţină piept duşmanului, dar elemente trădătoare, anarhişti, republicani strecuraţi în guvernul Frontului Popular s'au opus, făcând astfel jocul reacţiunii interne şi internaţionale. Dar în pofida tuturor piedicilor şi a greutăţilor, o armată populară ia fiinţă, având ca principal nucleu acel neuitat Regiment Nr. 5, format din miliţiile Partidului Comunist.

Ne amintim şi azi de eroicele zile din Octomvrie-Noemvrie, anul 1936, de titanica încleştare a celor care apărau Madridul împotriva armatelor franchiste. Vijelioasa lor hotărîre de luptă, însufleţită de spiritul lui 7 Noemvrie, avântul de care dădeau dovadă, uimitoarea lor rezistenţă în faţa unui inamic mai numeros şi mai bine înarmat se explică prin încrederea în Partidul Comunist şi prin conştiinţa ce-o aveau că lupta lor înseamnă lupta pentru progresul şi apărarea civilizaţiei întregii omeniri. Apărarea Madridului a fost opera proletariatului organizat în Partidul Comunist Spaniol, iar conducătoarea miliţiilor populare care au luptat pe străzile şi în casele capitalei, a fost neînfricata Dolores Ibaruri, La Passionaria.

Când un general din tabăra lui Franco anunţa cu îngâmfare, la postul de radio Sevilla: « mâine vom lua cafeaua neagră la o cafenea din centrul Madridului », La Passionaria răspunde hotărît şi convingător: « non passeran » — nu vor trece —; şi la glasul ei, miliţiile populare din Madrid au ştiut să-i oprească pe cei ce atacau cu forţe multe şi puternice.

In bătălia Madridului, au intrat în foc, pentru prima dată, brigăzile internaţionale, simbol al solidarităţii clasei muncitoare şi al înfrăţirii în luptă, a popoarelor din întreaga lume iubitoare de libertate. Sub flamurile roşii ale acestor brigăzi internaţionale; alergaseră oameni din toate colţurile lumii şi printre ei, se aflau aproape 500 de Români. Aceştia părăsiseră ţara în care vântul libertăţii nu suflase încă şi — mânaţi de dorinţa de a lupta pentru triumful cauzei poporului spaniol, care era şi cauza poporului român, — au străbătut ţări cotropite de valul reacţiunii, au cunoscut negrele închisori din Austria şi Germania, din Elveţia şi Franţa. Dar nimeni şi nimic n'a putut să-i oprească din drumul lor înainte, spre pământul însângerat al Spaniei, unde aveau să se arunce fără şovăială în luptă... Şi mulţi din ei au căzut acolo, chezăşie a solidarităţii şi prieteniei ce va lega atunci şi mai târziu toate popoarele din larga lume, în elanul lor nestăvilit spre lumină şi spre progres.

Madridul nu s'a predat niciodată şi ar fi ţinut mereu sus stindardul luptei, dacă trădarea socialistului de dreapta — Berbero — şi a colonelului Cassado n'ar fi deschis calea duşmanului. Spania eroică a rezistat 32 de luni împotriva armatelor lui Franco, sprijinite de forţe fasciste străine, iar vremelnica înfrângere a miliţiilor populare nu a însemnat încetarea luptei. Nesdruncinată a rămas credinţa ca un popor iubitor de libertate trebue să-şi apere această libertate cu arma, împotriva duşmanului din afară sau din interior şi să nu lase arma din mână până ce victoria nu e completă şi definitiv consolidată.

Lupta popoarelor pentru libertate este strâns legată de existenţa unor partide comuniste — forţe mobilizatoare şi organizatorice. Asta au dovedit-o şi întâmplările din Spania. Iar dacă uneori, în această ţară, s'au putut constata slăbiciuni, dacă Franco părea uneori a repurta victorii, aceasta s'a datorat întotdeauna faptului că o deplină unitate a forţelor muncitoreşti n'a existat în Spania, că atât mişcarea anarhistă cât şi mulţi dintre socialişti au sabotat măreaţa luptă a Partidului Comunist. Nu trebue să uităm că un socialist a fost acela, care a predat Madridul în mâinile lui Franco. Toate aceste date nu trebue privite ca întâmplătoare — ele caută a da în vileag legătura ce există între reacţiunea internaţională şi fascism pe de o parte şi între unii socialişti din ţările apusului, pe de altă parte.

Dar mai presus de toate, Spania ne arată că lupta împotriva duşmanilor libertăţii trebue purtată necruţător, că poporul nu trebue să ierte pe acei ce l-au împilat în curs de veacuri şi milenii şi care oricând pot ridica armele, că vigilenţa trebue să fie necontenită, astfel ca niciodată laurii unei victorii să nu ascundă tăişul săbiilor duşmanilor...

Lupta clasei muncitoare şi a forţelor populare progresiste nu trebue să înceteze mai înainte ca rădăcina răului să fie stârpită şi mai înainte ca izbânda să se fi cimentat deplin. Pilda Spaniei aruncă lumină pe drumul tuturor popoarelor care au sângerat şi mai sângerează încă pentru libertate — victoria nu numai se cucereşte, dar se şi păstrează prin luptă.

Războiul purtat de armatele democratice din Spania ne desvăluie, încă odată, rolul hotărîtor pe care l-a avut Uniunea Socialistă a Republicelor Sovietice în descătuşarea popoarelor de sub împilarea fascismului şi în lupta

lor spre progres. Este neîndoios că dacă Spania democratică ar fi fost mai aproape de marea ţară a Revoluţiei din Octomvrie, patria socialismului, şi ar fi putut primi ajutoare la timpul potrivit, rezistenţa n'ar fi încetat până la deplina înfrângere a inamicului.

Cu atât mai absurd ne apare faptul că Tito şi partidul comunist din Jugoslavia — după încercarea sângeroasă prin care au trecut în timpul războiului — n'a înţeles că singură Uniunea Sovietică îndrumează şi e capabilă să sprijine efectiv strădania popoarelor pentru libertate, că Partidul Comunist Bolşevic din Rusia e în fruntea luptei revoluţionare a proletarilor din lumea întreagă, împotriva exploatării capitaliste şi că nicio democraţie populară n'ar putea rezista în faţa atacurilor imperialismului internaţional, fără ajutorul efectiv şi neprecupeţit al Ţării Socialismului.

*

Prin Spania, au trecut mulţi fruntaşi ai Partidelor Comuniste din ţările Europei; în Spania şi-au făcut ucenicia mulţi dintre aceia care, mai târziu, au luat parte activă la luptele de rezistenţă din ţările bântuite de urgia fascismului; în războiul din Spania s'au călit mulţi fruntaşi de azi ai luptei impotriva imperialismului anglo-american. Şi drama Spaniei s'ar cădea să fie bogată în învăţăminte pentru luptătorii de pretutindeni; ca atare, o privire retrospectivă a evenimentelor ce-au urmat după înfrângerea regimului democratic spaniol, nu e lipsită de interes.

Franco, adus la putere de forţele internaţionale fasciste, devine, cum era şi firesc, principalul aliat al lui Hitler şi Mussolini, în războiul iscat în 1939. Alimente, fier şi petrol, arme produse de industria metalurgică spaniolă vor porni de pe pământul Spaniei ofrandă armatelor naziste. Submarinele germane, ce atacau, în prima parte a războiului, flota anglo-americană, îşi aveau bazele principale pe coastele Spaniei. Publicând, în anii din urmă, o serie de documente de cel mai viu interes în legătură cu războiul abia încheiat, Uniunea Sovietică a demascat, între altele, aşa numitul plan *Isabelle Felix*, mărturie a intenţiei lui Franco de a ataca Gibraltarul şi de a intra, cu această acţiune, în războiu alături de Hitler şi Mussolini. Chiar dacă înfrângerea Germanilor la Stalingrad i-a zădărnicit aceste planuri, nu e mai puţin adevărat că faimoasa *Divizie albastră*, trimisă să lupte pe pământ rusesc dovedeşte cu prisosinţă complicitatea sa în războiul criminal împotriva Uniunii Sovietice.

Astfel stând lucrurile, nu trebue să ne uimească nici faptul că spre sfârşitul războiului, când căderea lui Hitler putea fi prevestită, — aşa dar prin anii 1943—1944, Spania lui Franco devine centrul diversiunilor politice din Europa. De altfel Franco este acela care, în 1944, cel dintâiu a trâmbiţat ideea Blocului Occidental, adoptată mai târziu de Churchill, de Léon Blum, de De Gaulle, de toţi socialiştii de dreapta.

Şi, oricât de neînţeles ne-ar părea faptul că, după atâţia ani dela înfrângerea fascismului din Germania şi din Italia, Franco se mai află la cârma

statului şi stăpâneşte prin teroare, — la o cercetare mai adâncă am vedea că în pofida aparenţelor, unele împrejurări nu s'au schimbat prea mult. Spania, încălcată, odată cu ascensiunea lui Franco, de forţele fascismului lui Hitler şi Mussolini, a trecut, după războiu, în sfera imperialismului anglo-american. Aşa dar, poziţia Spaniei lui Franco este aceeaşi, doar stăpânul s'a schimbat.

Dar reacţiunea internaţională stă mereu la pândă. In momentul în care, în afara graniţelor ţării se formează un guvern democrat spaniol, imperialiştii anglo-americani caută să ridice împotrivă, ca marionete ale jocului lor politic, pe socialiştii de dreapta, precum Indaleccio Prieto, Trifon Gomez, iar acum în urmă, Dr. Negrin. Agenţi ai bancherilor anglo-americani, aceştia caută să inducă poporul în eroare, ascunzându-i adevăratele primejdii ce-l pândesc, scoborînd meritul partizanilor care luptă azi în Spania, trecând sub tăcere victoriile forţelor progresiste din întreaga lume, iar în schimb, trâmbiţând făgăduinţa unui iluzoriu ajutor american. Atitudinea acestora îi aşează în rândul trădătorilor clasei muncitoare şi a duşmanilor libertăţii poporului spaniol.

Dar încercarea reacţiunii de a înnăbuşi voinţa şi dreptul la viaţă liberă a oamenilor din Spania, se va dovedi vană: întreg poporul este, astăzi, într'o uriaşă încleştare pentru recucerirea acestei libertăţi şi pentru răsturnarea cârmuirii franchiste. In fruntea acestui iureş, se află Partidul Comunist Spaniol, sunt apoi socialiştii cinstiţi, organizaţiile sindicale, femeile, tineretul, masele largi... Ţărănimea care se împotriveşte la strângerea produselor ţarinelor de către oamenii stăpânirii franchiste, minerii din Asturia deveniţi eroi ai rezistenţei, muncitorii din Levante, Aragon, Toledo, care se găsesc în avantgarda luptei de partizani, grevele din Bilbao, Catalonia şi Madrid, manifestaţiile femeilor, ale intelectualilor progresişti, toate arată că poporul spaniol se află în plin avânt spre nimicirea forţelor întunericului şi pentru recucerirea libertăţilor sale. Flacăra de libertate şi descătuşare aprinsă de Revoluţia din Octomvrie creşte peste tot în lume. Ea încălzeşte şi inima poporului spaniol.

Oraşele, satele, câmpiile şi munţii Spaniei ard.

Partizanii au aprins făclia luptei şi a trecut-o din mână în mână. Dela Pirinei la Gibraltar şi din Mediterana până în fruntariile apusene, Spania este astăzi un foc uriaş, care va mistui rugurile ridicate de Franco, va preface în cenuşă închisorile, unde zac cei mai aleşi fii ai poporului şi va şterge de pe faţa pământului lagărele tiraniei franchiste.

Lupta poporului spaniol, începută acum doisprezece ani, se desfăşură şi azi, cu aceeaşi îndârjire.

De curând, partizanii din Levante şi Aragon au lansat un apel prin care se cerea crearea unui consiliu central al rezistenţei, care să coordoneze şi să conducă forţele populare ridicate împotriva tiraniei franchiste şi elaborarea unui program menit să devină stindardul luptei pentru libertate, a tuturor Spaniolilor.

La chemarea partizanilor din Aragon şi Levante, La Passionaria a răspuns în numele Partidului Comunist Spaniol: «Partidul Comunist din Spania,

făcându-se ecoul chemării partizanilor va lucra cu tot avântul în interiorul ţării şi în emigraţie pentru a coordona rezistenţa şi va duce în toate ţările şi toate locurile unde ar exista un grup de prieteni ai Spaniei Republicane şi Democrate vocea poporului spaniol, care în curajoasa hotărîre a partizanilor din Levante şi Aragon, exprimă voinţa sa de a continua lupta până la eliberarea patriei noastre de agresiunea franchistă ».

In momentul, în care forţele reacţionare imperialiste par mai înverşunate ca oricând şi în marea lor îngâmfare, cred a putea nădăjdui într'o victorie, exemplul Spaniei eroice este răspunsul cel mai potrivit, iar cuvintele rostite de La Passionaria aduc un verdict hotărîtor şi aspru: « Acei care cred că ridicând obstacole în drumul recâştigării republicii, vor ajunge la un moment în care poporul spaniol disperat şi obosit, se va resemna să trăiască îngenunchiat, vor suferi o decepţie înaintea deciziunii partizanilor care astăzi se întrunesc în mijlocul Spaniei şi în mod hotărît pornesc lupta pentru răsturnarea regimului franchist, pornesc lupta înarmată ».

In fruntea taberii anti-imperialiste stă Uniunea Sovietică, Ţara Socialismului şi bastion în lupta pentru pace şi libertate. Iar sângele popoarelor iubitoare de pace nu va fi curs zadarnic pe toate ţărmurile, unde se va ridica o lume nouă. Şi dacă Spania a dat, dintre cele dintâi semnalul luptei, Grecia la celălalt capăt al Europei sudice îi va urma cu aceeaşi străşnicie, ţinând piept cu eroism armatelor monarho-fasciste sprijinite de tancuri şi avioane americane, iar Italia democrată nu se va lăsa nici ea îngenunchiată de imperialismul reacţionar, cuibărit în interiorul ţării cu ajutorul bisericii catolice; şi tot astfel, în Franţa sau în China, în India sau în Indochina, în Vietnam şi în Indonezia, pretutindeni popoarele s'au ridicat ca o mare uriaşă şi sălbatică pentru a se revărsa şi a nimici bazele imperialiştilor, smulgând din temelii lumea veche, care a primit în Octomvrie 1917, la Petrograd prima lovitură decisivă.

MIHAI FLORESCU

ALEXEI N. TOLSTOI

PÂINEA

(FRAGMENTE) [1]

Trecuse de orele două noaptea. Ivan Gora stătea de pază la o uşă din Smolnâi. In cursul zilei, oamenii umpluseră de zăpadă coridorul lung. O mică lampă atârnată de tavan licărea. Nicio ţipenie de om. Degetele i se lipeau de armă. Când stai santinelă la uşa tovarăşului Lenin ai timp şi poţi să te gândeşti în voie. S'au apucat să facă o faptă mare: vor să ridice din întunerec o ţară uriaşă, vor să dea muncitorilor toată puterea, tot pământul, toate fabricile, toate bogăţiile! Ziua, în toiul grijilor, printre oameni, era uşor să crezi în toate astea. In orele nopţii însă, pe un coridor friguros, te simţeai parcă frământat de îndoieli... Drumu-i lung, cine ştie dacă-ţi ajung puterile şi viaţa...

Capul lui Ivan Gora credea, dar trupul, care tremura într'o scurtă ponosită, era pornit spre îndoieli. Din buzunar, îi mirosea a pâine coaptă, burta îşi cerea drepturile, dar Ivan Gora nu se putea hotărî să mănânce cât stătea de pază.

Se auzea cineva venind din depărtare, coborînd scara de piatră dela etajul al treilea. In coridor se ivi, nelămurit, un om cu şuba pusă pe umeri; mergea grăbit, cu căciula-i de focă pe capul aplecat, cu mâinile îngheţate vârîte în buzunarele pantalonilor. Când omul veni mai aproape, Ivan Gora îşi destinse buzele într'un zâmbet de uşurare. O singură privire asupra acestui om şi toate îndoielile piereau. Intoarse cheia în uşă şi întrebă:

— Aţi îngheţat, Vladimir Iliici, aţi venit să vă încălziţi niţel?

Cu ochii puţin şaşii, Lenin îl privi pieziş, cam rece, apoi cu mai multă căldură; mici sbârcituri i se iviră la tâmple. Apucând clanţa uşii, îi spuse:

— Nu s'ar putea găsi un electrician, să repare telefonul?

[1]) Din romanul în curs de tipărire la « Cartea Rusă ».

— La ora asta, nu se găsește, Vladimir Iliici. Dați-mi voie să mă uit eu.

— Da, da, uită-te, te rog.

Ivan Gora izbi cu patul armei în podea și intră după Lenin într'o cameră albă, caldă, foarte înaltă, luminată de o lampă fără abajur, prinsă cu un scripete de tavan. Inainte, când era la Smolnâi un institut de fete nobile, locuise în camera aceasta o dirigintă de clasă, și totul rămăsese la fel, așa cum fusese înainte: într'un colț, un mic și prost bufet din lemn de arin; în celălalt, un dulăpior cu oglindă, lucru de duzină; niște fotolii mici, în fața unei sofale roase, iar în fund, un paravan alb, nu tocmai înalt, după care erau așezate două paturi de fier, pentru Vladimir Iliici și Nadejda Konstantinova. Pe o măsuță de toaletă cu vopseaua sgâriată, era un aparat de telefon. Vladimir Iliici lucra la etajul al treilea și nu venea aici decât ca să doarmă și să se încălzească. In ultimul timp, însă, își petrecea adeseori și nopțile tot sus, stând în fotoliu, la masa-i de lucru.

Ivan Gora își rezemă arma de perete și începu să-și sufle în degete. Stând pe divan, lângă o mescioară rotundă, Vladimir Iliici cerceta niște foi de hârtie scrise. Fără să-și ridice capul, întrebă încet:

— Ei, cum stăm cu telefonul?

— Il dregem îndată. Nu există lucruri cu neputință de făcut.

Vladimir Iliici tăcu o clipă, apoi repetă:

« Nu există lucruri cu neputință de făcut ». Zâmbi, se sculă și întredeschise ușa bufetului. Pe rafturi, două farfurii murdare, două căni și — nicio coajă de pâine uscată. El și cu Nadejda Konstantinova căpătaseră de abia în Februarie o bătrânică, pentru a le îngriji menajul. Până atunci, li se întâmpla să steie toată ziua nemâncați; ba din lipsă de timp, ba din lipsă de mâncare.

Lenin închise ușa bufetului, dădu din umeri și se întoarse la divan, la foile lui. Ivan Gora clătină din cap: « Vai, vai, conducătorul poporului stă flămând... Păi, cum se poate? ». Scoase din buzunar, încet, felia lui de pâine de secară, o rupse în două, băgă o bucată la loc, se apropie în vârful picioarelor spre masă, puse pâinea pe marginea ei, apoi începu din nou să trebăluiască la aparatul de telefon.

— Mulțumesc, zise Vladimir Iliici pe un ton distrat. Rupea câte o bucățică din pâine, citind mereu.

Ușa ce ducea spre sala de primire și care servise înainte ca spălător pentru fete și unde se mai aflau încă lavoare, se deschise, și un om cu părul negru și drept ca înfățișare intră și se așeză tăcut, alături de Lenin. Iși strânse mâinile pe genunchi. Ii era pe semne frig sub bluza-i neagră și largă. Pleoapele ochilor scânteietori îi erau ușor ridicate, ca la un om care privește atent în depărtare. Umbra mustăților îi acoperea gura.

— Iată punctul de vedere al lui Troțki: să nu se continue războiul și să nu se încheie pacea — nici pace, nici războiu, zise Vladimir Iliici cu o voce înceată, cam stinsă: — Nici pace, nici războiu. Poftim o demonstrație politică pe scară internațională! Iar, între timp, nemții ni se vor înfige în gât. Nu suntem încă înarmați pentru apărare... O demonstrație nu-i un lucru rău, dar trebue să știi ce jertfești de dragul demonstrației. (Bătu cu creionul peste filele de hârtie). Jertfești revoluția. Iar, în prezent, nu există nimic mai important în lume decât revoluția noastră.

Fruntea i se descreți; umerii obrajilor roșiră de o emoție stăpânită. Repetă:

— In istoria omenirii, n'a fost un eveniment mai mare, mai important...

Stalin îl privea în ochi și se părea că fiecare citea gândurile celuilalt. Netezindu-i-se sbârciturile, Lenin răsfoi filele scrise.

— Un al doilea punct de vedere: nu pace, ci războiu revoluționar. Hm! Hm! O spun ai noștri « de stânga »...

Se uită șiret la Stalin.

— Cei « de stânga » își agită cu disperare sabia de carton, ca niște burghezi căzuți pradă turbării. Războiu revoluționar! Dar nu peste o lună, ci peste o săptămână armata de țărani, nespus de obosită de războiu, va răsturna, chiar după cele dintâi înfrângeri, guvernul socialist muncitoresc, iar pacea cu nemții n'o mai vom încheia noi, ci un alt guvern, un fel de Radă cu « S.-R. » cernoviști [1]).

Scurt și cu tărie, Stalin dădu din cap, fără să-și ia ochii scânteietori de pe chipul lui Lenin.

— Războiul împotriva nemților! Aceasta intră tocmai în socotelile imperialiștilor. Americanii oferă câte o sută de ruble pentru un soldat al nostru. Da, da, pe cuvântul meu de onoare: nu e o anecdotă... Este telegrama lui Kralenko dela Marele Cartier General (ridicându-și sprincenile Vladimir Iliici trase din buzunar niște fâșii de telegraf rupte); câte o sută de ruble pentru un om viu. Cicilov și tot plătea mai scump pentru un suflet de om. (Un zâmbet străbătu umbra de sub mustățile lui Stalin). Noi ne sprijinim nu numai pe proletariat, ci și pe țăranii cei mai săraci... In actuala stare de lucruri, țărănimea se va lepăda, în mod inevitabil, de acei care vor continua războiul. De bună seamă, pe toți dracii, noi n'am renunțat niciodată la apărare. (Iși privea interlocutorul, cu ochi roșcovani, veseli și inteligenți, senini și vicleni). Dar întrebarea rămâne: cum trebue să ne apărăm patria socialistă...

Alegând una din file, începu să citească: « In momentul de față, la 20 Ianuarie 1918, tratativele de pace dela Brest-Litovsk au lămurit pe deplin că, în sânul guvernului german, a biruit partidul militar care, în esență, a și dat Rusiei un ultimatum... Iată cum se prezintă ultimatumul acesta: fie continuarea războiului, fie o pace anexionistă, adică o pace cu condiția să retrocedăm toate teritoriile ocupate de noi, nemții își păstrează toate teritoriile ocupate de ei și ne impun plata unor despăgubiri (deghizate sub formă

[1]) Rada, parlament reacționar ucrainian. S. R., Socialiști revoluționari. Cernoviști, adepți ai lui Cernov.

de cheltueli pentru întreţinerea prizonierilor) despăgubiri ce s'ar ridica cam la trei miliarde de ruble, eşalonate pe mai mulţi ani. In faţa guvernului socialist al Rusiei se pune o problemă ce necesită soluţionare urgentă: să se accepte această pace anexionistă sau să se ducă imediat un război revoluţionar? Prin firea lucrurilor, niciun fel de soluţii neutre nu sunt cu putinţă».

Stalin dădu din nou cu tărie din cap. Vladimir Iliici luă o altă filă:

— «In caz că încheiem pace separată, în momentul de faţă, atunci scăpăm, în cel mai înalt grad posibil, de amândouă grupele beligerante imperialiste. Folosind duşmănia lor şi războiul care le împiedecă să ajungă la o transacţie împotriva noastră, le folosim, obţinând o perioadă oarecare de mână liberă, pentru continuarea şi soluţionarea problemelor revoluţiei socialiste».

Aruncă fila. Ochii îi sclipiră într'o expresie de şireată iscusinţă:

— Pentru salvarea revoluţiei, o despăgubire de trei miliarde nu este un preţ prea scump.

Stalin răspunse cu jumătate de glas:

— Că proletariatul german va răspunde la demonstraţia dela Brest-Litovsk printr'o răscoală imediată este una din presupuneri, tot atât de posibilă ca şi orice fantezie. Iar că Statul-major german va răspunde la demonstraţia dela Brest-Litovsk, prin deslănţuirea imediată a ofensivei pe tot frontul, asta este un fapt indiscutabil...

— Perfect adevărat... Şi încă ceva: dacă încheiem pace, atunci putem face imediat schimbul de prizonieri de războiu şi, prin aceasta, vom trimite în Germania o masă enormă de oameni care au văzut revoluţia noastră în practică...

Ivan Gora tuşi discret.

— Vladimir Iliici, aparatul funcţionează...

— Minunat! — Lenin se apropie grăbit de telefon şi-l ceru pe Sverdlov. Ieşind pe uşă, Ivan Gora îi auzi glasul vesel:

— ... Aşa, va să zică, cei «de stânga» au spart scaune la congres... Şi eu am informaţii că la uzinele Putilov unul dintre cocoşii lor era cât p'aci să fie bătut pentru războiul «revoluţionar». Asta este: muncitorii îşi dau perfect de bine seama... Iacov Mihailovici, prin urmare, mâine la unu fix, se adună C.C. Da, da... Chestiunea păcii...

Un om în bekeş şi cu căciulă de miel se apropie pe coridor de Ivan Gora, tropăind răsunător cu călcâiele pe lespezile de piatră.

— Am fost sus, tovarăşe; acolo mi-au spus... Vladimir Iliici a coborît jos, — rosti el grăbit, ridicând spre Gora faţa-i puternică, aprinsă de ger, cu nasul scurt şi ochi căprui şi veseli. — Am nevoie urgentă, numai două vorbe...

Ivan Gora îi luă legitimaţia de partid şi permisul de trecere.

— Zău, nu ştiu: Vladimir Iliici este ocupat, secretarul doarme, Nadejda Konstantinovna nu s'a întors încă. Descifră cu greu numele de pe legitimaţie.

— N'au, pe semne, diavolii cărbuni destui la uzină — nu se vede nimic.

— Numele meu este Voroşilov.

— A-a... Ivan Gora zâmbi larg. Am auzit despre d-voastră. Suntem din aceleaşi locuri. Indată vă anunţ...

*

Bolşevicii nu erau numeroşi — vreo trei sute de mii. Ţelurile lor erau mult departe în faţa lor. Pentru prezent, ei făgăduiau pace, pământ şi o luptă crâncenă în viitor. Iar pentru viitor, ei desfăşurau perspectivele unui belşug aproape fantastic, a unei libertăţi aproape de necuprins de către imaginaţia omului, şi aceasta îi atrăgea şi îi uluia pe aceia dintre cei o sută cincizeci de milioane de oameni pentru care oricare altă orânduire a lumii ar fi însemnat o veşnică robire, o muncă fără scăpare.

Dar, deocamdată, acest viitor se afla sub ameninţarea foametei, a frigului şi a celor douăzeci şi nouă de divizii germane, care stăteau la hotar, între Marea Neagră şi Marea Baltică, aşteptând războiul sau pacea.

*

Vladimir Iliici se întoarse la masa lui de lucru. In nopţile-i fără somn, în sunetele sinistre ale melodiei vântului nocturn, printre chemări la telefon, convorbiri pe fir direct, citirea de hârtii, scrisori, stenograme, el îşi pregătea în gând articolul, în care voia să concentreze entuziasmul revoluţionar al tovarăşilor de luptă asupra problemelor de construire a patriei socialiste, — după o concepţie cu adevărat grandioasă, probleme, neînchipuit de grele, dar realizabile.

El punea în sarcina puterii creatoare a maselor populare, biruinţa şi victoria revoluţiei şi strecura o trăsătură de optimism prin toate nenorocirile, suferinţele şi încercările. El arăta că revoluţia izbutise să cheme la viaţă un tip puternic de om rus, — plin de voinţă şi de spirit creator. Afirma cu pasiune clarvăzătoare că istoria Rusiei este istoria unui popor mare, că viitorul ei este măreţ şi de necuprins, pentru acei care vor pricepe şi vor voi ca să fie aşa. «Să pricepi, să vrei şi va fi»: socialismul era pentru el tot atât de real şi de apropiat, ca şi lumina lămpii lui de lucru, revărsându-se peste foaia de hârtie, pe care îi alerga grăbit condeiul, împroşcând stropi de cerneală...

Noaptea, târziu, adormise lângă masă, cu fruntea sprijinită în palmă şi proptindu-şi cotul pe filele scrise.

*

In dimineaţa zilei de 22 Februarie, Lenin proclamă patria socialistă în pericol. Muncitorii şi ţăranii erau chemaţi s'o apere cu preţul vieţii lor. In aceeaşi zi, sosi răspunsul guvernului german. Răspunzând limpede la for-

mula nelămurită «nici războiu, nici pace», nemții cereau acum evacuarea imediată a Ucrainei întregi, a Letoniei, Estoniei și Finlandei, cu renunțarea pentru vecie la aceste teritorii și, înafară de aceasta, cedarea orașelor Batum și Baku către Turci. Termenul ultimatumului expira după 48 de ore.

In cursul acestor 48 ore, urma să se decidă dacă Rusia trebue să devină colonie germană, sau să apuce căi independente, neumblate până atunci niciodată, de nimeni.

Toată ziua și toată noaptea, Smolnâi vuia ca un stup de albine, în care ursul și-a vârît laba. «Comuniștii de stânga», «S.-R.» de stânga, «S.-R.-ii» de dreapta și menșevicii alergau prin uzine și fabrici, organizând meetinguri.

Vântul vijelios de apus izbea zăpada în ferestrele cu perdelele trase ale locuințelor, în care cetățenii așteptau cu încordare desfășurarea evenimentelor. Peste o săptămână, se va isprăvi cu bolșevicii. Dar nemții au să vină la Petrograd!... Orice s'ar spune, ar fi cam umilitor să vezi un schutzmann pe Nevski! Patriotismul cetățeanului părâia din toate încheieturile. In mânia lui, el nu mai cruța pe nimeni, nici pe bolșevici, nici pe Kerenski, nici pe idiotul încăpățânat de Nicolae al doilea.

*

Nimeni nu-l văzuse niciodată pe Vladimir Iliici atât de schimbat: fața-i trasă era parcă bronzată de un foc lăuntric, fruntea îi era brăzdată de sbârcituri, pete roșii apăruseră pe umerii obrajilor. Vorbea cu un desgust mânios, rostind șuierător printre dinții încleștați:

— Nu înțeleg să mai rabd nicio secundă! S'a isprăvit cu frazele! S'a terminat cu jocul! Ies din guvern, ies din Comitetul Central, dacă se va mai continua, o clipă măcar, această politică de fraze revoluționare! Sau pace imediată, sau o sentință de moarte dată puterii sovietice.

Prin forța lui înflăcărată, prin atitudinea sa neclintită, prin logica sa limpede și prin faptul că, în același timp, muncitorii dela toate uzinele Petrogradului începură să strige: «Suntem pentru Lenin! suntem pentru pace!», gonindu-i pe troțkiști la toți dracii și pe cei «de stânga» de pe tribunele lor, el izbuti să biruie opoziția.

In noaptea din spre 24 Februarie, se deslănțui o luptă în Comitetul Executiv Panrus. «Comuniștii de stânga» și «S.R.»-ii se năpusteau ca turbații asupra tribunelor din sala prost luminată a Palatului Tauridei. Ei opuneau logicei lui Lenin tactica «atacului împotriva nervilor», imaginând amețitoare tablouri de răscoale țărănești. Unii dintre «stângiști» săreau de pe bănci și, urlând dramatic, anunțau refuzul lor de a ocupa orice fel de posturi în partid și în administrația sovietică.

Lenin, fără căciulă, cu șuba prost încheiată, cu fața pământie, se sprijini de o coloană imensă și-și întinse brațul, care rămase atârnat deasupra amfiteatrului de posedați:

— Puteți să strigați, să protestați, să vă încleștați de furie pumnii... N'avem nicio altă soluție decât să iscălim aceste condițiuni. Aspra realitate însăși viața adevărată, nu aceea scoasă din cărți, ci alta, așa cum există în toată goliciunea ei cumplită, s'a ridicat în fața noastră...

Abia în zorii zilei consimțământul pentru brutalele condiții de pace fu votat și Comitetul Executiv Central trimise la Berlin o telegramă în acest sens. Drept răspuns Germanii ocupară la 24 Februarie Pskovul. Pentru ziua următoare, nu era exclusă ivirea patrulelor călări de recunoaștere la barierele Narvei și ale Moscovei.

*

Din ordinul lui Lenin, sirenele de alarmă răsunară la două ceasuri după pierderea Pskovului. Urlau toate fabricile și uzinele Petrogradului. Muncitorilor, care alergau din toate părțile, li se distribuiau arme și cartușe. Locul de adunare era la Smolnâi.

Toată noaptea, grupulețele de oameni înarmați se scurgeau din toate sectoarele, din toate mahalalele capitalei spre curtea largă a Institutului Smolnâi, în care ardeau focuri, luminând laolaltă chipurile aspre și posomorîte ale muncitorilor, hainele lor ponosite, prefăcute în pripă în uniforme militare, cu câte un centiron, o cartușieră, o bandă de mitralieră; luminând mantalele și căciulile găurite ale soldaților de pe front, literele de aur de pe șepcile fără cozoroc ale marinarilor din Flota Baltică, stând mai la o parte de ceilalți, ca și cum această revistă neobișnuită n'ar fi decât una din exercițiile obișnuite, executate în bătaia vântului iute al Revoluției.

Erau și multe femei, cu broboade și încotoșmănite în șaluri și în cojocele. Unele aveau arme. In mulțimea aceasta neagră la vedere sclipeau pe-alocuri nasturi de student. Călăreți, încălecați pe niște mârțoage ciolănoase se despărțeau în trap de colonada roșie la lumina rugurilor. Oamenii cărau mitraliere, legături de săbii, arme. Voci răgușite strigau numele uzinelor. Grupulețe de oameni alergau, se înșiruiau, ciocnindu-și sgomotos armele între ei.

— Dre-e-pți! — răcneau unele glasuri. — Alinie-re-e! Care știe să mânuiască arma, un pas inainte!

Căluți păroși trecură din nou, nechezând. Ușile se trânteau mereu sgomotos, sub colonadă. Oameni în uniforme se repezeau afară și dispăreau în mulțimea frământată. Un scaun aurit, adus de cineva, sbură drept în foc, făcând să se ridice sus de tot o mulțime de scântei. Nouri umezi își sfâșiau sdrențele de creștetele desfrunzite ale copacilor, învăluind în ceață frontispiciul triunghiular al clădirii.

Din bezna largului Prospect Suvorovski soseau mereu alte detașamente de muncitori petrogrădeni, ridicați din paturile lor sărăcăcioase, din subsolurile și maghernițele lor, de urletul necontenit al sirenelor...

Pe coridoarele dela Smolnâi, muncitorii se mişcau asemenea unui zid neîntrerupt; unii urcau scările, alţii, cu armele şi cu ordinele scrise în fugă pe fiţuici de hârtie, să grăbeau jos, în gerul nopţii, pornind spre gări.

La etajul al treilea, unde se afla cabinetul lui Lenin, comisari ai Poporului, secretari ai comitetelor Partidului, militari, membri ai Comitetului Executiv Central Panrus şi ai Sovietului din Petrograd îşi făceau anevoie drum în această îmbulzeală. Tot aici se puteau vedea, strânşi de peretele coridorului, « comunişti de stânga », rătăciţi şi buimăciţi. Ivan Gora auzi, cu urechile lui, pe un meşter bătrân dela uzinele Putilov — om cu ochelari de metal, care, înghesuit lângă o căpetenie a « comuniştilor de stânga », îi vorbea:

— Uită-te şi tu, cap de om prost, iată când începe războiul popular!.. Vezi, asta e! Te joci?

Vladimir Ilici şedea în cabinetul său. Surescitat, iute, ironic şi caustic, el diriguia hotărît furtuna, trimiţând în toate părţile mii de bileţele şi sute de oameni. Alerga dela telefon la uşă, pentru a chema pe cineva, punea întrebări, dădea ordine şi lămuriri, trezind, prin scurte întrebări şi formulări deschise, tăioase, voinţa oamenilor desorientaţi în acest vârtej monstruos.

Tot acolo, golind de hârtii şi de cărţi un locşor la masă, lucra Stalin. De pe front veneau ştiri îngrozitoare, ruşinoase. Armata veche refuză cu desăvârşire orice ascultare. Detaşamentul de marinari, în care se pusese atâtea speranţe, părăsi deodată Narva, fără să fi luat contact cu inamicul, şi se rostogoli până la Gatcina. In clipele de răgaz, rezemându-se cu coatele de teancurile de hârtii de pe masă, Lenin privea ţintă în ochii lui Stalin.

— Vom avea timp? Cavaleriştii germani pot să fie chiar mâine dimineaţă la poarta Narvei.

Stalin îi răspundea cu aceeaşi voce egală, nu prea tare şi calmă, cu care întreţinea toate convorbirile:

— Eu cred că vom avea timp... S'au distribuit arme şi mitraliere în număr de... (citi o notiţă). Comandamentul german este deja informat despre moralul muncitorilor... Spioni sunt destui... E prea puţin probabil ca nemţii să se hotărască să se vâre în Petrograd, acum, cu forţele neînsemnate...

In camera goală de alături, în care era o singură masă cu o hartă de 10 verste într'un ţol, lucra statul major. Lenin chemase pe specialiştii militari din Moghiliov, unde ei lichidaseră statul major al fostului Mare Cartier General. Lenin le spuse: « Trupe n'avem, muncitorii Petrogradului trebue să înlocuiască forţa armată ». « Generalii » îşi prezentară planul: să se trimită imediat în direcţia Narvei şi a Pskovului grupe de recunoaştere de câte treizeci —patruzeci de oameni, iar, între timp, să se formeze detaşamente de luptă de câte cincizeci—o sută de oameni, care să fie trimişi în ajutorul celor dintâiu. Lenin şi Stalin aprobară planul. Imediat, chiar în camera aceea în care nu exista decât o masă cu un scăunel, statul major începu formarea grupelor şi a detaşamentelor şi expedierea lor pe front.

Toată noaptea plecau trenuri spre Pskov şi Narva. Mulţi dintre muncitori ţineau arma în mână pentru prima oară în viaţa lor. Aceste prime detaşamente ale Armatei Roşii erau încă neînsemnate, şi ca număr, şi ca valoare combativă. Dar oamenii aveau dinţii încleştaţi, nervii încordaţi, muşchii contractaţi. Trenurile treceau în sbor pe câmpiile înzăpezite, cufundate în bezna nopţii. Muncitorii petrogrădeni îşi dădeau seama că intră în luptă împotriva unui duşman puternic şi că duşmanul acesta poartă numele de *imperialism mondial*... Această conştiinţă ridicată, în ceea ce priveşte imensitatea sarcinei lor, se dovedea a fi o armă şi mai cumplită decât tunurile şi mitralierele germane.

Nemţii sperau să intre fără prea multă bătaie de cap în Petrograd. Nenumăraţii lor agenţi pregăteau un măcel în Petrograd, o explozie internă. Supunându-se unor ordine secrete, mii de prizonieri germani se strângeau acolo, venind din Nord, din Est, din Siberia. Cetăţenii Petrogradului discutau în şoaptă între ei, privind grupele de nemţi, care forfoteau, fără niciun rost, prin oraş. Dar, într'o noapte neagră pentru ei, în urma ordinului dat de Lenin şi de Stalin, Petrogradul fu descongestionat, printr'o singură lovitură, de diversioniştii germani. Explozia nu izbutise.

Când spionii începură să raporteze nemţilor despre starea de supra-agitaţie a muncitorilor petrogrădeni, despre mobilizarea generală a muncitorimii şi când unităţile înaintate ale Germanilor începură să se izbească de focul trupelor proletare, recent formate, ocuparea Capitalei nordice începu să li se arate drept un lucru nesigur şi plin de risc.

*

Acum, când pacea dela Brest fusese semnată, Lenin începu cu toată energia să organizeze forţele de rezistenţă ale republicii. In locul armatei ţariste, care se împrăştiase, pe linia de contact cu nemţii, acţionau diferite detaşamente revoluţionare pestriţe, care abia-abia de ascultau de ordinele date de trei comandanţi supremi (unul fusese numit de către comisariatul militar, al doilea de către Sovietul « Republicii Federative a Kalugăi », iar al treilea fusese ales pe front, aşa cum legiunile romane îl aleseseră pe Cezar). Detaşamentele erau alcătuite din muncitorii Petrogradului şi Moscovei, din cele mai tinere contingente chemate sub arme, din ţăranii de prin partea locului, din partizani, din refugiaţi, din anumite formaţii neobişnuite, cum era « Armata specială a lui Remniov », alcătuită treizeci la sută din bandiţi, sau regimentul « Ingerii Morţii », recrutat din tot felul de amatori de aventuri de către comandantul lui, Iurko Ţibulko. La ivirea unor trenuri cu un asemenea detaşament, având un steag negru pe locomotivă, personalul gărilor se salva prin fugă, iar şeful gării se refugia sub vreo platformă sau în altă parte.

Cei trei comandanţi supremi fură destituiţi. Numeroasele detaşamente fură subordonate unui conducător militar şi orânduite în două linii de aco-

perire, cea de Nord şi cea de Vest, apărând căile ce duc spre Petrograd şi Moscova. Detaşamentele diforme începeau să se transforme în companii şi batalioane, completându-se, cu ajutorul secţiilor militare ale sovietelor locale, cu voluntari angajaţi, prin înrolare cu garanţie reciprocă, cu o soldă de 50 ruble pentru cei fără familie şi 150 ruble pe lună pentru familişti. In acelaşi chip, se făcea recrutarea cadrelor de comandanţi din sânul vechii ofiţerimi. Completarea cadrelor era însoţită de mari dificultăţi. Se înrolau ca voluntari mulţi dintre aceia care n'aveau niciun rost şi voiau să mănânce, fără să lupte.

Situaţia alimentară a trupelor era din cale afară de rea. Sovietele şi direcţiile locale nu erau în stare să facă faţă sub regimul preţurilor fixe, iar cerealele mergeau la speculanţi şi erau cumpărate de chiaburi. Detaşamentele militare rămâneau înfometate. Ajunse la culmea disperării, statele majore ale diviziilor trimiteau prin sate oameni cu sare şi cu zahăr, pentru a obţine în schimb ceva făină şi cartofi. Până şi « conducătorul militar al sistemului de acoperire » era silit să meargă cu trenul ca să ofere ţăranilor tot felul de boarfe în schimbul făinei şi al slăninei.

Caii militari, cu coastele ieşite în afară, păşteau pe răzoarele ţărăneşti. Se simţea lipsa de cisme, de tunuri, de şei, de harnaşament.

Toate astea zăceau undeva prin antrepozite, dar cine să le găsească, iar dacă le găseşti, începe să curgă o ploaie de hârţoage de înnebuneşte şi dracul...

Şi, totuşi, cu toată neputinţa organizaţiunilor de aprovizionare, cu tot sabotajul lor, cu toate că pentru unii revenirea ofiţerilor de carieră apărea absurdă şi de neconceput, cu tot desgustul pentru războiu al oamenilor care petrecuseră patru ani în tranşee, în fine, cu toate că satul se cufundase până peste cap în treburile lui, în lupta sărăcimii împotriva chiaburilor, primele contururi ale osaturii Armatei Roşii începuseră să se ivească tot mai pronunţat.

*

In aceeaşi zi, la vreo două sute de verste, spre Apus de Staniţa Nijnecirskaia, în orăşelul de stepă Lugansk, cu marginile şi cu mahalalele muncitoreşti, în care erau aceleaşi case de lut, cu câte trei ferestruici, dar unde nu mai erau grădini întinse, cu clăi de grâu, şi unde doar o scroafă umbla alene pe uliţă, împreună cu purceii ei, în timp ce vişinii înfloreau paşnic şi ciorile ţipau deasupra cuiburilor, în acest orăşel, la uzinele de maşini Hartmann se ţinea o adunare.

Venise atâta lume, încât oamenii şedeau în pervazurile ferestrelor, pe maşini, iar unii îşi aplecau capetele în jos de pe o macara turnantă. Prezida organizatorul şi şeful Gărzii Roşii din Lugansk, Parhomenko, un om robust, cu mustăţile pleoştite şi cu căciula de oaie lăsată pe ceafă.

La tribună, făcută în pripă din scânduri nedate la rindea şi pe care scria cu catran: « Nu vom da Donbassul imperialiştilor ! », stătea un om mic de

statură şi rumen de emoţie. Işi lepădă bekeşul; bluza militară îi strângea pieptul vânjos, iar gulerul se înnegrise pe margini, din pricina sudorii.

Vorbea răsunător şi impresionant. Ochii veseli se lărgeau în clipele când privea chipurile ascultătorilor, când posomorîte, când pline de o hotărîre tragică. Ei îşi deschid gurile. « Ha-ha-ha ! » — tună sub bolţile afumate, şi ochii oratorului se luminează cu o glumă. Mâna lui îndoită taie din nou cu palma un hotar între cele două lumi: a noastră şi cealaltă, necruţătoare care înaintează acum cu milioane de baionete împotriva noastră.

— ...Trebue să pricepem că numai noi înşine hotărîm soarta noastră. Ceasul de groaznică primejdie a sunat. Burghezia rusă a chemat în ajutor pe cea germană. Ei vor să înnece în sânge revoluţia proletară. Vor să ne acapareze uzinele şi minele, iar pe voi, tovarăşi, o să vă ţină ferecaţi cu lanţuri de aceste maşini...

Era ascultat cu atâta încordare, încât se părea că la unele cuvinte auzeai cum scrâşnesc dinţii oamenilor. Il credeau, îl cunoşteau bine, pe bătrânul luptător clandestin Climent Voroşilov, originar chiar din aceste locuri. In timpul războiului mondial, lucrase la Ţariţin, ducând o activitate clandestină pentru înjghebarea unui grup de bolşevici. Urmărit de poliţie, fugise la Petrograd şi lucrase acolo în atelierele Surgailo. După revoluţia din Februarie, se întorsese la Lugansk, unde scosese un ziar, scrisese articole şi fusese ales preşedinte al Sovdepului [1]). Plecase la Petrograd, ales deputat în Adunarea Constituantă. După Octomvrie, funcţionase acolo în postul de comisar pentru ordinea publică. In zilele de ofensivă germană, se întorsese din nou în Donbass, intră membru în Sovietul Comisarilor Poporului ai Republicii Doneţ-Krivoi Rog, iar acum ţinea şedinţa cu muncitorii metalurgişti dela Hartmann, originari din locurile sale de baştină.

— ...Suntem datori să opunem, în bazinul Doneţului, o împotrivire îndârjită câinilor de nemţi. Inainte de toate, tovarăşi, ei vă pregătesc o robie sângeroasă. Nemţii încercuiesc acum Harkovul. Detaşamentele revoluţionare roşii sunt puţine la număr şi împrăştiate. Rada centrală a vândut Ucraina, ea va vinde şi Donbassul.

Cine e gata să-şi întindă gâtul la jug? (Voroşilov cuprinse cu privirile chipurile împietrite). Niciunul dintre noi...

O voce de tuciu rosti după el:

— Niciunul dintre noi... I-adevărat!

Mulţi se întoarseră într'acolo unde, ascuns de un postament de tuci, stătea omul cu glasul de tuciu.

Era turnătorul Bokun, acela care ridica cu mâinile lui piesele de patruzeci de puduri, dacă ele nu puteau fi apucate cu macaraua.

— Noroc, Bokun! — strigă Voroşilov. Aşa dar, tovarăşi, să trecem, după pilda lui, dela vorbe la fapte. Nemţii trebue să găsească în Donbass două

---

[1]) Prescurtat din: « Sovietul Deputaţilor de Muncitori şi de Soldaţi », N. tr.

sute de mii de baionete proletare. Luganskul începe. Suntem datori să formăm imediat un detaşament de şase-şapte sute de luptători. Vom merge în întâmpinarea intervenţioniştilor. Fiecare fabrică, fiecare mină va trimite detaşamente în urma noastră. Cei rămaşi trebue să pregătească automobile blindate şi trenuri blindate. Avem arme, iar, dacă nu ne ajung, o să ni le procurăm în luptă, o sută de proletari însufleţiţi de ură de clasă fac cât o brigadă de simbriaşi imperialişti.

— Scrie: Taras Bokun! — tună din nou vocea de tuciu de după maşină acoperindu-i glasul.

Tuşind, cu un glas nu mai puţin profund decât al lui Bokun, preşedintele Parhomenko îl trecu pe listă şi-şi mişcă mustăţile. Mâini grele începură să se ridice în sus, răspunzând privirii lui.

— Scrie: Solok Matvei...

— Prohvatilov Ivan, scrie...

— Cebreţ...

Parhomenko îşi mişcă din nou mustăţile:

— Cum? Ia zi, încă odată.

— Ei, Mikolai Cebreţ... Ce nu mă cunoşti?

— Scrie: Vasilie Krivonos, şi un alt Vasilie Krivonos...

Se înscriau după o bună chibzuială, fără grabă. Işi făceau loc până la tribună şi urmăreau, clipind din ochi, mişcările preşedintelui care le trecea numele pe o foaie de hârtie. Oftând se înapoiau la loc:

— Va să zică aşa...

Unul se înapoie la tovarăşi, dând voiniceşte din cap:

— La războiu, băieţi!

Altul se lăuda şi glumea cu vorbe fără şir. Alţii şedeau ca ameţiţi, privind drept înainte, cu ochii absenţi. Toţi pricepeau că nu era glumă; odată început, lucrul trebuia dus la capăt. Erau oameni serioşi...

*

Trupele corpului I german înaintau dela Kiev spre Romodan-Poltava, în direcţia Sud-Est, învăluind, printr'o adâncă mişcare de încercuire, Harkovul şi toată partea de Miază-noapte a Donbassului.

Statul major al comandamentului suprem al armatelor de operaţiuni roşii ucrainiene nu putea stabili legături sigure cu numeroasele detaşamente împrăştiate pe căile de acces ducând spre Harkov. Detaşamentele acţionau fiecare după conştiinţa lui revoluţionară, retrăgându-se şi adunându-se în locurile, pe care le considerau demne de a fi apărate.

Nu mai existau de loc legături prin telegraf sau prin telefon. Pentru orientare, se cerea vreuna din staţiile mai apropiate şi dacă se auzeau din receptor vorbe neînţelese ca un lătrat, atunci se constata că gara este ocupată de nemţi.

Nemţii împingeau în spre Romodan şi, după ce-l ocoliră, roşii, în retragere, începură să se concentreze la Bahmaci şi la Konotop, acoperind regiunea

fabricilor de zahăr şi a pulberăriilor. Spre Bahmaci se retrăgeau detaşamentele de muncitori dela arsenalul Kiev, trupele lui Şarov şi Remniov. In aceeaşi direcţie se mişca din Harcov «Primul detaşament socialist dela Lugansk»; comandantul lui era ajutorul de sublocotenent Grişin, având ca comisar pe Climent Voroşilov. Sâmburele detaşamentului îl alcătuiau muncitorii dela Hartmann; restul erau lucrători dela alte uzine sau dela căile ferate. Chiar în drum fură nevoiţi să cureţe rândurile detaşamentului de un număr de vreo cincizeci de bandiţi.

Toate grupele, coloanele şi detaşamentele, cu excepţia aceluia dela Lugansk, ocupară la Bahmaci un front în formă de potcoavă întoarsă spre Sud-Vest.

Nemţii, care aveau numai o vagă noţiune asupra dispozitivului şi forţelor Ruşilor, se ciocniră pe neaşteptate cu ei: locomotiva trenului din eşalonul principal se rostogoli de pe terasament. Trenul fu izbit de o ploaie de gloanţe. Nemţii săriră afară din vagoane şi îndată ce sosiră toate forţele lor, trecură la ofensivă după toate regulile luptei moderne.

*

Ivan Gora şi delegaţii uzinelor din Petrograd şedeau la o masă lungă, în cabinetul ordonat şi tăcut al Sovietului Comisarilor Poporului. Un cârd de cioare moscovite, nespus de îngrijorate de problema hranei, tot mai anevoioasă, dădeau târcoale deasupra crenelurilor Kremlinului. Muţenia rigidă a cabinetului, sferturile de hârtie de pe postavul vişiniu, jilţurile acoperite cu dril, tic-tacul pendulei — toate acestea plăcură delegaţilor. Aici puterea sovietelor era tare.

Apăru Vladimir Iliici — cu aceeaşi haină ponosită de om simplu, al nostru, al tuturor. Intră pe o uşiţă lăturalnică şi o închise pe loc, întorcând cheia.

Salută scurt. Toţi se sculară.

— Staţi jos, staţi jos, tovarăşi! — Se aşeză la capătul mesei pe un scaun de stejar cu spătarul mai sus de capul său. Privi în fugă chipurile slabe şi pline de sbârcituri ale muncitorilor. Ochii săi gălbui, cu pupilele cât bobul de meiu, arătară tuturor că el trăsese toate concluziile. Observă pe Ivan Gora ridicându-şi sprânceana. Ivan Gora răspunse printr'un surâs, care îi întinse gura mare dela o ureche până la cealaltă.

Din geanta-i pusă pe genunchi, Lenin scoase o foaie scrisă, şi-o aşeză în faţă şi-şi ridică din nou capul. Avea faţa suptă ca după boală.

Delegaţii îl priveau în tăcere; unii întindeau gâtul peste spatele tovarăşilor ca să-l vadă. Foarte mulţi îl vedeau pentru întâia oară. Veniseră la el la Kremlin, mânaţi de nevoi grele. Petrogradul murea de foame; satele nu mai dădeau cereale nici pe bani. Foametea strângea tot mai tare cureaua burţilor proletare.

— Vorbiți; o să ne gândim ce fel de ieșire să mai găsim, — zise Vladimir Iliici și, ridicându-și din nou sprinceana, îl privi pe Ivan Gora. Nu există pe lume nimic imposibil...

Ivan oftă de uimire: « Ia te uită, mă ține minte! ». Se zăpăci și roși tare, fiindcă nu putea să nu se uite la Vladimir Iliici, să nu-și lărgească obrazul într'un zâmbet, privindu-l.

Un deputat bătrân, cu ochelarii în ramă de metal și care ședea alături de Lenin își strânse mâinile umflate de inaniție și începu:

— Stăm prost tovarășe Lenin. Ne doboară foametea. Ne mai ținem, ne sforțăm înainte, n'o să ne vindem libertatea de proletari. Dar ne omoară grijile. Mai sunt trei luni până la recoltă, și nu mai avem ce mânca. Astă primăvară au început să ne moară copilașii. Păcat, Vladimir Iliici. Muierile șovăie. Mâncarea n'o mai vedem decât în vis.

Un alt deputat, un novgorodean chipeș, spătos și posomorit, cu fruntea-i umbrită de pletele-i negre, adăugă fără să se uite la cineva:

— Cartierele muncitorești ale Petrogradului se vor mai ține două săptămâni, cu condiția să-și primească regulat optimea. După aceea, vom începe să ne prăpădim. La uzine, jumătate sau chiar mai mult dintre lucrătorii din timpul războiului sunt lipsă. Ca să spun drept, nu prea ne pare rău de dânșii. A rămas miezul proletar. Dar are nevoie și el de hrană...

Ceilalți deputați povesteau pe îndelete despre ravagiile foametei, despre nevoia de a-i sili pe brutarii particulari să scoată pâinea sută la sută amestecată. « Iese un fel de pâine scârboasă, Vladimir Iliici, de o poți lua cu polonicul, și chiar din porcăria asta ni se dă câte o optime »...

Se povesti despre neregulile dela direcțiile de aprovizionare, unde dădeai la fiecare pas peste organizatorii camuflați ai înfometării. La uzine, ici-colo, ies la iveală nemulțumiri și se descoperă colportori de știri false. Ai demascat unul și răsar alți doi.

Detașamentele de colectare sunt trimise fără niciun sistem; în ele se găsesc adeseori colportori de svonuri care își aduc acasă saci întregi cu tot felul de bunătăți; iar la adunări se vaită că n'au putut face rost de nimic...

— Spre pildă, Vladimir Iliici, — rosti Ivan Gora cu voce de bas, după ce tuși și-și drese glasul, — la noi în uzină era cât pe ce să-l omoare pe secretarul colectivului de partid, pe tovarășul Efimov. Cu greu a scăpat teafăr. Intr'o bună zi, un meeting la atelierul de turnătorie. Ce e? Strigăte, gălăgie. « Efimov dosește la el acasă făină și zahăr ». Oamenii urlă într'una și se pornesc de nu poți să nu-i crezi. Văzând că iese urît de tot, pun mâna pe telefon. Se 'ntâmplă că-l prind pe Efimov acasă. Ii vorbesc încet, să nu mă audă nimeni: « Fugi »! El mă întreabă: « Cum? » Eu, din nou: « Fugi! ». El râde și mă întreabă: « Dar unde vrei să fug? ». Ii explic din nou: « Cară-te! ». « Dar cine-i la aparat? ». Eu sunt, Ivan Gora îi zic, « Vine uzina la tine ». A înțeles. Mi-a răspuns: « La ce bun să se ostenească? Vin eu la dânșii ». Și vine la turnătorie. Intră curajos și privește cu ochi fulgerători. Mi-a povestit mai târziu: « Am intrat cu capul sus, dar mi-a înghețat sângele în vine ». Când l-au zărit oamenii, au început să urle: « Speculantule! Te îmbuibi cu unt! ». El stă cu mâna ridicată în sus și așteaptă să înceteze gălăgia. Apoi le zice liniștit: « Ei? De ce urlați? Na-vă cheile de acasă. Și le aruncă supărat cheile. « Duceți-vă și căutați. Dacă găsiți măcar o bucată de pâine, puteți să mă ucideți. Hai, mișcați-vă, vă aștept aici ». Au plecat vreo doisprezece inși. El stă și fumează. Se 'ntorc flăcăii noștri, cu botul în jos, rușinați că nu-l pot privi drept în ochi ». « Uite ce-am găsit »... și arătară doar o coajă de pâine mucegăită. S'a făcut îndată vesel: « Care va să zică v'ați dat seama că n'am nici făină, nici zahăr. Acum, ia să căutăm noi la acei care fac gură »... Și-l arată pe Vaska Vasiliev, înapoiat de două zile cu detașamentul de colectare și care se tot văieta. Ii spunem lui Vaska: « Hai cu noi, să vedem ce ai acasă! »...

— Și ați găsit ceva la el? — întrebă repede Lenin.

— Cum să nu... Și făină, și slănină, ba mai avea în bucătărie și o capră. Am adus și alimentele și capra, ca să le vadă toți ai noștri. Băieții s'au mâniat rău de tot, mai ales din pricina caprei. « Este o rușine mondială »!

— Așa, așa — zise Lenin, fără să mai fie atent la vorbele povestitorului. Va să zică, tovarăși... Dați-mi voie să iau cuvântul.

— Poftim, răspunseră delegații.

— « Văicăreala nu ajută la nimic. Țara a ajuns în preajma prăpastiei. Ea se sbate în ghiarele foametei... Foametea bate la ușa muncitorului, la ușile sărăcimii...

Lenin începu să vorbească cu o voce puțin stinsă, pe un ton chiar distrat în aparență. Ședea cu pieptul lipit de masă și-și ținea cu mâinile geanta de pe genunchi. Fără să se miște, deputații îi priveau fața trasă, cu pielea gălbuie. Dela perete se auzea tic-tacul potolit al unui ceas.

— ... Toate încercările de a-ți face rost de pâine numai pentru tine, numai pentru uzina ta, nu fac decât să sporească desorganizarea. Este din cale afară de prost. Și, totuși, în țară există pâine... Parcurse cu ochii cifrele de pe o foiță de hârtie din fața lui. Există destulă pâine pentru toată lumea. Foametea dela noi nu provine din lipsa pâinii, ci pentrucă burghezia dă ultima-i bătălie decisivă. Burghezia, bogătașii dela țară, chiaburii, zădărnicesc monopolul cerealelor și prețurilor lor fixe. Ei sprijină tot ce este vătămător puterii muncitorilor, — și cu capul ridicat rosti cu asprime: — tot ce este vătămător puterii muncitorilor, care urmăresc realizarea celui dintâiu principiu al socialismului: « Cine nu muncește, nu mănâncă »...

Făcu o pauză, apoi vorbi mai departe:

— ... Nouă zecimi din populația Rusiei este de acord cu acest adevăr. In el este temelia socialismului, izvorul nesecat al puterii lui, chezășia nepieritoare a biruinții lui finale.

Impinse scaunul la o parte, puse geanta pe masă și continuă să vorbească, stând în picioare sau făcând, din când în când, câțiva pași lângă masă.

— Zilele acestea, îmi voiu permite să apelez în scris la voi, tovarăşi din Piter. Piterul nu e Rusia, iar muncitorii din Piter sunt o mică parte din muncitorii Rusiei. Dar ei constituiesc unul dintre cele mai bune, cele mai înaintate, cele mai conştiente, cele mai revoluţionare şi cele mai tari detaşamente ale clasei muncitoare... Tocmai acum, când revoluţia noastră a ajuns în mod direct, cu adevărat în practică, la sarcinile înfăptuirii socialismului, tocmai acum, în cazul problemei principale a pâinii, ne apare, mai limpede ca lumina zilei, necesitatea puterii de fier revoluţionare, a dictaturii proletariatului...

Işi întări vorbele printr'un gest: întinse mâna către cei ce şedeau în jurul mesei şi-şi strânse pumnul, ca şi cum ar fi strunit hăţurile revoluţiei...

« Cine nu munceşte, nu mănâncă », — cum să aplicăm acest principiu în viaţă? Este limpede ca bună ziua că în primul rând, este necesar monopolul de Stat. In al doilea rând, cea mai riguroasă contingentare a tuturor surplusurilor de cereale şi aducerea lor regulată. In al treilea rând, repartizarea justă şi dreaptă a pâinii între cetăţeni, fără niciun fel de avantaje pentru cei bogaţi, sub controlul statului proletar...

Făcu o sforţare, încercând să descuie încuietoarea genţii care se închisese singură. Aţintindu-şi ochii se uită la ceas.

— ... Minunat. Voi spuneţi: la uzinele Putilov erau patruzeci de mii lucrători. Dar erau, în majoritate, muncitori « provizorii », neproletari, oameni nesiguri şi moi. In prezent, au rămas cinsprezece mii. Dar sunt proletari, încercaţi şi oţeliţi în luptă... Tocmai o astfel de avant-gardă a revoluţiei trebue să facă un apel impunător, trebue să se ridice în masă... Trebue să înţeleagă că salvarea ţării este în mâinile ei. Trebue să se organizeze o mare « cruciadă » împotriva acelor care fac speculă cu cerealele, împotriva chiaburilor, a lipitorilor satelor, a desorganizatorilor şi şperţarilor...

Deputaţii nu mai şedeau pe scaune. Ii ridicase prin mişcarea mâinilor lui, şi ei făcură cerc în jurul lui Vladimir Iliici, dând din cap, întărindu-i vorbele, suspinând de emoţie... Ivan Gora stătea drept în faţa lui, privindu-l de sus în jos, cu ochii larg deschişi, uitându-se la gura lui aspră, cum asvârlea cuvintele, la spuma tulburării din colţurile buzelor...

— ... Numai ridicarea în masă a muncitorilor de avant-gardă este în stare să salveze ţara şi revoluţia... Se cer zeci de mii de oameni de avant-gardă, proletari căliţi... Destul de conştienţi, pentru a lămuri totul milioanelor de oameni săraci din toate colţurile ţării şi pentru a se pune în fruntea acestor milioane... Destul de severi pentru a se lepăda de fiecare om care s'ar lăsa « ispitit » — se 'ntâmplă! — de avantajele revoluţiei şi pentru a-l executa fără milă. Destul de tari şi devotaţi revoluţiei, pentru a îndura toate greutăţile « cruciadei ». E un lucru mai greu decât să-ţi arăţi eroismul timp de câteva zile. Revoluţia merge înainte, se desvoltă şi creşte. Lupta creşte în lărgime şi în adâncime. Distribuirea dreaptă a cerealelor şi a combustibilului, sporirea producţiei lor, contingentarea lor cea mai severă şi controlul lor

din partea muncitorimii şi prin autoritatea Statului, — iată intrarea cea adevărată şi principală în socialism. Aceasta nu mai este o sarcină « revoluţionară, de ordin general », ci tocmai o sarcină comunistă...

Cu degetul în sus, Vladimir Iliici o repetă şi ochii lui căutau parcă un răspuns în ochii ascultătorilor: « E limpede? E limpede, nu? ».

Tot cu degetul cel mare ridicat, Ivan Gora rosti:

— Adevărat. I-o sarcină limpede. Se poate face, Vladimir Iliici.

— O putem face, răspunseră deputaţii.

— Tovarăşi, una din cele mai mari fapte, de neînlăturat, ale loviturii de stat din Octomvrie, ale acţiunii sovietice, este că muncitorul de avant-gardă a intrat în masele poporului, a pornit ca un îndrumător al sărăcimii, ca un conducător al maselor muncitoare dela ţară, ca un constructor al Statului. Dar, tovarăşi, după ce a deslănţuit revoluţia comunistă, clasa muncitoare nu se poate lepăda, printr'o singură lovitură, de toate slăbiciunile şi viciile moştenite dela societatea moşierilor şi capitaliştilor. Dar clasa muncitoare poate birui, şi va birui, în cele din urmă, în mod sigur şi inevitabil, lumea veche, viciile şi slăbiciunile ei, dacă împotriva duşmanului vor porni detaşamente de muncitori tot mai noi, tot mai numeroase, tot mai luminate prin experienţă, tot mai călite prin greutăţile luptei...

Vladimir Iliici dădu din cap: deci aşa e... Făcu un pas îndărăt. Degetele mari ale mâinilor lui nimeriră în buzunarele dela vestă. Mici sbârcituri îi alunecară de pe tâmple şi colţurile pleoapelor. Ochii îi scânteiară de umor şi bunătate.

— Iată, aşa e... rosti el.

Ivan Gora gâfâi de emoţie, stăpânindu-se cu greu să nu înşface cu labele lui pe acest om, să nu-l sărute pe el, prietenul...

— Acum, tovarăşi, vom schiţa un plan concret de acţiune... Luaţi loc...

*

Contrarevoluţia îşi întinsese larg aripile-i negre deasupra tuturor ţinuturilor nemărginite ale Statului sovietic.

Japonezii ocupaseră Vladivostokul, începând astfel cucerirea Siberiei, ce urma să intre chiar până la Urali, în « Marea Japonie ».

Nemţii debarcaseră în portul Hanko un corp expediţionar, în ajutorul burgheziei finlandeze, care înneca în sânge Finlanda sovietică.

La Kiev, generalul Eichkorn disolvase cu forţa Rada centrală, o adunătură de « S.-R. », menşevici, avocaţi liberali şi învăţători, care se jucau de-a Sicea Zaporojeană şi pusese hatman a toată Ucraina pe generalul din suita ţarului Skoropadski, om serviabil, şi, după părerea nemţilor, om cu creştere aleasă.

La Novocerkask, pe Don sub protecţia nemţilor, se adună « Cercul de mântuire a Donului », la care ofiţerimea căzăcească şi stanişnicii mai înstăriţi aleseseră pe tânărul şi vorbăreţul general Krasnov, indicat de nemţi în postul de hatman al Marei Oşti a Donului, iar Krasnov jură, în faţa Cercului

că până la toamnă va curăți de roșii ținuturile Donului, împreună cu Țarițânul de pe Volga.

Respingând pretențiile Austriacilor, Germanii au ocupat cu trupele lor toată peninsula Crimeia și au propus liberalilor ruși, oameni cu totul nevătămători care se salvau acolo, să formeze un guvern al Crimeiei.

In acest chip, guvernul imperial german procedase la înfăptuirea reală a planului larg conceput al « Marii Germanii ».

In stepe, la hotarul ținuturilor Donului și al Cubanului, armata de voluntari, sdrobită în Martie de către bolșevici la Ekaterinodar, unde își pierduse organizatorul și conducătorul, pe generalul Kornilov, se transforma sub protecția ospitalieră a hatmanului Krasnov într'o forță de temut. Turcia, Germania și Anglia pătrundeau cu sila sau prin viclenie în Caucaz. Slab închegată, confederația de republici transcaucaziene se descompusese; toate puterile ostile bolșevicilor o sfâșiaseră într'o serie de republici cu o independență iluzorie: Georgia menșevică, Armenia și Azerbeidjanul, — care fuseseră nevoite să-și caute imediat protectori bogați.

Cea mai resimțită lovitură, însă, îi fusese dată Statului sovietic, care abia începea să trăiască, în Siberia. Puterea sovietică se ținea acolo printr'o supremă încordare de forțe: Siberia trebuia să hrănească revoluția cu pâinea ei. Moscova biciuia pe comisari cu nesfârșite telegrame: « Pâine, pâine »... Prin apariția lor, detașamentele de colectare, formate din muncitorii veniți din Rusia sau din cei localnici, făceau să se revolte sate străvechi, care păstrau cu sfințenie obiceiurile din timpul sciziunii lui Avacum sau pe sătenii înstăriți care stăpâneau mii de desetine de pământ și de ape. Bărboasa negustorime siberiană abia își stăpânea furia. Risipită prin orașe, ofițerimea de carieră se aduna fără nicio stânjenire în asociații albe. Goniți din Moscova și din Piter, « S.-R. »-ii, menșevicii, deputații Constituantei se pregăteau să-i rupă Rusiei o bucată uriașă — Siberia.

In ziua de 25 Mai (1918), pe toată întinderea dela Penza până la Iorkutsk, se revoltaseră unitățile din corpul cehoslovac care se scurgeau pe linia ferată simplă în spre Vladivostok.

Trupele cehoslovace erau bine înarmate și reprezentau, în condițiile luptei de clasă îndârjită la maximu, o forță de temut. Trenurile lor, împodobite cu ramuri de brad, se întindeau la mii de verste și atrăseseră atenția acelora care căutau arme pentru răsturnarea Sovietelor.

Consulii puterilor Antantei, deputații Constituantei disolvate prin forță, ofițerii din tot felul de « ligi » ale « mântuirii », « S.-R.-ii », după directivele comitetului lor central, — toți făceau o propagandă furibundă, pentru ca Cehoslovacii să se amestece, în sfârșit, în afacerile rusești.

Din porunca statului-major francez, detașamentele franceze se revoltaseră aproape în același moment în toate stațiile și orașele de-a-lungul Transsiberianei, făcând să izbucnească răscoalele burghezilor, ale gărzilor albe și ale chiaburimii.

Siberia fusese deodată tăiată de restul țării. Aceasta însemna, înainte de toate, că înfometarea va deveni și mai îngrozitoare. Incă o arteră de aprovizionare fusese tăiată. Centrele urbane, cu proletariatul lor, care se hrănea cu câte cincizeci de grame de pâine pe zi, nu mai aveau rezerve decât pentru câteva zile. Contrarevoluția era triumfătoare. Se părea că n'au să treacă decât vreo două, trei săptămâni și populația celor două capitale, părăsindu-și casele și lăsând porțile fabricilor și uzinelor larg căscate, se va împrăștia pe drumuri, murind prin șanțuri, iar Consiliul Comisarilor Poporului va fi silit să ceară în genunchi milă.

*

Raportul de forțe armate era de așa natură, încât se părea că contrarevoluția va birui în mod inevitabil, ca într'o partidă de șah. Nu există minuni. La Moscova se ținuse conferința panrusă a partidului menșevicilor (care mai făcea parte din Comitetul Executiv Central Panrus). Iată cum suna moțiunea lor: Rusia nu poate fi salvată decât prin alianța cu Antanta, având ca lozincă: « înapoi la capitalism ».

« Comuniștii de stânga » duceau o luptă disperată de sciziune, împotriva liniei lui Lenin.

Fermi, în ciuda tuturor, stăteau Lenin, Stalin și Sverdlov, conducând tot partidul bolșevic. Raportul de forțe trebuia schimbat, fără nicio întârziere.

Hoardelor și bandelor contrarevoluției, vaselor de linie japoneze, tunurilor germane și aurului Antantei, nesecatelor rezerve de alimente, de haine, de cărbuni, de petrol și de fier, de care dispunea tabăra adversă, Revoluția din Octomvrie le opunea probleme concrete, de o dificultate și însemnătate istorică mondială.

Raportul lui Lenin « Problemele actuale ale puterii sovietice », rezoluția Comitetului Central Executiv Panrus din 20 Mai, apelul Consiliului Comisarilor Poporului și decretul din 11 Iunie, relativ la reorganizarea comitetelor sărăcimii la sate, tunaseră asemenea unor goarne de alamă deasupra orașelor înfometate, deasupra întregii lumi sătești nemărginite, turburate, frământate. Decretele proclamau temeliile de viață ale socialismului. La țară, luau naștere comitetele de săraci. Crearea socialismului, neîncercat, nevăzut de nimeni și niciodată, operă de creație, ce cuprindea totul, dela chestiunile fundamentale ale vieții și până la problemele de planificare ale Consiliului Economiei Naționale, îmbrăcau formele reale ale vieții.

In Moscova înfometată fusese convocat cel dintâiu congres al Sovietelor economiei naționale, la care Lenin desvolta bazele reconstrucției socialiste a țării.

Membrii congresului, care căpătau în pauze câte o felioară de pâine neagră, umedă și plină de tărâțe țepoase, ascultau, discutau și luau hotăriri, cu calmul unor oameni care își dădeau seama de proporțiile greutăților trecătoare comparate cu măreția sarcinii istorice.

De fapt, nu era nimic neobișnuit: prin aceasta, se exprima spiritul creator al Revoluției din Octomvrie; foametea chinuitoare nu împinsese revoluția la pieire, așa cum nădăjduiau intervenționiștii și contrarevoluționarii, ci la închegarea unor forme de viață economică noi, neîncercate niciodată și de nimeni.

Puterea politică și economică din țară trecuse asupra clasei care conducea, pentru întâia oară în istoria omenirii, întreaga masă de muncitori și de exploatați. Se puseseră probleme de cea mai mare greutate și de o importanță capitală: « Trebue să organizăm, într'un chip cu totul nou, cele mai adânci temelii ale vieții sutelor de milioane de oameni »...

Astfel grăise Lenin la acest congres. Delegații îl ascultau; chipurile supte erau grave, frunțile lor sbârcite. El sorbi câteva picături de apă și, graseind ușor, își formulă precis ideile, spunând sălii:

« Noi n'avem o experiență prealabilă. Tot ce-am știut, tot ce ne-au arătat în mod exact cei mai buni cunoscători ai societății capitaliste, cele mai eminente minți care prevedeau desvoltarea ei, este că transformarea trebue să se producă istoricește, în mod inevitabil, pe o oarecare linie mare, că proprietatea privată asupra mijloacelor de producție este condamnată de istorie, că ea se va nărui, că exploatatorii vor fi, în mod inevitabil, expropriați...

« Noi o știam, atunci când am preluat puterea pentru a proceda la reorganizarea socialistă, dar nu puteam cunoaște nici formele transformării, nici ritmul desvoltării reorganizării concrete. Numai experiența colectivă, numai experiența milioanelor de oameni pot da indicații decisive în această privință.

« Chiar în mersul lucrărilor, încercând cutare sau cutare instituție, observându-le în mod experimental, verificându-le prin experiența colectivă comună a muncitorilor, și, mai ales, prin experiența rezultatelor muncii, chiar în mersul muncii, pe loc, și în starea de luptă disperată și în fața împotrivirii furibunde din partea exploatatorilor, noi trebue să ne clădim edificiul economiei noastre. Se înțelege că, în asemenea condiții, nu *există nici cea mai mică urmă de motive pentru pesimism* ».

Sovietul Comisarilor Poporului nu cădea în genunchi și nu implora milă. Partidul bolșevic întorcea brusc Revoluția din Octomvrie în întâmpinarea greutăților, în care ea trebuia să-și găsească puterile și spiritul de creație. Greutățile constau și în biruirea foametei, și în ruperea cercului forțelor contrarevoluționare, ce se tot strângeau, și în problema, și mai grandioasă ce se punea în fața clasei muncitoare, aceea de a utiliza tot bagajul de cultură, de știință și de tehnică acumulat de capitalism, folosindu-l pentru nevoile clădirii unei vieți noi.

In loc de pâine, în loc de lemne pentru sobă și de haine groase, necesare acum, imediat, Revoluția oferea comori mondiale; Revoluția cerea proletariatului care își asumase greutatea puterii, toată răspunderea dictaturii, să facă sforțări ce păreau supraomenești. Și aceasta, și numai aceasta salvase Revoluția: măreția sarcinilor ei și austeritatea conduitei ei morale.

Trei lozinci fuseseră lansate în aceste timpuri cumplite: întâi, centralizarea aparatului de aprovizionare, cu decretarea prețurilor fixe la cerealele ce urmau să fie luate dela chiaburi printr'o « cruciadă » a detașamentelor de colectare; în al doilea rând, strângerea rândurilor proletariatului, a celor mai largi pături de muncitori, inconștiente încă și oropsite de soartă; în fine, organizarea sărăcimii sătești, a tuturor milioanelor de argați, de săraci și neînstăriți, risipiți prin nenumăratele gospodării dela țară.

*

Vladimir Iliici întoarse comutatorul, stingând mica lampă depe masa-i de lucru (energia electrică trebuia economisită). Își frecă ochii osteniți. Afară, după fereastra deschisă, fără perdele, mai stăruia albastrul serii liniștite. Ciorile făceau gălăgie, în vârful turnului Kremlinului, înainte de a adormi.

— Chiar acum am primit informații, care, e drept, nu sunt încă verificate, — rosti Stalin.

— La Țarițin, Saratov și Astrahan, Sovietele au desființat monopolul cerealelor și prețurile fixe...

— Tâmpiții ! — Vladimir Iliici își întinse mâna după creion, dar nu-l luă. — Ascultă, dar, e revoltător !

— Eu nu cred să fie o simplă tâmpenie... In ținutul Volgăi-de-jos, colectările trec printr'o adevărată debandadă... In Caucazul de Nord și în gubernia Stavropol, este și mai prost. Azi, mâine, Krasnov va tăia drumul spre Tihorețkaia și vom pierde și Caucazul și Stavropolul. Nu, așa nu mai merge.

Speriate de ceva, ciorile din turn se ridicară și se așezară la loc.

— Vorbind concret, tovarășe Stalin, ce ai de propus?

Stalin frecă un chibrit de cutie; capul bețișorului sări în jos cu un sfârâit; el scăpără un al doilea chibrit și flacăra mică îi lumină ochii ce clipeau parcă într'un zâmbet, cu pleoapele de jos ușor ridicate.

— Noi subapreciem importanța Țarițînului. In ziua de astăzi, Țarițînul este postul înaintat de bază al revoluției, spuse el, rostind, ca de obiceiu, fiecare cuvânt în așa mod, ca și cum s'ar fi uitat atent la el. — Marea linie Tihorețkaia—Țarițin—Povorino—Moscova este singura arteră de aprovizionare ce ne-a mai rămas. A pierde Țarițînul înseamnă a lăsa forțele contrarevoluționare de pe Don să se unească cu căpeteniile cazacilor din regiunile Astrahanului și Uralilor. Pierderea Țarițînului va da naștere frontului contrarevoluționar dela Don și până la Cehoslovaci. Pierdem Marea Caspică și lăsăm trupele sovietice din Caucazul de Nord într'o stare de neputință.

Vladimir Iliici aprinse lampa. Lumina albă se așternu peste hârtii și cărți, peste mâinile lui mari, acoperite cu firișoare de păr roșcat, căutând grăbit o hârtiuță. Stalin continuă cu glas coborît:

— In prezent, toată atenția noastră trebue să fie îndreptată asupra Țarițînului. El poate fi apărat; acolo sunt treizeci și cinci—patruzeci de mii de

mii de muncitori, iar în regiunea lui se află cele mai bogate rezerve de cereale. Trebue să se lupte pentru Țarițîn.

Vladimir Iliici găsi ceea ce căutase. Își propti fruntea în palmă și citi în fugă cele scrise pe hârtiuță.

« Cruciada pâinii » trebue să capete un conducător — rosti el. — E o greșeală că lucrul acesta nu s'a făcut mai de mult. Foarte frumos! Foarte frumos! Se rezemă de speteaza fotoliului și chipul i se învioră printr'o expresie de viclenie. — Se precizează centrul luptei: Țarițînul! Și iată că tocmai aici vom birui...

Stalin zâmbi pe sub mustăți. Privea cu o admirație stăpânită pe acest om, cel mai mare optimist al istoriei, care întrevedea, în cele mai grele clipe de dificultăți, ceva nou, născut chiar de aceste greutăți, și care putea fi luat ca o armă de luptă și de izbândă...

La 31 Mai, în « Pravda » dela Moscova s'a publicat textul următoarei delegații:

« Comisarul Poporului Iosif Visarionovici Stalin, membru în Sovietul Comisarilor Poporului, conducător general al aprovizionărilor în Sudul Rusiei cu drepturi extraordinare.

Sovietele Comisarilor locale și regionale, statele-majore și comandanții detașamentelor, organizațiile feroviare și șefii de stații, organizațiile flotei comerciale, fluviale și maritime, organizațiile de poștă, de telegraf și ale aprovizionărilor, toți comisarii sunt obligați să execute dispozițiunile tovarășului Stalin.

Președintele Sovietului Comisarilor Poporului:
V. Ulianov (Lenin) »

DIN POÈZIA SOVIETICĂ

VLADIMIR MAIAKOVSCHI

CÂNTEC DUPĂ ZECE ANI

(Armatei Roșii)

In piei de-amirali,
de pani
și de conți
veneau
ticăloșii
din șaișpe părți.
Tunuri
franceze,
tancuri engleze.
Mămița
Antanta
pe albi să-i vegheze.
Pământul
nostru
sovietic răspunde:
Explozii,
grenade,
zile arzânde.
Nu dor de război
în luptă ne ține,
noi
apărăm
ogor
și uzine.

Din sate ieşeau,
din mină urcau,
flămânzi,
zdrenţuiţi,
păduchioşi, —
se luptau.
Sure capele,
cu stea la mijloc,
hoardelor albe
strigară:
Pe loc!
L-au frânt
pe Denikin,
pe Mahno
l-au frânt, —
aşa cum
oricui
din drum facem vânt.
A Crâmului creastă
străpunsă
trozneşte.
Armata Roşie
în foc
se căleşte..
Cu voi
contopite
biruitoare,
inimi
din fabrici
de pe
ogoare.
La prima alarmă,
din casele scunde,
milioane ieşi-vom,
chemării-om răspunde
Pământul mişcând,
păşi-vor, puzderie,
roşii
divizii
de infanterie.
Păstrând
jurământul,
cu Budionâi în cap,

lavă, va curge
cavaleria
în trap.
Impotriva
burghezelor
noui blocade,
roşiile
păsări
din nori s'or abate.
tot mai puternică
în slăvi
te ridică,
Armată
Roşie
bolşevică!
(1918)

Tălmăcire de
MARIA BANUŞ

VALERIU BRIUSOV

OCTOMVRIE 1917

Sunt luni pe care le-a 'nsemnat destinul
In calendarul veacurilor. Cine
Va şterge de pe lespezile lumii
Romana zi a idelor lui Martie,
Când cea din urmă straje-a libertăţii
A 'nfipt în piept, tiranului, pumnalul?
Cum să uităm amiaza friguroasă,
Eroii, ropotul de gloanţe, tot ce ţine
De 'nnegurata zi a lui Decemvrie?
Ca flamuri într'o roşie văpaie,
Peste oceanul Marei Revoluţii,
Al Franţei 14 Iulie, 10 August!

Dar mai presus de orice dată sfântă,
Şi decât 905, Decemvrie,
Şi decât 917, Februar,
Tu străluceşti, Octomvrie, lumină,
Tu ce prefaci posomorîta toamnă
In primăvară clocotind de sevă,
Şi aruncând peste bătrâna viaţă
Un foc triumfător, o zi deplină,
Adevăratul drum ni-l luminezi.

Tălmăcire de
MARIA BANUŞ

VALERIU BRIU

CÂNTEC PENTRU MAREA REVOLUŢIE

Te slăvesc mulţimile,
Zi de sărbătoare,
Când din adâncimile
Unei lumi barbare, —
Peste baricadele
Vremii 'nsângerate,
S'au pornit noroadele
Către libertate.

Au pornit neteafărul
Val ca să-l înfrunte:
Lenin — ca luceafărul,
Stalin — ca un munte,
Negura trecutului
Despicând-o 'n două,
Impotriva cnutului,
Pentru-o soartă nouă.

Cu fierbinţi răsuflete,
Sub înaltul boltei,
Izbucnea din suflete
Flacăra revoltei.
S'au luat la 'ntrecere
Printre uragane,
Cei ce ştiu să secere,
Cei dela ciocane.

Spulberând nătângele
Oşti de pe meleaguri,
Ei, vărsându-şi sângele,
Işi făcură steaguri.
Prin tumultul anilor,
Frântă de-a lor mână,
Gloria tiranilor
S'a făcut ţărână.

Sub năvala ploilor
Şi sub ger, anume,
Jertfele eroilor
Au clădit o lume.
Cu meniri de crainică,
Dârz şi viu există,
Ca o stâncă trainică
Lumea socialistă.

Şi, veghind cărărilor,
Să nu piară 'n ceaţă,
Azi, deasupra zărilor,
Pentru-o altă viaţă,
Infrăţind hotarele,
Infruntând oceanul,
Strălucesc ca soarele:
Secerea-Ciocanul.

Tălmăcire de
GEORGE LESNEA

ALEXEI SURKOV

DRUMUL INVINGĂTORILOR

Străpunge privind imensitatea câmpiilor,
prinde în scoica auzului foşnetul valului mării,
în viitorul măreţ fără oglindă asemenea,
limpede cată calea de treizeci de ani a ţării.

Când i-a fost dat, în goana prin secole, omului,
pe prăbuşitele căi înainte să meargă?
Noi, cât'ar creşte un veac am scuturat roadele pomului,
veacuri sunt anii treizeci, nimic nu poate să-i şteargă!

Chinuri am înfruntat pentru viaţa care urmează,
trecând prin strâmtorile negre cu monştri cu bale şi spume,
dar comunismul din zarea pe care o luminează,
noi ne-am numit fericiţii, văzându-l primii în lume.

Numără tu, cronicarule; jertfe, lupte, victorii,
cântă, poetule, fapte pe scările lumii urcate,
tot ce striviră strămoşii sub nenăscutele glorii,
noi le-am trecut pe sub curcubeu de realitate.

Slab împotriva voinţei noastre rămâne oţelul,
aripile inimii roşii largi s'au deschis,
Să ne 'nfrăţim cu gloria a fost ţelul
ne 'nfricoşaţilor bolşevici în faptă şi vis.

Elanuri cât munţii suind, prăbuşindu-ne iară,
ne sta ca o piele turnată larga manta militară,
cu atât mai elastic, mai viu era pasul în ritmul mişcării,
cu cât mai aproape de oameni lumina din semnele zării.

Ce glorios trece calea prin vaduri nesdruncinate,
Ce flacără veșnică suie rugul de inimi arzând!
Parola — Vladimir Lenin! din vreme prin vremi va străbate,
— Iosif Stalin! va răspunde ecoul la luptă chemând.

Tălmăcire de
RADU BOUREANU

ALEXEI SURKOV

PUTEREA CELOR TARI

Aproape-s încă 'n amintiri. Intregi.
Și roșu 'ncununate cu legende!
In zilele acelea, bolșevici
Deschis-au drum izbânzii, prin torente.

Să piară bezna grea și bunul plac
Iar viața să 'nflorească larg, să cânte.
Lenin îi conducea la dârz atac
Pe cei curați, cu inimi neînfrânte.

Urmându-l toți, prin ocean vrăjmaș,
Mereu mai tari, mai siguri, spre lumină —
Pe noi ne-a apărat ca un blindaj,
Increderea poporului, deplină.

Pășind din trecători în trecători,
Clădind cu sete viața mai frumoasă,
Pătrunde 'n noi ca soarele prin nori,
A Patriei iubire generoasă.

Drapelul leninist, înalt în zări,
L-am dus 'nainte, țintei — mai aproape.
Ruina, moartea, paisprezece țări
Din fața noastră s'au retras, prea slabe.

Atunci am înălțat spre ceruri, schele.
Mașina depărtarea a trezit.
Cântam de fericire între ele
Cu vocea într'un singur glas unit.

Spre noi creșteau grădinile din țară.
Puterea noastră se călea 'n oțel.
Dar soarele pieri în nouri iară,
In anii 'ntunecatului măcel.

Urmând pe Stalin prin torent vrăjmaș,
Am despicat noi pârtii spre lumină
Și iar ne-a apărat ca un blindaj,
Increderea poporului, deplină.

A secerat tăișul luptători.
Sânge 'ngroșea zăpada lunecoasă.
Intra în noi, ca soarele prin nori,
A Patriei iubire generoasă.

Pe câmpul luptei am trecut, stăpâni.
Eroilor, sirenele le cântă.
Din nou, neobosiți. Unealta 'n mâni
Spre fericirea omului se-avântă.

Puterea noastră-i nesecat izvor.
Și-acei ce se 'ngrozesc de-a noastră fală
Răsuflă 'n lume strâmb, otrăvitor,
Și urlă, și omoară, și înșeală.

Popoarele ce bezna au gonit
Nu le 'nspăimântă-otrava și minciuna.
Tot ce prin muncă, luptă-am cucerit,
Va fi al nostru-acum și 'ntotdeauna.

Pașii ce merg spre fericire-s mari.
Limpede, cântul luptei se ridică.
In fruntea lor sunt bolșevicii tari.
Spre comunism calea o despică!

Tălmăcire de
NINA CASSIAN

MIHAIL ISACOVSKI

MEȘTERII PĂMÂNTULUI

Pe stepele unde creștea iarba grasă
și coaptele ape de orz unduind,
meșterii pământului sub fulgere de coasă,
prin uscatele, galbene ape vedeau înnegrind.

Din sat au adus între galbene lanuri
un freamăt, un murmur de sărbătoare,
năprasnică poftă de muncă spărgând în elanuri
un strigăt de fericire cuceritoare.

Dar parcă deodată, sub pocnetul gândului crud
fugea fericirea plesnită de vitrege bice,
priveau în spre Nord,
priveau în spre Sud,
strivind între palme galbene spice.

Voiau să 'ncleștieze victoria 'n brațele negre
cu mult înainte de treier, sub arșița cruntă —
își aminteau cum pe stepa aceasta pe care aleargă galbene lanuri,
fumega altădată mlaștina căruntă.

Vița sălbatecă cu rădăcinile strâmbe, uscate,
sugea pe dâmburi sucuri sălcii,
tăiau adânc palmele negre, crăpate
și căutau să străbată privirile
lănciile verzi ale papurei vii.

Lâncezitoare jale și moarte
nu venea în ținutul acesta pierdut,
o mie de ani au trecut
mocneau superstițioasele babe de baștină
erau speriate de dracii din mlaștină.

Dar oamenii,
satele, dracii 'njurând,
de nevoi, socoteli, de sumanele rupte uitând
și sgâlțâiți de frigurile muncii,
au pornit din cătune femeile și pruncii
punându-le 'n mâinile negre și goale,
lopeți, cazmale.

Acolo,
pe unde trecea numai spaima,
unde în negre noroaie căruțele până la osii
se împotmoleau,
meșterii pământului gonind bănuitele duhuri, fumuri,
au tras căile muncii pornindu-le faima
pe albele drumuri.

Muncind, biruind tăcerea pătratelor verste,
dârji ca o turmă,
tari ca o ceafă de taur,
au năvălit cu câmpul crescând în brazdele negre,
triumfător deschizând în urmă
oceanul de grâne larg ca un golf de aur.

Zarea lor a deschis arcul poienelor tinere
călătorind în zorile largi peste zare
către tărâmuri de rai!
căpițele proaspete de fân presărate
pe stepă, călătoreau mai parfumate
decât amiroase-al Ceylanului ceai.

In zile de tihnă, când uriașa muncă 'mpietrește
când tăcerea se 'ntinde departe către dealuri carpatice,
depănând visul belșugului ca firele ghemului
sosesc pe întinderea stepei
creatorii și eroii poemului.

Și parcă nituiți de marele vis
în foșnetul grav care curge 'n oceanul de orz
privesc cu iubire adâncă grăunțele mari
zăcând în palma aspră întinsă de pumnul deschis.

Vântul duce departe crâmpeiele graiului,
vorbele simple se sting sub sborul de graur
și pare sub snopul de raze căzând din amurg
că mâinile lor
sunt de aur.

Tălmăcire de
RADU BOUREANU

MIHAIL RUDERMAN

OAMENII LUI OCTOMVRIE

In atelierul fabricei mari
privirea tăioasă i-o recunoscui,
fulgere, ani de demult strălucesc
în cerul vânăt al ochilor lui.

Din amintire chipul iubit
se 'nchiagă — prieten, în lupte tovarăș,
din ceața uitării răsari limpezit,
mitraliorule tânăr alături stai iarăși.

Flăcăi, împreună prin leat 20,
în cavalerie-am fost în armată,
din lupte și vremi îmi reamintesc,
am scris despre tine un cântec odată.

Sbura pe cuvinte nepotolită
coama de foc cu roibul pământului,
coama de flacără, coama furtunii
coama de fum, coama vântului.

In vadul vieții, pe largul pământ,
câte 'ntâlniri neașteptate,
atâția prieteni doriți întâlneam,
adesea 'n orașe și sate.

Savanți, ingineri pentru veacuri clădind,
agronomi pe câmpii nesfârșite,
scriind fericirea pe pagina mare
a Patriei noastre iubite.

Peste întinse ogoare, păduri,
prin stepe trezite din moarte,
flacără fâlfâitoare ați dus
steagul lui Lenin, departe

Cu pumnul de fier în dreptate călit,
acolo, pe-al Balticei mal,
La Moscova și Stalingrad ați lovit
sdrobind al dușmanului val.

Sbura între oameni cântecul larg,
de ritmuri eroice plin,
pe aripa lui, soldatul din gardă
intră într'o zi în Berlin.

Tânăr răsună pe umeri de ani,
cântecul nostru de luptă vibrând,
sub mâini uriașe sub mâinile muncii,
se văd orașe de aur crescând.

Nu pot să bată pe lume furtuni,
negru orcan să-i aplece,
pe cei care drumuri spre veacuri deschid
peste zările moarte vor trece.

Acolo, sub steag stalinist fluturând,
pământul e zâmbet de fericire,
auzi în pahare cristalul râzând
când trece Octomvrie în nemurire.

Privirea ta arde cu tinere focuri;
ești tânăr voinice mereu
și nu în zadar ai trecut, ci eroic
prin lupte, tovarășul meu.

Tălmăcire de
RADU BOUREANU

LEV CERNOMORŢEV

FIICA MARELUI OCTOMVRIE

Cât eroism în inima ta arde
şi câtă vlagă mâna ta ascunde!...
Nopţi îndelung plecată pe brancarde,
ai stat de veghe 'n orele profunde.

Aceste gânduri, ţării dăruite,
nu a putut războiul să le frângă.
In amintirea zilelor cumplite
cad viscolele vremii peste tâmplă.

Azi porţi în ochi mai limpede azurul
ce-a biruit şi vânturi şi furtună.
Feciorii tăi stau ca stejarii 'n jurul
mesteacănului poleit de lună.

Iţi deslușesc mai luminoasă faţa
şi inima în piept mi-e tot mai caldă.
Ţi-e sufletul frumos ca dimineaţa
şi frumuseţea sufletul ţi-l scaldă.

Viaţa ta de luptă vreau s'o laud
şi laud mâinile de râvnă pline.
Femeile Rusiei de le caut
le regăsesc, tot mai adânc, în tine.

Renumele-ţi de mamă bolşevică —
pe lungul drum parcurs — nu în zadar e.
Scrutează viitorul fără frică
tu, fiica-a lui Octomvrie cel mare.

Tălmăcire de
VICTOR TULBURE

IOSIF NONEŞVILI şi A. MEJIROV

SLAVA STEAGURILOR NOASTRE

De ne-a fost dat s'atingem cu privirea
Al Patriei cer larg, nemărginirea,
Şi răsăritul să-l primim cântând —
Să proslăvim aceste mândre steaguri,
Noapte de-Octomvrie aprinsă 'n praguri —
Popoare strânse 'n trainic legământ.

De ne-a fost dat ca, din copilărie,
In orice năpustită vijelie,
Să ne 'ncălzească fruntea primăveri —
Tovarăşi! Munca s'o slăvim — fiinţă! —
Părinţii ce-au trăit în suferinţă
Şi jertfele eroilor de eri.

Slăvite, voi, drapele sdrenţuite!
Voi, nume de osteni, nebiruite,
Voi, care, dârji, porneaţi la un asalt!
In Araxul cu undele umflate,
Clipeau scântei de sânge, picurate,
Şi azi — scânteia arde mai înalt!

In noaptea grea, de stele văduvită,
Sau în amiaza crâncen dogorită,
Asaltul vostru n'a fost în zadar.
Şi-acolo unde izbucnit-a sânge,
Larg ocean de bucurii se strânge,
Nespusei fericiri de astăzi — dar!

De-ți porți alene pasul prin grădină,
Liliacul — val albastru — te alină,
Simți inima deschisă, ochii treji.
Nu-s flori sărace 'n rând aliniate
Ci mari grădini crescând îmbelșugate
Din luptele strămoșilor viteji.

Dar dacă iarăși țepene coloane
Cu pas de fier, vor năvăli, dușmane,
Se va trezi trompeta 'n munții frați —
Și toți strămoșii noștri din morminte
Vor învia, vor merge înainte
Din Caspica și până la Carpați.

Și la chemarea celuia din frunte
Hăt, Țara Libertății va răspunde,
Octomvrie va fi din nou stegar!
Și pentru Patrie s'or face stâncă,
Eroii toți cu vrerea lor adâncă! —
Nu, n'au luptat strămoșii în zadar!

Tălmăcire de
NINA CASSIAN

DUȘMĂNIE

— Ce faci acolo, măi? Stai! Care ești?

Se opri, apucă furcoiul care-i căzuse din mână și veni repede către tufele de viță ale căror frunze fremătaseră fără vânt, în după amiază nemișcată, încremenită în dogoarea de August.

Era un om scurt, spătos, cu o pălărie mototolită pe cap ca o ciupercă neagră, sbârcit, cu barba țepoasă amestecată cu mulți peri albi aspri ca de mistreț. Cămașa cenușie, peticită, și pantalonii de pânză îi fluturară; începuse să alerge, în vreme ce mișcarea aceea ciudată se depărta prin vie fără să se cunoască ființa care-i dădea naștere, ființă tainică, șopârlă sau hoț de struguri. Omul râse cu mânie, arătându-și dinții galbeni din care unul din față era ieșit ca un colț. Își trase cu stânga pantalonii în sus să nu se împiedice în lărgimea lor, și icni scurt:

— Hî...

Furca sbură glonț în mijlocul frunzelor de viță agitate de mișcarea ființei necunoscute, ascunse. Un țipăt scurt. Un băiat de vreo cincisprezece ani, cu cămașă albă curată și pieptar negru, țâșni de după ciorchini și frunze palmate. Era cu părul lucios, sbârlit, și-i scăpărau ochii de furie. Spre marginea viei altul fugea fără să se mai ascundă, iepurește, nelăsând din mână pălăria plină de struguri. Cel atins de furcă strigă după celălalt:

— Stai, măi, ... tu-ți Dumnezeii tăi! Nu fugi!

Apoi se 'ntoarse către stăpânul viei care gâfâia și-și adunase iar unealta de pe jos. Băiatul se strâmbă ca un câine care-și arată colții:

— Ce dai, măi moș Gheorghe? Ce, ești nebun? Dumnezeii și Paștele mătii de nebun!

Omul se uită la el și zise scurt:

— Dă haina jos și ad-o 'ncoa!

— De ce să ți-o dau, măi moș Gheorghe, ai? Ce, pentru două boabe să-mi iei haina?

Mâna lui Moș Gheorghe se făcu ghiară, cafenie, scorțoasă, crăpată, plină de pământ și de noduri ca un butuc de vie, pe coada furcii. Cu lemnul luciu cumpănit în pumn, se stăpâni deocamdată.

— Dă haina, că nu-ţi trebuia strugurii mei. Mănâncă-i pe-ai lui tat-tu că e bogat. Vă mai trebue şi al săracului, ai? Sparţilor! Nu v'ajunge cât aveţi voi!

Vorbea cu ură, împroşcând picături de scuipat, şi uitându-se la băiat parcă l-ar fi văzut pe tat-su în locul lui, parcă aceluia, bogatului, i-ar fi vorbit.

— Să nu-l înjuri pe tata, desculţule, auzi?

Copilul se făcuse palid de ură. Omul scuipă:

— Dă haina!

— Nu ţi-o dau!

Şi începu să înjure şi să blesteme crâncen, îmbătându-se de ciudă şi fiere ca de un vin neobişnuit:

— Pleacă de-aici, ghiujule! Lasă furca, *că te fac de te culci deseară nespălat pe ochi.*

Vorbele aceste le spusese cu un înţeles urît, sângeros, care-l mânjise pe faţă cu verzeala otrăvită a ucigaşului. Se scormoni în brâu, iute ca o şopârlă, smulse un cuţit lung, pescăresc, cu mânerul de os crestat, şi se repezi la moş Gheorghe. Omul îi propti dinţii furcii în piept, apoi o ridică şi-i dădu cu ei de-a-latul, cu partea lor încovoiată, în cap, odată, încă odată şi încă odată. Capul răsuna a os ciocănit. Băiatul se încovoie. Moş Gheorghe îl lovi de câteva ori, palid la faţă, până băiatul se trânti la pământ gemând de frică.

— Svârle cuţitul.

Băeţandrul aruncă departe de el cuţitul. Moş Gheorghe se aplecă sprinten şi-l luă de pe jos.

— Acuma pici de-aici. Să nu te mai prind că-ţi rup picioarele.

Băiatul se adună de jos, cu cămaşa lui frumoasă mânjită de ţărână, şi plecă încovoiat, pipăindu-şi cucuiele. In marginea viei, spre deal, se opri şi se întoarse. Moş Gheorghe mormăi:

— Hai, du-te să te pupe tat-ţu.

Dar băiatul nu avea cum să-l audă. Stătu acolo în tăcere, cobe sus în capul viei ca şi cum ar fi blestemat-o, aşa mică, o palmă de loc cât era.

— O deoache, al dracului, mormăi iar moşul, apoi dădu din umeri. Hoţul se depărtă şi pieri după deal. Moş Gheorghe îşi şterse faţa cu mâneca şi cobori prin vie. In marginea şoselei, se opri, se uită la cuţit, şi îl băgă în buzunar. Frumos cuţit. Umblă cu cuţite la ei de copii. Neamul lui Eftimie. Mama voastră de umflaţi.

Se aşeză pe marginea şoselei, cu picioarele în şanţ, simţindu-se de-odată obosit şi întristat. Ce nevoie avea să-i fure struguri, când şi aşa erau puţini? Scuipă în şanţ, apoi se ridică, veni până în mijlocul drumului şi începu să se uite în josul şoselei. Imprejur era câmpia unduită, cu cline prelungi vărgate de arături şi mirişti ce se urmau ca dungile pe o scoarţă turcească, cafenii şi galbene, înecate în lumină. Intr'o boare de căldură care făcea să tremure zarea, se ridica departe de tot silozul înalt de lângă gara Salcia, deasupra brâielor de sălcii şi plopi care despărţeau hotarele satelor dimprejur. După o coamă rotundă care ascundea dealurile Bulgariei, curgea Dunărea şi se întindeau lacuri şi bălţi. Intr'acolo ducea şoseaua urcând şi coborînd printre văioage puţin adânci acoperite cu porumbişti şi vii. Un nor galben de praf se târa în urma unei căruţe, ca o uriaşă vită ascultătoare cu trupul de fum auriu, părelnic trup de pulbere. Moş Gheorghe privi intr'acolo cu mâna streaşină la ochi, apoi se aşeză iar în şanţ şi începu să-şi învârtească o ţigare. Deodată îl trecu un rând de sudoare. Sudoare de oboseală şi de ură. Vor să dea cu cuţitul în sărac, când el doar îşi apără bucăţica lui de vie! De copii, scot cuţitul să belească pe săraci ca pe miei, primăvara. Neamul lui Eftimie, — nu i-ar mai răbda pământul. Şi el — ce s'apucă să se omoare cu ei, la bătrâneţe? Să-l fi lăsat să se ducă în plata Domnului cu struguri cu tot. Să le fie de pomană lor, neamului lui Eftimie, să se îmbogăţească, că n'au destul...

Căruţa se apropia. Când ajunse în dreptul lui Moş Gheorghe, flăcăul care o mâna spuse lung:

— Hăăţ.

Caii se opriră. Erau frumoşi, înnăduşiţi, obosiţi de arşiţa după amiezii. Işi frecau capetele între ei şi apoi scuturau din gât, necăjiţi de muşte.

Flăcăul din căruţă se uită la Moş Gheorghe cu nişte ochi mari negri, nepătrunşi, noptatici, care străluceau nefiresc. Era voinic, cu braţe vânoase şi mâini mari sgâriate şi jupuite. Avea două sbârcituri subţiri pe lângă colţurile gurii. Stătea liniştit şi aştepta cu o umbră de zâmbet. Omul din şanţ se ridică, apucă furca şi veni în tăcere lângă căruţă. Intrebă, supărat:

— Fuseşi la siloz, zi, fuseşi?

Flăcăul zâmbi de-a binelea, arătându-şi dinţii albi:

— Cam fusei...

Moş Gheorghe tăcea, privind îngândurat în căruţa goală, căruţă de om sărac, făcută din patru scânduri. Apoi zise:

— Zi, fuseşi la siloz, zi...

Fără să-i răspundă, flăcăul îi făcu loc pe paie alături de sine şi atinse spinările cailor cu băţul care-i ţinea loc de biciu. Norul de praf care-i înconjurase o clipă, înnecăcios, rărindu-se ca o ceaţă, se născu iarăşi sub roţile căruţei şi iarăşi începu s'o urmeze ca o dihanie uriaşă şi credincioasă.

Cu carnea obrazului sguduită de sdruncinăturile căruţei, moş Gheorghe zise într'un târziu:

— Bine i-aţi făcut lui Eftimie... Să dea! Bună lege. Să dea, că are de unde, şi-i neam de hoţi!

Flăcăul nu zicea nimic.

— Auzi măi Costandine ce mi-a zăs fiu-său: «te fac de te culci nespălat pe ochi», adică el pe mine mă face!

Costandin se întoarse la el şi-l privi cu ochii aceia mari, negri, nepătrunşi. Moşul îi povesti întâmplarea cu băiatul lui Eftimie.

— Mai erea și băiatul lui Vasile Bogatu, ăla din Hotare. Dar pe ăla nu-l cunosc. ar pe lepra lui Eftimie îl cunosc. Auzi, să mă omoare! Bine i-ați făcut lui Eftimie că i-ați luat atâta de zicea în primărie că se dă cu capul în baltă cu o piatră de gât. Să se dea. Pentru cine munceam noi când cu seceta aia de acum doi ani, a mare? Pentru cine, zi, ai? Pentru cine?

Vorbea printre dinți, cu ură, îl întreba pe Costandin de aproape, ca și cum ar fi vrut să se ia la harță cu el.

— Stai, moș Gheorghe, că nu sânt eu Eftimie.

— Lasă că voi, cu partidul, — dece-l mai lăsați să trăiască? Nu știi ce i-a zis lui Vasile? Al vostru, dela partid, Cotulbea. « Măi, zice, când mi-o veni mie apa la moară, întâi vă spânzur de limbă, și p'ormă vă jupoiu de piele. Pamblici de piele jupoiu de pe voi ». La cârciumă i-a zis, când l-ați taxat voi, comisia. « Șireturi la bocanci, zice, îmi fac din voi! ». Mai ales pe tine zicea că te omoară. « Câinele, zice, pandurul de Costandin, desculțul, pogonarul, zice, de ciudă că n'are el, vrea să ia și dela care are. Imi pică el în mână! ». Măi, să te ferești Costandine, îl știi cum e. Te omoară.

Costandin mână o clipă caii mai repede, și nu răspunse. Apoi îi lăsă mai încet și zise liniștit, cu fața nemișcată, cu un glas moale, închis, nepăsător.

— Las' să mă omoare. Dece să nu mă omoare? Ce, nu era să fie tot satul al lui, când cu seceta? Dacă nu se făcea legea, rămânea cu pogonașele voastre, și voi argați la el. Ce-avea el gâtul gros, i s'a mai îngroșat odată p'atâta.

Nu zâmbea. Dar fusese răutăcios. Omul de lângă el rânji în ariciul cărunt al bărbii și zise:

— Al dracului ești, măi Costandine. Știa el ce zice: al dracului pandur.

Se înseninase. Tânărul gălbejit, cu ochii negri, care ședea lângă el, era cel puțin la fel de țeapăn ca Eftimie. Era bine așa: era nădejde să nu rămână Eftimie stăpân în sat. Copilărește, moșul puse mâna pe un inel de metal alb, pe care Costandin îl purta la degetul mic din dreapta. Era un cap de mort cu două oase. Strigă, ca să acopere sgomotul roților:

— De unde-l-ai?

Costandin strigă și el:

— Dela un neamț mort!

Moșul se gândi o clipă, apoi strigă iar:

— Din războiu? Costandin făcu semn din cap că da, cu mintea într'altă parte. Deodată se întoarse iute spre omul de alături și-l întrebă:

— Vasile ce zicea?

— Care Vasile?

— Cotulbea. Ce zicea? Atunci, la crâșmă cu Eftimie?

Moșul râse fără veselie, arătându-și colțul ca de mistreț și galben.

— Ce să zică? Ii e fin lui Eftimie. Vasile nu zice nimic. Bine și cu ăla și cu voi, chiverniseala lui. Și vameș pe baltă.

Costandin tăcu, întunecat. Vasile fusese moale dela început, împăciuitor, blând pentru nașu-său Eftimie, dar și pentru ceilalți, oamenii « așezați »,

« cuminți », bogații satului. El, Costandin, era copil de văduvă și fusese argat, până să-l ia la armată. Cotulbea avea câteva pogoane, și nu se mulțumea, mai lua și « vamă » pe baltă.

Necăjit, se 'ntoarse spre moș Gheorghe și zise:

— Voi sunteți de vină că vă ia vamă. De ce nu duceți peștele la « ponct »? Faceți negustorie de pește la București, ai? De ce nu-l duceți la ponctul de frontieră, la cooperativă?

— Il duc oamenii...

— Jumătate-l duc, jumătate trece prin vama lui Vasile. Asta-i tot.

Multe erau de schimbat în satul ăsta. In toată țara o fi așa? Nu știu oamenii ce-i legea, ce e binele obștii. Vasile... Mărul putred.

— Lasă și tu, Costandine, începu iar moș Gheorghe. Bine: oamenii sânt hoți, se lăcomesc și ei la un franc-doi. Ce, tu n'ai cărat grâu la siloz?

— Da, dar eu pe față, m'a plătit Statul un franc chilu.

— Bine, să zicem că ei sânt hoți. Dar voi, Vasile al vostru, — asta cum vine? Partidul vostru e vorba c'a venit să îmbunătățească lumea.

Costandin tresări și se uită negru la om:

— Și dumneata ce crezi? O s'o îmbunătățească?

Moșul se feri de privirea aceea întunecată, dreaptă, strălucitoare. Mormăi:

— Știu eu? Să vedem... O fi și cum zici tu...

Costandin se însenină și zâmbi:

— Eu n'am zis nimic. Te-am întrebat pe dumneata. Ho! Prrr!

Strigă la cai și trase de hățurile de frânghie. Se opriseră lângă un puț cu cumpăna înaltă, înconjurat de porumbiști. Două fetișcane adăpau niște vite. Trăgeau anevoie în jos ciutura, cumpănită de o piatră mare și grea. Costandin le ceru o vadră, și așteptă să termine ele. Stătea până la glesne în noroiul verzui și băltoacele de apă vărsată de vite din jghiabul adăpătoarei. O bivoliță veni să-i miroasă hainele. Costandin se întoarse la ea, o privi și o 'ntrebă:

— Ce vrei, măi? Ai? Ce vrei?

O frecă pe sub fălci, pe gât. Bivolița întinse gâtul. Ii plăcea. Costandin râdea:

— Zi mă: ce vrei? Ai? Zi!

După ce adăpă caii, plecară iar. Șoseaua urca pe coama rotundă a dealului, într'o unduire largă ce ar fi putut să se termine, mlădiată spre boltă, deasupra norilor. In loc de asta, se oprea, retezată de zare, la un sfert doar din înălțimea cerului. Acolo soarele lumina orbitor, cu ape și fâșii de raze repezite să străpungă ochii oamenilor și necuvântătoarelor, să străbată văzduhul și deopotrivă roadele pământului. Baie de oțel topit, dogorind împrejuru-i câmpiile, bulgărele de foc alb ardea nemișcat sus pe deal, în vârful șoselei, ca un țel mistuitor și capăt al drumului. Cei doi drumeți îi primeau drept în față puterea atotstăpânitoare, porunca blândă care le pătrundea

pe încetul până în măduva oaselor. In fața marei lumini, plecau ochii. Deodată, sus acolo, mătăhală neagră, un car cu fân astupă izvorul de flacări încremenite și albe. In vârful zării apropiate, se legăna încet, nedeslușit, înconjurat de slava și văpaia după amiezii, sâmbure negru al unui rod de raze. Se desluşeau furci și forme de oameni, mărunte în spinarea poverii de fân. Indărătu-i urca sus de tot în văzduhul înalt, un abur auriu roșcat, rotogoale de praf stârnite de multe copite de cai. Căci în clipa când primul car cobori la vale, legănat și scârțâind, lumina fu astupată de al doilea, apoi de al treilea și de al patrulea. Era un şir de care venind încet de pe deal încărcate cu fân și cu oameni osteniți de muncă. In norul înnecăcios de pulbere, căruța cu cei doi trecu pe lângă ele și le lăsă în urmă. Moș Gheorghe și Costandin dădeau din cap, zâmbind, sau duceau mâna încet la marginea pălăriei, și oameni cocoțați sus pe fân făceau la fel, cu prietenie, cu mișcări obosite. Apoi caii lui Costandin începură să urce încet, la pas, coasta dealului, trăgând și opintindu-se cu gâturile plecate.

Costandin se întoarse deodată către moș Gheorghe și zise:

— Văzuși, ai? Belșug... Treizeci de vagoane am dat noi la siloz.

Moșul vroi să răspundă ceva, dar închise gura, și rămase cu ochii țintă la o căruță care venea iute la vale, uruind. Era nouă, mare, vopsită verde ca mărul, cu flori și frunze albe și roșii. O trăgeau doi cai la trap, mari, lucioși, grași. Pe bancă, cu biciul în mână, ședea un om voinic, scurt, cu gâtul mai gros decât tâmplele, cu sprâncenele negre, stufoase, îmbinate și cu o mustață subțire tunsă scurt. Fața îi era lată și aspră, numai fălci, cu buzele strânse. Stătea cu un braț cât o șuncă, proptit în șold, parc'ar fi spus: Uitați-vă la mine, eu sunt rege în căruța asta! Indărătul lui se îngrămădeau câteva femei și doi băiețandri, peste boarfe, traiste și cergi. Se apropie în trapul mare al cailor, privindu-i pe cei doi din vârful căruței lui înalte. Avea o privire rece nestrămutată. Moș Gheorghe ridică încet mâna la pălărie, fără să-și poată deslipi ochii dela el. Omul dădu ușor din cap, uitându-se nepătruns la Costandin, nu la Moș Gheorghe. Costandin părea a fi orb și surd și-și mâna liniștit căluții. Căruța verde trecu ca vântul, lăsă în urmă uruit și un nour de praf gros, apoi sgomotul se stinse, praful se risipi. Moș Gheorghe zise într'un târziu, cercetând fața lui Costandin ca și cum s'ar fi așteptat la ceva și s'ar fi simțit încurcat:

— Eftimie era... își duce surorile îndărăt în Hotare...

Apoi, cu alt glas, mormăi:

— Precista lui de umflat...

Costandin se întoarse cu vioiciune către Moș Gheorghe, ca și cum ar fi vrut să-i arunce o vorbă iute, dar se răsgândi, dădu din cap și tăcu. Ochii îi străluceau neobișnuit. Stingherit moșul își mută șezutul din loc pe brațul de paie din căruță.

Ajunseseră în capul dealului. Soarele se coborîse, roșu, și atârna acuma jos de tot deasupra unei zări depărtate; plutea în aburii câmpiei ca pe o undă

roșiatică de căldură împietrită. In stânga șoselei se deschidea aria largă a satului, aurită de paie risipite, ticsită de stoguri. Lângă niște tufe de oțetar, locomobila stinsă, batoza oprită, stăteau părăsite, mogâldețe negre în focul asfințitului în care se ridica hornul mașinii cu aburi, semn al treerişului. O căruță întârziată mai încărca paiele de grâu. Pe claie sus, un om părea că plutește și el în zarea roșie. Cu mișcări liniștite, rotunde, înțepa cu furca un maldăr de paie, îl rotea prin aerul serii. De jos din căruță, altul înălța dinții furcii și lua grămada de paie în vârful lor parcă era un joc, ușor, fără grabă, și care avea să dureze multă vreme.

Moș Gheorghe se uita la arie. Zise:

— Au obosit oamenii și ei, dè...

Costandin nu răspunse. Moșul stătu o vreme, apoi se'ntoarse la el. Costandin privea asfințitul, fața îi era luminată și roșie. Ochii îi sticleau ca de beție grea. Pe fruntea încrețită se înșirau deacurmezișul mătănii de sudoare, mai ales deasupra sprâncenelor. Pe buza de sus, pe bărbie, printre țepii mărunți de mustață și de barbă, se îmbrobonise sudoare. Soarele scăzu îndărătul unei perdele de aburi liliachii, și fața lui Costandin rămase galbenă-cafenie ca ceara veche. Strângea din măsele, încăpățânat, de i se umflau în noduri mușchii fălcilor. Dar totuși răul îl birui, dinții începură să-i clănțăne, spinarea i se cutremură ca frunza, toată carnea i se sguduia crâncen ca sub un vânt tăios, ca pe un ger mare, de înghețul care îi curgea prin vine odată cu sângele bolnav.

O clipă speriat, Moș Gheorghe înțelesese. Zise:

— Dă-mi mie hățurile, Costandine și culcă-te 'n căruță.

Costandin, clănțănind din dinți, îi dădu hățurile și-și strânse cămașa pe trup. Cuvintele îi ieșeau tocate dintre dinți:

— Iar m'a apucat ....Am simțit, când am stat la fântână și mi-a intrat umezeala prin tălpi...

— Oprim în centru, zise Moș Gheorghe, să vedem dacă e acolo agentul, să-ți dea chinină. Bagă-te în paie.

Croi cu bățul spinările cailor — nu-i păsa de pielea lor, nu erau ai lui — și căruța cu bolnavul culcat în paie intră în sat. Se făcuse de-a-binelea seară. Luceafărul sclipea verde, smaragd umed în cerul de miazăzi. Pe ulițele întunecate treceau rar oamenii ca niște umbre. La capătul fiecărei ulițe, se zărea lacul, balta întinsă în care înnotau la fund scufundate în apă chipurile stelelor inserării; era mărginită, departe de tot, de luminile orașului. Și mai departe, dincolo de Dunăre, de zăvoaiele de sălcii ale ostroavelor, licărea portul de pe țărmul Bulgariei. Iar în văzduh, în cerul limpede ca un cristal, la două degete de ochi, sburau bâzâind subțire, intrând în ochi unde-i atrage strălucirea umedă, puzderii, nori, țânțarii cu miile, sutele de mii, cu milioanele, purtând veninul frigurilor.

*

Vasile Cotulbea își lipi țigarea, scoase amnarul și iasca din buzunărelul din dreapta al minteanului și se luptă o clipă cu ele, până luă iasca foc. Abia își putea vedea mâinile. Se făcuse întuneric. Printre sălciile care mărgineau drumul, se întrezărea totuși, plutind în aer pe lărgimea bălții, până în zarea întunecoasă, o lumină ciudată, palidă, o ultimă împânzire de raze rătăcite care fluturau pe deasupra apelor, și aureau tainic fruntea dealurilor ce mărginesc lacul spre răsărit. Prin umbra începutului nopții, drumul prăfos, cretos, lucea blând, alburiu; încolo nu erau decât umbre amestecate într'o molcomă negură nedeslușită. Era un drum ocolit, care ieșea printr'o coastă a satului ca să dea în șosea, departe, printre vii; drum cotit, drum al treburilor neștiute de sat, drum al negoțurilor nelegiuite. Vasile stătea în margine, trăgând din țigare, și simțea cum i se lipește limba uscată de cerul gurii. O clipă se gândi că ar vrea să bea apă, dar simți numaidecât că l-ar desamăgi apa chioară, fără gust, fără putere, zeamă subțire și rece, rachiul broaștelor. Ceva iute, ceva cu tărie și fierbințeală, care cu adevărat să-i topească scuipatul cleios de sub limbă. Drojdie. Se gândi o clipă că dincolo, la două sute de pași, primprejurul curții lui Titu al lui Mialache Tărcă, se clatină și duzii din uliță de aburul cumplit, dulce, al cazanului de țuică, și simți că i se încălzește gâtlejul.

După cotitura drumului, crescu pas încet de cai călcând ca 'n puf în pulberea groasă, și sgomot înnăbușit de roți scârțâind ușor, hoțește. Vasile, cu gândul la poftele lui, luă aminte abia când căruța se ivise și se apropia. Deodată sgomotul se opri. Vasile luă iute țigara din gură și o ascunse în pumn. « Prost sunt. Stau cu țigarea aprinsă în mijlocul drumului. Acuma tot dracul ăla e, nu mai pot să fugă, sânt prea aproape, i-am prins ». Și se îndreptă spre cei doi oameni care stăteau, umbre nehotărite, lângă căruța oprită.

Cu glasul răgușit, tăios, răstit, întrebă:

— Care ești, mă?

Una din umbre — nu se putea ști care — răspunse cu o voce tremurătoare de sfială, dar care totuși voia să-și dea curaj:

— Da dumneata cine ești, de 'ntrebi?

Cealaltă umbră șopti, alarmată:

— Taci, măi. Nu te pune cu el, lasă-l în pace.

Vasile se apropie de oameni până le văzu sticlirea ochilor în noapte, până îl putură simți cum duhnește a spirt.

— Te pui cu mine, mă?

— Nu mă pun, nea Vasile. Nu te-am cunoscut.

Glasul omului se înmuiase, se făcuse la fel de blând și alarmat ca șoapta celuilalt. Vasile își arătă dinții, vesel, în întuneric.

— Da acum mă cunoscuși, ai?

— Te cunoscui, nea Vasile, cum să nu te cunosc...

— Râzi de mine, măi? Zi, ai: râzi de mine? răcni Vasile deodată jignit, și se apropie până ajunse piept în piept cu omul. Celălalt se dădu îndărăt și exclamă tânguitor:

— Nu râd, nea Vasile, zău dacă râd de dumneata.

— Da 'n căruță ce aveți? întrebă Vasile pe neașteptate.

Urmă o tăcere. Cele două umbre se întoarseră una la alta, apoi la omul pe care-l bănuiau prin întuneric în fața lor. Fără nădejde, una din voci zise într'o doară, ca și cum căruța ar fi fost a unui străin, necunoscut, uitat, pierdut, și ar fi fost gata s'o dăruiască oricui, sau s'o părăsească nepăsător, în marginea drumului.

— Niște struguri...

După altă tăcere, ceva behăi în noapte ca un țap:

— Hehehe... hehehe...

Vasile chicotea. Ii plăcuse gluma.

— Al dracului ești, măi, frate-miu. Struguri, ai? Și-i vinzi la București. Dè... struguri. Hehehe... hehehe...

Obosită, vocea zise cu plictis din umbră:

— Zău, nea Vasile, dacă nu sânt struguri...

Atunci cealaltă sări, cu arțag neașteptat:

— Da ce, dumneata ce ești să ne 'ntrebi? Ce, ești șăf?

O secundă, Vasile tăcu, uimit. Apoi, cu mânie stăpânită, se apropie de cel care vorbise, răstindu-se la cel dintâiu, apoi la vinovat:

— Cine e ăsta, mă? Cine ești, măi, paștele și închinarea mân' ta, că acum dau cu tine de pământ de crapă inima 'n tine. Ce vrei, mă? Ce vrei?

Și-l scutură de piept.

— Șăfu' e la Oltenița la legiune. Tu ce vrei? Ce, abia așteptați să plece el, și v'ați și apucat de contrabandă? Ia să vedem noi strugurii, să vedem ce fel de struguri mai sunt și ăștia, dedesubt, cu solzi și cu coadă...

Sub degete se simțeau rotunjimile mărunte ale boabelor de struguri, dar sub stratul de struguri era o rogojină și dedesubt, reci și lipicioși, pescuiți în amurg, crapi, șalăi, albitură, plătici, somni grași și moi, cegi cu pielea aspră.

— Aha! Uite strugurii. Hai la post.

Vasile vorbise scurt, hotărît. Prea scurt, prea hotărît. Nu se mișca din loc. Omul care vorbise întâi oftă. Nici el nu se mișca din loc. Se uită prin întuneric la celălalt, care dădu din umeri și întoarse capul.

— Nea Vasile... uite ce e... avem și noi nevoie... mama bolnavă...

— Las' că știu eu de când e bolnavă... Ce, nu mai moare odată? O văzui azi zdravănă pe uliță...

— Nea Vasile... cât să-ți dăm să nu ne duci la post?

— Ia să vedem.

Omul oftă iar și începu să se caute încet pe piept, ca și cum ar fi uitat unde-și ține banii. Vasile se uită în zare la prima hârtie. Nu mai vedea. Bătu amnarul, aprinse o bucată de ziar scoasă din buzunar. Un sutar.

— Mai dă, măi, că nu ajunge.

Omul număra hârtiile.

— Nu mai am, nea Vasile.
— Mai dă, bre, fi-re-ai al...
— N'avem, se jeli contrabandistul. Noi ce câștig mai avem, nene Vasile, zău... Lasă-ne să plecăm...
— Plecați, na.
Le mai trânti câteva înjurături, și încheie:
— Vânzare bună, și să ne vedem cu bine...
Căruța începu să scârțâie, parcă mai tare ca la sosire, mai fățiș, și cei doi oameni pășiră, unul lângă cal, unul în urmă, cu capetele plecate, fără un cuvânt. Vasile nici nu se mai întoarse după ei. O luă la picior, chinuit de arșița crâncenă a gâtlejului ca o vită ințepată de tăuni. Nu-i părea bine. Dar avea să-și ușureze inima cu rachiu, să nu se mai gândească la ce face, să i se pară iar că e bine, că totul e bine...
In drum, intră întâi pe o poartă mare, în curtea largă a lui nașu-său. O casă de zid, cu stâlpi și bolte, fără lumini înăuntru. Una mai mică, cu o tindă largă. Câteva femei și copii stăteau acolo în întuneric, vorbind încet. O lotcă proaspăt smolită se usca cu burta în sus în curte, și între duzi și nuci, pe sârmă, atârna năvodul, cel mai mare din sat. Cineva aprindea o lampă mică, flăcăruie galbenă de petrol.
— Nea Eftimie!
— Cine e? întrebă o voce femeiască.
— Eu sânt, nașă, Vasile.
Femeia puse sticla la lampă, o ridică sus și veni cu ea în mână. Lumina îi cădea pe frunte și pe obrazul drept. Se opri în fața lui Vasile privindu-l cercetător. Era o femeie cu umerii obrajilor lați, puternici, negricioasă, cu sprâncenele drepte, fruntea încrețită, ochii ca de cărbune de lemn, fără strălucire, și buzele pungă. Era legată la cap cu o cârpă neagră, petrecută pe după urechi și stătea dreaptă și mândră, cu sânii turtiți atârnându-i pe piept și cu lampa ridicată în dreapta. Intrebă aspru:
— Ce vrei?
— Nea Eftimie unde e?
Femeia îl privi o clipă, tăcând, fără prietenie. Pentru nimeni n'avea prietenie. Nici pentru bărbatu-său. Era străină pe lume și supărată veșnic. Zise:
— A fost cu fetele de le-a dus în Hotare. Acum e la crâșmă.
— Bine. Mă duc la crâșmă, zise Vasile și plecă. Avea cu cine să bea. Ieși pe poartă în întuneric. Din mijlocul curții, dreaptă, cu lampa în mână și cu fața tăiată în două de lumina galbenă, muierea lui Eftimie îl urmări lung cu o privire pustie, împietrită, străină. Apoi se întoarse și ea și intră în casă. Când se întoarse, în lumina lămpii, licări o clipită, atârnat de gâtul ei, un pol vechiu de aur.

*

Pe țărmul înalt al lacului, mult deasupra păpurișurilor și ierburilor pe jumătate înnecate de creșterea apelor sub năvala înceată a Dunării prin pragurile mlăștinoase din miazăzi, se ridica o vilă. In seara aceea era pustie și întunecată în văzduhul năpădit de țânțari cu sborul nemișcat. In crama alăturată munceau oamenii, cărând lăzi de struguri. Lăzile cu șițe albe, doldora de soiuri alese, erau ridicate de bărbați cu brațele goale sau goi până la brâu, și încărcate într'un camion. Nevasta vechilului veghea asupra lor, cu brațele groase și roșii încrucișate peste sânii prea mari, înfiptă în pragul pivniței uriașe, adânci, cu multe ganguri zidite în rărunchii dealului, și de unde răsbătea lumina tare, albă, a unei lămpi cu carbid. Femeia, neliniștită, se întorcea mereu spre poarta cea mare dinspre sat, apoi, desamăgită, iar se întorcea către camion și se răstea, ințepător, cu arțag.
— Nu așa! Nu trânti lada! O spargi, și o plătești!
Omul la care strigase, îndoit din șalele mușchiuloase de greutatea lăzii, ridică spre ea ochii, albi și crânceni, în obrazul ars de soare, negru în umbra serii. Era obosit, mâniat, jignit. Dar muierea cea grasă, neliniștită, își plimba ochii peste treptele largi ale teraselor de vie ce se povârneau lin spre lac. Omul tăcu, se opinti deodată în sus cu lada, parc'ar fi fost un fulg, și-i făcu vânt în camion. Ce să se mai certe cu nebuna? Se îndreptă din mijloc și plescăi cu palma pe umărul cu mușchii noduroși. Iar îl ințepase un țânțar.
Nevasta vechilului tresări și se îndreptă spre poartă. Intraseră trei oameni. Cel din mijloc, cu fața osoasă dar albă și cu ochii verzi sub pălăria dată pe ceafă, umbla cu mâinile în buzunarele unor pantaloni cu genunchii cârpiți. Ceilalți doi nu erau în haine orășenești, dar tineri ca și el, și cu fețe întunecate arse de soarele secerișului și muncilor de vară.
— Vino iute, domnule agent, că te-așteptam ca pe jeratic... De două ceasuri aiurează și tremură... Nu mai poate așa, domnule agent... nu mai putem trăi așa... El nu vrea, dar eu nu mă las, când o mai da pe-aici domnul ministru, eu îi spun: n'avem nevoie de leafă dacă e vorba să ne prăpădim aici. Bărbatu-meu se lăcomește, și uite-l în ce hal e... De injecție i-ai adus? Hai înăuntru...
Agentul zise moale:
— Lasă, cucoană că nu pățește nimic... și vă faceți capitalul...
Ceilalți doi râseră înfundat. Femeia se uită dela unul la altul cu ochi nesiguri, apoi porni repede spre casă. Agentul zise:
— Așteptați-mă aici, tovarăși, că vin iute.
Și intră în casă, în urma femeii, care-l aștepta în prag, întoarsă spre ei.
Cei doi flăcăi, rămași singuri, tăcură multă vreme, uitându-se împrejur. Intr'un târziu, unul întrebă:
— Tu ce crezi, măi Gudică, ai?
— Ce să cred? răspunse Gudică.
— Se mai întoarce domnul ministru?

Gudică râse. Avea dinții strălucitori de albi, și ochii veseli sub fruntea îngustă și părul scurt, cârlionțat.

— Dă-l în mă-sa. Ce să se mai întoarcă. Ii e frică de sat.

— Da banii pă struguri îi ia. Știi câtă leafă le plătește la ăștia?

Și vorbitorul arătă din cap casa vechilului, lipită de cramă. Inăuntru era lumină și pe perdeluțele dela ferestre se mișca, uriașă, umbra agentului sanitar. Flăcăul zise iarăși:

— Mult i-am mai lăsat pe ăștia, să facă bani?

— Care ăștia, Mialache? Ministrul?

— El, și care or mai fi. Ce, eu îi știu pe toți?

Gudică se gândi, își împinse pălăria de pe ceafă pe frunte și zise liniștit:

— Las' că nu-i uită partidul.

Celălalt se uită la povârnișurile pe care furnicau tufele de viță ca o turmă nesfârșită de ființe ciudate, momâi înfrunzite, și flueră încet, mulțumit. Apoi nedumerit, se 'ntoarse iarăși la Gudică:

— Ăsta a fost ministru la liberali, ori la țărăniști?

Gudică dădu din umeri:

— Se cam schimbau ei... știi, dela unii la alții, cam treceau... Dă-l în mă-sa.

Și se întoarse spre casă. Agentul venea către ei. Strivi un țânțar, dându-și singur o palmă pe obraz. Zise:

— L-au apucat rău și pe ăsta... Cu el, face două sute patru cazuri de malarie în sat. Dela țânțarii ăștia se trage.

Cei doi flăcăi se priviră între ei, întunecați, apoi se uitară amândoi în zare. La apus, așternute de-a-lungul câmpiilor și pădurilor cu rădăcini înnecate, straturi palide și prelungi de aburi luminau roșii ca un incendiu întins peste țară; ridicându-se în sus, trepte nepipăibile ale cerului, norii străluceau stins a argint. Dar între ochi și ei, ca o pânză rară ce întuneca vederea, roiau țânțarii.

Gudică zise, pe gânduri:

— Am citit că jos, pe baltă, pe la Brăila, ne-au dat Rușii ceva, un praf sau ceva, de se toarnă pe baltă și mor scârbele de țânțari. Și ouăle le mor, sau din ce dracul s'or fi prăsind.

Mialache zise:

— Da nu moare și peștele? Că dacă-i vatămă peștelui, noi cu pescuitul, cam nu prea ne e bine. De pește ce scria?

— Nu-mi aduc aminte, zise Gudică. Nu'ș ce scria de pește. Dar caut eu în ziar, că-l mai am. Le păstrez.

Agentul se uită la vila domnului ministru, matahală cu zeci de ferestre, plină de întuneric și de pustiu. Zise:

— Dac' am scăpa de țânțari, ce de mai casă de nașteri s'ar face aici pentru toate satele dimprejur...

Se întoarseră toți trei, încercând să deslușească prin întuneric. Un glas răgușit îl chema din uliță pe agent.

— Cee-i? Ce vrei?

Glasul se încăpățâna. Gudică zise:

— Vezi, că nu'ș ce zice de Costandin. Hai să vedem.

Și o luă înainte, sprinten, urmat de agent și de Mialache.

Costandin se ridică în capul oaselor în căruță, la sosirea lor. Tremura și clănțănea din dinți. Gudică îl apucă de umăr cu o mișcare iute și blândă totodată.

— Ce-i cu tine, Costandine? Las' că nu-i nimica. Mergem la tovarășul agent și ne dă chinină și-ți trece. Hai moș Gheorghe. De mult l-a apucat frigurile? Hai și tu cu noi Mialache, să stăm cu el până i-o trece. Hai, tovarășe.

Și-l luă pe agent de braț, grăbindu-l. Trecură repede pe ulițele întunecoase ale satului. In noapte se bănuiau glasuri potolite și grupuri. Flăcăii stăteau de vorbă, fetele se adunau pe la porți, bătrânii ședeau pe bănci scunde din trei lemne, în fața caselor. Dispensarul era o clădire de zid, nouă. In curte, Gudică îl luă de umeri pe Costandin și-l ajută să se dea jos din căruță. Ii vorbea mereu, liniștitor, blând, cu o dulceață aproape femeiască în glas și în mișcări. Costandin, clănțănind din dinți, încercă să râdă:

— Ce, mă, că doar nu ți-s muiere.

Inăuntru mirosea a formol și a creolină. Agentul aprinse o lampă cu sticla afumată și le lumină calea. Prin ungherele odăilor mari, pustii, străluceau dulapuri de sticlă cu clești, cuțite, foarfeci chirurgicale. Trecură pe lângă masa de operație, simplă, cu vopseaua albă cojită pe alocuri. Pe pereți erau cartoane cu poze ce arătau primejdia sifilisului și a băuturii. In biroul său, agentul îl culcă pe Costandin, pe o canapea îmbrăcată în mușama cafenie, rece la pipăit, și-l acoperi cu câteva pături scoase dintr'un dulap. Bolnavul dârdâia mereu. Gudică puse sfios mâna mare, grea și aspră pe obrazul țepos al lui Costandin, și o trase încet îndărăt. Zise în șoaptă:

— Frige... Are călduri mari...

De sub pături, Costandin gemu sgâlțâit:

— Mi-e frig...

Agentul cotrobăia într'un sertar. Zise:

— Tovarășe Godea, mai scoate de acolo o pătură și pune-o pe el...

Găsi ce căuta: un plic cu chinină. Il dădu bolnavului, cu un pahar cu apă adus din curte.

— Brr... ce frig îmi e, zise Costandin și se înfundă sub pături.

— Zi, mă, ți-e frig, ai? zise Mialache. — Dar acum patru ani, pe toamnă, când am stat toată noaptea în Tisa, cum făceai? Ascultă-l Gudică, auzi cum făcea el în Tisa. Rece era, măi, fir'ar a dracului!

Râdea. Agentul întrebă:

— Ce, și dumneata ai fost pandur?

— Toți trei am fost, zise Gudică. Impreună.

— In noaptea aia l-a rănit pe Gudică, zise Mialache. Arată-i tovarășului unde te-a rănit, măi.

Gudică se împotrivea:

— Ce, parcă e mare lucru... Câți n'au fost răniți în noaptea aia...

— Arată-i, mă, nu face pe prostul. Uite, tovarășe, uite-aici.

Și-i trase cămașa lui Gudică spre umăr. Intre osul umărului și coaste, în carne, era o groapă în mușchi, înconjurată de sgârci răsucit ciudat.

— Uite câtă-i gaura ! Poți să bagi trei degete în ea.

Agentul se uită apropiind lampa și flueră de mirare. Gudică se trase îndărăt, smulgându-se din mâna lui Mialache:

— Ia mâna, bă. Nu-mi place să-mi umble cineva la rană.

Și se încheie. De sub muntele de pături, întretăiată de tremur, se auzi vocea lui Costandin:

— Vorbii de Vasile cu un om...

Se făcu tăcere. Mialache își scoase pălăria de paie cu panglică neagră lată, se uită la ea, apoi și-o puse iar. Intre degetele lui Gudică se ivi un fluer, din care flăcăul începu să doinească subțire, stins, un cântec din războiu:

Maică nu mă mai boci
Că eu tot m'am cununat
In cimitir la Stalingrad...

Apoi se întrerupse și zise:

— Cu Vasile nu e bine... Iar l-am văzut la crâșmă cu nașu-său Eftimie. Și cu bogătanul ăla din Hotare e prieten...

Mialache zise:

— Cu noi nu mai vrea să dea ochi... Și când vorbește cu mine, tot îi joacă ochii, ba în stânga, ba în dreapta, numai la mine nu se uită... Și cu Gudică s'a certat...

— De ce s'a certat cu Gudică? întrebă Costandin. Gudică tăie scurt, dând din umeri:

— Taci, mă. Era beat. Și tu, Costandine, ce vrei, mă? Stai acolo și vezi să-ți treacă frigurile.

Și începu iar să-și zică din fluier povestea de jale din războiu, când mureau oamenii de ger și de glonț și de schije cu inima sfâșiată de deșertăciunea chinului lor jucat la zaruri de stăpâni nebuni. Mialache se uită pe fereastră, cu ochii înnotând de lacrimi. De pe canapeaua unde Costandin zăcea ca o grămadă neagră fără formă în întuneric, glasul i se ridică, pentru întâia oară limpede:

— Ne-a mâncat cinstea, și-a partidului, cinstea, a mâncat-o... Stă și le ia vamă la contrabandiști pe baltă... Și cum era înainte!

Mialache mormăi:

— Nașu-său, Eftimie l-a 'nvățat...

Costandin șopti tânguitor de sub pături:

— Of, oof, uite-l cum a ajuns, of, of, Vasile frate-miu, Vasilică, te-ai dat cu năpârca de Eftimie, te-ai spurcat cu banii lui, Vasilică...

Cântecul se făcuse subțire, ață de jale ascuțită, pierdută, departe, departe. Costandin gemu încet și oftă:

— Of, of, of...

Mialache zise:

— Eftimie ci-că el la toamnă nu mai ară, nu mai seamănă, că dacă-i ia Statul atâta, mai bine să crape Statul de foame, că ce e Eftimie, să muncească pentru alții... Ci-că el se încuie în casă și așteaptă, și așteaptă, și așteaptă... De mâncat are. Stă încuiat în casă, și-ascute cuțitul și-i pipăie buza cu degetul, să taie ca briciul, și p'ormă iar îl ascute... Așa 'ce. Da eu zic, lasă, că arăm noi la dumneata, și semănăm. « Nu ! » 'ce, « că e al meu pământul și fac cu el ce vreau, și dacă semănați bag vitele în el, sau îi dau foc la vară » 'ce. Lasă, domnule Eftimie, zic, fă-o dumneata p'asta, c'are să fie bine, zic. Verde era ca veninul.

Gudică se opri, se ridică în picioare și puse fluierul în buzunar. Zise:

— Ei, te-a mai lăsat, Costandine?

Costandin se ridică în cot și se uită la el prin întuneric. Intrebă, cu o umbră de îngrijorare:

— Ce vrei, mă?

Gudică zise:

— Mă 'c să-l aduc pe Vasile.

Mialache întrebă cu băgare de seamă:

— Mă, vezi că sânteți certați, mă.

— Ași, zise liniștit Gudică. Ce să fim noi certați. Ce, nu e tovarăș cu noi?

— Mă, e nebun, mă Gudică. Are capul spart și-i mereu cu drojdia 'n nas, mă, zise insistent Mialache.

— Nu, mă, eu nu-l mai rabd așa. Eu mă duc și vin cu el. Noroc. Voi să m'așteptați aici.

Plecă, sprinten, călcând ușor. Lăsă ușa deschisă în urmă-i.

Agentul, care tăcuse până atunci, se duse și închise ușa ca să nu intre țânțarii.

Zise:

— Eu cred că e cam nebun...

— Vasile? zise Costandin. — O fi...

Tăcură multă vreme, așteptând. Uneori, câte o vorbă se pierdea în întuneric ca o piatră într'un iaz negru cu ape grele. Costandin se ridică în capul oaselor. Ii trecuse năvala răului și prin vine îi șiroia o răcoare proaspătă de grădină umedă. Era treaz și cu mintea limpede. Acum știa că nu ar fi trebuit să-și lase prietenul să plece. Se dădu jos de pe canapea, se uită pe fereastră. O umbră umbla prin curte, urca treptele, se apropia de geam cu pași mărunți, încovoiată. Se uita înăuntru. Agentul deschise fereastra:

— Ce este?

Era o femeie bătrână care se uita cercetător dela unul la altul. Tăcea. Apoi își descleștă cu greu fălcile, întredeschise buzele sbârcite și zise:

— Gudică... al vostru, dela partid, l-au omorît. E lângă gardul lui fiu-meu, în uliță.

Costandin întrebă, răgușit:

— Cine l-a omorît?

Bătrâna se uită la el, strânse buzele pungă, și clipi din ochi. După un minut de cumpănă murmură:

— Nu știu... Era întuneric... N'am văzut...

Și după altă tăcere, închisă în sine, zise:

— Dușmănie...

Eftimie și cu Vasile erau singuri, lângă țoiurile de spirt verde de secară. Le sticleau ochii, aprinși de băutură. Eftimie era roșu în obraz, umflat, cu fălcile late lucind albăstriu, căci se răsese proaspăt la bărbierul din Hotare. Vorbea cu câte un fir alb de scuipat în fiecare colț al gurii subțiri de om rău, și mâna i se deschidea și i se strângea pumn, întinsă pe masă, ca o vietate de carne roșcată cu cinci labe.

— M'ați omorît, măi. Dar și eu vă omor. Nu mai trece multă vreme și-mi încăpeți pe mână, măi...

— Eu nu, nene Eftimie...

— Tu nu, tu ești băiat bun, dar pe ceilalți, mă, pe fiecare pe rând, îi leg de câte un pom, iau cuțitul, și să vezi... Mi-e sete, măi Vasilică, de sângele lor ca de țoiul ăsta de rachiu. Uite-așa l-aș bea...

Bău și făcu:

— Haa...

Apoi șopti iar, puțind a văpaie de alcool, îndesându-și peste masă obrazul în al lui Vasile:

— Cu vârful cuțitului... Intâi le-aș scoate ochii. L-aș ține de mijloc, uite-așa...

Și apucă în palma goală lama îngustă și subțire, de nu ieșeau decât trei degete de oțel din pumnul păros și gras.

— Uite-așa, să nu intre decât puțin. Legați, măi! I-aș face sită, să curgă din o mie de împunsături, numai câte-un firicel, până seacă sângele din ei. Să curgă sângele din ei picătură cu picătură cum a curs grâul meu bob cu bob la siloz.

Se opri brusc. Cu ochii la ușa cârciumei, puse iute cuțitul pe masă și-l acoperi cu palma. Intrase Gudică.

— Bunăseara, Vasile, zise Gudică fără surâs, în mijlocul cârciumii. Il privea drept în ochi. Vasile, încurcat, rușinat că e prins de un tovarăș din biroul celulei la cârciumă cu chiaburul, se supără.

— Ce vrei? întrebă el scurt, morocănos, peste umăr.

— Vino să vorbești cu noi, Vasile.

— Cu care voi, mă?

— Cu... cu noi, Costandin, Mialache, Eugen, Titu, cu toți.

— Acuma, mă? Ziua nu e vreme?

— Ziua e treeriș, căratul grâului la gară, n'avem timp.

— Lăsați-o pe altădată, că acuma nu vin.

— Ba vii, tovarășe Vasile.

Gudică vorbise așezat, potolit, dar cu o neclintire în glas care-l făcu pe Vasile să se învârtă pe scăunel ca un titirez. Eftimie râse gras, obraznic, a batjocură.

Vasile se ridică încet de pe scaun, cu ochii țintă la Gudică.

— Ce, mă?

Își smulse pălăria din cap și o trânti de pământ. Pe frunte i se umflase o vână. Intr'o parte, un colț de piele roșie, urmă de rană groaznică, pătrundea adânc în părul scurt al capului. Se întunecase de sânge și semnul acela.

— Ce, mă?

Il luă pe Gudică de piept.

— Ce mă iei cu tovarășe? Ce, tu îmi poruncești mie? Ce, îmi spui tu mie ce să fac, un' să mă duc? Aghiazma și grijania mân'ta!

Ca o undă limpede și înghețată de munte, glasul lui Gudică zise, neînfricat:

— Iți spun, că-ți sânt tovarăș și mi-e grijă de tine.

Rămas la masă, cu cotul lângă țoiurile goale, chiaburul râse iarăși mușcător, grohăind de veselie ațâțătoare, coclită de răutate.

— Ca pe copii, hehehe! Ca pe mucoși, hehehe!

Vasile începu să urle, scuturându-l de piept pe Gudică:

— Să pleci! Să pleci, că de nu vai de mama ta! N'am treabă cu voi! Să plecați! Să nu vă mai văd!

Eftimie râdea mereu. Se sculase dela masă, și venise cam îndărătul lui Gudică. Acesta se uită peste umăr la fața aprinsă, cu obrajii lucioși, dogoriți de băutură, la ochii aspri ca piatra, la mustața subțire neagră și buzele parcă tăiate cu cuțitul, strâmbate de râs peste dinții galbeni de tutun, și zise cu o umbră de părere de rău și de imputare în glas:

— Pentru ăsta te cerți tu cu tovarășii tăi?

— Ce te bagi tu, crucea și paștele și dumnezeii...

Și la fiece vorbă îl izbea cu pumnul peste ochi, peste nas, peste frunte.

Gudică întinse orbit brațele înainte și încercă să-și ferească fața, dând capul pe spate. Apoi tresări deodată grozav, săltă într'o parte și ieși, împleticindu-se, în întuneric. Pe spinare, cămașa i se lipise de carne, udă de sânge: o pată cât palma. Eftimie, ascuns până atunci îndărătul flăcăului, era cu cuțitul în mână, cu ochii aproape cruciș, cu buzele întredeschise, umede de bale, înțepenite într'un zâmbet vesel, nătâng. Se năpusti și el în noapte. Vasile rămase o clipă trăsnit, apoi alergă după ei. Se desmeticise de spaimă. Incepu să strige, stăpânindu-și glasul:

— Nu da! Nu da, nea Eftimie! Nu da!

Prin întuneric, picioarele goale ale lui Gudică lipăiau iute în pulbere: tap-tap-tap-tap-tap... Bocancii lui Eftimie bufneau greoiu, înnăbuşit, bocăneau isbindu-se de pietre. Deodată primul sgomot încetă, apoi şi al doilea. Eftimie se aplecă în noapte asupra unei forme întinse la pământ. Făcea mişcări ciudate prin întuneric, parc'ar fi împachetat ceva, legând sfoara împrejuru-i. De după un gard văruit care lucea în noapte nedeslușit ca o vedenie, un glas frânt striga lung:

— Săriţi că se taie, săriţi! Jl înjunghie ca pe miei, săi Ioane cu furca, măi!

Vasile se opri, îngheţat. Işi lipi amândouă palmele pe ochi, şi plecă îndărăt, orbeşte, topindu-se în noapte. După el veni, clătinându-se, Eftimie. In drum, ştergea cuţitul pe o basma scoasă din buzunar. Intră în cârciumă cu aceeaşi faţă străină. Cârciumarul îl privi holbat, apoi se uită la un scaun răsturnat. Incetul cu încetul, în mutra ciudată, în zâmbetul descreerat, al lui Eftimie, începu să pătrundă o strălucire slabă de trezie. Işi linse buzele şi înghiţi greu. Zise:

— Cât am de plătit, măi frate-miu?

Plăti. Cârciumarul se uită la el, apoi la uşe. Eftimie întrebă.

— Ai văzut ceva? Ai auzit ceva?

Tâmp, holbat, cârciumarul făcu semn din cap că nu. Eftimie ieşi. Mergea clătinându-se, cu genunchii îndoiţi, crăcănat, cu încheieturile moi, ca o fiinţă făcută din ţărână amestecată cu scuipat, ca o întruchipare plămădită din noroiul lacului, în pragurile mlăştinoase din spre Dunăre.

* * *

Costandin şi ceilalţi îl găsiră pe Gudică nemişcat, cu faţa în jos, cu ochii închişi, cu obrazul îngropat în pulbere. Imprejur, câteva umbre stăteau în picioare, femei plângeau încet cu mâna la gură. Un felinar în mâna cuiva nu lumina decât trupul de pe pământ şi picioarele celor dimprejur. Cineva se uitase la faţa lui Gudică şi i-o pusese numai cu un obraz la pământ; dar fruntea, nasul, gura, îi erau mânjite cu praf amestecat cu sânge, coaje de noroiu negru cărămiziu.

— Cine-a văzut? întrebă într'un târziu Costandin, cu glasul înnecat. Nimeni nu răspunse.

— Cine-a fost de faţă?

Bătrâna zise cu greu:

— Eu, Costandine maică... eream după gard, că mi-a fost lene să mă duc în poiană.

— Cine erea ăilalţi?

Bătrâna se codi, se uită la fiu-său. Ion Drăgan era un om aşezat, cu sbârcituri timpurii pe faţa pământie. O privea neclintit. Bătrâna zise:

— Nu l-am văzut cine erea, că a fugit.

— Unul erea?

— Unul... dar mai erea...

— Cine?

Bătrâna tăcu iarăşi. Ion Drăgan zise în silă:

— Mai erea unul...

— De unde ştii? Ereai şi dumneata de faţă? Ai, nea Ioane? Zi?

— Nu... maică-mea 'ce că l-a auzit pe încă unul cum vorbea...

— Las'o pe ea să vorbească, omule.

— Ce să mai zică, că atâta ştie şi ea...

— Dar ce vorbeau, zi?

Toată lumea se uita la bătrână. Ii privi în ochi pe sub pleoapele ei vechi, ofilite. Zise:

— N'am înţeles, maică, ce vorbeau... Nu ştiu.

Minţea. Toţi ştiau că minte, şi ea îşi dădea seama.

— Te juri că n'ai înţeles?

— Mă jur maică, pe sfânta cruce...

— Da pe copiii dumitale te juri?

Femeia se uită la fiu-său. Zise, cu o voce obosită, spartă:

— Da' ce, maică, nu-ţi ajunge că mă jur pe cruce?

Mialache şopti:

— Las'o, Costandine, că astă seară nimic nu scoţi dela ei...

Costandin oftă greu, apoi se aplecă, împreună cu ceilalţi. Ridicară trupul celui ucis. Pe drum, auzeau cum pică sângele în ţărână, rar.

La dispensar, îl ajutară pe agent să spele trupul. Le arătă o rană cu buzele de muşchi ciopârţit răsfrânte:

— Aici a răsucit cuţitul în carne...

Costandin gemu. Mialache îl trase de-acolo:

— Hai, Costandine. Du-te la mă-sa să-i spui.

— Nu. Du-te tu.

— Da tu un' te 'ci?

— La Vasile.

Mialache îl privi, în cumpănă. Apoi zise:

— Bine.

Ieşiră amândoi. Era noapte adâncă. Indărătul lor, pe masa de operaţie, rămase întins trupul gol şi alb. Cu semne subţiri, curate, vinete, pe unde intrase duşmănia.

*

Nu în noaptea aceea îl găsi Costandin pe Vasile. In noaptea aceea Vasile nu se întorsese acasă. A doua zi dimineaţa, Costandin veni iarăşi împreună cu şeful de post, întors dela Olteniţa. Vasile şedea pe o buturugă cu capul

în mâini. Ii privi turbure. Băuse disdedimineață. Nu știa nimic. Nu-l văzuse pe Godea. Fusese la cârciumă cu nașu-său Eftimie, și se întorsese acasă.

— Te-am căutat azi noapte și nu ereai acasă.

— Eram beat. Dormeam, uite acolo, după căpița aia...

Plotonierul se 'ntoarse să plece. Rămas o clipă în urmă, Costandin îl întrebă încet pe Vasile:

— Tu l-ai omorît?

Vasile îl privi în ochi și făcu încet semn din cap că nu. Costandin mai așteptă un cuvânt, dar celălalt își îngroapă iar fruntea în mâini și rămase mut. Urma de schije de pe țeastă îi svâcnea, roșie.

Nici la cârciumar nu aflară nimic. Eftimie și Vasile fuseseră și băuseră. Auzise glasuri vorbind tare, apoi îl găsise pe Eftimie singur. Altceva nu știa nimic.

La Eftimie, Costandin se ținu îndărât. Strângea din fălci, își mușca obrajii pe dinăuntru, se stăpânea să nu-i sară în gât păianjenului umflat. Eftimie era pământiu, cu cearcăne negre pe sub ochi, curat, ras proaspăt. Nevastă-sa ședea lângă el și-l privea neclintită, parc'ar fi fost surdă la ce se vorbește.

— Nu l-am văzut pe Godea, zicea Eftimie. Nu știu nimic, decât ce știe și satul. S'or fi certat între ei, dumnealor dela partid.

Și-l privi cu o batjocură înghețată pe Costandin.

— Ce haine aveai aseară? Ia să le vedem.

— Astea de pe mine. Mi-s martori crâșmarul și Vasile.

N'avea niciun strop de sânge pe haine. Costandin și șeful de post ieșiră din curte. In tindă, muierea lui Eftimie îi urmări cu ochii. Apoi privirea i se întoarse spre omul ei, ațintindu-l cu globii ochilor negri dar fără strălucire, ca doi cărbuni stinși.

Pe Ion Drăgan îl găsiră șezând în tindă, cu o albie de nuci verzi între genunchi și cu un coș alături. Infigea tăișul cuțitului într'o nucă, o desfăcea din coaja verde tăind-o împrejur odată, și o svârlea curățată în coș. Nevastă-sa îl ajuta, iar bătrâna torcea și se uita la ei. La toate întrebările, bătrâna și fiu-său se împotriveau cu o sfială temătoare, speriată. Nu știau nimic, nu văzuseră, n'auziseră. Nevasta lui Drăgan era o femeie frumoasă, cu două cute însă pe lângă colțurile gurii, cute aspre de viață grea. Ascultă fără un cuvânt. Deodată sări:

— Măi bărbate, de ce nu spui? Ce ți-e frică? Ce-o să-ți facă?

Omul se 'ntoarse încet la ea și o privi:

— Ce să spun, dacă nu știu?

Femeia strânse buzele și tăcu. Costandin și plotonierul ieșiră. Pe drum, jandarmul zise:

— P'asta o bate azi bărbat-su...

Costandin tăcea, încruntat. Trebuia să afle, să dovedească. Dar cum? Jandarmul zise iar:

— De-ar fi pe vremuri, și l-am putea strânge cu ușa cum se făcea înainte...

Costandin dădu din umeri:

— De-ar fi pe vremuri, nici nu făceai cercetări... Te puneai dumneata cu Eftimie pe vremuri? Ai? Nu vezi că și-acum tremură satul de el?

Și scuipă scârbit. Știau amândoi cine ucisese. Știa tot satul. Dar ce folos, știința fără voință? Le trebuia oamenilor patimă, și să fie liberi de frică. Când colo, ei umblau pe lângă garduri, sau pe mijlocul drumului, fără să se uite unii la alții, vorbeau scurt, numai cât aveau nevoie, și se părăseau. In loc să-i adune, omorul îi răzlețise. In loc să se strângă unii 'ntr'alții, se fereau. In sat toată ziua aceea fu parcă mai multă liniște ca deobiceiu. Era un sat tăcut, unde nu se întâmpla nimica. Acum tăcerea era și mai adâncă, aerul și mai rar; parcă s'ar fi întâmplat și mai puțin decât de obiceiu, parcă astfel satul ar fi voit să șteargă orice urmă a vreunei schimbări. Dar degeaba. Schimbarea era otrăvită, și o zi, două, mai multe, suferiră cu toții de ea ca de o boală; pe fiecare îl mușcase de inimă.

Eftimie umbla pe uliță, pe la afacerile lui, întunecat la față; oamenii se uitau adesea în altă parte ca să nu-l vadă. Vasile se închisese în casă și zăcea beat mort toată ziua, ori în odaie ori după căpița de fân. Dar veni la ședință când îi chemă Costandin, secretarul, pe toți membrii de partid, într'o după amiază. Erau vreo zece cu toții. Intr'o casă ce ținea de primărie, în camera cea mai largă, văruită curat, puseseră bănci lungi din trei scânduri. Ședeau acolo, cu mâinile pe genunchi, și așteptau. Vasile venise la urmă, ședea lângă ușe, cu obrazul buhăit de băutură. Ii ieșise o spuzeală pe frunte și ducea mâna mereu către ea.

Costandin ședea la masă, cu Mialache lângă el. Scaunul lui Gudică era de partea cealaltă, gol. Costandin se ridică și le spuse în câteva cuvinte că acela care lipsea plecase în noaptea omorului, să-l aducă pe Vasile dela crâșmă. Nu se știa dacă se văzuseră. Gudică fusese găsit dincolo de crâșmă. Era o bănuială la mijloc, că Vasile ar fi fost amestecat. Mama lui Drăgan auzise doi oameni: aceștia puteau să fi fost Eftimie și Vasile. Vasile zicea că nu știe nimic, dar bănuiala tot rămânea. Eftimie amenințase de atâtea ori că va face odată o astfel de faptă. Poate că o făcuse în noaptea aceea. Și atunci Vasile ori îi fusese ajutor, ori tăcea ca să nu-l dea în fapt. Ce era de făcut?

Oamenii tăcură multă vreme; se uitau unii la alții, apoi la Vasile care stătea cu capul în pământ. Mecanicul morii se ridică și zise:

— Eu zic să te duci tu, tovarășe, la Oltenița, să-l judece pe Vasile partidul. Să vie de acolo să ne ajute un tovarăș, doi...

Și adăogă, printre dinți:

— Până atunci, îl păzim noi pe ăsta...

Mialache zise:

— Eu zic să puie pe masă cartea de membru.

Ceilalți dădeau din cap: da, s'o puie pe masă.

— Auzi, tovarășe Vasile? zise Costandin.

Vasile o scoase din buzunar, înaintă greoiu, o puse pe masă: un carnet cu scoarțe roșii. Și ieși pe ușe, încet, cu capul în piept.

Oamenii nici nu se 'ntoarseră după el. Tăcerea se 'nchisese asupra lui ca oglinda unei ape, o clipă străpunsă de o piatră ce alunecă la fund. Apoi începură să vorbească despre treburile organizației, și-l aleseră organizatoric pe mecanicul morii, care se așeză pe scaunul rămas gol, scaunul lui Gudică.

Spre seară, Costandin ieși din sat cu căruța, pe drumul care da în șosea. Era liniște, sălciile deveneau cenușii; printre frunzele lor prelungi strălucea încă lacul. Drumul era pustiu și cotit și Costandin mâna încet. La o cotitură, zări un om lângă un trunchiu noduros, chinuit, întortochiat, de salcie scorburoasă. Omul nu se ascundea, dar stătea ferit, așa ca să se poată asvârli în căruță din mers, și în spinarea căruțașului. Costandin trase scurt și cu putere hățurile de frânghie, aruncă bățul din mână și sări din căruță. Se îndreptă spre celălalt, cu mâinile goale. Da. Eftimie era. Gândurile încurcate, chinuitoare, sfredelind în miezul de nepătruns al aceleiași întrebări, și oboseala, mâhnirea, nemulțumirea, îl părăsiră parcă le-ar fi suflat un vânticel venit de pe baltă. Stătu față în față cu chiaburul. Se simțea rece, curat, ușor, ca o apă de munte, ca un vânt de Martie. Eftimie îl privea mestecând din măsele. Fălcile late i se frământau colțuros. Cu greu și le descleștă și zise printre dinți:

— Te duci la Oltenița, ai?

Costandin nu-i răspunse. Tăcea și-l privea cu ochii lui negri, adânci, plini de putere. Eftimie clipi sub privirea aceea străpungătoare și grea. Zise:

— Intoarce-te.

Niciun răspuns. Privirea grea. Ca un ciocan în frunte. Ca o palmă peste obraz. Ca o arsură de biciu. Eftimie încercă să se stăpânească, să-și oprească tulburarea nebună, simțind că peste două clipe nu va mai ști ce face. Mormăi grăbit:

— Nu te duci la Oltenița. Te sui în căruță și te 'ntorci.

Costandin îl privea cu ochi de piatră. Lui Eftimie i se păru că nici măcar nu clipiseră. I se părură mai mari decât niște ochi de om. Strigă, cu glasul spart:

— A, vrei să-l răzbuni pe Godea? Las' că-ți dau eu răzbunare, bolșevicule!

Se pipăi în brâu și trase fără grabă cuțitul lung și subțire, țipar de oțel albăstriu.

In clipa aceea Costandin își aminti de Gudică, de cum fluerase în înserare un cântec din războiu, și de fața lui mânjită cu țărână. Se uită la omul din fața lui, îl văzu cu cuțitul în mână. Așa fusese de când se născuse: cu cuțitul în mână la cotitură de drum, în drumul dreptății. Cuțitul lui era câteodată seceta, câteodată Vasile Cotulbea, totdeauna banii cusuți în saltea, îngropați în ziduri, depuși la bancă, atârnați, poli vechi, taleri și mahmudele, de gâtul nevesti-sii, de Paști... Și fața lui Gudică cu gura întredeschisă și buzele pline de pământ... Ii veni să plângă, o căldură și o mâhnire sfâșietoare dela inimă. Dar și o ură crâncenă. Simți că i se umflă tâmplele, că i se întăresc umerii, coarde de durere, că i se sgârcesc mâinile, ghiare, că i se lărgește pieptul gata să urle ca o fiară, și i se schimonosește fața. Nici nu știu că face încet un pas înainte, apoi încă unul. Il văzu pe Eftimie că dă îndărăt un pas, apoi încă unul. Cuțitul răsună pe o piatră, zăngănind spart. Apoi, deodată fața lui Eftimie se goli de sânge, ochii și gura i se căscară. Omul se întoarse și o rupse la fugă, cu capul înainte, printre sălcii. Pieri, urmat de bufnitul și treapădul bocancilor grei.

Costandin închise ochii. Bine că plecase, că altfel făcea o prostie... Dădu cu piciorul în cuțit, cu scârbă. Apoi mintea trează îl aplecă asupra cuțitului. Era o dovadă pentru mai târziu. Il puse în buzunar și se urcă în căruță, fără gânduri. Era pe drumul cel bun.

* * *

A doua zi dimineața se întoarse cu un delegat dela județeana partidului. Era un muncitor de vreo patruzeci de ani, cu fața brăzdată, cenușie, și părul cărunt. Era un om care părea moale sau obosit. Dar întreba fără să se ostenească. Voia să afle tot, să știe tot. După ce-i spusese tot ce știa, Costandin îl lăsă să-l descoasă pe Mialache și pe ceilalți, și se duse la Drăgan. Mialache îi zisese:

— Vezi, du-te la Drăgan. I-au tăiat azi noapte via.

Femeia lui Drăgan îi zise că omul ei e în vie și adăogă:

— Măcar acum, o să vorbească!

Și se uită ascuțit la bătrână, la soacră-sa, care torcea.

Costandin ajunse în vie când soarele începuse să se urce pe cer. Via era risipită pe o coastă, ca o turmă de paparude, printre alte petece, tot mici, ale altor săteni. Celelalte stăteau vii, proaspete, cu frunzișul sbârlit în soare, pătat de albăstreala pietrei vinete, pe alocuri încă umed de rouă. Via lui Drăgan avea o înfățișare ciudată. Tufele erau întregi. N'aveau nimic. Frunzele, ciorchinii, pământul sgrăunțuros și fărămițat de primprejur, ca și la celelalte. Dar era ceva bolnav în ea, o aplecare, o gălbeneală a frunzelor, ceva moale în codițele fiecăreia; parcă de pe acum răspândea mirosul sălciu al unei bălți pline de verdeață putredă.

Drăgan stătea în capul viei. Era pe coastă, și aici izbise soarele întâi. La sosirea lui Costandin se aplecă și-i arătă coardele tăiate dela butuc, zemuind viață întreruptă. Vițele stăteau în aer, legate de araci cu zecile lor de cârcei, cu frunzele întinse în soare, gata să prefacă și să mistuie hrana, cu ciorchinii gata să adune toată dulceața soarelui de vară; dar erau retezate dela pământ și puterea li se scurgea, mustea din coarde ca din vine tăiate. Aici, sus, via începea să se ofilească tare.

Ion Drăgan zise:

— Ia uită-te la ele... Trăiesc, mă. Sânt tăiate, dar încă trăiesc... O să moară pe la amiază... Nu le mai pot scăpa!...

Costandin îl întrebă apăsat:

— Știi cine ți-a făcut-o?

Peste privirea celuilalt trecu iute o aripă de umbră. Frica. Zise:

— Nu știu, Costandine... De un' să știu? Cine avea ceva cu mine?

— O fi fr'un semn să taci din gură, să nu zici ce știi, că altfel îți face și ție ca viei, ai?

Omul, înfricoșat, rămase mut. Costandin dădu din umeri și plecă. Pe nesimțite, frunzele viei ucise erau din ce în ce mai triste, mai plecate, mai cenușii, și coardele retezate musteau mai departe sângele dulce al strugurilor care nu aveau să se coacă niciodată.

Omul rămase așa multă vreme. Stătea cu spatele la soare, și umbra lungă până la jumătatea viei, se strânse, se chirci, i se retrase sub tălpi, ofilită și nimicită pe încetul de văpaia albă a amiezii. Stătea și privea dus frunzele palmate cu multe colțuri, mladele palide și ciorchinii neîmpliniți. Uita de sine pe încetul, i se topeau gândurile și i se strecura puterea în sita deasă a țărânei grăunțoase, ca zeama din vinele viței. Credea că și carnea lui se face veștedă, lâncezește și piere de dinăuntru, și că numai de departe zărit mai seamănă a om, cum părea de departe via neatinsă: dar că amândoi erau doar părere, amăgire și fum, verdeață veștedă cu mirosul sălciu de eleșteu cu apa groasă și plină de ierburi lungi și putrede.

Când simți dogoarea cumplită că-l apasă pe cap, pe ceafă, între spete, ca o namilă de jăratic care ar fi îngenunchiat pe el să-l zdrobească, Ion Drăgan se așeză la umbra unei tufe de viță și rămase mai departe să se uite cum moare via. Nu mai băga de seamă înaintarea prăpădului, dar îi simțea sfârșeala în el, alături și împreună cu a fiecărui butuc.

Nu întoarse capul când auzi fâșâit de tălpi goale pe potecă. Nevastă-sa era. Își ținea un colț al cârpei din cap, lipit pe gură. Se uită la vie și ea o vreme, apoi se așeză lângă bărbat și zise:

— Las'o, că n'om muri de asta...

Omul mormăi:

— Nu mi-e că-i a mea... A oricui să fi fost, și-a făcut păcat cu ea...

Tăcură. Apoi femeia zise iar, cu necaz:

— Te băgași la stăpân.

Ion Drăgan strânse din fălci și nu zise nimic. Nevastă-sa urmă, cu un fel de batjocură:

— De când cu seceta, două veri îi munciși degeaba și tot nu i-ai plătit...

— Zice el că nu!

— Te-ai plătit și te-ai răsplătit, cât nu făceau sacii lui de porumb nici aur să fi fost. Ai ascultat-o pe mă-ta, și te-ai băgat slugă...

Omul zise cu jumătate gură:

— Parcă numai eu...

Femeia zise iute, întărâtată:

— Ce, dacă alții au fost proști, să fii și tu? Dar tu prost ai fost și prost ai rămas.

Ion Drăgan se uită la ea printre ploapele strânse. Îi venea s'o omoare. Ea însă parcă nici nu-și dădea seama ce zisese și privea via cu frunzele mai întunecate decât cele dimprejur. Vie cenușie și moartă. Avea dreptate; dar era muiere slabă. Putere avea el. Se ridică încet de pe jos, și-i zise fără să se 'ntoarcă la ea:

— Hai, scoală, ce stai?

Și o luă înainte. Femeia sări iute în picioare și-l urmă; se uita după el și zâmbea ciudat, cu mulțumire și parcă întinerise, parcă era o drăcoaică de fată.

*

Tovarășul dela județeana partidului bătu în masă cu cartea de membru a lui Vasile:

— Nu. Nu ți-o putem lăsa.

Împrejurul mesei mai ședeau Costandin, Mialache, mecanicul morii și Petrică al lui Dorobanțu. Vasile pusese coatele pe masă și înfipsese mâinile în obraji. Se uita pierdut la cărticica roșie.

— Partidul are să hotărască, tovarășe Vasile, dacă mai poți rămâne în partid sau nu. Eu îți spun cinstit: nu cred. Nu se poate rubedenie și prietenie cu chiaburul, și să fii tovarăș cu noi. Până la urmă ajungi la omor, la furt, la împilare. Dacă închizi ochii, sau măcar gura, cum faci dumneata, gata, ți-ai dat în petec cu el, nu mai ești de-ai noștri. Atâta pot să-ți spun. Îmi pare rău că nu ți-au spus mai de mult tovarășii ăștia...

Vasile murmură, cu ochii în gol:

— Mi-au spus...

— Da, dar nu ți-a folosit, zise scurt și rece omul și-i făcu semn lui Costandin. Luându-l la o parte, îi șopti:

— Plec. Atâta era misiunea mea... Eu raportez.

— Nu, tovarășe, stai, că are să ne spuie tot.

Și așezându-se călare pe un capăt de bancă, Costandin întrebă:

— Ce ți-a zis, a din urmă vorbă, ai, Vasile?

Vasile stătea cu pumnii în obraji, ceea ce îi strâmba trăsăturile și-i schimonosea gura. Zise:

— A zis: ce, mă, pentru ăsta să ne certăm noi, tovarășe?

Apoi ridică ochii și-i roti speriat dela Costandin la omul dela oraș și la Mialache. Dădu cu palmele în masă. In obraji îi rămăseseră semne roșii. Strigă cu groază:

— Nu m'am atins nici de un fir de păr din capul lui! I-am strigat lui nea Eftimie: nu da, nene, că-l omori! Eu n'am știut ce vrea!

Apoi își îngropă fața în palme și gemu înfundat:

— Tot un drac e... nu-l mai pot învia...

Și începu să plângă cu hohote, ca o femeie, gemând și clătinând din cap:
— Gudică, ce ți-am făcut, Gudică, păcătosul de mine, ce ți-am făcut...
Costandin simți că-i e greu să-l mai asculte cum se jelește, și ieși afară în soare. Clipi din ochi în lumina orbitoare. Lângă zid, câinele care dormea cu un ochi, clănțănind din când în când după vreo muscă, începu să mârâie. Intrase în curte Ion Drăgan, cu nevastă-sa și cu maică-sa.
— Măi, Costandine...
Costandin nu zise nimic. Aștepta.
— Uite, să-ți spuie maică-mea cum a fost. Eftimie a fost.
Și întorcându-se către bătrână, o îndemnă fără blândețe:
— Zi.
Ca și cum ar fi fost străină de ei și ar fi povestit un lucru întâmplat departe, de mult, bătrâna povesti, cu obrazul ei vechi și sbârcit, nemișcat ca o scoarță de copac. Noră-sa o privea cu ochii îngustați și cu o subțiere în colțul buzelor, mai puțin decât umbra unui surâs. Când bătrâna termină, Ion Drăgan se uită întunecat și întrebător la Costandin. Acesta zise:
— Bine, nea Ioane. Și Vasile, tot așa ne-a zis c'a fost. Acuma, ne ducem să-l ridicăm.
Neîncrezător, Ion Drăgan întrebă:
— Pe Eftimie să-l ridicați?
Costandin dădu din cap în semn că da. Omul stătu o clipă scurtă în cumpăna, apoi se întoarse și plecă repede. Nevastă-sa strigă după el:
— Un'te duci, Ioane?
Și ieși din curtea strâmtă a primăriei. Bătrâna nu se mișcă însă. Murmură, mestecând din gingiile pustii:
— S'au pornit cu dușmănia...
Costandin o împinse înăuntru, și o puse să povestească iarăși tot ce știa. Vasile o privea cu gura căscată. Apoi se apucă iar cu palmele de tâmple și începu să ofteze clătinându-se pe scaun:
— Gudică, frățioare, Gudică...
Ceilalți eșiră afară cu Costandin, se sfătuiră o clipă, apoi eșiră în uliță. Mergeau încet. Din când în când, unul se desprindea și se apropia de gardul vreunei curți, deasupra căruia apărea un cap.
— Un'vă duceți, mă?
— Hai și dumneata, nea Ilie. Ne'cem la Eftimie să-l ridicăm. Il ducem la post.
Omul stătea o clipă atent, apoi întreba:
— L-ați dovedit?
— Adinioarea l-a dat în fapt a lui Drăgan, mă-sa.
— Stai că viu și eu, zicea omul grăbit și dispărea după gard, să caute ceva în fundul curții.
Cel din uliță striga:
— Lasă, nea Ilie, că sântem mulți. Nu-ți trebue.

Dar totuși omul ieșea pe poartă sbârlit, cu securea în mână:
— Ce știi tu, ce face ăștia la disperare?
Pe măsură ce treceau prin inima satului, prin « centru », ceata se mărea. Uneori, câte un om care cioplea un lemn lângă căruță în curte, venea și-i întreba ce fac, unde se duc. Când îi spuneau, amuțea, îi lăsa să treacă și rămânea în urmă, cu ochii după ei.
— Nu vii, mă nea ăla?
— Viu, da 'stai să termin cu coada asta de topor...
Dar nu venea. In schimb, dintr'un car de fân care scârțâia încet, un om îi strigă:
— Ce e, măi?
— L-am dovedit pe Eftimie. Ne 'cem să ne curățăm de el.
Omul îi dădu bățul din mână copilandrului de lângă sine și sări jos în pulberea drumului, alăturându-li-se:
— Zi, l-ați dovedit? Așa-i că el a fost?
Erau mulți acuma și plutea deasupra lor un freamăt de glasuri. Dar când se apropiară de casele lui Eftimie, vorba conteni. Tăceau, mergeau mai încet, și se strângeau unii într'alții, de-și simțeau umerii. In fața porții se opriră. Costandin ieși înainte, dădu cu piciorul în poartă, intră, și ceata năvăli buluc.

* * *

Era amiază, ceas mort, de zăpușeală care-ți fierbe creerii sub țeastă. In cămașe și ismene, Eftimie stătea după obloane și pândea nemișcarea și tăcerea satului. Și pe el îl stăpânea un fel de moțăială, un fel de sfârșeală, de adormire a minții. Făcea planuri încurcate, să plece din sat, să-și desgroape banii și să fugă cu ei la oraș, să se mute numai în Hotare... Apoi se răsgândea. Cine poate să-i facă vreun rău? Dușmănia, da, este. O simte cum îl înconjoară, cum vine dimprejur, din satul adormit sub arșița de August, cum trece prin pereți. Dar el e tare, și dușmănia e un abur, o amăgire. Ce-i pot face ei? Nimic. Nimeni nu va vorbi, nimeni n'are vreo dovadă. Cine a prins ceva, va tăcea. L-a văzut de altfel și pe șeful de post: moale, nehotărît. Costandin... Asta e. Asta, bolșevicul, și cu golanii ceilalți. Ce m'o fi apucat să mă speriu așa de el? Parcă nu mai am nicio putere, de atunci. Parcă mi s'au tăiat picioarele și mâinile. Imi vine numai să dorm. Dar nu se poate dormi, că-ți intră pe gura deschisă dușmănia, ca șerpii care le intră ciobanilor adormiți pe câmp.
Il trecură sudori reci. Se repezi într'un colț al odăii, și scoase o cărămidă din zid. Oftă, ușurat. Cutia de fier era acolo. Se ridică și văzu negru în fața ochilor: n'ar fi trebuit să se aplece cu capul în jos. Și l-a slăbit ce s'a petrecut în ultimele zile. Când se feresc oamenii de tine și întorc capul să nu te vadă, de fiecare dată parcă ți-ar lua putere. Când ești singur de tot, ce folos cutia de fier, ce folos pătulul plin și lotca sau năvodul cel mare cu care pescuesc flăcăi săraci cu leafă câțiva lei pe zi?

E rău când te oropsește satul. Dar și mai rău e când te dușmănește și-ți intră în curte cu dușmănie. Uite-i cum intră pe poartă... Mulți mai sunt! Pandurul de Costandin, și Mialache cu pălăria de paie, bolșevicii, unul străin, trebue să fie venit dela oraș, și Gheorghe, ăla de a vrut să-l omoare fiu-meu, și chiar și Drăgan, pe la coadă, cu furca în mână, să-și răsbune pentru vie, și mulți alții — ăstora ce le-oi fi făcut? Or fi de când cu seceta, eu i-am și uitat. Or fi și mai de demult. Ho, haitelor! Ce vreți dela mine? Ho, lupilor! Ce vreți să vă dau? Lăsați-mă că zău n'am făcut nimănui nimic. Ce v'am făcut, oameni buni?

Cercul se strângea împrejurul lui, tot mai mult. Dar înainte de a-l atinge ei cu mâinile, el le simți dușmănia cum îl înghesuie, îl strâmtorează, îl înnăbușe. Il goneau din rândul oamenilor, și își pierdea de aceea orice e omenesc. Se trânti pe jos, dând din mâini și din picioare și scoțând țipete ciudate. Se tăvălea, se svârcolea, ca un vierme din aceia mari, groși, grași, albi cu capul negru, care trăiesc în rădăcini putrezite de copaci morți. Oamenilor nu le venea să pună mâna pe el; dar până la sfârșit tot trebuiră să-l ia pe sus, ca să-l ducă.

PETRU DUMITRIU

NEGURA, II

Măgură își tot trăgea casca pe ochi, sub invălvorările zorilor. După ce se opri și privi lung acoperișurile târgului, se amestecă printre căștile în mers, căzut din umeri și toată întâmplarea i se depăna pe dinaintea ochilor.

Cutreierase ulicioară cu ulicioară, casă cu casă. Călca peste oameni morți la praguri, nimerea în odăi înguste unde zeci de bărbați, prunci și femei stăteau îngrămădiți prin unghere, cu răsufletele oprite, intra prin ogrăzi, prin grădini tăcute care dădeau în câmp; trecea garduri și ciocănea la geamuri stinse.

Nimeri la ușa casei mult căutate, cunoscând-o după bătrânul cu barbă albă care se svârcolea la pod întrebând cu glas cutremurat:

— De ce? De ce?

— Unde-i Hanora?, întrebă Măgură, plecându-se asupra lui.

Bătrânul tăcu îndelung.

— Unde-i?, întrebă iar, apucându-l de haina udă de sânge.

— Câne..., se cutremură bătrânul; și adunându-și puterile se săltă în coate, stupindu-l drept în obraz. Ucigașilor... horcăi, lungindu-se la loc și cutremurându-și picioarele.

«M'a stupit cu sânge»..., își spuse Măgură, după ce-și șterse fața cu dosul mânii.

In încăperea pustie mieuna o mâță și s'auzea un scâncet de prunc. Porni către încăperile din fund și sări la o parte cu inima înghețată, când atinse cu mânile un trup greu care se legăna într'o ușă. Auzi undeva în fund, către grădină, niște glasuri încete, speriate și feri la o parte trupul spânzuratului, lovindu-l cu umărul. Deschise o ușă și rămase în prag, uitându-se cum o săteancă bătrână o îmbrobodea pe Hanora cu o basma țărănească, bocind încet.

— Taci, taci... o sfădea un moșneag, tot ridicând un felinar să le lumineze mai bine. Nu te încurca atâta, bre babă... Imbrobodește-o odată... Eu, de-atunci îmbrobodeam zece muieri...

— Să taci... Că te știu eu..., răspunse bătrâna, punând pe umerii fetei un suman. Acum, hai repede, fata mamei, că 'ndată s'or zări zorile... Fă 'nainte, moșnege...

Abia atunci îl văzură în prag pe Măgură. Hanora scoase un țipăt, ca și la începutul nopții, ducându-și mâna la sân.

— Oricine-i fi.., spuse moșneagul către ofițer. Oricine-i fi, să nu te-agăți de fata asta, că ea-i ca și a noastră... Că ce-i dacă-i de alt sânge? Soarele, că-i soare și încălzește deopotrivă...

— Eu îl mănânc cu unghiile..., se mânie bătrâna. Ia 'n să 'ncerce să-i facă ceva...

— Hanora..., bolborosi Măgură, întinzând mânile.

— Să n'o atingi..., țipă bătrâna.

— Ce vrei?, îl întrebă moșneagul, punând jos felinarul și apucând dela ușă o furcă cu trei coarne. Ia 'n să 'ncerci, domnule ofițir... Aista vi-i războiul sfânt? Să vă bată Cel de Sus... Noi, în tinerețele noastre, dam războiu dușmanului, când ne năvălea glia... Ce v'au făcut pruncii și fetele nevinovate?...

— Moșule..., eu nu-i vreau răul...

— Atunci las-o și du-te. Las-o în seama noastră. Că avem noi grijă de ea. Am venit anume din sat dela Havârna.

— Hanora..., rosti iar Măgură. Trebue să fugi...

— Auzi, nebunul..., se mânie bătrânul. Ii ceri să râdă poate, boierule? Știi prin ce crâncinătate a trecut? Pe-ai ei i-au omorît cu patul puștilor...

— Eu nu sunt vinovat, oameni buni...

— Și ce-i vinovată fata asta, săraca?, îl întrebă moșneagul. Ți-au stârnit tunurile mintea... Asta așa-i, cum sânt eu moșul Pană din Havârna...

Se așeză în fața fetei, cu furca ridicată, gata să-l izbească. Afară, departe, s'auzeau pași grăbiți și plânsete. Glasuri răstite suduiau amarnic. Impușcături spintecau noaptea. Cineva izbi ușa din spre uliță și pași hotărîți bocăneau străbătând odăile goale, venind spre dânșii.

— Luați sama... strigă careva din urmă. Este în ușă un spânzurat...

— Un spânzurat?, întrebă un glas mânios.

— Un spânzurat, domnule locotenent. In fund se zărește lumină...

— Vezi cine's..., spuse locotenentul și se miră după aceea cu glas tare:

— ...că mare limbă a scos ista din ușă... Ia 'n vină și taie funia...

— Hai repede..., spuse moșneagul către Hanora și către bătrână, ridicând felinarul. Domnule ofițir, dacă ai în lume vreun Dumnezeu, nu spune soldaților cine-i fata asta...

Deschise ușa de-afară și foșnetul pomilor umplu încăperea odată cu o puternică mireasmă de flori de câmp.

Jandarmii izbiră ușile și toți se văzură înconjurați între baionete.

— Ce-i?, întrebă moșul Pană, fără a-și pierde cumpătul.

— In numele legii..., strigă un ofițer. Cine sunteți?

— Ofițer român..., rosti Măgură. Aiștia-s părinții mei, — mi-au venit de-acasă din Havârna.

Și spuse către bătrâni:

— Așa cum am vorbit. Duceți-vă repede... Vă apucă miezul nopții. Cu bine... Hanora...

Și-i luă obrajii în palme:

— Cu bine... Cu bine... După războiu... la Havârna...

Și ea abia-și stăpânea hohotul de plâns, răspunzându-i:

— Imi ești un adevărat frate... Cu bine... la Havârna...

— Dumnezeu să te păzească de glonț..., îl blagoslovi bătrâna, și Măgură, cu inima bătându-i la gât, ocoli grămezile de oameni trântiți în mijlocul drumului, și intră în câmpie; luminoase erau zorile; prin ierburile foșnitoare țărâiau gâzele; cerul adânc era verde ca o altă câmpie. Răsăritul era copleșit de niște grădini; războiul parcă încetase, ca printr'un farmec; molcome ardeau focurile în bivuacuri; o trișcă suna și-i răspundea de departe un viers de doină, trist ca un plâns.

Se adânci în câmpie și cu cât larma armatelor se stingea, trecutul prindea ființă; se opri sub un arbore și se întinse cu fața la cerul adânc, ca odinioară, în vacanță, în câmpia Răchiților. Abia doi ani trecuse din acel Septemvrie când i-a venit ordinul de chemare și parcă se scurseseră, de-atunci, veacuri. Se afla la Iași; în drum spre regiment trecu pe-acasă și maică-sa, preoteasa Raveica, abia găsi pentru el, la plecare, câteva vorbe de blagoslovire; căci la drept grăind, el fusese de mic ca un ghimp în viața părinților. Tot satul știa că se născuse printr'un păcat. Preoteasa Raveica la amurgul tinereței, se îndrăgostise de-un flăcău, voinic, chipeș, unul Mitru; dragostea aceea a fost ca un foc repede. Mitru era cioban — și îmbrobodită până peste ochi, îmbrăcată într'un suman de țărancă — ea părăsea satul pe la potolirea amurgului, mergând grăbită spre stâna lui, să-și vadă mioarele. Măritată prea de tânără cu un om aproape bătrân, se dărui ciobanului aceluia voinic, pe jumătate sălbatic, cu desnădejde. Popa Măgură îi prinse urma — dar tăcu. Stând în cerdac și cetind la para lumânărilor, o aștepta și-o privea lung cum vine îmbujorată sub broboada albă. La o vreme ea nici nu-și mai ascunse, de el, dragostea.

— Cel puțin să fi găsit un om mai de soiu..., i-a spus el odată și ea i-a răspuns, întrebându-l:

— Oare para focului alege?

Singură în încăperea luminată de candeli, privea în târziul nopții spre focul din câmpie al ciobanului. Acolo, în hămăitul dulăilor, Mitru, întins pe o piele de berbec, o aștepta cântând din fluier. Pletos, cu ochii plini ca de un fior de spaimă, o întâmpina între focuri și o cuprindea cu brațele puternice, ducând-o pe sus în coliba de stuh. Dulăii încetau din hămăit și focurile luminau în fața stânii ca niște focuri de pază.

Către toamnă, Mitru muri într'o năprasnă. Intr'o noapte în marginea satului s'a auzit un răcnet. Oamenii săriţi din aşternuturi, l-au găsit pe cioban într'un pârâu, cu gâtul tăiat, pe semne de topor. Mulţi spun că prin vecinătate, printr'o ulicioară, ar fi fost zărită umbra popei. Dar, cine poate să jure pentru un flăcău străin, de pripas, cum era Mitru? Trei zile a stat el întins în şanţul acela, aşa cum picase sub toporul ucigaşului; după aceea l-au îngropat fără lumânare la cap, fără prapuri, în vechile lui cămăşi ciobăneşti; l-au îngropat într'un colţ al ţintirimului, un colţ fără umbră adâncă de cireşi şi nuci, la un loc cu ţiganii şi sărăcimea.

Şi astfel, în scurtă vreme, preoteasa născu un băiat. «Nu-i rodul meu, dar trebue să-l ţin şi să-l cresc de ochii lumii»..., îşi spuse popa. Şi băiatul, crescu, sub privirile pline de ură ale părinţilor. Şi cu cât traiul îi devenea un iad, preoteasa prindea a-şi urî fiul; şi-l ura mai avan decât bărbatul său. Ii părea rău că-şi sdrobise liniştea căminului, pentru o rătăcire. Uneori, de Rusalii şi în sâmbete de pomenire a morţilor, urca pe deal, la nucii şi vişinii cimitirului, parcă ademenită de o umbră. Aprindea lumânări şi tămâie în hârburi, la gropile neamurilor. Şi când căta cu ochii în spre cotuna morţilor săraci, parcă i se năzărea între buruiene umbra lui Mitru, aşteptând-o cu braţele deschise, cu ochii înfioraţi de spaimă. Hămăiau dulăii undeva în dosul unei umbre. Atunci, preoteasa se înnegrea la faţă şi-o cuprindea pentru Gheorghe, rodul dragostei cu ciobanul, un puternic simţământ de dragoste.

Cobora cu grabă, ocolind drumul mare; cobora de-a-dreptul prin uliţa lui Talecica, sărea pârâul lui Pârpoc şi intra în ogradă cu inima bătându-i la gât de dragoste pentru fiul ei. Dar, cum îl vedea, rămânea cu vorbele în gât, cu mânile în gol, în faţa acestei odrasle care-i otrăvise pentru totdeauna liniştea căminului. De supărarea acelei ruşini, popa Măgură se topea văzând cu ochii. Gheorghe ajuns în anii liceului, n'avea niciun cuvânt bun pentru acest tată care mereu îi aducea aminte că-i născut din păcat şi că-l creşte numai de ochii lumii. Abia dacă-i cumpăra cărţile pentru şcoală; dus între străini, la Iaşi, băiatul cunoscu mizeria de pe la cincisprezece ani; stătu în gazdă prin râpile Ţicăului, în nişte bujdeuci umede în toiul verilor şi îngheţate iarna. Strâns în paltonaşul ros, citea dârdâind de frig, cu degetele îngheţate. In studenţie, părinţii nu-i mai trimiseră nimic. Popa muri, iar preoteasa i-a trimis vorbă: «Eşti mare, descurcă-te»...

Hei... anii aceia de studenţie... Fiecare zi se însemna printr'o jumătate de borş la cantina «Lauer» şi era o întâmplare mare când putea cere chelnerului un borş întreg... Indoit de spate, galben la faţă, urca scările în hotelul «Bejan» de pe Râpa Galbenă, către cămăruţa lui, printre zidurile pururea umede. Il înveselea un pic zâmbetul pururi neşters al colegului Divan Ion, care, stând sub plapoma roşie plină de lip, îmbrăcat în palton şi încălţat, îl întreba:

— Incă nu m'aşteaptă maşina la scară? Ascultă, Măgură: pe cuvântul meu... Intr'o zi pe când am să cobor din această hardughie, are să m'aştepte jos o maşină albastră. O mână albă are să deschidă portiera... şi colegul tău, Divan Ion are să urce în maşina plină de parfum femeiesc. In faţa unui palat, sus la Copou, maşina are să se oprească... Deodată, o uşă tainică are să se deschidă... şi am să urc la braţ cu o cucoană falnică nişte trepte somptuoase... Holuri... Şi holurile vor fi pline de arbori şi plante exotice... Pretutindeni, sofale şi fotolii...

Intr'o încăpere adâncă, o masă plină cu toate bunătăţile de pe lume... Ha-ha-ha... adio jumătate de borş la «Lauer»... Divan Ion nu va mai umbla după aceea, pe jos, în bocancii lui fără tălpi...

— Divan Ion... prinzi a mă enerva...

— Idiotule băiat de popă... Ascultă numai: femeia aceea trebue să fie mândră, plină ca o grădină... Ce crezi?

— Cred că visezi cai verzi, prietene... Mai bine ai pune mâna pe carte...

— S'o ia dracul de carte... Intr'o zi pe când voiu cobori din hardughia asta...

Zilnic oraşul era plin de mişcări studenţeşti. Străzile se umpleau de lume, sub fulguirea înceată a omătului. Pornind dela Râpa galbenă, din Păcurari, grupurile cu bâte şi steaguri treceau strigând pe Lăpuşneanu şi urcau spre Copou, în faţa Universităţii unde tineri aprinşi de ură, urcau pe statuia lui Kogălniceanu şi ţineau lungi discursuri, înfierbântând studenţimea flămândă... Vinovaţi de traiul mizerabil al studenţilor, de foamea lor, de hainele lor rupte, de camerele reci şi ca mormintele, ieşeau totdeauna Evreii. Şi, biată masă de manevră în mâna partidelor politice pentru schimbarea guvernelor, studenţimea se lăsa la vale către mahalalele evreieşti, către ploşniţăriile din Târgul-Cucului, cu ciomegele. Făceau lucrul acesta pentru un borş cald căpătat de pomană la o cantină cuzistă sau legionară şi pentru un colţ de pat fără saltea la vreun cămin cuzist sau legionar. Lozinca era: «Studentul trebue să ţie cu o mână cartea şi cu cealaltă puşca»... Dar erau şi de cei care nu se lăsau ademeniţi de aburii farfuriei cu borş; strângându-se în mizeria lor ca într'o carapace vâscoasă, studenţii aceia învăţau cu desnădejde, ţinând să se aburce singuri din sărăcie. Pentru asta, erau urîţi de ceilalţi studenţi; li se spunea că's conştiinţe vândute, suflete fără iubire de ţară; căci niciodată, nu luau parte la ciomăgirea sărăcimii din Târgul-Cucului.

Odată pe când grupurile cu steaguri coborau din spre Universitate răcnind, la deal urca o haraba plină de saci, trasă de un căluţ rablăgit mânat de un evreu bătrân, istovit de trudă.

— Iată duşmanul.., răcni unul din grup, repezindu-se asupra bătrânului cu buzduganul.

Fapta asta produse o adâncă scârbă; cu capul crăpat, bătrânul fu lăsat pe trotuar până a doua zi. Măgură nu se putu stăpâni şi, părând un pitic lângă prietenul său Divan Ion, un flăcău uriaş, cu nişte umeri largi, prinse a răcni:

— Ticăloşilor... Ticăloşilor... Credeţi că ţara merge greu din pricina acestui harabagiu? Sclavi ai farfuriei cu borş...

Unul din grup se repezi la dânsul cu buzduganul și, de n'ar fi fost prietenul Divan, i-ar fi crăpat capul . . .

Și astfel, din ziua aceea, sufletul lui Măgură se despărți pentru totdeauna de generația lui. Se dădu cu patimă cărților, luând examen după examen, fapt care atrase asupra lui ura colegilor. Sta pururi la bibliotecă, lângă o fată măruntică cu ochii plini de deșteptăciune. Odată, pe când afară se lăsa o noapte dușmănoasă cu viscol, pe săli porni bătaia.

Un grup de vreo cincizeci, îngrămădiseră într'un colț câțiva evrei și câțiva români cu « conștiințele vândute ». In scurt timp, Măgură și Hanora fură smulși din bibliotecă. Atunci, pentru întâia oară în viață, Măgură își încercă pumnii. Ocrotind fata cu trupul lui lovea în toate părțile, în timp ce prietenul Divan Ion, despica mulțimea, înalt, cu umerii lui largi, scoțând un fioros chiot ... Grupul de bătăuși se risipi, căci cine se putea pune cu ciobănoiul acela coborît la școală în opinci și în cămăși mirosind a zăr, de-a-dreptul de pe Rarău ?

In sara aceea, Hanora, pășind liniștită între cei doi colegi, ajunse acasă târziu și rămase în mijlocul încăperii, cu gândul la Măgură; la fel acesta, urcând în blestematul hotel « Bejan », simți pentru ea un larg simțământ de ocrotire. Numai Divan, băgându-se sub plapomă încălțat și înfășurat bine în palton, rosti:

— Pe cuvântul meu, Măgură . . . Intr'o zi am s'aud jos un claxon nerăbdător . . . Contesa, cu mâini albe, are să-mi deschidă portiera . . . La Copou, un palat cu portal înalt . . . Incăperi adânci, cu sofale și fotolii . . .

Măgură, însă, simți pentru întâia dată nevoia de a fi singur cu gândurile lui, gânduri care-l încercau pentru întâia dată.

Veni o primăvară albastră și Iașul înflori din toți salcâmii și liliecii. Mireasma grădinilor și ulicioarelor luată de un lin vânt de sară, plutea pe străzi, ca în așteptarea unei mari vești bune. Ferestrele, deschise spre tuspatru zările pământului, ardeau în rubiniul amurgului. Casele și căsuțele ieșeau, albe, din anotimpul viforului; numai hotelul « Bejan », afumat, scorojit, uriaș ca o pușcărie, sta, negru deasupra Râpei-galbene; chiriașii lui ieșeau și intrau tot în paltoane, căci, dintre pereții aceia groși cât niște contraforturi, umezeala și frigul nu ieșea nici în toiul verii. Clădirea aceea era concepută și zidită de un inginer ciudat, închis la chip.

Din zori, Măgură urca la Copou, între tei. Cetea și, împreună cu Hanora, privise de-atâtea ori amurgurile din spre Păcurari. Departe, peste dealuri, se zăreau ca niște pâcle albastre, munții; văzându-i Măgură se gândea la obârșiile lui Divan Ion; și-l chemă, odată, să-i arate depărtările natale.

— Lasă-mă . . , se mânie prietenul. Nu-mi scociorî o rană care mă doare . . .

Apoi, schimonosindu-și fața într'un fals zâmbet, adăugă:

— Pe onoarea mea băieți . . . Intr'o zi, o portieră are să se deschidă. Niște ochi verzi au să-mi surâdă . . . « Care ți-i numele ? », am s'o întreb eu pe femeia misterioasă; ea are să-mi răspundă: « Azyadè » . . .

Și astfel, Măgură și Hanora simțiră pentru copilul acela uriaș, cu suflet îndurerat, ceva care trece dincolo de frăție. Curând erau văzuți mereu tustrei, Divan planându-și pe deasupra lor un larg zâmbet. Li se spunea « Trio-Divan » — și acum, înainte de amurguri, părăseau orașul, urcând spre Cetățuia de unde ochii sunt luați de mirajul albastru al munților.

Incepuse războiul. Măgură primi ordin de chemare și « Trio-Divan », se risipi. Hanora trecu granița la Herța, iar Divan Ion se întoarse pe Rarău la stâna părinților.

Abia doi ani trecuseră și războiul acoperise vremea aceea cu amurguri copleșind-o ca sub un munte. Acum Măgură se gândea cum l-a încătușat războiul răpindu-i orice libertate, orice impuls care n'ar fi în litera regulamentelor. Și-i era parcă rușine: « Ce degradare ! . . . Sunt ca o biată frunză și mă svârle uraganul unde vrea ». La Mușenița avusese de gând să se împuște; cel puțin să-și ia singur viața cu mâna lui în semn de ultimă libertate . . . Dar viața dintr'însul fusese mai tare; frica, asemenea unei platoșe cu țepi, se așează între el și gloanțe . . . . Acum, mergând spre companie, nu vedea în ființa lui nicio zare; doar războiul sur, urît ca un munte de lut . . . Porni prin iarba umedă, către bivuacurile cu focuri stinse. Către Răsărit, prindeau a mărșălui, repede, infanteriile. Majuri somnoroși, înainte de a da trenurilor de luptă comanda de plecare, luau în pumni milițienii, suduindu-i. Câmpia se umplu de armate sure, de cavalerii și artilerii; cercetași călări, stând încremeniți pe zare, scrutau depărtările. Niște goarne sunau a pustie și desnădejde. Și totuși, pe deasupra acelei omeniri în mers, ciocârliile triluiau în scânteietoare văzduhuri, fluturii sburau printre colorile amețitoare ale florilor.

*

Târgușorul Herței rămăsese în urmă, cu ulițele pline de convoaie de osândiți la moarte. Mijeau zorile și jandarmii se sfădeau suduindu-se peste osândiți. Grăbeau, căci nu trebuia ca să-i prindă soarele; la răsărit, toți acești oameni trebuiau să fie sub pământ; așa suna ordinul colonelului Vartic care nu știa de glumă. Și mitralierele tocau fără întrerupere, după dealul cimitirului și după zidul morii.

Un major de jandarmi țipa în mijlocul uliței, cu un glas spart, suduindu-și superiorii, soldații și lumea întreagă . . . Războiu era acesta, că trebuiau să sape gropi pentru câte cincizeci-șaizeci de împușcați, cu lopeți Lineman ? Ce grijă aveau cei de pe la divizie și de pe la corpul de armată ?

— Cum o să le săpăm gropi cu lopeți Lineman ?, întrebă majurul. Ne trebue hârlețe . . . Eh . . . Maica lui de războiu . . . Unde-s hârlețele, soldat ?

— Mi-i sete . . . , țipă un prunc.

— Cui îi sete ?, întrebă majurul ? Ai răbdare . . . Indată îți pecetluiesc gura . . . pe de-a-pururea . . . Hai, leat, unde-a intrat dom'locotenent ?

— In casa din fața noastră . . . a prins una care voia să fugă . . .

— Marș . . . și spune-i să vie . . . Trebue făcut rost de hârlețe . . . eu . . .

Mai apoi o ușă scârțâi, se ivi o femeie sborșită; în urma ei soldatul spunea repezind-o:

— Hai . . . hai . . . Seca-ți-ar noada . . .

— De ce-ați stat atâta?, întrebă majurul. Nafura măti, leat . . .

Câteva palme pocniră una după alta și soldatul spunea:

— Nu's vinovat . . . să trăiți . . . Am stat . . . pân'a tot cercat dom' locotenent la noadă . . . Și n'a putut . . .

După aceea, locotenentul se ivi în prag și oamenii trântiți în colb își feriră ochii de lumina puternică a lanternei care stărui mult deasupra lor ca o baltă de soare.

— Inainte. . . marș. . ., strigă locotenentul din prag. Hei, plutonier, ai încă una la număr. . .

Oamenii se urniră din colb și când pruncul țipă din nou că i-i sete, se auzi o suduitură, un hârșâit de țeastă spartă și un răcnet al unei femei.

— Așa. . ., făcu majurul. Cu lopata Lineman. . . Hei, leatul cel cu noada. . . Na-ți lopata și șterge-o de sânge. . .

Convoiul grăbea către inima târgului, din ce în ce mai repede. Prin cer treceau unul după altul, mânați de-un vânt de sus, pâlcuri de nori roșii.

— Se zărește de ziuă. . ., rosti un glas — și soldații își duseră brațele spre obraji, să și-i acopere. Osândiții grăbeau, și cei sfârșiți se prăbușeau sub izbiturile lopeților Lineman.

— Colonelul Vartic. . ., rosti speriat locotenentul, când ofițerul în uniformă neagră, se ivi în pragul pretoratului. Mânați. . . Mânați. . ., șueră glasul locotenentului. Ne vede domnul colonel. . .

Ras proaspăt, cu mustața bine răsucită drept în sus, ca două cornițe, colonelul Vartic zâmbea mirosind o floare de romaniță.

— De ce ai întârziat, locotenente?, întrebă el, și de pe față nu-i mai pierea zâmbetul. V'am spus că până în zori toți trebue să fie la trei metri sub țărnă. . .

— Am întârziat. . . să trăiți. . . am întârziat. . . Pentrucă. . . să trăiți. . .

— Trădare. . ., strigă Vartic, strivind floarea și aruncând-o. Trădare de țară. . .

O vâlcă groasă cât degetul îi răsări drept în mijlocul frunții și se 'ncruntă asupra osândiților. Vâlca i se făcu nevăzută și zâmbi iar, grăind cu glas blând, scăzut:

— Locotenente. . . De-aci înainte avem de împlinit misiuni grele. . . Oamenii sunt nepregătiți. . . Ce-ar fi să-i trageți în fața mea o demonstrație?...

— O demonstrație. . ., bâlbâi locotenentul. Cum, domnule colonel? Aha. . . făcu după o clipită de gândire. Da. . . da. . . Aici. . . în fața dumneavoastră. . . Hei, comandanți de grupe. . .

— La zid. . . La zid. . . Mai repede. . ., strigau jandarmii și osândiții se prinseră unii de alții, strâns, din ce în ce mai strâns, și ca un vânt cu putere de uragan prinse a le tăia picioarele. Unii își acoperiră fața cu mânile. Cele

câteva glasuri care strigau amuțiră când locotenentul raportă colonelului cu un glas nefiresc, mai tare ca strigătul:

— Automatele sunt gata. . .

— Lăsați-i s'aștepte. . ., spuse cu glas scăzut colonelul, făcând semn locotenentului să-i deie de jos floarea de romaniță.

Și zâmbea într'una, mirosind adânc floarea, în timp ce ochii osândiților îl priveau împietriți. . .

— Spune femeilor să-și strângă pruncii la sân, să-i alăpteze. . ., spuse colonelul către locotennt. Ai înțeles? Ce te uiți așa la mine? Să-și alăpteze pruncii. . .

— Alăptați-vă pruncii. . ., strigă locotenentul.

Și se 'ntoarse spre colonel, cu gura uscată, și-l privea cu ochii împietriți ca ghiața.

— S'aștepte. . ., spuse încet colonelul și un mitralior oftă, căzând cu fruntea pe benzile de cartușe:

— Doamne. . .

— Insemnează-l cu două sute de trăgători. . ., spuse Vartic către locotenent, cu aceeași liniște.

Și soldatul oftă din nou:

— Of. . . Doamne. . .

— Gata. . ., rosti colonelul, făcând un semn cu mâna care ținea floarea și mitraliorii își săltară dela pământ piepturile.

O piatră svârâi prin aer, din spre zidul osândiților. Colonelul feri capul la o parte și piatra îi atinse tâmpla dreaptă, unde-i răsări o urmă de sânge.

— Care?, întrebă el, fără să-și piardă cumpătul. Care-a svârlit cu piatra?

Dintre osândiți se ridică o fată cu părul revărsat pe umeri, ferind la o parte trupurile, venind spre colonel și spre gurile mitralierelor, cu pas rar, măsurat:

— Eu am aruncat, câne. . . Imi pare rău că n'am avut grenadă sau pistol. . . Curățam pământul de o fiară. . .

— De-o fiară?, o întrebă Vartic și sprânceana dreaptă i se ridică în sus a mirare. . .

— De-o fiară, răspunse fata, în timp ce locotenentul striga:

— Taci. . . taci. . . taci. . .

— De-o fiară. . ., spuse ea încăodată și un glas dintre osândiți îi strigă:

— Liuza. . . fie-ți milă de noi. . . .

— Tot am să mor. . . Are să vie și ziua răsplății, câinilor. . . O să vă îngropați de vii, în pământ, de frica judecății. . . Impușcați prunci și femei, eroilor. . .

— Taci. . ., țipă la ea locotenentul și răcni fără să-și dea seama:

— Foc. . . Foc. . . Foc. . .

Colonelul Vartic, în zadar striga din răsputeri să se oprească focul; în zadar striga locotenentul, mitralierele mestecau benzile cu o iuțeală înfricoșătoare și la

zidul din fața pretoratului trupurile se frământau ca'ntr'o viermărae. Bărbați se cățărau pe gard de unde se prăbușeau în răcnete peste stârvuri. Femei cu prunci în brațe o luau la fugă din răsputeri drept către gurile mitralierelor și deasupra lor norii roșii tot mai tare grăbeau mânați de un uragan de sus.

Gurile muribunzilor vărsau sânge și ochii lor priveau țintă spre colonelul Vartic cum își tot duce la nas din ce în ce mai grăbit, floarea aceea de romaniță. Sprânceana dreaptă îi încremeni, sus, a mirare, urmărind chinurile osândiților. Tresărea de câte ori stârvurile, străbătute de șiraguri nesfârșite de gloanțe, se tot săltau dela pământ; picioare și brațe se desfăceau de trupuri, capete tăiate de gloanțe se dădeau de-adura în șanț.

Și colonelul gândea: «Azi, trebue să înaintez Diviziei lista de decorații. Oare la ce decorație să-l propun pe locotenent? «Mihai Viteazul»? Prea mare... Trebue încurajați soldații, în deosebi sergenții... Am să propun trei la «Virtutea Militară»...

Și se vedea și dictând furierului faptele lor de arme: «...pentru devotamentul și abnegația»...

Mai apoi, în zadar striga locotenentul la mitraliori, să oprească focul. Intre stârvuri se ridică o singură dată o mână albă; un trup se răsuci scurt cu fața 'n sus.

— Incetarea..., făcu semn colonelul Vartic către locotenent. N'auzi? încetarea...

Și locotenentul în zadar izbea cu cisma în coastele trăgătorilor; cu gurile încleștate, încremeniți lângă automatele cu țevile înroșite, aceștia trăgeau mereu, la nesfârșire.

— Opriți... Incetarea..., răcnea colonelul; și locotenentul apuca trăgătorii de centuri, trăgându-i la o parte în zadar, căci oamenii se asvârleau din nou la pământ trăgând din nou.

«Beția focului»..., gândi Vartic; cu așa flăcăi, cucerim nu Rusia, ci lumea»...

Și înlemni cu romanița la nas, când un trăgător tras de centură de către locotenent, se svârli în picioare cu ochii mari de mânie, cu amândoi pumnii ridicați:

— Ce vrei? De ce nu mă lași?

— Incetarea... N'auzi? Incetarea..., strigă locotenentul, svârlindu-se la o parte, în timp ce soldatul se lăsa din nou la pământ; și cum benzile de cartușe i se isprăviseră, apucă mitraliera cu amândouă brațele, izbucnind într'un hohot de plâns...

— A înnebunit... rosti un încărcător, în timp ce trăgătorul gemea printre hohote:

— Benzi... Benzi... Benzi...

Și, desnădăjduit, bătea cu palmele în mitraliera care scotea din țeavă un fuioraș albastru de fum.

Când, în sfârșit, focul încetă cu totul, trăgătorul își săltă dela pământ capul, privind lung morții de lângă zid. Se ridică încet, și, fără să audă glasul mânios al colonelului, merse cu pas împleticit de om beat, către șanțul cu stârvuri. Privi lung morții sfârtecați și luă în brațe un prunc. Se întoarse spre pretirat și, fără cuvânt, cu ochii ascuțiți ca tăiușurile sub cască, așeză pruncul la picioarele colonelului.

— Ce faci?, întrebă cu glas speriat.

— Legați-l..., strigă colonelul, lovind stârvul pruncului, cu cisma.

Și în timp ce câțiva soldați se repezeau la trăgător, să-l lege, acesta, liniștit, întinse mânile, spunând cu glas liniștit:

— Atâta pagubă...

— Ce spune?, întrebă Vartic și vâlca îi crescu din nou în frunte. Duceți-după casă și împușcați-l.

— Atâta pagubă..., răspunse soldatul. Noi suntem feciori de gospodari... Uitați-vă..., arătă el în slăvi, unde doi corbi se roteau croncănind.

— Astupați-i gura..., strigă locotenentul privind lung, cu coada ochiului, la cei doi corbi care se așezaseră acum pe gard, deasupra stârvurilor.

Colonelul își pipăi în neștire moalele capului; în timp ce soldatul, cu mâinile legate la spate, spunea:

— Nu v'am spus eu? Vi-i frică... Și are să vă fie mereu frică, pân' la ceasul morții...

— In cinci minute..., ordonă colonelul, în cinci minute șanțul să fie astupat... Pe aista, împușcați-l odată!... Ce vă mocoșiți atâta?

Și se furișă, repede, în tinda pretoratului, căci grozav îl supărau puterile unor nori roșii iviți din depărtările zărilor...

Afară, după casă, se auziră trei pocnete de armă și un glas spunea hohotind într'un râs spart:

— Corbii... Corbii...

«Unde dracul am mai auzit eu despre doi corbi?..., se întrebă Vartic, proptit în mijlocul încăperii, lângă telefon. Doi corbi... sau, mi se pare, doi cocori... Ia 'n să 'ntreb de locotenent»...

Deschise fereastra și o închise repede la loc; o deschise iar, ascultând sfada jandarmilor.

— Cu lopeți Lineman... Cum dracul? Ce războiu îi aista? Trebuie hârlițe...

— Dom locotenent, dacă-i îngropăm aici, are să iasă din ei o duhoare... Are să deie ciuma...

In pomii de după zid croncăneau corbi mulți și scânteia crucea unei biserici.

«Cum dracul nu am văzut până acum biserica?», se întrebă Vartic. «I-am împușcat chiar în pragul bisericii...».

— Mai iute... Mai iute..., țipa glasul nefiresc de înalt al locotenentului. Ordonați..., se întoarse el către fereastra pretoratului.

— Vino 'ncoace, locotenente . . .

— Raportați despre hârlițe . . . Ne trebue hârlițe. Nu se poate fără hârlițe . . ., spunea în urma lui majurul.

— Ascultă, locotenente . . . începu colonelul cu glas liniștit, așezat la masa încărcată cu hârtii. Ai fost tare la istorie?

— La istorie? De ce, domnule colonel?

— Este, în istoria veche mi se pare, o legendă despre doi corbi sau despre doi cocori . . . O ții minte?

— Doi corbi sau doi cocori . . ., bâigui locotenentul, așezându-se pe scaun, cu ochii roșii de nesomn, prăbușiți în fundul capului. Doi corbi . . . sau doi cocori . . . De ce, domnule colonel?

Și tresări, amintindu-și legenda din istoria veche.

— Doi corbi . . . sau doi cocori . . . da, da . . . simbolizează fapta care niciodată nu rămâne nepedepsită . . . adică nerăsplătită . . . domnule colonel . . . Era un om sărac, mi se pare un poet . . . unul Ybicus . . . în Grecia veche. L-au ucis într'o pădure hoții . . . El, murind, a strigat către doi corbi . . . sau doi cocori, care treceau pe sus: « Martorii mei » . . . « Martorii lui » . . ., se speriară ucigașii, fugind . . . Și a trecut vremea. După zeci de ani . . . domnule colonel . . . cei doi hoți se aflau la un circ. Deodată, în slavă, s'au arătat doi corbi . . . sau doi cocori. . . « Martorii lui Ybicus », au strigat ucigașii. Iar paznicii luându-i la rost, ei au mărturisit moartea poetului care fusese, vreme de zeci de ani, pentru cetate, o taină . . .

— Va să zică, Ybicus îl chema . . ., rosti colonelul și degetele îi tresăriră ușor.

— Da, domnule colonel . . . Ybicus . . .

Și se priviră lung, cu dușmănie.

— Și . . ., ți-i frică și dumitale?

— Mie, domnule colonel?, eu execut ordinele dumneavoastră . . . De ce să-mi fie frică? Totuși, se poate întâmpla . . . mâne . . . într'o zi . . .

— Cazul d-tale e foarte grav . . . Dar tăvălugul german acoperă toate mormintele . . .

— Vedeți . . ., făcu locotenentul și plesni din limbă: tăvălugul nu poate omorî conștiința. Mulți ne înșelăm, crezând că focul conștiinței noastre nu mai este . . . că a murit . . . Aprindem lumânări la biserici și la mormintele părinților. Săvârșim alte fapte și ne amăgim aprinzând alte lumini la biserici și la morminte . . . Și, deodată, ne trezim față 'n față cu noi înși-ne și ne îngrozim . . . Cel ce-a scris istoria cu cei doi corbi . . . sau doi cocori . . ., domnule colonel . . . a fost un adânc cunoscător al firii omenești . . .

— Bine . . ., făcu Vartic. Cum ai zis că te cheamă?

— Cătălin Ion . . ., domnule colonel. Locotenent de jandarmi Cătălin. . .

— Bine . . . acum du-te . . . Pornește oamenii către Noua Sulița . . .

Și glasul colonelului tremura. Tinda se umpluse de purpura zorilor și, când îl privi din tindă, cu dușmănie, locotenentul era tot plin de purpură.

Vartic căuta cu ochii și cu mâna stângă, pe la geam, vrând să tragă în jos o nevăzută perdea, neagră, în fața puterii zorilor.

« Cătălin Ion . . . va să zică . . . Ia'n să-l însemnăm cum i se cuvine . . . Să-l trimitem în linia întâia, la 77 Asalt . . . Vorbește despre conștiință, idiotul . . . Să vedem, nici glonțul n'are să-i ucidă conștiința? » . . Și adause: « Orice ar fi, urmele trebue șterse » . . .

II

Cornistul făcea spre regimentul în mers semne desnădăjduite, arătând că el nu-i vinovat că majurul Codău se îmbătase așa de crunt.

— Uită-te bine, măi Toadere . . . ia'n vezi tu ce-i la Răsărit: răsar zorile sau arde lumea?

— Arde lumea . . . Ard'o focul s'o ardă . . ., îi răspunse cornistul, oftând și băgându-și un pumn în goarnă se arătă gata să cânte.

— Să-mi zici liberarea . . . măi Toadere . . . S'o răsuni lung . . . lung . . . să se cutremure până'n rărunchi tot leatul de pe fața pământului . . .

Și cornistul sună odată prelung și soldații în mers avură o tresărire puternică.

— Liberarea, măi . . . Liberarea . . . Auziți liberarea strigă un sergent și 'n tot lungul regimentului glasurile prinseră a striga:

— Liberarea . . . Liberarea . . . Liberarea . . .

« Liberarea », pentru ei, era în urmă, în glia lor, acasă, unde le rămăseseră părinții, nevoile și pruncii. Incotro îi mânau ofițerii aceștia pururi încruntați că parcă le ploua într'una în suflete? Pe ofițeri îi mânau alții, mai mari, cei care dăduseră plocon pământul țării, Nemților.

Și pământii sub căști, soldații grăbeau, grăbeau, hrăniți cu o apă chioară abia încălzită în cazane coclite în care trebuia s'alergi călare după o fasolă . . . Pentru ce se duceau ei să moară de glonțul unor oameni cu care n'aveau nimic de împărțit? Comenzi scurte îi izbeau în gura brandurilor, în focurile tunurilor.

— Să înceteze . . ., strigă care-va către cornist. Auzi? Să înceteze . . .

— Dă-i drumul, Toadere . . ., strigă majurul Codău și ochii lui mici, verzi, rotunzi, de gânsac, se umplură de ceața lacrimilor.

— Eu îs om bătrân, măi, și plâng . . . strigă Codău, către un ofițer care i se oprise în față. Plâng . . . și știu eu de ce plâng . . . Știi câte cruci am făcut eu în registrul de administrație? Dacă nu mă crezi îl chem pe Filipoiu cu registrul . . . Fiecare cruce . . . un mort . . . Și-s o sută douăzeci și trei de cruci . . . Zi-i, măi Toadere . . .

— Majur Codău, încetează . . . Uite un neamț . . . ne facem de râs . . .

— Un neamț? Unde-i, sfântul mâne-sa? . . . Ce caută? Inspecție? Inspectează trupa? Să nu bați piciorul, soldat, când îi trece prin fața lui . . . Că ei ne duc dracului, să murim, Precista și Dumnezoaica . . .

— Hai dom' majur . . . îl trase de braț Toader cornistul; lasă . . . mergem după deal, colo, și-ți cânt . . .

— După deal? Eu, bre, află că anume m'am îmbătat ca să pot spune adevărul . . . Zi-mi, aici, Liberarea . . .

Se uită lung la noianul de nori roșii de pe zarea Răsăritului și după ce-și frecă ochii, își aminti că are treabă la infirmeria regimentului, trimis de căpitanul Jimborean.

— A-ha . . . făcu el și se trezi deodată. Fugi în front cornist . . . Precista și Dumnezeoaica . . . De când te ții de mine?

Trenul regimentar se află în urmă între două dealuri, departe și el grăbi pasul. « Vieru și Boculei. Trebuie să-i aduc neîntârziat la companie » . . . « Oare ce-am spus mai nainte? se întrebă, speriat deodată; n'oiu fi grăit cumva contra nemților? ». Și grăbi mai tare peste câmp, către cele două dealuri. Ocoli zidul morii, spunându-și: « aici s'a făcut moarte de om . . . nu-i bine . . . ».

Câțiva soldați stăteau plecați asupra unui foc mărunt, frigând un hartan de carne: stăteau tăcuți, holbați asupra flăcărilor și nici nu se clintiră când îi acoperi umbra uriașă a majurului. Alți câțiva dormeau duși, cu mâinile desfăcute în lături, cu capetele răsturnate într'o parte asemeni morților. Țerna afânată de pe nesfârșita groapă a osândiților se lăsase la fund, cuprinzându-i. Intre bocancii lor mari, scâlâmbi ieșite din țernă, drept în sus, un picior de prunc.

— Dormiți, măi . . . rosti cu mânie majurul. Dormiți pe morți . . .

— Pe morți . . . răspunse un soldat, prin somn.

— Au să vă mănânce cânii . . . mai rosti majurul și abia atunci oamenii dela foc se uitară cu niște ochi stinși la cânii stând de o parte, așezați pe pântece, cu limbile scoase.

— Uite, măi . . . spuse un soldat. Ne pândesc cânii . . .

— Suntem ucigași . . . strigă un adormit. Vai, mamă . . .

— Mie, mâncare nu-mi trebue, rosti unul dela foc, sculându-se. Am mâncat, toată noaptea, cu mitraliera, carne de om . . .

— De ce, frate? îl întrebă altul. Carnea de om s'o mănânce cânele negru, dom' colonel Vartic . . . El a dat ordin . . .

— Apoi, măi Ioane, dac'am început noi războiul ista așa. . . Noi înaintăm . . . înaintăm . . . și din urmă au să se scoale morții . . . Au să se scoale și-au să ne atace pe la spate . . . au să ne sugrume prin somn . . . Hai-hai . . .

Și altul adăugă:

— Nu numai morții, ci și viii. . . Că semănăm moarte și vrajbă. . . Și vrajba are să crească în urma noastră în niște păduri înfricoșate. . . Las'că de n'are să fie așa. . .

« Ii chinuește cugetul » gândi Codău, ascultându-i și neputându-se smulge locului, spunându-și mai departe: « Ieri încă, oamenii îngropați aici, mișcau, le bătea inima. Pruncul cu piciorușul scos afară, zâmbea la soare și poate prindea fluturi cu pălăria. . . ».

— Ascultă, leat. . . se întoarse el spre cei dela foc. Oare i-adevărat că pruncul cela, cu piciorușul scos afară, a tras cu mitraliera în armata română?

— Parcă-i scufundat cu capul în jos, într'o apă, așa ține piciorul. . . răspunse un soldat, privind lung piciorul alb. Oare cum de-a rămas așa afară? Ia 'n hai, măi Ioane. . .

Infășcă hârlețul de lângă dânsul și spuse înc'odată:

— Ia 'n hai. . .

Dădu la o parte picioarele adormiților și săpă adânc, până ce descoperi un trup mărunțel îmbrăcat într'o cămășuică albă, scurtuță, pătată de sânge.

— Ce faci? se repeziră la el câțiva, apucându-l de hârleț.

Dar el săpă înainte, până ce în adânc se văzură capete de femei îmbrobodite în șaluri negre, capete de bărbați cu pălăriile trase adânc pe urechi, în uraganul de dinaintea morții. Mai apoi le văzu piepturile și toți țineau pumnii încleștați la piepturi, parcă apărându-se.

Holbați se uitau soldații și unul rosti:

— De i-ar vedea Vartic. . .

Lungiră pruncul, adânc între celelalte trupuri, și, înainte de a svârli peste el țerna, unul slobozi asupra lui o floare galbenă de păpădie, spunând:

— Ii prea la fața pământului. . .

Toți își întoarseră bărbiile peste umeri, către cânii care s'apropiaseră mai mult, târându-se pe nesimțite.

— Ii prea la fața pământului . . . spuse înc'odată cel cu floarea.

Și adăugă:

— Este după zid, în ogor, o groapă adâncă de obuz. . .

Și mâinile lor păroase, late cât căușele, ridicară pruncul, ducându-l în groapa de obuz din spatele zidului.

— Au să-l are, peste ani, plugurile. . . spuse cel cu floarea și altul îi răspunse cu mânie:

— Ce tot bați din gură, bre? Ia 'n țineți fleoarca. . .

— Hai, hai. . . vorbi mai departe întâiul, fără să-l ia în samă; îndată pornim de-aici și au să se ție după noi cânii. . . păsările văzduhului. Ce suntem noi: ostași sau gropari? Majurul cela cu ochii de gânsac îi de vină. . . Bătu-l-ar Dumnezeu. . . El a venit și ne-a stârnit. . .

Și se uitară mult timp în urma lui Codău care se grăbea spre trenul regimentar, gândind: « Faptele acestea se chiamă crime de războiu. Da. . . Da. . . așa am învățat, acum câțiva ani? la teorie. . . Dar oare nu-i însuși războiul o crimă? Tragi și omori oameni. . . Dar cei din linia întâia nu tot o crimă fac? Atacă oamenii pe pământul lor. . . și-i ucid. . . și le cuprind glia. . . Crima-i din partea noastră, nu din partea celor ce-și apără pământul ». . .

Privi dealurile Răsăritului și gândi: « Indată sună atacul... alți morți în registrul meu de administrație... Și mor... mor țăranii, oamenii sărmani... Cei avuți, i-am învârtit eu, pe la partea sedentară »...

Și-i păru rău gândindu-se la Cimpoeșu, la Ionici, la atâția alții care n'au avut niciodată cu ce să-i umple ochii... « Majur Codău, îi vremea... Ți-ai făcut căsuță cu două rânduri pe Strada Mare, la Botoșani; ți-ai măritat fetele și nepoatele, cu zestre din șperț și din hrana trupei... Majur Codău, îi vremea »...

Auzise de mult că oamenii, în războiu, cu mult înainte de a fi păliți de glonț încep a puți; capătă fiebințeală și prind a se înegri la față... Iși mirosi palmele adânc și trase în nări un depărtat miros de flori mucegăite. Părul i se sburli și stătu mult timp în mijlocul câmpului, jurându-se: « Pun martor cerul ista albastru și sfântul soare... Să-mi sară ochii și să mor de schijă dacă n'oiu fi de azi înainte grad cum scrie la carte... Șperț? Să mi se usuce mânile... Hrana trupei? Că le beau rachiul, le fac un bine că și așa-i prea puțin... ».

Și-și mirosi iar palmele adânc, călcând, din mersul repede, iarba, cu bocancii lui uriași.

La infirmerie, căpitanul-medic tocmai alinia bolnavii, cercetându-i înc'odată, înainte de a-i urca în cele două căruțe cu coviltir de papură. Le smucea dela subțiori termometrele și le privea lung, lung, căutând cu ochii lui negri, leneși, urma mercurului.

— N'ai fierbințeală... strigă către un soldat pământiu la față, sprijinit într'o cârjă. Marș la companie...

— N'am fierbințeală? se miră soldatul. Eu, domnule căpitan, ard... ca focul... ard...

— Marș... îl repezi plutonierul-sanitar, un om înalt, îndoit de spate ca o cobiliță. N'ai fierbințeală — gata... Aici, fierbințeala joacă...

Din spatele căruțelor venea un cântec, un glas răgușit, depărtat, se canonea, legând vorbele și abia urcându-le pe niște sunete înalte, hârâite, sparte.

— Iar hârâie cel ce-o face pe nebunul... spuse căpitanul. Ia 'n vezi, plutonier...

« Cine mă va îngropa ? »

întrebă cântecul, rar, chinuit, încet.

— Eu am să te îngrop, mârlane... îi răspunse plutonierul-sanitar, rânjindu-și dinții ascuțiți, de porc sălbatic, către bolnavii din front.

« Munții când s'or hurduca... »

răspunse cântecul înălțându-se încet, încet, molcom din ce în ce mai molcom ca un plâns de prunc.

Soldatul sprijinit în cârjă își duse mâna la ochi și i se sguduiră umerii. Departe, un tun, bubuia, deschizând pe sub cerul nemărginit niște ecouri largi, de clopote. In cei câțiva arbori, păsările ciripeau, vesele și caii ambulanțelor rupeau troscotul, ca dinaintea unui ham înainte de a porni mai departe, la un drum, către prispele părintești. Și glasul lui Boculei nu mai înceta.

— Vai Doamne... făcu un soldat mărunt, cu niște mustăți pleoștite. De ce nu tace?

— Te supără? îl întrebă căpitanul cu un râs rău. Mie-mi cântă, așa, la cap, de patru zile și patru nopți... Ia 'n vezi plutonier...

« Pe mine cin' m'a jeli? »

întreba cântecul — și-atunci lângă glasul ostenit al soldatului se alătură un viers molcom de fluier.

« Frunza, când s'a risipi... »

răspunse cuvântul cântecului și căpitanul se plesni cu palma peste frunte:

— Ințelegi, plutonier? Așa nu mai merge... De ce nu vine majurul dela compania întâia să-l iee odată?

— Am venit... raportă Codău. Să trăiți! domnule căpitan. Am venit după Boculei și după dom' locotenent Vieru...

Și trăgându-se după căruțe se plecă asupra lui Boculei. Soldatul cu fluierul sări repede la o parte.

— Măi Boculei... Măi băiete, măi... tot făcea majurul privindu-l cum stă lungit cu fața 'n sus, cu ochii pierduți în depărtările fără hotar ale cerului. Măi Boculei... măi băiete, măi... Ce cânți, tu, așa, măi?...

Ochii soldatului îl priviră ca dintr'o ceață.

— Cine ești? îl întrebă el. Și ațintindu-și urechea către un nevăzut câmp de bătălie, prinse din nou a cânta răgușit, înalt, să întreacă niște explozii asurzitoare. Versurile curgeau tremurat, unul după altul, dominând larmele extraordinare din ființa lui

« Cât de negri-s, Doamne, munții...
toamna, când se duc recruții...
Bate clopotu 'ntr'o dungă...
Ce ești, cătănie, lungă
Ieși măicuță și te roagă,
că mi-a fost viața dragă...
Roagă-te pe la icoane,
și mă scapă de cătane... »

— Să te scape glonțul... sudui plutonierul-sanitar. Glonțul, măi... Drepți! Marș la companie... Uite-l cum se preface... Se cunoaște că-i vulpe, dascălul de biserică...

Și, smucit de piept, Boculei sări în picioare, uitându-se pe furiș încotro s'o ia la fugă, să se ascundă.

— Nu... strigă el repezind brațele înainte, sprijinindu-se cu spatele de căruță. La atac? Doamne... Auziți-i cum răcnesc în valea aceea...

— Hai la companie... îl chemă Codău. Lasă...

Și simțea că mintea flăcăului îi acoperită de negura nebuniei.

— Domnule căpitan... Eu cred, domnule căpitan, că-i cu mintea sărită... Să-l trimitem înapoi, în țară...

— In țară? se miră căpitanul. De ce? Te rog să nu te amesteci unde nu te pricepi... Știi ce înseamnă a simula? Simulează... De patru zile îi tot iau temperatura... Termometrul nu urcă... și dacă nu urcă termometrul...

— Dacă simulează... va să zică... Domnule doctor... eu... nu mă amestec.

Și s'apropie de Boculei:

— Măi flăcău, măi... Dacă mai faci așa... trebue să te trimit în judecată... Hai, cumințește-te...

«Am să-l țin la căruță... gândi. Știe cântece...»

— Vasăzică, la companie... spuse către căpitanul-medic.

— Da, la companie...

— Atunci, prea bine... Acum, vă rog, dom 'locotenent Vieru...

Intins în căruță, sub coviltir, locotenentul Vieru dormea dus. Brațele lui, încremeniseră în somn, strângând o haină vânătă pătată de sânge. Lângă el, pe foaia de cort, strălucea un ceasornic de aur.

— Toată noaptea a lipsit... șopti un căruțaș, cu mustățile bârligate, la urechea majurului. A lipsit și s'a întors cu mânile pline de sânge. Ia 'n căutați-l în sân...

— Ce vorbești, măi? se sperie majurul. In sân? Ce are?

— Are un cuțit lung... A venit cu el în mână, din spre târg... a omorît oameni...

Și căruțașul băgă mâna în sânul locotenentului, scoțând un cuțit cu mănunchiu de os, îndoit la vârf.

— Iată... Când a venit, eu l-am simțit și mi-a spus: «Am hăcuit jidovi... Să taci...».

— Are temperatură, spuse căpitanul. Când n'o mai avea, îl trimit la companie.

— Bea zeamă de mahorcă... spuse soldatul, la urechea majurului. Că zeama de mahorcă slăbește și dă căldură...

— Ia 'n mai taci... se miră majurul. Ai văzut tu?

— Cu ochii mei, dom' majur... Așa să am parte de prunci!

— Știți că bea zeamă de mahorcă? întrebă majurul spre căpitan.

— Am simțit... răspunse căpitanul, ducându-și degetul arătător la buze, în semn de taină. L-am simțit și-l paște glonțul...

Gândi îndelung și rosti:

— ...ori să-l trimit la companie... De-ar afla colonelul că-l țin...

Și strigă:

— Locotenent Vieru...

Ofițerul sări ars, cu mâinile la spate, ca un hoț prins asupra faptului. Privi haina din fața lui și ceasornicul și, căpătându-și cumpătul, își desfăcu gura într'un rânjet:

— Ei... și ce-i? Toți trebue căsăpiți!

— Pleacă la companie... îi spuse căpitanul. Ordin de sus...

— La companie? întrebă Vieru și buzele prinseră a-i tremura. De ce? Sunt bolnav...

— Prefăcutul... spuse încet soldatul cu mustăți bârligate. Indată-i arăt sticla cu mahorcă...

— Domnule locotenent... îi spuse Codău. Compania a rămas fără ofițeri. Toți au căzut colo la Mușenița... La fel, plutonierul dumneavoastră a murit, tot... Oamenii, câți au rămas, îi comandă sergenții și caprarii... In linia întâia...

— Linia întâia? se holbă Vieru.

Și se strânse mai tare în fundul căruței.

— Acolo... piept la piept cu borșovicii... Domnule locotenent... îi spuse căruțașul. Că vorbiți așa de avan contra lor, parcă-i mâncați cu dinții... Ia 'n să vă văd la fapt...

— Să taci... se strâmbă Vieru spre soldat.

— Indată arăt... sticla... răspunse soldatul, făcând cu ochiul spre majurul Codău.

Alb la față, locotenentul Vieru sări din căruță:

— Hai și 'n linia întâia...

Privi lung depărtările, acoperișurile satelor și gura și toată fața i se încrețiră într'o cumplită ură.

— Sfântul lor... sudui către niște mulțimi nevăzute.

Și închipuirea îl purta prin orașe și sate aprinse, cu oameni răcnind cuprinși de flăcări.

— Le-arăt eu... rosti svârlindu-și pumnul spre zări.

Din nou, după atâta vreme, îi răsăriră înaintea ochilor mulțimile bete de ură, trecând pe sub steagurile verzi. El, de pe-o piatră, un singur semn făcea și miile de oameni cădeau în genunchi, jurând credință gărzii... moarte pruncilor, bătrânilor și femeilor. Invăța mulțimile că numai străinii îs de vină că 'n țară merge greu, că străinii sug mana... în timp ce pământenii robesc și mor de foame... Așa spuneau și acele cărțulii tipărite nu cu plumb și cu bale de ură...

— Asta duce la războiu, îi spuse odată un bătrân lucrător. Noi, cei săraci, una suntem, de orice neam am fi... Că tot robim. Bogații, între ei, nu se supără. De fel, de orice sânge ar fi ei. Is înțeleși, toți, ca să ne iee mai cu spor

mana mânilor... Voi cu cămășile voastre verzi, sunteți semănătorii pierzaniei.. V'a vrăjit Adolf Hitler, să înnebuniți țara... să pregătiți calea armatei germane spre Răsărit.

— Câți din mulțimile care cântă azi sub steagurile voastre cred în cele ce le grăiți? Ia 'n să-i luminați asupra adevărului... și vă lasă cât ați bate din palme... întorcând bâtele împotriva voastră... Ce are Ion pălmașul cu Haim cârpaciul din mahalaua calicilor? In inima lor deopotrivă se uită chiorâș la ferestrele luminate ale bogaților.

Astfel i-a spus într'o zi în anul '40, un bătrân lucrător cu ziua, în timp ce «camarazii» îl schingiuiau legat la scară.

EUSEBIU CAMILAR

(va urma)

ORIENTĂRI

LITERATURA SOVIETICĂ PE CALEA REALISMULUI SOCIALIST

Realismul socialist ca metodă fundamentală a literaturii sovietice a fost formulat de tov. Stalin, iar apoi preconizat la primul congres unional al scriitorilor din anul 1934. La acest congres, în cuvântarea tov. A. A. Jdanov și în referatul lui A. M. Gorki au fost elaborate principiile fundamentale ale realismului socialist.

E necesar să amintim că, în epoca premergătoare circulau printre literații sovietici tot felul de teorii nemarxiste. Astfel, de exemplu, cei din «Asociația rusă a scriitorilor proletari» (RAPP) reclamau cu orice preț «metoda realismului psihologic», pe care l-ar fi descoperit ei, — de fapt luat din arsenalul esteticei idealiste. Partidul a făcut critica acestei metode greșite și a arătat esența sa antimarxistă. Au mai fost și alte încercări, tot atât de greșite și de dăunătoare, de a inventa diferite metode de creație literară. Astfel, cei din «Frontul de stânga al artei» (IEF) au ridicat la rangul de metodă principală în artă «teoria faptului», conform căreia, poeții și scriitorii erau obligați să se țină de o documentare strictă, fără a admite nicio iotă de ficțiune artistică. Se înțelege la ce sărăcire a literaturii sovietice ar fi dus această teorie, dacă i-ar fi isbutit cuiva realizarea ei practică!

Grupul constructiviștilor, prin gura «teoreticianului» său, K. Zelinski i-a chemat pe artiștii sovietici «să se unească» cu cultura burgheză a Europei și a Americii, să calce pe urmele ei.

Viața a arătat că toate aceste lozinci false erau vrăjmașe artei sovietice: ele aduceau cu sine ruperea scriitorilor sovietici de prezentul viu, de viața și lupta poporului sovietic, îi împingeau în mocirla decadentismului, a ploconirii față de cultura burgheză.

Când, în 1932, printr'o decizie specială a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice au fost lichidate «Asociația rusă a scriitorilor proletari» și alte grupuri și organizații literare, și a fost creată sub conducerea lui A. M. Gorki și A. S. Șcerbakov unica «Uniune a scriitorilor sovietici», resolvarea problemei fundamentale, a unei metode unice, pentru întreaga literatură sovietică a devenit o necesitate vitală.

O astfel de metodă a fost metoda realismului socialist, formulată de tov. Stalin.

In cuvântarea sa la primul Congres Unional al scriitorilor, tov. A. A. Jdanov spunea:

« Să fii inginerul sufletelor omenești, înseamnă să stai cu ambele picioare în viața reală. Iar la rândul său aceasta înseamnă ruperea cu romantismul de tip vechiu, cu romantismul care a prezentat o viață ireală și cu eroi inexistenți, îndepărtând cititorul de contradicțiile și jugul vieții, ducându-l într'o lume irealizabilă, în lumea utopiilor. Literaturii noastre, care stă cu ambele picioare pe o bază materialistă fermă, nu-i poate fi străin romantismul, dar un romantism de tip nou, un romantism revoluționar. Noi spunem că realismul socialist este metoda fundamentală a literaturii sovietice și a criticii literare, iar aceasta presupune că romantismul revoluționar trebue să intre în creația literară ca o parte integrantă, deoarece toată viața partidului nostru, toată viața clasei muncitoare și toată lupta ei, constă în îmbinarea muncii practice cea mai aspră, cea mai clară, cu eroismul măreț și cu perspectivele grandioase ».

Tezele fundamentale, care caracterizează metoda realismului socialist, au fost desvoltate de A. M. Gorki în cuvântările sale la Congresul scriitorilor și în nenumărate articole scrise după Congres. Gorki a luat poziție consecventă, împotriva formalismului și a naturalismului, ca fiind niște deformări urîte, dușmane realismului socialist. Gorki a supus decadentismul unei critici sdrobitoare, numind deceniul dominației acestuia (1907—1917) «perioada cea mai rușinoasă din istoria intelectualității ruse ». Prin toate cuvântările lui Gorki, ideea că realismul socialist este singura și unica metodă posibilă a întregii literaturi sovietice, trece ca un fir roșu.

Ce fel de cerințe pune, deci, această metodă? Prin ce se înrudește ea cu metoda creațiilor unor Pușkin, Tolstoi, Cehov, — și prin ce se deosebește de metoda literaturii clasice premergătoare?

Ca primă condiție, realismul socialist pune *veracitatea* în redarea realității. Numai acela e artist, care, plecând dela observația vieții, dela practica luptei sociale, este capabil să creeze o operă realistă cu adevărat artistică. Prin această calitate, literatura sovietică este urmașa și continuatoarea directă a celor mai bune tradiții ale artei clasice ruse, a tradițiilor lui Pușkin, Gogol, Lermontov, Necrasov, Scedrin, Lev Tolstoi, Cehov.

Cu toată înrudirea, care fără îndoială că există între realismul socialist și realismul literaturii clasice din trecut, ele sunt deosebite printr'un șir de trăsături esențiale. Realismului trecutului îi erau inerente o seamă de neajunsuri, legate de acea limitare, care decurgea din poziția de clasă a scriitorilor din trecut. Marii clasici ai trecutului nu au putut reda în mod just, în operele lor, rolul maselor populare în procesul istoric. Eroii tipici ai literaturii din trecut sunt în cea mai mare parte reprezentanți ai claselor dominante sau ai intelectualității. Așa e Eugen Oneghin, creat de Pușkin, Andrei Bolkonscki,

Pierre Bezuhov și Anna Karenina în operele lui Lev Tolstoi, eroii lui Cehov: Treplov, Verșinin, — și chiar Rahmetov, înfățișat de Cernîșevski în remarcabilul său roman « Ce-i de făcut »?.

Masele populare, principala forță motrică a istoriei, au rămas în literatura realismului clasic în umbră, oarecum în afara procesului social. Diferiți scriitori progresiști din trecut, care au simțit adevărul vieții, au zugrăvit în romanele, poemele și dramele lor pe reprezentanții poporului. Astfel Pușkin a introdus în « Fata Căpitanului » pe Pugacev, Turgheniev a închinat multe din operele sale minunate zugrăvirii țărănimii ruse. Creația democratului revoluționar Necrasov este pătrunsă de o dragoste imensă pentru popor. Dar, cu toată simpatia artiștilor progresiști ruși pentru suferințele poporului înrobit, ei nu au putut înțelege și arăta în mod just *locul adevărat* al maselor în procesul istoric.

Strâns legat de aceasta este și cel de al doilea neajuns esențial al literaturii trecutului. De regulă, scriitorii trecutului au prezentat omul mai ales în cadrul realităților familiale și amoroase. Ei nu au putut prezenta activitatea lui socială în toată amploarea ei. Dacă scriitorii și-au luat ca temă activitatea istorică a omului, *limitarea concepției* i-a dus spre greșeli în zugrăvirea oamenilor și a evenimentelor. Chiar în operele cele mai importante ale literaturii din trecut, caracterul social al activității omului era interpretat de multe ori complet greșit. Astfel, de exemplu, Lev Tolstoi, în romanul « Războiu și pace » l-a arătat pe marele conducător de oști Kutuzov ca pe un om care se lasă în voia întâmplării, care nu putea și nu dorea să se amestece în mersul acțiunii militare. O astfel de concepție a figurii lui Kutuzov este strâns legată de concepția idealistă a lui Tolstoi, de fatalismul său istoric. In alte cazuri, tratând personalitățile istorice, scriitorii au căzut în cealaltă extremă, mărind peste măsură influența personalității asupra desfășurării evenimentelor istorice; în aceasta constă, de exemplu, limitarea tragediilor lui Shakespeare.

Pentru literatura trecutului, *munca a rămas aproape o temă neatinsă.* Totodată, fără a arăta munca oamenilor, care trece prin formele sociale ce se schimbă una pe alta, prezentarea istoriei societății a căpătat un caracter incomplet, neadevărat.

Aceste neajunsuri n'au permis, chiar celor mai mari scriitori ai trecutului, să creeze un tablou adevărat și obiectiv al relațiilor sociale din timpul lor.

Metoda realismului socialist lărgește extraordinar sfera figurilor artistico-literare. Literatura sovietică a arătat în mod real, în zeci și sute de opere, masele, poporul ca subiect principal al istoriei. Să ne amintim cum sunt înfățișate masele populare și reprezentanții lor cei mai de seamă în operele scriitorilor sovietici: « Ceapaev » de D. Furmanov, « Torentul de fier » de A. Serafimovici, « Bine » de Maiacovski, « Bruski » de F. Panferov, « Pământ desțelenit » și « Donul liniștit » de M. Solohov, « Infrângerea » de A. Fadeev, — și vom înțelege diferența radicală dintre metoda realismului socialist și metoda realismului clasicilor.

Problema corelației dintre masă și erou, literatura realismului socialist o interpretează pornind dela principiile teoriei lui Marx-Engels-Lenin-Stalin. In operele scriitorilor sovietici, personalitatea eroului, nu este despărțită de masse și nu-i este opusă; eroul este expresia cea mai deplină a tendințelor maselor populare, ca și cum ar fi focarul ideilor și al năzuințelor lor istorice. Acest lucru n'a fost și nu putea fi în literatura realismului clasic.

Definind misiunea literaturii sovietice, literatura realismului socialist, Gorki spunea:

« Rolul proceselor de muncă, care au transformat animalul vertical în om și au creat principiile fundamentale ale culturii, nu a fost cercetat niciodată atât de multilateral și de profund cum ar fi meritat-o.

« Noi trebue să alegem ca erou principal al cărților noastre munca, adică omul organizat de procesele muncii, care la noi este înarmat cu toată puterea tehnicii contemporane, omul care la rândul său face munca mai ușoară, productivă, care o ridică la rangul de artă. Noi trebue să învățăm să înțelegem munca drept o creație (din referatul la Congresul scriitorilor sovietici, — 15 August 1934).

Scriitorii sovietici, conduși de principiile concepției marxist-leniniste despre lume, studiind cu atenție viața, au creat opere în care munca, activitatea socială a oamenilor este reprezentată în mod just, ca forță determinantă a procesului istoric. In timpul regimului sovietic s'a îmbogățit însăși genul romanului, al povestirii, al dramei, al poemei, ajungând să cuprindă fenomene a căror prezentare ar fi fost peste puterile literaturii vechei societăți. Prezentarea de către V. Kataev a construcției uzinei metalurgice dela Magnitogorsk, în romanul « Vreme, înainte! », prezentarea de către Șolohov a muncii țărănimii colhoznice în « Pământ desțelenit », descrierea Verei Panova în « Krujilika », a lui I. Krîmov în « Derbent », a lui B. Galin în schițele despre Donbas — munca creatoare a inginerilor și muncitorilor sovietici, — aceste exemple vorbesc despre caracterul inovator al literaturii sovietice, care afirmă munca în societatea socialistă ca fiind o creație, o necesitate interioară a omului, arătând rolul educativ al muncii în societatea sovietică.

Plecând dela aceste particularități ale literaturii sovietice, suntem îndreptățiți să spunem că în întregul ei ea este un pas înainte în desvoltarea artistică a societății. Realismul socialist, care stă la baza ei, este o metodă mult mai desăvârșită decât realismul critic al clasicilor.

Astfel, fără a uita că literatura sovietică este urmașa a tot ce e mai bun ce a fost creat de clasicii realiști, și în primul rând de corifeii artei ruse, noi suntem obligați să subliniem mereu noua treaptă calitativă la care a fost ridicată gândirea poetică prin metoda realismului socialist.

Baza realismului socialist este înțelegerea și redarea veridică de către artist a procesului vieții, în acord cu principiile concepției marxist-leniniste.

Decadenții au tratat esența și misiunile artei în spiritul idealismului subiectiv.

« Lumea încântată de o mișcare de plutire,
Rostogolind grupuri de stele, ca un șarpe,
Va deveni o reflectare vie, ca într'o oglindă,
A eului nostru veșnic, unic »,

a scris M. Voloșin. Esteticianul englez Oscar Wilde a numit arta o minciună. Mult mai înflorit a exprimat acest lucru Boris Pasternac, în cartea sa. El a scris: « Arta se interesează de viață, în trecerea unei raze de forțe prin ea... Indreptată dincolo de realitate, desprinsă de realitatea sensibilă, arta este notarea acestei desprinderi ». Astfel, denaturarea realității, este declarată de Pasternac ca una din particularitățile distinctive ale artei.

Realismul socialist, bazat pe tradițiile realismului clasic, nu pune la baza creației artistice, reprezentările subiective și arbitrare al artistului, ci înțelegerea realității obiective de către acesta. Gradul de artă, al operelor scriitorilor realiști sovietici se determină, înainte de toate, după criteriul: cât de exact și cât de veridic au reprodus în figurile literare mersul procesului vieții.

Ca o condiție indispensabilă, pentru artist realismul socialist pune orientarea de partid a creațiilor sale.

Incă marii democrați revoluționari, Belinski, Nekrasov, Cernîșevski, Dobroliubov, Scedrin, au cerut literaturii, un conținut ideologic înalt, un conținut social, slujirea societății, a poporului. Literatura sovietică continuă tradițiile democraților revoluționari.

Principiul spiritului de partid al literaturii, elaborat în mod științific de Lenin și Stalin, subliniază acel rol important și conducător, pe care este chemat să-l realizeze literatura în viața socială. Apartenența de partid a scriitorilor sovietici înseamnă legătura lor indestructibilă cu cauza clasei muncitoare — singura clasă până la sfârșit revoluționară, care se bazează, în munca sa măreață de transformare a lumii, pe fundamentul solid al teoriei științifice a lui Marx-Lenin-Stalin. Apartenența de partid a scriitorilor sovietici înseamnă servirea cauzei construcției comunismului.

In creațiile lor, scriitorii sovietici se conduc după politica partidului bolșevic și a statului sovietic. Aceasta constituie puterea literaturii sovietice, deoarece ea dă scriitorilor posibilitatea de a înțelege mai profund mersul realității, de a o reprezenta în mod just, ea deschide scriitorilor perspectivele unei participări active, prin creația lor, la construcția noui vieți, inspirată de marele ideal al comunismului.

In strânsă legătură cu aceasta se găsește, rolul educativ al literaturii noastre. Deciziile Comitetului Central al Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice despre problemele ideologice au ridicat ideea atitudinii bolșevice de partid în artă la o înălțime nouă, subliniind imensul rol educativ al literaturii sovietice. Cele mai bune opere ale ei ajută, în mod activ, la reeducarea maselor largi ale poporului în spiritul comunist, la eliberarea conștiinței muncitorilor

de rămăşiţele capitaliste. Cea mai importantă misiune a scriitorilor sovietici este propaganda ideii comunismului. In imagini sugestive şi luminoase scriitorii sovietici arată superioritatea sistemului socialist faţă de capitalism, iar în aceasta constă finalitatea lor bolşevică.

*

Caracterul de partid al artei sovietice este condiţia veracităţii sale, a nivelului ei artistic, a influenţei ei sociale. Literatura sovietică este puternică prin legătura ei cu ideile comuniste, cu prezentul, cu politica.

Să amintim cuvintele tov. Molotov: « Nu trebue să socotim că e o întâmplare, că acum cele mai bune opere ale literaturii aparţin condeiului scriitorilor care simt legătura lor ideologică indisolubilă cu comunismul ».

Scriitorii ţării noastre, realizând în opera lor principiul apartenenţei de partid, ajută partidul să educe pe oamenii sovietici în spiritul patriotismului sovietic, al dragostei pentru poporul şi patria socialistă. Prezentând pe eroii timpurilor noastre, ei arată pe înflăcăraţii patrioţi sovietici, care sunt puternici prin înalta lor ideologie, prin conştiinţa lor socialistă, mândri de apartenenţa lor la marele popor sovietic, care luptă plin de abnegaţie pentru realizarea politicii partidului şi a statului sovietic.

Metoda realismului socialist este un mijloc minunat al ridicării şi al înfloririi artei naţionale socialiste a popoarelor URSS, ceeace reprezintă aportul cel mai de preţ, la tezaurul literaturii mondiale.

« Internaţionalismul în artă, spune A. A. Jdanov, nu se naşte pe baza micşorării şi a sărăcirii artei naţionale. Dimpotrivă, internaţionalismul se naşte acolo unde înfloreşte arta naţională. A uita acest adevăr, înseamnă a pierde specificul său, înseamnă a deveni un cosmopolit fără neam... Nu poţi fi internaţionalist în muzică, ca şi în toate celelalte, fără a fi un patriot al ţării tale. Dacă la baza internaţionalismului stă respectul pentru celelalte popoare, nu poţi fi internaţionalist, fără a respecta şi iubi propriul său popor ». A munci neîncetat pentru înflorirea artei sovietice, pentru educaţia ideologică a oamenilor sovietici aceasta este datoria patriotică a artiştilor sovietici.

Scriitorii reacţionari ai Apusului contemporan ne asigură în fel şi chip, că ei sunt străini de politică şi servesc numai artei « pure ».

Sub titlul ţipător de senzaţional « Politica atrage pe scriitori la saltul spre moarte », strâmbându-se şi făcând pe bufonul, scriitorul francez Léon-Paul Fargue scrie: « De mult a venit timpul, să cerem despărţirea deplină, divorţul definitiv al artei şi al politicii. Să transformăm frăţia noastră literară. Să adâncim şi mai mult prăpastia, care ne desparte, pentru a ne putea observa ca două forţe diferite » (Le Figaro littéraire din 19 Aprilie 1947).

De sigur că aceasta nu-i mai mult decât o mascare mediocră a unui scrib burghez, care, camuflându-se cu fraze mincinoase despre « deplina autonomie » faţă de politică, prin propaganda sa a individualismului şi a misticii, face de fapt politica stăpânilor săi capitalişti; eliminând conţinutul social din literatură, el transformă literatura într'un mijloc de întunecare a conştiinţei maselor şi a coruperii lor.

Scriitorii sovietici spun deschis că, în opera lor ei pleacă dela politica regimului sovietic şi a partidului bolşevic. In legătură cu politica, ei văd chezăşia conţinutului ideologic al literaturii, înaltul ei nivel moral, condiţia apropierii ei de popor.

O trăsătură importantă a realismului socialist, strâns legată de orientarea sa comunistă este principiul revoluţionar-romantic, propriu realismului socialist, iscusinţa de a prezenta eroismul luptei oamenilor sovietici pentru comunism, facultatea de a vedea ziua de mâine pe baza unei cunoaşteri adevărate a vieţii de astăzi a poporului. Romantismul nu este opus adevărului vieţii, deoarece zugrăvind în figurile romantice, trăsăturile comunismului viitor, scriitori noştri nu se depărtează de adevărul vieţii, ci pătrund în ea mai adânc, o lărgesc dincolo de limitele zilei de astăzi. Dacă în trecut, chiar pentru cei mai progresişti scriitori, viitorul fericit al poporului era numai un vis, care nu avea la bază o ştiinţă exactă, astăzi credinţa revoluţionar-romantică a scriitorului sovietic în ziua de mâine a poporului său, se bazează pe tezele ştiinţei celei mai progresiste marxism-leninismul.

Maiakovski a spus:

« Şi noi suntem realişti
dar nu la
păşune,
nu cu botul atârnând în jos,
ci în viaţa nouă care merge înainte,
înmulţită
cu electricitate
şi comunism ».

Tocmai această previziune a zilei de mâine, bazată pe deducţiile marxist-leniniste, dă celor mai buni scriitori ai noştri, acea forţă care n'a existat şi nu putea exista, chiar la cei mai talentaţi artişti ai trecutului presocialist.

In ultimul timp, în presa noastră s'a ivit un şir de păreri ale unor scriitori şi ale unor critici care înclină să reducă romantismul revoluţionar la înfrumuseţarea realităţii, la aceea că scriitorul are sarcina să o « înalţe » după cum se exprimă ei. Astfel de idee este expusă de tov. B. Bialik în articolul său « O acţiune eroică cere exprimare eroică ».

Trebue să spunem, că o astfel de înţelegere a rolului şi locului romantismului revoluţionar este greşită. A. Fadeev a scris just: « Tocmai pentrucă noi suntem reprezentanţii unei societăţi în care năzuinţele subiective ale artistului coincid cu mersul obiectiv al evoluţiei sociale, noi putem găsi în realitate oameni vii, purtători ai noului principiu moral ». (Articolul « Sarcinile teoriei şi criticei literare » în culegerea « Problemele realismului socialist », p. 12, Moscova, 1948).

Arta sovietică nu are nevoie de o «amăgire înălțătoare». Insăși realitatea dă artei sovietice, un material de o imensă forță romantică. Gastello, Zoia Cosmodemianscaia, Oleg Koșevoi, Alexandru Matrosov — nu sunt toți aceștia romantici inspirați, nu sunt ei oameni ai viitorului comunist, care trăesc de pe acum în mod real în societatea sovietică contemporană? Doar aceste figuri nu sunt inventate de scriitori, ci sunt luate din viața însăși. De aceea și tratarea disprețuitoare a «empirismului», de către B. Bialik, în articolul amintit, este lipsit de temeiu — ea se revarsă într'o atitudine disprețuitoare față de realitatea noastră sovietică, care abundă de faptele eroice ale oamenilor sovietici.

Naturalismul, cu inerția și cu îngustimea lui, este străin realismului socialist, dar nu «empirismul», nu realitatea însăși.

Elementele realiste și romantice în metoda realismului socialist sunt contopite, a rupe unul de altul și a le opune unul altuia — ar fi o greșeală din cele mai grosolane. Cu cât opera artistului sovietic este mai veridică, cu atât ea este mai orientată în mod comunist, ceea ce înseamnă că este și romantică. Scriitorii noștri știu să viseze, pe ei îi inspiră marele ideal al patriei noastre și al întregului popor sovietic — idealul comunismului. Scriitorul credincios metodei realismului socialist, prinde viața în mișcare, în evoluție, în dinamismul ei. El știe să vadă lupta dintre ceea ce este nou, socialist, cu ceea ce este vechiu, rămas dela regimul burghezo-moșieresc. Aceasta-i dă artistului o perspectivă justă. In complexitatea relațiilor de viață, scriitorul sovietic evidențiază ceea ce este nou, comunist, care învinge și în mod inevitabil va învinge, el afirmă dreptatea și superioritatea acestui lucru nou, contribuind prin creația sa, la victoria lui.

Orientarea romantică spre ziua de mâine a scriitorului sovietic se bazează pe înțelegerea profundă a realității de astăzi, în care actele de eroism ale oamenilor sovietici, construesc drumul spre înălțimile comunismului.

A fi credincios adevărului vieții, a avea o orientare comunistă de partid, conștientă, a servi patria socialistă, a pricepe ziua de mâine a poporului său — iată condițiile esențiale pentru un scriitor care vrea să urmeze în practica sa creatoare metoda realismului socialist.

Aceste condiții fundamentale reprezintă esența și conținutul metodei realismului socialist, care unește pe artiștii sovietici cei mai deosebiți prin stilul și maniera lor de creație. Incercarea de a transforma realismul socialist într'o culegere de canoane literare nu poate decât să strice creșterii artei sovietice. Incercările scolastice ale unor critici și cercetători ai literaturii de a transforma metoda realismului socialist într'o «estetică normativă» oarecare dictând scriitorului anumite metode și mijloace literare, determinate odată pentru totdeauna, sunt greșite în însăși baza lor. Metoda realismului socialist este puternică tocmai prin faptul că, fără a-i lega pe scriitori de înșirarea acestor metode, îndreaptă activitatea lor pe drumul care asigură creșterea și înflorirea literaturii noastre.

Nu demult, în paginile revistei «Octomvrie» a avut loc o dispută între criticii B. Bialik, O. Grudțova, T. Motileva și A. Margobria cu privire la problemele realismului socialist și ale teoriei sale. In afară de un șir de teze incontestabile, expuse de participanții la discuție, aceasta a avut din păcate, în multe privințe, un caracter scolastic. Astfel, de exemplu, O. Grudțova și B. Bialik au discutat ce trebue și ce nu trebue să reprezinte scriitorul credincios metodei realismului socialist. O. Grudțova a emis teza că artistul sovietic trebue să arate lupta dintre ceea ce e nou și ceea ce e vechiu în fiecare din personajele sale, iar B. Bialik a susținut că ar fi mai just ca rămășițele capitalismului (de ex. birocratismul) să fie personificate, iar ciocnirea dintre acești eroi în viață, să fie prezentată arătându-se și afirmându-se victoria principiului nou, socialist.

E o dispută, nu asupra metodei realismului socialist, ci, de fapt, o dispută asupra subiectelor și temelor operelor scriitorilor sovietici.

Artistul sovietic este îndreptățit să reprezinte orice coliziune, tipică societății noastre. El poate prezenta omul în care ceea ce e vechiu se luptă cu ceea ce e nou, poate alege ca subiect al operei sale ciocnirea oamenilor înaintați, comuniști, comsomoliști, bolșevici fără partid, cu oamenii străini și dușmani societății noastre. Realismul socialist nu prescrie artistului niciun fel de rețete literare, dându-i libertatea deplină în alegerea mijloacelor și metodelor prezentării artistice. Important e doar ca conflictele să fie prezentate veridic, ca artistul să afirme în opera sa victoria principiului progresist, sovietic, ca în faptele concrete ale vieții noastre de toate zilele el să fie în stare să vadă mlădițele stării noui, să vadă viitorul comunist al poporului său, — acest mare țel pentru care muncesc și luptă cu abnegație oamenii societății sovietice.

Realismul socialist nu decretează norme ale stilului. Dimpotrivă, el dă cea mai largă libertate pentru desvoltarea celor mai variate orientări ale creației. Se știe că în calomnia lor josnică a literaturii sovietice, criticii burghezi contemporani ai Angliei, Americii, Franței recurg de cele mai multe ori la învinuirea că scriitorii noștri, ar fi «conformiști». Toți ar scrie după același șablon și de aceea n'ar fi capabili să arate varietatea lumii și a oamenilor care o locuiesc. Mai mult decât orice pe lume, acești domni prețuiesc în artă «individualitatea clar exprimată», înțelegând prin aceasta tot felul de încâlceli formaliste, frânturi din diversii André Gide și Sartre. Sforțările lor ieftine de «individualitate» constau în descrierea putrefierii sufletești a «eroilor», — acești «gentlemen-hoți», cum bine i-a numit Gorki.

Scriitorul reacționar francez François Mauriac, un dușman înverșunat al regimului socialist, minte, spunând că în socialism nu ar fi loc pentru personalitatea omenească, și că romanul, pe care îl definește ca o istorie a personalității omenești, trebue, cică, în mod inevitabil, să ajungă la decădere și să dispară odată cu aceasta.

Un alt obscurantist obtuz, un scriitor francez care în tot cursul celui de-al doilea războiu mondial a stat în Statele Unite, mâncând pâine

americană, întorcându-se în Franţa a împărtăşit « ideile » sale despre literatura rusă cititorilor jurnalului « Les nouvelles littéraires ». Aceste « idei » se rezumă la calomnii banale,—că literatura sovietică este condamnată la uniformitate şi academism (« Les nouvelles littéraires » din 30 Oct. 1947).

Intr'o mişcătoare unitate de vederi cu acest scriitor se află colegul său, calomniatorul experimentat Germain Bazin, care în cartea sa apărută nu demult « Le Crépuscule des images », se plânge că marxismul ar reduce activitatea artistului « la o sumă de date materiale şi economice ».

Târîndu-se în faţa capitalului american, scribii plătiţi din Franţa de astăzi, sunt gata să constate « scleroza » lor şi să recunoască, că literatura americană este cea mai autentică literatură a epocii noastre, mulţumită faptului că « este complet lipsită de ideologie ». Astfel este, de exemplu, articolul critic din aceleaşi « Nouvelles littéraires » din Oct. 1947.

E o chestie de gust pentru aceşti domni să laude literatura cu gangsteri, lipsită de conţinut, confecţionată în Statele Unite, şi s'o considere ca fiind cea mai mare cucerire a culturii. In ceea ce priveşte afirmaţia lor că această literatură este lipsită de ideologie, aceasta este o minciună curentă, de care sunt aşa de mândri banditii burghezi ai condeiului. In această literatură, ideologia este vădită, este ideologia făţişă a dolarului, ideologia profitului, pe care lacheii literari ai monopoliştilor americani, o exporta acum în mod intens în Europa Apuseană.

Metoda realismului, socialist cere dela artiştii sovietici o prezentare veridică a realităţii. Misiunea prezentării veridice a vieţii, deschide un câmp vast apariţiei originalităţii individuale a fiecărui scriitor. Această problemă, scriitorii sovietici o rezolvă fiecare în felul său, corespunzător particularităţilor talentului său şi tehnicei sale artistice.

Unul din minunatele merite ale realismului socialist constă în faptul că el dă cele mai largi posibilităţi înfloririi celor mai variate maniere şi stiluri artistice în creaţia scriitorilor sovietici.

Acest lucru poate fi ilustrat de un şir de exemple.

Creaţia lui Vladimir Maiakoski, minunatul poet al revoluţiei « cel mai bun, cel mai talentat poet al epocii noastre sovietice », cum l-a numit tov. Stalin, corespunde, în epoca de maturitate a evoluţiei sale, principiilor fundamentale ale realismului socialist. Ea oglindeşte în mod veridic realitatea, are o orientare socialistă şi este pătrunsă de afirmarea revoluţionar-romantică a « zilei de mâine » comuniste.

Să ne amintim că în aceiaşi ani în care V. Maiakovski a creat poemele sale « Vladimir Ilici Lenin » şi « Bine », « Versurile despre paşaportul sovietic », « Povestea despre Kuzneţstroi şi despre oamenii Kuzneţcului », A. M. Gorki a scris « Afacerea Artamonov », « Viaţa lui Klim Samghin », piesa « Egor Bulîcev şi alţii ». Aceste opere sunt închinate trecutului prerevoluţionar: în ele se zugrăveşte mai ales viaţa intelectualităţii burgheze, a burgheziei, a negustorimii. Despre prezentul socialist nu este vorba în aceste opere ale lui Gorki.

Ele nu seamănă de loc cu operele lui Maiakovski. Şi totuşi, aceste opere sunt şi ele scrise după metoda realismului socialist.

Gorki ura profund capitalismul. In figuri vii, tipice, de o putere necunoscută, el a arătat cum este condamnată burghezia de istorie la o pieire inevitabilă. Creând aceste opere, Gorki s'a sprijinit pe practica de luptă a clasei muncitoare, preocupată de construirea socialismului; de aceea el a putut să arate cu atâta profunzime şi veracitate, procesul descompunerii burgheziei, în persoana unor oameni ai lumii vechi ca, de exemplu, negustorul Egor Bulîcev, care recunoaşte foarte bine mârşăvia capitalismului, care profesează filosofia: « Nu furi tu, rubla fură » —şi care moare cu conştiinţa că a venit sfârşitul istoric al oamenilor de teapa sa.

Caracterizând în mod just perioada timpurie a evoluţiei creatoare a lui Gorki drept o perioadă revoluţionară-romantică, criticii noştri se opresc cu nedumerire în faţa ultimelor opere ale lui Gorki, neştiind sub ce « rubrică » să le aşeze, observând că în ele, romantismul spontan al tânărului rebel s'a transformat într'un romantism revoluţionar, cu caracter socialist şi şi-a găsit expresia în figuri artistice luminoase. La Gorki, de exemplu, figura bolşevicului Kutuzov pe care el l-a reliefat în « Viaţa lui Klim Samghin » este învăluită de romantism. Dar nu numai în aceasta constă romantismul maturului Gorki. In articolul său « Despre realismul socialist » (1933), el scria:

« Noi trăim într'o ţară fericită în care ai pe cine iubi şi respecta. La noi, dragostea pentru om trebue să apară —şi va apărea —din sentimentul de mirare faţă de energia sa creatoare, din respectul reciproc al oamenilor faţă de forţa lor nelimitată, de muncă, forţă colectivă, care creează formele socialiste ale vieţii, din dragostea faţă de partid, conducătorul poporului muncitor din întreaga ţară şi învăţătorul proletarilor din toate ţările ».

Această dragoste fierbinte pentru poporul său, pentru partidul comunist, precum şi înţelegerea căilor istorice ale societăţii socialiste, au întipărit creaţiei lui Gorki un caracter activ, care afirmă viaţa. Zugrăvind moartea lumii vechi, lume bazată pe exploatarea omului de către om, Gorki, cu o extraordinară pasiune şi credinţă, pornind dela concluziile ştiinţei leninist-staliniste, a afirmat viitorul luminos al poporului său, care deschide întregii omeniri drumul spre comunism.

Versurile şi poemele lui Maiakovski create în timpurile sovietice, au un caracter accentuat publicistic. « Egor Bulîcev şi alţii » sau « Afacerea Artamonov » sunt opere de alt gen. In ele, ideea autorului este întrupată în evoluţia figurilor artistice. Stilul lui Maiakovski diferă de stilul lui Gorki. Dar, pe amândoi scriitori îi uneşte metoda comună a redării realităţii: metoda realismului socialist, care se bazează pe concepţia marxist-leninistă.

Mai există şi acum oameni naivi care presupun că din moment ce un artist sovietic reprezintă prezentul, el trebue să se folosească de metoda realismului socialist, dar dacă abordează prezentarea trecutului, această metodă nu este obligatorie. Asemenea părere este greşită. Realismul socialist este o metodă

de prezentare a realității și nu o temă a artistului. Ea reprezintă o armă puternică în mâinile artistului sovietic în prezentarea oricărei perioade istorice și a oricărei țări. A. N. Tolstoi în romanul său « Petru I », sau în povestirea sa dramatică « Ivan cel Groaznic », a zugrăvit întâmplările unor zile de mult trecute. Dar stăpânirea metodei realismului socialist i-a permis lui A. N. Tolstoi, să picteze în operele sale pline de talent, tablourile istoriei poporului rus, în mod just și clar. Tolstoi l-a înfățișat pe Ivan cel Groaznic în toată complexitatea naturii sale, arătând cum s'au oglindit în el contradicțiile istorice ale epocii, subliniind rolul progresist al lui Ivan cel Groaznic în crearea statului național rus și a desvăluit totodată caracterul limitat, de clasă al politicii sale care a servit la stabilirea monarhiei absolute. Tot așa de clar și de profund este înfățișată în romanul lui Tolstoi « Petru I », personalitatea țarului Petru precum și a epocii care i-a dat naștere. Ambele romane au fost opere de inovație, care i-au ajutat pe oamenii sovietici să-și formeze o concepție justă asupra etapelor importante ale istoriei ruse. O astfel de tratare a lui Petru I și Ivan cel Groaznic a fost posibilă în urma înțelegerii profunde, de către scriitor, a concepției leninist-staliniste a procesului istoric, ea a fost fructul aplicării realismului socialist drept metodă de prezentare a realității istorice.

*

Metoda realismului socialist, a înflorit și s'a întărit, în urma victoriei socialismului în țara noastră, sub influența fecundă a concepției dialectic-materialiste.

Fără îndoială că opere atât de însemnate ca « Egor Bulîcev și alții » și « Viața lui Klim Samghin » de A. M. Gorki, poemele « Vladimir Ilici Lenin » și « Bine » de Maiakovski, « Ceapaev » de Furmanov, « Infrângerea » de Fadeev, « Pe Donul liniștit » și « Pământul desțelenit » de Șolohov, sunt opere scrise după metoda realismului socialist. Aceste opere au fost create în perioada în care în țara noastră se purta încă lupta pentru afirmarea definitivă a socialismului. In anii următori, când socialismul victorios în țara noastră a determinat complet o nouă orientare a evoluției artei sovietice, această metodă s'a afirmat drept unica metodă dominantă a artei sovietice.

E important să subliniem, că realismul socialist este metoda care se întrebuințează cu acelaș succes în toate literaturile naționale ale popoarelor URSS, metodă care favorizează înflorirea acestor literaturi. Realismul socialist, ca metodă unică pentru literaturile tuturor popoarelor URSS, absoarbe bogăția nuanțelor naționale care decurg din specificul național al culturilor acestor popoare. Creațiile naționale prin formă, socialiste prin conținut ale cazahului Djambul, ale daghestanului Suleiman Stalski, ale georgianului Simon Cikovani, ale bielorusului Arcadie Culeșov, ale ucrainienilor Nicola Bajan și Alexandru Korneiciuc și ale multor alți scriitori ai popoarelor URSS, au fecundat

practica literaturii sovietice, introducând în ea caracterele specific naționale, care apar și în particularitățile limbii și în construcția metaforei și în alte metode artistice de exprimare. In literatura sovietică, frăția stalinistă a popoarelor și-a găsit expresia ei proprie. Mulți scriitori ai republicilor naționale au devenit cunoscuți în întreaga Uniune, devenind tot atât de aproape cititorului rus, ca și celorlalți cititori ai altor popoare ale URSS.

Realismul socialist nu este identic cu concepția filosofică marxistă, deși este strâns legat de ea. Realismul socialist este metoda care se bazează pe datele științei marxist-leniniste. Operele create de scriitorii sovietici pe baza metodei realismului socialist, sunt o prezentare deosebită, artistică și expresivă a lumii.

In Marele războiu pentru apărarea patriei, principiile realismului socialist, dela care au plecat în creația lor scriitorii sovietici, le-au dat posibilitatea să reprezinte în mod just evenimentele dramatice ale acelor ani. Trebue să considerăm ca un merit al scriitorilor sovietici faptul că ei au zugrăvit lupta statului sovietic împotriva agresiunii hitleriste într'o lumină istorică adevărată și în concordanță cu realitatea.

Literatura sovietică a zugrăvit în mod real toate acele întâmplări funeste pe care fascismul sângeros le-a adus popoarelor URSS. Acest lucru este foarte just și exact oglindit și în poemul « Meridianul dela Pulcovo » de V. Inber și în povestea lui V. Grossman « Poporul nemuritor » și în poemul lui P. Antocolski « Fiul » și în poemul lui A. Tvardovski « Vasili Tiorkin » și în piesa lui C. Simonov « Oamenii ruși » și în « Neînfrânții » lui Boris Grobatov și în « Invazia » lui L. Leonov și în « Curcubeul » Wandei Wasiliewska, — precum și în multe alte opere ale prozei, poeziei și dramaturgiei noastre. Dar scriitorii sovietici nu și-au limitat misiunea lor la acest lucru.

Arătând suferințele locuitorilor din Leningrad din timpul blocadei, poeta Olga Bergholz scria în anul 1943:

Noi trăim acum o viață dublă!
Incercuiți în întunerec, în foame, în tristețe
Noi respirăm ziua de mâine, liberă, mândră —
Noi înșine am cucerit această zi.

(Poemul « Jurnalul din Februarie »)

Acest motiv îl întâlnim în sutele de versuri ale poeților sovietici, scrise în prima etapă a Marelui războiu pentru apărarea patriei, încă înainte de acea răsturnare care a avut loc în lupta dela Stalingrad, care a schimbat în mod hotărîtor și definitiv, în favoarea URSS, întregul mers al luptei cu fascismul.

Poezia sovietică, prezentând latura dureroasă și tragică din viața poporului, din soarta eroilor, a arătat aceste lucruri dureroase într'o perspectivă justă. Literatura realismului socialist a chemat la victorie și a întrevăzut conturele ei, încă din acele zile în care armata hitleristă era lângă Moscova, lângă Leningrad și se arunca spre Volga. In cele mai teribile zile ale istoriei statului nostru

socialist, literatura noastră a ştiut să vadă ziua de mâine, ziua Victoriei, a întărit în conştiinţa milioanelor de oameni credinţa în victorie. Literatura sovietică a propagat forţa şi măreţia omului sovietic, a chemat la triumful asupra morţii, asupra putrezirii, asupra descompunerii.

In zilele luptei dela Stalingrad, poetul ucrainian Leonid Pervomaischi a scris despre ţara sa natală, în poezia « In regiunea Poltavei »:

Acolo-i noapte-acum... Urma fumegândă a incendiilor.
Văile sărace sunt groaznice în întunerec.
Acolo sunt ruinile copilăriei mele
Dar poate că nici ruine nu mai sunt?
Dar fie şi ruine — noi tot vom învinge!
Noi le-am jurat credinţă veşnică
Cu tot ce este mai nobil în om,
Şi ne vom întoarce, sau moartea o vom găsi ».

(Traducere în limba rusă de M. A. . . .)

Astfel conflictul tragic este rezolvat de către poetul sovietic într'un plan nou, neobişnuit pentru arta veche. In mijlocul durerii şi al suferinţelor care au fost pricinuite ţării noastre de către cotropitorul fascist, poetul afirmă forţa şi triumful binelui, al luminosului principiu uman, credinţa în victoria viitoare.

Multe veacuri la rând, religia învăţa că suferinţa purifică sufletul omenesc. Gorki a luptat cu întregul său temperament puternic împotriva acestei concepţii, împotriva moralei de sclav pe care o cuprinde. El a afirmat că datoria omului adevărat nu este să se complacă în suferinţă, ci să tindă să-i izbăvească şi pe semenii săi. Gorki a luptat împotriva pesimismului, care s'a cultivat atâtea veacuri în literatura mondială. El a proclamat noua structură a sentimentelor omului - luptător, ale omului - revoluţionar. In concepţia lui Gorki, tragicul a încetat să mai fie inevitabil, fatal: credinţa revoluţionar-romantică în om, în viitorul său, are la baza sa concepţia comunistului, a dialecticianului materialist, pentru care lumea nu se termină la limitele propriei sale personalităţi, ci se prelungeşte în viaţă, în lupta şi în creaţia poporului.

Literatura noastră a continuat şi a realizat în mod practic în figurile artistice această idee a lui Gorki.

Marele Război pentru Patrie a popoarelor Uniunii Sovietice, împotriva cotropitorilor fascişti, nu a fost numai o încercare grea şi sângeroasă, ci a fost şi o mare şcoală a curajului, a credinţei către Patrie, către Partid, către Stalin. Din această şcoală, oamenii sovietici au ieşit şi mai căliţi şi mai fermi. In timpul războiului, s'au manifestat multilateral şi măreţ toate acele calităţi pe care Partidul bolşevic le-a cultivat de ani de zile în poporul sovietic.

Unitatea morală şi politică a societăţii sovietice, care s'a maturizat încă în anii dinainte de războiu, a trecut proba focului în anii războiului şi a devenit şi mai puternică şi mai strânsă.

Toate aceste procese, caracteristice societăţii noastre, au fost fixate în literatura sovietică. Ceea ce e deosebit de caracteristic e că în ultimii ani, literatura sovietică s'a îmbogăţit cu un şir de artişti tineri. Un mare număr de tineri au început a scrie pentru a povesti ceea ce au trăit şi suferit.

Cărţi ca « Oameni cu conştiinţa curată », operă scrisă de generalul partizan, erou al Uniunii Sovietice, P. Verşigora, « In tranşeele Stalingradului », roman scris de comandantul Armatei Roşii, participant la lupta dela Stalingrad, Victor Necrasov, însemnările partizanei Tatiana Iogunov « In pădurile Incolenscului », notele radiotelegrafistului naval sovietic I. Kirilenko « Plescăe valurile reci », însemnările conducătorilor organizaţiei ilegale de partid din Crimeia I. Kozlov « In ilegalitate în Crimeia », ca şi « Pionerii » colonelului N. Strecişin, — toate aceste opere şi multe altele asemănătoare conţin un material autobiografic bogat. Autorii lor au trăit faptele pe care le relatează şi împărtăşesc cititorilor experienţa lor, câştigată în luptele groaznice duse pentru fericirea şi independenţa Patriei sovietice. In aceste cărţi se arată în toată măreţia ei, figura omului sovietic, extrem de variat prin trăsăturile sale individuale, dar având în acelaşi timp calităţi comune, nobil patriot care nu-şi precupeţeşte nici sângele, nici viaţa în lupta pentru libertatea Ţării, pentru Patria socialistă.

In ultimii ani au apărut o serie de opere în care autorii, stăpânind în mod larg şi liber materialul impresiilor din viaţă, creează tablouri generalizate, zugrăvesc figuri tipice. Cităm « Furtuna » de Ehrenburg, « Fericirea » de Pavlenko şi opere ale scriitorilor mai tineri ca « Steaua » de E. Kazachievici, « Tovarăşi de drum » de V. Panova, « Mesteacănul alb » de M. Bubenov, « Noaptea conducătorului de oşti » de G. Berezco, « Stegarii » de A. Goncear, « Curganul lui Mamai » de Pavel Şebunin.

Extrem de interesant e şi faptul că tinerii scriitori care au intrat în literatură nu se mărginesc la cadrul temei războiului. In anii de după războiu, s'a ivit o serie de opere ale tinerilor scriitori care tratează tema muncii, a creaţiei vieţii noi, socialiste. Cartea lui V. Dobrovolski « Trei în mantale cenuşii », povesteşte despre viaţa studenţimii sovietice de astăzi. In romanul « Krujilika », Vera Panova îi prezintă pe oamenii unei mari uzine militare din Urali în timpul trecerii la producţia de pace. « Cirezi pe drum » de V. Avdeev este închinat oamenilor dintr'un mare sovhoz pentru creşterea vitelor. Satul colhozian de astăzi serveşte ca temă romanului lui S. Bataevski « Cavalerul Stelei de Aur » şi poemului lui A. Nedogonov « Steagul fâlfâie deasupra sovietului satului ». Mulţi eroi ai acestor povestiri şi romane, fie că s'au întors ieri din războiu, sau chiar dacă nu au fost participanţi nemijlociţi, au muncit totuşi în mod activ pentru victorie, s'au aflat în dosul frontului la o muncă de producţie, de partid sau în comsomol.

Astfel, dacă luăm operele din ultimii ani, trebue să recunoaştem în mod obiectiv că prin ele literatura sovietică a reuşit să răspundă la multe teme foarte importante ale prezentului. Este o literatură a vieţii, a luptei. Eroii scriitorilor sovietici nu sunt enigmatici, rupţi dela viaţă, nu sunt intelectuali de cabinet,

care se încurcă în propriile lor contradicții și trăiri sufletești: aceștia sunt oameni ai luptei și ai muncii pașnice, sunt oamenii practicii vii, sunt patrioții sovietici. Pentru Rudnev, comisarul detașamentului lui Kovpah, eroul cărții lui P. Verșigora, pentru tânărul locotenent Travkin din povestirea lui E. Kazakievici « Steaua », pentru bătrânul intelectual doctorul Belov și pentru comsomolista Lena Ogorodnicova din « Tovarăș de drum » de V. Panova, pentru eroii romanului « Krujiliha », pentru colhoznicii ucraineni de ieri, iar astăzi soldați ai Armatei Sovietice, prezentați de A. Goncear în romanul « Stegarii », pentru tinerii intelectuali sovietici Serghei și Vasili Vlahov, introduși în romanul lui I. Ehrenburg « Furtuna », nu există interese mai presus de servirea poporului lor, a marei lor Patrii.

Dar aceasta nu înseamnă că scriitorii sovietici evită să arate laturile întunecoase ale realității noastre, că ignorează lupta care are loc în societatea sovietică între oamenii cu morala comunistă și între oamenii care se găsesc în lanțurile concepțiilor și dispozițiilor înapoiate, care împiedecă mișcarea noastră înainte. V. Necrasov desvălue, de exemplu, trăsăturile mic burgheze ale ofițerului Lisagora, care, în condițiile groaznice ale luptei dela Stalingrad, tinde spre comoditatea și bunăstarea mic burgheză. V. Panova l-a arătat just în « Krujiliha » pe Uzdecikin cu mărginirea sa și cu amorul său propriu bolnăvicios, care nu fac decât să strice cauzei comune. N. Stecișin a prezentat pe bețivanul neglijent, maiorul Fastov și pe soldățoiul Efimov. P. Șebunin în « Curganul lui Mamai » l-a arătat pe lașul Batalov, E. Kazachevici în povestirea « Steaua » l-a reliefat pe afaceristul Mamocikin, soldat viteaz, dar un om de o moralitate nestatornică. I. Kozlov, care a închinat multe pagini faptelor eroice ale comuniștilor și ale comsomoliștilor sub ocupația germană, arată și oameni ușuratici, nedisciplinați, care au disprețuit conspirația bolșevică ilegală și prin aceasta au făcut jocul dușmanului. Oamenii, ale căror fapte sunt legate într'un fel sau altul cu rămășițele societății capitaliste, sunt aspru condamnați de către scriitorii noștri.

In operele scriitorilor sovietici este arătat pe larg acel lucru nou, frumos și nobil, care s'a desvoltat în sufletele oamenilor sovietici, care a fost educat în ei de către partid, de regimul sovietic, de întregul sistem al vieții în statul nostru. Figuri ca a locotenentului Trakvin din povestirea lui E. Kazachievici « Steaua » sunt învăluite într'un romantism adevărat, ca și a tânărului ofițer Brianski, inteligent și cercetător, comandant - inovator înfățișat de Goncear, ca și a comsomolistului Victor Cercașin, reliefat de V. Dobrovolski în povestirea « Trei mantale cenușii », ca și a oamenilor eroici ai acțiunii ilegale din Crimeia, arătați de S. Kozlov, ca și a comandantului de armată Riabini — eroul principal al povestirii lui G. Berezno « Noaptea comandantului », ca și a pionerului erou Taras Gaponenco, arătat de Strecișin. Numărul exemplelor s'ar putea înmulți cu ușurință.

Sunt patrioți sovietici, oameni credincioși până la capăt regimului sovietic, partidului, lui Stalin — oameni care urăsc lașitatea, inerția, burghezia, egoismul. Sunt oameni de tip nou, care sunt crescuți de societatea socialistă și care de aceea pot sluji de exemplu. Spiritul inovației este puternic la dânșii, ei înfruntă pericolul cu curaj, conduși de devotamentul profund pentru interesele Patriei.

Literatura noastră a reflectat cu justețe acel lucru nou, caracteristic societății sovietice în etapa actuală a evoluției ei istorice — unitatea moral-politică a poporului sovietic, de care se sfărâmă acele rămășițe ale spiritului de proprietate și de egoism din conștiința diferiților cetățeni ai Uniunii Sovietice, rămași în urmă, împotriva cărora luptă cu îndârjire oamenii sovietici progresiști.

Eroii literaturii sovietice se caracterizează prin lărgimea gândirii lor politice, care le permite să-și înțeleagă munca drept o parte a luptei pentru comunism, dusă de întregul popor. In operele scriitorilor sovietici sunt scoși în evidență, simpli muncitori și colhoznici, studenți, ofițeri, generali și savanți, conducători ai producției: tehnicieni, ingineri, directori de uzine: și aceștia toți, constituesc colectivul monolit, puternic cimentat al făuritorilor comunismului. Majoritatea covârșitoare a celor mai luminoși și pozitivi eroi ai literaturii sovietice sunt oameni de frunte ai timpului nostru: comuniști, comsomoliști, bolșevici fără partid. Scriitorii zugrăvesc de asemeni reprezentanți ai diferitelor naționalități: găsim aici eroi ruși, și alături de ei, prieteni credincioși în muncă și în luptă, megucrainieni, georgieni, bieloruși, cazahi, evrei, estonieni și reprezentanți ai celorlalte naționalități din cuprinsul statului sovietic. Intruparea strălucită în figuri artistice, a marei prietenii staliniste a popoarelor, constitue un mare merit istoric al scriitorilor sovietici. Descompunerii morale și individualismului animalic, preamărit cu atâta cinism nerușinat de către scriitorii burghezi din Europa Apuseană și din America, scriitorii sovietici le opun marea prietenie a popoarelor, camaraderia socialistă născută pe câmpul de luptă, în întrecerea în muncă, în învățătură și în munca comună.

Oare nu se caracterizează ca un democratism adevărat atitudinea lui Trakvin, eroul nuvelei lui E. Kazachievici « Steaua », față de subordonații săi Anicanov și alții, pe care el îi conduce într'o recunoaștere extrem de primejdioasă în spatele dușmanului? Oare nu este plină de lumina nouilor relații socialiste scena din povestea lui V. Dobrovolski « Trei în mantale cenușii », care arată cum eroul acestei opere renunță la victoria personală într'o competiție sportivă, pentru a-și salva tovarășul? Și prin ce spirit înalt de prietenie socialistă sunt legați eroii « Stegarilor » lui A. Goncear, atunci când ei susțin atacul armatelor dușmane în castelul maghiar asediat.

Prozatorii sovietici recurg la căi diferite, ei aleg diverse maniere literare pentru a da expresie ideilor lor creatoare. Printre scriitorii tinerei generații, unii sunt mai aproape de maniera narativă a lui Lev Tolstoi, alții de a lui Cehov, alții de a lui Turgheniev sau Gogol. Pe unii îi atrag descrierile riguros și precis, alții aleg forma jurnalului intim, plină de emoție lirică,

alții înclină spre o construcție romantic înălțată a povestirii. Dar ar fi greșit să credem că tinerii noștri scriitori nu caută căi proprii, că ei repetă doar și desvoltă procedeele descoperite înainte de către artiștii cuvântului. Nu, întreaga noastră proză tânără, este o căutare de genuri noi, de noi procedee.

Lipsa de înțelegere pentru faptul că scriitorii sovietici au dreptul de a alege diverse căi creatoare pentru realizarea ideilor lor artistice se manifestă încă, din păcate, foarte des în critica noastră literară. Astfel, de exemplu, romanul plin de talent al Verei Panova « Krujiliha », în care scriitoarea zugrăvește veridic viața oamenilor sovietici, i-a adus în presă unele reproșuri nemeritate. O serie de literați au luat față de acest roman o atitudine de critică acută, afirmând că concepția ideologică a romanului este nebuloasă, că rămâne neclarificat pe care dintre eroi îi iubește și pe care îi condamnă Vera Panova. Criticii i-au reproșat Verei Panova că la eroii ei nu există o armonie deplină între interesele lor personale și cele obștești. I. Suboțchi a declarat chiar, în paginile revistei « Lumea nouă » (nr. 2, 1948) că « V. Panova propovăduește ideea pesimistă a caracterului irezolvabil al contradicției dintre personal și social... ».

In realitate, scriitoarea n'a avut firește, această intenție; ea a arătat în mod veridic unele dintre contradicțiile reale, care există în viața societății noastre.

In loc să studieze aceste contradicții, critici ca Suboțchi îi îndeamnă pe scriitorii noștri la o pedagogie primitivă și la o înfrumusețare a realității. Ea a preferat să nu facă pedagogie, ci să arate tendințele desvoltării sociale. Pentru cititorul atent al romanului Verei Panova, « Krujiliha », este limpede că autoarea este din tot sufletul alături de oamenii societății socialiste, de oamenii muncii creatoare. In același timp, scriitoarea a înfățișat și rămășițele vechilor deprinderi egoiste, care se mai întâlnesc la oamenii sovietici. Dar criticii nu au înțeles toate acestea și au deslănțuit tunetele și fulgerele împotriva V. Panova. Același L. Suboțchi caracteriza metoda V. Panova drept « pasiv-obiectivistă » și « empirică ».

Obiecțiuni asemănătoare a ridicat și criticul Boris Soloviev, împotriva romanului lui Victor Necrasov « In tranșeele Stalingradului ». El l-a învinuit de-a-dreptul pe Necrasov că urmează concepția scriitorului francez Flaubert: « Vom arăta, dar nu vom trage concluzii ».

In realitate, romanul lui Necrasov nu are nimic comun cu formula obiectivistă și lipsită de pasiune a lui Flaubert. Necrasov prezintă figuri ale unor simpli oameni sovietici, în focul luptei dela Stalingrad. El a arătat în mod luminos și pitoresc, cum ofițerii Cherhențev și Farber, soldatul Valega, marinarul Ciumac și mulți alți apărători ai Stalingradului, membri de partid și cetățeni fără de partid, nu au pregetat să-și jertfească sângele și viața pentru a asigura Patriei socialiste victoria asupra dușmanului. V. Necrasov a transpus toate acestea în faptele eroilor săi. Dar aceasta nu l-a mulțumit pe criticul « exigent ». El socotește că viciul romanului constă în faptul că « în fond (??) prezentarea momentului ideologic este lipsit de atitudine, se limitează la acțiune și nu își găsește o expresie destul de profundă și deplină, nici în textul autorului, nici în exprimările eroilor romanului... » (« Lumea nouă », nr. 3, 1948).

A critica scriitorii de pe asemenea poziții naive, înseamnă a le tăgădui dreptul de a-și căuta mijloace de expresie proprii. Scriitorul sovietic poate să folosească *diferite* maniere artistice pentru reprezentarea realității.

*

Realismul socialist nu tolerează deformarea realității. De pe pozițiile realismului socialist, luptăm împotriva a tot ce e urît în arta contemporană. Un exemplu strălucit pentru aceasta îl constitue lupta energică și consecventă pe care a dus-o Gorki împotriva formalismului și a decadentismului.

Pornind dela teoria realismului socialist, Gorki a putut să facă o critică nimicitoare a formalismului și a decădentismului. Când recitești articolele de critică literară ale lui Gorki, vezi că, prin spiritul lor, prin tezele lor filosofice fundamentale, ele sunt apropiate de lupta pe care o duce astăzi partidul bolșevic împreună cu toți artiștii sovietici progresiști, împotriva deformărilor decadentiste și a recidivelor formalismului. Aceste articole ale lui Gorki sunt o armă amenințătoare, îndreptată împotriva divorțului dintre artă și viață, împotriva îndepărtării de adevărul realității.

Formalismul și decadentismul au fost, pentru Gorki, dușmani vechi, el vedea în ele un atentat direct la cele mai bune tradiții ale literaturii clasice ruse, ruptura cu misiunea ideologică a artei ruse, misiune inerentă acesteia la sfârșitul secolului XVIII și aproape în tot cursul secolului XIX.

Gorki, care era îndrăgostit de viață, care preamărea Omul, forța și frumusețea lui, era scârbit de acea filosofie a decăderii, de acel flirt cu moartea și cu descompunerea, cu care erau literalmente saturate scrierile majorității decadenților. Cultului lor pentru desnădejde și întunerec, pentru lipsa de voință și putreziciune, pentru misticism și idealism filosofic, Gorki îi opunea optimismul său, profunda sa încredere în viață.

Gorki s'a ridicat cu mânie împotriva manifestărilor decadentismului și ale formalismului în literatura sovietică. El a luat poziție cu asprime împotriva manierismului, a inventării fără sens de cuvinte artificiale.

Gorki a deslănțuit indignarea opiniei publice împotriva deformării frumoasei limbi ruse, și-a bătut joc fără milă de tendințele dăunătoare și de scamatoriile în domeniul stilului.

« Intre măreţele sarcini pentru crearea unei culturi nouă, socialiste — scrie Gorki în articolul « Despre limbă » — ni se pune și sarcina de a organiza limba, de a o purifica de vechiturile parazitare. Tocmai la aceasta se reduce una dintre sarcinile principale ale literaturii noastre sovietice ».

Luptând împotriva formalismului în literatură Gorki a căutat să-i explice natura, să-i desvălue origina. Bazat pe numeroase fapte din istoria culturii

și a literaturii, Gorki a arătat că istoria ideologiilor exploatatoare — inclusiv cele religioase — constitue o încercare a claselor dominante de a crea un sistem de idei, ce nu are nimic comun cu munca omului. Aceste idei — remarcă Gorki — au servit claselor stăpânitoare, ajutându-le să intimideze conștiința maselor muncitoare. De aici, Gorki deduce însăși origina formalismului, ca un curent rupt de activitatea de muncă a oamenilor și de aceea, opus acesteia.

« Formalismul ca « manieră » — scria Gorki — ca « procedeu literar » servește cel mai ades pentru a acoperi golul sau sărăcia sufletului. Un om vrea să vorbească cu oamenii, dar nu are ce spune; și atunci vorbește necontenit, obositor, cu cuvinte multe, deși uneori frumoase și alese cu îndemânare, despre tot ce vede, dar ce nu poate, nu vrea sau se teme să înțeleagă... Unii autori se servesc de formalism ca de un mijloc spre a-și îmbrăca gândurile, pentru ca să nu iasă la iveală dintr'odată atitudinea lor urîtă și dușmănoasă față de realitate, intenția lor de a denatura sensul faptelor și al fenomenelor ».

Drept exemplu de formalism, Gorki citează operele lui Proust, Joyce, Dos Passos, literați burghezi contemporani, care au dus până la absurd parada lor cinică și vană de echilibristică verbală, pretins aleasă, dar de fapt, goală și lipsită de conținut.

Gorki vedea origina formalismului contemporan în filosofia idealistă a lui Platon, care socotea că forma este ideea perfectă a tot ce există. Gorki își bate joc în mod caustic de abstracțiile platonice și hegeliene, aseamănă just și profund formalismul literar cu formalismul în domeniul dreptului, cu șicana birocratică. Pentru Gorki, formalismul în literatură și formalismul în administrație sau în justiție sunt dușmani tot atât de primejdioși ai principiului vieții, ai principiului uman.

Gorki a depus o muncă uriașă pentru a purifica marea literatură rusă de încurcătura formalistă, de gângăvirile naturaliste și a luptat pentru o limbă curată, limpede, armonioasă. Această luptă a fost dictată de năzuința lui Gorki de a ajuta tânăra literatură sovietică să scape de bolile decadentismului, boli moștenite dela cultura burghezo-nobiliară prerevoluționară.

Lupta lui Gorki pentru puritatea limbii literare ruse, era o parte din lupta sa pentru introducerea realismului socialist ca metodă literară. El socotea decadentismul și formalismul drept excrescențe monstruoase pe corpul minunat al artei. Gorki tindea să readucă literatura la izvoarele ei prime — poporul, folklorul — pentru ca, pe această bază, îmbogățită cu noul conținut al vieții socialiste și cu sistemul ideilor bolșevice, literatura noastră să creeze opere puternice și frumoase.

De multe ori Gorki a atras atenția scriitorilor sovietici asupra tezaurului nesocotit, de înțelepciune și frumusețe poetică pe care-l constitue creația populară. La primul Congres unional al scriitorilor, Gorki l-a auzit pe Așug-ul Sulciman Stalski și a spus în cuvântul său de încheiere:

« Așug-ul Sulciman Stalski a produs asupra mea — și știu că nu numai asupra mea — o impresie sguduitoare. Am văzut cum, șezând la masa prezidiului, acest moșneag fără știință de carte, dar înțelept, șoptea, compunându-și versurile și cum apoi, ca un Homer al secolului XX, le-a recitat în chip minunat.

« Păstrați cu sfințenie oamenii capabili să creeze asemenea perle de poezie ca cele create de Sulciman. Repet: începutul artei cuvântului este în folklor ».

Lupta dusă cu atâta pasiune și temperament de către Gorki este încă departe de a fi terminată. El a indicat numai direcția pe care trebue să apuce formarea și perfecționarea metodei literare sovietice și a dat modele strălucite de aplicare a acestei metode.

Astăzi, când istorica decizie despre muzică a Comitetului Central al partidului bolșevic a dat o lovitură sdrobitoare tuturor varietăților formalismului, cuvintele spuse de Gorki acum nouăsprezece ani răsună ca o proorocire:

« De pretutindeni — dela zărâcni, buriați, ciuvași, mariieni, etc. — curg șuvoaie de melodii minunat de frumoase pentru muzicienii geniali ai viitorului » (« Cuceririle noastre », nr. 1, 1929).

Din arta noastră nu sunt încă desrădăcinate toate tendințele formaliste. Drept exemplu pentru aceasta, avem muzica lui Muradeli, Șostacovici, Șebalin, Procofiev și multe versuri ale lui Șelvinski, Pasternac, Dm. Petrovski.

Formalismul și decadentismul își mai exercită influența asupra tinerilor noștri literați.

Conduși de deciziile C. C. al P. C. (b) al U. S. în problemele literaturii și ale artei, scriitorii sovietici în luptă cu rămășițele decadentismului și ale formalismului și utilizând metoda realismului socialist, vor crea noi opere artistice cu un înalt nivel ideologic, vrednice de marele nostru popor.

A. TARASENCOV

TEORIE ŞI CRITICĂ

CÂTEVA ASPECTE ALE OPEREI LUI MIHAIL ŞOLOHOV

Operele mari au — între altele — însuşirea de a lămuri prin simpla lor prezenţă unele discuţii şi probleme. Sunt astfel mai mult decât nişte simple exemple, devin argumente de neînfrânt — nişte argumente măciucă, ce risipesc distincţiile şi încâlcelile estetizante.

Romanele lui Şolohov constitue astfel de argumente masive. Resping prin ele însele mai toate armele din arsenalul pe care estetica burgheză îl foloseşte împotriva concepţiei revoluţionare asupra artei. Este deci util să cercetăm câteva din aceste probleme şi să vedem cum apar ele la lumina tare a operei lui Şolohov.

O trăsătură esenţială izbeşte dela început în personalitatea lui literară: uluitoarea, aproape unica sa precocitate literară.

Problema aceasta se înfăţişează, la prima vedere, ca un surprinzător paradox şi pentru estetica burgheză, care alunecă gingaş de-a-lungul problemelor ar putea-o considera uşor ca pe unul dintre multele — de ea afirmate — mistere ale creaţiei artistice. Dar marxismul refuză misterele, aporiile, toate celelalte forme de resemnare sau de fugă în faţa cunoaşterii şi fără a încerca să simplifice sensul social reacţionar al renunţărilor la cunoaştere, caută liniile de explicaţie.

La lumina dialecticei materialiste, problema ar fi pusă cu picioarele pe pământ. Ceea ce interesează în primul rând nu e problema — fără sens — de unde provin darurile excepţionale ale cutărui sau cutărui scriitor, ci — în cazul nostru — cum se explică rapida maturizare a lui Şolohov, care sunt izvoarele experienţei lui artistice.

Precocitatea literară a lui Şolohov este într'adevăr prodigioasă. E lucru cunoscut — verificat de istoria literară — că romanul e în general rod al maturităţii artistului. Experienţa de viaţă pe care o pretinde, ordonarea mijloacelor artistice şi mai ales puterea de a transmite epic viziunea lui despre lume a autorului — impusă de apartenenţa lui de clasă — toate acestea fac rare cazurile de romancieri care să fi izbutit dela prima operă. Dimpotrivă,

un Anatole France care şi-a dat operele reprezentative abia după patruzeci de ani, nu constitue o excepţie în istoria romanului.

Cu atât mai izbitor apare « fenomenul » Şolohov. In 1926, la 21 de ani, după ce publicase vreme de trei ani nuvele în revistele comsomoliste, Mihail Şolohov scoate primul volum din « Pe Donul liniştit ». Avea să lucreze la cele patru volume, vreme de 14 ani. (Datele de apariţie ale celorlalte trei sunt respectiv 1929, 1933, 1940).

E firesc ca cei patrusprezece ani de creaţie să oglindească în operă şi transformarea scriitorului, dar rămâne faptul că la 21 de ani, Şolohov a putut să ne dea fluviul epic al cărui curs porneşte dela primele fraze din carte, faptul că dela primul volum viaţa satelor şi staniţelor căzăceşti se iveşte în toată tăria şi adâncimea, cu contradicţiile, ciocnirile şi cu stratificarea de clasă.

Cheia acestei precocităţi o poate da numai cercetarea a ceea ce exprimă scriitorul, confruntat cu câteva date ale biografiei. Să le pomenim pe scurt. Născut în 1905, într'un sat căzăcesc, Şolohov a trăit aproape toţi cei patruzeci şi trei de ani de existenţă în regiunea Donului. Acolo, în satul lui de baştină, luând parte la treburile şi interesele colectivităţii, locueşte şi astăzi academicianul Şolohov, ales în două rânduri deputat în Sovietul suprem al U.R.S.S. Acolo, de-a-lungul Donului, a trăit Şolohov anii grei ai războiului civil. Dela 15 la 17 ani a făcut parte din formaţiunile revoluţionare, care au curăţat regiunea căzăcească de bandele albe. Un an mai târziu îşi începea cariera literară.

Astfel, dacă deplasăm problema şi nu privim creaţia drept un act al individului izolat — precocitatea literară a lui Şolohov capătă o altă înfăţişare. Toată opera lui poate fi considerată ca o epopee a cazacilor în revoluţie. Şi « Povestiri de pe Don » — prima culegere de nuvele şi « Donul liniştit » şi « Pământ desţelenit » zugrăvesc schimbările aceleiaşi realităţi, sunt etape ale acestui drum al cazacilor spre revoluţie. Şolohov a avut personal experienţa timpurie a evenimentelor pe care le povesteşte — anii de copilărie petrecuţi în Rusia ţaristă, cei doi ani de adolescenţă când a luptat împotriva albilor. Dar, mai ales, a păstrat tot timpul legătura nemijlocită cu lumea pe care o zugrăveşte. Cărţile lui sunt în primul rând rodul unei experienţe colective, viaţa satelor căzăceşti înainte şi după revoluţie. Ele sunt hrănite de autenticitatea şi bogăţia acestei experienţe, ea le dă desimea şi vigoarea epică. Bine înţeles că nu sunt numai atât. Nu sunt simple povestiri, sunt romane — mari romane. Şolohov nu se mărgineşte să înşiruiască întâmplări. El plăsmuieşte personaje vii, le urmăreşte schimbarea, le zugrăveşte drumurile, trasate de apartenenţa lor de clasă şi de chipurile diverse cum reacţionează fiecare din ele în faţa evenimentelor. Personajele lui, create la un grad de generalitate ce le fac să exprime tipuri şi categorii sociale sunt în primul rând oameni. Inafară de bogăţia şi varietatea tipurilor, această putere rară de a dărui cu viaţă cele mai neînsemnate figuri aminteşte stăruitor de Tolstoi. Ca şi la creatorul lui « Războiu şi Pace », nu există la Şolohov per-

sonaje existând numai cu numele. Câteva trăsături rapide, câteva replici dau viață unui personaj de al treilea plan, care poate că nu va mai reapare în decursul romanului.

Șolohov e mai ales un realist socialist. In vâltoarea evenimentelor, în asprimea neînduplecată a luptei, el știe să deschidă ferestre asupra viitorului. Acțiunea comuniștilor se proiectează pe ecranul acestor perspective de viitor. Fiecare perioadă e astfel zugrăvită, încât închide în ea posibilitatea perioadei viitoare. Lupta crâncenă a comuniștilor în războiul civil, a lui Bunciuc, a lui Ivan Alexeevici, a lui Mișca Koșevoi și a tuturor celorlalți — cuprinde germenii miilor de Davidovi din «Pământ desțelenit». După cum în acțiunea pentru colectivizarea agriculturij, Davidov e mereu conștient de țelul socialist. Căci eroii lui sunt revoluționari care privind prezentul cu ochi atenți și lucizi, știu să și vadă în prezent viitorul.

*

Există o problemă, în poziția estetică marxistă, pe care n'o înțeleg nu numai cei ce nu vor — din motive precise — să înțeleagă. Se ciocnesc de ea chiar și acei critici cărora nu le lipsește buna credință, dar care sunt deprinși cu canoanele rigide ale esteticii burgheze. E vorba de atitudinea «anti-obiectivistă» a marxismului.

Pentru estetica metafizicianilor obișnuită să considere că *a* este în eternitate *a* și să excludă noțiunile contradictorii cu migala pedantă a unor dascăli de logică formală, lucrurile sunt simple. Negarea obiectivismului în artă e incompatibilă cu realismul. Antiobiectivismul înseamnă — potrivit sacrului principiu al contradicției — subiectivism, deci parțialitate, deformarea realității.

Raționând astfel, esteții asociali nu știu sau nu vor să știe că pentru marxism combaterea obiectivismului înseamnă îndepărtarea unei iluzii la fel de goale ca și cea a omului înafara claselor.

Scriitorul nu poate fi obiectiv pentrucă el exprimă totdeauna *ceva* și pe *cineva*. Pentrucă societatea e împărțită în clase în luptă, iar arta oglindește ideologiile antagonice ale acestor clase. Numai că arta burgheză a făcut-o și o face adesea inconștient și de cele mai multe ori nemărturisit, pe când revoluționarul marxist, pentru care arta este și ea un mijloc de acțiune asupra naturii, desvălue limpede acest caracter de clasă al artei. Desvălue faptul că încercarea de a fi cu orice preț «obiectiv», înafara claselor, echivalează cu o anumită și precisă poziție de clasă.

Inseamnă aceasta că anti-obiectivismul implică deformarea? Dimpotrivă. Interesul de clasă al artei revoluționare este să zugrăvească exact și minuțios realitatea, după cum interesul de clasă al artei burgheze este s'o ascundă sub formele variate ale anti-realismului. Dar realismul revoluționar nu se mărginește la contabilitatea de fapte ale naturalismului. El zugrăvește realitatea în adâncime, în frământare, în schimbare. Poziția de clasă a scriitorului apare

în luminarea sensului acestor schimbări, în descrierea drumului eroilor săi și a zării spre care ei se îndreaptă. Dar anti-obiectivismul nu înseamnă de loc schematizarea personajelor, care reprezintă dușmanul de clasă, transformarea lor în marionete. Arta revoluționară respinge hotărît o asemenea interpretare a anti-obiectivismului, care ar anula realismul și deci arma de luptă pe care el o reprezintă.

Din nou opera lui Șolohov reprezintă cel mai greu argument. Vom vedea că opera lui este fățiș și organic literatură de clasă, literatură de partid. Dar cu totul împotriva perspectivei esteticiste, nu este operă puternică, *cu toate că* e literatură de partid, ci *pentrucă* e literatură de partid. Poziția de revoluționar a lui Șolohov îi dă puterea de a-și sintetiza și organiza materialul de fapte, de a sugera sensul adânc al conflictelor în care sunt opuse personajele. Revoluționarul cuprinzând realitatea prin perspectiva limpede a luptei de clasă, dă realismului un conținut mai adânc, obține un realism superior.

Să facem o comparație cu un caz din literatura noastră. Un exemplu de literatură obiectivistă: «Răscoala» lui Rebreanu, în sensul ei general — cu toate incontestabilele elemente realiste. Chipul cum accentul cade în egală măsură, — fără a deosebi semnificațiile — pe atrocitățile săvârșite de țărani sau de autorii represiunii, oglindește poziția burgheziei, care se voia arbitru între țărani și moșieri și condamna miop și imparțial excesele de ambele părți.

In «Donul liniștit» numeroase pagini zugrăvesc execuții de albi sau de ostași roșii. Faptul că împușcările contrarevoluționarilor nu se pot asemui cu măcelurile săvârșite asupra prizonierilor roșii corespunde strict adevărului istoric. Se știe că e vorba de bandele albe cu hâdă faimă — ale lui Petliura și ale altora — vestite pentru masacre în masă și pogromuri. Totuși, unii dintre albi sunt arătați murind curajoși, ca și revoluționarii prinși. Și războiul se poartă crâncen de amândouă părțile. Dar realismul acesta nu dă nicio clipă impresia de obiectivism. Pentrucă cititorul are permanent conștiința sensului luptei pe care o duc cele două tabere. Atrocitățile albilor nu fac decât să adauge la caracterul atroce al sistemului pe care ei îl apără. Iar asprimea luptei revoluționare se arată ca o etapă necesară în neînduplecata luptă de clasă, un mijloc în calea progresului, a eliberării sociale.

Mai mult, pentru fiecare cititor, figura centrală a romanului, Grigore Melehov, se păstrează caldă și apropiată în toate cotiturile vieții lui. Totuși, la capătul celor patru volume, Melehov rămâne unul dintre eroii pierduți, care și-a greșit viața, pentrucă n'a priceput sensul revoluției, n'a putut să-și primenească firea de vechile păcate, de legătura cu vechea orânduire. Deși cazac sărac, Melehov ajunge fruntaș de bandă albă, fără ca nici el să înțeleagă încotro duce calea pe care a apucat-o. Ultimele pagini îl arată întorcându-se în sat, pentru a se preda autorităților revoluționare, vlăguit și stors de orice nădejde. «In soarta lui Melehov, spune L. I. Timofeev, Șolohov a arătat drumul tragic al omului care s'a rupt de poporul său și de aceea și-a distrus viața, fără să realizeze bogatele posibilități cu care era înzestrat».

Nu e vorba de o încheiere pesimistă. Realismul socialist cuprinde ca notă esențială încrederea în acțiunea, în putința de a transforma realitatea. Grigore Melehov, care n'a știut să vadă și să aleagă, este svârlit în lături de către istorie. Cauza căreia Bunciuc, Stockmann, Mișca Koșevoi și-au închinat toate puterile, pentru care a fost măcelărit Ivan Alexeevici crește, biruitoare. In acest sens, « Donul liniștit » se încheie luminos ».

*

Am spus că întreaga operă a lui Șolohov poate fi privită drept epopeea cazacilor dela revoluție la socialism. Ultimul său volum « Ei au luptat pentru patrie », din care au apărut numai fragmente, îi arată în marele războiu împotriva fascismului. Este firesc că o asemenea operă, care zugrăvește diversele etape ale luptei revoluționare, să cuprindă în centrul ei Partidul, avantgarda muncitorimii. Dela prima la ultima operă, elementul acesta trece ca un fir roșu, grupând faptele și lămurindu-le.

Partidul nu apare numai prin zugrăvirea câtorva pregnante figuri de revoluționari. Romanele lui Șolohov cuprind fiecare o etapă din lupta Partidului, indisolubil legată de întreaga luptă a proletariatului sovietic.

Faptul apare din operele de debut. In « Povestirile de pe Don », « Comisarul », una dintre cele mai semnificative dintre nuvele, povestește jertfa unui comunist, care, urmărit de albi, găsește pe drum un băiețandru înghețat și — ca să-l salveze —, îi dă calul său, el rămânând să înfrunte moartea.

Cele două opere centrale surprind două mari faze ale vieții Partidului. In « Pe Donul liniștit » acțiunea Partidului începe să se facă permanent simțită odată cu Revoluția, dar adesea indirect, prin chipul de a reacționa al eroilor față de lupta comuniștilor.

In viața molcomă dinaintea războiului a satului căzăcesc se ivește un meseriaș. Acesta strânge serile pe câțiva țărani muncitori, le citește, le vorbește. Un judecător venit dela oraș îl arestează.

Incepe războiul. Rănit, Grigore, cunoaște în spital pe un alt ostaș, care se străduește să-l lumineze.

Odată cu ridicarea apelor, odată cu furtuna revoluționară, în locul figurilor răzlețe de bolșevici apare în roman acțiunea unei forțe puternice, active, organizate. Căzăcimea e mereu conștientă de prezența acestei forțe, care schimbă fața societății. Chiaburii și bătrânii blestemă și vorbesc de Antehrist. O parte din țărănimea muncitoare se înrolează în trupele roșii. In șovăielile lui, Grigore Melehov e mereu ros de gândul că totuși comuniștii au dreptate. Chiar când conduce pe albi, gândul acesta îl turbură adesea și-l face să întrezărească zădărnicia sbaterii sale.

« Pământul desțelenit » vorbește de o fază cu totul deosebită. Suntem în 1930, în toiul luptei grele pentru colectivizarea agrară. Lupta Partidului apare acuma direct în centrul cărții. După cum observă Timofeev, construcția este și ea alta. Nu mai avem episoade și ramificații. Problemele personale ale eroilor trec pe al doilea plan, umbrite de blocul central al operei: colectivizare într'un sat căzăcesc.

Romanul povestește chiar mersul unei acțiuni de Partid. In 1930, un număr de 25.000 de militanți, dintre cei mai ridicați, au fost trimiși la sate, ca să organizeze acțiunea de deculacizare. « Pământul desțelenit » povestește activitatea unuia dintre ei, muncitorul Davidov. In satul unde a fost trimis, culacul Ostrovnev, strecurat în colhoz, organizează o acțiune contra-revoluționară, împreună cu doi foști ofițeri albi, care stau ascunși la el. Romanul redă această luptă cu niște dușmani ascunși, redă chipul cum acțiunea comuniștilor izbutește să schimbe mentalitatea și firea oamenilor. In centrul cărții stă transformarea țăranului mijlocaș, Kondrat Maldanikov, odată cu intrarea lui în colhoz.

Nu există nimic schematic, nimic convențional în cartea aceasta, care cuprinde probleme ce ar putea părea abstracte. Tocmai pentrucă problemele de Partid nu sunt abstracte pentru Șolohov. Viața de Partid este viața lui proprie. Cartea aceasta închinată colectivizării este în primul rând un poem epic. Nimic nu e scris la rece. Realismul lui, ca și în « Donul liniștit » este străbătut de un larg curent subteran de poezie. Scene ca cea a semănatului — în care Davidov izbutește să atragă pe țărani în cea dintâi întrecere socialistă — sau ca cea a răzmeriței femeilor, izbutesc acea trăsătură de preț a realismului socialist: dau realismului aripi, avânt romantic și valență poetică, fără a-i schimba caracterul.

Faptul că pentru Șolohov problemele de Partid sunt probleme de viață, din carne și sânge, e ilustrat și printr'o altă izbutire rară. Anumite trăsături, care ar putea părea esențial abstracte, anumite greșeli în munca de Partid, sunt concretizate în personaje izbitor de vii. Nagulnov aduce în activitatea lui sinceritate dar și excese stângiste, gafe; Razmietnov e dimpotrivă prea slab, neînstare să facă față împrejurărilor. Prin opoziție — tot atât de viu, lipsit de schematism, apare personajul central, Davidov, în același timp avântat și chibzuit, greșind uneori, dar în stare să-și vadă greșelile și să le îndrepte.

Toate acestea arată cât se poate îmbogăți un scriitor, când izbutește să reflecte în adâncime ideologia și spiritul clasei muncitoare și a Partidului ei revoluționar. E pe deplin cazul cu Mihail Șolohov.

SILVIAN IOSIFESCU

CRITICA LUI «48»

Am văzut [1]) cu ce mijloace a încercat Junimea să discrediteze revoluția pașoptistă, trecând asupra ei răspunderile strigătoarelor neajunsuri ale regimului social și politic în care trăia România la 1868. Am văzut, anume, că efortul lui Maiorescu nu putea să dea roade decât la adăpostul unor formulări ambigue, capabile să acopere sofismul și să-l salveze dela discuția critică. Trebuia escamotată diferența dintre o revoluție democratică și un regim de exploatare burghezo-moșieresc: întreaga elaborare a lui Maiorescu urmărește acest rezultat, — și tocmai de aceea ea folosește cu atâta dărnicie ceața artificială și decoruri de carton. In acest sens, teoria *«formei fără fond»* reprezintă punerea în sistem a confuziei doctrinare.

III

O singură idee clară se poate distinge în zestrea ideologiei junimiste: teza potrivit căreia pașoptismul ar fi constat în simpla *«imitare»* a unor modele politice apusene. Să recunoaștem acestei teze, în lipsa altor însușiri, o... simplicitate desăvârșită, bine scoasă în relief de comparația cu procedeele obișnuite ale criticii sociale maioresciene Privilegiul de care se bucura în economia internă a sistemului îi garanta teoriei «imitației» o carieră norocoasă; și succesul pe care ea l-a avut de atunci încoace, în ideologia românească, a fost într'adevăr enorm, stimulat fiind de altfel și de o serie întreagă de alte condiții favorabile. (Nu se proclamau oare, unii dintre pașoptiști înșiși, elevii entuziaști ai marilor gânditori politici din Occident? [2]).

[1]) v. *Critica lui 48*, în *Viața Românească*, Nr. 2, Iulie 1948, p. 223 și urm.

[2]) I. C. Brătianu și C. A. Rosetti îi scriau lui Edgar Quinet la 26 Iunie 1848, anunțându-i revoluția din Țara Românească: *Scumpe Maestre, vă trimitem primul act al civilizației noastre. El vă aparține, căci este lucrarea dumneavoastră* (în *Anul 1848 în Principatele Române*, t. II, p. 134). Despre semnificația reală a unor asemenea declarații, ce se pot de altfel cita cu grămada, vom discuta pe larg mai jos.

Chiar adversarii Junimii au primit aprecierea pe care a dat-o Maiorescu importanței «influențelor» apusene. Se despărțeau de el numai prin atitudinea pe care a adoptau față de rodul, folositor sau ba, al acestor influențe, dar le acceptau și ei ca pe un fenomen obiectiv și capabil să «explice» desfășurarea istoriei noastre sociale... Astfel, când Șt. Zeletin a întreprins prima critică sistematică a junimismului făcută în numele burgheziei noastre liberale și pentru «salvarea» prestigiului acesteia, — el a socotit că cea mai bună apărare a pașoptiștilor ar consta în aserțiunea, evident absurdă, că *orice* burghezie se naște pe baza unor influențe străine [1]). Iar Ibrăileanu credea că-l va putea birui pe Maiorescu, generalizând valoarea explicativă a «imitației» și aplicând-o întregii noastre istorii culturale: pentru el, *«e o copilărie aerul țâfnos cu care conservatorii privesc... «pervertirea» mentalității românești de către cugetarea străină»* dar asta pentrucă *«toată istoria culturii românești dela sfârșitul veacului de mijloc până azi e istoria introducerii culturii străine în țările române... și a asimilării ei de către Români...»* [2]).

Așa s'a întâmplat că, dominând despotic în gândirea sociologică, «teoria» imitației a bântuit și în științele sociale speciale, fiind folosită în legătură cu toate problemele desvoltării României și pentru toate epocile ei. Orice fenomen social, fie că era vorba de o revoluție politică, fie că era vorba de o manifestare literară, era socotit «cunoscut» dacă se puteau identifica izvoare ideologice străine: invocarea lor ținea loc de explicație cauzală...

Consacrând această orientare, A. D. Xenopol a periodizat însăși istoria Românilor după criteriul culturii străine sub a cărei influență a stat (slavonă, grecească, etc....); iar I. Peretz, studiind procesul de desvoltare al vieții noastre juridice, începe «Istoria Dreptului Românesc» cu un prim volum (intitulat *«isvoarele»!...*) în care cercetează legislațiile slavone, ungare, grecești, poloneze și apusene... In sfârșit, E. Lovinescu merge până la a pretinde că *«datorăm influenței apusene... însăși formația limbii noastre literare»!...* [3])

Urmările devastatoare ale acestei obsesii se pot observa cu ușurință din exemplele citate. Dar s'a întâmplat și un lucru mai grav și el ne obligă să cercetăm problema cu toată seriozitatea: căci el dovedește cât de primejdios se poate insinua o asemenea «teorie» în rândurile intelectualilor, abătând dela drumul drept chiar pe unii care sunt sincer legați de cauza proletariatului și de concepția științifică a acestuia. Este vorba despre cazul lui C. Dobrogeanu-Gherea.

La sfârșitul carierei sale [4]), discutând problemele legate de construirea socialismului la noi în țară, Gherea reia punctul de vedere junimist preci-

[1]) Șt. Zeletin, *Burghezia română...*, p. 27, passim.

[2]) G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, pp. 2—3.

[3]) E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, t. I, p. 16.

[4]) v. M. Roller, *23 ani dela moartea lui Gherea* (în *Studii*, Nr. II, Aprilie—Iunie 1948)

zând, chiar, că *« societăţile înapoiate adoptă şi imitează mai întâi acele forme care sunt mai uşor de adoptat şi imitat »*. El proectează apoi această greşită apreciere a istoriei şi asupra viitorului muncitorimii, formulând o teză dintre cele mai periculoase politiceşte: *« Această lege de desvoltare a societăţilor înapoiate, care prezidează la transformarea lor în ţări capitaliste, va prezida şi la transformarea lor în ţări socialiste »* [1]). Astfel, Gherea îşi imagina procesul de creştere al puterii politice a proletariatului şi, deci, transformarea revoluţionară a societăţii noastre, tot ca un simplu produs al influenţelor externe, minimalizând rolul muncitorimii *române* şi descurajând-o, răpindu-i perspectiva unei lupte la care trebuia să participe cu puterile sale proprii. Prin aceasta, ideologii regimului burghezo-moşieresc îşi atinseseră măcar în parte scopul: ei îl împinseseră pe Gherea pe *« o poziţie potrivnică intereselor proletariatului »* [2]), — atrăgându-i gândirea în interiorul unui *tipar* construit cu dibăcie şi prefăcut în axiomă a oricărui sistem sociologic românesc. Necesitatea reluării atente a desbaterii rezultă dela sine: ea va trebui să nărue consensul tăcut organizat în jurul tezei maioresciene şi pe baza căruia s'a falsificat atâta vreme înţelegerea rolului social adevărat al « influenţelor străine »...

*

Analizând una din condiţiile unei revoluţii muncitoreşti, Lenin spunea: *« Mişcarea ce începe într'o ţară tânără se poate desvolta cu succes numai cu condiţia ca ea să-şi asimileze roadele experienţei celorlalte ţări. Pentru o atare asimilare, însă, nu-i deajuns numai simpla cunoaştere a acestei experienţe sau simpla copiere a ultimelor rezoluţii. Pentru aceasta e nevoie să ştii să apreciezi critic această experienţă şi s'o verifici tu însuţi »* [3]). Ne vom raporta mereu în studiul nostru la această luminoasă definiţie a internaţionalismului revoluţionar, căci ea este dată în termeni destul de generali pentru a putea fi folosită, sub anumite condiţii, şi pentru aprecierea mişcărilor burgheze din sec. al XIX-lea şi deci, deasemeni, pentru paşoptismul nostru. Va trebui să vedem dacă interesul pe care l-au manifestat Românii la 1848 pentru ideile revoluţionarilor din toată Europa, se însoţea, şi în ce măsură, de această « apreciere critică » de care vorbeşte Lenin. Numai dacă răspunsul e negativ se va putea trage încheierea că avem de a face cu o « imitaţie » servilă, în sensul pe care ni-l sugerează Junimea cu atâta stăruinţă.

Există, însă, o importantă diferenţă între o revoluţie burgheză şi una proletară, de care trebue să ţinem seama pentru a avea dreptul de a utiliza concluziile celor formulate aci de Lenin: ea este în legătură cu gradul conştiinţei de sine pe care-l pot atinge mişcările revoluţionare. Intr'adevăr,

[1]) Dobrogeanu-Gherea, *Socialismul în ţările înapoiate* (ed. II-a, Bucureşti, 1945), pp. 9—10.

[2]) M. Roller, *loc. cit.*

[3]) Lenin, *« Ce-i de făcut? »*, trad. rom., edit. P.C.R., — Bucureşti, 1946, — p. 61.

muncitorimea este prima clasă care îşi face istoria în mod conştient, pentrucă ea este şi prima clasă care stăpâneşte un instrument de cunoaştere capabil să descopere, după cum spune Stalin, *« nu numai cum şi încotro se mişcă clasele în prezent, dar cum şi încotro să se mişte ele în viitorul apropiat »* [1]). Toate clasele care au străbătut înainte de proletariat drumul spre cucerirea puterii politice, au trebuit să înainteze pe dibuite, lipsite fiind de călăuza unei înţelegeri teoretice a procesului la care participau. Voinţa conştientă a indivizilor ce compuneau acele clase nu putea determina direct mersul însuşi al istoriei: desvoltarea mişcării avea, de aceea, caracterul unui fenomen natural, adică orb şi inconştient ca toate fenomenele naturii [2]). Personalităţile puternice care se ridicau până la perspectiva exactă a raportului de forţe în luptă, rămân încă nişte cazuri excepţionale.

Din această pricină, teza lui Lenin asupra condiţiilor internaţionalismului unei mişcări revoluţionare *« dintr'o ţară tânără »*, trebue să capete un înţeles mai larg când ea urmează să fie aplicată paşoptismului. Asimilarea experienţei revoluţionare internaţionale nu se putea face aci în forma conştientă şi clară în care ea are loc astăzi în mişcarea muncitorească: ea nu se putea face decât « spontan », potrivit cu caracterul pe care-l avea întreaga mişcare de acum un secol. Cu prea puţine excepţii, paşoptiştii şi-au făcut şi ei istoria în mod « inconştient », participând, fiecare cu intenţiile sale, la un proces în care aceste contribuţii individuale se însumau neutralizându-se reciproc şi dând naştere la o rezultantă *« oarbă »* din punctul de vedere al voinţelor lor particulare. « Aprecierea critică » a ideologiilor revoluţionare străine a fost unul din elementele acestui proces natural, — şi ea s'a realizat în cadrul paşoptismului *considerat ca totalitate*, fără a fi fost deplin conştientă în capul fiecărui revoluţionar român luat în parte [3]).

[1]) Stalin, *Problemele leninismului* (Bucureşti, ed. P.C.R., f. a.), p. 23.

[2]) Engels spune în legătură cu aceasta, despre procesele sociale ce s'au desfăşurat până în vremea lui: *Numai arareori se întâmplă ceea ce este voit; în cele mai multe cazuri, majoritatea ţelurilor dorite se încrucişează şi se zădărnicesc reciproc, sau aceste ţeluri sunt din capul locului irealizabile, sau mijloacele pentru atingerea lor sunt insuficiente. In chipul acesta ciocnirile dintre nenumăratele voinţe individuale şi acţiuni individuale produc în domeniul istoriei o stare de lucruri care este în totul analoagă aceleea ce domneşte în natura inconştientă. Acţiunile au scopuri voite, dar rezultatele ce decurg în realitate din aceste acţiuni nu sunt intenţionate.* (Engels, *L. Feuerbach şi sfârşitul filosofiei clasice germane*, Bucureşti, edit. P.C.R., 1945, p. 52). In faimoasa sa scrisoare către Joseph Bloch, din 1890, Engels îşi precizează din nou ideea: în mişcarea socială, spune el, *sunt nenumărate forţe care se contracarează reciproc, o grupă infinită de paralelograme de forţe din care ia naştere o rezultantă — rezultatul istoric — care iarăşi poate fi privit, la rându-i, ca produsul unei forţe activând ca o totalitate în mod inconştient şi involuntar. Căci ceea ce fiecare în parte vrea, e zădărnicit de un altul, iar ceea ce rezultă de aci este ceva ce n'a fost dorit de nimeni* (scris. e publicată şi în volumul: K. Marx, *Scrieri alese*, t. I, Bucureşti, edit. P.C.R., 1945, p. 454).

[3]) Există de altfel nuanţe în această participare *oarbă* a oamenilor la un fenomen pe care totuşi ei înşişi îl pun în mişcare: vom vedea că Bălcescu era incomparab « conştient » de necesitatea acestei « asimilări critice » decât C. A. Rosetti, de pildă.

Să urmărim acum procesul în desfășurarea lui istorică concretă. Prima problemă pe care o pune această analiză este identificarea așa-ziselor « modele » ce ar fi fost « imitate » de pașoptiști; este în același timp și prima dificultate pe care o întâmpină interpretarea junimistă consecventă a « influențelor » străine. Căci vom fi puși în fața unei mulțimi de « influențe » contradictorii și va trebui să ne explicăm criteriul după care pașoptiștii le-au triat pe acestea, alegând numai pe unele din ele, sau numai unele aspecte ale lor.

Vom constata dela început că nici măcar faimosul lor « franțuzism » nu era atât de exclusivist pe cum se pretindea. Încă de prin 1836 se legaseră solide relații, ce aveau să-și verifice curând trăinicia, între unii revoluționari români și emigrația *polonă* [1]). De aceea, în chipul cel mai firesc, când guvernul provizoriu dela 11 Iunie va simți nevoia unor tehnicieni străini și în special a unor militari care să reorganizeze apărarea națională, Ioan Ghica, reprezentantul român la Constantinopol, va angaja de acolo în numele țării pe un polon recomandat de către conducătorul emigraților, principele Czartoryski: contractul vorbește despre prietenia celor două popoare și despre solidaritatea celor două revoluții, afirmând că actul se săvârșește în numele lor [2]). Pe de altă parte, Ioan Ghica se consulta pentru toate demersurile sale diplomatice cu Mihail Czajkowski, conducătorul agenției polone din Constantinopole, și îi adresa acestuia rapoarte detaliate asupra desfășurării evenimentelor din Țările Române [3]).

Legăturile dintre revoluționarii români și poloni au avut un caracter și mai adânc, căci îi vedem procedând la un adevărat schimb de experiențe și la un efort pentru a atinge unitatea ideologică. Agenții poloni primesc instrucțiuni precise recomandându-le să determine pe pașoptiști a recunoaște superioritatea formei *monarhice* de Stat asupra celei *republicane* [4]); deasemeni ei se străduesc să facă pe Români a înțelege că problemele *naționale* trebue să primeze asupra celor *sociale* [5]). Orientarea reacționară a « influențelor » polone este cât se poate de instructivă din punctul de vedere al preocupărilor noastre; căci *în eșecul lor* [6]) noi putem distinge tocmai prezența acelei « verificări critice » de care vorbea Lenin și care preface așa-zisa « imitare » într'o adevărată asimilare a experienței revoluționare internaționale. Pașoptiștii au primit din ideologia emigranților poloni numai ceea ce era acceptabil din unghiul condițiilor interne românești, adică idealul unității naționale.

[1]) P. P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția română dela 1848*, București, 1929, p. 3, passim.

[2]) *Op. cit.*, pp. 7—8.

[3]) *Op. cit.*, p. 16; un asemenea raport e publicat în anexe, p. 121 și urm.

[4]) *Op. cit.*, p. 79.

[5]) *Op. cit.*, pp. 21—22.

[6]) Principalul agent polon în Principate îi raportează lui Czartoryski, după înfrângerea revoluției, că misiunea lui nu a putut avea rezultatele dorite din pricina convingerilor republicane și democrate ale pașoptiștilor (*op. cit.*, p. 102).

Este neîndoios, totuși, că frământările sociale din Franța au interesat *cu precădere* pe revoluționarii noștri. Dar această împrejurare este la rândul ei manifestarea unei « aprecieri critice » a istoriei: căci *acum un secol*, Franța era intr'adevăr teatrul celei mai semnificative experiențe revoluționare a vremii. In prefața la lucrarea lui Marx: « *Luptele de clasă în Franța* (1848—1850) », Fr. Engels spune: « *In momentul în care a izbucnit revoluția din Februarie, ne găseam cu toții, în ce privește concepțiile noastre despre condițiile și desfășurarea mișcărilor revoluționare, sub impresia experienței istorice de până atunci, mai ales a aceleia a Franței. Căci tocmai aceasta dominase întreaga istorie europeană de după* 1789 » . . . [1]). Ce era de mirare dacă pașoptiștii priveau și ei cu mărturisită simpatie într'acolo, căutând să-și lămurească propriile lor probleme la lumina marilor desbateri ce frământau Parisul?

Dar această simpatie a avut oare drept urmare « imitarea » servilă a « modelului » francez? — Aceasta este întrebarea principală, — și Junimea, străduindu-se să răspundă afirmativ, a trebuit să treacă sub tăcere un fapt pe cât de simplu, pe atât de important pentru discuția noastră: faptul că nu exista *UN singur* « model francez », ci *mai multe*, și că « imitarea » lor nu se putea face deavalma, căci ele reprezentau idealuri sociale net antagonice!... « Imitatorii » noștri nu aveau încotro: ei erau *obligați* să *aleagă*, — și deci să facă un act de « apreciere critică ».... De altminteri, despre această obligație aveau să-și dea seama foarte bine pașoptiștii când, după înnăbușirea revoluției, ei băteau drumurile Europei în căutare de aliați: experiența concretă a pus atunci cu toată vigoarea problema alegerii între cel puțin « *două Franțe* », aceea a guvernului lui Ludovic-Napoleon și aceea a poporului revoluționar, — două « puteri politice » între care diplomații români trebuiau să opteze căci prietenia uneia o excludea pe a celeilalteia. Și optarea aceasta a însemnat încă o « apreciere critică »... [2]).

Tocmai procesul revoluționar a aruncat în scenă straturile societății franceze, obligându-le pe rând să se despartă din « nebuloasa primitivă » pe care o ilustra beția fraternității dulcege din Februarie. Astfel ele au apărut tuturor, distincte, cu un program social, o ideologie politică și în cele din urmă și cu un partid, definindu-și fiecare individualitatea și verificând-o în ura ce și-o purtau reciproc... Analizând forțele sociale ce și-au disputat întâietatea în timpul procesului, K. Marx distinge patru grupuri mai importante: mica burghezie republicană (condusă de Ledru-Rollin și având ca port-drapel ziarul *La Réforme*), — burghezia apărată de Thiers și de

[1]) K. Marx, *Luptele de clasă în Franța* (trad. rom., edit. P.M.R., București, 1948), p. 12 (v. în acelaș sens, Lenin « *Ce-i de făcut?* »).

[2]) In timp ce Ioan Ghica insista pentru « recunoașterea faptului împlinit » (adică a creșterii valului contra-revoluționar) și deci cerea să se trateze numai cu deținătorii puterii guvernamentale, oricât de reacționari ar fi fost, — Bălcescu rămânea intransigent pe poziția luptei alături de popoare și în consens cu fruntașii democrați.

ziarul « *Le National* », — opoziția dinastică (Odilon Barrot) și cea muncitorească (Blanqui, Cabet, Louis Blanc) [1]). Și este de cea mai mare însemnătate pentru noi faptul că *toate* aceste grupuri au avut prilejul să « influențeze » pe pașoptiștii români !...

In adevăr, când Fuad-Efendi, « jandarmul ordinei împărătești », avea să înștiințeze poporul român la 13 Septemvrie că a primit ordin să lichideze revoluția, el nu ezită să califice mișcarea ce avusese loc drept « *o rebeliune izvorîtă din acel duh al comunismului...* » [2]). Fuad exagera aci, de sigur, din dorința de a « discredita » pașoptismul în ochii proprietarilor creduli, asimilându-l în mod greșit cu o ideologie de care era de fapt străin. Nu este însă mai puțin adevărat că această calificare devenise verosimilă, datorită în primul rând circulației de care s'au bucurat la noi, încă înainte de 1848, ideile lui Fourier, Proudhon și ale altor teoreticieni socialiști pre-marxiști cu care unii dintre Români au avut și un contact personal destul de strâns [3]). Este deajuns să cităm deocamdată prezența unor cărți de Louis Blanc în catalogul, destul de modest altminteri, al cabinetului de lectură ținut de Rosetti și Winterhalder [4]); sau faptul că un dicționar, alcătuit în 1848 pentru tălmăcirea termenilor străini care circulau în mod curent la noi, înscrie și definește noțiuni ca « falanster », « fourierism » (sic) etc.... [5]).

Legăturile pașoptiștilor cu republicanii radicali ai lui Ledru-Rollin au fost mai strânse și mai durabile [6]) decât toate celelalte. In timp ce Ioan Ghica prefera relațiile cu grupul zis « moderat » dela *Le National* [7]), — majoritatea celorlalți români se îndreptau hotărît spre *La Réforme* având în cap pe Dumitru Brătianu [8]); acesta a putut ajunge atât de intim acolo încât e invitat a 10 Martie 1848 să participe la discutarea candidaturilor pentru garda națională republicană din Paris [9]). Apoi, când revoluția începe și în Mun-

[1]) K. Marx, *op. cit.*, p. 46, passim.

[2]) *Anul revoluționar 1848...*, t. IV, p. 319.

[3]) Un material vast asupra acestei chestiuni a putut fi strâns de d. prof. D. Popovici: « *Santa Cetate* ». *Dela utopie la poezie* (București, 1935). Păcat numai că lucrarea e sluțită de confuziile autorului în legătură cu problemele socialismului teoretic.

[4]) D. Popovici, *op. cit.*, p. 73, nota 3. « Cabinetele de lectură » țineau locul unor biblioteci publice și erau organizate pe baza unor împrumuturi consimțite de unele librării în schimbul unor cotizații lunare. Era singurul mijloc, în condițiile vremii, prin care se putea difuza cultura; e cu atât mai semnificativă prezența unei asemenea cărți în cabinetul Rosetti—Winterhalder, care, fiind cel mai bogat aprovizionat din București, nu poseda totuși mai mult de 971 cărți *în total*, în 1848! (Cf. Barbu Theodorescu, *Istoria bibliografiei române*, București, 1945, p. 28).

[5]) Popovici, *op. cit.*, p. 39, nota 1.

[6]) D. Boitoș « *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin și radicalii francezi* ». (București, 1940) passim.

[7]) Era de fapt partidul reacționar al burgheziei, condus de Thiers, preocupat înainte de toate de menținerea « ordinei », adică a exploatării de clasă.

[8]) Boitoș, *op. cit.*, p. 14.

[9]) *Op. cit.*, p. 16.

tenia, ziarul « La Réforme » îi va acorda tot sprijinul publicând regulat știri și articole prin care, elogiind efortul pașoptiștilor, încearcă să mobilizeze opinia publică franceză pentru ajutorarea României: la 17 Iunie 1848, ziarul publică un lung articol de propagandă românească al lui Alex. G. Golescu [1]).

Important pentru noi este însă faptul că, în ochii revoluționarilor francezi și români, rațiunea de a fi a legăturilor lor era de natură *ideologică*; nu era pentru ei vorba de un simplu pact politic oportunist determinat de împrejurări trecătoare, ci de o adevărată recunoaștere reciprocă a comunității idealurilor lor. Când revoluționarii români exilați ajung la Paris în toamna anului 1848, ziarul radicalilor îi întâmpină cu un articol [2]) în care își reafirmă solemn simpatia pentru cauza românească, întemeind această atitudine pe caracterul *liberal* și *democrat* al programului pașoptist și pe superioritatea românilor, din acest punct de vedere, asupra revoluționarilor italieni, austriaci și chiar germani [3]).

Să acceptăm acum, pentru o clipă, interpretarea junimistă a acestor fapte: să socotim că avem de a face cu « *influențe străine* » de fiecare dată ce dăm peste o asemenea atmosferă de caldă prietenie revoluționară, în care se confruntă experiențele și se edifică, treptat, programele.

Totalizând diferitele « influențe » de acest fel pe care le-am trecut în revistă, ajungem la un rezultat monstruos care face imposibilă tocmai *explicarea* pașoptismului... Căci noi aflăm în revoluția românească un sistem coherent de idei, formulat de bine de rău în proclamația dela Islaz, — când, pe baza teoriei « imitației », ar fi trebuit să găsim un haos de principii contradictorii: se știe că în saloanele lui Ledru-Rollin, D. Brătianu participase la discuții în care se batjocoreau ideile socialiste [4]) (idei care stârniseră însă interesul lui C. A. Rosetti, Bolliac și chiar Eliade-Rădulescu) [5]); și că agenții poloni se războiau împotriva amintirii lăsate de « nemernicii de democrați » cu care se împrieteniseră unii revoluționari români [6]). Ce putea ieși din jocul liber al tuturor acestor « influențe »? ... Rămâne de neînțeles, dacă n'am recurge decât la ajutorul lor în explicarea ideologiei pașoptiste, pentru ce proclamația dela Islaz nu cuprinde printre revendicările sale nici monarhia ereditară a partizanilor lui Czartoryski, nici « organizarea muncii » după planurile lui Louis Blanc... Intr'un cuvânt, devine inexplicabil *criteriul* după care au « copiat » revoluționarii români aspecte disparate din « modelele » ce li se ofereau...

[1]) Reprodus în anexe de O. Boitoș, *op. cit.*, p. 108 și urm.

[2]) Republicat în O. Boitoș, *op. cit.*, p. 53 și urm.

[3]) Spre deosebire de « *Viena, Berlin și Neapole* », spune ziarul, « *aci* (adică la București) *n'a fost o luptă între popor și rege, ci lupta liberalismului împotriva despotismului* » (*op. cit.*, p. 55).

[4]) Boitoș, *op. cit.*, p. 13.

[5]) Popovici, *op. cit.*, passim.

[6]) P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 12.

Este vădit că la aceste nedumeriri nu putem afla răspunsuri *înlăuntrul* sistemului junimist. In realitate, tot «imitând» mereu formele străine, paşoptiştii au elaborat o ideologie la fel de originală ca şi însăşi experienţa lor revoluţionară, înfăptuită în condiţiuni istorice care nu s'au reprodus nicăieri în integritatea lor. Şi dacă unii dintre ei au avut credinţa că transpun pe pământul românesc soluţiile sociale şi politice «descoperite» de cutare cugetător străin, — faptul nu trebue să ne turbure şi nici măcar să ne mire.

Nu trebue să ne turbure, fiindcă o justă îndrumare metodologică elimină dela sine asemenea izvoare de apreciere a fenomenelor sociale. Vorbind despre epocile revoluţionare ale istoriei, K. Marx spunea: «*La cercetarea unor asemenea prefaceri trebue să se facă totdeauna deosebire între prefacerea materială a condiţiilor de producţie economică ... şi între formele juridice, politice ... cu un cuvânt ideologice sub care oamenii devin conştienţi de acest conflict pe care ei îl soluţionează prin luptă. După cum un individ nu este judecat după ideea ce şi-o face el însuşi despre sine, tot astfel nici o asemenea epocă de prefacere nu poate fi judecată după conştiinţa ei, ci această conştiinţă trebue, dimpotrivă, explicată prin contrazicerile vieţii materiale*» [1]).

Aplicată la problemele puse de revoluţia din 1848, această teză fundamentală a materialismului istoric ne cere să găsim condiţiile *interne* româneşti care, provocând naşterea ideologiei paşoptiste, au determinat în acelaşi timp aparenţa ei de «copie» a unor modele străine. Este, de altfel, o problemă pe care au pus-o şi alte împrejurări istorice şi pe care o analiză ştiinţifică marxistă a soluţionat-o de fiecare dată în acelaşi sens. Intreaga Renaştere «credea» că imită formele civilizaţiei antice: dar legiştii care îşi imaginau că «imită» canoanele dreptului de proprietate roman nu făceau decât să redescopere condiţiile juridice cele mai potrivite sub care se poate desvolta economia de schimb [2]). In acelaşi chip «descoperea» cutare revoluţionar român la cursurile lui Michelet, soluţiile unor probleme sociale care se pun oricărei burghezii, în Franţa ca şi în Principatele Române; iar cutare altul găsea în ideologia principelui Czartoryski întemeierea teoretică a propriilor sale aspiraţii naţionale... Intr'un caz şi într'altul, «împrumutul ideologic» este forma sub care se manifestă prezenţa unor cauze sociale analoage, rămase însă, în parte, necunoscute oamenilor care le-au pus în mişcare.

Faptul, după cum am spus, nu trebue nici să ne mire: oamenii îşi comunică rezultatele experienţei lor sub forma principiilor teoretice, adică sub forma răsturnată în care se oglindesc motivele reale ale gesturilor lor [3]). Ne-

[1]) K. Marx: Prefaţa la «*Contribuţii la critica economiei politice*» (în Marx «*Opere alese*», t. I, p. 423).

[2]) v. Fr. Engels: «*Über den Verfall des Feudalismus und das Aufkommen der Bourgeoisie*» (Verl. für fremdspr Lit., Moskau 1941), p. 8—9.

[3]) Engels îi scria lui C. Schmidt: «*In lupta dintre guvern şi opoziţie se oglindeşte* (... în mod) *nejust, lupta claselor care existau încă de mai înainte şi cari se combăteau, se oglindeşte nu direct, ci indirect, nu ca luptă de clasă ci ca luptă pentru principii politice, se oglindeşte nejust într'o atare măsură, încât a fost nevoie de mii de ani până să ne fi putut da seama de aceasta*» (în Marx «*Scrieri alese*», t. I, p. 456—457).

cunoaşterea acestor motive reale dădea paşoptiştilor, ca şi tuturor premergătorilor lor, iluzia unei situaţii în care faptele hotăritoare se petrec pe planul comunicărilor de idei; şi dat fiind caracterul *internaţional* al experienţei revoluţionare, ei percepeau aceste false determinări sub forma unor influenţe ideologice exercitate din afară. De aceea până şi opoziţia dintre interesele de clasă se exprima în conştiinţa lor prin conflictul dintre «influenţele străine», fără a împiedeca de altminteri antagonismul real să se rezolve potrivit cu condiţiile sale organice de viaţă.

Aşa se face că Ioan Ghica găsea în ziarul lui Thiers formulele în fond conservatoare ce conveneau propriei sale atitudini de clasă; şi că D. Brătianu se complăcea mai degrabă în mediul lui Ledru-Rollin, unde mica-burghezie îşi ascundea teama de revoluţie în dosul unor excese verbale lipsite de riscuri. *Dar aceasta este însăşi forma «spontană» sub care paşoptismul a asimilat experienţa revoluţionară internaţională.* Căci proclamaţia dela Islaz nu reproduce nici programul lui Thiers şi nici pe acela al lui Ledru-Rollin; el realizează o sinteză istorică originală, la a cărei formulare au putut numai indirect să contribue unele ideologii străine şi anume prin intermediul acelor ideologi *români* în a căror poziţie socială se reproduceau o parte din condiţiile de naştere ale teoriilor respective mijlocindu-le acestora o «traducere» aproximativă în româneşte... La rândul lor, aceşti ideologi au contribuit la rezultanta finală care a fost sinteza paşoptistă; dar au «contribuit» numai prin încrucişarea în luptă a intenţiilor lor contradictorii fără ca sinteza însăşi să fi fost propriu-zis «voită» de către toţi cei ce luau parte la mişcare.

In *acest* sens, «verificarea critică» de care vorbea Lenin s'a făcut fără participarea conştientă a fiecărui paşoptist în parte. Oameni ca Ioan Ghica şi D. Brătianu reprezentau simple vehicule (la fel de puţin conştiente de rolul lor ca şi trăsurile cu care ei veneau în ţară) prin mijlocirea cărora se transportau înlăuntrul frământărilor româneşti ideile politice născute din experienţa revoluţionară europeană. Dar paşoptismul a măcinat toate aceste idei în însuşi procesul revoluţiei [1]), confruntându-le între ele şi punându-le la încercarea vieţii, în focul luptei de fiecare zi. Iar rezultatul final al acestui proces, reprezintă o verificare a teoriilor politice străine.

Cu alte cuvinte, critica acelor «modele ideologice» s'a făcut, după ce ele au fost introduse în interiorul paşoptismului, prin practica revoluţionară care a legat şi deslegat contradicţiile manifestate în sânul mişcării. Ceea ce nu înseamnă decât că baza criticei lor se găsea pe terenul realităţilor sociale româneşti; sau, mai precis vorbind, că *experienţa istorică a claselor ce compuneau societatea românească* a furnizat criteriul după care paşoptiştii au

[1]) Inţelegem aci prin «procesul revoluţiei» toată activitatea prin care paşoptiştii au urmărit transformarea societăţii româneşti, — deci atât *pregătirea* cât şi *înfăptuirea* revoluţiei, — şi, de asemeni, criticarea rezultatelor ei în cadrul certurilor emigraţiei.

eliminat unele dintre teoriile politice străine, iar pe altele le-au primit în mod parțial, contopindu-le într'o structură nouă. Dar această încheiere, de îndată ce este primită, ruinează toată « critica lui 48 », dela teoria « imitațiilor după străini » și până la sistemul așa-ziselor *« forme fără fond »*.

Este momentul să invocăm aci două mărturii istorice prețioase care vorbesc în același sens, potrivnic Junimei: pe de o parte N. Bălcescu, singurul care s'a ridicat la o clară înțelegere *teoretică* a acestor împrejurări, — și pe de altă parte poporul, actorul anonim, care a recunoscut cu ajutorul experienței sale *practice* natura adevărată a revoluției, însușindu-și, entuziast, țelurile ei.

Încă dela începutul exilului Bălcescu proiectează scoaterea unei reviste, al cărui țel, mărturisit către prieteni, era pregătirea ideologică a unei noui revoluții, prin discutarea critică a eșecului celei dintâiu [1]). Când, în fine, va apare « România Viitoare », Bălcescu va publica acolo studiul intitulat: *« Mersul revoluției în istoria românilor »*. Cuvintele cu care începe sunt un model de clar-viziune, rar printre contimporanii lui: *« Revoluția română dela 1848 n'a fost un fenomen neregulat, efemer, fără altă cauză decât voința întâmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române ... Uneltitorii ei sânt optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși* [2]). Puțină vreme înainte îi scria lui Alex. Golescu, precizându-și ideile: *« Revoluția din Iunie nu a fost inventată și nici fabricată, nici de către mine, nici de către voi și nici de către domnul Eliad ... Ea nu este decât desvoltarea acelei lucrări neîntrerupte și providențiale, începută în societatea noastră ca în toate societățile, dela originea ei ... Ce trebuia deci să fie programul revoluției dela 1848? Era desvoltarea progresivă a revoluției dela 1821. Era organizarea democrației și eliberarea țăranului, făcut proprietar. Era într'un cuvânt, o revoluție democratică și socială »*... [3]).

Masele au manifestat cu prisosință adeziunea lor la această apreciere generală prin care Bălcescu stăruia asupra caracterului *românesc* al revoluției pașoptiste, « revoluție democratică și socială »: căci ele au alergat la fiecare primejdie, închipuită sau reală, gata de jertfă pentru apărarea Constituției și a guvernului provizoriu. Nimic nu ilustrează mai bine eroarea Junimei decât compararea atitudinilor respective ale masei și ale acestui guvern provizoriu (de două ori răsturnat și de două ori repus în funcțiune de popor): este deajuns să amintim ziua de 19 Iunie, în care « oamenii simpli » ai Bucureștiului s'au ridicat pentru a zădărnici complotul reacționar al coloneilor Solomon și Odobescu, — în timp ce, în palat, A. G. Golescu se precipita dela prima amenințare să asigure pe ofițerii răsvrătiți că *« ne lăpădăm bucuros de

[1]) v. scrisoarea către Ghica, din 26 Oct. 1849, în N. Bălcescu: *« Opere »* (București, 1940), t. I, partea II-a, p. 248.

[2]) Bălcescu, *op. cit.*, p. 99.

[3]) *Op. cit.*, p. 252—253.

toată puterea provizorie ce ni s'a încredințat... »* [1]). Tabloul este dintre cele mai sugestive: dacă pașoptismul ar fi constat într'adevăr, așa cum repeta Maiorescu, într'o simplă și juvenilă înfierbântare a minților câtorva studenți proaspăt întorși dela Paris, — cum s'ar putea explica faptul că *masele erau mai devotate principiilor pașoptismului decât mulți dintre cei cari le enunțaseră?*... Orice analiză cinstită va trebui să recunoască în această împrejurare dovada unei solidarități intime între programul revoluționar și interesele claselor celor mai active ale organismului nostru social. « Tabacii » și micii meseriași și negustori pe care-i vedem în stampele vremii, înarmați cu ce se putea improviza la repezeală, alergaseră sub steagul pe care scria « Dreptate-Frăție » fără să fi fost purtați de niciun fel de « învățătură franțuzească »: erau inculți și nu puteau, adesea nici să citească buchile lor de acasă. ... Ei erau în schimb maturizați de experiența revoluționară pe care o trăiau și erau, astfel, în măsură să aprecieze dacă pașoptismul corespundea năzuințelor lor. Revoluția pe care ei o apărau cu atât avânt de luptă se dovedea, prin însăși participarea lor mereu sporită, un fenomen *organic* crescut din realitățile noastre cele mai vii.

BARBU T. CÂMPINA

[1]) Cf. propria declarație a lui A. G. Golescu, în fața comisiei care-l judeca pe col. Odobescu (*« Anul revoluționar 1848 ... »*, t. II, pp. 88—89).

COMENTARII

LITERATURA RUSĂ ȘI SOVIETICĂ IN TRADUCERE ROMÂNEASCĂ

Literatura rusă a fost multă vreme cunoscută la noi prin intermediul traducerilor străine, mai cu seamă franceze. Traducerile românești erau rare. Și chiar din aceste puține traduceri românești, numai un număr foarte mic erau făcute de-a-dreptul din rusește. De aici, două neajunsuri. De cele mai multe ori însăși traducerea franceză era aproximativă, cu tăieturi, adausuri și potriviri făcute de traducător. Chiar în Franța, multă vreme, până acum vreo douăzeci-treizeci de ani, traducerile în general și cele din rusește în special nu se făceau întotdeauna cu suficientă fidelitate. Erau însă, cel puțin, bine scrise, deoarece în Franța scrisul corect, chiar frumos, este o însușire națională. Altfel se înfățișau traducerile germane. Germanii au excelat întotdeauna prin traduceri fidele. Dacă traducerile franceze, începând cu acelea, vestite pe vremuri, ale d-nei Dacier din Homer se puteau numi *des belles infidèles*, frumoase într'adevăr dar și necredincioase față de original, în schimb traducerile germane au fost întotdeauna remarcabile, în primul rând prin fidelitatea față de text. Abia după 1920 traducerile franceze au început să fie pe lângă frumoase, și credincioase față de original.

Traducerile românești din literatura rusă fiind făcute de obiceiu după traduceri franceze (cele germane erau folosite mai rar pentrucă germana era mai puțin cunoscută) este lesne de înțeles de ce aceste traduceri nu prezentau nicio garanție de fidelitate față de text.

Pe lângă asta, româneasca lor era și ea destul de precară. Nu întotdeauna traducătorii erau pregătiți. De multe ori știau prost amândouă limbile. Rezultatul era detestabil. Nu se făcea un serviciu nici literaturii ruse, nici literaturii române. Știut este că o traducere bună este o îmbogățire a literaturii. O literatură nu trăește numai prin opere originale, trăește și prin traduceri. Unele opere de bază ale marilor literaturi sunt traduceri. La începutul marilor literaturi stau întotdeauna și traduceri. Traducerea lui Amyot din Plutarc, în secolul al XVI-lea este o operă literară franceză. Tot așa, traducerea lui

Shakespeare făcută de Schlegel și Treck este prețioasă pentru literatura germană ca și o operă originală.

De sigur, se traducea pe vremuri, la noi, și de-a-dreptul din rusește. Incă de prin 1880—1890, în *Contemporanul* lui Ion Nădejde au apărut traduceri din literatura rusă făcute după original. *Furtuna* lui Ostrovski a apărut încă de pe atunci. Dar traduceri de acestea erau rare excepții. In marea lor majoritate traducerile din literatura rusă făcute înainte de 1944 sunt cu totul mediocre. E destul să amintesc un singur exemplu: *Războí și pace*. Romanul lui Tolstoi a apărut, acum vreo douăzeci de ani, într'o traducere prescurtată, dureros de infidelă, lamentabil executată din punct de vedere literar. Aceeași soartă au avut-o toți marii clasici ruși.

Se cuvine ca în acest tablou sumbru să notăm și rarele luminișuri. După 1920 au început și la noi să se facă traduceri din literatura rusă direct după original, de oameni ei înșiși talentați. Unul dintre acești puțini a fost Axente Frunză. Traducerile lui din Cehov pot fi luate de model.

O traducere literară bună nu poate fi făcută decât de un om care este însuşi scriitor. Sunt scriitori care nu figurează în istoria literaturii decât numai ca traducători. Citam mai sus pe Amyot. In orice istorie a literaturii germane se găsește numele lui Iohann Gries. Dar nu se pomenește nimic de vreo lucrare a lui. Gries este prețuit ca scriitor german numai prin traducerile lui din Bojardo, Ariosto, Tasso și care sunt capodopere ale artei de a traduce.

Există într'adevăr o artă a traducerii. Nu orice om care știe perfect două limbi poate traduce bine și frumos din una în cealaltă. Pe lângă știință trebue aici și o îndemânare, o vocație chiar, un talent. E drept că aceste calități nu se găsesc așa de des împreună. Totuși, măcar una din ele trebue să fie prezentă iar cunoașterea perfectă a limbii, în deosebi a limbii în care traduci, este absolut necesară.

Din nefericire traducătorii noștri de literatură rusă n'aveau niciuna din aceste calități. Nu cunoașteau bine nici limba din care traduceau, nici limba română. Despre îndemânare, nici nu mai vorbim. Se poate spune, fără frică de exagerare, că, în afară de rari excepții, literatura rusă a fost rău tradusă în românește, în primul rând din pricină că traducătorii nu știau limba rusă și se foloseau de traduceri străine, care și ele de multe ori erau departe de-a fi bune.

Aceste dificultăți existau și în toamna anului 1944, când s'au ivit împrejurările prielnice pentru ca literatura rusă să fie tradusă și cunoscută în chip sistematic. Se adaugă acum și un alt fapt. Dacă de bine de rău din literatura clasică rusă se tradusese câte ceva, în schimb din literatura sovietică nu se tradusese absolut nimic. Din pricina unei inepte prohibiții, literatura unui stat vecin, care număra atunci douăzeci și cinci de ani de existență, și ale cărei opere de seamă fuseseră traduse în principalele limbi ale lumii, era la noi perfect necunoscută de cititorii care nu știau decât românește (și care erau fără îndoială cei mai mulți).

Această absurdă stare de lucruri trebuia să înceteze. Dar, cum am spus, greutățile în ce privește traducerile din rusește, existau mereu. Se găseau oameni care cunoșteau limba rusă dar puțini dintre ei puteau fi folosiți ca traducători, fie din pricină că nu aveau obișnuința scrisului literar, fie din pricină că nu știau românește destul de bine.

La înființarea editurii *Cartea rusă*, la începutul anului 1945, chestiunea care a trebuit să fie cea dintâi lămurită și rezolvită a fost tocmai aceasta, a traducătorilor. Totul trebuia făcut dela început. Era vorba de-a face cunoscută publicului românesc o cultură despre care acest public n'avea nicio informație sau avea informații false și tendențioase.

Pentru aceasta trebuiau traducători în mai multe domenii: literatură, știință, istorie. Sarcinile de îndeplinit erau mari, mijloacele puține.

S'a căutat atunci să se întrebuințeze un procedeu potrivit împrejurărilor. Din pricină că nu se găseau traducători care să cunoască perfect amândouă limbile s'a căutat în primul rând să se obție traduceri integrale și fidele. Aceste traduceri erau date după aceea unor oameni care aveau obișnuința scrisului literar și care dădeau o formă literară. Procedeul acesta se întrebuințează și azi la *Cartea rusă*. In general el a dat rezultate bune. In orice caz el se perfecționează tot mai mult în sensul că, pentru fețuirea stilistică, sunt chemați tot mai mulți scriitori. Cu timpul chiar este de dorit ca numai scriitori încercați să se ocupe cu aceste stilizări. Mai mult chiar. *Cartea rusă* a început să îndemne pe scriitori să colaboreze direct cu traducătorii care știu numai bine rusește dar nu sunt literați. Un exemplu excelent în această privință îl oferă traducerea marelui roman al lui Mihail Șolohov, *Pe Donul liniștit*, tradus de Cezar Petrescu în colaborare cu A. Ivanovschi.

Aruncând ochii în urmă, se poate vedea că în trei ani și jumătate s'a ajuns la niște rezultate cu totul remarcabile în ce privește cunoașterea culturii ruse și sovietice. In acest interval destul de scurt s'au tipărit la diverse edituri câteva sute de lucrări din diferite domenii în câteva milioane de volume. O cultură care până mai ieri era la noi foarte puțin cunoscută a început să devie familiară unui mare număr de cititori.

Lăsând traducerea operelor de ideologie pe seama altor edituri, în deosebi a editurii Partidului muncitoresc român, *Cartea rusă* își consacră activitatea, în primul rând, traducerilor de opere literare ruse și sovietice, precum și lucrărilor de informație în toate domeniile: istorie, geografie, drept, artă, filosofie, etc.

S'a procedat sistematic, înființându-se mai multe colecții. In colecția Clasicilor ruși au apărut până acum — ca să cităm doar câteva opere importante — câteva romane de Turgheniev, *Războ și pace* de Lev Tolstoi, *Demonul* și *Un erou al timpului nostru* de Lermontov, mai multe povestiri de Gogol, *Domnii Golovlia* de Saltâcov Șcedrin.

Procedeul traducerilor revizuite de scriitori asigură, în majoritatea cazurilor, o formă literară onorabilă, dacă nu chiar de mare valoare artistică, așa

cum s'a întâmplat, de exemplu, cu traducerea *Povestirilor unui vânător* de Turgheniev apărută sub semnătura lui Mihail Sadoveanu.

Datorită unor confruntări minuțioase cu textul original, traducerile sunt, de obiceiu, fidele, ținându-se seama că lucrul important este să dai întotdeauna gândul autorului și nu numaidecât expresia lui. Expresia tradusă aidoma, literal, poate uneori să contrazică spiritul limbii, în care se traduce.

Literatura pentru copii și în special poezia pentru copii au o desvoltare deosebit de mare în Uniunea Sovietică. Traducerea poeziei pentru copii nu e de loc lucru ușor. De aceea, la început, încercările făcute în această privință n'au fost prea izbutite. Procedeul colaborării dintre un scriitor și un traducător conștiincios dar neliterat a dat și aici rezultate bune. Poezia rusă pentru copii și-a găsit în sfârșit un interpret de talent în Otilia Cazimir.

Colecția cea mai bogată este alcătuită din traducerile din literatura sovietică. Este și firesc. Aici totul a trebuit făcut dela început. Inainte de 1944, în ce privește traducerile din literatura sovietică, nu exista la noi literalmente nimic. Azi, după patru ani, toate operele literare sovietice de valoare se găsesc în traducere la îndemână cititorului român. Același procedeu arătat mai sus a fost folosit și aici.

Traducerile au descoperit cititorului român existența unei literaturi bogate despre care acum câțiva ani el nu știa nimic. Am pomenit mai sus de *Donul liniștit* al lui Șolohov, un roman care pentru epoca revoluției din 1917 este ceea ce este *Războ și pace* pentru epoca napoleoniană. O altă revelație, a fost Alexei Tolstoi cu romanele sale istorice realiste, de-o mare vigoare epică. Dar de obiceiu, scriitorii sovietici, un Gladcov, un Fadeev, prelucrează actualitatea imediată, în opere interesante și puternice. Un excelent roman de războiu, scris memorialistic dar cu ton epic, este *In tranșeele Stalingradului*, al lui Victor Necrasov. Din Gorki s'a tradus până acum prea puțin. Este o lipsă care va fi de sigur în curând reparată. Gorki, care este ultimul dintre clasici și primul dintre sovietici, trebue să-și găsească în românește un traducător de primă calitate, adică, după procedeul indicat, un scriitor de talent mare și un traducător cultivat și conștiincios care să realizeze împreună ceea ce au făcut traducătorii lui Șolohov.

Trebue pomenită de asemeni, ca un lucru vrednic de prețuit, colecția *Știința pentru toți*, excelentă pentru popularizarea descoperirilor științei și mai ales pentru răspândirea spiritului științific în marele public.

Nu e rostul acestor însemnări să înșiruie *toate* realizările in ce privește cunoașterea la noi a culturii ruse și sovietice. Sunt numeroase, variate și sistematic făcute. Am scos la iveală câteva din cele mai caracteristice și mai frapante. Un cititor român, astăzi, nu mai duce lipsă de informație, atunci când este vorba de cultura rusă și sovietică, așa cum se întâmpla în trecut.

Faptul că tot mai mulți scriitori colaborează astăzi la traduceri din literatura rusă și sovietică este de asemeni de notat ca un fenomen cultural interesant, de importanță generală. Traducerea începe să fie socotită și la noi nu ca o îndeletnicire subalternă ci ca un lucru care cere, pe lângă cunoștințe serioase în ce privește limba, și o îndemânare specială, de multe ori chiar talent. O traducere bună a unei opere literare bune este o lucrare tot atât de merituoasă ca și una originală.

AL. PHILIPPIDE

DRAMATURGIA SOVIETICĂ ȘI TEATRUL ROMÂNESC

Teatrul românesc ia contact direct cu teatrul sovietic numai după 23 August 1944, dată, ce reprezintă pentru țara românească, momentul de eliberare de sub dominația fascistă. Până atunci, grosul producției dramatice răsăritene, pe scenele noastre, îl forma literatura dramatică clasică rusă, în cadrul căreia făceau o atmosferă mai aparte câteva piese a lui Gorki: (« Azilul de noapte », « Mama »).

In privința felului cum se muncește în U.R.S.S. și a stilurilor pe tărâmul regiei, cunoașteam superficial pe Stanislawski, Tairov, Vahtangov și Meyerhold, ultimii sub aspectele lor impresioniste. După cum aveam cunoștință de o serie de școli și școlițe, născute în străinătate, imediat după primul războiu mondial, luând exemplu în domeniul teatrului dela devierile din epoca timpurie de frământare revoluționară din U.R.S.S.

Un lucru e cert. Noțiunea actorului cetățean, a actorului luptător pentru o societate fără clase, n'o cunoașteam. O literatură dramatică ce încredința o armă puternică în mâna spectatorilor, arma ideologică, o literatură în care se dădea o cruntă bătălie pentru socialism împotriva imperialismului, noi n'am cunoscut-o. Aveau grijă regimurile burgheze să nu pătrundă nimic la noi din aceste aspecte revoluționare. Ceea ce putea, totuși, să fie citit, — cărți sau gazete, — circula pe ascuns din mână în mână, ca material ilegal, a cărui citire era pedepsită de legile antidemocratice de atunci.

Pentru o mai bună cunoaștere a influențelor pe care le-a exercitat în ultimul timp și le exercită astăzi teatrul sovietic la noi, e bine să vedem cum a fost primit teatrul rusesc la noi, teatrul care, fără să ducă la capăt ideile revoluționare, le avea în germene și înfățișa aspecte ale unei societăți, unde plutea în aer strigătul de luptă. Piesele acestea, critic burgheze, au creat, în vremea când s'au jucat, o anumită atmosferă, în jurul lor. Burghezia nu le iubea și din pricina asta presăra în repertoriile teatrelor și o literatură dramatică rusă obscurantistă, formalistă, oglindirea păturii burgheze și moșierești în fuga lor de realitate (Leonida Andreev), sau literatura creată de ruși

burghezi, dușmani ai socialismului, aflați în străinătate (Evreinov, Arțibașev). Aceste piese erau impuse de burghezie pe primul plan și erau mode trecătoare după exemplul Parisului care îmbrățișase, la un moment dat, ca fiind foarte «șic» pe scriitorii ruși, burghezi și nobili, refugiați din fața revoluției din Octomvrie.

Teatrul românesc, care-și ia avântul în privința literaturii dramatice și a spectacolelor, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se afla sub influența puternică a teatrului francez, prin melodramele și dramele burgheze aduse de acolo. Se adaptează piese, după modele minore franceze și numai rareori și pe alocuri apar lucrări ale marilor dramaturgi ai lumii ca Shakespeare, Molière, etc.

Cunoașterea dramaturgiei clasice rusești vine în România atât prin câțiva critici și luptători sociali, dar și pe calea ocolită a occidentului, odată cu prețuirea acolo a lui Tolstoi, Turgheniev, Gogol, Necrasov. Piesele sunt luate nesistematic, amestecându-se, în mod voit, piesele critic burgheze cu piese formaliste sau obscurantiste. Astfel, în repertoriul Teatrului Național din București figurează în stagiunea 1879—1880, piesa «Danicheev» de Pierre Newski, în traducerea actorului și animatorului Grigore Manolescu, care probabil că s'a ghidat în traducere, după un text franțuzesc. După această încercare cu o piesă nesemnificativă, Teatrul Național din București nu va mai juca piese rusești o bună bucată de vreme. De abia în stagiunea 1915—1916 se reprezintă «Azilul de noapte» a lui Gorki, care produce o adâncă impresie asupra publicului, bucurându-se de o distribuție excepțională: Notara, Sturza, Radovici și Ana Luca. La Iași, unde exista o vie activitate socialistă și un nivel cultural superior și unde, datorită «Vieții românești», cetitorii români vor cunoaște capodoperile literaturii rusești, prin mijlocirea unor critici și luptători sociali, care desvoltă curentul social și literar «poporanist», inrâurit de frământările rusești, — teatrul rus va cunoaște o prețuire mai timpurie.

Pe la 1875, apăruse la Iași un tânăr de 20 de ani, venind dela Harcov. Era luptătorul socialist și criticul de obârșie rusească, dar devenit cetățean român, C. Dobrogeanu-Gherea. Acesta scoate la Iași, împreună cu Ion Nădejde, revista «Contemporanul», în amintirea revistei animate de Cernîșewski. Mai târziu, tipărește alte două reviste împreună cu același animator al cercului socialist ieșean și anume: «România socială» și «Critica socială». In aceste reviste, publică Gherea studii de urmat pentru mai multe publicații românești.

După revoluția din 1907, curentul poporanist se desvoltă mai mult la Iași, unde își stabilește, de fapt, un centru neoficial. Acest curent grupează în jurul «Vieții românești», o serie de scriitori care vor cunoaște bine literatura rusă și se vor lăsa inspirați de ea.

Un exemplu de frunte dintre acești scriitori îl reprezintă Mihail Sadoveanu.

Intr'un astfel de mediu, frământat din ce în ce mai mult de problema exploatării omului de către om, era firesc ca Teatrul Național din Iași să re-

prezinte încă în stagiunea 1897—1898 piesa «Floarea de pădure» de A. Ostrowski și Soloviev, pe care o reia și în stagiunea următoare, când se mai joacă și «Intâmplarea de necrezut» după N. Gogol. «Azilul de noapte», în traducerea ziaristului ieșean C. Săteanu se joacă acolo în stagiunea 1903—1904, deci cu 12 ani mai de vreme decât la București. Tot în stagiunea 1903—1904 se joacă și o dramatizare a actorului State Dragomir după «Crimă și Pedeapsă» de Dostoewski, precum și piesa lui Ostrowski «Furtuna», tradusă din limba rusă de către luptătorul socialist și criticul literar Dobrogeanu Gherea. Această traducere va fi utilizată și mai târziu, în 1945, de Teatrul Comedia din București, când reprezintă această piesă. In 1912—1913, se joacă, tot la Iași, o dramatizare după «Ana Karenina» de Tolstoi.

Iată superioritatea Iașului față de București în privința frământărilor progresiste, care în capitala Moldovei erau cu mult mai avansate tocmai pentrucă acolo contactul cu Rusia era mai direct și mai strâns.

Urmează o pauză în prezentarea pieselor rusești, tocmai pentru că exista teama că ideile înnoitoare ale acestei literaturi, valorificarea omului și a luptei lui în societate, satira și germenul revoluționar să nu submineze regimul burghez, speriat de revoluțiile rusești din 1905 și 1917 și de răscoalele țărănești din România din 1907.

Dacă în nuvele și povestiri, ca și în critică, caracterul progresist, oglindind influența realităților rusești, apare continuu, la noi, revistele și scriitorii neputând fi întotdeauna opriți să-și manifeste opiniile, în schimb teatrele naționale, conduse de oficialitate, ocolesc piesele rusești. In acest timp, aristocrația și marea burghezie românească recurg mai ales la repertoriul melodramelor și dramelor bulevardiere pariziene, cu frivolitatea și conflictele lor false, perimate, formale, înregistrând constatativ toate spleenurile marei burghezii.

După primul războiu mondial, teatrele naționale încep să reprezinte un repertoriu amestecat de piese rusești: lângă «Pescărușul» de Cehov și «Căsătoria» de Gogol, «Comedia fericirii» de Evreinov; alături de «Azilul de noapte» de Gorki și «Ana Karenina» de Tolstoi, «Profesorul Storițin» de Leonida Andreev și «Nyu» de Osip Dymov, etc. Această împerechiere arată, pe de o parte, lipsa de discernământ a publicului burghez; pe de altă parte, intenția precisă a conducerii artei românești de pe vremea aceea, de a induce în eroare spectatorii, programând alături de piese critic burgheze, piese formaliste și obscurantiste din aceeași literatură.

In același spirit, teatrele particulare joacă mai târziu tot de Leonida Andreev «Omul care a primit palme» și «Ecaterina Ivanovna», alături de «Frații Karamazov» și «Crimă și pedeapsă» după Dostoewski.

Regisorul german Karl Heinz Martin pune în scenă în București «Nyu» de Dymov, în timp ce actorul de limbă germană Moissi joacă în turneu «Cadavrul viu» de Tolstoi. De asemenea, trupa idiș din Vilna joacă, în frunte cu Bulov, la București și în provincie «Cântărețul tristeții sale» de Osip Dymov.

La celelalte teatre naţionale, adică la Craiova, Iaşi şi Cluj, aspectul repertoriului este acelaşi. Amestecat şi lipsit cu totul de piese oglindind realitatea sovietică.

In general, până spre terminarea celui de al doilea războiu mondial, literatura dramatică rusească se introdusese pe scenele româneşti şi a fost preţuită chiar de publicul burghez, deşi adevărurile pe care le înfăţişa aveau de multe ori un caracter criticist.

Datorită valorilor sociale şi artistice, deci a nivelului ideologic, piesele ruseşti, în care înaltul umanism, după cuvintele criticului sovietic T. Motileva «s'a manifestat nu în resemnare, ci în protest, nu într'o compătimire pasivă, ci în luptă», au avut mare căutare şi, în ciuda faptului că oficialităţile de odinioară nu încurajau cunoaşterea acestei literaturi, autori ca Gorki, Tolstoi, Gogol, Cehov, deveniseră familiari spectatorilor noştri.

Printre dramaturgii clasici, mai puţin cunoscuţi au rămas Ostrowski şi Griboedov, a căror satiră nu convenea de loc burgheziei.

In privinţa realizării acestor spectacole, mulţi s'au bucurat la noi de bune interpretări. Concepţia regisorală şi scenografică era însă retrogradă. Ori aveam de a face cu o concepţie naturalistă, ori se sărea, cu o tendinţă pseudo-revoluţionară, la o regie constructivistă sau expresionistă. Progres în privinţa concepţiei regisorale se va realiza de abia după 23 August 1944, când România se eliberează de jugul fascist şi începe lupta pentru socialism.

*

După luarea precisă de poziţie a ţării noastre, în urma actului dela 23 August, viaţa teatrală românească ia un mare avânt. Repertoriile teatrelor româneşti încep să pună o bază foarte serioasă pe literatura dramatică înnoitoare a scriitorilor sovietici şi, pentru realizare, pe învăţămintele regiei sovietice. De altfel, reformele lui Stanislavski şi ale urmaşilor săi fuseseră şi mai înainte cunoscute şi chiar uneori aplicate la noi, dar nu în mod sistematic şi cu înţelegerea cuvenită.

Aceste reforme regisorale, familiare în toată Europa, se făcuseră simţite şi la noi, dar pe calea ocolită a Franţei şi a Germaniei anilor 1920—1932. Numai după stabilirea legăturilor de prietenie şi colaborare, fireşti între ţara noastră şi marea vecină din Răsărit, legăturile culturale cunosc calea directă şi rodnică, atât de folositoare vieţii teatrale româneşti.

Piesele sovietice au venit la noi, la început, în număr mic. Apoi, numărul lor a crescut şi astăzi putem spune că aproape pentru tot ansamblul de probleme principiale, care se ridică în faţa noastră, avem lucrări dramatice. Incepând cu «Platon Krecet» şi terminând cu «Pentru cei de pe mare», piesele sovietice au deschis ferestre noi în teatrul românesc, dând naştere la mari transformări. Revistele, gazetele şi cărţile de teatru sovietice, în măsura în care au fost răspândite la noi, i-au pus pe gânduri pe actorii, regisorii şi directorii de teatre şi le-au deschis perspective noui.

Mentalităţile au început să se schimbe, iar publicul, foarte sensibil la orice transformare, s'a bucurat de fiecare moment, în care influenţa sovietică s'a făcut simţită.

Acest progres, care s'a realizat sub influenţa binefăcătoare a teatrului sovietic, îl putem împărţi în patru mari categorii. Impărţirea nu e mecanică, analiza problemelor fiind mai uşoară în felul acesta.

1. Teatrul sovietic ne-a adus prin literatura sa dramatică, în primul rând *bogăţia de idei* pe care n'a avut-o nicio altă literatură dramatică contemporană. Aceste idei noi, rupte din frământarea uriaşă a poporului sovietic, plină de miez, de orizont, de vigoare, au adus actorilor, regisorilor şi spectatorilor noştri, o nouă înţelegere a teatrului, căpătând semnificaţii temeinice. Dela piesele burgheze cu soţi înşelaţi şi neveste adultere, cu teme obscurantiste pline de resemnare, cu conflict dramatic făcând apologia banilor, la aceste piese noi, simple, situând personagiile pe o poziţie de luptă pentru mai bine, pline de încredere în viitor, trecerea nu s'a făcut treptat, ci printr'un şoc. Lumea românească a fost sguduită; teatrul românesc s'a trezit deodată cu totul alte perspective.

Care au fost aceste idei mari, centrale, care au putut turbura lumea teatrului?

Literatura dramatică sovietică nu ne-a adus piese cu teme oarecare, nu a pus problema aspectelor de-o minimă importanţă, ci a luat în mână temele hotărîtoare pentru viitorul omenirii. *Experienţa realismului socialist* se reflectă în fiecare piesă. *Atitudinea critică faţă de trecut* este o problemă de bază. *Confirmarea combativă a tot ce e nou* intră în caracterul fiecărui personaj pozitiv şi *perspectiva revoluţionară a viitorului* este obiectivul fiecărei lucrări. In genere, arma ideologică, pe care ne-o oferă literatura sovietică, este cel mai ascuţit instrument de luptă împotriva duşmanilor socialismului.

Aceste idei mari, izvorîte din uriaşa experienţă a Uniunii Sovietice, au fost pentru noi îndreptar. Autorii dramatici români consacraţi, obişnuiţi, până mai ieri, să scrie după calapodul pieselor burgheze, au învăţat din teatrul sovietic un lucru important: nu poţi scrie o piesă situată pe o poziţie de luptă, fără să fii tu însuţi un luptător.

Piesele care aveau floricele şi efecte de teatru nu mai corespund. Vechiul public burghez pe cale de dispariţie este singura pătură care mai gustă acest gen, însă noul public cere, în mod categoric, piese cu conţinut pozitiv, piese a căror idee să fie pentru el un îndreptar în bătălia pe care o are de dus. Constantin Simonov spune într'un articol că o armă, atâta vreme ce ţi-o ţii în casă, ca podoabă, poţi s'o înfrumuseţezi cu fildeş şi armătură de aur, dar, când o iei din cui şi porneşti să dai lupta cu ea, trebue să tragă bine.

Aşa că zorzoanele şi efectele de scenă, lipsite de conţinut, au început să fie înlocuite în noua literatură dramatică românească cu frământările actualităţii. Şi asta e o învăţătură sovietică. Aproape fiecare piesă, care se naşte azi la noi, poartă pecetea influenţei pe care-o exercită teatrul sovietic. Autorii

dramatici români încearcă, și de multe ori reușesc, să nu separe de realitate piesele pe care le scriu. Piesele tind din ce în ce mai mult a fi rupte din frământările oamenilor muncii dela noi.

Totuși, noi n'am trecut încă de faza literaturii dramatice constatative (« Omul din Ceatal », « 1 % fatal », « Michel Angelo », etc.). Perspectiva revoluționară a viitorului rămâne încă un obiectiv de atins. Suntem îndreptățiți să credem, însă, că în curând și această trăsătură fundamentală a literaturii sovietice va fi însușită de scriitorii români.

2. Pe tărâmul regiei și interpretării, teatrul sovietic ne-a adus, în același spirit, ca și în literatură un suflu nou. Prin revistele, gazetele și cărțile sovietice, precum prin filme și ansambluri sovietice care ne-au vizitat țara, slujitorii scenei noastre s'au văzut în fața unei categorii de spectacole nu întru totul, dar parțial necunoscută lor. Aceste spectacole, analizate mai adânc, nu aduceau, în fond, altceva nou pe scenă, decât faptul că ideea centrală a piesei predomina, legând fiecare moment scenic de viață. Și aici este, de fapt, greutatea realizării unuispectacol care să nu fie rupt de realitate. Forma este pe planul al doilea; conținutul trebue să treacă rampa din plin. Formalismul convenționalului, al expresionismului, al impresionismului, al simbolismului și al altor curente, este înlăturat. La spectacolele sovietice ai pe scenă viața sub forma ei cea mai scenică, fără să fie o copie fotografică, dar ieșind cât mai mult la iveală, în fiecare moment, firul roșu ideologic, care călăuzește spectacolul. Față de teatrul burghez, care punea accentul chiar și în critica pe care-și permitea să și-o facă, pe formă, pe aspectul exterior, — spectacolele sovietice, sau acelea pe care le-am realizat și noi, sub această influență, îmbogățesc sufletele spectatorilor prin conținutul piesei.

Realismul socialist a dat regisorilor și actorilor români, posibilitatea să realizeze spectacole ca « Tânăra Gardă », « Chestiunea Rusă », « Un flăcău din orașul nostru », « Guvernatorul Provinciei ». Dar tot cunoașterea realismului socialist a ajutat mult la reconsiderarea lui Caragiale sau la realizarea spectacolului « Romeo și Julieta » de Shakespeare. Pe temeiul acestor învățături, spectacolele noastre se adâncesc din ce în ce mai mult, timpul pentru repetiții crește (« Romeo și Julieta », s'a repetat șase luni) și ideea motrice din spectacolele, care se joacă în fața publicului, e bine pusă în valoare.

3. Dar teatrul sovietic n'a influențat numai literatura noastră dramatică și făurirea spectacolelor pe cale profesională. Prin ideile înnoitoare pe care le-a adus, a schimbat mentalități și a dat un nou stil în muncă.

Din ce în ce, se pune mai mult accentul pe ansamblu, pe spectacolul realizat de o echipă, vedetismul fiind combătut cu vehemență peste tot.

Tineretul este promovat și i se dă posibilitatea să se afirme din ce în ce mai mult. Ca și în teatrul sovietic, accentul cade pe acest tineret din lumea teatrului, pentru ca, luminat de ideile noi aduse de teatrul din Răsărit, să ducă mai departe, peste câțiva ani, făclia unui teatru românesc într'o lume socialistă.

Conducerea teatrelor, precum și pregătirea spectacolelor iau aspecte de muncă colectivă. Individualismul feroce, care domnea până la 23 August, începe să dispară. Teatrele, tot după modelul sovietic, au ședințe nenumărate cu discuții, la unele participând chiar oameni dela alte teatre, cronicari dramatici și muncitori. Aceste ședințe de producție tind să aducă spectacolelor în fază de elaborare, ajutorul întregului colectiv al teatrului românesc. De unde s'a luat acest stil de muncă? Numai după felul cum se muncește în Uniunea Sovietică, unde, peste tot, munca în colectiv este forța de căpetenie.

În această muncă colectivă, care se duce în teatre, poziția actorilor, a regisorilor și a celorlalți participanți din afara teatrului, este critică și autocritică. Pentru a se putea obține acest rezultat, față de atitudinea individualistă și mic-burgheză pe care-o aveau actorii cu ani în urmă, ajutorul teatrului sovietic a fost de neprețuit. Putem spune că, fără acest ajutor, n'am fi reușit să obținem rezultatele de acum.

Regia românească pășește pe drumul cercetărilor științifice în legătură cu spectacolele pe care le realizează. Nu se mai lucrează după ureche și după ochi, ci în mod sistematic. Pentru prima oară, se înființează, după modelul sovietic, institute superioare de artă la noi, cu catedre de regie, mimică, istoria muzicii, etc. Adâncirea tehnicei scenice și a disciplinei profesionale a fost întreprinsă la noi, tot după exemplul sovietic.

Astăzi cărțile și revistele sovietice de teatru sunt căutate, traduse și citite. Învățătura sovietică pe tărâmul teatrului este introdusă din ce în ce mai mult, între actorii și regisorii români.

4. Ca un rezultat al marei munci duse în teatrul românesc, într'un ritm și într'un stil nou, avem schimbarea publicului și aducerea la teatru a unei categorii noi de spectatori.

Publicul muncitoresc, doritor de spectacole bune, are foarte desvoltată puterea de discernământ, tot în urma vizionării spectacolelor sovietice cu un înalt nivel ideologic.

După cum se vede, teatrul sovietic a reușit să ajute, în mod temeinic, în acești patru ani, saltul înainte al teatrului românesc. Nu putem vorbi, însă, numai de influența teatrului sovietic. E vorba mai mult de *ajutorul dat efectiv* de către teatrul din U.R.S.S. teatrului nostru. Fără acest ajutor, progresul teatrului românesc nu s'ar fi putut realiza.

Vom strânge din ce în ce mai mult legăturile cu teatrul sovietic, ca să folosim cât mai mult experiența sa și astfel, îndreptând lipsurile teatrului nostru, să-l călăuzim pe calea socialismului.

MIHAIL RAICU

ACTIVITATEA CREATOARE IN CURSUL VACANȚEI

A devenit aproape o banalitate, constatarea că noua structură socială, noua organizare politică a țării, a schimbat fundamental condiția scriitorului. Constatarea e aproape banală, fiindcă e impusă de starea de fapt, de evidența, de claritatea unei situații care poruncește concluzii la fel de limpezi și de hotărîte ca ea însăși. Și suntem înclinați să luăm drept normal, drept dela sine înțeles, ceea ce este evident și imperativ în realitatea ce ne înconjură, ceea ce alcătuește cadrul în care ne mișcăm, coordonatele activității noastre. Iar această atitudine de a lua drept firesc ceea ce e important, vital de important, nu e decât la un pas de uitarea pură și simplă. Ori — nu trebue uitat nicio clipă că a fost nevoie de o schimbare revoluționară în însăși alcătuirea și funcționarea societății românești, pentru ca să se schimbe — tot atât de temeinic, tot atât de revoluționar — condiția scriitorului, liniile și planurile pe care se desfășoară, relația scriitorului față de oameni.

Fosforescență a unei putrefacții: iată arta în societatea burgheză pe cale de-a se descompune. După cum noaptea anumite substanțe produse de procesul putrezirii răspândesc o ușoară lucire spectrală, tot astfel, artiștii care exprimă concepția de viață burgheză, creează — în ciuda talentului real și mare al unora din ei — valori false, fără rădăcini adânci în vreo realitate socială ascendentă.

Scriitorul român nu făcea excepție dela această regulă. Orizontul său era același: mărginit la anumite laturi (erotism, angoasă, instinct) ale psihologiei individului desfăcut de istorie, desfăcut din devenirea societății omenești. Determinat de întreaga atmosferă culturală a momentului istoric, el refuza, sau se temea, sau n'avea mijloacele, de a se sluji de metoda marxistă, de-a vedea lumea dialectic și istoric. Ca și scriitorii burghezi din alte țări, el se lipsea, cu voie sau silit, de orizontul mai larg, de înțelegerea mai adâncă, unitară, rodnică, pe care o oferă marxismul. Crezuri nenumărate își făceau concurență la noi (ultimul — de penibilă amintire — a fost existențialismul german împământenit sub numele de trăirism), și intelectualii burghezi le primeau cu un eclectism imparțial și nepăsător, care era de fapt semnul con-

vingător al unui fond comun tuturor acestor doctrine: fondul idealist, expresie a reacțiunii, expresie a atitudinii burgheze de clasă. Numai marxismul rămânea tabu, și orice urmă a concepției sociale pe care o implică era un semn infamant pentru proza epică sau critică, pentru știință sau artă.

Totuși, a existat o pleiadă de intelectuali, și, printre aceștia, de scriitori, care au militat pe poziții progresiste, întemeiate pe marxism sau apropiate de el. Ea alcătuește miezul mișcării de înnoire, de desțelenire de ogoare mănoase și nouă, în literatura noastră, mișcare inițiată și îndrumată de Partidul Comunist Român, și apoi de Partidul Muncitoresc Român. In jurul acelor câtorva s'au strâns, din ce în ce mai mulți, scriitorii tineri și cei pe care politica « culturală » a regimurilor trecute îi ținuse încătușați în limitele strâmte ale modelor literare, ale bisericuțelor și cafenelelor. Se poate spune că astăzi, masa energiilor și talentelor s'a îndreptat cu încredere și curaj pe drumul cel nou. Dovezile există, semne îmbucurătoare ale unei veri bogate nu numai în roadele pământului, ci și în ale spiritului.

Mai ales după marile acte politice ale anului ce se scurge, au devenit evidente și orientarea nouă a scriitorilor, și noua lor demnitate umană, noul lor rost social. Alăturarea hotărîtă a celor mai buni dintre ei la acțiunea de clădire a unei societăți socialiste în țara noastră i-a situat foarte departe, și mult mai presus, față de rolul de barzi-măscărici ai monarhiei sprijinit pe oamenii marei finanțe. Cronicar și cântăreț al unei năvale epice către viitor, scriitorul e azi un om al muncii. El nu e valorificat în funcție de cantitatea de plăcere sau de uitare pe care o procură, ci în funcție de calitatea realistă, sinceră, dinamică a operei sale: în măsura în care oglindește înaintarea de neînvins a istoriei și contribue la ea.

De sigur, cu greu vom putea arăta, fără a recurge la mijloacele artei, toată plinătatea faptului viu, toată căldura relațiilor umane, izvorîte din noua situație a scriitorului, alături de mase. Numai cine a asistat, de pildă, la lectura « Imnului pentru anul 48 » de Radu Boureanu în fața țăranilor din Bălcești, sau a văzut entusiasmul, prietenia, încrederea, cu care scriitorii au fost primiți în uzine sau pe șantiere, a simțit nemijlocit că aici poate fi rădăcina unor nouă valori literare. Dar în curând, fiecare om care va lua o carte în mână, va ști acest lucru: fiindcă din noua condiție a scriitorului, au și început să se nască lucrări pătrunse de un alt spirit, implicând concepții nouă, mai adânci, mai temeinice, mai vitale, și apte de a avea în mase, cu totul alt răsunet decât orice s'a scris la noi până azi.

La încheierea aceasta se poate ajunge, după o examinare a activității scriitorilor în vara aceasta. Tot anul precedent fusese un an de discuții aprinse în jurul fenomenului literar, și în jurul rolului social al scriitorului. S'au făcut pași însemnați către lămurirea problematicei respective, s'au îndrumat talentele, forțele creatoare, spre făgașurile unei literaturi, unei arte, unei culturi a poporului. In direcția aceasta, trebue spus că activitatea presei noastre a adus un aport neprețuit. In primul rând, exprimând linia ideologică a Parti-

dului clasei muncitoare din România, ziarul *Scânteia*, prin cronicile sale literare și artistice, prin articolele sale de idei, — în general prin critica sa constructivă făcută fenomenului cultural românesc, a condus acțiunea presei noastre progresiste spre țel — care era crearea unei temelii ideologice solide, crearea unei baze de plecare pentru creația artistică. Acest țel a fost atins în bună parte. Coordonatele mari ale viziunii creatoare nu mai sunt acum pentru scriitorii noștri niște fire de fum, mișcătoare și vagi. Ele sunt perspectivele pe care le deschide, spre viitor și spre trecut, marxism-leninismul. Orientați în felul acesta, scriitorii, în tot cursul verii 1948, au muncit cu spor.

Ceea ce a fost caracteristic pentru vara aceasta, este faptul că pentru prima dată scriitorul n'a mai jucat rolul destul de amar al desmoștenitului, al părăsitului, al singuratecului. Rolul acesta a fost jucat de toți marii noștri scriitori, respinși de articulațiile nemiloase ale mașinăriei relațiilor capitaliste. Scriitorul? Un producător, deci un exploatat. Vilele dela Snagov, de pe malul mării sau din munți nu-i aparțineau și nu-l primeau ca oaspete, valorile create de el nu prezentau destul interes, destinul său nu trezea decât o nepăsătoare dare din umeri.

Dar în 1948, piaza rea care atârna deasupra scriitorului, s'a destrămat și a pierit. Curatele orizonturi țărănești ale Argeșului au primit, între dealuri și păduri, între ogoare și vii, pe scriitori în liniștea aproape mânăstirească dela Bălcești. S'a zis că există un duh al locurilor. El nu este decât în amintirea gândurilor oamenilor. Iar în ce privește locul copilăriei lui Bălcescu, amintirile trecutului și gândurile prezentului împing spre faptă, spre zidirea viitorului, spre ruperea lanțurilor. Nu se putea găsi un loc mai potrivit pentru odihna creatoare a scriitorilor noștri, decât căminul S.S.d.R., în fostul conac al Bălceștilor, casa celui mai mare savant și a celui mai mare revoluționar al generației dela 1848. Dar nu numai la Bălcești, ci și în stațiunile climatice dela munte sau dela mare, scriitorii au cunoscut zilele însorite de răgaz, clipele de tăcere și de izolare necesare muncii scrisului. Iar pe de altă parte, un număr și mai mare a avut prilejul să se folosească de lunile de vară, spre a cunoaște sutele de mii, milioanele de oameni, care alcătuesc poporul, poporul adevărat, trupul istoriei. Scriitorii au ieșit dintre cei patru pereți ai camerei de lucru, și dintre cei, și mai înnăbușitori, ai bisericuței literare cu clopotniță de fildeș. Au strâns mâna aspră a turnătorului dela Reșița și au primit în inimă surâsul biruitor și tineresc al brigadierului dela Salva-Vișeu. Inălțimile muntoase ale Maramureșului și peisajul metalic de furnale înalte dela Hunedoara sau Reșița, și oamenii acestor locuri, i-au primit deopotrivă pe scriitori.

Aceste vacanțe atât de pline și totodată atât de liniștite sub dublul lor aspect — strângere de material sau creație propriu zisă — au fost organizate cu grijă de Uniunea Sindicatelor de Artiști, Scriitori, Ziariști, de Societatea Scriitorilor din România și de Ministerul Artelor și Informațiilor, sub îndrumarea Partidului Muncitoresc Român. Ele s'au desfășurat după un plan cumpănit, limpede, care ţintea obiective precise: strângerea legăturilor scriitorului cu masele, sprijinirea creației și trezirea unei cât mai bogate experiențe umane din care creația să se hrănească.

Vacanțele acestea petrecute de scriitori pe șantiere sau în regiunile industriale, la țară sau în marile porturi, și în jurul cărora s'a făcut atâta sgomot în presă, au avut într'adevăr o importanță extraordinară în măsura în care au pus la îndemâna scriitorului materialul brut, viața adevărată, umanitatea cotidiană pe care el o va organiza în sutele de pagini ale unui roman, în cele câteva versuri ale unui poem, sau în dialogurile unei piese de teatru. S'a ținut seama de foamea de concret a artistului, de nevoia de a transforma în operă de artă un sector al societății până acum virgin — sectorul ei central de altfel: viața maselor muncitoare.

In organizarea vacanțelor s'a păstrat destulă suplețe, pentru a hărăzi fiecărui scriitor în parte o soluție cât mai potrivită nevoilor sale. S'a evitat în măsura posibilităților orice rigiditate, orice înregimentare mecanică, astfel că nu puțini sunt scriitorii care n'au lucrat nici la Bălcești nici la munte sau la mare, ci în cutare sat din Bucovina, sau în cutare localitate din împrejurimile Bucureștilor.

In raport cu scurtul răstimp al unei veri, activitatea desfășurată de scriitori și roadele muncii lor sunt de-a-dreptul îmbucurătoare. Ele reies din evidența activității scriitorilor, ținută de către Direcția Literară din Ministerul Artelor și Informațiilor, de forurile sindicale respective, de Societatea Scriitorilor din România și, parțial, de edituri, în frunte cu Editura de Stat. Datele ce pot fi culese pe aceste căi, nu pot fi expuse în cadrul restrâns al unui articol. Din ele reies însă cu evidență ritmul în care s'a muncit și caracterul de masă al creației pe nouile căi ce s'au deschis scriitorilor, atât în ce privește tematica, tipologia, sau întemeierea general-filosofică, cât și în ce privește posibilitățile practice, concrete, de inspirație și de muncă propriu zis scriitoricească, la masa de scris. O bună parte din aceste roade ale verii, se află sub tipar, sau vor intra în curând sub teascuri. Așa sunt, de pildă, piesele *Clownul care gândește*, de Ion Călugăru, și *N. Bălcescu*, de Camil Petrescu, *Bătălia*, nuvele de Laurențiu Fulga, *Luptăm pentru libertate*, roman în 3 volume de Petre Bellu, *Focul Negru*, roman de Laurențiu Fulga și un roman de Marin Preda. In curând apare volumul de nuvele *Evadare* de Alexandru Jar, iar *Viața Românească* a început în Nr. 3—5 publicarea romanului *Negura* de Eusebiu Camilar. Cât despre literatura pentru copii, ea e reprezentată prin *Copilul negru* de Dimitrie Stelaru, și *Piatra din poartă* de Dan Deșliu. Titlurile citate sunt numai câteva alese la întâmplare din câteva zeci de manuscrise aflate în lectură fie la Direcția Literară a Ministerului Artelor și Informațiilor, fie la diferitele edituri, în cursul toamnei acesteia. Și nu trebue pierdut din vedere faptul că e vorba aici de lucrările terminate până la sfârșitul verii, nu de cele pentru care vara 1948 a fost mo-

mentul gestației sau al primelor pagini. Operele de mare respirație, începute sau concepute în cursul verii, sunt încă și mai numeroase, sub pana celor mai de vază reprezentanți ai literaturii noastre, și sub aceea a scriitorilor din generația tânără.

Astfel, o operă de mari proporții, și care va însemna un moment deosebit de important în evoluția marelui prozator, este romanul *Lisaveta* de Mihail Sadoveanu, din care au apărut fragmente în *Viața Românească* și în *Contemporanul*.

Desculț, masivul roman al d-lui Zaharia Stancu, va cuprinde perioada 1900—1917 din viața unui sat lângă Dunăre. E vorba doar de primul volum al unui ciclu ce-și va urmări eroii și destinele lor până în clipa de față. De asemenea, d. Zaharia Stancu pregătește un volum de versuri.

Frământările politice și sociale de după primul războiu mondial, vor face obiectul romanului 1920 *(Anul grevei generale)* de Ion Călugăru, amplă frescă a luptelor muncitorimii noastre. In cadrul ciclului *Neamul Vardarilor*, d. Cezar Petrescu lucrează la o evocare a momentului social-istoric 1848; fragmente din acest roman au apărut în *Viața Românească*.

Destinul nenumăraților luptători pentru libertate, care au sângerat pe pământul Spaniei în Brigăzile Internaționale, este evocat în romanul la care lucrează d. Petre Iosif și din care revista *Contemporanul* a publicat un crâmpeiu.

D. Liviu Bratoloveanu a lucrat în timpul verii la romanul *Reptila*, din care au apărut fragmente în revistele noastre, și la un volum de nuvele; intenționează însă să reia firul întrerupt al trilogiei *Oameni la pândă*.

Poetul Cicerone Teodorescu lucrează la volumul de poeme «*Calea Griviței*», iar Eugen Jebeleanu pregătește un volum de poeme inspirat de șantierele de muncă voluntară, un «*Jurnal de șantier*», și un volum de traduceri din lirica revoluționară a lui Petőfi. Radu Boureanu scrie un volum de poeme, și adună material pentru un roman. Nina Cassian alcătuește un poem de mare respirație, din care fragmente au apărut în revistele noastre. Victor Tulbure, autorul plachetei *Vioara Roșie*, scrie *Cântarea Republicii*. *Evghenii Oneghin* și *Poltava* de Pușkin vor fi tălmăcite în versuri de George Lesnea.

Șirul prozatorilor însă e departe de a se fi încheiat cu numele amintite la început. Astfel, Alexandru Jar a lucrat în vara aceasta la o operă masivă încă neterminată, un roman a cărui acțiune se petrece în atelierele Grivița, în momentul luptelor eroice ale muncitorilor ceferiști. Scriitoarele Cella Serghi și Ioana Postelnicu pregătesc câte un roman, d-na Ticu Arhip scrie volumul 3 din ciclul *Soarele Negru*, iar d-na Stefania Zottoviceanu-Rusu, în afară de traduceri din lirica sovietică — în special Maiakovski — lucrează la un roman și o piesă de teatru. Maria Banuș a terminat un volum de versuri.

Caracteristică pentru activitatea scriitorilor din vara aceasta este tendința, care se poate observa la mulți dintre ei, de a susține un efort statornic, o continuitate a creației, în elaborarea unei opere de lungă durată și de vastă respirație. Este aici și o oglindă a realității sociale revoluționare, în care s'au deschis perspective atât de vaste, atât de epice. Dar mai este, de sigur, și expresia încrederii scriitorului în situația sa în mijlocul societății, securitatea de care el se bucură și care îi îngăduie să facă planuri pe multă vreme și să întreprindă opere tinzând spre monumental. Lucrul e vădit și reiese mai ales din marele număr de lucrări de proporții importante, amintite mai sus. D. Ion Marin Sadoveanu intră și d-sa în această rubrică: *Sfârșit de veac în București* va cunoaște un al doilea volum.

Din generația tânără, Dimitrie Stelaru a început în cursul verii un roman din viața muncitorilor din port; iar Ben Corlaciu, după o perioadă de muncă voluntară la Salva-Vișeu, lucrează, de asemenea, la un roman. Petru Vintilă, întemeindu-se pe documente aflate în Ardeal, scrie o evocare a luptelor dela 1848 în Ardeal.

Scriitorii de limbă maghiară, Astalosz, Horvath, Tamas, au petrecut o vacanță spornică, roditoare, la Bălcești.

De sigur, numele amintite de noi în această fugară trecere în revistă, nu sunt decât câteva, cele mai cunoscute, din zeci și zeci care, sub impulsiunea celor trăite în vacanțele organizate în vară, sau cu prilejul lunilor de odihnă oferite de SSdR, USASZ sau Minister, au scris sau au început să scrie. Ceea ce vor produce va fi o literatură plină de substanță, tocmai fiindcă vara 1948 a dat multor prizonieri ai turnului de fildeș, elementul care le lipsea: experiența umană, cunoașterea masei, căldura întovărășirii cu muncitorul și țăranul, entuziasmul acțiunilor de construire a unei industrii, a unor mari opere ale tehnicei. Schimbarea, îmbunătățirea condiției scriitorului a adus astfel cu sine și schimbarea structurii operei literare, a sensului ei, a menirii ei, a isvoarelor ei de inspirație.

Din această analiză sumară a condițiilor în care scriitorii noștri au creat și creează în vara și toamna acestui an, din examinarea determinării operelor lor, credem că se poate trage de pe acum încheierea că ele reprezintă un stadiu nou în istoria noastră literară, un factor nou, pe care nu-l vom cunoaște pe deplin decât în timp, dar pe care-l bănuim sănătos, plin de perspective de viitor. Și este sigur că opera fiecărui scriitor în parte va reprezenta în evoluția acestuia din urmă un moment crucial: momentul unei deschideri de orizonturi, momentul când un vânt proaspăt și viu începe să bată.

Pentru scriitorii care ajung acum la maturitatea artei lor, pentru aceia care erau dinainte în deplina stăpânire a mijloacelor lor artistice și pentru acei care abia acum se formează, ea a fost deopotrivă momentul unei răscruci hotărîtoare. Pe unii i-a ajutat tocmai în clipa unică a maturizării, celorlalți le-a dat un sprijin bine venit pentru desvoltarea tuturor posibilităților lor, iar celor mai tineri le-a dăruit avântul, inițierea în viața adevărată a muncii. Această vară de odihnă și de muncă deschide un drum nou, arată valoarea unei metode de organizare și de muncă pe ogorul literelor. Grija de care s'au bu-

curat scriitorii din partea organizațiilor de mase și a organelor de Stat, —grijă care e un rezultat al atitudinii Partidului Muncitoresc Român față de cultura noastră —e un element nou, o modificare hotărîtoare a condiției scriitorului. Vara 1948 este cea dintâi care să însemne pentru scriitorii noștri muncă spornică, creație liniștită, bogată, plină de încredere în viitor. S'a pășit, în vara aceasta, la drum către o cultură demnă de țara înnoită, o cultură a poporului, o cultură care să oglindească marșul spre Socialism.

DUMITRU CHIFA

RECENZII

„PO STAROI I NOVOI MOSKVE" [1])

Este o lucrare jubiliară, tipărită anul trecut la Moscova și Leningrad, cu prilejul celui de al 8-lea centenar al capitalei Uniunii Sovietice, fostă capitala Rusiei vechi până la începutul veacului XVIII. Sub auspiciile Ministerului Culturii al Republicei rusești, în condițiuni tehnice deosebite, cu 202 figuri și câteva planșe colorate hors-texte, lucrarea se ocupă de « cartierele istorice, străzile principale și piețile marelui oraș » — cum se arată în subtitlu.

Moscova este unul din cele mai vechi orașe din Europa. Inceputurile sale sunt fixate către anul 1147, deoarece atunci este pomenit pentru întâia oară numele său într'un document dela cneazul Jurii Vladimirovici, care domnea peste statul Vladimiro-Susdalia.

Istoria acestui oraș este lungă și bogată în evenimente: în 1612, populația ei, în frunte cu Minii și Pojarski, alungă pe ocupanții polonezi; în 1812, ea se transformă în mormântul armatelor lui Napoleon I; în 1905, greva generală a lucrătorilor moscoviți se transformă în răscoala armată; iar în Octomvrie 1917, odată cu lovitura din Petrograd, este cel dintâi oraș care recunoaște și întărește Puterea Sovietelor, în 1918 devenind capitala nouei Republici Socialiste.

Câteva din clipele de vitejie și demnitate ale acestui oraș, care astăzi este centrul cel mai important industrial, politic și spiritual al Uniunii Sovietice, se împletesc cu o desvoltare continuă comercială urbanistică, politică, religioasă și artistică, la început sub conducerea șefilor noului Stat rus, deveniți în sec. XVI țari (dela « cezari »).

Situația centrală a Moscovei îi permite să se ridice către finele Evului Mediu, după desființarea statului Kievian dela Sud și a principatului Vladimiro-Susdalian vecin, prin loviturile date acestuia de mongolii cotropitori. Prinții moscoviți se folosesc de oarecare vicleșug față de hanii oardelor tatare — pentru a crește pe nesimțite puterea lor. Importanța crește după victoria lui Dimitrie Donskoi la Culicovo-Pole, unde zdrobește pe Tătari în 1380; în sec. XV, Moscova devine nucleul noului stat rusesc. Sub Ioan al III-lea și fiul său, Vasile al III-lea, Moscova supune diferite teritorii rusești și devine capitala unui stat unitar al « tuturor Rușilor ». Ioan cel Groaznic desăvârșește opera prin cucerirea hanatelor tătare din Kazan și Astrachan.

Câte fapte mărețe și tragedii n'a cunoscut apoi acest oraș, dela Boris Gudunov și până la Petru cel Mare, când pierde calitatea de capitală, dar nu și importanța ei — cum s'a petrecut cu alte orașe în cazuri similare (istoria bietului Iași, de pildă).

Una din faimele Moscovei a dăruit-o istoriei așezarea cea mai importantă din cuprinsul ei, Kremlinul — cel mai frumos din Kremlinurile slave (Wawel din Cracovia și Hraciani din Praga, între altele), sau

[1]) P. V. Sâtin: « *Prin vechea și noua Moscovă* », Moscova 1947, p. 236 + 202 figuri.

kremlinurile rusești — cel dela Rostov pe Volga, între altele.

In istoria arhitectonică a Kremlinului se disting trei epoci: cel primitiv de lemn, Kremlinul Renașterii italiene și Kremlinul din epoca Ecaterinei a II-a și a lui Nicolae I.

Monumentele artistice vechi cele mai cunoscute sunt numeroasele biserici și mănăstiri, dela catedrala Adormirii din Kremlin, a lui Ioan Kalita, la construcțiile «frazinilor» italieni: Buna Vestire, Arhanghelul Mihail, Vasile Blajenoi — o aglomerare de clădiri, ca cristalele unui madrepor, — operă votivă a lui Ioan cel Groaznic, — Clopotnița - turn Ioan cel Mare, biserica din Ostankino de o bogată decorație și până la biserica din Fili, zidită de socrul lui Petru cel Mare. Sunt catedrale unitare și singulare în arta creștină, căci, deși pornesc dela baza bizantină, au un stil propriu, caracterizat, între altele, prin cupola în bulb de ceapă, înălțată la unele prin «cocoșniki», o avalanșe de arcaturi suprapuse.

Arhitectura civilă veche s'a păstrat în puține opere: «Granovitaia Palata», cu faimoasa sală de recepție a țarilor, Palatul Teremelor și câteva case boierești de mai târziu.

Moscova s'a desvoltat pe malul a trei ape, din care două au dispărut de mult și în jurul a trei cartiere, afară de Kremlin, Kitai-Gorod și Belâi-Gorod, de asemeni dispărute.

Lucrarea lui Sâtin ne introduce în adâncul vieții unui mare oraș, cu date precise și cu farmecul unei romanțări.

P. CONSTANTINESCU-IAȘI

★

VERA PANOVA: «TOVARĂȘI DE DRUM» [1].

Problema esențială pe care și-o pune aici Vera Panova — este aceea a relațiilor dintre oameni. Există perioade (lungi, câteodată extrem de lungi) în care oamenii se salută, își strâng mâna, se bârfesc, se mint, se ajută. In general, legăturile dintre ei sunt corecte sau incorecte, dar reci, convenționale. Ura, meschinăria, minciuna nu se pot contopi cu omul și un organism sănătos, le elimină totdeauna. Trebue însă timp și suferință.

Vin câteodată vânturi mari, incandescente, care spulberă orice miasmă și transformă impuritățile în scrum.

O astfel de furtună, a fost Revoluția rusă. Oamenii au ieșit din ea, purificați.

Cu anii însă, unii, puțini,— mai slabi — n'au putut rămâne în bătaia vântului proaspăt, în aerul tare, ei, s'au retras într'un ungher unde și-au țesut din iluzii, complexe și comodități — o viață tihnită.

[1]) Ed. «Cartea Rusă», Buc., 1948.

A venit războiul. Istoria a pus fiecăruia, orbitor, reflectorul în față.

Pentru Danilov, fiu al revoluției, aflat permanent în plină bătălie a producției, a fost relativ ușor. Lupta continua, cu alte metode, cu altă intensitate, dar în fond era aceeași. Danilov, comisarul politic al trenului sanitar, va străbate cartea, adică va străbate războiul, cu un eroism reținut, cu o umanitate demnă. Și ca el, milioane de cetățeni sovietici, milioane de eroi. Pentrucă (spune d-l N. Moraru în prefața cărții): «de 30 de ani pe meleagurile vechii Rusii, «obișnuitul» a devenit eroismul revoluționar, constructiv, călăuzitor al maselor. Obișnuitul, adică cenușiul cotidian, a pierdut de mult în U.R.S.S. semnificația burgheză a cuvântului. Cotidianul este viața. Iar viața cetățeanului sovietic este neobișnuită, în obișnuitul ei».

Le era relativ ușor dar, unor oameni a căror existență era excepțională, eroică, să se transforme, pe front, într'o armată de eroi.

Cartea Verei Panova, pune însă o problemă mai dificilă. Nu e vorba despre soldați care luptă pe linia întâia a frontului și nici de populația care — în spatele

frontului — muncește din răsputeri pentru apărarea patriei. Acțiunea se desfășoară aici într'un tren sanitar, care ia răniții din prima linie și-i transportă departe, în Răsărit.

Contactul permanent cu războiul, cu răniții, cu moartea — ține personalul trenului într'o mare încordare. Dar în zilele de răgaz, când trenul sanitar se întoarce gol spre linia de foc, «chestiunile personale» sunt iarăși pe primul plan. Apoi, prin însăși componența lui, personalul este ales dintre oameni care nu sunt de primă necesitate pe front. Exceptându-l pe Danilov (comisar politic și organizator de talent), se mai găsesc în trenul sanitar mai întâi, femei — apoi doi doctori în vârstă.

Pe fiecare, războiul îl prinde cu o problemă neresolvată și pentru fiecare, războiul este o școală gravă, drastică.

E de subliniat delicatețea cu care Vera Panova vorbește despre rănile acestor transportatori de răniți.

Conducătorul trenului este doctorul Belov, cetățean pașnic al Leningradului, om în vârstă, cu doi copii și tabieturi. Iși iubește soția — încă, la vârsta lui — cu o tandrețe pasionată. Și pe fată, pe Lialia, o iubește mai mult decât pe băiat. Băiatul, un răsfățat. Dar acum, se teme: ce va scoate războiul din el?

Intreaga viață a omului acesta bun este construită în jurul căminului. Dar o bombă nemțească, sparge căminul. Soția și fata sunt ucise. Durerea doctorului Belov este mută. Inchis în compartimentul său, tace. Apoi face bolnavilor obișnuita vizită medicală. Războiul i-a sfărâmat doctorului Belov temelia fericirii. Colectivitatea socialistă i-a dat însă o nouă rațiune de a trăi.

Doctorul Suprugov este și el un om cumsecade.

S'a strâns într'un ghioz muced. Trăiește singur. Și-a ales o specialitate (nas, gât și urechi), în care nici desperarea, nici moartea nu pătrund. Suprugov este egoist. E fricos. In primul bombardament, însă, se poartă cu demnitate. Este școala războiului. Cât va reține din învățăturile lui, întorcându-se acasă?

Faina este o infirmieră frumoasă și cochetă.

Iulia Dmitrievna este o fată bătrână, pedantă, muncitoare, uscată (ajutoare de chirurg).

Amândouă își îndeplinesc serviciul în mod corect. Mai mult chiar. Ingrijind răniți, Faina își găsește un soț, iar Iulia Dmitrievna își pierde ultima iluzie matrimonială. Dar cazul cel mai complicat este acela al Lenei.

Cu zece luni înainte de izbucnirea războiului, Lena îl cunoscuse pe Dania. S'au căsătorit. Copilăria Lenei fusese rece. N'avea părinți. N'a trăit în mizerie; la orfelinat se trăia omenește, dar rece totuși.

Și dintr'odată, dragostea. Prima dragoste. Prima iluzie. Lena știa că Dania nu va muri: «Nu-și putea explica lipsa de scrisori, dar asta n'o îngrijora. Dania trăia. Mirosul tutunului lui plutea în odaie... Mureau numai acei a căror viață avea vreo spărtură: prin spărtura aceea se strecura moartea. La el, moartea n'o să găsească nici cea mai mică spărtură ca să intre. Viața lui era minunat de plină».

Intâlnit între două trenuri, Dania îi mărturisește: a găsit o altă femeie. Atunci, în Lena se frânge ceva:

«Cu mâinile în buzunare, mergea cu pași rari, greoi, care nu mai erau a ei.

«Nu mai avea putere să umble. Dragostea care-i dăduse puterea, sănătatea, fericirea, o apăsa acuma pe umeri ca o cruce grea. Și o să poarte crucea asta, până în ziua când va prinde puterea s'o arunce de pe umerii săi».

Iluziile se risipesc totdeauna. Războiul grăbise numai, un proces firesc. Lena putea pătrunde acum în realitate, maturizată. Nu trebue s'o uităm pe Vaska. Vaska, fetiță de țărani, rămasă fără părinți, fără casă. Satul ei arsese. Angajată în trenul sanitar pentru curățenie, Vaska ajunge, prin istețimea ei, infirmieră. Și nu numai atât: viața își deschisese larg, poarta, în fața ei. Aceasta nu se putea întâmpla, însă, decât într'un stat socialist.

L-am lăsat la urmă pe Danilov, care este de fapt, primul. Altfel decât ceilalți. Om

întreg, matur, capabil, curajos, uman. Danilov este comisarul politic — « zampolitul ». Danilov este un exemplu. Viața lui conține totuși o iluzie și o nedreptate. Iluzia sa este o dragoste veche. Fata aceea a plecat. N'a mai întâlnit-o niciodată.

Danilov s'a căsătorit. Are un băiat.

Toată dragostea lui s'a concentrat asupra muncii. In casă e corect, dar numai atât.

In acești ani duri însă, vechea iluzie se spulberă și Danilov, pentru prima dată, se gândește la soția lui, ca la un prieten apropiat.

La sfârșitul cărții, la sfârșitul războiului, Danilov, acest model de om, nu ține un discurs, ci rostește cuvinte simple, calde:

« Atunci Danilov vorbi cu duioșie, cu glasul plin de remușcări și de oboseală:

— « Haide, Dusia, povestește-mi cum ai trăit tu »...

După ce fusese erou, soldatul se pregătea acum, pentru sarcina mult mai grea, de om.

Războiul distrusese sate și orașe, ucisese cetățeni pașnici și soldați.

Dar efortul comun împotriva dușmanului i-a unit pe oamenii sovietici, i-a ridicat deasupra propriului lor nivel, i-a oțelit. *Au resolvat problemele lor personale, numai aceia care au depășit planul individual, crescând până la cel colectiv.*

Vera Panova a descris cu sobrietate și înțelegere dramele complexe ale unor oameni obișnuiți care au suportat cu eroism vremuri excepționale. Le-au suportat și le-au învins.

Pau l Georgescu

★

V. V. VERESAEV: « IN TREACĂT »[1].

Opera lui V. V. Veresaev e prea puțin cunoscută la noi. Și lucrul e regretabil. Pentrucă fără a fi pătruns atât de adânc în miezul realității sociale a timpului, cum au făcut-o contemporanii săi Gorki și Cehov, Veresaev prinde, sub înfățișarea lor de document al cotidianului, aspecte semnificative din Rusia prerevoluționară. Aceasta pentru cea dintâi perioadă a activității lui literare. Căci Veresaev, care a trăit aproape 80 de ani (1867—1945) și a cărui operă îmbrățișează o epocă de jumătate de veac, a putut să cunoască izbânda Revoluției și să-i închine ultimele sale nuvele.

De aceea e binevenit începutul pe care îl face culegerea de trei nuvele, apărută într'o bună tălmăcire a d-nei Olga Monta în colecția « Literatura pentru toți » a Editurii « Cartea Rusă ». Primele două, « In treacăt » și « Steaua » au fost scrise în 1902 și 1903. A treia, « Concursul », datează din 1919.

« In treacăt », cea mai interesantă dintre cele trei povestiri este vizibil rodul perioadei de apogeu a realismului critic. In preajma primei revoluții ruse, limpezirea pozițiilor de clasă se făcea vertiginos. Intelectualitatea era pusă în fața unei severe obligații de a alege. Realismul și critica socială lucidă își cereau drepturile. Și în această epocă, regăsim în literatura rusă o trăsătură ce poate fi socotită drept unică. Aproape unanimitatea marilor scriitori a luat poziție împotriva autocrației țariste, alături de mișcarea revoluționară în creștere. In toate cărțile epocii, dela « Azilul de noapte » la nuvelele și piesele lui Cehov — căruia boala nu i-a mai îngăduit să vadă Revoluția — răsună hotărît protestul împotriva atmosferei înăbușitoare a vieții burgheze.

Protestul acesta stă în centrul nuvelei lui Veresaev.

Tonul și ideile ce le închide amintesc mult de Cehov — un Cehov mai puțin poet, mai puțin pătrunzător, dar însuflețit de aceeași revoltă generoasă. Iar sensul operei nu e întunecat. Căci din contactul cu cenușiul unei existențe sdrobite de meschinăria și îngustimea vieții burgheze, eroul iese oțelit, hotărît să se împotrivească, să schimbe.

Nuvela e făcută din fapte mărunte. Un student îndrăgostit se izbește de mizeriile zilnice ale unei familii de intelectuali. Soția a trebuit să renunțe la năzuințele și preocupările trecutului. Viața grea, cu zări închise, cu necazuri și griji mărunte i-a secat elanurile, îi hrănește o veșnică amărăciune. Soțul s'a adaptat, a renunțat de mult la o viață împlinită, se mulțumește să-și scuze abrutizarea, filosofând asupra neputinței de a schimba ceva. In fața acestei lente otrăviri, provocate de viața conjugală burgheză, reacțiunea studentului Siraiev e de revoltă vagă, dar hotărîtă. El înțelege viața care începe pentru el să se scurgă altfel, să și-o creeze altfel. Și e limpede cât de departe suntem de naturalism în nuvela aceasta închinată cotidianului. Pentrucă Veresaev își socotește eroii în stare să ia poziție împotriva realității sociale, în stare s'o transforme.

Celelalte două nuvele au în comun folosirea mitului. Dar nu sunt mituri cu vagi rezonanțe filosofice. Amândouă pornesc dela viața oamenilor și sensurile ce se desprind din ele sunt închinate oamenilor lor. Mitul păstrează nuvelele în vag, dar nu le răpește conținutul omenesc.

« Steaua » reia tema prometeică într'un spirit nou. Intr'o țară legendară, un grup de tineri pornesc să aducă pe pământ o stea. Unul singur isbutește. Dar când se întoarce, lumina stelei desvăluie toate în adevărul lor crud. Și oamenii nu sunt în stare să sufere lumina prea tare. Viața lor trecută, măruntă și hâdă, li se pare preferabilă. Aducătorul stelei piere, lumina se stinge. Și abia atunci, oamenii încep să prețuiască lumina. După ce au cunoscut-o, nu mai pot trăi în întuneric.

Mai interesantă este ideea cuprinsă în « Concursul ». Doi pictori concurează cu aceeași temă: portretul unei femei. Unul zugrăvește o creatură ideală, celălalt își pictează iubita. Și privitorii, care la început se arată indignați pentrucă pictorul a avut îndrăzneala să-și ia un model cunoscut de toți, încep treptat să vadă o nouă frumusețe în chipul atât de familiar. Arta îi ajută să cunoască mai bine realitatea. « Păzitorul de asini începu să plângă și cu mâna lui murdară își ștergea lacrimile din ochii urduroși. Și i se păru deodată că n'a știut să prețuiască ceea ce a avut și că numai din propria lui vină viața i-a fost searbădă și lipsită de bucurie ».

Zugrăvirea credincioasă a realității trebue să-i smulgă sensurile care pot înfrumuseța viața oamenilor. Și arta trebue să se adreseze celor mulți. Sunt cele două idei, pe care le învăluie mitul din « Concursul ». Ele pot fi considerate drept ideile călăuzitoare ale operei lui Veresaev.

Silvian Iosifescu

[1]) Ed. *Cartea Rusă*, col. « Literatura pentru toți », Buc., 1948.

★

VALENTIN KATAEV: « O ZI DE ODIHNĂ »[1]).

Dramaturgia sovietică marchează o nouă eră în istoria artei teatrale. Scriitorii societății socialiste, astăzi în drum spre comunism, urmând calea indicată de Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din U.R.S.S., au creat o artă constructivă care reflectă gigantica frământare a lumii sovietice în voința ei dârză de a duce mai departe cuceririle Revoluției din Octomvrie. Arta și deci teatrul sovietic, împlinește un rol activ, transformator și mobilizator, în lupta clasei proletare, condusă de avantgarda ei, Partidul, pentru înfăptuirea planurilor economice staliniste, care asigură ridicarea economiei statului, și împotriva rămășițelor mentalității vechiului sistem. Eroul creat de dramaturgia sovietică este omul socialist, eroul muncii colhoznice și a întrecerilor din fabrici și uzine, luptătorul de partid și cel din partizanat, apoi combatantul însuflețit de pe frontul anti-hitlerist. Conflictele teatrului sovietic au fost luate din actualitatea imediată și ele întrupează marile elanuri ale clasei revoluționare, patriotismul ei, spiritul ei de abnegație în lupta pentru construirea societății viitorului.

Stilul de viață militant al societății socialiste a determinat deci o artă militantă, alimentată de freamătul masselor, proectând aspectele esențiale ale luptei pe care clasa

[1]) Valentin Kataev: « *O zi de odihnă* », Editura de Stat, Buc., 1948.

muncitoare o duce pretutindeni împotriva reacțiunii, împotriva frontului imperialist și antidemocratic.

Dramaturgia sovietică se situează deci pe un teren propriu, ne mai păstrând nimic din tradițiile teatrului burghez. Un exemplu elocvent ni-l oferă piesa lui Valentin Kataev: « *O zi de odihnă* » (tradusă în românește de d-nii Sică Alexandrescu și Aurel Baranga), care a inaugurat actuala stagiune a Teatrului Național-Modern.

Piesa lui Kataev e o farsă și, evident, ea nu reprezintă aspectele mari, eroice, ale vieții din patria lui Lenin și Stalin, așa cum apar ele în opera lui Gorki, Alexei Tolstoi, Simonov, Fadeev, Leonov sau Korneiciuk. Grupând o serie de situații pline de haz, piesa lui Kataev nu e totuși o glumă gratuită. Ea întreprinde un examen critic și satiric al societății, combate formalismul și biurocratismul, vehiculează idei sănătoase, recomandând conștiinciozitatea în muncă și răspunderea în îndeplinirea datoriilor cetățenești.

Farsa burgheză de moravuri avea un singur obiectiv: să amuze. De fapt conflictul farsei, mobilul ei, adulterul, era și conflictul dramei burgheze, cu singura deosebire că drama trata « serios », rezolvând cu inevitabilul foc de revolver sau cu efectele paharului cu otravă, pe câtă vreme farsa era genul facil, cultivând burlescul, caricaturizând personagii și situații, escamotând gravitatea conflictului și sfârșind prin împăcarea tuturor.

Personagiul central al farsei lui Kataev este sexagenarul Zaițev, responsabil cu aprovizionarea la un leagăn de copii. Zaițev sosește într'o Duminecă, la casa de odihnă « Intre Brazi » unde se află directorul Miusov, ca să obțină o aprobare a acestuia, fără de care nu se poate inaugura la timp leagănul. Casa de odihnă are un regulament, care interzice intrarea streinilor pe bunul motiv că protejează odihna clienților săi. Ca să-l poată găsi pe Miusov, Zaițev se dă drept soț al unei personalități cunoscute, tractorista Clava Ignatine. De aci o seamă de încurcături care transformă casa de odihnă într'un adevărat infern. La capătul celor trei acte lucrurile se lămuresc, Zaițev obține semnătura directorului Miusov și e fericit că poate deschide la timp leagănul, pentru care a renunțat la ziua de repaos, a călătorit cheltuind bani care nu i se vor deconta și a riscat să fie dat pe mâna poliției ca impostor.

Zaițev este deci un personaj pozitiv, un cetățean conștiincios și hotărît să înfrunte orice pentru a-și duce sarcinile la bun sfârșit. Râdem copios de toate încurcăturile în care intră, dar ne înduioșează perseverența și tenacitatea lui puse în slujba colectivității.

Noua societate socialistă e clădită pe morala lui Zaițev, pe simțul răspunderii și al datoriei, pe devotamentul lui. Criticul sovietic E. Holodov, examinând într'un eseu producția dramatică a ultimilor ani în lumina scopurilor pentru care militează societatea socialistă, scria: « *Construirea comunismului cere dela popor o muncă încordată, iar o muncă atât de încordată nu poate fi decât conștientă și bazată pe convingere. Comportarea față de muncă este acea piatră de încercare pe care se verifică gradul de educație comunistă a fiecăruia. Comportarea comunistă față de muncă se afirmă în lupta cu rămășițele moralei egoiste capitaliste, rămășițe foarte vii și, ceea ce este foarte important, schimbătoare și adaptabile la condițiile luptei* ». Zaițev dă piept cu aceste rămășițe ale moralei egoiste burgheze și le învinge.

Farsa lui Kataev ridiculizează pedanteria și formele goale, care-l disperează pe Zaițev și-l aruncă în vâltoarea celor mai paradoxale și mai comice situații, persiflează lipsa de modestie, curiozitatea și indiscreția guralivei directoare, frica și felul distrat al lui Miusov, candoarea și zăpăceala lui Dudkin, mitomania și bovarismele Dudkinei, rămășițe pe cale de lichidare ale lumii vechi.

Pe de altă parte autorul notează trăsăturile caracteristice, pozitive, ale lumii sovietice: dragostea pentru muncă, interesul tineretului pentru întreceri și pentru îmbogățirea cunoștințelor tehnice, lupta pentru asigurarea unei vieți fericite, ilustrate prin Clava Ignatine, Costia Galușkin și Zaițev.

Vlaicu Bârna

PAVEL BAJOV: « FLOAREA DE PIATRĂ »[1].

Basmele din Urali ale lui Pavel Bajov, cuprinse sub titlul « *Floarea de piatră* » în volumul pe care ni l-a oferit de curând Editura de Stat, au darul de a propune o lectură încântătoare cetitorilor de toate vârstele, dar și cel de a deschide probleme importante. Ne-am deprins a considera miturile și întruchipările fantastice care populează literatura populară ca niște produse ale unei mentalități primitive, mistice. De aci cei care cedează raționamentelor simpliste au tras concluzia că o literatură inspirată dintr'o ideologie raționalistă, materialistă trebue să-și interzică sborul în imaginație, să usuce fantezia, să ucidă basmul. Pentru aceștia, poveștile lui Bajov vor fi o sursă de surprize, un temei de nedumeriri. Pentrucă miracolul este climatul firesc al « *Floarei de piatră* »: intrăm aici într'o lume de voinici uriași de piatră care ascund comori neprețuite, vedem pietre prețioase care sboară, stânci care se deschid magic ca niște buze enorme, lăsând să treacă furnici care cresc mereu depășind dimensiunea vițeilor și care-și îmbracă cu grație opinci grele de aur. Poloz cel mare, stăpânul aurului, se preface după voie într'un șarpe enorm și bărbos sau într'o fată roșcovană care-i ademenește pe muritori. Fiica lui Poloz are cozi care cresc până la dimensiunea de douăzeci de stânjeni și pe care bătrânul vraci le poate trage după voe în pământ. Prin această țară minunată a basmelor circulă căpriori cu copite de argint, care indică muritorilor locul comorilor, se deschid peșteri tăinuite, lăsând să strălucească tezaure ca în o mie și una de nopți.

Și totuși aceste feerii încântătoare, care se desfășoară în cadrul clasic al basmului, ascund o semnificație nouă, în care poate fi recunoscut umanismul profund al culturii sovietice, preocuparea de a oglindi sub haina legendei, realități sociale specifice. In evantaliul de fantazie pe care ele îl deschid, respiră sufletul străvechi al poporului rus, imaginația sa produsă de o vitalitate sănătoasă, străină oricărui misticism, darurile, aspirația sa arzătoare spre libertate.

Trebue observat, în primul rând, că ființele miraculoase care populează « *Floarea de piatră* », nu țin de tărâmul misterului, de transcendent. Ele sunt un fel de « *spiritle ale pământului* », din familia acelor « *Erdgeister* » romantic. In ele recunoaștem ușor elementele naturii cărora poporul le-a comunicat viață, și odată cu aceasta, concepțiile sale morale, aspirațiile sale. Astfel, « *voinicii de piatră* » care nu sunt decât munții Urali și care-și ascund cu strășnicie bogățiile de oamenii lacomi. Ei așteaptă pe « *omul cel adevărat* » pe care-l vor recunoaște atunci când acesta le va spune că râvnește « *ceva bun pentru norod* », și-i vor deschide taina comorilor lor nesfârșite. Un suflu profetic parcurge poveștile lui Bajov. In simbolurile conturate de minunile pe care le cuprind, se poate ușor citi dragostea pentru libertate, speranța că dreptatea pentru mulțimi nu poate să nu vină, acel dor nestins după dreptate care a clocotit întotdeauna în sufletul poporului rus. Aceasta este semnificația viziunii pe care o are Vasionka, fetița sărmană, în hruba cu nestimate din fundul pământului: imaginea fantastică a belșugului pe care o naște piatra destinată « *pentru acela care va duce norodul pe drumul cel bun* », nu este decât imaginea Uniunii Sovietice fecundată de spiritul creator al partidului lui Lenin și Stalin.

Feeria care înflorește în basmele din « *Floarea de piatră* » nu transformă în idilă viața oamenilor care se mișcă într'însa, nu ascunde realitățile sociale așa cum se întâmplă cu nenumărate povești culese (și deformate după optica lor specifică) de scriitorii burgheziei. Eroii lui Bajov sunt lucrători în minele din Ural, într'o perioadă de cruntă exploatare. Scriitorul subliniază cu ascuțime condiția lor mizeră. Vasionka din « *Cheia Pământului* », suferă împreună cu ceilalți muncitori, samavolniciile « *mai marilor minei, împodobiți cu fireturi, cu galoane* », ea suferă de foame și de frig, în timp ce pietrele prețioase pe care le găsește trec granițele țării, îmbogățindu-i pe proprietarii minelor care trăesc în huzur. Iar

[1]) Ed. de Stat, Buc., 1948.

puterile naturii, iau partea celor necăjiți și sărmani, ajutându-i să descopere nestemate, și pedepsesc pe cei răi și lacomi, personificând astfel simțul pentru dreptate al poporului.

Este important de semnalat că, până și în basmul « *Fata cu părul de aur* », în care substanța fantastică și miraculoasă este mai stufoasă ca în celelalte, rolul cel mai important în determinarea cursului acțiunii îl au, în primul rând, calități specific omenești: Ailip o cucerește pe fata cu părul de aur cu ajutorul unei vulpi năzdrăvane (care se metamorfozează foarte des într'o bătrânică, un fel de guvernantă a fetei — întrupând astfel un personagiu clasic în poveștile de dragoste), dar mai ales, prin propriile sale puteri: prin perseverența sa, prin răbdarea cu care o așteaptă ani de zile, prin muncă. E semnificativ că Ailip o obține până 'n cele din urmă pe fata cu părul de aur pentrucă își tae un drum până la dânsa prin pădure, muncind din greu. Și în munca sa nu este ajutat de nicio putere supranaturală.

Acesta este sensul basmelor lui Pavel Bajov: lauda muncii omenești și dragostea pentru popor, aspirația spre mai multă dreptate între oameni. « *Floarea de piatră* » ne dovedește că nu e nevoe să renunțăm la încântarea pe care ne-o comunică plăsmuirile fanteziei, atunci când vrem să cuprindem în literatură liniile realității sociale și valorile morale ale noului umanism, ale ideologiei marxiste. Dimpotrivă, ele dovedesc că sufletul sovietic îmbogățește și mai mult și umanizează culorile tradiționale ale legendei.

Traducerea d-lui Kernbach reușește, în mare măsură, să transpună în limba noastră, sfătoșenia și desinvoltura povestitorului popular pe care o bănuim în original. Dorința de a sublinia caracterul popular al narațiunii, îl face însă uneori pe traducător să alunece în întorsături folklorice căutate și în expresii de un autohtonism strident, care ar fi putut să lipsească. Cu atât mai mult cu cât versiunea pe care ne-o oferă are merite literare incontestabile.

J. Popper

NOTE

PE MARGINEA UNUI DISCURS ACADEMIC

Discursul d-lui Prof. Traian Săvulescu, președintele Academiei Republicii Populare Române, rostit în ziua de 18 octomvrie 1948, cu prilejul deschiderii primei sesiuni de lucru a Academiei, merită o atenție deosebită [1]). Pe lângă prețioasele indicații asupra programului de lucru al acestei înalte instituțiuni culturale, discursul conține pagini de usturătoare critică la adresa fostei Academii Române.

Parcurgându-le, cititorul poate reconstitui imaginea fostei Academii, reprezentantă a unei mentalități de clasă, intolerantă, rasistă, surdă la nevoile reale ale țării, izolată într'un egoism feroce, convinsă de nemurirea reprezentanților săi, de intangibilitatea și de infabilitatea ei.

Organ al Societății burghezo-moșierești, recrutându-și membrii, de cele mai dese ori, din clientela mai marilor zilei — cu excepții onorabile, indicate în mod expres de orator —, Academia Română apare ca reprezentanta tipică a societății noastre în faza precapitalistă, cu toate păcatele și scăderile ei.

D-l Prof. Săvulescu insistă cu dreptate asupra politicii culturale a fostei Academii care se rezuma în izolarea în turnul de fildeș și dezinteresarea de mersul literaturii și artelor. Amintim, cu acest prilej, zecile de pagini de maculatură « științifică », publicate de această instituție « culturală », de publicațiile fără prestigiu și fără căutare, care zăceau, în vrafuri, uitate prin ungherele librăriilor și depozitelor din țară.

Nu putem uita — și astăzi, în zilele de eliberare și de izbândă a socialismului, amintirea e picantă — prigoana rasistă patronată de Academia Română, prin 1936, explozia de bucurie a unui pretins mare scriitor, membru cu vază al acestei instituții, care se lăuda în fața redactorilor unei reviste, că depusese la Parchet o plângere împotriva unui scriitor democrat, acuzat de « pornografie », și arestat mai târziu în baza acestui denunț.

Precum nici ieșirile furibunde prin viu graiu și prin scris, întovărășite de gesturi spectaculoase, ca, de exemplu, înapoierea decorațiilor primite, ale altor corifei ai coaliției obscurantiste, campaniile de presă din « Universul » lui Stelian Popescu și « Neamul Românesc », regisate, din culise, de birourile Academiei Române, și alte manifestări rasiste sau legionare de același fel.

D-l prof. Traian Săvulescu, în excelentul său discurs, dărâmă toți acești idoli hidoși. D-sa nu ne lasă, însă, sub această penibilă impresie, ci are grijă să traseze programul de lucru al Academiei celei noi, încât trebue să-i fim recunoscători atât pentru curajul de a biciui fără milă moravurile oamenilor de ieri, cât și pentru imaginea luminoasă ce ne-o dă a zilelor de mâine, când Academia Republicii Populare Române se va consacra întru totul muncii științifice planificate, în slujba poporului.

Al. Rosetti

[1]) *Știința, literatura, arta și slujitorii lor în Republica Populară Română*, București, 1948; — 8°, 32 p.

MOMENT CULTURAL

Guvernul a acordat un credit de 16 milioane de lei pentru imprimarea unui dicționar tehnic, care a fost realizat de un

colectiv de ingineri și urmează să apară, masiv, în anii care vin... Se face astfel un pas fără precedent la noi, în opera de promovare industrială a țării și în același timp se pune la dispoziția tehnicienilor români, ingineri și meseriași, un instrument intelectual menit să le organizeze și să le sporească, cu eficacitate, cunoștințele sau să le ajute să-și poată verifica, fără ocol și fără pierdere de timp, informația... Dacă mai adăogăm că se pregătește și un mare dicționar al limbii române, nu atât de mare cât cel care a paralizat în germene inițiativa răposatei academii române, ci unul util și utilizabil, alcătuit prin grija și truda unui colectiv de erudiți ai filologiei, arătăm că sunt perspective îmbucurătoare ca o lacună, în structura de temelie a culturii românești, să fie umplută... E aproape penibil să constatăm că nu se găsește în limba română nicio enciclopedie sub formă de dicționar, care să înlesnească munca și studiul temelor românești... Dacă vrei să scrii despre un act istoric al unui popor strein, enciclopedia lui națională (dacă o ai acasă) îți dă posibilitatea ca în două trei minute să verifici orice dată, orice presupunere în legătură cu subiectul tău. În cazul cel mai rău o găsești la o bibliotecă publică. În orice caz te consacri miezului lucrării fără grije... Dacă tema ta este o temă românească, ești condamnat să consulți răsfoind băbește atâtea volume câte nume și referințe conține lucrarea ta... Sau să te condamni la periferica performanță de a fi un fenomen al memorizării... Dintre încercările mai vechi, onorabilă pentru timpul și condițiile ei, singura de menționat este aceea a lui Diaconovici Loga, astăzi piesă de muzeu... Celelalte sunt de o precaritate, care te rușinează ca român... Epuizarea lor dovedește numai câtă nevoie a fost în viața culturală a României de un dicționar enciclopedic. Veche nevoie, simțită încă dela început de doi dintre ctitorii culturii românești, pe care timpul îi aduce tot mai mult în primul plan. Iată ce propunere făceau încă din 1846, Nicolae Bălcescu și M. Kogălniceanu singurului for de cultură atunci la noi, « *Asociației Literare* » din București.

« *Una din cărțile care ar contribui foarte mult la răspândirea gustului citirii și mai ales a cunoștinții istoriei naționale, ar fi neprețuit un dicționar biografic, care să cuprindă viețile celor mai însemnați Români, din toate țările și din toate veacurile. O asemine carte, singura scriere istorică, ce după starea de atunci a istoriei se poate face, ne îndatorim a o prelucra, după modul și marșa ce înșuși acel comitet ne-ar prescrie.*

Din parte-ne însă ne îndatorim ca această operă să nu coprindă mai puțin de două tomuri în 8° (materia fiind bogată) și a o serie până în termin de un an, dela încuviințarea comitetului.

Manuscriptul va fi trimis în patru rânduri. Șederea noastră în Paris precum și scumpetea traiului nu ne iartă ca să prelucrăm această scriere fără onorare. De aceea, dacă cinstitul comitet socotește că scrierea propusă poate să răspundă la scopul soțietății, atunci noi ne îndatorim a o compune cu condiții de a ni se da o sumă de patru sute de galbeni pentru toată opera, fie că ea să coprindă două tomuri, fie și mai mult. Iar banii asemenea să ni se răspundă în patru termine, adică după primirea a unei pătrimi de manuscript să ni se trimită o pătrime din sumă.

(ss) N. Bălcescu, M. Kogălniceanu

« *Societatea Literară* », o întovărășire de particulari filantropi, nu a găsit se vede suma necesară și cei doi fruntași ai epocei au fost siliți să renunțe la inițiativa lor. Dar ceea ce nu putea realiza o societate particulară la 1848 ar fi fost firesc să realizeze o asociație patronată de stat sau de-a-dreptul statul în suta de ani care a urmat. Un dicționar enciclopedic este o cheie culturală semnificativă pentru viața de stat, o modalitate culturală a cărei carență stigmatizează o civilizație. O Românie nouă trebue să-și facă o condiție de existență reală din alcătuirea și punerea la dispoziția poporului a unor asemenea opere colective.

Camil Petrescu

VIAŢA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A SOCIETĂŢII SCRIITORILOR DIN R. P.

★

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

ANUL I. Nr. 7

DECEMVRIE 194

VIAŢA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A SOCIETĂŢII SCRIITORILOR DIN R.P.R.

ABONAMENT ANUAL

INSTITUŢII	Lei 5.000
SINDICATE, ŞCOLI	„ 3.000
PARTICULARI	„ 1.800
MEMBRI U.S.A.S.Z. MUNCITORI, STUDENŢI, ELEVI, MILITARI	„ 1.500

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

BD. ANA IPĂTESCU Nr. 39 — TEL. { REDACŢIA: 2.06.40, ADMINISTRAŢIA: 2.40.70

BUCUREŞTI

VIAŢA ROMÂNEASCĂ

ANUL I, Nr. 7, DECEMVRIE 1948

ÎNFĂPTUIRI ȘI PERSPECTIVE

Acum un an, lupta unită a poporului nostru, in frunte cu clasa muncitoare condusă de Partidul Muncitoresc Român a dus la înlăturarea monarhiei, — puternică rămășiță feudală, — deschizând drumuri noui de desvoltare țării noastre. Acest mare eveniment istoric venea în urma izgonirii din Guvern a reprezentanților burgheziei. Astfel, poporul nostru, depășind încă una din piedicile așezate în drumul său spre scuturarea deplină a cătușelor exploatării, a realizat și o transformare calitativă. Prin înlăturarea monarhiei, Statul nostru a căpătat și mai evident caracterul de Stat popular adică de stat în care poporul însuși se află la conducere, în care primează interesele poporului iar întreaga politică este dusă conform năzuințelor și vrerii sale. Mai clar, Statul nostru a devenit stat al oamenilor care trudesc harnic întru ridicarea Patriei, spre binele tuturor făurind conștient o lume nouă, eliberată de cumplita strânsoare a exploatării. După câteva săptămâni, desvoltându-și raportul la Congresul Partidului Muncitoresc Român, Gh. Gheorghiu Dej, secretarul general al P.M.R., definea astfel caracterul statului nostru:

« Stat al oamenilor muncii manuale și intelectuale dela orașe și sate, unde toată puterea emană dela popor, fiind exercitată prin organe alese de popor ».

In adevăr, înlăturarea monarhiei, a consfințit de fapt marele adevăr că poporul a devenit stăpân în țara lui. Lupta dusă sub conducerea Partidului revoluționar al clasei muncitoare a dus nu numai la izgonirea reprezentanților burgheziei din Guvern, ci a cerut și a realizat o nouă structură statală potrivită acelor modificări fundamentale care au avut loc. Dar înlăturarea regalității n'a însemnat simpla realizare a unor alte organisme de conducere în stat. Insăși temeliile societății s'au modificat. Aceste modificări cereau să fie consfințite printr'o Constituție nouă. Și efectiv, Constituția Republicii Populare Române, adaptată de prima sesiune a Marei Adunări Naționale, este un rezultat al desființării regalității. Inlăturarea monarhiei a dus și la o adâncă transformare a realităților dela noi. Pe baza Constituției, și în spiritul ei, s'a înfăptuit marea prefacere revoluționară — naționalizările. Și au urmat

alte reforme însemnând mereu paşi hotărîţi înainte, spre socialism. Massele largi populare sunt mobilizate de Partidul clasei muncitoare în procesul furtunos al transformării revoluţionare a ţării noastre, ducând la reforme adânci, structurale. Caracteristic regimului democraţiei populare este permanenta mişcare înainte, în proces de transformări înnoitoare. Democraţia populară în trecerea ei spre socialism pune mereu probleme noui, iar prin rezolvarea lor antrenează altele pe o treaptă superioară. Aceste transformări în structura aşezărilor noastre sociale generează modificări esenţiale în supra-structură, în ideologie, în cultură. Transformările pe plan social, politic şi economic impun schimbări largi şi cuprinzătoare în domeniul ştiinţei şi artei, moralei şi psihologiei. Massele participă activ şi tumultuos la înfăptuirile ai căror martori activi suntem şi niciodată ţara noastră n'a cunoscut o atât de vie şi masivă activitate a celor mai largi pături populare. Nici nu s'ar fi putut altfel pentru că niciodată în trecut poporul nostru n'a făurit lucruri atât de măreţe ca în zilele noastre. Lenin spunea:

> « *Numai odată cu socialismul începe o mişcare înainte rapidă, veritabilă, cu adevărat de massă, cu participarea majorităţii populaţiei şi apoi a întregii populaţii, în toate domeniile vieţii sociale şi personale* ».

In ţara noastră, în cursul primului an al Republicii Populare Române apar elemente socialiste şi odată cu ele, tot mai activă şi mai largă e participarea poporului la viaţa obştească, la munca conştientă constructivă care devine sarcină de onoare. Importante mijloace de producţie sunt astăzi proprietatea Statului, proprietatea poporului. Economia ţării se planifică. In luptă ascuţită împotriva elementelor exploatatoare se făureşte şi se întăreşte sectorul socialist. El este fructul luptei clasei muncitoare, conştienta făuritoare a lumii noui. Şi odată cu aceasta, se transformă oamenii înşişi. Alta este atitudinea lor faţă de muncă. Devenită onoare, din povară, munca se transformă treptat într'o justificare a existenţei şi atitudinea faţă de muncă devine criteriul după care poate fi judecată condiţia morală a cetăţeanului. Iată de ce, massa aceasta de oameni anonimi care altădată erau cuprinşi într'o expresie ceţoasă — populaţia — se individualizează, fiecare devine om aducând ca atare contribuţia sa conştientă la efortul luptător în mers înainte, iar poporul devine cu adevărat suma oamenilor care trăiesc şi muncesc laolaltă, făurind colectiv şi personal istoria. Intrecerea socialistă a cuprins fabrici şi uzine, birouri şi ateliere. Dacă altădată se pronunţau nume de bogătaşi, de bancheri, de excroci şi afacerişti, iar presa mercantilă le descria aventurile scandaloase, oglindind totodată şi caracterul unui regim bazat pe exploatare de clasă având ca diriguitor pumnul de exploatatori fără milă, astăzi — presa nouă, presa socialistă, descrie eforturile poporului şi înfăţişează oamenii muncii povestind drumul lor greu dar nobil în viaţă, drumul luptei şi suferinţii, drumul construcţiei şi victoriei. Şi în această lume a oamenilor care trudesc pentru ziua luminoasă de mâine, care vieţuiesc luptând şi luptă pentru a trăi mai bine, fiecare zi nouă aduce un pas înainte. Viaţa aceasta de luptă e grea. Ea cere sacrificii. Succesele dobândite, cer noui eforturi şi încordarea tuturor energiilor. In lupta acută împotriva duşmanilor din afară, care nu renunţă la gândul de a opri mersul spre socialism al ţării noastre, în lupta împotriva duşmanului de clasă, intern, — a elementelor exploatatoare dela oraşe şi sate — nu poate fi nici linişte, nici pace. Mersul înainte al Istoriei cere rezolvarea problemelor care se ridică şi în vederea rezolvării lor se pun în mişcare massele largi ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, organizate şi conduse de Partidul Muncitoresc Român.

Cu prăbuşirea monarhiei, a dispărut încă una din rămăşiţele importante ale feudalismului, încă o piedică în drumul liberator al masselor, încă un element care căuta să reţină în loc istoria şi ne trăgea înapoi, spre sapa de lemn, spre neştiinţă de carte, spre pelagră şi întuneric. Dar prăbuşirea regalităţii a nimicit încă una din prejudecăţile cultivate de burghezie — prejudecata tradiţiei şi « popularităţii » monarhiei. Nu s'a scurs încă un an şi ţi se pare aproape de necrezut că în 1947 România avea « rege » şi poporul suporta această ruşine. Se vădesc de aci două constatări: pe deoparte, faptul că monarhia niciodată n'a fost populară în massele poporului nostru, fiindu-i totdeauna ostilă, iar pe dealtă parte, cât de repede se desvoltă conştiinţa masselor populare, conştiinţa de clasă, în mijlocul acestor transformări trepidante, în aceste condiţiuni de prefaceri revoluţionare.

* * *

Un an de adânci transformări structurale a fost totodată şi un an de paşi înainte în domeniul culturii. Reforma Invăţământului, organizarea Academiei Republicii Populare Române, seria de legi şi decizii cu privire la diferitele probleme de artă: premii naţionale, organizarea expoziţiilor plastice, juriile etc. au oglindit de fapt acele deplasări care trebuiau să se producă în suprastructură. Lenin spunea:

> « ... *Inainte, mintea umană şi geniul său, crea numai pentru a da unora, toate bunurile tehnicei şi ale culturii, lipsind de tot ce este mai necesar pe alţii — de desvoltare şi de cultură. Astăzi, toate minunile tehnicei, toate cuceririle culturii, vor deveni bunul întregului popor şi niciodată de acum înainte mintea şi geniul uman nu vor fi folosite ca mijloace de violenţă — ca mijloc de exploatare* ».

Cuvintele acestea au fost scrise de Lenin în plină frământare revoluţionară, în plină luptă împotriva capitalismului. Smulgând din mâna exploatatorilor bunurile civilizaţiei şi punându-le în slujba masselor populare, se deschide o eră nouă în desvoltarea culturii omeneşti. Dar fără aceasta, nici nu este de conceput mersul înainte al lumii, pentrucă nouile descoperiri, nouile cuceriri, presupun înşiruirea şi punerea la îndemâna oamenilor a întregului patrimoniu al civilizaţiei, devenit bun al masselor iar nu al unui

pumn de exploatatori. In țara noastră, stăpân e poporul, puterea este în mâinile lui și ea se exercită în interesul său. Efortul masselor muncitoare trebue întregit de masiva contribuție a intelectualilor care rup cu lumea veche și-și pun cunoștințele, energiile și elanul în slujba marei cauze a clasei muncitoare: desființarea exploatării omului de către om. Care inginer nu visează să devină un mare descoperitor în construcții și tehnică, un descoperitor de noui adevăruri neștiute încă de nimeni? Care medic tânăr nu visează calea muncii savantului? Care om de artă nu visează să devină mare prin creațiile lui memorabile? Dar cum poți fi mare, cum poți fi iubit de oameni, decât punându-te în slujba lor? Trăind cu năzuințele lor, gândind din drag pentru ei, suferind pentru ei, muncind pentru ei, creând pentru ei. Și măsura în care poporul ia în mâinile sale frânele vieții, în aceeași măsură el chiamă toate forțele creatoare să-și dea obolul în mărimea putinței lor, la marea operă socială pornită. Acest proces s'a petrecut și în țara noastră și spre cinstea intelectualilor trebue spus, că majoritatea lor au făcut cauză comună cu poporul muncitor și s'a așternut pe muncă spornică. Vorbind în numele Comitetului Central al P.M.R., la deschiderea Academiei Republicii Populare Române, Gh. Gheorghiu-Dej spunea:

« Laolaltă cu toate domeniile vieții noastre de stat, știința, literele și artele, se desvoltă astăzi pe un nou făgaș; ele încep să fie puse în slujba poporului muncitor, în slujba construirii socialismului ».

și apoi:

« ... iar socialismul exclude anarhia în economie și întâmplarea în știință și cultură ».

încheind astfel:

« ... Pornim la organizarea planificată a economiei. Industrializarea țării, ridicarea nivelului agriculturii noastre legate de îmbunătățirea nivelului de viață a poporului, creează nebănuite posibilități de creație pe tărâmul muncii științifice. Poporul muncitor așteaptă dela oamenii de știință, litere și artă, aportul lor în rezolvarea acestor probleme și va ști să le dea locul de frunte și să-și cinstească corespunzător cu rolul deosebit de mare pe care îl are activitatea lor ».

Măreţele transformări sociale cer o uriașe revoluție culturală. O țară de analfabeți cum era România, se transformă din temelii. Dela rudimentarele exploatări industriale și artisanat, trebue să făurim o industrie grea; în locul plugului de lemn, o agricultură înfloritoare, mecanizată. Acestea toate alcătuesc condiția ridicării nivelului de trai material și cultural al poporului. Dar pentru aceasta este necesar efortul general care permite izgonirea prejudecăților și misticismului dela sate, stârpirea ignoranței și a fatalismului ucigător. Făurirea socialismului cere permanenta calificare culturală a luptătorilor pentru realizarea lui. Vorbind comsomolilor, Lenin spunea:

« Toată lumea vorbește despre lichidarea analfabetismului. Știți că într'o țară analfabetă nu se poate construi societatea comunistă: sau Partidul să dea o lozincă anumită, sau să fie îndrumată o anumită parte a celor mai buni activiști către această muncă. Trebue ca însăși generația tânără să se apuce de acest lucru ».

Cuvintele acestea adresate tineretului sunt perfect valabile pentru toți oamenii cinstiți care fac cauză comună cu poporul. Nimic nu pică din cer. Socialismul se făurește prin muncă și luptă încordată. Iată de ce secretarul general al P.M.R.-ului, a adresat chemarea sa și către intelectuali, iată de ce I. Chișinevschi, secretar al P.M.R.-ului spunea:

« Să nu ne facem însă iluzia că din țara noastră au dispărut toți dușmanii poporului și ai democrației. Dușmanii țării, ai libertății, ai culturii au suferit lovituri sdrobitoare, au fost îndepărtați pentru totdeauna dela cârma Statului, dar asta nu înseamnă că nu mai încearcă să ridice capul. In efortul lor de a submina unitatea poporului român, cercurile imperialiste străine nu se dau îndărăt dela niciun mijloc. Pentru a-și atinge scopurile lor mârșave, ei folosesc pe alocuri agenți care încearcă să împrăștie confuzia și obscurantismul pe care tot ei le-au întrebuințat în masse decenii dearândul și se dedau la cele mai desănțate forme de prostire a oamenilor mai puțin luminați ».

Primul an al Republicii Populare Române a dovedit în ce fel Partidul clasei muncitoare înțelege să înfăptuiască revoluția culturală. Socotind că arta și știința fac parte integrantă din cauza generală a clasei muncitoare, P.M.R. a încadrat sarcinile oamenilor științei, literaturii și artei, în sarcinile generale ale revoluției sociale. Problemele culturii au constituit totdeauna obiectul atenției chibzuite a clasei muncitoare, iar Gh. Gheorghiu-Dej, secretar general al P.M.R.-ului, făcând la Congresul Partidului din luna Februarie raportul politic general s'a ocupat de aspectul ideologic cât și de cel practic educativ al culturii sub diferite aspecte. In aceeași vreme, Congresul a socotit necesar a pune problema grijii pentru artă și știință și sub aspectul creării unor condiții prielnice. Astfel, Rezoluția Congresului spune:

« P.M.R. va acorda o atenție deosebită creării de condițiuni prielnice desvoltării artei și culturii puse în serviciul poporului și va arăta toată solicitudinea slujitorilor științei și artei ».

N'au trecut nici șase săptămâni și iată că Marea Adunare Națională vota noua Constituție înscriind alături de egalitatea în fața Legii, fără deosebire de sex, naționalitate, rassă, religie sau grad de cultură, a tuturor cetățenilor, alături de dreptul la odihnă garantat prin măsuri concrete și dreptul tuturor la învățătură garantându-l printr'o serie de măsuri, care stau la temelia reformei învățământului. Pe temeiul Constituției, învățământul nostru a devenit democratic, popular și științific, pus în slujba poporului, în lupta sa pentru

făurirea socialismului. Prinnou a structură a învățământului public, întemeiat pe adâncile prefaceri culturale a masselor, Articolul 23 din Constituție arată că:

« Statul încurajează și sprijină desvoltarea științei și artei și organizează institute de cercetări, biblioteci, edituri, teatre, muzee, conservatoare ».

In statul oamenilor muncii dela orașe și sate, hotărîrile Partidului materializând năzuința masselor devin îndrumări călăuzitoare pentru întregul popor. Nu este loc pentru demagogie, nu este loc pentru iezuita înscriere a unor percepte care să rămână pe hârtie. Cele înscrise în Constituție, devin realitatea vie într'un ritm ne mai întâlnit în istoria țării. Reforma învățământului public a fost urmată de desființarea vechii Academii, acel cuib al reacțiunii. In locul ei s'a înfăptuit Academia Republicii Populare Române, bazată pe principiul înrudirii în efort constructiv al omului de știință și artă cu marea massă a oamenilor muncii, bazată pe principiul legăturii vii între teorie și practică, pe principiul promovării elementelor tinere dotate și de mare perspectivă. In cursul acestui an au fost desființate asociațiile și fundațiile reacționare, care ani de zile, cu blazoni regali acopereau hidoasa lor muncă diabolică de otrăvire a sufletelor. Cu dispariția acestor organisme s'au eliberat fonduri însemnate pentru înființarea și promovarea Așezămintelor populare, cum sunt « Nicolae Bălcescu », Căminele culturale dela țară, etc. In cursul acestui an s'au sărbătorit o sută de ani dela Revoluția din 1848 și pentru prima oară a fost înfățișat poporului nostru, atât caracterul progresist al acesteia cât și forțele reacționare care au căutat s'o frâneze și s'o abată din drum. In cursul acestui an, au fost rupte cinematografele din mâna capitaliștilor și prin naționalizare, transformate într'un bun al masselor populare. Printr'o nouă organizare, expozițiile de plastică sunt pe cale de a deveni nu numai un stimulent al picturii și sculpturii noui, realiste, ci în aceeași vreme mijlocul de a cuprinde talentele tinere și cele în vârstă din toată țara în strădania înfățișerii vieții adevărate, dinamice. A apărut Legea Premiilor Naționale, dovedind grija regimului popular pentru opera de artă și artist. Reforma Invățământului artistic aduce sute și mii de elemente talentate din sânul masselor muncitoare în institutele de artă. Din palatele regale s'au ridicat picturile și sculpturile de valoare care împreună cu acelea din muzeele altădată închise oamenilor muncii, vor forma bunul cultural de care se vor bucura și cu ajutorul căruia se vor instrui sute de mii de oameni ai muncii. O comisiune largă lucrează la un proiect de reorganizare științifică a muzeelor care va face posibilă o instruire serioasă a aceluia care va căuta să cunoască istoria desvoltării artei plastice pe baza desvoltării întregii societăți omenești. Insăși vechiul palat regal, cuibul orgiilor Hohenzollernilor și a tuturor comploturilor îndreptate împotriva poporului, va deveni o mare pinacotecă. In străduința sa de a da poporului o carte bună și ieftină, Partidul și Guvernul țării au dobândit primele succese în scăderea prețului cărții și mărirea simțitoare a tirajelor. Biblioteci noui au luat ființă la orașe și sate. Ele sunt puse la dis-

poziția oamenilor muncii. In teatru, bătălia împotriva sectorului privat, mer-cantil și pornografic, s'a terminat cu victoria teatrului de stat. Aplicând lini[a] Partidului și Guvernului în problema națională, au devenit teatre de sta[t] și instituțiile similare de limbă maghiară și idiș. Repertoriile teatrelor sun[t] la un nivel ideologic superior celui de anul trecut, iar spectatorii au îndrăgi[t] atât de mult teatrul, opera și concertele Filarmonicelor încât cu greu se gă-sesc bilete.

Dar toate acestea sunt departe de a corespunde setei de cultură a poporului și nevoilor sale mereu crescânde în acest domeniu. Au luat ființ[ă] instituții de artă noui, apar cărți din ce în ce mai multe, ziarele apar în sut[e] de mii de exemplare, dar toate acestea încă sunt insuficiente față de marea foame de carte, de cultură, a acelora care au pășit hotărît pe drumul socialis-mului. Se fac eforturi pentru a lărgi rețeaua cinematografelor, mai cu seam[ă] la țară, pentru a înmulți numărul bibliotecilor și a le înzestra cu cărți, pentru a face posibilă deplasarea teatrelor în toate colțurile țării, pentru înzestrarea cel puțin a căminelor culturale sătești cu aparate de radio.

Pe baza îndrumării date de Partid, Statul caută mijloacele potrivite pentru rezolvarea acestor mari și complicate probleme, în condițiile în care construirea socialismului și începerea planificării economiei, cer îndreptarea tuturor forțelor spre industria grea, spre ridicarea producției.

In fața oamenilor de cultură din țara noastră, se pune sarcina de a munc[i] fără preget pentru a corespunde măreței misiuni de a contribui la opera edu-cării omului nostru nou, a acelui om care se naște și crește în tumultu[l] transformărilor revoluționare pe care le trăim. Cât de mărețe perspective a[u] deschis Republica literaturii și artei! Și mai cu seamă la o cât de splendidă trezire la viață conștientă, au dus bătăliile ultimilor ani. Numai rețeaua de școli pentru lichidarea analfabetismului, numai miile de echipe artistice sin-dicale și țărănești înfăptuite în acești ani, numai creșterea impetuoasă a talen-telor tinere, dovedesc ce forțe creatoare, nebănuite, sălășluesc în sânul maselor largi populare.

In grija sa pentru oamenii științei și ai artei, regimul democrației populare a făcut eforturi în cursul acestui an. A fost fără îndoială, încă prea puțin față de ceea ce trebue făcut. Și totuși, niciodată în alte vremi, știința și arta n'au constituit obiectul unei griji atât de atente, ca în vremurile de astăzi. Acor-darea fondului plastic a dus nemijlocit la crearea unor condiții favorabile pentru sculptori și pictori, care, și în urma sprijinului ideologic puternic dat de Partidul clasei muncitoare, înfăptuiesc o cotitură în creația lor. Pe tărâm literar, au apărut primele rândunele noui. Nu este vorba numai de nuvelele și poeziile din periodice, ci și de lucrările de mai mare respi-rație, romane ca *« Desculț »* și *« Negura »*, piese de teatru etc. Fără îndoială, sunt semnele dintâi, dar ele anunță roadele de mâine, căci în lucrările tinerilor ca și în ale celor mai în vârstă, încep a se aborda temele noui de viață, de luptă și totodată, apar eroii, constructori ai acestei vieți.

Și după cum mersul înainte e condiționat de luptă ascuțită împotriva dușmanului de clasă, împotriva elementelor capitaliste dela oraș și dela sat, ca și împotriva imperialismului unit în jurul incendiatorilor de războiu din Statele-Unite, după cum făurirea României socialiste este o problemă de încordare a forțelor, de înlăturare prin efort comun a lipsurilor și de uriașe mobilizări de mase, în munca de zi de zi, plină de abnegație și de avânt, tot așa, frontul cultural cere unirea forțelor creatoare, ascuțirea tăișului acestei minunate arme — artă și știință — care, pusă în slujba poporului muncitor, să lovească fără cruțare în dușmanii săi, deschizând noui pârtii pentru a ușura drumul spre victoria finală.

Nume noui au apărut în literatura noastră. Compoziții noui s'au arătat în muzica noastră. Plasticii au realizat lucrări care vorbesc de întoarcerea cu fața spre viață. Toate acestea, constituesc de abia puncte de plecare. Ochiul maselor populare se îndreaptă cu dragoste dar și cu cântărire obiectivă spre aceste realizări, în care caută sprijin.

Drumul artei românești este acela de a deveni în adevăr, o artă pentru popor. Ea are toate condițiile necesare pentru a realiza această sarcină întrucât atât arta cât și omul de artă, au fost astăzi în mare măsură eliberați din cătușele capitalului. Teatrele, operele și filarmonicele sunt ale Statului. Compozitorul și dramaturgul nu este obligat să-și vândă conștiința întreprinzătorului particular. Editurile aparțin Statului și organizațiilor de mase. Scriitorii nu mai depind de sacul cu bani al editorului mercantil. Pictorul și sculptorul nu mai depinde de burghez, de «protectorul» artei, care pervertește gustul și impune un conținut străin de popor. Fără îndoială este foarte mult de făcut în vederea organizării condițiilor morale și materiale pentru ca arta să poată avea plenitudinea posibilităților de desvoltare. Cert este însă, că i s'au deschis perspective imense și depinde în mare măsură de felul în care oamenii de artă își vor lega munca creatoare de bătălia poporului întreg, ca aceste condiții să devină realitatea zilelor noastre, întocmai cum într'un tempo amețitor, se pun, se realizează și se depășesc diferitele sarcini și obiective puse de Istorie.

Ce înseamnă artă pentru popor? Intâi de toate, faptul ca poporul să devină izvorul ei, inspiratorul ei, în al doilea rând ca ea să devină accesibilă poporului și în al treilea rând ca reflectând năzuințele poporului, să devină o armă pentru educarea socialistă a oamenilor muncii. Este cert, că proprietar asupra mijloacelor necesare artei, a devenit poporul. Sălile de spectacol, tipografiile, fabricile de hârtie, etc. aparțin Statului, aparțin poporului. Dar ele trebuesc amplificate, trebuesc găsite mijloace pentru întreținerea și desvoltarea lor. Nu este o sarcină ușoară, în condițiile grele în care lupta de clasă se ascute și ia forme variate. Și totuși, niciodată omul de artă și opera sa n'au fost atât de iubiți și promovați de masele populare, cum sunt astăzi. Această promovoare se face în măsura în care omul de artă caută și găsește calea spre ele. Departe însă de a fi găsit drumul către mase prin pretinsa scădere a nivelului artistic al operei sale, astăzi artistul român își dă seama că a vorbi limba maselor, înseamnă a crea opere nu numai larg populare, îndrăgite de zeci de mii de oameni, ci opere ale căror nivel și valoare artistică sunt infinit superioare celor ermetice, pesimiste, descompuse. Masele populare caută în opera de artă răspuns la problemele care le frământă. Masele trăiesc și luptă pentru viață. Viața este grea. Ea pricinuește destule frământări personale, complexe, clipe de cumpănă. In plin proces de acută ciocnire a claselor antagonice, viața îl poate strivi pe șovăielnic și-l strivește, dacă nu găsesc calea uptei, calea adevărului, calea progresului. Omul caută în opera de artă răspuns nu numai la asemenea întrebări. Incadrat în luptă, el caută în opera de artă verificarea experienței lui, îndemn pentru mers înainte, deslegarea unor probleme ridicate de viață. Cu cât mai înalt este conținutul ideologic al operei de artă, cu cât mai mult artistul reușește a adânci viața, cu cât mai mult îi studiază aspectele concrete, reale, dar îi simte și transformarea dinamică, el poate ajuta simplului om cinstit să contribue puternic la mersul înainte al lumii și totodată la găsirea unui rost măreț vieții lui propriu zise.

Asta înseamnă a fi inginer al sufletului omenesc. Asta înseamnă a rupe cu orice «obiectivism» putred. Asta înseamnă căutarea și înfățișarea adevărului vieții care este adevărul luptei de clasă. Și tocmai pentrucă în această luptă proletariatul urmărește propria sa eliberare din cătușele exploatării omului de către om, și tocmai pentrucă prin poziția sa în procesul de producție el nu concepe altfel munca și viața decât în colectiv și pentru colectivitate — el este acea forță în sine și pentru sine care pune capăt odată pentru totdeauna acelei epoci de exploatare care a dăinuit 2.000 de ani în societatea omenească și deschide de fapt epoca în care «omul va ieși cu adevărat din barbarie». Neavând de pierdut decât lanțurile, proletariatul s'a angajat fără nicio reticență și fără posibilitate de a da înapoi, pe drumul luptei pentru socialism. N'au existat și nu există în societate alte forțe dornice și capabile să realizeze acest lucru. Sarcina istorică de a fi gropar al capitalismului, i-a revenit proletariatului.

Drumul intelectualității progresiste, drumul culturii, nu poate fi altul decât drumul proletariatului. Căci numai în condițiile lichidării exploatării omului de către om, se va desvolta așa cum se desvoltă în Uniunea Sovietică, arta și știința puse nu în slujba intereselor meschine a unui pumn de exploatatori, ci, cu adevărat, în slujba poporului. Aceasta ne învață însăși Istoria țării noastre, lupta poporului nostru pentru liberate și scurta istorie a Republicii Populare Române. A trecut numai un an și s'a putut verifica cum politica Partidului Muncitoresc Român, în toate problemele deci și în cele ale culturii, călăuzită fiind de măreața învățătură a lui Marx, Engels, Lenin și Stalin, deschide nebănuite orizonturi creșterii culturale a poporului și odată cu aceasta, țării. Transformările structurale ale societății, realizate prin lupta ascuțită împotriva elementelor exploatatoare, cucerirea pozițiilor în economie și în stat de către clasa muncitoare, de către popor, trecerea — prin luptă —

la făurirea temeliilor socialismului, creează acea bază solidă pentru desvoltarea artei şi a ştiinţei, pentru puternica ridicare culturală. Politica culturii a devenit politică de stat. Preocuparea faţă de artist şi faţă de opera de artă, a devenit sarcină de stat. Dar ea este simultan şi o problemă a fiecărui cetăţean, a fiecărui element productiv din comunitatea societăţii noastre. In sindicat ca şi în organizaţia de tineret, într'un sat la cămin cultural ca şi într'o şcoală, problemele artei, temele creatorilor, calea aleasă pentru înfăţişarea vieţii, a realităţilor înconjurătoare în plină mişcare, încep a constitui obiectul studiului critic individual şi colectiv. Iată de ce tot mai des se aude în întruniri şi se citeşte în presă, cuvântul oamenilor muncii cu privire la activitatea artistică, la piesele de teatru, la cărţile apărute. Pe vremuri, muncitorul angajat în lupta împotriva duşmanului de clasă care se află la putere, căuta în opera de artă critica arzătoare, plină de ură, îndreptată împotriva exploatatorului. Aceasta corespundea luptei sale şi îl convingea de justeţea drumului ales. Dar niciodată opera sumbră nu a fost suficientă pentru a-l înarma în vederea acţiunii perseverente şi îndelungate. « *Hârdăul lui Satan* » al lui Eugen Todie sau « *Fecior de slugă* » al lui N. D. Cocea, rămâneau în drum, nu deschideau perspectiva viitorului. Gorki a învăţat însă cum această atitudine critică, pătimaşe împotriva lumii vechi poate fi împletită cu visul unei lumi noui, mai bune — vis real pentrucă el izvora din viaţa, din constatarea acelor mlădiţe de viaţă nouă care au apărut în sânul lumii vechi şi care au ridicat şi au format oamenii de tip nou, luptători pentru transformarea revoluţionară a societăţii.

Viaţa noastră se desfăşoară în condiţiile în care duşmanul de clasă a fost isgonit dela putere, dar n'a cedat încă poziţiile pe întregul front. Lupta împotriva lui este o sarcină şi o condiţie a victoriei. Dar în realitatea noastră nu există numai visul pentru lumea nouă, nu există numai oameni de tip nou care se jertfesc în luptă pentru această viaţă; astăzi se făureşte lumea nouă în condiţiile în care puterea în stat aparţine poporului, în frunte cu clasa muncitoare, condusă de Partidul ei. Socialismul se construeşte. Şi aceasta o fac oamenii. Oamenii care luptă şi care înving. Oamenii care suferă, se bucură şi care construesc. Această nouă viaţă şi lupta dusă pentru realizarea ei îi transformă pe oameni şi a făurit aevea pe eroul contemporan. Intr'adevăr, în ţara noastră, eroul care construeşte şi care luptă este poporul nostru de oameni ai muncii. Câte elemente de preţ s'au ridicat însă din sânul poporului. Au apărut eroi individuali din sânul poporului şi numărul lor este mare. Dar eroul cel mai de seamă al realităţii noastre este Partidul. El este creierul şi inima a tot ce se face. El este organismul care cuprinde tot ce e mai cinstit, mai desinteresat, mai devotat şi plin de abnegaţie pentru marea cauză a omenirii, pentru eliberarea ei de exploatare. Inarmat cu învăţătura marxist-leninistă, Partidul studiază drumurile de urmat ale poporului şi ale ţării, el trasează linia în toate problemele complexe ale transformării istorice a ţării noastre. Acesta este cel mai mare erou al realităţii noastre, erou fără care nu ar fi de conceput

nici transformările survenite, nici victoriile obţinute şi mai cu seamă, nici drumul de mai departe al ţării noastre.

Iar Partidul creşte oamenii. Şi viaţa aşezată pe temelii sociale primenite, creează noui relaţii între oameni, mentalitate nouă. In locul individualistului din societatea capitalistă, a apărut omul obştei, al societăţii. In locul poziţiei egoiste faţă de semeni şi viaţă, apare activistul de partid, activistul sindical, omul frământat de grijile tuturor, de interesele clasei şi ale poporului său. Balzac a imortalizat tipul cetăţeanul crescut de capitalism în chipul lui Rastigniac. In literatura noastră îl vedem în chipul lui Iordan Haji Iordan al lui Cezar Petrescu sau al eroului din *Dan* al lui Alexandru Vlahuţă. Dar lupta ilegală a Partidului Comunist Român, bătăliile date de clasa muncitoare din ţara noastră şi uriaşa muncă constructivă de astăzi, au creat eroi care se află în faţa noastră şi se cer a fi descrişi în opere care vor fi la nivelul acelor transformări istorice pe care le trăim. S'ar putea întâmpla ca anumite poeme, nuvele, romane, simfonii, balete, tablouri de compoziţie, etc. care au apărut şi vor mai apărea să nu aibă acea calitate înaltă pe care noi o dorim. Se poate că tinerii creatori, mai cu seamă, vor mai face destule gafe în însuşirea tehnicei artistice necesare. Dar dacă se vor « lua la trântă cu viaţa » după plastica expresie a poetului A. Toma, dacă vor privi curagios în adâncul ochilor acestei vieţi, vor făuri opere infinit superioare prin ţinuta lor ideologică, prin obiectivele lor generoase, prin rostul lor creator în raport cu desvoltarea societăţii. Aceasta nu înseamnă întru nimic promovarea artei neartistice. Dimpotrivă, în creaţia literară, muzicală şi plastică trebueşte scuturat colbul de pe producţia populară de unde ne pot veni multe şi extrem de bogate tonalităţi artistice. Trebueşte scuturat colbul de pe moştenirea clasică care constitue prin partea ei pozitivă şi progresistă un tezaur al artei noastre. Trebueşte asociat acestora, efortul şi lupta continuă pentru calitate, pentru perfecţionarea meşteşugului artistic. Utilizate câte şi trei, legate strâns de viaţa noastră de astăzi care să irumpă cu temele şi freamătul ei pe şantierul creator al artiştilor noştri, îmbogăţită de acea viziune revoluţionară a viitorului pe care ne-o dă analiza luptei ultimilor ani reconfirmând justeţea tezelor marxist-leniniste, ele vor permite artiştilor noştri să făurească acele opere pe care le aşteaptă poporul şi pe care suntem convinşi, sunt capabili să le realizeze.

In primele luni după instaurarea puterii sovietice, Lenin spunea:

> « *O altă primă condiţie a sporirii productivităţii muncii este, în primul rând, avântul învăţământului şi al culturii maselor populare. Acest avânt se desfăşoară acum cu o iuţeală formidabilă, lucru pe care nu-l văd oamenii orbiţi de rutina burgheză, incapabili să înţeleagă marele elan către lumină şi către iniţiativă care se manifestă acum, datorită organizării sovietice, în straturile « de jos » ale poporului* ».

In ţara noastră creşte şi se desvoltă un asemenea avânt. Există un pumn de pretinşi oameni de cultură, care se fac a nu-l vedea. Nu este vorba atât de orbirea prin rutină, ci de neîmpăcata ură de clasă. Există şi unii oamenii şovăitori, care n'au ştiut să-şi aleagă încă calea. Primul an de existenţă al

Republicii Populare Române, nu numai că a deschis orizonturi mărețe culturii noastre, dar a și deschis ochii multora, care n'au crezut nici în clasa muncitoare și nici în istorica ei sarcină de eliberatoare a omenirii. Faptele nenumărate, larga desvoltare a activității artistice amatoare, apariția a 40 de cenacle literare în diferite orașe ale țării, gustul pentru carte și teatru trezit în masele cele mai largi, arată cum, regimul democrației populare și organizarea statului pe temeiul Constituției noui, au stimulat elanul spre cultură al straturilor « de jos » ale poporului nostru. Nobilă este sarcina oamenilor de artă, care, înțelegând acest mare elan, se vor pune în slujba lui și contribuind din toate puterile lor creatoare la opera de educare a maselor, în spiritul socialismului vor participa și ajuta la înfăptuirea societății fără clase.

Ce satisfacție mai mare poate avea un artist, decât dragostea poporului pentru care scrie? Și ce altă omologare mai valabilă poate exista, decât recunoașterea de către mase a operei sale? In aceasta, ca și în toate celelalte privințe, exemplul trebue să ne fie artiștii și arta sovietică. De curând, povestea într'un grup de scriitori români, poetul Alexei Surkov invitatul S.S.d.R.-ului, următoarea întâmplare:

In regiunea Smolensk, pe vremea când aceasta era cotropită de hitleriști, acționa într'o pădure, o mare unitate de partizani. Prin avion soseau cu destulă regularitate, ziarele. Lipsurile însă erau mari și chiar dacă se găsea tutun, nu era foiță. De aceea, comandamentul unității de partizani a dat un ordin conform căruia se permitea tăierea ziarelor în foițe de țigară, după ce au fost cetite, cu excepția articolelor lui Ilya Ehrenburg, ale căror folosire drept hârtie de țigară se pedepsea foarte grav.

Cred că niciun scriitor din lume, cu dragoste de popor, nu-și poate dori o decorație mai frumoasă ca acest scurt ordin de zi, dovedind atașamentul excepțional al maselor pentru opera de artă. Numai un scriitor cu dragoste fierbinte de Patrie, făcând una cu poporul și cu năzuințele lui, scriind în așa fel încât, fiecare cetățean să-și regăsească gândurile și sentimentele în opera lui, poate avea parte de asemenea bucurie. Ehrenburg a avut-o. Dar este necesar oare neapărat războiul și cotropirea ca să fii drag poporului tău? Fără îndoială că nu. Trebue să știi numai, așa cum o face scriitorul sovietic, să legi gândurile tale de epica ridicare a poporului tău, simțurile tale de tresărirea plină de poezie a maselor și atunci vei făuri acea operă care va fi mare prin felul în care servești Patria și poporul tău.

Succesele dobândite în cursul primului său an de existență de Republica Populară Română, existența Partidului Muncitoresc Român, forță conducătoare în R. P. R., elanul constructiv al poporului nostru, sunt tot atâtea chezășii ale nouilor și măreților victorii pe care Republica noastră le va înscrie în anii viitori. Oamenii de cultură sunt chemați a lichida rămânerea în urmă a frontului cultural, în acea vreme în care conștiința poporului crește vertiginos și cere opere valabile și realizări științifice la înălțimea înfăptuirilor economice și sociale.

N. MORARU

SUB STEMA REPUBLICEI

Vino! să alergăm prin pădurile acestei țări,
prin pădurile de mâine, printre faptele viitoare,
printre brazii Mioriței, printre pădurile de sonde,
printre munții înalți care duc pe șeaua de piatră
Făt-Frumosul soare.

Vreau să te văd profilată pe stema aceasta puternică
fluturând părul furat din holdele lunii,
vreau să aduni în urechi glasul copiilor
cântând cântece de libertate
cu obrajii roșii, plesnind, întinși ca pielița prunii.

Privește, plecând din infernul memoriei
haita amarnică, vânăta hoardă,
vântul pădurilor noastre furate
repede în urma lor câte-o joardă,
o creangă neagră,
o pădure de cnuturi uscate,
o pădure de flăcări când amurgul le va face să ardă.

Totul se duse de-adura pe oasele morții,
coroane clocind căpățâni de isterici sau gângavi monarhi,
burțile grase, zarafii de suflet, în blănuri de biber,
închideți în urma convoiului vânăt pe zare lespedea porții;
cu pensula urii să scriem pe ea litera neagră, —
Vino! să desfășurăm cu privirea brazdele negre ogorului liber.

Să ascultăm bătând în pământ pulsul tractorului
și sângele necolorat al sevei suind în artera păioasă a spicului, —
cine jelește trecutul pe urmele dricului

putred ce-l duce la poarta uitării?
Trageți cu armele, spargeți urletul lupului
vânăt de ură, pândind la răspântii!
și ascultați primăvara Republicei, cântecul stupului.

Aud albinele gândului vibrând în casa Partidului,
un fagure plin de putere de 'ntrecere trează,
polenul cules dintre oameni îl prelucrează
și mierea de mâine a faptelor
va gâlgâi în uriașe ulcioare.
Pe harta nevoilor țării nu vor mai fi locuri virane.
Să tragem corabia vremii spre noi, de otgoane,
să nu navigăm pe ocean de tristeți călătoare.

Vreau să te urc pe greabăn de munte, călărind uriașă
galopând cu privirea peste desfășurări către mare,
descoperind casele muncii cu degete roșii de cărămidă,
coșuri de fabrici târând pe cer fumul omidă.

In inima ta poemul vieții să strige
când perforatoarele, ochii sfredelitori în mină,
împing în valuri minerale cărbune negru spre lumină,
când din pungile largi ale pământului
petrolul suie dealurile pe catalige.

Fată cu părul de aur, vezi tu chilimul ogoarelor?
Cât de frumos va fi, pe urma tractoarelor...
Se va întinde la nesfârșit holda de mâine,
va curge sub vântul de Iunie marea de pâine.

Vino, să alergăm prin pădurile acestei țări,
prin pădurile de mâine ale faptelor noastre,
printre palmele negre, printre bluze albastre,
vreau să te văd profilată pe stema aceasta puternică,
fluturând părul crescut prin holdele lunii,
să moară în iarna plecată urletul lupului
vânăt de ură ce pândea la răspântii,
să ascultăm primăvara Republicei, cântecul stupului.

RADU BOUREANU

FRAGMENT

In ziua de 13 Decemvrie, la Teatrul Comedia, se juca, în matineu, « Frații Karamazov ». Din penumbra aurită de reflexele rampei, cu coatele sprijinite pe marginea îmbrăcată în catifea roșie a lojei, Ladima urmărea, pironit, spectacolul. Sala, cu aspectul ei de « bombonieră » în alb și roșu, era tixită. Spectatorii cu respirația reținută parcă, unificată, cu privirea mutată în același timp, de deplasările interpreților în scenă, urmărea flacăra de patimă, sânge și nebunie, a unei familii deslănțuite în descompunerea ei. Fu cu atât mai tulburat deci, când simți, mai mult decât văzu, privirea unei femei tinere, ațintite din când în când spre loja lor. După o clipă de amăgire echivocă, fu silit să recunoască însă că nu figura lui de palicar famelic, chiar în uniforma decolorată de sublocotenent de rezervă, era obiectul acestei stăruințe, ci capul de zeu negricios al prietenului său, actor tânăr cu o mare faimă de cuceritor. Acesta însă era prins în toate fibrele ființei lui de spectacol, care era de altfel unul dintre cele mai izbutite din câte cunoscuse teatrul românesc, și se poate spune că nici n'a mai fost ajuns de atunci încoace.

Un fluid intens circula între interpreții pierduți în rolurile lor aproape, toți nimeriți printr'o întâmplare norocoasă, care depășește bunăvoința și posibilitățile unei conduceri oricât de competente, iar de pe scenă, acest fluid, ca un Golfstream în miniatură, și eteric, învăluia sala prinsă intens, ca să se întoarcă spre actori sporit de emoția tuturor privitorilor.

Numai femeia de pe strapontina incomodă, găsea timp și disponibilități de curiozitate, ca să arunce priviri, din când în când, spre loja în care erau cei doi. Era într'adevăr foarte tânără, cu obrajii mari albi de tot, cu ochii negri puțin oblici. Ar fi părut greoaie poate, dacă n'ar fi avut gâtul foarte svelt și nasul de o finețe de porțelan. Una printr'alta, aceste însușiri contradictorii creșteau, oferindu-se felurit, cu farmecul lor de fruct tânăr. Ladima obsedat, spre sfârșitul actului, nu mai îndrăsnea să întoarcă decât pieziș privirea, alunecând treptat peste lucirile perechilor de ochi din penumbră, ca să se întoarcă apoi speriat, când întâlnea anume, ochii prea mari și oblici puțin.

In timp ce sala își aprindea luminile pentru pauză, și lumea aplauda, Dinu Dorcea, își plimbă privirea, pe jumătate leneș închisă, din sentimentul deplin al frumuseții lui bărbătești, peste parter, dar ridică sprâncenele, surprins și strânse nervos brațul prietenului său, când descoperi pe tânăra femeie care acum aplauda și privea scena, fără să știe că e cercetată cu interes.

Ladima se imprietenise cu acest vânjos și frumos actor, în urma unei cronici lucide și entuziaste în același timp, pe care o scrisese despre un spectacol de avangardă, jucat de tineri într'o sală de expoziții, fără scenă, fără decoruri, într'un cadru de pânză fumurie de sac. Reprezentația improvizată era mai mult o demonstrație de tinerese neastâmpăr și ambiție iscoditoare, care prevestesc de obiceiu marile cariere în teatru, și în artă în genere. Era de altfel o confirmare a reputației de elev strălucit al Conservatorului, care-i adusese și prietenia de confrate mai în vârstă a unuia dintre directorii acestei trupe dela Teatrul Comedia. Când în săptămâna de dinainte, Ion Manolescu, puternic gripat, fusese oprit de doctori să mai joace (era faimoasa epidemie de gripă spaniolă, dela sfârșitul celui dintâi războiu mondial, comparată cu cele mai grave molime medievale) i se oferise tânărului Dinu Dorcea să intre neîntârziat în rolul lui Ivan, doar cu trei repetiții. Era un prilej rar, așteptat fără nădejde precisă de orice actor tânăr, care, deși nu era decât o dublură, ar fi putut să-l impuie definitiv pentru roluri viitoare de răspundere.

După două zile de repetiție, Dorcea anunțase însă spre stupefacția tuturor celor din cercul teatrului, că nu poate primi. Asemenea mofturi, trădând « ifose de cabotin », indispusese însă pe toată lumea, iar Tony Bulandra fu nevoit să intre în rol cu o singură repetiție, ca să salveze marea serie de spectacole începută.

Ladima îl așteptase pe prietenul său la « Terasă », până la ora două și jumătate, fără să mănânce, căci nu avusese nici măcar cei doi lei, cât costa acum, din pricina inflației, un caputiner cu două cornuri, totuși când tânărul actor, care ii telefonase la redacție că are o loje pentru matineu, veni, și, în timp ce comanda o masă grăbită, îl întrebă dacă a mâncat, el spuse că a și plătit și că e gata de plecare.

Ziua de iarnă fără zăpadă, era aurie ca de toamnă prelungă și ei traversară, cu oarecare greutate, Calea Victoriei, ca să intre la teatrul din pasaj, căci spre Palat in jos, se scurgea o coloană nesfârșită de muncitori, care erau în grevă de câteva zile. Pe trotuarele acestui răsăritean Corso, plimbăreții obișnuiți se opriseră cercetând cu nedumerire rândurile care se tălăzuiau. Oamenii îndârjiți de nevoi, purtau placarde cu lozinci, pe care le și strigau din când în când, cu deslănțuiri de vuete.

Urcarea nemaiîntâlnită până atunci, a tuturor prețurilor, provocată de inflația care începea, lovise mai întâi în salariații muncitori, ca peste câteva luni să aducă la aceeași îndelungă agonie și funcționărimea.

Când tânăra spectatoare de pe strapontin ieși în foaier, Dinu Dorcea putu să observe că rochia de stofă închisă cu reflexe roșcate, cădea moale, urmărind de aproape liniile unui corp sprinten, cu umerii sus. Tulburat el strânse din nou brațul prietenului său.

— « Interesantă femeie... » și clipi încruntat, cu ochii pe jumătate închiși, din obicinuința de a măsura. Se ridică și ieși din loje cu intenția vădită s'o regăsească în foaier.

Era lângă scara care duce spre balcon, fumând cu stângăcie, vădit bucuroasă când îl văzu pe Dinu Dorcea privind-o insistent, căci nu băgă de seamă și admirația naivă, alăturată, cu care o învăluia sublocotenentul de rezervă, cu mustață de plutonier major. Unul dintre cei mai interesanți poeți ai epocei era nevoit să apară astfel, ca deghizat, deși era demobilizat încă din vară, fiindcă i se pierduseră în timpul războiului hainele civile și nu avea bani să-și cumpere alt rând. Avea însă dreptul să mai poarte uniforma cenușie de stofă comună, soldățească, de pe front, pe care tresa subțire de argint, părea nepotrivită, acum pe străzile orașului, care se lăfăia ațâțat, chiar dacă trotuarele și pavajele erau desfundate și noroioase.

Văzând că totuși tânărul actor nu vine să-i vorbească, deși o privește atât de stăruitor, se îndreptă ea brusc și svelt, spre cei doi.

— « V'am cunoscut când ați fost în turneu la noi la Pitești, domnule Dorcea, dar nu mă mai recunoașteți fiindcă atunci eram în uniformă de școală. M'a prezentat un unchiu al meu cu care sunteți prieten ». Dorcea fu extrem de surprins de această întorsătură și se înroși tot, într'un mod neașteptat pentru reputația lui de cuceritor. Abia bolborosi câteva cuvinte fără înțeles. Ladima nu crezu nici el că ar putea să spuie ceva, iar tânăra fată, destul de nedumerită, ca să umple un gol în convorbire, propuse, cu un zâmbet copilăresc.

— « Dacă mi-ați da și mie un loc în loja dumneavoastră aș veni cu plăcere, căci strapontina este foarte incomodă și se vede prost ».

Ladima se clătină, molatec, fericit de această perspectivă, nebănuită acum câteva minute, dar dintr'odată, mereu cu fața aprinsă, Dorcea salută brusc: « Bună ziua domnișoară » și se îndepărtă cu un pas sacadat. Ladima, ne mai știind ce să creadă, salută și el încurcat și-și urmă prietenul, lăsând-o pe biata fată înmărmurită.

Când cortina se ridică din nou, încet, răsturnând planurile de existență, mutând realul pe scenă, și părăsind sala în penumbra imobilă cu reflexe aurii, actorul asculta cu fața sprijinită în palmă, nepăsător la ce se întâmplă în jurul lui.

Cuta obicinuită dintre sprâncene, care-i da aerul trufaș și încruntat, era acum și mai accentuată. Ladima înțelese că e o poză și că gestul brusc de adineaori nu a fost decât un moment de tactică amoroasă, menit să sdrobească mai întâi personalitatea femeii, umilind-o, pentru ca mai rău s'o obsedeze apoi figura lui disprețuitoare. Era un rafinament actoricesc de care el Ladima niciodată nu s'ar fi simțit în stare, în naivitatea lui sentimentală.

Pela mijlocul actului Dorcea se întoarse și înregistră mirat o rumoare care tălăzui sala vreo două secunde.

Când liniștea încordată se restabili, el întrebă extrem de nervos pe prietenul său, ce se întâmplase.

— « S'au auzit niște împușcături, undeva pe stradă. Au tras probabil soldații în aer, ca să împrăștie pe manifestanți... ».

Ochii lui Dorcea deveniră dintr'odată mici, sticloși.

— « A fost o salvă puternică? »

— « Nu prea » răspunse nedumerit poetul, « dar de ce? »

Dorcea ridică din umeri iritat.

— « Intrebam numai », și se încruntă și mai mult.

Pe scenă se trecea întâmplarea de flacără și sânge, oamenii se mistuiau în propria lor ardere ca și când nimic nu ar mai fi fost pe lume. Cei din sală, mai mult femei care profită de spectacolele de zi, fiindcă nu pot ieși seara din casă, trăiau ficțiunea într'o dăruire fără rezerve. Trupul de fiară mlădioasă al actorului care înfățișa pe Dimitrie își striga durerea ca înjunghiat, în timp ce făptura de lapte și de smoală a Grușenchei, întruchipată aevea într'o necunoscută, îi juca pe dinainte cu nevinovată bestialitate, și lui, și Ecaterinei Ivanovna, în frumusețea mândră și fără sânge a debutantei Aura Buzescu.

Vrând să obțină adeziunea prietenului său care trecuse în fundul lojii pentru împărtășirea împreună a unui pasaj revelator, Ladima se întoarse și îl descoperi cu ochii în lacrimi. Zâmbi, uimit totuși de sensibilitatea excesivă a actorului. Dar când peste alte câteva minute îl regăsi cu șiroaie de lacrimi mute pe obraji, bănui o dramă. I se păru că într'o clipă de luciditate probabil, actorul mustrat de viața scenei, regreta îngâmfarea copilărească din pricina căreia refuzase un rol, pe care îl subestimase. Il luă deci de mână cu căldură, ca pe un bolnav care trebue certat.

— « Ce e cu dumneata? »

Dinu Dorcea se frânse convulsiv și ne mai putându-se stăpâni, scânci ca un copil...

— « Sunt nenorocit... Mi-am pierdut auzul... Cariera mea nici n'a început și s'a și încheiat... ».

Ladima într'adevăr nu pricepea nimic...

— « Ce vrei să spui? Ai descoperit asta acum? Ce se întâmplă cu dumneata? »

Dorcea îl opri, speriat, să-i mai vorbească, de teamă să nu tulbure liniștea sălii, iritat că ar putea atrage cumva atenția asupra lor. Totuși Ladima nu mai putea urmări spectacolul, ci întorcea tot mai des privirea spre prietenul său prăbușit în fundul lojii, cu fața tot mai grea de lacrimi.

— « Omule ce e cu d-ta, lămurește-mă ».

Dorcea se ridică, își îmbrăcă înfrigurat paltonul de stofă cenușie grea, cu patrate mari de linii roșii și părăsi loja. Numaidecât poetul își aruncă și el pelerina pe umeri și îl urmă neliniștit. Se opriră în al doilea foaier, pe o canapea...

— « Te rog încăodată, lămurește-mă ce se întâmplă cu dumneata... ».

Mereu prăbușit în el însuși, cu privirea absentă, actorul murmură împleticit.

— « Nu mai aud... Va trebui să mă sinucid... ».

— « Dar pentru numele lui Dumnezeu, văd că pe mine mă auzi foarte bine, și-ți vorbesc încet... Atunci? »

Actorul ridică o față schimonosită de durere...

— « N'am auzit nimic din spectacol ... Totul s'a sfârșit... ».

Ladima era din ce în ce mai nedumerit și nu știa ce să spue...

— « Nu te speria atât... poate fi un accident trecător... Ți s'a mai întâmplat și altă dată? »

— « Știam că îmi pierd auzul pe zi ce trece, de un an încoace... dar azi e întâia dată când nu pot urmări un spectacol... Dumneata nu poți să știi ce iad este viața mea, din iarna trecută ». Își sprijini fruntea în palmă, cu capul întors. Ladima ar fi vrut să-i ia mâna, dar se poticni consternat. I se părea ciudat că omul acesta care auzea tot ce-i spunea el, era atât de desnădăjduit că nu mai aude...

— « Știi ce e « tracul » atât de temut de noi actorii? Este o panică nebună care te paralizează mai ales în seara de premieră, la gândul că ai putea încurca replicele. Din pricina asta nu se poate juca fără sufleur, cel puțin la noi. Nottara care interpreta în turneu a 80-a oară un rol, când a descoperit într'o seară că sufleurul nu este în cușcă — și a descoperit târziu, fiindcă după un număr de spectacole sufleurul nici nu mai șoptește rolul, totuși împiedecă panica doar prin simpla lui prezență, iar bătrânul maestru îl credea acolo — a fost paralizat de trac și a trebuit să iasă din scenă, neputând intra din nou, decât când s'a asigurat că între culise un camarad « urmărește » cu textul în mână, în locul celui trimis la restaurant jos, după obiecte de recuzită.

Ladima cunoștea prea bine ravagiile tracului, el care, de câte ori s'a găsit în fața profesorului examinator, oricât de bine își știa lecția, trăia un iureș întors, simțea o noapte grea, compactă, în creștetul capului, și-i vâjiiau urechile. Era fața cealaltă, a hipersensibilității și a emotivității desordonate, care aveau să facă din el un poet. Acum chiar, nu era în stare să spună pe dinafară, la șezătorile scriitoricești, măcar o strofă din poeziile lui, căci în clipa aceea uita totul.

— « Acum știi de ce am refuzat rolul din Frații Karamazov... Cum ași fi putut să intru cu trei repetiții când știam că nu mă pot bizui pe sufleur? Cu o îndrăsneală care m'a speriat, am primit întâiu, dar pe urmă amețiam numai la gândul spectacolului... Peste oboseala de a învăța rolul era acum frământarea istovitoare, iscată din îndoială, din dorința de a încerca totuși, în luptă cu un capăt de cumințenie, care îmi spunea că mă urc pe o plută râpită, târâtă de șuvoiu. Tracul de a nu auzi, suprapus tracului obici-

nuit al actorului, ridică desordinea simţurilor mele la pătrat, mă năuceşte.» Ii strânse mâna convulsiv. «Dacă încurcam spectacolul aşi fi fost un îngro-pat de viu.»

Ladima înţelegea acum, şi liniştit îi spuse că bine a făcut că a refuzat să rişte o aventură... Pe viitor va fi însă foarte simplu... Va învăţa rolul înainte de premieră în mod desăvârşit, încât nu va mai avea nevoie de sufleur...

— «Nu voiu mai putea juca niciodată... Mi s'a întâmplat ca tocmai din cauza tracului de a nu auzi, cu nervii întărîtaţi, să nu aud nimic din ceea ce îmi spun partenerii în scenă, mai ales când vorbesc încet şi cu spatele spre mine. Va fi destul să dau într'o singură zi replica pe dos şi disperarea m'ar ucide... Obsesia asta este ca un cancer al nervilor... De nevindecat».

— «Dar pe mine mă auzi atât de bine...» ridică din umeri neştiind ce să mai creadă, poetul.

— «Poţi să auzi cum trebuie o seară întreagă... O singură greşeală—reparabilă într'o convorbire prietenească şi de aceea n'am trac atunci când vorbesc cu prietenii—devine o calamitate penibilă cu lumea streină. Orice apropiere a unui necunoscut care vrea să-mi vorbească mă întărită ca pe o meduză, face să-mi vâjie urechile şi nu mai aud absolut nimic, paralizat tocmai de tracul de a nu auzi... Adineaori, fata aceea m'a înebunit apropiindu-se de mine. Ar fi putut să urle fiece silabă şi eu nu aşi fi auzit decât o sacadare de sunete nelegate».

Ladima era prea cinstit ca să spună vorbe de compătimire convenţională şi era prea copleşit de desnădejdea prietenului său, ca să rămâie nepăsător. Fuma, îngândurat, convins că totuşi o soluţie trebue să se găsească. Dorcea privea spre fereastră cu ochii mari, umezi. Nu îndrăsnise să mărturisească nimănui până azi, drama lui secretă, arderea lăuntrică, dar inteligenţa prietenului său era loaială ca o privire de sălbăticiune.., iar nevoia lui de mărturisire devenise de nestăpânit.

— «Am dureri de cap după fiece convorbire mai îndelungată, din pricina încruntării sprâncenelor, în sforţarea grea şi neîntreruptă de atenţie. După o jumătate de oră sunt sleit. Am impresia că mă voiu prăbuşi leşinat. Cuta asta dela rădăcina nasului o am numai de o jumătate de an. O simt ca o rană. Nu voiu mai scăpa niciodată de ea».

Ladima surâse moale unei imagini răsturnate în el insuşi, şi clătină din cap, în gând. Ce perete nevăzut, dar de nepătrus, desparte pe oameni, chiar când simt unul altuia prezenţa întregii fiinţe. Cuta de orgolios încruntat a lui Dorcea era deci numai o schimonosire de trudă a capului său de zeu nefericit. Ar fi vrut să-l mângâie, dar nu ştia ce să-i spună... Totuşi nici nu-i venea să creadă că un asemenea talent va fi pierdut pentru scena românească.

Dacă poetul ar fi fost de altfel mai informat despre întâmplările de aiurea, i-ar fi putut spune chinuitului său prieten, că ar putea fi mai puţin desnădăjduit, arătându-i că, la Paris, chiar în zilele acelea, F. Gémier era director de teatru, regisor revoluţionar şi actor de mare preţ în acelaşi timp, deşi avea auzul stins ca o cenuşe. E drept că tot Gémier se plânsese cândva, abătut, că orice discuţie este pentru el o tortură, deoarece trebue să cheltuiască de trei ori mai multă inteligenţă ca să poată pricepe vorbele care îi sunt spuse, decât ca să înţeleagă ideile de dedesupt, care îi sunt opuse... şi glumind amar, îş, scria răspunsul, invitându-l pe preopinentul triumfător, să-l discute, dacă poate, citindu-l fără ochelari.

— «13 Decemvrie 1918», murmură cu o privire de copil abătut, actorul, întorcându-se spre poet. «E o întorsătură definitivă în viaţa mea. Pentru întâia dată, ascultând o piesă, scena se depărta de mine ca o voce devenită murmur confuz la capătul unui telefon rudimentar». Işi scoase a zecea ţigaretă, dar gestul lui de a o bate în tabachera plată de argint ca s'o scuture de praf, atât de ritual eleganţei actoriceşti, şi pe care Ladima îl denunţase ironic într'o cronică, îi apăru de data aceasta aproape înduioşător. Ca să-l mângâie, i-ar fi îngăduit orice.

Se auziră ropote de aplause care vesteau sfârşitul actului. Poetul spionă comportarea actorului şi văzu că acesta rămase adâncit în capcana lui interioară, că nu le auzise. Işi spuse cu melancolie că existenţa în lume este compartimentată. Nimeni din sală nu bănuise fără îndoială, dacă observase cumva, motivul pentru care ei doi ieşiseră din loje, iar drama lui Dorcea era mai neştiută celor de subt acelaşi acoperiş de parcă, s'ar fi întâmplat într'altă planetă. Această coexistenţă impenetrabilă i se părea unul dintre modurile cele mai tulburătoare ale vieţii împreună, omeneşti. Când era pe front nu-şi putea închipui, la ora atacului, care pe ei îi ducea până spre marginile lumii, cum se trăieşte în acest Bucureşti ce pentru el nu mai avea fiinţă, era mai puţin decât frunzele copacului de care se sprijinea, cu arma proptită ca să răsufle urcând povârnişul. Dimpotrivă, rănit, şi aşezat într'o zi la masă la Terasă, în convalescenţă, o scrumieră era mai prezentă decât tot frontul.

Uşile fuseseră date de perete şi lumea se revărsa acum în fumoar. Dorcea se ridică iritat, iar prietenul său îl urmă cu o concesivă şi seniorală umilitate.

Când vrură să iasă din pasaj în Calea Victoriei, descoperiră toată piaţa Teatrului Naţional pustie. Niciun trecător şi nici urmă de luxoasele cupeuri, cu caii lor frumoşi ca în sculpturile ecvestre, deşi aci era faimoasa lor staţie în care aşteptau, aliniate perpendicular pe trotuar. Sub portalul Teatrului Naţional patru motomitraliere pândeau metalic una lângă alta. Chelnerii dela bodega Mercur, din gura pasajului Comedia, cu jiletci negre şi fote albe, priveau din prag, în lungul pieţei. Unul dintre ei cu mustaţă blondă scurtă, care îi cunoştea, îi lămuri.

— «A tras adineaori armata în mulţime, sunt mulţi morţi»...

Ladima asculta nălucit.

— «Când a tras armata? Unde sunt morţii?».

— «Acum o jumătate de oră... Au căzut mulţi, în dreptul Continentalului...».

I se făcu un gol în minte și i se destramă o clipă privirea. Acum o jumătate de oră, când sala înțesată urmărea, ca în fiece zi, actorii de pe scenă, absentă în atenția ei colectivă, la mai puțin de o sută de metri, se întâmplau, măsurate de același ceas de deasupra «Dorobanțului» dela «Independența» care măsura și pașii celor ce parcurgeau cei câțiva metri ai foaierului, fapte care se integrau în pagini de istorie. Lumea îi apăru lui Ladima și mai desnădăjduit compartimentată. Unii dintre cei care trecuseră acum o jumătate de oră în coloană tălăzuită, mișcându-se în concretul zilei, cu oră de plecare de acasă și cu oră de întoarcere seara, erau acum mai irevocabil apropiați de morții de acum două mii de ani, decât de cei vii, de soția care cususe dimineața la plecare un nasture la haină, de copii care îi așteptau cu înserarea acasă.

Dorcea prins în el însuși, ca într'un vârtej interior, îi întinse îngândurat mâna și traversă Calea Victoriei pustie, ca să se îndrepte, pe Matei Millo spre casă. Poetul nici nu știu când îi spuse la revedere. Era parcă pe alt tărâm. Peste câteva clipe se trezi însă brusc îngrozit.

Pe trotuarul celălalt un soldat cu arma întinsă, îl soma pe Dorcea să se oprească, dar acesta absent, cu capul prăbușit între umeri, nu auzea, și tocmai ocolea pe lângă grilajul de fier al grădinei, cu copacii desfrunziți, negri, cu mica temelie de zid lepros, ca să coboare pe lângă parcul Oteteleșeanu, strada piezișe, căci locuia în Brezoianu. Un sergent cu bocanci grei, împiedică însă pe soldat, în ultima clipă, să tragă, și alergă după cel vinovat, căruia îi puse mâna în piept, cerându-i furios socoteală pentru călcarea consemnului, vrând să-l aresteze. Actorul ridica brațele umilit, nenorocit, având aerul că nu pricepe ce i se spune, privind speriat în jurul lui. In aceeași clipă Ladima fu lângă cei doi, și nu-i fu greu să-l lămurească pe sergentul mânios că nu este cazul să aresteze pe nimeni, că «domnul» este un actor, care fiind îngândurat, nu a auzit porunca soldatului. Cu bocancii lipiți în fața bătrâniciosului sublocotenent, sergentul se mulțumi să spună un grăbit «să trăiți»... și se depărtă. Dorcea suferea acum ca un câine izbit de botul unui automobil. Privea umilit și desnădăjduit de întâmplare, apoi murmură cu un zâmbet crispat, amar.

— «După cum vezi, nu sunt de loc propriu pentru acțiuni subversive»... Gluma îi era chinuită și trăda și mai mult amărăciunea de a fi exclus din modul normal al vieții împreună.

Poetul, pe care trecerea dela aspectul vieții în teatru, la întâmplările din afară îl întorsese, răsturnându-l, luă tăcut brațul actorului desorientat și se îndreptă spre piața pustie. După câți-va pași se opri însă brusc, spunându-și că e primejdios pentru prietenul său, cu auzul slăbit, să se rătăcească în cine știe ce învălmășeală. Se întoarse deci cu el la portița de fier înflorat, a Terasei.

— «Așteaptă-mă, te rog, în cafenea, mă întorc să te conduc acasă, și se îndreptă apoi spre portalul Teatrului Național, traversând piața pustie, care,

lipsită de forfoteala elegantă a zilei, cu vitrinele luxoase acoperite acum de rulourile obloanelor cafenii, cu căsuțele ei cu un etaj, două, dărăpănate, meschine, văruite gălbui cu ferestre de cazarmă, inima aceasta a Bucureștilor care se socotea «Parisul Orientului», nu s'ar fi deosebit de nicio piață provincială, cu ulițele strimte și strâmbe care dădeau în ea, dacă n'ar fi fost magnificul edificiu, cu varul scorojit și el, al Teatrului Național. Ingustă și sucită, spre Palat, Calea Victoriei nu avea nici zece metri de perspectivă. Respectuoși cu uniforma, soldații care, încălecați pe motomitraliere așteptau încruntați sub elegantele arcade, îl lăsară să treacă, salutându-l.

Coti încet pe strada Câmpineanu, care era de asemeni pustie, și coborî pe trotuarul îngust, pe lângă zidul negru care creștea pe măsură ce panta se accentua, și se sfârșea în paravanul de fier al unei vespasiene, despărțită printr'o cârciumă, unde fu mai târziu muzeul, de intrarea direcției.

Atunci, Ladima văzu doi soldați care târau cu greutate, cadavrul unui muncitor... și-l treceau strada pustie spre curtea Teatrului. Cel ucis, părea un colos, cu fața moale rotundă, învinețită, cu o mustață mică neagră. Alți doi soldați ieșiră din gangul atelierului fotografic Mandl, purtând tot așa de cap și de picioare, alt muncitor ucis. Ladima se opri în loc încremenit, nepricepând rostul acestei strămutări. Cel de al doilea părea să fi fost un ins slab și cu fața suptă, pe care mustața părea prea mare.

Ajunse odată cu soldații în dreptul curții Teatrului Național și văzu cum îi aruncau pe cei uciși unii peste alții, ca niște trunchiuri de copaci. Alți trei patru erau răsturnați pe pavajul curții înguste, cu pete mici de sânge lângă ei. Ladima ar fi vrut să vadă, stăruia cu privirea, dar trupurile fără viață, de fontă parcă în vinețeala lor, se refuzau privirii lui, când îngust limpede, când larg încețoșată. Acum, după colț, vederea se schimbă și la douăzeci, treizeci de metri mai jos, în dreptul Pasajului, era un baraj de soldați pe două rânduri, cu armele întinse, iar dincolo, un grup cât o clasă de școală, care izbucnea în imprecații și desnădăjduite strigăte: «Ucigași... ucigași... trageți... trageți...». Zeci și zeci de brațe erau ridicate spre cer, într'o agitație frenetică. In orașul devenit parcă pustiu, când toată lumea fugise, ei rămăseseră după somațiile morții, lângă tovarășii lor care căzuseră printre ei, uciși. Grupul acesta părea mai singur în fața armelor întinse, la un pas, de se simțea respirația rece, de oțel, a baionetelor, decât niște naufragiați pe o plută, între cer și apa vânătă a oceanului.

Mai făcu doi, trei pași spre un grup de trei civili, singurii în golul în care se găsea. Unul dintre ei, care se plimba agitat înapoia zidului de soldați, se apropie de spatele lor, mai privi odată mânios printre căștile de oțel, spre grupul celor ce se frământau ca pe o corabie în vârtej și se întoarse îndârjit spre un locotenent palid, cu o umbră de mustață țepoasă, deasupra gurii tăiate parcă în lemn:

— «Să sune trompeta somațiile legale... Dacă nu se împrăștie, trageți...».

Dar ofițerul își încordă umerii și îl privi puternic în ochi.

— « De tras este ușor de tras, ați văzut și d-voastră... Dar, uite ce e colo » și arătă spre curtea Teatrului Național. « Mai gândiți-vă... ».

Omul, cu gulerul paltonului ridicat, care-l făcea să pară și mai înalt, dându-i în acelaș timp și un aer de bolnav, îl privi cu ochii pe jumătate închiși, cu o lumină tăioasă între pleoape.

— « Dumneata ești chemat aci să execuți ordinele, nu să discuți... ».

Locotenentul, vru să răspundă, apoi șovăi și se întoarse scurt, apăsat, către un plutonier, la care se resti scurt.

— « Să sune trompetul... ».

Ladima înghețǎ... Sunetele lungi, prelungite, ca un strigăt astral, fură ca o descărcare electrică, întâi în zig-zag, prin zidul soldaților. Corpurile lor se încordară în așteptare.

Dar în clipa aceea, în loc ca mulțimea să se împrăștie, izbucni în strigăte aproape inumane, mâinile fâlfâiră ca niște ramuri agitate de vijelie într'o palpitație desnădăjduită...

— Trageți... Trageți odată...

Vuietul de protestări asurzitoare pluti multă vreme în cuprinsul străzii. Cele trei somații rămaseră suspendate în văzduh... Salva anunțată nu a fost trasă...

Ladima se apropie de barajul soldaților cu mantale grele și căști de război, care împingea un pieptăn tăios de baionete, pe toată lărgimea străzii aproape proptite în piepturile celor care se încăpățânau să nu mai dea înapoi dincolo de club. Se urcă apoi pe cele două trepte de piatră tocită care formau pragul unui gang îngust, a casei dărăpănate, chiar peste drum de Pasaj ca să aibă o vedere mai bună. Fiind în uniformă, nimeni nu-l întreba nimic, dar era înghesuit de tălăzuirea grupului de muncitori.

Ziua aceasta de Decemvrie, din nepăsarea naturii, în contradicție cu viața omului, fusese o zi « frumoasă », fie și de iarnă, și sfârșea într'o anemică apoteoză. Ultimele raze ale soarelui care scăpăta, mai ajungeau, cât îngăduiau acoperișurile de peste drum, să lumineze viu jumătate din clădirea și balconul clubului, de pe dreapta, din fața străzii Sf. Ionică, de unde fruntașii muncitorimii vorbeau celor de jos.

Nu mai sus decât un stat de om, balconul acesta era ca o cușcă de grilaj de fier, lipită de zid, îngustă, abia îngăduind câtorva persoane să privească mulțimea căreia i se vorbea. Alții se îngrămădeau în perzavul ușii cu două canaturi. Felinarul cu sita lui de gaz aerian, venea tocmai bine până la suporții înflorați de fier ai balconului.

Cu totul în lumina soarelui gălbejiu, vorbea acum un om de statură mijlocie, cu o față osoasă, bălană, cu o bărbuță tunsă scurt de tot. « Am cerut pâine și ni s'au dat gloanțe ». Vocea lui era aspră, fraza mai curând stângace, dar găsea formule scurte, care cădeau ca picături inflamabile peste jeratecul de jos, de unde țâșneau în aprobări vii ca flacările. « Gloanțele burgheziei se vor întoarce împotriva ei, mușcătura de azi a capitalismului este mușcătura fiarei în agonie ».

Din când în când se producea câte o acalmie, se așeza odată cu bănuiala rece a amurgului, un soiu de umbră apăsătoare peste această insulă de oameni, care se hotărîseră morții, dar atunci chiar din mulțime țâșnea câte o protestare din două trei cuvinte, pătrunzător strigată, care făcea să clocotească toate piepturile într'un vuet răscolitor, și brațele să se agite în amenințări și tăgăduiri. Ladima își spuse că arareori, în clipele cele mai grele ale frontului, văzuse atâta hotărîre în fața morții. Nu fusese niciodată la o întrunire muncitorească, dar pe oamenii aceștia nu-i simțea acum altfel decât ca veniți din depărtările vederii despre lume, de totdeauna, într'un act peste care timpul nu mai putea să treacă. « Cei care se jertfesc sunt totdeauna aceiași », gândi cutremurat poetul.

Intre alții vorbi mai târziu un bărbat cu o barbă de culoarea tutunului, mare, stufoasă, cu un cap asemănător cu portretul popularizat al lui Engels. Părea, altfel, un timid, fraza îi era pedantă, cu prea multe ocoluri: « Trebue să ne păstrăm sângele rece în fața acestor provocări, care trădează spiritul de clasă, al celor care nu înțeleg să trăiască decât din exploatarea muncii altora ».

Ladima crezu că recunoaște între acești muncitori cu fețele palide, slăbite, cu ochii halucinați de imaginile întipărite pe retinele lor în această după amiază a morții, pe unii dintre lucrătorii tipografiei din pasajul Imobiliara, unde se tipărea în ultima vreme gazeta la care lucra. Un flăcău, cu fața albită ca și părul, cu ochii apropiați și buzele groase, îmbrăcat într'un palton decolorat, diformat de purtare, cu o legătură cenușie răsucită și sucită la gât, părea să fie paginatorul de noapte, un altul, cu fața lungă și fruntea boltită, foarte înalt, numai într'un pardesiu cenușiu vechiu, cu buzele arse aproape negre, părea să fie Dumitru Dumitru dela mașina Typograph. N'ar fi putut spune dacă erau ei, nu numai fiindcă în genere nu-i știa în haine de oraș, dar și pentrucă acești oameni parcă nu mai erau la fel cu ce au fost fiecare în parte, ci semănau acum mai mult unii cu alții, prin ceva care venea de dincolo de înfățișarea lor zilnică, din adâncurile nebănuite, în care oamenii, sau se deosebesc după esența lor, atunci când se aseamănă doar ilusiv, sau dimpotrivă se apropie unii de alții, când sunt din aceeaşi esență, cum se apropie razele în adâncul sferii. Incă odată, ca în toate împrejurările hotărîtoare, prezența morții provocase o alegere și Ladima avu sentimentul unei frățietăți, de dincolo de lucruri, știu că oamenii aceia nevoiaș îmbrăcați erau semenii celor mai buni din totdeauna.

Dela doi pași de treptele, de piatră tocită, de pe care privea, izbucni un țipăt desnădăjduit de femeie, ca sângele pe lângă un cuțit înfipt în inimă. Se produse o vie mișcare, vreo doi inși o sprijiniră pe brațe în timp ce mulțimea se întorcea, fără să știe despre ce e vorba, spre locul acesta. Femeia vru să se smucească încăodată printre soldați spre Teatrul Național, dar se frânse din nou, după ce șopti sufocată un nume. Avea pe ea o haină mică neagră cu guler de miel creț sein, ochii mari în cearcăne negre, părul pieptănat în două și adunat la spate, subt o basma mototolită. Un băețandru,

de șaptesprezece, optsprezece ani, care sta lângă ea, strigă în locul ei, arătând spre un muncitor ucis, dus de picioare și de mâni, de doi soldați: « Nea Petrică, bărbatul ei; se pierduseră unul de altul, dela prânz ».

Flăcăul cu părul decolorat albit, cu buzele înspumate, poate ca să ajute femeia, poate spunându-i adevărul, tăgădui că ar fi trupul soțului ei, dar băețandrul tremura tot: « E nea Petrică, uite-i bocancii... și flaneaua roșie ». Purtând picioarele celui mort, unul îndoit dela genunchi, altul aproape târît, soldatul se oprise să-și potrivească marginea căștii care-i căzuse pe ochi. Il ajunsese din urmă alt cadavru purtat.

Fu o deslănțuire fără margini, de mânie, de strigăte care se răsuceau spre cer... La izbucnirea mulțimii răspunse o nouă somație ascuțită, pătrunzătoare, de trompetă, care vestea prelung moartea. Se auziră iar strigăte: « Nu trageți fraților. Nu trageți » ...Și unii atingeau, aproape, baionetele. « Trageți... trageți... să se sfârșească odată... » strigă, dimpotrivă, un bătrân de lângă Ladima.

Un sergent, de statură măruntă, cu umerii lățiți de grosimea mantalei, spuse într'o șoaptă amărîtă: « Mă oameni buni, de ce nu vă duceți acasă, că ne nenorociți și pe noi?... » Dar o femeie interveni fluturând mâna slabă ca de bolnavă. « Nu vă gândiți că pe oamenii aceia pe care îi târîți morți, îi așteaptă copiii diseară acasă? »

Nici de data asta nu se mai trase. Pe treptele tocite, Ladima vorbind cu de unul singur, se întrebă care să fie rostul acestei mutări dintr'un loc într'altul a celor căzuți, prin fața celor împinși de armată...¡Un muncitor cu obrajii scobiți și cu barba crescută de câteva zile ca o perie, îi prinse vorbele din sbor și, mușcându-și buza de sus ca într'un control al posibilităților trupului, rosti îndârjit, cu buzele încleștate: « Ne plimbă morții pe dinainte, vor să ne sperie... Ei bine, nu ne sperie... ».

După fiecare deslănțuire urma un răstimp de acalmie, ca de respirație obosită. Invârtejirea nervoasă, tensiunea neomenoască de atâtea ore, scădea într'o sfârșeală trecătoare... Unul dintre oratori luând în revenire cuvântul, probabil ca să umple timpul, căci nu se mai vedea nicio deslegare a teribilei situații, lega obosit cu oarecare greutate frazele. Dar când dintr'un fior nou, lăuntric, el găsi o frază terminată prin propozițiunea: « Acolo în curtea aceea sunt cei mai buni dintre noi » fu ca declanșarea unui circuit electric într'un incendiu care ardea dela o vreme liniștit, care sgudui mulțimea și ridică într'o serie de explozii, încă mai năprasnice, mocneala de până atunci.

Soarele căzuse cu totul dincolo de grădina Cișmigiului, porțiunile de umbră ale străzii erau întunecate de-abinelea, când se ridică svonul ca un chiot clocotitor spre cer și zeci de mâni fâlfâiră ca niște ramuri în furtună... Din susul străzii Câmpineanu, dinspre Știrbey-Vodă, se vedea curgând spre club, ca un râu revărsat, coloana imensă, a muncitorilor dela căile ferate.

Strigătele nu mai conteneau, agitația era mai înfrigurată pe măsură ce nesfârșita coloană se tălăzuia mai mult, curgând la vale. Dar când fruntea ei fu abia trecută din dreptul Ministerului de războiu, trompetele sunară prelung;

ca fu șarjată în trap mărunt de escadroane de călăreți cu lăncile în cumpănire. In câteva clipe marea mulțime se răspândi în toate părțile, curțile căsuțelor din dosul palatului, de pe partea stângă cum vii spre Teatru, se umplură de lume care căuta adăpost. Ladima urmărea prins cu totul crâncena întorsătură...

Dar nu toți se răspândiră... Și aci rămase un miez de oameni hotărîți care se îndreptară, alegându-se necontenit dintre cai, mergând deandaratelea, spre club... Alt escadron șarjă, în pasul mărunt al cailor dinspre « Universul » pe strada Sf. Ionică. In sunetul trompetelor care somau, plutoanele de baraj, ale infanteriștilor dinspre Teatru, începură și ele să împingă apăsat, cu baionetele mulțimea spre club. Astfel, pe cele trei străzi confluente, două trei sute de oameni erau strânși din toate părțile, izolați tot mai mult, împinși simultan, de baionete și sulițe, cu încetineala neînduplecată, a mașinilor grele de strivit pietrele pe șosea, prin fața micului restaurant din colț, spre intrarea clubului ca să poată fi arestați.

Ladima rămăsese înapoi, nu mai avea în dreptul lui acum decât coloana de infanteriști cu căști de oțel și echipament de războiu. Porni îndărât spre piața pustie, aruncând o privire stânjenită ca din fugă spre mormanul de cadavre din curtea teatrului și se îndrepta năucit spre « Terasă ».

Când ajunse în dreptul pasajului, văzu lumea ieșind dela « Comedia » și resfirându-se ca un râu revărsat, pe Calea Victoriei. Circulația se și restabilise și cei ce posedau și vroiau să posede și mai mult, își duceau spre voluptate, cu dichisuri, capetele lor dulci, cu cioc și ghiare de uliu. Ladima înțelese și mai adânc în ce fel de compartimente, fără comunicare între ele, iremediabil opuse, se desfășoară istoria și se simți rătăcind între două lumi, cu un sentiment de condamnat, cu ochii arși de viziunea acestei « frumoase zile » de Decemvrie. Portița de fier era întredeschisă și poteca pietruită care ducea spre cele trei trepte dela intrare era scufundată într'o băltoacă, pe la mijloc. Terasa însăși, o vastă clădire turtită, ca o școală primară fără etaj, era alcătuită dintr'o succesiune de saloane dreptunghiulare, din ce în ce mai mari. Cele două mici din dreapta și din stânga, de cum intrai, erau « rezervate » scriitorilor și artiștilor. Fuseseră de multe ori fixate pe pânză de pictorii de frunte ai generației. Dorcea nu era aci. Nu era nici în salonul mare dreptunghiular din mijloc, unde trona de nesuportat în negura de fum de țigare un neobosit pian electric. In timpul ocupației nemțești se deschisese și salonul din fund, cel mai vast. ... Impodobit, cu oleandri, cu ficuși cât arbuștii, se vrea oarecum seră, și devenise restaurant cu muzică de dans. In această după amiază urma să fie, după cât se părea și un soiu de « ceai dansant » pentrucă o parte din mese era ocupată de tineret, iar orchestra își accorda stăruitor instrumentele... Dorcea, absent, întors în el însuși, aștepta într'un soiu de boschet de oleandri. Apropiindu-se țalul să întrebe dacă a comandat ceva, Ladima ridică spre el privirea istovită. « Da, nu e grabă... Văd că aveți dans astă seară. Nu v'au adus și la « Terasă » dintre cei uciși? ». Cel întrebat răspunse: « Mi se pare că, da... In dos, în grădină ».

CAMIL PETRESCU

MINIERII DIN FRANȚA

I

TOBELE NEGRE

Un ropot, e-un ropot de bulgări
Și nu-l poate-ascunde distanța.
Ascultă și-auzi cum răsună
Greu tobele negre din Franța.

Cu fălcile întredeschise
Răsună'nfundat. Vor sicrie.
Din gropi de cărbuni iese-o lume,
Gem tobele: Lazării'nvie!

Privește-i crescând din morminte
In mâini legănând felinare.
Cu pașii lor mișcă pământul.
Bat tobele negre mai tare.

Bat tobele negre. Furtuna
De gloanțe dă vremii o ploaie
De fier șuierând peste tobe.
Minierii trec, nu se'ncovoaie.

Ei știu drumul bine, o, noapte!
In van îi înfrunți cu ștafete
De umbră și-i sfâșii din ceață
Cu ghiarele de baionete.

Nu-i poate înfrânge nici moartea,
Nici mâna ta 'n negre inele
Ce duruie înspăimântată
Sub văluri în tobele grele.

Din sângele darnic ce curge,
Hrănește-aurora o vatră
Spre care și'ndreaptă ne'nfrânții
Tăcutul lor fluviu de piatră.

Zadarnic te zbuciumi, o, noapte,
Cu gura știrbită de stele
Și 'ncerci să-i acoperi cu bulgări
Sub ropotul tobelor grele.

Ei merg înainte spre ziua
Când palmile însângerate
Vor bate în tobe de flăcări
Sburând peste lumi liberate!

6 Nov. 1948

II

PUMNUL

Minierului Barbier, asasinat de poliţia lui Jules Moch, la puţurile Combefort-Firminy

Pe braţe de tovarăşi dus,
Priveşte şi nu vede cerul
Greoiu — un munte de cărbune —
Ca mina'n care a stat minierul.

Tot ce-a cerut era al lui,
Tot ce-a cerut o să şi fie,
Dar este încă-al unor lupi
Ce-l ţin în ghiare şi-l sfâşie.

Gândind la cel ce a căzut
Fereşte-ţi pleoapele de plâns.
Te uită: mâna nu-i întinsă!
Minierul ţine pumnul strâns.

10 Nov. 1948.

III

O MIE ŞI UNA DE NOPŢI

Vă mai zâmbesc ciorchinii copţi
Pe cer, ca 'ntr'un pahar albastru,
Tirani! Dar crâncenul dezastru
Aproape-i de-ale voastre porţi.

Pe lungi tipsii lucind ca luna,
Lângă genunchii în brocarte,
Voi strângeţi ca întotdeauna
Un pisc de-argint pătat cu moarte.

Clăi de brăţări cu ochi de mare
Vă cern lumini din mii de gene,
Cu cangea smulse, fiecare,
Fiinţelor subpământene.

Aveţi în urma voastră-o mie
De nopţi, — dar v'au rămas puţine.
Minierii'n nopţi de-o veşnicie,
Răzbind, — văd ziua care vine.

Sunt oamenii de fier ce-aşteaptă
Cu mâini tăcute care sfarmă,
Cu inima ce bate dreaptă,
Mai dârză decât glonţu' n armă.

V'au mai rămas nopţi, să le numeri
Pe-o mână, — o, tirani! Dar capul
Tresare depe-acum pe umeri.

Din mină, vă pândeşte-arapul.

29 Nov. 1948

EUGEN JEBELEANU

CATINĂ DAMNATUL

— Se 'ntunecă și luna se ridică! O, noapte, noapte, noapte!

— E timp de a ne întoarce acasă.

— Vezi, frate, ce vânăt este cerul? Vânăt precum e marea înfuriată.

— Este o părere a ta. Nicicând cerul n'a fost mai senin ca 'n astă seară.

— Cu toate acestea un stâlp de ceață mi se pune 'n față, o mână neagră mi se 'mplântă în piept, arz de un foc lăuntric.

— Ai fierbințeli, frate.

Aceste exclamații bombastice și replici pozitive se schimbau pe podul Mogoșoaei, în primăvara anului 1848, între doi tineri spre care toți trecătorii întorceau capul. E drept, aveau și pentru ce. Tinerii erau dela distanță așa de asemănători încât păreau Menechmii înșiși. Amândoi erau îmbrăcați în redingote gri foarte pe talie și purtau pe cap cilindre păroase. Gâtul le era înfășurat în cravate înalte, negre, părul le cădea pletos până peste urechi. Cel mai tânăr nu arăta a avea mai mult de 20 de ani. Câteșidoi imberbi și cu fizionomii prelunge, călcau drepți și foarte solemni, sprijinindu-se pe bastoane groase și învârtite violent ca șerpii lui Esculap, pășind în stil de paradă și cu fereală pe drugii podului, pe care câte un landou îi scutura din când în când, făcându-i să mustească de noroi. Cel mai june, văzut de aproape și atent, revela un profil virginal. Măsliniu la față, cu ochi migdalați și sprincene trase ca cu pensula, cu nasul ușor încovoiat, avea obrajii împurpurați de o roșață parcă artificială. O sudoare fină dădea frunții un lustru de sidef.

Tinerii se opriră puțin la hanul Bossel, în dreptul firmei « Stabilimentul C. A. Rosetti » și priviră vitrina adâncă, luminată cu lămpi de petrol așezate pe câte un picior subțire și înalt. O inscripție cu slovă semi-chirilică notifica domnilor clienți că ele ard cu petrol rectificat Pinolin, adus dela Viena. Vitrina era împodobită cu cele mai disparate lucruri: capele de damă, pachete de vată, butelii de șampanie, cutii cu ceaiu chinezesc și cărți franțuzești, recente și vechi, unele deschise astfel încât să li se vadă caracterele și vignetele. Se zăreau acolo 11 volume din *Les mystères de Paris* de Eugène Sue (Bruxelles, 1843—44), *L'Hermite de la Chaussée-d'Antin* par M. de Jouy, membre de

l'Académie française, în cinci volume, multe opere de Alexandru Dumas (*La reine Margot*, *Amory*, *Isabel de Bavière*). O foarte frumoasă ediție de *Oeuvres complètes* de P. J. de Béranger (Paris, Perrotin, 1834) cu cotoare de marochin roșu aurit era desfăcută în câteva locuri, lăsând să se vadă într'un volum o vignetă în taille-douce după un desen de Tony Johannot, reprezentând pe « le petit homme gris »:

Il est un petit homme
Tout habillé de gris,
Dans Paris

Cei doi se aplecară spre vitrină ca să privească mai bine și avură neplăcerea de a fi îngrămădiți din spate de alți curioși, copii, țigani și un ipochimen cu anteriu și brâu roșu prevăzut pe cap cu un fes rotund, iar pe sub nas cu două mustăți învoalte. E discutabil că acei privitori nutreau vreun interes bibliofilic, erau mai de grabă atrași de mărfurile străine și de lămpile cu petrol. Alte magazinuri și prăvălioare erau într'adevăr iluminate la geamuri cu lumânări de seu ori de ceară așezate în șiruri. O spițerie ardea lumânări de spermanțet. Ceata de privitori făcea observări cu glas tare, izbucnind în râs, iar pe fața tombaterei cu fes strălucea o veselie fără echivoc. Atenția tuturor se îndrepta mai cu seamă în spre costumele europenești ale celor doi iar un copil cu picioarele goale vru să pună mâna pe unul din bastoanele șerpuite. Menechmii, atinși în stilul lor, bătură în retragere, deși se vedea clar că avusese de gând a poposi mai mult. Unul din ei era autorul a două opere ieșite din teascurile tipografiei lui C. A. Rosetti și Vinterhalder, culegere de poezii și o piesă de teatru și ar fi voit să știe dacă s'au mai vândut câteva exemplare. Speriați trecură repede și nu fără dificultate pe partea cealaltă a uliței însă abia ajunși un strigăt îi semnală:

— Monsiu Catină, monsiu Catină, Messieurs, messieurs!

In ușa « stabilamentului » se agita un individ uscat și subțire, ras, cu o frizură ridicată într'o parte ca un toupet asimetric și care era îmbrăcat cu un frac ridicul de îngust, cu cozile aproape lineare, rămas parcă din prima revoluție franceză. Vorbea stricat românește:

— Monsiu Catină, țipă el, făcând și un semn numeric cu degetele, două, două...

Ceea ce voia să spună că vânduse două exemplare din operele tânărului. Acesta făcu un gest de blazare și de amânare, de altfel foarte la timp, pentru că o caleașcă superbă de Viena se oprise în fața magazinului cât mai aproape de ușă, spre a nu împiedeca circulația. Intr'adevăr ulița se umpluse de un șir interminabil de trăsuri și landouri și aceasta constituia dificultatea de a trece de care am pomenit mai sus. Nu se poate închipui un contrast mai izbitor între modestia podului și a dughenelor, din care cele mai solide, nu treceau de două rânduri și erau acoperite cu draniță, și somptuozitatea acestor echipaje. Câteodată vizitiii ajungeau cu sfârcul bicelor la coperișul maghernițelor.

Vehiculele erau trase de cai sdraveni și lucioși ca abanosul, aveau blazoane la portiere și erau capitonate cu atlas roșu sau albastru. Surugiii purtau costumul tradițional cu flori de găitan, dar câteodată erau înlocuiți cu vizitii în frac. Echipajele mai pretențioase dublau pe vizitiu cu un lacheu chiulotat și cu ciorapi albi pe capră sau îndărătul cupelei. Alături de trăsuri treceau din când în când cavaleri însoțitori, cu o mână pe frâu și una în șold. Intr'un colț de uliță apropiată, constituind un mic maidan se vedea un spectacol original. Câteva echipaje erau trase în jurul unei prăvălioare cu șerbeturi și înghețate. Arnăuții aduceau din dughiană la trăsuri stăpânilor și cocoanelor răcoritoare. Un boier cu antereu albastru, beniș roșu și un mare șlic mânca cu lăcomie șerbet, netezindu-și barba prolixă, în vreme ce alături de el o demoazelă cu o coafură înaltă și sugrumată în creștet gusta rar și cu vârful buzelor o înghețată de vanilie, contemplată de un june călăreț.

In caleașca oprită în fața « stabilamentului » se afla o tânără fată îmbrăcată într'o rochie cu cadrilaturi scoțiene, terminată la gât cu un guler de broderie ca pe vremea Ligii. Omul cu frac din epoca lui Robespierre îi făcu o reverență până la scara caleștei, uitând cu totul pe monsiu Catină. Dar și acesta, de pe partea cealaltă se plecă ceremonios, imitat întocmai de fratele său. Fata, care îl zărise, îi făcu un semn destul de rece cu evantaiul.

— Este Smaranda — zise tânărul Catină, către fratele său, să mergem. Arăta afectat de gestul indiferent al fetei. Porniră mai departe pe ulița Mogoșoaiei, fără a părăsi o clipă pasul mândru de paradă. Tânărul poet vorbea mereu într'un ton trist infatuat și declamator:

— O vezi, iubite frate? Ea este fiica boierului Scarlat, care m'a onorat în prietenia sa. Pentru ea am compus stihurile *La S.***:*

Căci ce-ar fi oare o liră, de n'ar avea-armonia?
Ce ar fi viața noastră, de n'ar fi veselia?
Și ce-ar fi o femee, de n'ar avea amor?

Iluzii la 19 ani! (Tânărul declama toate acestea cu o desnădejde teatrală, urmărit din ochi din când în când de câte un băiat de prăvălie sau alt pieton). Ce are să găsească fiica unui Agă la un om de treapta noastră? Nu am avere, n'am nume. Catină, nume de băcan. Dar sunt poet, numele meu poate sfâșia bezna unui asemeni comet strălucitor. Poate devin un Byron, un Lamartine, am vândut două volume de poezii. Tânărul se opri amar tocmai în dreptul unei dugheni în ușa căreia în fața unui jăratec puternic se prăjea pe o spadă de alamă bucăți de carne de berbec, sub paza unui grataragiu în costum oriental. Exaltat și fără atenție asupra prezentului poetul izbucni într'un hohot formidabil:

Ha! ha! ha! iacă un nume!... Iacă înc'o vanitate!
Omer, Dante, Byron, Hugo! un cuvânt deșert ca toate
Un accent între morminte, un sarcasm în sărbători.

După această sfidare către eternitate, tânărul își reluă mersul, urmat simetric de docilul său frate. Dacă gesticulația sa nu scandaliza pe trecători, faptul se explica foarte simplu. Tropotul cailor și rostogolirea roților echipajelor pe pod făceau un sgomot necontenit ce acoperea orice glas. Afară de aceasta pietonii erau rari, câte-o slugă, câte un negustor ambulant, adesea un păstor mânându-și caprele, un precupeț cu cobilița. Lumea bună trecea numai în trăsură ori călare. Afară de aceasta negustorii din ușa dughenelor, sau vânzătorii de pe uliță, scoteau niște strigăte asurzitoare, constând în mod obișnuind într'o cantilenă tărăgănată și convențională pentru fiece marfă. Câinii, numeroși, lătrau și ei, izbiți din când în când de pe caprele caleștilor cu bicele de către surugii. Singura anomalie ce putea intriga era împrejurarea ciudată ca doi boieri așa de gătiți să străbată ulița pe jos. Insă București, la anul 1848, era orașul tuturor paradoxelor și târgovețimea nu se mai mira de excentricitățile boierilor, socotindu-i din capul locului ca pe deasupra oricărui canon. Așa dar numai mișcarea sacerdotală a brațelor era vizibilă, recitativul fiind absorbit de sgomotele uliței.

— Smaranda nu mă iubește — continuă tânărul poet — ea nu poate cobori privirile asupra unui fiu de cafegiu. Olga, oh, Olga, candela inimii mele, ea, da, mă prețuia. Cumplitul vărsat mi-a răpit-o. Ah! e lună, ce noapte, ai dreptate, acum să fi trăit:

Albă cu ochii negri, s'o fi văzut la lună.

Câtăva vreme cei doi merseră în tăcere pocnind cu bastoanele dușumeaua uliței. In fața Bisericii albe se opriră.

— Am ajuns acasă — zise cel mai mare dintre frați cu oarecare sfială. Ca spre a deștepta din vis pe celălalt.

— Greu îmi vine, frate, a păși pragul casei noastre. Când șez în casă, s'ardică tavanul cu mine, nu mai încap. Când ies afară mă pierz printre oameni. In casă sunt prea mare, în lume prea mic. Unde este lume multă, acolo mă întâlnești și pe mine trist, gânditor și posomorît. Am să mor de urît și de desgust.

— Toate astea vor trece scumpe frate — observă cuminte celălalt. Noi avem o misie pe care trebue a o îndeplini. Cauza ne așteaptă!

— Zadarnic, obiectă tânărul poet într'un ton șoptit și mai potolit, dar cu o fizionomie damnată. — Zadarnic! Eu port din leagăn germenul malatiei fatale, agravate de doctrina lui Byron. Pentru mine nu-i fericire pe această lume, care este opera unui Demon.

— Am știre că fratele Magheru va veni.

Poetul îl privi cu oarecare interes, totuși continuă:

— Lumea aceasta e opera unui Demon. Nu vezi tu frate, ce nedreptăți? Ici ciocoiul trece în caleașcă înfășurat în blănuri, colo întemnițatul cu fiarele 'n picioare, își duce osânda. Săracul, ce-a greșit? In aste palaturi și ziduri zac

mii de păcate, iar poporul geme. Țăranului ciocoii îi iau plugul de pe arătură și boul din bătătură. Când se va deștepta oare nația și-și va croi singură legi? Până când poporul nostru va rătăci și va șovăi, precum spune profesorul Michelet?

Insoțitorul își privi fratele mai tânăr cu admirație ca unul ce se socotea mai puțin cultivat și exprimă un îndemn:

— Să luptăm pentru popor, să luptăm pentru România, așa cum ai cântat în stihuri:

Deșteaptă-te o! secol,
Mergi repede și falnic, nu sta, nu te abate!

Cași revenit deodată dintr'un delir, exaltatul răspunse în stilul cel mai simplu și mai prozaic cu putință:

— Ai dreptate, Costică, va să luptăm!

*

Intrară pe un gang într'o casă de pe ulița Mogoșoaei în rândul de jos al căreia se afla un negustor de cafele. O ușă se deschise dinspre prăvălie și un bărbat vârstnic, mustăcios, cu șorț la brâu, scoase capul confidențial.

— Ați venit? Vă așteaptă...

Dar n'apucă a sfârși. O voce feminină atroce, sfâșietoare, i-o luă înainte din capul scării de lemn nevopsit, care ducea precipitat spre catul de sus:

— Iancule, vino mai repede; unde ați fost?

Menechmii urcară scara, umili, vindecați de orice poză romantică. Sus în coridorul luminat cu o lumânare de ceară de biserică vârîtă într'un felinar îi aștepta o matroană scundă, grasă, cu un șal foarte bun turcesc pe umeri și cu părul de un negru violent prăstat cu zone albe, împărțit printr'o cărare în două sectoare. Nasul era încovoiat ca al poetului însă mai strident, cu o nuanță de armenism în toată fizionomia. Profilul tânărului efeb ședea în fața caricaturii sale. Și totuși, moralmente, junele semăna cu bărbatul de jos din coridor, a cărui blândeță o sublinia. Intre părinți era o desbinare ce făcea pe tânărul byronian să lase capul în jos de supărare. Prietenilor le pomenea de tristele, vrednicele de râs întâmplări din familie, fără a insista. Adevărul e că părinții nu-și vorbeau direct, ci prin a treia persoană, privindu-se pieziș. Cafegiul se arătă mai înțelegător la aspirațiile lui Iancu și Eliade îi spusese, trecându-i prin prăvălie: Feciorul dumitale e un geniu. Fără a ști hotărît ce înseamnă un geniu, cafegiul avea idei de stihuire și poseda într'un raft un catastif cu strofe în greaca aplă. Pe cât de apatic și taciturn în chip obișnuit, pe atât de neprevăzut de focos se arăta când se supăra sau când cădea într'o discuție despre patrie, eroism, libertate. Toate coardele eterismului vibrau încă sub șorțul său pătat de cafea.

Cei doi frați intrară într'o odaie în care îi aștepta în picioare un cadet în uniformă, cam de aceeași vârstă cu ei, însă cu o mică mustață dându-i un aer decis:

— Magheru, — îl întâmpinară cei doi.

Insă Iancu părea obosit și descurajat și se lăsa jos pe un divan lat turcesc, acoperit cu cit dând drumul cilindrului și bastonului pe dușumea. Din când în când o tuse uscată îi scutura pieptul, fața i se brobona de sudoare. Ceilalți se așezară pe câte un scaun privindu-l îngrijorați și în tăcere. Odaia era simplă. In afară de patul acoperit cu cit, se aflau câteva scaune empire și o masă rotundă de nuc, o icoană cu candelă pe peretele alb. Pe un alt perete un tablou stângaciu, dar nu fără expresie al celor doi frați cu haine nemțești ținându-se strânși unul cu brațul pe umărul celuilalt. O lumânare într'un sfeșnic de pe masă făcea să oscileze umbrele pe pereți. Intr'un colț, lângă un dulăpior cu cărți, doi saci scunzi de cafea prăjită ședeau într'un nepotrivit depozit. Tânărul poet, înțelegând rostul prezenței cadetului i-o luă înainte. Vorbea potolit și prozaic, ca și când ar fi fost în chestiune lucruri curente, deși fraza rămânea mereu incorigibil poetică. Graiul poematic devenise pentru el o a doua natură.

Să luptăm fraților, aveți dreptate, să luptăm. Să luăm fiecare o spadă spre a combate ipocrizia și pisma. Ha, ha, ha! (Hohotul său nu mai era acum actoricesc, cu cei trei ha își înăbuși o tuse ce-l strângea de gât). Să sfărâmăm scorpiile, să călcăm pe dâra de balaur. Prea bine, și apoi? Ce ne-așteaptă apoi? Moartea hâdă. Glasul nostru e un cuvânt deșert, un accent între morminte. Când auz stejarul căzând în vale trăznit de fulger, când marea vorbește înspăimântător cu cerul, când șopârla scoate capul și privește către stele, când cerul se umple noaptea de milioane de globuri, omul ni se pare un vierme târîtor. Tot ce este pe lume, oameni, dobitoace, păsări sburătoare, insecte, pește, amfibii, plante stătătoare se nasc, trăiesc, sunt, ș'apoi mor. Eu, fraților, voi muri.

— Nu se poate — zise ultimativ cadetul, ridicându-se optimist în picioare. Cine ți-a mai vârît asta în cap? Zilele acestea ai să citești proclamația cu mine în ulița Lipscanilor.

— Eu am să mor! continuă foarte liniștit tânărul poet, ținându-și capul în palme și țintând podelele. Am vărsat sânge. Ce știu aceștia (și cu mâinile arătă spre catul de jos)? Ei au pus saci cu cafea lângă dulapul unde păstrez pe divinul Byron. Cafea boabe și Childe Harold. Ha, ha, ha. Nu mai visez decât vifore și făclii bătute de vânt. Făclii, făclii, făclii, cum a zis nemuritorul Shakespeare. Aud în noapte acorduri sălbatice de lire înfiorate, păsări fâlfâinde, strigoii își cântă în odaia mea sabatul lor. Și miroase a cafea boabe prăjită. Azi dimineață s'a făcut zi albă și eu n'am închis ochii peste noapte. Gândesc la această viață efemeră și simt că sub pasu-mi e un haos.

Zicând acestea printr'un gest reflex Catină își luă cilindrul de pe podea și și-l pune pe cap, punctându-și meditațiile sinistre. Apoi deodată întrebă:

— Ce fac frații noștri căuzași. Ce hotărăște iubitul nostru Bălcescu?

Drept răspuns Magheru, apropiindu-se de el, îi pune o mână pe umeri. Al doilea frate Menechm, contempla scena în tăcere. El era o ca o umbră a celui dintâi, lipsită de duh propriu, un interlocutor prin tăcere. Poetul îl lua cu sine ca să nu se simtă singur.

— Nu vei muri, frate Catină. Avem de lucru. Timpul mântuirii noastre a sosit; poporul român se deşteaptă la glasul trâmbiţei îngerului mântuirii — libertate vouă. Am fost la Eliad la tipografie şi am prins câteva şire din proclamaţie. Mâine se va citi la...

Aici cadetul, grijuliu de respectarea secretului conspiraţiei se opri, merse la uşă, o deschise şi o reînchise, trecu la fereastră, apoi revenind încredinţă taina suflând ceva în urechea poetului iar după aceea informă în acelaşi chip pe fratele său.

— Prin urmare nu-i vreme de a boli, iubite Catină, nu-i timp de murit. Tu singur mi-ai zis: « Cine nu se coboară în popul, nu face parte în naţie, nu e Român ». Să ceri bătrânului « uh ghiuden şi doi cârnaţi », după consemn. « Pruncul » e pe cale a se naşte.

— Iar biată maică-sa — continuă tânărul poet — a suferit mult până l-a zămislit. Suferinţa matureşte pe om înainte de vârstă legiuită şi eu mă simt bărbat. Voiu sta în picioare pe stâncă, luând pildă dela Byron şi dela Napoleon. Unul, general, a înconjurat globul făcând expediţii în marşuri silite, celălalt a uimit lumea cu melodii. Poate că din cugetările sublime de idealitate vor rămâne câteva urme pentru viitorime.

Toată această vorbire extravagantă în orice altă împrejurare, nu surprindea de loc pe ascultători şi câteşi trei simţeau că acesta e limbajul potrivit momentului. Poetul se ridică de pe divan şi mergând la dulap, scoase un manuscris.

— In aşteptarea zilei celei măreţe am compus un marş revoluţionar — zise el. — Ascultaţi! — Şi începu a declama furtunos cu o mână în aer ca Rouget de Lisle, şi din toată vibraţia coardelor vocale, întrerupt o singură dată de un ecou de jos, de glasul strident al mamei sale care striga: Iancule, de ce ţipi acolo:

Aideţi fraţi într'o unire
Ţara noastră e 'n peire
Aste ziduri şi palate
Unde zac mii de păcate
Aideţi a le dărâma.

N'auziţi în piaţă larmă?
Daţi năvală 'n mâini cu armă:
Că soldatul ne ajunge
Baioneta ne împunge
Daţi, de-o vrea şi el să dea...

Fraţilor, să n'aveţi milă,
Daţi în cei ce vă fac silă,
Vă iau plugul, arătură,
Boul chiar din bătătură
Pare'ar fi un drept al lor...

Şi citi astfel până la sfârşit, înnecându-se cu ultimul vers într'o tuse, violentă, convulsivă. Apoi deodată păli, duse repede batista la gură, o privi şi spunând « sânge » se prăbuşi pe pat, plângând cu sughiţuri ca un copil.

Cadetul se plimbă puţin prin odaie, apoi merse la fereastră şi o deschise. Sgomotele de trăsură de pe uliţi se potolise, fiind târziu, se auzeau numai risipite lătrături de câini. Era o noapte de Iunie sclipitoare de stele. Fratele Constantin tăie mucul lumânării de pe masă. Magheru se întoarse, trase scaunul lângă divan şi vorbi astfel:

— Frate pentru ce te sperii de puţin sânge? (Intre timp trăsese din mâna tânărului batista roşie ca un mic drapel). Sângele acesta vine din prea marea noastră putere de voinţă, din inima noastră bătută de patimi generoase. Dintre toate colorile roşul este semnul luptei, cauza noastră e a roşului. In luptă, pieptul tău se va întări şi vei trăi sănătos. Şi eu am avut de aceste.

Catină încetase de a se mai lamenta, se întoarse extraordinar de palid şi senin şi zise zâmbitor:

— Vă făgăduesc că voi trăi. Dar când va fi să mor să nu fiu înmormântat la Biserica albă, albul mi s'a părut totdeauna trist, ci lângă biserica roşie, a Creţulescului, aprinsă ca şi duhul meu.

*

Două zile Catină stătu liniştit în pat, după sfatul amicului său. După aceea, în ziua de 11 Iunie merse pe uliţa Lipscanilor în răspântia dela Sf. Gheorghe, şi acolo urcat pe o masă citi cu glasul său cel mai solemn şi mai grav în faţa patrioţilor vestita proclamaţie: « Fraţilor, timpul mântuirii noastre a venit... ». Cu cât citea braţul său drept se întindea mai sacerdotal asupra adunării şi mâna desfăşură involuntar şi ca şi simbolic, o batistă din nou înflăcărată de cel mai frumos roşu *).

G. CĂLINESCU

*) Replicele lui Catină sunt în cea mai mare parte compilate din elemente autentice, într'o intenţie de vignetă în tehnica lui C. Negruzzi, din *D. Scavinski*.

PROBA DE FOC

Proba de foc din arta creatoare,
plămada vie din pământul surd,
cu svâcnetul din marea luptă, iscat în legitimă apărare,
în contra legilor nedrepte din petrecutul timp absurd,
cu robul ridicat prin carte pe două zdravene picioare,
cu Bonciu foarte mic în mâna străpungătorului de stâncă,
citind în palma colosală de uriaș, în luptă încă —
proba de foc din drumul nou spre creasta
de unde fulger azi întâia oare,
va trebui să scapere scânteile în cartea asta,
din buzduganul asvârlit spre cei ce 'nfruntă lumea muncitoare.

Robul de ieri, deștelenit din plagă,
trecut prin zid de negre închisori,
retează noduri putrede când pârâie planeta 'ntreagă
și zburdă nechezând prin stepa cu herghelia mânjilor ușori,
ca să străbată drumul orișicum,
urnit acum de pretutindeni prin umbrele perdelelor de fum.
Cu șleaul rupt din lumea veche în care robul se topește,
îmi face semn din mijlocul giganților din care crește:
« Incalecă », îmi strigă dânsul din tabăra cu steag la drum,
« englezul trâmbiță războiul, America se pregătește ».

« Indată vin », răspund, « îndată, — să-mi pregătesc harnașamentul,
vreau să te 'ntâmpin pe-armăsarul murg,
în ceasul împlinirii noastre, în care timpu-i marele chirurg,
prin iureșul ce-mi arde testamentul.
Sunt pregătit să ne 'ntâlnim prin cel mai năzdrăvan amurg,
să-mi pun la brâu condeiele, cu versul meu să sparg cimentul
și să țâșnim dreptatea nouă din roadele 'mplinirilor ce curg,
să ridicăm din truda noastră, adevărat și falnic, monumentul ».

« Pe cripta cărților mânjite cu cel ce-am fost, depun o floare
și trag vârtos cu bidineaua un interval, — să sui și să cobor,
să fiu condeiul, șaiba, bolțul, sau nitul ciocănit lângă motor.
Vreau să mă 'nveți abecedarul, cu bunătate, cu răbdare,
și să mă torn cum lunecă uleiul gros în rezervor,
să mă oprești, tovărășește, atunci când mă afund într'o eroare,
sau când condeiul beat și singur, mai galopează la 'ntâmplare,
pe trambulina prelungită din cerul zugrăvit sonor.
Căci numai pentru tine-i scrisă, prietene, această carte,
prin care vreau să fiu folositor,
să merg, îndrăgostit de oameni, în luptă, împreună, mai departe ».

URAGANUL

Adu-ți aminte om buimac de noaptea'n care clănțăneai din dinți,
de păsărelele lipite pe zidurile negre, pe ciment,
când miorlăiau obuzele și alergai pe străzi ca scos din minți,
prin șuierul curentului, în panica din plin bombardament.

Să-ți amintești întotdeauna de zilele de groază și de post,
de marele incendiu, de groapa cu moloz și cărămidă,
de aierul clocit și umed pe care-l suportai în adăpost,
de zumzetul motoarelor și de piloți veniți să te ucidă.

Cu mădularele trudite, cu nervii slabi, atunci când te trezeai,
adu-ți aminte cum treceai prin negrul coridor spre scara mare,
și sprijineai din treaptă'n treaptă spre pivnița de mucegai,
bolnava ta tovarășe, când moartea ei rânjea triumfătoare.

Nici targa, nici locomotiva încălecată pe-un vagon ce arde,
să nu le uiți tovarășe, rămas de-atunci înspăimântat, buimac —
masacrul colectiv, lumina ecliptică din noaptea cu petarde
și cimitirul scormonit de bombele nocturnului atac.

Mormântul mutilat părea măseaua spartă'n două, strâmbă
și te-afundai alunecând cu glezna'n hârca din pământul gras! —
Adu-ți aminte om buimac, că nebunia scârțâia din drâmbă,
când Moartea răpăia din tobă la sferturi și la jumătăți de ceas.

Reamintește-ți catastrofa și fulgeră-ți mânia peste țări,
oprește suprafortăreața și clocotul de lavă din vulcane,
și luptă să împlânți drapelul, cu fâlfâit gigant din zări în zări, —
s'audă lumea planetară un clinchet nou și vesel din ciocane.

COLABORARE LA JURNAL DE PERETE

America și Anglie, svârliți trecutul putred peste bord!
Oameni ai muncii, strângeți mâna! Să facem puntea brațelor întinse!
Cunoaștem grevele din Londra și din America de nord,
ele sunt vechi și tot mai mult aprinse,
căci măcinați popoarele prin speculă și capital-record,
când e nevoie să'nțelegeți că apa nu se mai întoarce,
că bulevardul nu-i zidit să fie stăpânit de-un lord,
și muncitorul nu-i lămâia care se-aruncă după ce se stoarce!

E prea puțin să fii poet, când proletarul trage-o spadă,
să plămădească lumea dreaptă, cu brațe de oțel, pe baricadă.
— Ioane pregătește-ți ranga! Englezul vrea să te răstoarne!
Plimbă-i sub nas un pumn de fontă, apucă zdravăn taurul de coarne!
și frânge-l de grumaji, c'altminteri îți varsă dânsul măruntaiele!
Retează-i beregățile, de-o vrea ca să ne'mpungă — taie-le!
E lupta pentru libertate, când clopotele, dincolo de dom,
răsună clar că amândoi suntem un gând, o luptă și un om.

Mult dincolo de mări și țări, de nesfârșite oceane,
se prăvălește-o lume'n China și'n « Noul Continent », Ioane.
E lupta desrobirii noastre, prin munca oamenilor noui,
cu muncitori de pretutindeni în contra crimei grele de război.
America se opintește la pârghia de lut din dreapta,—
salvarea ta-i în luptă dârză, izbânda luptei tale-i FAPTA!
Să trageți fraților odgonul din stânga voastră cât puteți,
la rând cu toți flăcăii lumii, pe drumul Revoluției, băieți.

Prin nemaipomenite încleștări voi pregătiți
măsura dreaptă la cântarele minciunii, răsturnată de popoare.
Cine slăbește-odgonul meu rămâne frânt și până mâine moare
pe drumul greu, dar singurul adevărat — voi știți!

Trosnesc sinistru scânduri vechi, s'a prăbușit molozul din tavan,
cutremurul desprinde-acum și bârnele din dormitorul Papei.
Țâșnesc scântei din șandramale și spumegă torentul apei
rostogolit din lumea noastră, necruțător, spre Vatican!

Treceți la rând flăcăilor la treaba care merge strună
și veți deschide drumuri largi cu timp prielnic pentru ziua bună,
cu zâmbet de tovărășie trimis spre voi de dincolo de țară,
cu pâinea caldă din cuptoare, cu loc pentru condei și călimară,
cu vorbe binefăcătoare, blajine, pentru suflete și trup —
să tragem de otgonul stâng, flăcăilor, ooorupp — ooorupp!

SATANA GALBENĂ

Satana galbenă cu laba pe stiva drugilor de aur,
împresurată, strânsă'n chingă de muncitorul conștient,
va fi trântită'n subterană prin marea poartă de tezaur,
să zacă 'n camera blindată, cu broasca 'nchisă de curent.

Satana galbenă asvârle cascada blondă, — banul plânge
pe marmura ghișeelor din Englitera și din Franța...
Un miligram de aur costă un centimetru cub de sânge —
America, e timp să judeci. Să nu te piardă cutezanța!

Se vede că n'au fost destule războaiele de până'acum,
dacă metalul prețuiește mai mult decât un om și-o floare.
Sau... omul nu-i decât piticul care-ți încurcă pașii'n drum?
Satană galbenă hrănită din munca lumii proletare!

Noi pace vrem, dar blestemata descoperire, aurul,
satanica-ți putere falsă, la pândă stă să se repeadă.
De astădată, muncitorii vor ciopârți balaurul — !
Trăiască lumea muncitoare... Poporul tot, — pe baricadă!

RĂSCOALA DIN BERLIN

S'au scurs de-atunci treizeci de ierni. Trec anii.
Tramvaiul nimerit de-o bombă'n plin,
stă răsturnat și strâmb pe « Tauentin »,
când din ferești se-aruncă bolovanii.

Șrapnel fuzant țâșnind în evantai,
cad muncitori însângerați de-amurgul
ce'nvăluie treptat Charlottenburgul,
cu marș la trap și nechezat de cai.

Văd sânge generos de muncitor,
prelins pe-asfalt, stropit dinspre fereastră.
E lupta pentru desrobirea noastră,
din « Friedenau » spre « Brandenburger-Tor ».

Trei escadroane de ulani în tropot,
prin strada Grenadirilor se scurg,
aud ce spune Rosa Luxemburg,
cu glasul ferm, răsunător de clopot.

. . . Un pumn trântit de-un caporal dement,
apoi, înghesuită 'ntr'o trăsură,
un pat de pușcă'n piept, căluș în gură —
capac de fontă se ridică lent

și-au dispărut cu Rosa'ntr'un canal,
umbrela-i lungă, geanta mult prea mare,
se cântă marșul lumei proletare,
aud o salvă trasă'n arsenal.

Descoperit salut înspre Berlin.
Văd podul peste Spree. Martira este
mai vie'n steagul roșu de pe creste
și glasul ei vibrează tot mai plin.

MAREA NEAGRĂ

. . . . « Chiar și visătorul incurabil, va trăi atunci la malul mării, în casa hrăpărețului, căci lacomul va fi silit să renunțe la prisos. El nu va mai avea patruzeci de pâini pe fiecare zi, în timp ce patruzeci de flămânziți aleargă zadarnic după o singură pâine ».

(Din volumul *Bagaj*, — 1945)

Trebuie să mai vorbesc despre mare, fraților —
Marea Neagră nu mai este slujnica piraților,
— azi e-a lumii muncitoare, este-a noastră,
necăjită, calmă sau albastră.

Anul ăsta, dragii mei, n'am văzut cum trec spre plaje,
moșierii cu palate și cu guși în trei etaje, —
oamenii de muncă, din uzine,
forfotesc prin vile și cantine.

Marea Neagră, cât se vede, anul ăsta iarăși e
o poveste nesfârșită, de tumult, tovarășe —
mă simt bine-amestecat în mare,
— printre picături în frământare.

Dar puterea luptei noastre cred că nu se-aseamănă,
deși truda Mării Negre parcă-mi este geamănă :
Noi străpungem stânci în lumea asta,
Marea Neagră bate numai coasta . . .

PEISAJ MARIN

S'au întâlnit pe drumul dinspre târle,
un cioplitor de trepte și-un artist.
Prin pulbere alunecau șopârle,
departe, jos — talazuri de-ametist.

Din răsărit veneau prin briza lină,
escadrele pe 'nspumegatul spic,
suia un cântec nou dinspre uzină
printre coline'n smalț de mozaic.

Se răspândeau neliniști din senin,
în lumea descompusă și funebră,
țâșneau din mare pântec de delfin,
din abur alb, halucinantă febră.

Când ancorase 'n portul ruginiu
yacht legănat pe-oglinzi cu țărmul ocru,
tot aurul din putred-vișiniu,
s'a spart în bronz și'n galben mediocru.

Agate'n val săltau prin roșu plin,
dans despletit, sclipiri ca din pumnale,
oprite brusc la semn ca din senin —
zic bună dimineață 'mpurpurată cale!

Alb, soarele stropea pe val scântei,
să-și fluture prin vâlvătăi perdeaua —
Să tragem dunga mării frații mei,
albastră, grasă, plină-i bidineaua!

Prin flamuri roșii, sprinten și ușor,
trecea o navă potrivindu-și mersul
cu prora'n față, către cioplitor
și către cel ce toarnă'n forme versul.

Tovarășul pietrar scrutase zarea,
artistul scăpăra poemul rond,
când auziră amândoi chemarea
de dincolo de orizontul blond.

Spunea cu mâna streașină la frunte,
că vântul roșu suflă dinspre Don
și că dreptatea'n valul cât un munte,
rostogolește pacea spre ponton.

Priveau spre țărm. Jos se-opinteau pescarii,
trăgând frânghii din mare către pod,
se svârcoleau scrumbiile, lufarii,
cu guri căscate'n freamăt de năvod.

Zbor alb, trasat rotund de pescăruși,
încondeia văzduh'n sărbătoare,
din larg veneau corăbierii ruși,
cu grași rechini din marea vânătoare.

STATUIA

Intâiul prinţ din dinastie,
satrapul teuton trufaş,
muri străin de poezie,
dar cu statuie în oraş.

Când a sosit în diligenţa
cu şase cai şi surugiu,
întâmpinase providenţa
cu-arătătorul la chipiu...

S'a spulberat de-acum şi mitul
statuiei de pe piedestal, —
ea dacă-şi merită sfârşitul,
îmi pare foarte rău de cal ...

Un armăsar ca din poveste
turnat din bronz a fost, — pe care
aş fi dorit să-l ştiu că este
cu şeaua liberă 'n spinare.

Veac nou a sfărâmat grotesca
figură, mincinosul crez, —
păcat de cal, desprins din fresca
puternicului Velasquez...

Un tânăr muncitor, călare,
aştept să 'nalţe 'n pumnul stâng,
măreţul răsărit de soare,
cu frâul liber pe oblânc.

H. BONCIU

SUPRAOMUL

— Fragment — [1]

Seara cobora cu ghimpi de raze roşcate deasupra lagărului. In sicriele suprapuse, moartea îşi preludia stăpânirea. Scheletele încă nu se grăbeau să-şi deschidă nasturii coastelor, nici să-şi desfacă şireturile gleznelor şi se mai plimbau cu frunţile întrebătoare: despre dragoste, despre libertate şi despre om. Sub pielea subţiată a trupului, era acum loc pentru mai multe aventuri interioare. Grăsimile se topiseră odată cu seul gălbicios al trecutului. Cârceii delicaţi ai muşchilor se agăţau de fiece clipă prezentă. Pe drumurile şi podurile oaselor se auzeau paşii călătorului tainic şi neliniştit. Răsunau sunete insinuante de caverne mucede, sgomote de arbori prăbuşiţi de furtuni, ecouri de temple în ruină, ropote de copite pe pietriş şi melodii de suflete difuze, cu rare accente de strigăt sfâşiat. In cranii se ascundeau rachete, pentru spaţii fără garduri şi fără acoperiş şi rar, câte una răbufnea din pupile, până dincolo de lagăr, undeva... Atunci, sgomotele oaselor încetau, călătorul tainic privea senin prin orbitele mari şi mişcările îi deveneau mai libere ca oricând. Buzele vinete se înroşeau de silabele proaspete ale sentimentelor, se umezeau de dragoste nouă şi înfierbântau cuvinte de libertate. Craniile se transfigurau în capete de om...

Din fundul sălii, întrebările se întorceau fără răspunsuri.

De mai bine de o oră, asaltul împotriva «sfinxului» prizonier nu mai slăbea. Cei strânşi în jurul lui nu-şi pierdeau răbdarea.

Unul, cu degetele mânei drepte ciuntite într'un accident de muncă, nu se mai putu stăpâni. Infipse ciotul urît de carne în pieptul celui înghesuit în pat şi-l somă:

— Să ne răspunzi imediat dacă numai cu voinţa putem obţine libertatea. Adică, să nu mai fie nici lagăr, nici exploatare, nici sluţenie. Să te auzim!

Cel întrebat clătină din cap cu un zâmbet superior şi îngână câteva cuvinte. Strânse cartea voluminoasă sub un braţ şi rezemându-se pe celălalt, privi departe.

---

[1] Din romanul «*Evadare*», în curs de apariţie la Editura de Stat.

Ciungul urcă cu furie un picior pe marginea patului. Zâmbetul celui căruia se adresase îl supără. Vorbi tare:

— Bine, să spunem că, întru cât te privește, ai dreptate. Sunt convins că nu-ți prea place lagărul. Nici tovărășia noastră. (Câțiva râseră, amuzați). Atunci de ce nu-ți pui filosofia în aplicare? Zici: « Vreau, mâine dimineață, să părăsesc lagărul! O iau prin poartă, urc în primul autobuz și ajung la Paris! ». Sau poate că voința ta e aceeași cu a nemților, — de a rămânea cu noi? In cazul acesta, filozofia ta e valabilă, ea fiind verificată de realitate. Spune, ca să știm dacă ne ești cu adevărat tovarăș: vrei să rămâi cu noi?

Nu răspunse. Își păstra tot timpul un calm îngândurat, de sfinx impasibil, în fața atacurilor prostimei. Inchise ochii în semn că-i obosit și că dorește să fie lăsat în pace.

— Acum « vrea » să doarmă, — zise unul, cu vocea voit solemnă.

— Trebue să « vrea » să facă pipi înainte de culcare, — zise un altul exagerând gravitatea vocii celuilalt.

— Domnule profesor, dispuneți liber de « voința » voastră, — declamă un al treilea și se îndepărtă cu pași ceremonioși.

Fu urmat de ceilalți, spre paturile lor.

Deținuții sălii 24 fuseseră complet desamăgiți. Profesor de filosofie!... Cu câtă dragoste învăluiseră, în urmă cu câteva săptămâni, pe cel pe care acum îl zeflemiseau! Ii îndurera arestarea acestuia și totodată se bucurau. Un profesor în mijlocul lor putea însemna deschiderea unui drum spre libertate. Mai ales că era unul de filosofie, dela Sorbona. Sor-bo-na! Dela acesta, gândeau toți, vor afla multe.

Cauzele adânci ale libertății pierdute, și cum putea fi recăpătată această libertate, îi turmenta mereu. Poate că gândurile lor, până la intrarea în lagăr, au fost greșite. Altfel, n'ar fi ajuns aici. De aceea, de două săptămâni îl asaltau cu întrebări. In primele zile îl îngrijiseră cu o deosebită dragoste. Ii făcuseră rost să doarmă singur într'un pat. Ii aduceau apă și unii îi mai ofereau și din rația lor de pâine. De, nu sunt mulți gânditori și foamea slăbește capul, memoria.

Răspunsurile pe care le primeau însă, nu-i mulțumeau. Ci-că cu « voința » se poate obține totul. Bine, care om nu « vrea » să fie fericit, adică să fie liber, ca să muncească și să iubească? Cine « vrea » războiul, lagărul, crima? Poate că aceștia își ascund gândurile. Ei nu sunt filosofi. Dar, barem atâta să le răspundă: cum e cu libertatea?

Nemulțumirile creșteau în măsura în care profesorul devenea tot mai tăcut. Unii începuseră să-l ignore; dar cei mai mulți, posedați de apriga dorință a libertății, nu-l lăsau în pace. Intrebările lor deveniseră ironice, și câteodată, violente. Realitatea în care trăiau nu putea fi mobilată cu « sfincși », ci numai cu oameni vii, părtași ai acestei realități. De aceea, atitudinea față de « sfinx » devenise crudă...

Profesorul Jean Valpin rămase mai departe în aceeași « poziție transcendentă », până ce grupul se împrăștie. Aruncă o privire grijulie asupra cărții.

Desfăcu cu unghia încovoiată și garnisită cu negru o pagină și apoi o netezi cu gânduri grele. Mângâie copertele. O ediție de lux: « *Voința de putere* », de Nietzsche. Clătină din cap, mulțumit că nu i-au smuls-o.

Cartea aceasta era una cu posesorul ei. Era pentru dânsul bibliotecă, catedră și coloană vertebrală. La perchiziția obișnuită la intrarea în lagăr a reușit s'o strecoare pe sub nasul, pe jumătate ascuns sub cască, al santinelei germane.

De atunci, în fiece zi o citea, făcând comentarii mute. Se plimba cu ea la subțioară, recapitulând în gând ultima lectură, mânca cu ea pe genunchi, dormea cu ea. Alături de ea se simțea mai puternic. Ca la catedra sorboniană, dela înălțimea căreia preda filosofia greacă și germană.

Intr'adevăr, ce-ar fi fost el fără Nietzsche? Hotărît, mult mai puțin decât un supraom.

Era mic de statură, cât un neg desvoltat fantastic, pe care crescuse un altul, mai mic, în formă de spinare țuguiată. Picioarele țâșneau direct din ultima coastă și căpătau genunchi aproape de pământ. Pantalonii își târau manșetele roase, cu clopoței de noroiu uscat, făcând să apară și să dispară într'un hocus-pocus neîncetat ghetuțele cu elastic înverzit. Haina, în care puteau intra trei copii, ajungea până la genunchii unui om de statură normală. Marginea ei era tivită cu o panglică strălucitoare de grăsime, de care atârnau ciucuri și franjuri de satin. In buzunare băgase pâine, hârtii, bucăți de ziar (tăiate simetric pentru nevoile oamenilor de rând) și un capăt de creion ascuțit la amândouă extremitățile: unul pentru citate, — partea groasă; celălalt capăt, mai bine ascuțit, pentru comentarii. Palmele late și tăbăcite cu solzi galbeni, prinse cu ațe și sfori din vine violete, prelungeau de zece ori două falange făcute din bomboane de zahăr ars, — a treia serie de falange fiind înlocuită, ca o măsură de prevedere a naturii, de unghii roz, rotunde. Brațe, — probabil nu avea. Mânecile se îndoiau și se răsuceau la orice înălțime și de multe ori se adunau în omoplați. Nici gât nu avea. Numai un măr-al-lui-Adam, imens, cât o mostră de la o expoziție internațională de pomicultură. Chipul nu avea barbă, nici mustață. Avea în schimb o buză inferioară înnapoia căreia era înfipt un dinte lat; avea și buza de sus, sprijinită de doi canini aurii și, drept în mijlocul amândorora, câțiva peri cenușii. Aceștia anunțau cu spirituală finețe nasul. Ceea ce ne-am fi putut aștepta să aibă pe acest organ de investigații filosofice... nu avea. Nici cel mai mărunt neg. In schimb, ca o distincție a unei olfactivități ce nu gustă orice mires, avea o singură nară mare, ovală, înaripată. Cealaltă se terciuise, într'un refuz permanent. Spinarea nasului reproducea în miniatură pe cea a trupului. Puțin mai mare, ar fi fost prea grea pentru menținerea capului în echilibru. Purta, cu un efort de martir, obișnuit cu suferința, două perechi de ochelari. Priviți direct, ochii erau mici și rotunzi, ca niște vârfuri de țurțuri în ceață. Văzuți din profil, ochii se lungeau oval pe primele lentile, mai subțiri, și conic pe cele suprapuse. Avea deci, socotind și pe cei veritabili, trei perechi de ochi. Privirea

tuturor celor şase ochi, însă, era aceeaşi, calmă, superioară. Fruntea preciza şi mai mult această superioritate. Ea cuprindea întregul craniu şi s'ar fi întins mai departe, dacă urechile sale uriaşe nu ar fi împiedicat-o. Sbârciturile transversale, subţiate spre tâmple, dădeau totuşi iluzia prelungirii în infinit.

Profesorul Jean Valpin băgă « *Voinţa de putere* » la căpătâiu, sub rogojină, şi începu să se pregătească pentru culcare. Scoase de sub pat un sac şi-l puse cu grijă pe pat. Desfăcu sfoara dela deschizătură, o înfăşură ghemotoc şi o băgă în buzunar. Mai întâiu scoase o umbrelă uriaşă şi o agăţă de marginea patului dela etaj. Apoi, o pereche de pantaloni. Ii trase cu încetineală peste cei îmbrăcaţi, lăsându-i descheiaţi în faţă. De altfel, nici nu aveau nasturi. Mai trase din sac o altă pereche de pantaloni, negri, de frac, şi-şi strecură picioarele într'înşii. Şi, cu gesturi misterioase de scamator, îşi trecu pe deasupra, o a patra pereche, — cafenii, cadrilaţi cu verde. Căpătase astfel o burtă de broască uriaşă, răsturnată. După aceea, cu aceleaşi mişcări misterioase, scoase o haină. O îmbrăcă şi-i ridică gulerul. Labele dispărură pe jumătate în mâneci. Urmară alte trei haine, puse, fiecare, peste celelalte, având grijă ca gulerele să fie ridicate toate. Din întreaga făptură vie mai rămăseseră vizibili numai ochelarii şi unghiile. Se învârti de câteva ori, ca masa stofelor să i se lipească bine de trup. Mai scoase afară din sac un halat roşu de baie şi-l puse şi pe acesta, cu o mândrie elegantă. Apoi se rostogoli în pat, ca un balot de stofe vechi. Părea că stă pe pat, în picioare, din pricina grosimii trupului, care-i întrecea acum lungimea. Făcu un ultim efort şi apucă umbrela. O desfăcu cu un aer de ceremonial şi, băgându-i mânerul într'un buzunar al ultimei haine, strecură capul dedesubt. După câteva minute, cu urechia pe rogojină, în dreptul cărţii lui Nietzsche, adormi...

ALEXANDRU JAR

B A L T A

Coclită între şesuri de calcar
şi svonul Bărăganului, de humă,
trăeşte balta somnu-i secular,
plutind sălbătecia, ca o spumă.

Cât stăpânim un fluviu unduios
şi-l străjuim cu cheiuri pietruite,
ţinutul bălţii mâinilor ni-i scos,
măreţ şi dârz, pe căi neprăfuite.

Păduri de trestii, ascuţite'n vânt,
se nasc şi mor, în soare şi viforniţi,
ca taina apei s'o păstreze sfânt,
mătasa broaştei pune groase botniţi.

Arar se rătăceşte glas de om,
pescari bărboşi, cu lotca, după peşte,
şi în hăţişul crud de stuh şi pomi,
ca'n equator priveliştea dospeşte.

Bătrâne sălcii, putred luminând,
pământuri vii tocmesc, din crengi răsleţe,
şi nuferi calmi adună, din afund,
mocirlele resfrânte'n frumuseţe.

Cine-s stăpâni aici? Solemnii crapi,
sau şerpii călători după căldură?
O vâslă neatentă dacă scapi,
te-ai şi pierdut, pe-un prag de viitură.

Ca'n erele trecute de demult,
în fiecare zi se nasc ostroave,
în locul unde ieri era tumult,
se'ntind acum nisipuri noi și grave.

Când zile'ntregi sugi trâmbele de nori,
când trestiile, toamna, ard uscate,
când îți asmuți curenți-amețitori,
când blana gheții ți-o aștemi în spate,

în bogății puternic și sgârcit,
ești mândru, nepătruns, ținut al bălții,
pândit de oameni, dar nebiruit,
stai ca un semn de întrebare-al hărții.

Cotlanelor cu izmă și noroi,
le-au dat destul ocol, ne'ndemânatec, —
poporul își despică drumuri noi
și-i timpul să te luăm, la rând, ostatec.

Se-afundă peștii, molcomi, la iernat,
sticlesc, sub luna toamnei, reci privaluri,
dar undeva creioanele se sbat
să rânduiască forfota din valuri.

Incet de coace planul de asalt,
compasul pipăie terenuri joase.
Da, vom atinge malul celălalt,
trecând biruitori peste atlase.

Canal după canal, istm după istm
am socotit, — unealtă cu unealtă,
să prindem balta în același ritm
în care țara toată astăzi saltă.

Scurmând nămolul greu, tentacular,
curând vor scotoci dragile dârze,
se vor alinia la stăvilar
întinderi mlăștinoase și ursuze.

Pontoane noi pe țărmuri s'or ivi,
sirene alungi vor împleti văzduhul,
nu toamna'n limbi de flăcări va cosi,
ci fabrici de hârtie-o smulge stuhul.

Prea mult năvodul vechi și destrămat
a răscolit străfundurile-amarnic, —
torentul de argint cărnos, vânat,
să-l răspândim, ca un tezaur darnic...

*

Coclită între șesuri de calcar
și svonul bărăganului, de humă,
trăește balta somnu-i secular,
plutind sălbătecia, ca o spumă.

Noembre. Țipă-un pescăruș stingher
și șerpii dorm sub salcia cojită.
Se pregătește balta iar de ger —
Noi pregătim unealta ascuțită.

MIHU DRAGOMIR

CÂNTEC DE CRĂCIUN

In ziua de 21 Noembrie, în satul Damaschinia din Grecia, trupele monarho-fasciste au măcelărit familia micului Hrîstos Tsoni.

Hrîstos astăzi nu mai are
nici un staul la născare,
nici un scutec; nici ţipenie
nu mai vine cu smerenie.
Muma naşte în pădure.
Tatăl, — capul sub secure.
Fratele, din cer senin
muşcă, spânzurat de-un pin.
Muma plânge, muma moare.
Hrîstos nici pe ea n'o are.
Cine-grija să i-o poarte?
Ici prăpăd, ici numai moarte.
Cin' să-l legene, să-i cânte?
Lângă el, muma pământ e.

In desiş ea îl ascunse,
înfăşat numai în frunze,
şi-i îngână: Hrîstos, nani,
au să vie partizanii.
Te-or lua, te-or legăna,
ca să-mi curme lacrima.
Inima cu ei sălta-va:
ici cei liberi, colo pleava.
Hrîstos, tu cu ei vei creşte,
liber vei grăi greceşte.
Nani, nani, Hrîstos, nani,
au să vie, partizanii...
....

Perşii vrutu-te-au ca rob?!
Seacă marea c'un hârzob!
Turcii, veacuri lungi, calvar.
...Dat de-a dura icusar...
Au vrut nemţii să te frângă,
ţeasta li s'a spart de stâncă.
Nani, nani, Hrîstos nani,
au să vie, partizanii...

Marcos spune, Marcos ştie:
jos toţi Grecii cu simbrie!
Şi din sate şi vâlcele,
cadă orice steag cu stele.
In Atena 'n zori de pară,
Ţaldaris, năpârca, piară!
Nani, nani, Hrîstos nani,
au să vie, partizani...

VERONICA PORUMBACU

ALEXANDRU PUŞKIN

EVGHÈNII ONÈGHIN

ROMAN IN VERSURI

(fragment)

> Pétri de vanité il avait encore plus de cette espèce d'orgueil, qui fait avouer avec la même indifférence les bonnes comme les mauvaises actions, suite d'un sentiment de superiorité, peut-être imaginaire.
>
> Tiré d'une lettre particulière [1]).

Nu am de gând trufaşa lume
S'o delectez cu-atracţii mici:
Aş vrea să vă prezint, anume,
Un dar mai demn de voi, amici.
Vibrând de suflet, măreţie,
De visuri sacre 'nfiripate,
De poezie clară, vie,
De cuget nalt şi simplitate.
Primiţi cu braţe amicale
Aceste 'mpestriţate pagini,
Hazlii şi jalnice imagini,
Stări din popor, zări ideale,
Rod efemer de desfătări,
De insomnii, dulci inspiraţii,
Din ani necopţi, grei de 'ncercări,
Reci ale minţii observaţii
Şi-a inimii triste 'nsemnări.

[1]) Pătruns până în adânc de deşertăciune, avea încă şi mai mult acea speţă de trufie, care face pe om să mărturisească cu aceaşi nepăsare acţiunile bune ca şi cele rele, urmare a unui sentiment de superioritate, poate închipuită.

Dintr'o scrisoare particulară

CAPITOLUL INTÂIU

> « Şi 'n viaţă se grăbeşte
> Şi 'n simţuri se pripeşte ».
>
> *K. Vieazemski*

I

« In pravili unchiul e perfect.
« De când s'a 'mbolnăvit şi zace,
« El le-a impus la toţi respect
« Şi n'o putea mai bine face.
« Căci pilda lui e 'nvăţătură:
« Dar ce urît, zău, ce tortură,
« Să stai c'un bôlnav zi şi noapte,
« Să umbli 'ncet, vorbind în şoapte...
« Ce josnică ipocrizie!
« Pe-un stârv, să-l tot distrezi cu fleacuri,
« Mâhnit să-l întreţii cu leacuri,
« Să 'nalţi în perne o stafie, —
« Să tot oftezi şi 'n gând să-ţi bată:
« Când dracu te-o lua, odată! »

II

Aşa, gonind în diligenţă,
Gândea un tânăr deşuchiat,
Ce pe tot neamul — la scadenţă —
Să moştenească i-a fost dat —
Şi Zevs îl copleşi cu mila.
Amici ai lui Ruslan, Ludmila,
Permiteţi-mi, într'un cuvânt,
Pe-al meu erou — să vi-l prezint:
Onèghin — bunul meu amic,
Născut pe-al Nevei ţărm cu lunci,
Pe unde, poate, pe atunci,
Şi, tu lector, trăiai de mic, —
Pe unde m'am plimbat, fireşte,
Şi eu... dar, Nordul nu-mi prieşte [1])...

[1]) Pe acele vremuri, Puşkin era exilat în Sudul Rusiei.

III

Slujind distins și cu noblețe,
Din datorii trăi-al său tată:
Dădea pe an vre-o trei ospețe,
Tocând, astfel, averea toată...
Evghènii fu cruțat de soartă:
Intâiu, Madame *de mână-l poartă,*
Apoi, Monsieur *— o 'nlocuia,*
Copil ștrengar, dar bun era...
Monsieur L'Abbé, *franțuz sărac,*
Nu-l îndopa prea mult cu carte:
Glumind îl instruia din toate,
Mustrându-l rar c'un bobârnac.
Și, prin « Grădina cea de Vară *»,*
Adesea îl plimba, pe seară...

IV

Iar, când veni adolescența
Să-l tulbure și pe Evghènii,
Schimbând speranța-i cu tristețea,
Monsieur *— gonit fu de rudenii.*
Onèghin — iată 'n libertate:
Un dandy strălucit — și 'n toate
Deprins cu vieața lui comodă,
Tuns după cea din urmă modă,
In fine, a ieșit în lume:
Știa — să scrie, să citească
Perfect — în limba franțuzească, —
Dansa mazurka, *făcea glume,*
Ce mai doriți? Un om de lume!
Și toți spuneau despre copil —
Că e cuminte și gentil.

V

Noi toți am învățat de-acasă
Câte ceva și câte-oleacă:
C'o astfel de cultură-aleasă —
E greu în lume să nu placă!
Onèghin — după judecată —
(De critici aspri, nu de gloată)

Trecea în lume drept savant,
Talent frumos, deși pedant,
Fără sforțare 'n conversații,
Știa de toate să discute,
Cu ifos de 'nvățat s'asculte,
Păstrând tăcere 'n contestații
Și — zâmbet provocând la dame —
Cu scăpărări de epigrame.

VI

Latina nu mai e la modă:
La drept vorbind și fără hulă,
Să judece-un crâmpeiu de odă
Știa latină prea destulă:
Știa ceva din Juvenale,
Să 'ncheie în scrisori cu « vale *»*
Și, pe de rost, cam șchiop, ades, —
Din Eneida — câte-un vers. —
El n'avea înclinări savante
Să scormonească 'n praf de cronici,
Pașii planetei cronologici;
Dar anecdotele picante,
El dela Romul până azi —
Le povestea cu mare haz...

VII

Lipsit de patima-i firească,
In cântul vieții ditirambic,
El nu știa să osebească
Un vers trocheu de unul iambic.
Bârfea pe-Omèr și Theocrit,
Și-l cerceta pe Adam Smith.
Era — să zicem noi sofist —.
Chiar un profund economist:
Știa ce 'nseamnă bogăție
Și, cum al Statului tezaur
Putea trăi și fără aur
Când e belșug de avuție;
Dar tatăl său n'a fost versat —
L-au scos de-aceea la mezat...

VIII

Şi câte nu știa Evghènii,
Nici eu nu pot să le mai știu:
Dar dând cu tifla printre genii
Ca zestre-a lui, din tată 'n fiu,
Din tot ce-l atrăgea prin fire,
In zilnica lui lenevire,
Din fragedа-i copilărie —
Drept muncă, chin și bucurie, —
Era — știința în iubire,
Cântată 'n dulce poezie
De Nàso, dus în pribegie*
Chiar pentru-acea nelegiuire:
In stepa tragică, Moldavă,
Departe de-a Italiei slavă.

IX

. . . .
. . . .
. . . .

X

Cum, de copil, era fățarnic,
Nutrind nădejdi și gelozie,
Necredincios, dar sieși darnic,
Incins în crusta-i de mândrie,
Când sobru și docil și-atent,
Când rece și indiferent.
Când tandru, taciturn, superb,
Când eruptiv — vulcan în verb. . .
Şi 'n stil de-amor — ce neglijență!
Şi ce uitare-a lui de sine:
El te iubește doar pe tine!
Iar — în privire — ce decență —
Din ochii galeși — dulci antene, —
Cum scapără'o mărgea sub gene!

*) E vorba de *Ovidiu Naso* faimosul poet roman exilat la Tomis (Constanța).

XI

El inocența e în stare
C'o glumă nouă s'o aprindă
Şi apoi c'un gest de disperare
Naivitatea să-i surprindă;
In mrejele de lingușire
Prinzând nevinovata-i fire,
In ciuda anilor plăpânzi
Să-i smulgă patimei isbânzi;
S'asculte'n inima-i firavă
O șoaptă de mărturisire,
Să-i fure-o tainică'ntâlnire,
Pândind iubirea ei suavă
Şi-acolo, în tăcerea firii,
S'o 'nvețe șoaptele iubirii.

XII

Cum știe, turburând, să nască
Iubirea fetelor cochete
Şi, cum s'abate să sdrobească
Rivali, în vârfuri de florete!
Cum știe el — prin clevetire —
Să-i prindă 'n laț de uneltire!
V'o spun și vouă, soți, aici,
Voi, fericiții lui amici:
Că soți șireți l'au mângâiat —
Elevi ai vechiului Foblas,
Bănuitor bătrânul gras,
Şi mândrul soț încornorat —
Cerb, mulțumit de prânz, de sine,
Şi de nevasta lui. . . prea bine!. . .

XIII-XIV

. . . .
. . . .
. . . .

XV

Ades în pat el se răsfață,
Când grav, primește bilețele. . .
Ce sunt? Desigur, invitații!

Trei case luptă între ele:
Colea-i pentru copii — serbare,
Iar colo?... Unde-alergi, ștrengare?...
Cu cine 'ncepi? Indiferent!
Cu toți va fi galant și-atent!
Și iată că, de dimineață,
Cu elegantu-i bolivar [1])
Onèghin pleacă la «bulvar»,
Ca să respire aer, viață,
Până Brequet-ul [2]) *de aramă,*
Sunând, grăbit la prânz îl cheamă...

XVI

E seară; 'n sanie s'așează:
— «Hei, vizitiu, grăbește, mână!»
Iar blana lui de castor, fină,
Zăpezi de-argint îi scânteează!
Onèghin spre Talon [3]) *se 'ndreaptă:*
Kavèrin acolò l-așteaptă.
Și intră. Dopuri sus detună,
Iar vinu 'n cupe se adună...
In fața-i un Roast-beef *în sânge,*
Truffe, fursecuri de Strassbourg,
Brânzeturi fine de Limburg
Și de-ananase nu se plânge:
Gust de francez adolescent, —
Printre gurmanzi e un docent!

XVII

La vin, în cupe se pricepe,
Stropind grăsimea de cotlet...
Dar, vezi! spectacolul începe,
Brequet-ul chiamă la balet!...
Și-al teatrului legislator
Și infidèlul amator
De nostime și dulci actrițe,
Cel ce'n culise 'ncurcă ițe —
Onèghin sboară la teatru,
Și liber respirând așà

[1]) Bolivar = pălărie la modă.
[2]) Brequet-ul = gongul, orologiul.
[3]) «Talon» = renumit restaurant la Petersburg.

Vrea să admire Entrechàt,
Blamând pe Phedra, Cleopatra,
Bisând pe Moynà aprins,
Ca ea să-l vadă — dinadins!...

XVIII

Frumoasă țară! Vremi străbune,
Unde Fonvizin — în satiră,
Sclipind cu Kneàjinin — minune!
Strunea a Libertății liră,
Și, unde Ozerov culege
Aplauze cu-ale lui colege,
Iară poporul lăcrămează;
Pe când Katènin jubilează
Slăvindu-i geniul lui Corneille;
Iar Schahovschòi, plesnind rachete,
Din comediile-i cochete —
Cunună pe Didlò 'ntre ei.
Acolo 'n umbra de culise
Și vârsta mea se ghemuise.

XIX

Zeițe dragi! V'admir în stampă!
Vă amintiți de glasu-mi trist?
Mai străluciți și-acum la rampă,
Sau l-ați uitat voi pe artist?
Mai auzi-voi cândva coruri,
Pe Therpsicòra — sub decoruri,
Din sufletu-mi smulgând elanul!
Ori nu voiu mai vedea brelanul
De chipuri dragi și cunoscute?
Și, ațintind privirea netă,
Prin desgustata mea lornetă,
Privi-voiu trist la scene mute,
Indiferent și plictisit,
Gândind la tot ce-am irosit?!...

XX

Teatrul e plin. Sclipesc în loje;
La galerie — lumea fierbe;
In staluri și balcoane — broșe
Lucesc în scânteeri superbe.

Cortina suie... și 'n splendoare —
Istòmina pe scenă-apare,
Urmând, ca fermecată-arcușul,
C'un roiu de zîne... Piciorușul
Abia s'atinge de pământ...
Și 'n ritmul de Eòl și hàrpe
Mlădie trupul svelt de șarpe,
In aripatul ei avânt:
Când saltă, când se 'nalță 'n sbor,
Pe fermecatul ei picior...

XXI

Aplauze. Onèghin vine,
Fotoliul lui stingher așteaptă,
Apoi spre lojile străine
Lorneta dublă și-o îndreaptă...
Și, cercetând cu ochiu-atent
Etajele — indiferent,
Scârbit rămâne; demn salută —
In juru-i — lumea cunoscută,
Ochind distrat pe scenă, 'n sală,
Privirea desgustat își plimbă:
« Aici nimic nu se mai schimbă!
Ca 'n toate-i numai plictiseală:
Destul am îndurat baletul,
Didlò mi s'a acrit cu 'ncetul »...

XXII

Pe scenă mai apar himere,
Cu șerpi, cu draci, cu amorași
Și chelnerii, lângă cuiere,
Pe blăni, mai picotesc, abrași;
De sgomot încă sala-i plină,
In noaptea albă de lumină,
Hârșit de tuse mai răsună,
Și-aplauzele încă tună;
Iar vizitii, sub felinare,
Bătând din mâini, pe lângă focuri,
I 'njură pe stăpâni, pe-alocuri,
Strunindu-și caii 'n nerăbdare.
Onèghin a plecat de 'ndată
Să-și schimbe haina, — de serată...

XXIII

Voiu zugrăvi tablou veridic,
Retras — tăcutul cabinet,
Unde eroul meu fatidic,
Distins — se 'mpodobea cochet,
Schimbându-și din capriciu-o haină —
Cu alta, nouă și mai faină,
Cu tot ce are Londra șic,
Pe ce dăm noi — pentru nimic, —
Trecând prin Balticele vame:
Păduri și grâne și untură
Și ce mai crește 'n bătătură...
Iar din Parisul, ros de foame,
Ce-a inventat de lux — la modă,
Ca să ne iee cu metodă:
Se află 'n scumpul cabinet —
Al filosofului cochet.

XXIV

Ard pipele de Țarigrad,
Pe mese 'n bronzuri și opal;
Parfum și mirodenii ard
In sticle scumpe, de cristal...
Ce piepteni, forfecuțe, pile —
Nimicuri scumpe, inutile!
Iar pentru dinți și unghii — perii —
Vreo treizeci — se răsfață 'n serii!...
Și nu 'nțeleg pe înțeleptul
Rousseau, ce-l condamna pe Grimm,
Că unghia ne-o șlefuim;
La drept vorbind — (v'o spun de-a-dreptul):
Dă greș profetul libertății,
Uitând fasoanele... nobleții! ..

XXV

Ades, poți fi un om de treabă
Și să râvnești la unghii fine:
Nu ne-om certa cu « evu » *'n grabă,*
Când știm, — din obiceiu, — ce-i bine!
Evghènii — al doilea... (Kavèrin),

Fugind de clevetiri, plăceri 'n
Costume avea — era pedant —
Ultima modă, elegant;
Pășind în cabinetul-seră:
El vre-o trei ore — cel puțin —
Se oglindea 'n costumul fin,
Ca o sburdalnică Veneră,
Ce se îmbracă bărbătește,
Pornind la mascarad, firește!

XXVI

De gustul toaletei, poate,
Eram dator să vă fac proba;
In fața lumei educate
Să-l etalez cu garderoba:
Ideea e cam îndrăzneață,
Ce să mă fac — descriu o vieață!
Dar pantaloni, cu frac și veste —
N'avem cuvintele aceste
In limba rusă, — cer iertare!
Și-așa mi-i stilul, cam sărac,
Impestrițându-l, — ce să fac? —
Vocabular străin se pare, —
Deși am consultat, endemic,
Dicționarul Academic!

XXVII

N'aveam aceasta ca obiect, —
Să ne grăbim la bal mai bine,
Unde zori 'n landou select —
Onéghin val-vârtej, — cu mine.
Prin fața caselor nocturne,
Pe ulițele taciturne,
Trec birjele cu felinare,
Imprăștiind pe trotuare
Lumini, ce scapără 'n zăpadă.
Acolo, revărsând lumină,
O casă fastuoasă-i plină
De lume — la ferești — s'o vadă:
Prin geam profiluri se perindă —
Bărbați și doamne, ca 'n oglindă.

XXVIII

Sosind eroul nostru, 'n fine,
Printre lachei, fugi săgeată,
Pe marmura de trepte line
Și freza în oglinzi și-arată;
Intră. I-o lume 'ntreagă 'n sală,
Fanfara sună triumfală.
Și larmă, sgomot, lume 'ncurcă;
Perechi bat tactul de mazurcă:
Husari, în zăngănit de pinteni,
Cu tinere la subsuoară,
In salt de căprioară — sboară
Și ochi geloși, de pretutindeni,
S'agită 'n cântec de vioară,
In șoapta doamnelor, bizară.

XXIX

Mărturisesc, că 'n tinerețe,
Eram după un bal — nebun:
Pentru scrisori de-amor, tandrețe
Și intrigi — nu e loc mai bun!
O, voi bărbați, soți cumsecade!
Nu vă ofer servicii fade!
Vedeți cuvintele-mi ce'nseamnă:
Păziți frumoasa voastră doamnă!
Și voi, o, mame iubitoare,
Păzind superbele copile,
Fixați lornetele febrile
Altminteri... iese poznă mare!...
V'o scriu aceasta, drept consult,
Eu... nu păcătuiesc, demult!

XXX

Ah, în petreceri și conflicte
Mi-am irosit zădarnic vieața!
De n'ași jigni moravuri stricte,
Și azi mi-ași priponi povața!
Iubesc nebuna tinerețe,
Cu larmă, fete și ospețe,

Podoabe, — foc de licurici, —
Și piciorușele lor mici.
Nu știu, dacă 'n Rusia dragă,
Afla-veți picioruș fine
Să le-admirați și voi, ca mine,
Căci nu le uit o vieață 'ntreagă!
Și până azi, visând dantele,
Imi tulbur inima cu ele...

XXXI

Vai, unde 'n ce pustietate
Le vei uita, sărman nebun?
Voi, picioruș delicate,
Ce flori călcați — covor străbun?
Crescute 'n sere-orientale,
Pe nordice zăpezi, de jale,
Voi urme n'ați lăsat sub soare:
Pe răsfățatele covoare,
De-abia vă atingeàți în mers!...
De mult eu pentru voi gustat-am
Ocări și laude? Uitat-am
Surghiun, cântându-vă în vers!..
Lăsându-mi astăzi doar mâhnire,
V'ați dus voi, ani de fericire!

XXXII

Sânul Dianei, chipul Florei —
Frumoase sunt, amicii mei!
Dar piciorușul Therpsicòrei —
E cel mai îndrăgit de zei!
Ea, promițându-mi cu privirea,
Imi dăruește prețuirea:
Nebănuita-i frumusețe —
Imi răscolește-o tinerețe!...
Eu o iubesc, amici, pe-Elvine,
La masa 'ntinsă cu dantele,
Cu primăvara 'n viorele,
Și 'n ierni — la focul de cămine,
In săli — pe luciu oglindit,
La mare 'n stânca de granit.

XXXIII

Țin minte furtunoasa mare:
Cât de gelos eram pe valuri,
Când fugărite, — la picioare, —
Grăbeau să-i cadă, lângă maluri!
Cum mai doream, la fel căzut,
Piciorul gingaș să-i sărut,
Nu! niciodată 'n tinerețe,
Când clocoteam de dor, tandrețe, —
Eu n'am dorit, cu pătimire,
Să vă sărut pe voi, Armide,
Sau rozele — de buze-avide,
Ori sânii, copți pentru iubire, —
Decât atunci, când ars de chin,
Plângeam la piciorușu-i fin!

XXXIV

Imi amintesc și alte timpuri:
Icoana zilelor fugară,
Când călăream, în doi, pe câmpuri,
Simțind piciorul ei, în scară.
Imagini dragi mi-apar, superbe,
Și 'n piept tot sângele îmi fierbe,
Iubirea inima mi-aprinde,
Tristețea iarăși mă cuprinde.
Dar vai, comoară mult cântată,
Bârfeli, zavistii, ce conspiră:
Destul v'am proslăvit din liră
In tinerețea-mi zvăpăiată.
Nu meritați voi inspirații,
— Dantele, picioruș, grații!

XXXV

Dar ce-i cu-Onèghin? Somnolent
Din bal grăbește la culcare,
Când Petersburgului strident
Bat tobele de deșteptare
Trec precupeți, fug colportorii,
La bursă-aleargă negustorii:
Și lăptărese — cu ulcioare,

Strivesc zăpada sub picioare;
In larma albei dimineți
Scrâșnesc zăvoarele la ușe
Și fumu 'n cercuri jucăușe
Se 'nalță 'n cer. Brutarii nemți,
Purtând tichii pe capul ras,
De mult deschis-au wasisdas.

XXXVI

Făcând din dimineață — noapte,
Și istovit de-atâtea baluri,
Copilul răsfățat în toate
Dormea în pace 'n puf de șaluri.
Se va trezi, pe la amiază,
Și iar și-o face noaptea-trează
Și monotonă și pestriță:
Mâini, ca și azi, doar altă iță!...
Evghènii fericit vă pare?
In floarea vârstei, plin de glorii,
Cu strălucitele-i victorii —
Și 'n orice zi cu-o desfătare?
Zădarnic își pierdea 'n ospețe
Nesocotita-i tinerețe!

XXXVII

Nu: grabnic patima-i se stinse,
I s'a urît cu-a lumii larmă,
Cochetele, care-aprinse, —
Icoana lor din gând le-o sfarmă;
Trădările îl plictisiră,
Prieteni și-amici — răriră,
Căci să mănânce, nu-i a bună,
Mereu Beef-steak-uri, *împreună,*
Stropite 'n vinuri de Champagne.
Și-apoi de glume să-i mai ardă,
Când țigva îi plesnea din toartă,
Biet pătimaș de-atâția ani!...
Așa i se urî, de toți —
De certuri, sabie și glonț!...

XXXVIII

Și boala prinse să-l consume,
De mult se cere căutată;
Ca spleen-ul *englezesc — anume:*
Ipochondria *rusă, iată!*
Și câte nu îndură omul:
Dar să te-omori, — ferit-a Domnul!
N'a încercat firea-i semeață,
Deși s'a plictisit de viață.
Ca Child-Harold, *plin de mâhnire,*
S'arată el pe la ospețe:
Nici danțuri dragi, nici frumusețe,
Nici ochii galeși de iubire
Nu-l turbură pe dânsu-acum
Și gândul nu-i abat din drum.

XXXIX-XL-XLI

. . . .
. . . .
. . . .

XLII

Matroanelor, din lumea mare!
La anii tineri adorate:
Sunteți, vorbind fără 'ngâmfare,
Voi — primele — abandonate!
E sterp bon-ton-ul cu grand 'dame
Deși-l discută pe Bentame;
Dar, în deșartele discuții,
Te plictisești cu toți limbuții!
La doamne, câtă neprihană,
Și câtă minte 'n inocență,
Cucernicie și decență,
Că le poți pune la icoană:
Pentru bărbați — porți de cetate —
Cu nici un preț desferecate!

XLIII

Și voi, cochetelor sirene,
Pe care-ades, târziu, în seară,
Pe ulițe Petersburgene

Trăsuri la rendez-vous — vă sboară:
Evghènii și pe voi vă lasă,
Frângându-și patimile — acasă,
Unde se 'ncuie sub zăvor,
Luându-și peana — drept amor,
Căscând, să scrie... dar de muncă
Ii este greață lui demult:
Nu-i place-al gândului tumult,
Și tocul cu desgust l-aruncă...
Dar n'o să scriu despre-o odraslă,
Ce-mi aparține 'n cerc de breaslă.

XLIV

Și iar cuprins de trândăvie,
Cu suflet pustiit, în fine,
S'așează el cu lăcomie
Să 'nvețe dela minți străine;
Inșiră cărți pe etajere,
Romane seci și efemere,
Cu conținut și sterp și-anòst,
Citește mult și fără rost,
Dar un urât de moarte-l roade:
Colea-i un stârv uscat, iar colo
S'agită-o vechitură — sòlo
Și noutățile-i sunt fade;
Ca pe femei și cărți, cu-orgoliu,
Le-acoperi sub văl de doliu.

XLV

Lăsând poverile mondene,
Scăpând de-a lor deșertăciune,
De el m'apropiai alene;
M'atrase chipul lui de june:
Avântul devotat spre visuri,
Nelămuritele-i abisuri,
Când aspru, rece și cuminte,
Ursuz, ca mine, dârz la minte, —
Ne potrivim în joc de patemi:
Mâhniți și plictisiți de viață,

In vatra inimilor — ghiață,
Ca el și eu, ros de păcate-mi,
De-a Sorții silnicii fatale
In pragul tinereții goale.

XLVI

Cine-i trăit în izolare
Nu poate-a nu-i uri pe semeni:
Cine-a simțit în piept cu-ardoare,
Nu poate să nu 'ndure-asemeni,
Când totu-i van, desamăgire,
Când șarpele din amintire
In cuibul inimii neroade
Căința-și cuibăre și roade, —
Te-atrage focul de discuții.
Intâiu, Onèghin, cu diverse,
Mă supără, în controverse,
Dar îmi plăcea — în execuții:
Și gluma lui, otrăvitoare,
Și epigrama-i mușcătoare.

XLVII

Ades, în nopțile de vară,
Când ceru-albastru, luminos,
Adânc în Neva se 'nfășoară,
Și luciul apelor sticlos
Străfulgeră chip de Diane, —
De anii tineri, ca 'n romane,
Ne amintim plini de iubire,
Sentimentali, și în uimire,
Sorbind aroma nopții, fină, —
Precum respiră aer, soare,
Un evadat din închisoare
In crângul verde de lumină.
Și la trecut sburăm cu gândul,
In pragul vieții, legănându-l.

XLVIII

In suflet, viscolind regrete,
Plecat pe-un soclu de granit,
Stătea Evghènii, pe 'ndelete,
Stingher, ca un poet mâhnit...

Tăcere, 'n noapte roiu de stele.
Departe strigă sentinele.
Şi uruit de faetoane
Răsună 'n strada Millioane.
Doar jos, pe râu, vâslind o barcă,
Plutea pe unde legănate
Şi-un cânt de goarnă, de departe,
Trist picura din ceruri, par'că,
Dar, ale lui Torquat octave
Mai dulci răsună 'n nopţi suave!

XLIX

Voi, Adriaticelor valuri,
O, Brenta! te-oiu vedea vre-odată,
Să mă avânt spre idealuri,
Gustând cântarea fermecată,
Cu strănepoţii lui Apòllo!
Prin Albion — cu lira sòlo —
Le recunosc, îmi sunt natale!
Şi 'n noaptea aurei Italii
Să mă desfăt în libertate,
Plutind cu tine 'ntr'o gondolă,
Veneţiana mea creolă,
Când mută, când prea avântată;
Şi 'n voie, când pluteşte barca —
Să-mi gânguri limba lui Petrarca!...

L

Veni-va ziua Libertăţii?...
E timpul! Il conjur să vină!
La malul mării 'n vălul ceţii,
Aştept corabia-mi haină!...
Pe mare, cu furtuni în ceartă,
Când voiu porni, scăpând de Soartă,
De-aceste ţărmuri urgisite
Unde m'au legănat ursite,
Descătuşat, plutind în larg,
Sub cerul Africei toride,
Oftând, voiu plânge şi voiu râde,
Umbrit de-al Rusiei catarg,
Unde-am iubit şi-am suspinat
Şi inima mi-am îngropat.

LI

Eu cu Evghènii, eram gata
Să ne-avântăm spre ţări străine,
Dar nestatornica lui soartă,
Curând l-a despărţit de mine.
Pe-atunci părintele-i murise,
Şi la Onèghin năvălise
Toţi creditorii hrăpăreţi,
Grăbind să-i smulgă, cu-orice preţ,
Averea. El, pentru prestigiu,
S'a mulţumit frânt de ursită,
Să-şi lase-averea irosită —
S'o 'mpartă corbii în litigiu, —
Sau prevăzând că nu departe,
Mai are-un unchiu pe pat de moarte.

LII

Şi, iată că, de bună seamă,
Vestiră dela intendenţă,
Că unchiul, printr'o telegramă,
Nepotu-şi chiamă, de urgenţă:
Să-şi ia adio, să-i dea sfat...
Citind misiva, turburat,
Evghènii, la întrevedere,
S'avântă fără 'ntârziere...
Şi, de pe-atunci, a prins, sărmanul,
Să joace — pentru bani — meschin,
Rol trist, cu of-uri *şi suspin, —*
(Cu aceasta 'mi 'ncepui romanul);
Dar, când sosi el la moşie,
Găsi pe unchiu — pe năsălie.

LIII

In forfot, curtea era plină,
De lume dela depărtări:
Duşmani şi-amici — lume vecină —
Tot amatori de 'nmormântări!
Pe decedat îl îngropară
Cu popi şi oaspeţi — toţi mâncară,

Băură — și-au plecat penații
La zilnicile ocupații...
Onèghin — gospodar agricol,
Stăpân deplin pe latifundii, —
Păduri, uzine, mori... dar unde-i,
Risipitorule ridicol,
Și omul, ca să le conducă?
Voios, pe toate el le'ncurcă...

LIV

Vre-o două zile îi părură,
Că toate-s noui — câmpii blajine,
Răcoarea umbrei din pădure,
Șoptitul râurilor line;
A treia zi, nici crâng, nici vale,
Nu mai grăiau inimii sale...
Apoi, îl adormeau cu totul,
Apoi, văzu curând, nepotul,
Că e urît și-aici la țară,
Ca și 'n oraș, deși nu-s strade,
Palate, baluri, escapade,
Și joc de cărți și flirt, spre seară;
Și peste tot urîtu-l paște,
Ca umbra, soața ce-l cunoaște...

LV

Am fost născut pentru-o viață
Tăcută, pașnică, de țară:
Aici răsună mai semeață,
Mai vie, lira-mi solitară.
Aici, după plăcuta muncă,
Mă plimb pe lângă lac, pe luncă,
Și far niente, *— pre me lege —*
Din zori de ziuă, se 'nțelege,
Mă scald în dulcea libertate:
Citesc puțin, dorm cât îmi place
Iar gloria o las în pace!
Nu tot așa 'n vremi depărtate,
Visând, la umbre lenevite,
Trăit-am zile fericite?

LVI

Câmpii de țară, flori, iubire —
Tot sufletu-mi vă aparține!
Și-ades eu fac deosebire
Intre Onèghin și 'ntre mine, —
Ca, malițiosul cititor,
Sau, poate, vr'un biet editor,
Să nu mă clevetească-aici,
Glumind cu bunii mei amici,
Să mă denunțe 'n viitor
C'am zugrăvit al meu portret,
Ca Byron — falnicul poet, —
Cu mine fiind părtinitor,
De par'că să vorbim ne-am teme
Și despre alții — în poeme.

LVII

Vă spun într'altele: poeții
Visează toți despre iubire:
Ades și eu, în goana vieții,
Visam cu drag la fericire...
Și mi-a rămas a ei icoană,
Căci Muza mea, chiar în prigoană,
In suflet tainic v'a păstrat
Pe voi, muntence! V'am cântat
Pe țărmul undelor Salghire, —
Captive dragi!... Amici de treabă
Și-acum răutăcios mă 'ntreabă:
— «Cui cântă coarda dulcei lire,
«Din roiu gelos, de vesperale,
«Cui mai dedici tu madrigale?...

LVIII

— «Ce ochi, ce gingașă privire
«Ți-a inspirat duiosul cântec?
«La ce zeițe 'n nemurire
Ți 'nalți tu ruga, în descântec?»...
Amici, vă spun: zău, la niciuna!
Iubirea m'a 'ncercat, nebuna,
Adesea crud și dureros!
Ferice de-acel glorios,

Care-a 'mpletit-o, doar, în rime,
Și muzele-i săltară barca,
— Vâslind pe urma lui Petrarca —
Să 'nece chinu 'n adâncime —
Și lauri căpătând cu rost...
Căci eu, iubind, am fost un prost! —

LIX

S'au dus iubiri, venit-a Muza
Și mintea mea străluminată
Sclipi 'n vers liber — călăuza
Pe-a lirei coardă fermecată.
Eu scriu și inima îmi crește
Și pana nu-mi mai zugrăvește
Lângă neterminate strofe,
Nici piciorușe, nici garofe,
Nici frunți de zâne, nici meduze...
Tot mai regret. Furtuni vor trece!
Curând s'or stinge 'n vatra rece
Tăciunii 'ncremenind sub spuze...
Atunci eu voiu 'ncepe-a scrie
Un nou poem, văpae-vie.

LX

Mi-am proiectat în minte planul,
Cu ce erou și cu ce titlu...
Dar, deocamdată, cu romanul,
Mi-am încheiat primul capitlu;
Am răsfoit din nou prin pagini:
Sunt contradicții și imagini
Adeseori nepotrivite, —
Dar n'am ce face, fie! — înghite,
Cenzorul meu din datorie!
Și criticilor mei, de cină —
Dau rodul muncii, cu pricină,
Să-l devoreze, să-l sfâșie!...
Creațiunea mea — aieve,
Te du, pe țărmul mândrei Neve,
Ca să-mi aduci cununi de glorii:
Invidii și bârfeli notorii!..

(In românește de B. I. ALION)

NEGURA, III

Mergea repede și își aminti isprăvile vechi din ce în ce mai vii. Acum trebuia să înfrunte glonțul, fățiș. In '40 ucisese oameni neînarmați. Acum, îl pândeau mitralierele, tunurile și brandurile. Spaima de moarte îl cuprinse și se uită în toate părțile, pe furiș. Din urmă, la câteva sute de metri, venea Codău cu Boculei, care nu mai sfârșea cu cântecul lui stupid:

« ... *Cine mă va îngropa?*
Munții, când s'or răsturna... »

« Găsesc eu un mijloc să scap... », își spuse Vieru și desnădejdea îi îngreună inima. « Hai... hai... Războiul se sfârșește repede; în cel mult o lună, trăgem cu tunul în Kremlin, la Moscova... Căci armata germană... ».

Era din cale afară de trudit. Peste noapte, o vreme trăsese cu mitraliera, lângă deal, la cimitir, înlocuind un soldat înnebunit de spaimă. In zori, pe când se furișa spre căruțele infirmeriei, a găsit într'un lan de porumb un bărbat scăpat din convoiu sau fugit de lângă zidul morții în timpul execuției. L-a ucis, împlântându-i cuțitul în gât; i-a luat haina din spate și ceasul. Umblase din casă în casă, odată cu jandarmii, scoțând oamenii în uliți, cu parul, croindu-i în moalele capului. Intors la căruțe, bău repede din sticla lui cu zeamă de mahorcă, simțind cu adâncă bucurie cum îi ard măruntaiele; își pipăia într'una mâinile, cercetându și temperatura.

« Va să zică afacerea cu mahorca s'a dus... », își spuse el, « Pe dracul în patru îl fac, dar în linia întâia nu mă duc... Sau, de mă duc, la atacuri mă ascund în fundul gropilor... Moară proștii!.. ».

Și deodată se plesni cu palma peste frunte, oprindu-se: « Idiot ce sunt... Cum de n'am înghițit var? Că-i dam în fiecare zi doctorului patruzeci de grade la termometru... ».

Era o vale lungă și la capătul ei, între cele două delușoare, răpăia fără întrerupere o mitralieră sovietică, ținând în loc toată unitatea. Artileria scuipă spre mitralieră obuze după obuze și câteva lanțuri de cercetași căzură sfâr-

tecați de gloanțe. Regimentul primi ordin de atac și se desfășură înaintând repede, strângând din ce în ce cele două dealuri, ca într'un cerc. Atunci, ca la un semn, mitraliera aceea prinse a hohoti mai cu putere, iar valea se umplu de răcnetul răniților.

— E o nebunie, spuse căpitanul Jimborean, privind spre mitralior. Un singur om... și...

— Acoperă retragerea rușilor, îi răspunse un subofițer. Hei, mama lui de păgân. Dac'aș pune mâna pe el, viu...

— Ce-ai face?, întreabă, fără să vrea, Jimborean.

Și, uitându-se cum cercul de baionete se strânge din ce în ce în jurul sovieticului, căpătă, deodată, pentru omul acela, un puternic simțământ de admirație. «Iată cum știe să-și facă datoria... să execute un ordin!..». Compania lui strângea cercul din ce în ce; un soldat din plutonul I se târî până 'n vârful unui delușor, prinzând a svârli asupra mitraliorului, grenade, una după alta; focul mitralierei își pierdu o clipă din putere; încetă pentru un răstimp cu totul; atunci Jimborean zări lângă mitralieră un bătrân soldat, tușind greu în timp ce-și apăsa pieptul cu mânile.

— L-am omorît, strigă subofițerul. Păcat... Dacă-l prindeam viu...

Dar focul mitralierei porni iar, sălbatec și trăgătorii se svârliră la pământ.

— Omorîți-l mai repede, răcni de după un dâmb colonelul Radu. Omorîți-l... Un singur om... Ne facem de râs...

Un lanț de trăgători făcu un salt și puștile-mitraliere prinseră a răpăi prelung.

Mitraliera sovietică încetă iar și soldatul apăru ridicat în capul oaselor, cu fața plină de sânge; își desfăcu repede bluza, cercetându-și pieptul; și iar se lăsă la pământ; automatul lui prinse din nou să svârle foc ucigător... Și, la o vreme, în timp ce plutonul II îi ajungea la spate, mitraliera aceea prinse a-și rări răpăitul. Mai svârlea când și când câte-o rafală; soldatul, prăbușit lângă armă, cu fața'n jos, vărsând sânge pe gură și pe nas, abia-și ținea mâna tremurândă pe trăgaciu. Când își scăpă mâna jos, focul încetă cu totul și compania se svârli într'un salt asupra lui. Echipamentul îi era muiat în sânge; un picior îi era zdrobit de grenadă; horcăia, încercând să-și întoarcă fața la cer și când zări în jurul lui baionetele, făcu o sforțare să-și desfacă din nou mitraliera. Căzu iar cu fața la pământ și trupul i se cutremură...

— Feriți la o parte, țipă subofițerul, scoțându-și pistolul. La o parte leat, că pe aista îl judec eu...

— Stai, strigă la el căpitanul Jimborean. Ce faci? Ii doar prizonier...

— Impușcați-l, ordonă colonelul Radu, privind lung rusul care isbutise să-și întoarcă fața'n sus. Un rus, și a ținut atâta vreme în loc regimentul.

— Domnule colonel... asta-i crimă, răspunse Jimborean. Omul trebue luat de brancarde...

— Zău?, râse colonelul Radu. Subofițer, împușcă-l... Jimborean, ți-au sărit mințile...

Pistolul subofițerului pocni sec de câteva ori și căpitanul Jimborean, împietrit, alb la față, spuse cu glas hotărît:

— Crimă de războiu... Călcăm în picioare legile umanității...

— Zău?, râse iar colonelul Radu. Legile umanității, căpitane? Privește în jur, câți a ucis el cu mitraliera...

— Domnule colonel, îi răspunse, sacadat, Jimborean, dacă un singur om a putut ține în loc un regiment, onoare lui... Trebue respectată legea privitoare la prizonieri...

— Cred, căpitane, că nu ești la zi cu injecțiile... De altfel, eu dau ordin. Vezi-ți de companie... Așa... Și dacă vrei să știi, află că am ordin asupra tuturor prizonierilor. Nu luăm prizonieri...

— Atunci vom săvârși masacre, domnule colonel? Destul se masacrează populația civilă...

— Aiurea! Asta nu-i în dreptul d-tale de judecată, Jimborean! Te sfătuesc să nu te amesteci... Aiurea, căpitane! Subofițer!

— Ordonați, domnule colonel!

— Dă ordin în urmă, la căruțe, să fie aduși cei doisprezece prizonieri... Aiurea... Să nu-i mai ducă la Divizie!Ințeles?

—Ințeles, domnule colonel...

Cu un zâmbet de biruință pe față, colonelul Radu privi lung la Jimborean, al cărui ochiu stins se sbătea repede sub bandaj. «Aista-i războiu?», se întreba căpitanul. «Unde-i cavalerismul, omenia? Luptătorul, după ce ridică mânile sau cade rănit, îi un om ca oricare altul. Ii scos din luptă și trebue tratat ca om...».

Privi la soldații lui și simți cum ceva i se topește în inimă. Fața i se descompuse într'un zâmbet asemănător durerii, abia văzut, și Ionici Grigore îl privi mirat.

— Măi băieți, se întoarse spre ei Jimborean și glasul lui avu pentru întâia oară un început de căldură...

Se simțea vinovat, par'că, față de ei; înfrângerea lui de către colonel îi nărui ceva din personalitatea alcătuită din regulamente, coduri și legi; acum, ce valoare aveau codurile, regulamentele și legile?

Dela începutul campaniei acestea erau mârșăvite sub picioarele comandamentelor. Vartic împușca populația civilă. Radu împușca prizonierii. «Atunci, toate legile și codurile războiului sunt fleac? Ce rost a mai avut toată educația cazonă pentru mine? Simplu ucigaș nu vreau să fiu...».

Rămase singur; urcă sus pe un delușor și vântul lin îi flutură pelerina; așa cum sta, părea o ciudată pasăre vânătă, un uriaș vultur, dominând întinderile. Ani și ani își înnăbușise toate pornirile sufletului, închingiuindu-le sub înfățișarea aspră, cazonă; nu ieșise cu nicio iotă din literile reci ale regulamentului și rămăsese surd la plângerile și necazurile soldaților. Mila o fugărise din preajma lui, de mult; văzuse sânge curgând din bocancii soldaților în mers și n'a răspuns fețelor pline de durere decât prin paragrafe de re-

gulament. Unora le muriseră pruncii sau părinții și nu le-a îngăduit un ceas de permisie. « Om de mascaradă... », își spuse Jimborean, și-i fu rușine de el însuși. « De douăzeci de ani iau parte la o mascaradă... și credeam că mascarada asta era singura rațiune a existenței mele... ».

Văzu, jos, soldații osteniți și pentru întâia oară în carieră simți nevoia de a fi aproape de sufletul lor. Căci, mai la urma urmei ce era el, decât tot un biet ostaș, o unealtă oarecare.

Jos, doisprezece prizonieri fuseseră așezați în linie, cu fața către celălalt deal. Erau oameni de toate vârstele armatei. Ultimul, un flăcău înalt cu o față frumoasă, se tot pleca să mângâie un cățel negru care-i scheuna la picioare. Regimentul, strâns în careu, privea mohorît și amarnic sgâria în sufletul soldaților scheunatul câinelui...

— Impușcă-ți javra, țipă colonelul. N'auzi, subofițer? Subofițerul se apropie de cățelul negru și plecându-se spre el trase unul după altul trei gloanțe.

— Ah, făcu prizonierul cel înalt și fața i se schimonosi.

Se plecă și luând în brațe cânele care se sbătea scheunând, il strânse la piept și sângele îi umplu bluza, pantalonii și-i cădea în picuri mari pe picioarele desculțe. In fața prizonierilor era un șanț vechiu, plin cu iarbă. Niște cosași țârâiau printre flori; auzindu-i, soldatul acela înalt zâmbi și în timp ce strângea mai cu putere cățelul, și-l mângâia cu o mână, colonelul răcni:

— Foc... foc... foc...

După aceea soldații se desfăcură din careu, fără comandă. Porniră la drum, gândind: « Oare asta-i și soarta noastră? ». Jimborean, rămas sus pe deal, se trezi din gânduri abia când treceau prin dreptul lui căruțele trenurilor de luptă. Il văzu pe Codău, beat-tun și cobori în fugă:

— Ce au azi soldații de mâncare?, îl întrebă răstit.

— Fasole, răspunse majurul și se clătină de mirare că Jimborean își bagă nasul în hrana trupei. Fasole, domnule căpitan, conform ordinului...

— Bine, făcu Jimborean și grăbi, ajungându-și compania. Il văzu pe Ionici, cu bocancii sparți, abia ducând pușca mitralieră, și-l întrebă:

— Ii grea?

— Grea, răspunse soldatul și vru să se oprească, mirat că Jimborean își arătase dinții într'un zâmbet, niște dinți albi lungi, pe care niciun contingent nu-i văzuse vreodată până atunci.

Dar Jimborean își strânse repede buzele, rușinat că se arătase slab, moale în fața unui soldat. Și iar zâmbi după aceea, punându-și mâna pe umărul lui Dadaci Nicolae, care schiopăta în niște bocanci scâlâmbi.

— Greu?, întrebă căpitanul și Dadaci se opri văzându-i dinții. Ce-ar fi, măi Dadaci, să-i tragi o cântare din scripcă?

Râdea și se uita speriat în jur, ca și cum ar fi râs nu el, ci cineva străin. Era un râs gros, repede, ca o răsturnare de obiecte grele. « Ce are? », se întrebă Dadaci și căștile se întoarseră din mers spre căpitanul Jimborean. « Acum,

legătura sufletească s'a făcut », gândi acesta. « Ar trebui să le spun o glumă... ». O glumă? De unde să știe glume căpitanul Jimborean?

Auzea de atâtea ori, la popotă, glume nesărate, triviale și totdeauna se prefăcuse că nu le aude. Erau glume cu femei de bordel cu coloneiese, maiorese și căpitănese și cu ordonanțe șmechere; altele erau cu generălese, prinse în flagrant delict cu dulăi... Dacă ar spune astfel de glume acestor țărani curați și simpli, s'ar face de râs... Soldații s'ar preface, poate, că râd, ca dintr'un ordin.

— Vă ajunge hrana?, întrebă el în sfârșit și gura desfăcută în zâmbet, își arătă dinții îndelung, și toată compania i-i văzu. « Ce se întâmplă cu comandantul? », se întrebau ostașii, — gândind: « De bună samă, are în suflet o cumpănă »... Unii îl auziseră certându-se cu colonelul în privința mitraliorului sovietic și-și răspunseră... « Sub fața asta de piatră, bate un suflet drept, bun... Doamne, cum schimbă războiul oamenii... ».

Pe la ruginirea amurgului, regimentul se opri în bivuac într'o pădurice și Jimborean, ostenit din cale afară se întinse la pământ, adormind dintr'odată. Prin somn, ofta.

Veni o ploaie repede și nu se trezi nici când picurii îi cădeau pe față. « Să-l învelim... », își spuse Dadaci și în timp ce-l învelea cu foaia de cort, căpitanul se trezi.

— Ce faci? Marș...

— Am vrut... am vrut... domnule căpitan... că plouă...

— Bine, făcu Jimborean, ca și cum soldatul Dadaci ar fi executat o perfectă mânuire de armă, cu toate, țăcăniturile regulamentare. Și..., ce mai vrei?

— Nimic... nimic, răspunse soldatul, prostit într'un zâmbet larg.

— Mergi și te culcă, soldat... Ce umbli brambura?

« Credeam că i s'a muiat inima... », își spuse Dadaci, depărtându-se « și când colo... ».

« Ce-s sentimentalismele astea? », se întrebă căpitanul, mânios și rușinat. « Nu cumva am să-i las să se culce lângă mine? ».

Și, din ruinele personalității se ridică, aspru, cu pelerina împietrită în lungul trupului, Jimborean, cel care niciodată nu-și arătase dinții, dojenindu-l: « Te-ai flecuit, căpitane, la prima decepție... Unde ți-i firea? Nu cumva ar trebui să punem prizonierii pe roze? — Dar nici să-i ucidem ca pe niște câni, contrar legilor războiului! Și cum să ucidem populația civilă? ». Ii veni în minte colonelul Vartic și ca o spaimă îl cutremură. « Dar cu soldații, Jimborene? Ce-i fraternizarea asta cu gradele inferioare? Soldatul, cum îi zâmbești iese din legi și regulament; pe urmă, ține-l în mână dacă poți... ».

Jimborean gândi îndelung și-și răspunse: « Dar oare cu legea omeniei și bunătății? Sunt sigur că ar mânca foc pentru mine... ».

In zori, unitatea porni mai departe și în sufletul lui Jimborean lupta cu sine însuși era tot mai crâncenă. Uneori zâmbea stânjenit și după ce-și acoperea dinții, repede, da comenzi cu glas mai aspru ca niciodată...

Drumul era desfundat și el grăbea în fruntea companiei sub năvala de aur a soarelui. « Iată . . . » gândea el, « simt cum se destramă în mine tot ce am zidit, tot ce am crezut . . . Am fost un lucru oarecare, în mânile celor mai mari . . . Ca o biciușcă în mâna căruțașilor . . . O biciușcă . . . » își spuse, întorcând capul spre soldații care urcau în urma lui, grăbiți. « Și biciușca asta, n'a ales spinarea unde lovea . . . A lovit răni, coaste trudite » . . . Biciușcă în mâna bețivilor, nebunilor. Bunăoară, colonelul Vartic . . . De bună seamă că l-a luat la ochi și n'are să-l slăbească, până nu-l va duce la judecata Curții Marțiale. Și, poate, în fața plutonului de execuție . . . Simțea el bine lucrul acesta . . . « Bunăoară », se întrebă Jimborean, « ce-ai face, domnule căpitan, dacă ai primi ordin acum să intri cu compania în localitatea care se zărește și să-i dai foc . . . să ucizi populația ? ». — « M'aș opune . . . », își răspunse căpitanul. « Asta se cheamă neexecutare de ordin, domnule căpitan, și pentru neexecutare de ordin, în timp de războiu, pieri sub glonț . . . ». — « Totuși m'aș opune . . . ».

In fața îi răsări colonelul Vartic, « cânele negru », rânjind: « — Cu prima ocazie, chiorule, am să te fac companie de poliție. Mă auzi ? Și-am să te văd cu atunci . . . ».

« Cânele negru . . . », își spuse Jimborean. « Poate dacă l-ar controla bine doctorii, ar trebui să-l închidă în casa de nebuni ».

Un nod amar îl strânse în grumaz; stupi la o parte și-l cuprinse scârba de sine însuși.

De câte luni, de câți ani, chinuiește el soldații care vin în urma lui ca o turmă ? Iată-i: un semn de-ar face și toți nenorociții aceștia, care și în somn se gândesc acasă, ar sări cu capul în jos, în fântâni . . . « Ordin . . . », râse amar Jimborean. « Dar unde-i voința lor proprie ? Noaptea, îi închidem prin șuri, ca pe niște porci; punem sentinele la uși, și cum întârzie unul mai mult după casă, când iese afară, îl bănuim de plan de dezertare . . . La un semn al meu, se izbesc în glod, ca porcii . . . Ia'n să 'ncerc . . . ».

Se opri, și compania încetini pasul.

— Ordonați ?, îl întrebă un sergent.

— Cul-cați, strigă Jimborean, — și compania se svârli în glod.

— De ce ?, întrebă un glas.

— Taci, spuse altul. Te-aude . . .

— Inainte-marș, strigă căpitanul, gândind mai departe: « Toți oamenii aceștia mă urăsc . . . precum toți soldații armatei noastre își urăsc ofițerii. Ne-ascundem după degete, crezând că felul lor de a se purta față de noi îi respect . . . Nu-i respect, ci frică . . . Intre noi și ei — nicio punte . . . Cum intră în căzărmi, îi luăm cu suduitura . . . cu parul . . . Când suntem, noaptea, de serviciu, ca să ne omorîm plictiseala sunăm alarma . . . Ii scoatem în cămăși, cu picioarele goale, iarna, afară în ger . . . Ne execută ordinele — din frică . . . . . . Dar m'am apropiat eu vreodată de inima lor, de gândul lor ? Am controlat eu vreodată dacă li se dă toată rația ? Bunăoară Codău . . . — și mai cum

dracul îl cheamă ? Bunăoară Codău Iolampie . . . Când a venit la companie era slab că se vedea prin el; acum, a întrecut de mult suta de kilograme . . . din hrana soldaților . . . ».

Simți, în toată ființa lui, că-l paște o ne mai pomenită primejdie, mai presus ca glonțul și ca obuzul . . . Și se gândi la cânele negru . . . Un agent îi înmână un ordin cu un singur cuvânt: « Oprirea ».

— Repaus, rosti el. Agent, chiamă-l pe majurul Codău la mine . . .

Și Codău, venind, iar se clătina.

Măi cornist, măi Precista și dumnezeoaica . . . De ce nu suni adunarea majurilor ? Sună, cornist !

Și, punându-și palmele pâlnie, prinse a răcni către albastrul cerului.

— Râdeți ?, se întoarse el spre batalionul oprit pe amândouă marginile. Râdeți ? Că eu adunarea majurilor o sun . . .

Deodată își duse palmele la nas și le mirosi îndelung, adânc, și ochii îi rămaseră împietriți, ascultând văzduhul . . .

— I'auzi schija . . . ia'n auzi-o cum sbârnâie . . . Voi o auziți măi ? Vine schija . . .

Iși mirosi iar, adânc, palmele și se plecă asupra șanțului rupând un smoc de mintă sălbatecă; își frecă mult timp palmele și după aceea rosti, mirosindu-le iar:

De geaba . . . mirozna morții tot răzbește . . . »,

— Eu, prind a puți a mort . . . eu . . . majurul Codău Iolampie . . . « domnule căpitan . . . la ordinele dumneavoastră . . . Precista și dumnezeoaica.

— Vreau să văd azi hrana trupei . . . Ascultă, majur Codău . . . Știu că s'a împărțit la companii rachiu. L-ai dat oamenilor ?

— Oamenilor ? A fost prea puțin, domnule căpitan. Să vedeți: rachiul îl primește întâi divizia; acolo, îl gustă . . . Mă înțelegeți ? Il gustă întâi acolo . . . Pe urmă divizia îl trimite la Aprovizionarea regimentului; și-l gustă . . . Pe urmă vine la Batalion; și-l gustă . . .

— Ascultă, îl întrerupse căpitanul. Mie să nu-mi umbli cu basme . . . Vreau dreptul oamenilor . . . De azi înainte nu mai merge . . .

Și tot mai încremenit îl privea majurul. « Ce dracu s'a petrecut cu Jimborean ? De când i-s așa dragi soldații ? Nu cumva-l paște ceasul morții ? De când îl știu, niciodată nu și-a băgat nasul în cazan . . . ».

— Camarazi, se întoarse căpitanul către compania așternută la pământ; camarazi . . .

— Doamne . . . ce-i oare ?, întrebă, tare, Ionici Grigore, nespus de mirat de glasul cald, frățesc, al căpitanului.

— . . . împreună, rosti acesta ca o frântură de gând, împreună, măi băieți. Noi, împreună îndurăm, vânturile, ploile, glonțul . . .

— Da . . . da, spuse Ionici. Impreună . . .

— . . . de-aceea, măi camarazi . . . să fim tari . . . Pricepeți. Războiul are ispite care duc la moarte. Veți cuceri sate, orașe . . . Veți vedea prin case bogății, lucruri rare . . . Să nu vă atingeți . . . Mă înțelegeți ? Pe unii

îi apucă nebunia... ucid. Lasați-i în plata judecății viitoare... Sunteți feciori de gospodari. Nu? Oricine v'ar porunci să dați foc orașelor, să împușcați prunci, — să n'o faceți! Veniți și-mi spuneți mie, ca unui frate mai mare...

Și, cu ochii încețoșați, privi spre acoperișurile dela Noua Sulița, apoi, departe, în urmă, către orășelul părăsit în puterea zorilor.

— Măi băieți... Voi știți ce s'a petrecut astă noapte în orășelul cucerit ieri... Nici pruncii n'au fost cruțați. Crima asta au făcut-o jandarmii, ei care duc războiul lor, care n'are nimic cu noi din linia întâia... Înțelegeți?

Și iar îi răsări în fața ochilor colonelul Vartic.

Și gândi: «Parcă-mi spune inima că m'a lucrat Cânele negru la Divizie... Ce fac, dacă primesc ordin să fiu companie de poliție sau chiar pluton de execuție?». Nu. Oamenii mei n'au să se întineze în sânge nevinovat, orice ar fi...».

— Camarazi, grăi el mai departe. Pentru cei ce-mi fug de sub ordine, am lege care duce la glonț; am atâtea mijloace împotriva lor. Eu, de azi înainte las la o parte toată puterea ce o am și rămân față de voi numai cu puterea cuvântului...

Își lăsă pelerina să-i cadă jos la picioare și simți că aruncă de pe umeri un întunerec. «Îmi dădea aer de corb de pândă... Din cauza pelerinei păream, dur, aspru, împietrit... Ne împopoțonăm, ca să speriem niște bieți țărani care vin la cazarmă de-a-dreptul din creierul munților și din păduri».

— Ce să fac cu pelerina?, îl întrebă ordonanța, un flăcău mai tuciuriu ca Dadaci, cu niște dinți albi.

— Predă-o la căruțe. Și ceri majurului un veston.

— A-ă-ă, făcu ordonanța, privindu-l lung.

Și simți o amarnică părere de rău, mângâind pelerina vânătă de care era mândru. «Să știți...», se lăuda, pân'acum «dom' căpitan îi cel mai falnic ofițer din regiment; și-i cel mai aspru. Și din miile de soldați câți îi are regimentul, numai eu grăesc cu dânsul, fără să iau poziția... Numai eu i-am văzut dinții, când râde. A râs el vreodată în fața cuiva? Eu și picioarele i le spăl, și-i cunosc până și cămeșile și izmenele...».

Și-și da aere mai aspre ca ale ofițerului, față de soldat și față de întreaga lume...

Mergând spre căruțe era mâhnit, amărît, că parcă ducea în brațe nu pelerina ci un stârv. «Lasă...», își spunea el, «te 'ncui în ladă azi, haină-hăinuță... dar mâne-poimâne iar are să te îmbrace dom' căpitan... Și iar are să fie mândru și falnic...».

— Ce i-a venit?, îl întrebă majurul Codău. Că tu-l știi bine, măi Petrea... Ia'n spune-mi tu...

Ordonanța își împietri fața într'o tăcere de moarte:

— Ce are... eu știu... nu pot să spun... trebue păstrat secretul gradului... Mie-mi spune dom' căpitan tot, tot, sara, când îi spăl picioarele și când îi tai unghiile...

Alese un veston nou mirosind a naftalină și-i veni să geamă după ce căpitanul, îmbrăcat în veston și amestecat printre soldați, arăta ca un oarecare soldat... «Așa mândrețe de ofițer... și s'a dus... Păcat... păcat»... Și ordonanța se închise la chip și niciodată nu-și mai arătă dinții albi.

Iar soldații din companie își spuneau: «Bine c'a dat bunul Dumnezeu și s'a înmuiat la inimă... numai de și-ar ține mult năravul ista...». Și Ionici își spuse: «... și eu era să-l împușc la cel dintâi atac, dacă-mi pica în bătaia glonțului... Așa mă tot ispitea gândul...».

Și toți, când grăiau acum cu căpitanul, luau poziția de drepți, nu forțat ci stăteau într'o poziție lină, fără ciolane încordate, în care parcă așa stătuseră de când lumea... Răspundeau comandantului cu glas scăzut, cald, ca unui frate mai mare, un frate bun care știe totul în lumea asta și de care, mergând către o ne mai pomenită primejdie, trebue s'asculte orbește...

Mâncând, tot căutau cu lingurile prin gamele; apucau în linguri cartofi și bucăți de carne; dar ei parcă voiau să găsească altceva — nu — știu — ce talisman în borșul acela cazon, talismanul care schimbase firea comandantului lor care, ani de ani îi izbise prin toate glodurile, făcuse nedreptăți la împărțirea concediilor, — mai cu seamă la împărțirea concediilor, când, pentru un păduche găsit pe guler, la inspecție, tăia cu condeiul numele din tabel și tăia cu penița lui de aur care șueră depărtat când scrie, inima omului...

Și mâncând, soldații căutau înainte, cu lingurile prin gamele.

— Tu de ce crezi că s'a schimbat așa?, întrebă Ionici spre Dadaci. Iaca, iau cu lingura, iau și nu-mi vine să mănânc... Și doar crap de foame... Îmi stă ceva cald la inimă și nu-mi vine să mănânc...

— Asta-i de bucurie... Noi, bucurii n'am mai avut, de ani... Și-acum ne turbură... Las' că ne-om duce noi acasă.

Puse mâna alături, căutând o nevăzută scripcă.

— Păcat... I-am trage o cântare, că cine știe...

Și, lăsându-și lingura în gamelă, Ionici porni fuga spre căruța lui Filipoiu. «Îi dau de trei pacuri de tutun, dacă-mi dă o scripcă ...».

— Ce-ai pierdut?, îl întrebă Filipoiu. Veston? Manta? Pușcă? Să știi, măi camarade... că eu iau numai dela morți... Să nu crezi că am omorît pe cineva când am luat straele estea...

Cu căușul palmelor, tot acoperea amestecul de haine, pantaloni vărgați, pălării și ghete, tot depărtându-le către fundul căruței.

— Eu, bre... îi drept c'am fost astă noapte în târgușor... Am luat numai dela cei găsiți morți...

— Am avea trebuință de o scripcă, bădică Filipoiu... Că prin case se află...

— ... și ce mi-ai da pe dânsa? V'ați învățat numai c'un pac... Când iau lucrurile, trec prin primejdii. Trebue mărit prețul...

Şi adăugă:

— Dau numai pe bani... Mă gândesc că la capătul războiului, să-mi ridic o căsuță. Că stau cu năimeală... şi când n'am cu ce plăti... regulat îmi scoate stăpânul casei nevasta şi plozii în drum.

Intre timp mâinile lui uriaşe traseseră de sub fân o scripcă.

— Na-ţi-o... dar cer un pol de bani... Ce-i un pol de bani? Dacă mi-ău cumpăra pe ei o mână de cuie sau câteva draniţe...

Ionici scoase din băsmăluţa lui cu flori mari, albastre, câţiva bănuţi şi înfăşcă scripca.

— A-a-a, făcu Dadaci încremenind cu lingura în gamelă. Ca un frate-mi eşti, măi camarade Grigore...

Ciupi strunele şi soldaţii tresăriră; mai apoi, luându-şi fiecare gamelele cu mâncarea neatinsă, se strânseră roată în jurul ţiganului. « Oare ce are să-i zică? », — se întrebau şi toţi simţeau că numai a jale poate să iasă din strune. Şi Dadaci porni a jale adâncă, întârziind mult cu arcuşul pe struna cea groasă care smulge totdeauna lacrimi, chiote şi inima omului din piept.

Inimile tuturor se întorceau pe străine drumuri, acasă. Se apropiau de părinţii, de fraţii lor robotind în ogoare de piatră, prăşind păpuşoiul slab, galben, răscolind prundul; se lipeau de ferestruici strâmbe, cârpite cu hârtie, mânioase sub streşini vechi şi se uitau lung-lung la pruncii lăsaţi singuri acasă, legaţi cu aţă de piciorul patului. Şi pruncii se tot trăgeau pe brânci către strachinile cu borş de crupe şi urzici, puse în mijlocul încăperii... Afară la uşi scurmau nişte porci negri cu sfârle lungi, porcii vecinilor chiaburi. « De n'ar deschide uşa să intre la prunci », tresăreau soldaţii. Şi sfârlele lungi se vârau pe sub uşi, deschizându-le şi dând năvală în case; întâi sorbeau borşul cu urzici din strachini, după aceea se repezeau la pruncii legaţi cu aţa de picioare. Şi în zadar se canoneau pruncii să se urce pe paturi sau pe cuptoare, că aţele îi opreau şi...

— « Vai... Doamne... » tresări căprarul Aniculăesei, « schimb'o pe bătută ».

Dadaci nu mai avu când schimba cântecul, căci artileria prinse să bată din spre Răsărit, încadrându-i între obuze. Avioane prinseră a-i mitralia — şi din păpuşoaiele din faţă porniră mitralierele.

Compania se răspândi în trăgători şi schimbul de foc ţinu câteva ceasuri; apoi, automatele din faţă încetând, regimentul prinse să înainteze. Venea amurgul şi 'n târg la Noua-Suliţă, departe, se înălţară pe casele din margini steaguri albe.

Amurgul lumina toate ferestrele târgului şi sclipea, roşu, ca un gigantic foc, pe toate acoperişurile.

« Parcă arde... », spuse, înfiorat, careva, la spatele căpitanului. Şi soldaţii înaintau orbiţi, printre oamenii din Noua-Suliţă, ieşiţi în uliţe cu capetele goale. Focul amurgului, sbucnind dela geam la geam, tot mai roşu şi mai adânc, cuprindea ziduri, uşi, obloane şi oameni într'o mare de flăcări. Şi toţi simţeau

apropierea unei primejdii: şi oamenii aceia, tremurând din genunchi, cu capetele plecate, şi soldaţii ai căror bocanci răpăiau în cadenţă din ce în ce mai regulată, din ce în ce mai surdă: rap-rap... rap-rap... Caii escadroanelor, caii tunurilor parcă înnotau prin colbul roşu, într'o mare de sânge. Luceau căştile şi miile de baionete, şi soarele, asfinţind, privi multă vreme din munţii şi codrii lui, cum se revarsă fierul tunurilor, fierul armelor şi fluviile acelea de oameni, printre acoperişuri.

Locuitorii, curând, se traseră în fundul magherniţelor, se ghemuiră în beciuri, încuindu-se după obloane grele. Uruiau tunuri cutremurând pământul, hurducând pereţii şi uşile. Vasele de pe mese prindeau a suna lovindu-se unele de altele; în pereţi se strâmbau cadrele şi icoanele; clămpăneau uşile din zăvoare. Treceau şiruri de căruţe cu roţi încete, ostenite şi dintr'o căruţă un glas răguşit cânta, iar cineva striga la dânsul:

— Taci, măi Boculei... măi băiete, măi... Eh, taci odată... Precista şi dumnezoaica... Nu vezi că parcă arde lumea?... De-ar arde!, că mă învinovăţeşte Jimborean că beau rachiul trupei...

Şi, după ce trecu cântecul de nebun şi sfada majurului, se făcu o linişte adâncă, — parcă un ocean de plumb ar fi copleşit deodată oraşelul şi armatele în mers. S'auzi tropotul în galop al unui cal. Un glas întreba:

— Intâia? Intâia din 307! Care-i întâia?

— Ce-i cu întâia?, răspunse majurul Codău. N'aş mai fi ajuns la întâia...

— Ascultă, majur... Din ordinul Diviziei... întâia din 307... companie de poliţie... Trece sub ordinele mele... Cum îl cheamă pe comandant? Unul cu bandaj negru pe ochi.

Şi galopul porni iar către inima oraşelului. Cadenţa infanteriilor iar porni, unităţi noi intrând în târgul potopit în mările amurgului.

Cineva rosti:

— « Uită-te înainte... parcă ard ferestrele... », şi paşii infanteriştilor răsunară mai surd. « Vi-s încărcate armele? », întrebă un glas. « Puneţi baionetele... Acum păstraţi cadenţa... rap... rap... rap... rap... Arma 'n cumpănire... ».

Glasul trecu, înnecându-se în răpăitul surd, exasperant al bocancilor. Trăzni un foc de armă şi apoi încă unul. Infanteriile se izbiră sub acoperişuri şi o mitralieră prinse a ţăcăni lung.

— Vai... Măiculiţă... mamă, răcni un soldat.

— Scoate-ţi bandajul... nu geme... N'ai bandaj, boule? Rupe-ţi izmana... hei, măi... ce staţi ca boii? Mitralierele 'n bătaie.

— Cine trage? Pentru Dumnezeu... Cine?

— Uitaţi-vă în faţă... în casa aceea cu două rânduri... se văd capete. Uitaţi-vă... jandarmii...

— Şi de ce targ în noi?, oasele mamei lor... Strigaţi... strigaţi...

Traşi sub acoperişuri, muribunzii gemeau blestemând:

— Să nu mai ajungă... Tocmai azi primisem epistolie de acasă...

— Mi-au rămas de dârvală pruncii... Of... mă arde pieptul...

Unitățile se răsuciră în loc și soldații se prăbușeau pe sub caii înspăimântați și-i sdrobeau roțile tunurilor. « Inconjurați casa... casa aceea... », răcneau glasuri peste măsură de sugrumate.

După focul amurgului cobori întunerecul și regimentele se traseră afară din târg, când artileria prinse să bată orășelul din toate părțile.

— Să înceteze!.. Încetarea!.., răcnea colonelul Vartic la telefon. — Allo 404 Greu... Allo... Obuzierele... din ordinul domnului general... Ce-i asta? Păstrați schija pentru linia întâia... Pentru cânii din Noua Suliță avem gloanțe și foc!.. Nu înțelegeți? Dați-mi legătura cu maiorul...

Și, turbat de mânie, prinse să tragă cu pistolul în icoanele strâmbe din încăperea aceea joasă. Inspăimântați îl priveau telefoniștii. Afară, în prag, așteptau comandanții companiilor de poliție.

— La ordinele d-voastră, rosti cu glas cutremurat locotenentul Cătălin, pocnind călcâiele, încremenit cu mâna la cască.

Opriți în mijlocul șoselei, jandarmii se întrebau: « Oare ce ordin primim? ». Aceeași întrebare și-o punea mereu și locotenentul, uitându-se fix în ochii lui Vartic, care gândea adânc, preumblându-și pe la nas o nevăzută floare. I se turburaseră ochii și un foarte depărtat zâmbet prinse să-i răsară pe față în timp ce sprânceana dreaptă i se urca.

— Bine, rosti el, — și Cătălin cobori mâna dela cască. Au venit jandarmii ceia... care...?

— Jandarmii ceia... care... domnule colonel... așteaptă după casă...

Inchise bine ușa dinspre drum și dinspre încăperea telefoniștilor și adause, întrebând:

— Aici... sau îi trimitem în... concediu?

— Aici... nu! Ii trimiteți în concediu. Cheamă-l pe Duma...

Ușa dinspre drum se deschise și un plutonier cu trup butucănos, cu niște mustăți lungi, aspre, răsări în prag, tăcut, cu fața largă încrețită într'un rânjet. Stătea înlemnit cu brațele păroase peste măsură de lungi, suflecate în sus de coate, căzute în lungul trupului.

— Duma, rosti colonelul Vartic și plutonierul își plecă fața spre pământ și prinse să-și plimbe limba pe buze, în timp ce în fundul ochilor i se năzări o depărtată flacără.

— Am înțeles, răspunse acesta încet, cu un glas subțire, cârâit. Toți așteaptă afară... după casă...

Și întrebă mai încet, tot scăpându-și vârful limbii spre cismele colonelului:

— ...oare... cu pistolul... sau cu ștreangul?.. Mie mi-i ușor cu ștreangul... vă rog să-mi dați voie... cu ștreangul... Nu-s prea mulți. Am și ajutoare. Ii bag într'un beciu, domnule colonel, pe câte unul; în vremea asta motorul camionului dudue...

« Dece? », se tot întreba locotenentul și-și mânca buzele. « Pân' acum mi-a ucis cei mai credincioși jandarmi... ».

Tresări puternic când colonelul Vartic îi spuse cu glas liniștit:

— L-ai văzut pe Duma? Tuturor ar trebui să ne fie pildă... pildă de credință... devotament... L-am propus la « Virtutea militară »... căci el... Și nu-și sfârși cuvântul, căci la prag, Duma îi adusese pe cei șapte soldați de după casă, descinși, fără arme.

— Iată-i, rosti plutonierul, arătându-i din prag.

Colonelul Vartic privi peste măsură de lung, drept în ochi pe fiecare, în timp ce Duma, arătându-i pe rând, le tot căuta ceafa și beregatele, cu degetele lui peste măsură de reci și ciolănoase.

— Băieți, le spuse Vartic. Eu vă mulțumesc pentru credința cu care... mă înțelegeți... cu care... și vă dau drumul acasă...

Și când unul din ei văzu că dintr'un buzunar al lui Duma iese un capăt de funie cu juvăț, își svârli capul în sus și prinse să râdă. Altul, nespus de tânăr, asculta, mâncând cuvintele colonelului.

— Taci, măi Oachim, rosti el către cel ce râdea; domnul colonel ne dă drumul acasă, la toți, și ne ducem acasă.

— Da... da, continuă Vartic. Pentru credința cu care... mă 'nțelegeți... cu care... vi se cuvine cu prisosință « Virtutea militară ». Are să se mândrească de voi Statul, țara. Du-i, plutonier. Fă-le formele... dă-le drumul.

Și strigă spre soldați:

— Dar să veniți la timp... căci eu... dacă nu veniți la timp...

Un glas din întunerec răspunse:

— N'aveți grijă...

Și cei șapte mergeau repede, urmați de plutonierul Duma, către un camion cu acoperiș negru, spoit tot în negru.

Și colonelul Vartic prinse iar să vorbească abia când, departe, în noapte, s'auzi un uruit puternic de motor. Și uruitul creștea în răstimpuri și-atunci sbârnâiau, depărtat, ferestrele; luminile celor trei lămpi aninate în grindă clipeau una spre alta și fitilurile scoteau ca un bâzâit lin de muscă.

— Inconjurați târgul! Turnați butoaie cu gaz și benzină, mai cu samă unde-s casele îngrămădite... Cei care fug spre ieșiri, împușcați-i... Să-mi raportezi purtarea căpitanului Jimborean... Să vii să-mi raportezi... Auzi? Și gândi cu un zâmbet de mulțămire: « Va vedea el, chiorul... ».

După ce ieși locotenentul, noaptea se umplu de pași de bocanci în fugă. Speriat era glasul unui telefonist vorbind sugrumat:

— Allo... allo... allo... Da, s'au pornit represalii. Câți au căzut dintre soldați? Nu se știe... nu... nu! Civilii? Au fost executați pe loc, cu mitralierele cu care trăgeau... prinși în frandeli... Cum? da... da... în frandeli...

« Băiat bun ... idiotul ... », își spuse colonelul Vartic, ascultându-l. — Auzi? « frandeli »... dobitocul... Popor de țărani murdari...

Se lipi cu fața de geamul din spre târg, ascultând întunerecul; dar cum glasul telefonistului și lumina lămpilor îl supărau, dădu lămpile în jos și deschise ușa spre încăperea telefoanelor:

— Mai încet... n'auzi? Mai încet... Ce răcnești?

Glasul telefonistului coborî — coborî și spunea în aparat mai departe, aproape stins:

— Represalii... represalii... civilii... prinși în frandeli... allo... allo... allo...

În îngrămădirea de bezne din spre târg urcă întâi o flacără lungă, albă, cercetând negura, lungindu-se repede pe fața pământului și se furișă într'o casă. Inima lui Vartic crescu și sprâncenele îi fugiră amândouă în sus, când în fața ochilor i se deslănțui un puhoiu de foc.

— Arde... arde... arde, strigă telefonistul în aparat.

Vartic se lipi mai bine de geam și se gândea unde dracul, în istorie, se întâmplase o noapte grozavă... o noapte cu oameni svârliți cu capul în jos pe geamuri, cu prunci apucați de picioare și sdrobiți de perete... Un rege nebun, privind pe geam, trăgea cu pușca în umbrele arborilor și 'n fugari răcnind de groază... Unde dracul și când, se întâmplase, în istorie, noaptea asta?

« De-ar fi aici Cătălin... l-aș întreba. El mi-a amintit și de... cum dracul îl chema? Ibric... Ibric... Ibricus... A... », făcu el, « ... noaptea Sfântului... și mai cum mama dracului? Sfântului... Sfântului... ».

Și focul uriaș din fața lui creștea; printre trozniturile bârnelor și ale acoperișurilor s'auzeau răcnete și împușcături.

« Acum ar trebui să bată și artileria... », gândi Vartic și nu-și sfârși gândul, căci în prag își bătu călcâiele un ofițer rânjind sub cască.

— Să trăiți, domnule colonel... Sunt locotenentul Vieru... din infanterie... Am onoarea... am onoarea a vă raporta... Compania întâia din 307... s'a opus... ordinului Diviziei... Căpitanul Jimborean, comandantul, și-a luat oamenii și s'a ascuns... departe... spre Răsărit... Spune că a văzut jandarmi trăgând în noi... Inscenare... Așa a raportat domnului comandant de regiment...

— Să fie arestat... arestat... Tot acum... arestat. Chiorul!... Ce mai stai?

Locotenentul Vieru își svârli mâna la cască:

— Domnule colonel... eu... vreau să-mi fac datoria... Cu îngăduința dumneavoastră... Patriot... patriot sunt... am fost și voiu fi... Trebue să luptăm până la...

— Ia'n ascultă... Ai fost tare la istorie? Ia'n vină 'nco'a... Uită-te pe geam... Amintește-ți: unde și când s'a petrecut în istorie o noapte grozavă... cu foc?

— Nero, domnule colonel...

— Lasă-l pe Nero... idiotule... mai încoace... a-a-a. La Paris... în Franța... Noaptea Sfântului Bartolomeu... Intre cine și cine?

— La Paris... în Franța...

Fruntea îngustă a locotenentului se strânse până se îngustă cât degetul.

— La Paris... In Franța... Hughenoții... da... da... Hughenoții... niște popi catolici...

Ieși repede și din mers își scoase cuțitul cu mâner de os, îndoit la vârf.

Colonelul Vartic uită îndată și de noaptea Sfântului Bartolomeu și de toate gândind: « Chiorul... i-a venit rândul... Il trec Curții Marțiale, chiar în zori. Mâne, spre sară am să comand chiar eu plutonul de execuție... »

— Ascultă, rosti încet către telefonist. Către toate posturile Diviziei: « Prindeți și arestați și aduceți la Pretorat, sub stare de arest, pe căpitanul Jimborean din 307... ».

— Pprindeți și arestați..., spuse, înfiorat, în telefon, glasul soldatului. Prindeți și arestați...

Și focul din vale creștea, urcând până 'n înaltul văzduhului, luminând împrejurimile ca ziua, până departe, încât se vedeau armatele în mers, șirurile de căruțe, mici cât furnicile și 'n mijlocul flăcărilor oamenii alergând care 'ncotro, furișându-se pe sub vâlvătăi.

Luna răsări albă drept din marea de flăcări și după ce stărui îndelung în vârfurile sângerii ale focului, se întunecă la față, arătând ca un cap de mort. Suluri uriașe de fum se târau la fața pământului, până departe.

Glasul sugrumat al telefonistului nu mai înceta: « Prindeți și arestați... și arestați... prindeți și arestați... ».

Plutonierul Duma se arătă în prag, asudat, descheiat la pieptul acoperit în smocuri de păr. Degetele mânilor îi stăteau încrâncenate jos lângă genunchi și răsufla repede, ca după o ne mai pomenită fugă:

— ...Domnule colonel... s'a făcut... treaba... i-am trimis... pe toți... șapte... acasă. ...Pe rând... cu lațul... pe câte unul... a trebuit să muncesc cu mânile, să le frământ beregățile... Unii erau voinici... tari...

Și-și ridică lăboaiele până 'n dreptul ochilor:

— M'au stropit cu sânge... când horcăiau... și cu creieri ieșiți pe nas...

Ascultându-l, Vartic simți o puternică durere la tâmplă.

— Destul... Duma...

Și tresări într'un gând:

— Stai pe aproape, la îndemână. Ai să mai ai treabă...

— ...Prindeți și arestați... și arestați... — spunea, la nesfârșit, către toate posturile diviziei, glasul înfiorat al telefonistului.

— Pe cine, domnule colonel?

— Vei trimite în concediu un ofițer... Il iai... și... pe drum... Dar să sfârșești repede...

Duma oftă greu, puternic, și smocurile de păr de pe piept i se sburliră.

— Împușcat... da! mai pot! Cu ștreangul... n'aș mai fi putut... domnule colonel...

— Prindeți și arestați... da... și... arestați... pe căpitanul Jimborean... Ce? L-au prins? Să trăiți, domnule colonel, urmăritul a fost prins... prins...

Telefonistul îl privea, alb la față, cu ochii mari, în timp ce în urechi îi sunau ciudate și depărtate glasuri din tot lungul liniilor telefonice, ca de pe alte lumi.

— Unde l-au prins, idiotule? Il aduc încoace? Ia 'n întreabă...

In vremea asta, Duma își scoase din buzunar funia, cercetându-i juvățul cu băgare de samă:

— ...ori tot mai bine în ștreang... domnule colonel!

— Nu, măi băiețică, măi... Trebue să demonstrăm, cu glonțul tras în ceafă, că a vrut să fugă de sub escortă!... Ștreangul... merge cu grade inferioare... cu soldați... că pute de ei pământul... Cine să mai facă gură pentru un soldat? Niște țărănci cu cap de vită? Niște colțate de țărănci? Le moare letul, în războiu... Ei și? Trei metri de țernă deasupra...

Duma își scoase din buzunar pistolul, — încărcându-și-l liniștit, cu băgare de samă. Se trase afară în pragul pretoratului și prinse să mormăie un cântec cu un glas puternic, răgușit, jalnic, stupind rar asupra focului care creștea tot mai roșu, plescăind și lingând cerul vânăt cu limbile lui gigantice.

•

«Să-mi sbor creierii... n'are nicun rost», își spunea Jimborean, în drum spre comanda regimentului. «Voiu raporta, hotărît, colonelului Radu, tot ce-am văzut... Mă vor crede pe cuvântul meu de onoare...».

Știa bine pentru ce-i chemat. Neexecutare de ordin... judecată sumară și plutonul de execuție... Simțul lui nesdruncinat de dreptate, îl sfătuia să fie drept, cinstit, neclătinat, cu orice preț, până la urmă.

Auzi pași mulți și-și duse mâna la pistol. «Oare nu cumva... au ordin să...». Se liniști auzind glasul majurului Codău, sfădindu-se cu niște soldați.

— Măi... fugiți înapoi, măi... nu-mi trebue toată compania... pricepeți? Precista și dumnezeoaica...

— Ce vreți?, întrebă, aspru, Jimborean spre soldații înlemniți în fața lui, în frunte cu majurul.

— Să vedeți... domnule căpitan, se bâlbâi Codău. Oamenii, când au aflat de cumpăna dumneavoastră... întâi au prins să plângă ca muierile. «Ce-i?», am strigat eu, «Precista și dumnezeoaica. Sunteți oameni, bre? Încărcați-vă armele...». Și am venit, domnule căpitan, ...să ne ducem cu d-voastră la regiment... și la divizie... Că și eu am văzut jandarmi trăgând.

— Și noi am văzut, spuneau soldații.

— Marș înapoi, strigă plin de mânie, cu glas spart, Jimborean. Asta se chiamă răscoală în toată legea... Marș...

Și un val cald îi copleși inima. Tuși ca să scape de nodul amar care-i strângea gâtul, îndepărtându-se repede de zidul surd al soldaților.

«Lasă... lasă...»— gândi majurul Codău. «Că noi i-om sta pe-aproape...».

Și intră în pâcle și 'n nourii de fum încremeniți la fața pământului, cu aproape toată compania, cu armele încărcate, cu baionetele puse.

Căpitanul Jimborean, intrând în bordeiul unde era comanda regimentului, mai întoarse odată capul în urmă. Văzu un zid de soldați și văzu parcă umbra uriașă a majurului și-l cuprinse un nețărmurit simțimânt de bucurie și de mândrie, gândind: «Ei toți, țin cu mine»...

Pocni călcâiele în fața colonelului Radu.

— La ordinul dumneavoastră... Am venit, ca urmare la nota telefonică... Ordonați...

Colonelul Radu, un bărbat voinic cu fața spână, se ridică de pe soba măruntă de lut unde stătea privind prin ușa scundă noaptea verde și puterile focului.

— Aiurea, Jimborene!.. Te-ai jucat cu focul... Jimborene... Mi-a ordonat Divizia să te arestez. Deci, ești arestat... Ai săvârșit una din cele mai grozave abateri în timp de războiu: neexecutare de ordin... Aiurea...

— Domnule colonel, începu căpitanul cu glas întretăiat de niște grozave suspine. Eu, ca și d-voastră, sunt ofițer. Am pornit la războiu împotriva unui inamic înarmat. Pornind la războiu, ne-am cununat cu moartea... Și vreau să nu-mi întinez arma în sânge de oameni nevinovați...

— Aiurea, îl întrerupse colonelul Radu. Fii mai scurt și mai limpede.

— La Herța, domnule colonel, am văzut cu ochii mei rusoaica-soldat care a tras asupra noastră. Mi-i martor sublocotenentul Măgură. Fără să țină seamă de cuvântul meu, domnul colonel Vartic a dat vina pe populație și a împușcat-o... a măcelărit-o...

— Aiurea... Care populație?, — îl întrerupse iar colonelul Radu. Despre ce populație grăiești?

— Populația civilă, domnule colonel... Că era sau nu de un sânge cu noi asta n'are nicio importanță. Erau oameni... și erau nevinovați... și jandarmii colonelului Vartic i-au împușcat.

— Aiurea... căpitane.

Și colonelul își împietri fața, închise ochii, făcând semn că a isprăvit.

La ușă stătea un căpitan cu pistolul în mână.

— Domnule căpitan... spuse acesta către Jimborean. E timpul... la Divizie...

— Domnule colonel, spuse Jimborean; dar colonelul, cu mânile încrucișate la piept, privea lung noaptea verde. Căzu o stea și el se uită lung la fața galbenă a căpitanului, la bandajul negru care i se tot bătea. «Putea rămâne la partea sedentară...», gândi el. «Orb, și a venit pe front... Au să-l împuște... Aiurea...».

Rămase, înalt, mut, cu mânile încrucișate.

— Uitaţi-vă afară..., domnule colonel... In Noua-Suliţă ard de vii mii de oameni... Ii udă cu benzină şi le dau foc... Unii se svârl în fântâni, arzând. Şi am văzut cu ochii mei jandarmi trăgând cu mitraliera şi cu puştile, în Divizia în mers. Acesta-i adevărul...

Colonelul se întoarse cu spatele şi se plecă lângă sobă, scoţând dintr'o cismă o sticlă. O ridică la gură şi cu cât sorbea din ea mai mult, ochii i se măreau, faţa-i se înroşea.

— Aiurea, căpitan Jimborean, aiurea... Ar trebui să te împuşc cu mâna mea... Pleacă! Ia-l, ofiţer...

«...Cânele», gândi Jimborean, mergând alături de celălalt ofiţer, tăcuţi. Lumina focului le culca la pământ umbrele şi celălalt căpitan rosti privind luna care abia răzbea prin roşul adânc al flăcărilor.

— Ca un cap de mort... prietene...

«Mor ca un puiu de vrabie ...», îşi spuse Jimborean şi o amarnică părere de rău îl cuprinse, după viaţa lui, după toată viaţa lumii. La stânga lor, în Noua-Suliţă e adevărat că ardeau de vii oameni; dar viaţa lumii părea, încă, aşa de frumoasă... La dreapta lor, la doi paşi, cântau cărăbuşii în ierburile înflorite; într'un sălciiş negru, adormit asupra unor ape cu oglinzi de aur, cântau privighetorile... Şi-apoi, în urmă, departe, în ţară, căpitanul Jimborean îşi lăsase toate umbrele sfinte. Mama, de bună samă, îl aştepta în toate zilele şi 'n toate nopţile.

— Dreptatea care birue..., rosti celălalt căpitan, ca o frântură de gând. Lasă, prietene... Au să te judece... Ei şi? Câţi oameni n'au mai fost judecaţi şi-au scăpat?... Dreptatea... care...

«Ce folos voiu avea de biruinţa dreptăţii, după ce voiu fi putred şi mi s'a goli craniul de puterea magică a creerilor?».

Şi Jimborean privi lumina albă, stăruind într'un nour de fum, secerată de raze, ca un cap de mort. «Dac'aş dezerta?», se întrebă el în gând şi rosti speriat, cu glas tare, oprindu-se:

— Fugi încolo...

— Nu, îi răspunse celălalt căpitan. Indată ajungem. Am răspundere...

— Vorbisem c'un gând, rosti Jimborean.

— Ar fi o soluţie, grăi celălalt ofiţer, privindu-l lung. Dar îţi pierzi pentru totdeauna onoarea...

Jimborean, fără să-l asculte, gândi mai departe: «Dacă o fac, trebue acum, îndată, până nu intru în paza jandarmilor. Dacă intru — gata...».

Se opri speriat, rostind cu glas tare:

— Asta nu... eu nu... niciodată... Mor... dar asta nu...

Porni mai repede. In faţă, se vedea clădirea neagră a Pretoratului. Duma, văzându-l, se trase la o parte, în întunerec. Se arătă iar, tot ducându-şi mânile la obraji parc'ar fi vrut să-şi şteargă rânjetul.

— Domnule căpitan... din ordinul domnului colonel Vartic... arestatul... de-a-dreptul la închisoare. Declaraţia în zori... mâne dimi-

neaţă... Rămâne în sama mea... Vă rog... domnule căpitan... întindeţi mânile...

— Adio... căpitan Jimborean, rosti celălalt ofiţer, întorcându-şi faţa spre capul de mort al lunii.

— Nu, spuse arestatul, scuturându-şi mânile înnodate în funie.

— Prea târziu, rosti căpitanul celălalt, depărtându-se.

Şi Duma, rânjind, spuse:

— Vă rog... luaţi-o drept înainte... Dacă... ceva, am ordin să trag...

Stătu îndelung pe loc şi în zadar îşi stăpânea mânile care se tot întindeau spre ceafa şi spre beregata ofiţerului. Simţea în palme cum i se sbate gâtul, cum se sfărâmă carnea, vinele, beregata, în frământarea degetelor lui reci, cu tărie de fer. Şi, fără să vrea, îşi lipi palma dreaptă de gâtul căpitanului. Slobozi degetele în jos, cuprinzându-i gâtul, căutându-i nodul beregatei.

— Ce faci?, gemu Jimborean.

Şi porni repede, apoi paşii i se desfăcură într'o fugă cumplită, în timp ce la spate auzea răsuflarea de taur a lui Duma şi ca un geamăt:

— Stai... Stai, că trag...

Noaptea se umplu de paşi în fugă din spre sălciişul adormit asupra oglinzilor.

Duma trase câteva focuri de pistol, apoi se prăbuşi la pământ, izbit de o mulţime de paturi de armă.

— Loviţi, băieţi, spunea un glas înspăimântat. Precista şi dumnezeoaica... Aista-i Duma? Ia 'n lăsaţi-l pe mâna mea, Precista şi dumnezeoaica...

— Domnule căpitan... domnule căpitan, spuneau nişte glasuri sugrumate şi mâni multe se îngrămădeau să-i deslege mânile.

— Şi acum?, întrebă Jimborean după aceea.

Dar oamenii se răspândiră în întunerec, spre sălcii, în fugă. Numai Codău mai întârzia asupra lui Duma, izbindu-i pumni în cap:

— Na... câne... na... Precista şi dumnezeoaica. Fugi apoi şi el, cât îl ţineau puterile.

Jimborean porni hotărît înapoi către Răsărit. Trecu prin faţa Pretoratului şi ascultă îndelung la geam. Inăuntru, în întunerec, un glas de femeie plângea şi colonelul Vartic îi tot poruncea:

— Inţelegi? Trebue să mă cucereşti... Sărută-mă dela vârful picioarelor... aşa... sărută-mă... Trebue. Altfel, în ştreang... N'auzi? De asta te-am adus dintre flăcări? Ca să boceşti? Sărută-mă...

Jimborean porni mai departe, cu pas încet, greu, ca luându-şi rămas bun, cu fiecare pas, dela pământul pe care-l călca. Şi toate umbrele vieţii lui, împreună cu fânul înflorit şi cu pădurile şi cu munţii Patriei — veneau după dânsul, petrecându-l. Ajunse la companie şi privi pe rând soldaţii adormiţi cu faţa 'n sus. Porni iar, şi umbrele soldaţilor se amestecară printre celelalte umbre, petrecându-l.

O puternică nădejde că va veni într'o zi înapoi îi grăbi pasul. Focul dela Noua-Sulița rămase departe, în urmă, înnecat după zări.

Și ajunse la linia rușilor abia când cerul înroșit de foc arăta mic cât un ban de aramă.

*

Vestea dezertării lui Jimborean străbătu Divizia cu iuțeala fulgerului. Locotenentul Vieru luă comanda companiei și soldații îl priveau chioriș, ca pe un dușman. Dela Noua-Sulița, divizia urcă spre Târgul Briceni; drumul era plin de oameni morți; femei sborșite, înnebunite de groază, alergau prin grâe, prin lanuri de floarea soarelui și prin porumburi și nicio pușcă, dintr'o divizie întreagă, nu se îndrepta spre ele să le ucidă. O scârbă groaznică se întipări pe fețele sumbre sub căști ale soldaților. O noapte întreagă trăseseră în nări fumul mirosind a carne de om arsă. Toți cereau, în inima lor, să se mântue odată fărădelegile și măcelul...

Cei din 307 cunoșteau isprăvile lui Vieru din noaptea aceea amarnică. Și povesteau din om în om, cum noul comandant al companiei întâia așeza osândiții legați cu frânghii în stive și după ce-i stropea cu benzină le dădea foc.

Inainte de a-i ucide astfel, îi buzunărea, luându-le portofelele, inelele, ceasornicele. Către zărirea zorilor, veni la companie cu un sac de merinde plin de lucruri luate dela osândiți. Avea, în căruța lui Filipoiu, o ladă de campanie unde-și închisese sub lacăt toate lucrurile.

— « L-om vedea noi la atac, viteazul... », își spuneau soldații.

Și iată, pe-o ploaie sură, pe la ceasul amiezii, în timp ce compania se desfășurase în corturi într'o grădină cu arbori putrezi, se dădu alarma. La întâiul foc de armă, Vieru privi în toate părțile și o rupse la fugă înapoi către Noua-Sulița.

— La atac... Atacul, strigau soldații, în timp ce ploaia se îndepărta și mitralierele prinseseră a răpăi de mama focului. Dar nu fusese nimic, decât o companie de a noastră, rătăcită din pricina ploii.

— Unde-s, măi?, întrebă Vieru, apropiindu-se pe furiș de lanțurile de trăgători așternute la pământ.

Și niciun om nu-i răspunse.

Intre arborii aceia străvechi, Codău dădu foc strașnic bucătăriei și o ciorbă acră, cu măcriș mult, sleia inimile soldaților. Intr'un cazan adânc, sfârâiau ca într'un iad, hartanuri de carne... și iată-l mai cu samă pe Dadaci cum își tot linge buzele...

— Măi băieți, măi, spunea Codău, beat-lemn. Mie să nu-mi umblați cu « dom major » în sus și « dom major » în jos... Eu vi-s tată, măi... Precista și dumnezeoaica...

Și după ce au supt și măduva din oase și după ce și-au lins gamelele și degetele, soldații văzură urcând spre ei, printre ierburile înalte și printre tulpinile putrede, o femeie cu părul sborșit căzut pe ochi, cu cămașa la piept sfâșiată, cu picioarele pline de sânge. In brațe avea un copil, o mână de om — în pielea goală, înlemnit într'un somn asemănător morții.

— Am venit... să mă ucideți, spuse ea cu 'n glas slab. Hai, vă rog... care vrea să mă ucidă?

Și se oprea pe rând, în fața soldaților, cu o amarnică strâmbătură de durere.

— Te rog... te rog... strică un glonț... Nu mai pot suferi...

— Fugi... fugi, se cutremurau soldații, întorcând capetele în altă parte. Noi, sufletele... nu ni le spurcăm...

Și o urmăreau cum merge, rugându-se, către cortul locotenentului Vieru.

— Amu-i amu... spuse un glas tare și ochii soldaților se deschiseră, mari, către cortul locotenentului.

Dar femeia se opri și-și ridică dela picioare un ciolan aruncat de vreun soldat. Il supse îndelung și după ce îl mușcă pe toate părțile, îmbălându-l, îl puse copilului în gură. Și copilul deschise niște ochi mari, adânci, albaștri și zâmbi uitându-se drept în ochii ei.

— Ah... Dumnezeule, prinse femeia a boci și o înspăimântătoare frică o cuprinse.

— Dece? Dece?, se răstea asupra soldaților. Dece? El îi mic... mic...

Pruncul zâmbea înainte, uitându-se undeva, sus, în niște ceruri minunate.

— Dece vreți să mă omorîți? Nu mă omorîți... Vă rog... Dece? Dece?

Codău, adormit tun după uriașa porție de rachiu băută, se întoarse pe cealaltă parte, sforăind crunt, cu dușmănie, ca din niște nări de namilă, între hulubele bucătăriei. Căluții, ascultându-l, ciuleau urechile și întorceau spre el boturile, căci, în răstimpuri, în sforăitul lui parcă hărăiau cânii. Un soldat adormit se ridică deodată în capul oaselor, întrebând:

— Dece vreți s'o ucideți?

Și se lăsă la loc, într'un somn greu ca pământul.

— Vă rog... să nu mă ucideți, bocea femeia, — și deodată o rupse la fugă.

— Ce stați? Omorîți-o, răcni locotenentul — și câteva zeci de soldați se repeziră în urma ei. Îngrozită, se furișa pe după fiecare pom, până ieși din grădina aceea pustie și, hăituită, înconjurată din toate părțile, urcă în fugă un dâmb în vârful căruia se opri. Cercul de căști și baionete înconjură dâmbul, urcând încet spre ea.

— Foc, răcni Vieru — și înainte ca armele să trosnească ea se izbi cu tot cu prunc în baionetele soldaților. Horcăi de câteva ori și un soldat abia-și trase baioneta dintre coastele ei.

— Doamne, strigă careva prin somn.

Pruncul, rămas viu, se tot târa pe trupul moartei, căutându-i cu amândouă mâinile sânii plini de sânge. Apoi prinse a-i căuta obrajii, întârziind mult cu degetele asupra ochilor ei înghețați.

— Grădina putredă, spuse un glas, după ce locotenentul Vieru se întinse la loc în cort, adormind dintr'odată.

Pruncul, părăsind trupul femeii, prinse a se târî prin iarbă către culcuşul majurului Codău al cărui sforăit suna acum ca nişte buciume adânci.

Şi târându-se prin iarbă, printre tulpinile grele de sevă ale florilor, pruncul zâmbea într'una. Păsările cântau în crengile întunecate.

Pe la al patrulea ceas după prânz, regimentul şi întreaga divizie părăsi zările acelea unde tăiase aşa de crunt secera groazei. Acum, în marş către alte meleaguri, oamenii întorceau capetele în urmă şi parcă auzeau un urlet adânc al câinilor, gemetele muribunzilor şi pe cer, călcând cu picioarele înalte pe zare, li se arătă, printre nouri galbeni, un schelet gigantic cu craniul rânjit, preumblând sus prin câmpiile slăvilor şi pe deasupra întregii lumi o coasă din care picura sânge.

Şi scheletul avea pe umeri o manta neagră, pe craniu o şapcă neagră; şi şapca purta ca semn cumpenele justiţiei militare, iar faţa craniului semăna cu faţa colonelului Vartic.

Arătarea îi urmărea, ori câte zări se închideau în urma lor. Noaptea coborî plină de nouri şi o ploaie grea de desnădejdi acoperi răsmiile de oameni în mers şi acoperi câmpurile.

Crunt suduiau tunarii, împingând la tunurile împotmolite. Caii se izbeau în pieptul hamurilor şi blestemele, plesnetul harapnicelor, izbiturile bâtelor umpleau noaptea.

Sub coviltir, Codău tresărea des prin somn, gândindu-se la pruncul acela cu ochi luminoşi lăsat în ploaie la grădina putredă, între cânii turbaţi de foame.

La plecare, pe când se ridica dintre hulube, pruncul îi ajunsese lângă picioare cu acelaşi zâmbet în ochi şi pe toată faţa.

— Ce să fac cu tine... ce să fac?, îl întreba majurul, privind cum i se urcă încet pe bocancul drept. Ce să fac cu tine... Precista şi dumnezeoaica...

Şi, simţind în ochii lui rotunzi de gânsac o puternică sărătură, înhămă repede caii bucătăriei, ieşind cel dintâiu din grădina putredă. Acum, ploaia cădea monoton, fără sfârşit, în coviltirul de papură, şi Filipoiu, hăţuind caii, nu mai sfârşea cu cântecul... Din urmă s'auzea alt cântec, al lui Boculei Vasile, care toată ziua zăcuse într'un somn adânc, şi, între cele două cântece triste Codău auzea plânsul depărtat al pruncului. «Aşa-i războiul...», îşi spuse el, şi ducând la gură sticla cu rachiu, trase îndelung cu o sete amarnică ...

«Şi să nu bei... să nu bei, când vezi atâtea...».

Căzu ca butucul la loc, în fânul din căruţă şi degeaba îl cuprindeau negurile băuturii, căci plânsul pruncului nu mai contenea...

— «Cânele de Vieru...», îşi spuse el, «dacă nu da ordin să ucidă femeia...» — şi ascultă paşii osteniţi ai companiei printre scârţâiturile căruţelor. S'auzi o suduitură scârnavă şi câteva izbituri. Boculei tăcu.

— Dă-te jos din căruţă, strigă Vieru. Prefăcutule... Simulantule... Ce cânţi? Inşfacă puşca-mitralieră... Aşa!... treci în front...

«Şi doar Boculei îi nebun...», se sperie majurul. Gândurile i se împleticiră şi adormi butuc.

*

Cum luă puşca mitralieră pe umăr, Boculei prinse iar a cânta cântecul lui cu munţi înnegriţi de supărare. Şi în zadar îl tot pălmuia Vieru şi răcnea la dânsul, căci soldatul cânta mai avan şi glasul i se spărgea în hohote de plâns.

— Lăsaţi-l ... lăsaţi-l, spuneau sergenţii şi soldaţii către Vieru. Puşca-mitralieră o ducem noi... noi o ducem... lăsaţi-l...

— Gura... lăsaţi gura, se stropşea Vieru. Să nu se prefacă... dacă se preface mai mult, îl împuşc cu mâna mea...

Iar Boculei fără să-i audă, îşi cânta, la nesfârşit, cântecul:

«*Cât de negri-s, Doamne, munţii...*»

Şi, cântând, munţii natali i se năzăreau în faţa ochilor. Acoperit în negură se vedea Barnarul şi Grinţieşul. Incet, încet, casele satului se desluşeau — şi printre case trecea grăbită Bistriţa cu valuri argintate. Iată un pârleaz între două sălcii şi o fereastră luminată. A cui să fie faţa aceea dela fereastră care tot ascultă întunerecul? «Mămucă...», strigă el, oprindu-se din mers şi din cântec. «Eu... vin îndată, mămucă. Mă doare capul şi-s tulburat de spaimă...».

Porni în lumea lui cu puşca-mitralieră pe umăr, tot oprindu-se s'asculte vuetele înspăimântate ale armatelor. Mergea drept către o lumină din fiinţa lui — lumina casei natale şi, grăbind, mintea i se acoperea tot mai mult în negură. Trecea prin pâraie revărsate, tăia de-a-dreptul lanurile, satele pustii şi grăbea din ce în ce; paşii îl scoaseră la drumul mare şi simţind piatra sub tălpi, prinse să cânte lin, liniştit, ca şi cum s'ar fi întors din munţi, dela cosit, cu coasa pe umăr....

L-au căutat soldaţii din companie în zadar. Soldatul Boculei Vasile rămase pierdut. In zori, locotenentul Vieru îl dădu dezertor, trimiţând în satul lui, la postul de jandarmi, ordin de urmărire.

*

— Numai o cască să văd... numai o cască, striga cu glas un ofiţer rău din 104.

In zadar îşi svârlea braţul asupra şirului de căşti, să păstreze alinierea; căci soldaţii se uitau într'una printre crucile strâmbe spre poarta cimitirului.

— Numai o cască... Drepţi, strigă iar ofiţerul, când un popă bătrân, cu un patrafir vechiu sub barba albă, dădu la o parte portiţa cu vârful băţului şi se opri la marginea mormintelor. Privi lung spre clopotniţa veche unde ciorile cărăiau înspăimântate. Clopotul zăngănea lung, depărtat, sub hâr-

şiitul ghiarelor, sub mulţimea plescăiturilor de aripi. Intoarse capul în urmă şi abia rosti:

— Hai... hai... taică...

Intâiu intră un moşneag îmbrăcat într'un pieptar vechiu numai cârpituri, pe cap cu o cuşmă sură. Cel din spatele lui clipea des din gene asupra şirului de soldaţi tot plimbându-şi limba pe gingiile goale şi îndesându-şi mai tare pe ochi cuşma. Al treilea, peste măsură de bătrân, venea sprijinit în cârjă, cu ochii înfipţi asupra clopotului care zăngănea într'una înnegrit cu totul de mulţimea ciorilor.

— Sună... cornist, strigă ofiţerul din 104.

Când porni glasul înalt de goarnă, cimitirul se umplu de mulţimea ciorilor speriate, soldaţii se aliniară pocnind călcâiele şi colonelul Vartic intră între morminte repezind portiţa cu umărul. Mulţimi de săteni înconjurară după aceea cimitirul şi, jur împrejur, gardurile de scânduri erau înţesate de capete cu ochii holbaţi sub basmale negre, sub pălării pleoştite, sub cuşme ţuguiate. Mâni străvechi crăpate de coada sapelor se apucau de scânduri, jur împrejurul cimitirului; ochii se căscau mai tare sub basmale, sub pălării şi sub cuşme, uitându-se cum nişte soldaţi leagă mâinile celor trei bătrâni, aşezaţi unul lângă altul, umăr la umăr, deasupra gropii săpată sub un nuc cu ramuri întinse în toate părţile, cuprinzând sub ele toate mormintele.

— Tăcere, strigă ofiţerul din 104, ridicând sabia spre cerul mohorît tulbure ca leşia. Tăcere, strigă iar spre clopotniţa din nou copleşită de cioare. Să se facă tăcere...

— In numele Majestăţii Sale Regelui Mihai I... şi al Conducătorului Statului..., începu colonelul Vartic, cu glas sec, aceşti trei ticăloşi ţărani osândiţi la moarte prin glonţ, au fost prinşi cu manifeste comuniste în chimire... Va să zică, manifeste comuniste, care, după cum se ştie, comuniste fiind, distrug Statul...

— Soldaţi !, se întoarse el spre linia neclătinată de căşti. Să staţi de veghe... şi cum îţi vedea pe vreunul cu hârtii pe care Ruşii le svârl noapte din avioane, să-l aduceţi la mine...

— Doamne... Maica Domnului, strigă moşneagul cel cu pieptar vechiu. Te-a bate Dumnezeu, domnule... Eu am găsit hârtia ceea pe drum. Nici nu ştiu deslega slova...

— Aşa-i, clătinară din cap şi ceilalţi doi osândiţi.

— Vorba, strigă Vartic, cu vâlca ieşită drept în mijlocul frunţii. Că dacă nu lăsaţi vorba... Duma ! Unde-i Duma ? Să vie Duma... Vă arăt eu vouă, cum se grăeşte c'un colonel.

Ciorile prinseră a cârâi mai tare şi tăcură ca la un semn când plutonierul Duma feri poarta la o parte.

— Spânzură-i, strigă spre el colonelul Vartic, şi jur împrejurul cimitirului, pe garduri, răsăriră ca nişte bolovani suri, mulţimi de pumni strânşi.

Căştile îşi pierdură alinierea, apoi frontul se sparse cu totul, când plutonierul Duma puse juvăţul în gâtul moşneagului cu pieptar vechiu, aninându-l de o cracă lungă, drept deasupra gropii.

— Fărădelege... fărădelege, rosti popa, acoperindu-şi faţa cu patrafirul, mergând încet spre clopotniţă. Fărădelege, spuse încăodată, oprindu-se în faţa colonelului, care se plecase la pământ să rupă o floare. Asta-i fărădelege, domnule ofiţer.

Şi când Vartic se furişă afară pe poartă, toate capetele din jurul gardului se întoarseră spre dânsul privindu-l lung lung, urmărindu-l pân' se pierdu la cotul uliţei.

In cimitir, creanga nucului se clătina şi picioarele în opinci ale celor trei moşnegi se legănau în gol deasupra gropii. La cel dintâi dangăt de clopot ciorile se svârliră în văzduh şi cu cât clopotul suna mai amarnic creanga nucului se liniştea şi umerii soldaţilor se sguduiau mai tare.

— Marş... Marş... La unităţi, ţipa ofiţerul din 104. Sergenţi... luaţi-vă grupele... Sergenţi...

Duma, pornind fuga spre poartă se opri înlemnit în faţa zidului mohorît de săteni care-l înconjurau. Se întoarse şi fugi până deasupra gropii uitându-se lung, cu un rânjet, la limbile celor trei osândiţi scurse din guri, la ochii lor bulbucaţi sub cuşme.

— Au să mă ucidă... Răspunzi, rânji el spre ofiţer.

— N'ai grijă, îi împuşcăm până la unul... dacă...

Şi cum clopotul vuia, vuia, — şi ciorile se întoarseră din văzduh coborînd asupra cimitirului, pe ofiţer îl cuprinse spaima şi-şi scoase pistolul. Privi în clopotniţă, unde mâneca neagră, largă, a preotului urca şi cobora odată cu legănarea clopotului şi fără să-şi deie sama, ochi şi trase. Clopotul mai sună de câteva ori, repede şi trupul preotului se prăbuşi pe scară până ce se opri cu capul pe prag la marginea treptelor.

Atunci, zidul de săteni se strânse în jurul lor mai tare.

— Mi-i frică..., spuse Duma, apucându-se de ofiţer.

— Şi mie mi-i frică, spuse în şopot speriat ofiţerul. Chem plutonul de execuţie... Să tragă... Rebeliune... Te am martor...

Din zidul de oameni păşi înainte un moşneag cu braţele puse cruciş pe piept.

— Vi s'a făcut frică, boierilor ? Frică ? Ia'n măi oameni, daţi-vă la o parte, să treacă... Duceţi-vă, că noi vă lăsăm în plata dreptăţii... Dreptatea... care totdeauna iese la faţa apelor...

Zidul de trupuri se desfăcu, strâmt cât o potecă, atât cât ar trece Duma şi ofiţerul. Se desfăcu iar, în faţa soldaţilor care trecură printre săteni cu capetele în pământ, ştergându-şi ochii cu băsmăluţe înflorite şi cu mânecile vestoanelor. Clopotul porni după aceea să răsune iar, amarnic — şi degeaba dăduse ordin colonelul Vartic ca spânzuraţii să steie, ca semn de spaimă, în juvăţ, trei zile, că sătenii aceia din Zloţi tăiară îndată funiile şi-i îngropară

alături, în timp ce clopotul dădea de veste pădurilor și zărilor, până departe. Niște băbuțe veniră cu hârburi cu tămâe și cu mucuri de lumânări. Printre flori și printre crucile vechi, blestemele lor s'auziră încă mult după coborîrea amurgului, când, într'un bordeiu cu ușile intrate pe jumătate în pământ, s'aprinseră la ferestruici câteva luminițe de pomenire a morților.

Pe-o masă veche, neagră de aburii miilor de mămăligi răsturnate pe fața ei, bătrâna lui Petrea Cârgă cel cu pieptar așezase vreo douăsprezece străchini de lut și tot pe atâtea ulcele fără torți. Afară, într'o cuhnie plecată pe-o parte, bătrânele celorlalți doi osândiți mocoșeau asupra unui ceaun mare unde forfotea mămăliga de praznic. Fiecare din ele își adusese în poală, făină de-acasă și acum o turnau în ceaun, de-a-dreptul din poală, boscorodind:

— Așa cum s'amestecă făina... să s'amestece cu pământ carnea și ciolanele celui cu șapcă neagră... Și lui Ion Spânu care ne-a pârât bărbații, tot așa să i se amestece cu țernă carnea și osul...

Mai apoi, când mămăliga mare cât o roată de cotiugă aburea în mijlocul mesei, plecând flăcările lumânărilor din ferestruică, în prag s'arătă un soldat bătrân, peste măsură de ostenit, plin de glod, și 'n timp ce privea mămăliga își tot lingea buzele. Fără cuvânt, trecu după masă, și tresări auzind la prag alți pași de bocanci.

— Moșul Toader Făclie, spuse Costan Cimpoeșu, din prag, și amândoi se priviră lung, prin aburii tulburi.

— Să fie cu noroc ceasul... Hai noroc... De unde te cunosc eu pe tine, măi?

— Imi zice Costan... Costan Cimpoeșu și ne-am văzut într'o noapte spre front...

— A... Bată-te norocul... și ești dela Udești din sat. Te știu măi... iaca... eu mi-am hrănit și mi-am adăpat calul și-am dat fuga să gust o bucățică de mămăligă caldă... Știi că am cal nou? Ori n'ai de unde să știi... Port calul cu mitraliera... la a patra mitralieră... Din compania ta s'au secerat mulți?...

Și fără s'aștepte răspunsul lui Cimpoeșu, scoase din buzunarul vestonului o scrisoare.

— Ia'n cetește-o... Intâia scrisoare de acasă... dela începutul războiului. Ia'n zi-i...

Cimpoeșu privi mult slovele strâmbe, împănate cu flori stângace, rostind: « de-acasă... din țară... »

— Ia'n, bre, îl îndemnă Făclie, și Costan prinse a ceti cu glas rar, și cele trei bătrâne s'așezară pe laiță cu mânile în poală, uitându-se în gura hornului unde țiuia vântul pornit odată cu pogorîrea nopții. In răstimpuri oftau, ascultând spre cimitir cum tot zăngănește clopotul hârșiit de ghiarele și de aripile cioarelor.

Picioare multe, frământau glodul greu pe toate ulițele satului. Ici-colo clipeau felinare mohorîte și în bordeiul praznicului se făcu o adâncă tăcere când porni a trece, cu răsmii de copite, frământând glodul, o unitate de cavalerie. S'auzeau, rare, doar sforăituri, suduituri și blesteme. Ploaia prinse a glăsui pe streașina bordeiului și pe toate acoperișurile satului, scufundând amestecul nesfârșit de copite ca 'ntr'un adânc. Par'c'ar fi trecut niște noroade fără țară pe lume, osândite numai pe sub acoperișurile nopții.

Chibrituri aprinse în gulerul mantalelor, sub streșinile căștilor, arătau frânturi de guri strânse în mânie și 'n desnădejde, sugând flacăra chibritului în mucuri de țigări. Și picurii ploii nimereau drept în mucul abia aprins, stingându-l. Suduituri blestemau noaptea neagră ca iadul și ploaia care cădea din ce în ce mai hotărîtă, trezind cu glas mare, fără sfârșit, sunetele seci ale acoperișurilor. Desnădăjduiți, cavaleriștii se opreau s'aprindă țigara dela alții din urmă, dela alte escadroane. Caii se izbeau unii în alții și nechezuri încete, molcome, se întrerupeau sub izbituri surde.

Și trecea cavaleria ca din începutul lucrurilor, par'că ar fi trecut, către cine știe ce locuri de taină, caii și oamenii de pe întreg pământul, prin sătucul acela, către niște pășuni aflate undeva la marginea lumii.

Astfel treceau feciorii țării, nedormiți de zile și nopți, nemâncați de alte zile și alte nopți. Pânea hotărîtă lor și mahorca hotărîtă lor, niciodată n'o mai căpătau; țara, cu mândria ei de flăcăi, era pornită pe drumul morții, — flămândă, abia amețită, cu o blestemată mămăligă cu hoaspe și cu o apă chioară numită borș de fasole, în care fasolea niciodată nu se găsea. Borșul cavaleriei puțea a urină de cal, a cadavru de cal. Bătuți de majuri și de ofițeri, lihniți de foame, scofâlciți la față, cavaleriștii umblau fără încetare, de zile și nopți, către gurile tunurilor, către gurile mitralierelor.

Lumânărelele din fereastra babei lui Cârjă clipeau albe, par'c'așa ar fi clipit acolo pe ferestruică dela începutul lumii, pentru toți amărîții și desnădăjduiții pământului.

Incordat în ascultare sta soldatul acela bătrân, Toader Făclie; Cimpoeșu încremenise cu scrisoarea în mână. Cele trei bătrâne păreau că dorm una lângă alta, cu ochii închiși, cu bărbiile aruncate înainte. Mămăliga se răcise de mult pe măsuță, borșul se oprise din aburire, în oala de lut pusă pe prag. In locul vântului care țiuise în horn, picura acum ploaia și din vatră se prelingeau șiroaie lungi de apă, târându-se pe pământul bordeiului până la picioarele bătrânelor.

— Blestemul lumii, rosti Făclie și ploaia curgea mai dușmănoasă, și'n mijlocul freamătului de copite cineva oftă cu glas tare.

— A vrea Bunul... și s'a mântui, spuse băbuța lui Cârjă, uitându-se lung la celelalte două babe și adăugând:

— Pe așa o vreme... nici a muri nu-i bine.

Lumânările pâlpâiau pe sfârșite, ca la capătul unei înmormântări. In ungherele bordeiului, umbrele, ca niște ciudate păsări negre, își lărgeau aripile.

Una dintre cele trei bătrâne se furișă la ferestruică și după ce primeni luminițele curățindu-le mucurile, cei doi soldați se uitară unul la altul, întors fiecare din drumul neguros al gândurilor.

— Ia'n citește scrisoarea, îl îmbie, pe celălalt, Făclie.

— « Toadere, bărbate » începu Cimpoeșu...

Și cu cât cetea, din rândurile scrisorii se desprindeau necazurile norodului celui mult și sărac, rămas departe în ogorul țării. Spunea epistolia despre o femeie doborîtă sub valul nevoii mai avan de când i s'a dus bărbatul. Muncea cu ziua la o boieriță, una Mărgărinta, peste trei dealuri depărtare, pentru o mână de făină de păpușoiu. Cei șapte prunci, zi cu zi se îngălbeneau ca buruiana. Când se ducea la lucru, mult înainte de arătarea zorilor, lăsa pruncilor o oală de fiertură cu lobodă; grăbea spre țarina boierească, s'ajungă cu mult înainte de răsăritul soarelui, căci era acolo un sameș rău, unul Grigore Asurdoae. Și dacă nu prindea a prăși cu un ceas înainte de răsărit, i se socotea numai jumătate de zi.

« ... *că așa pătimesc eu, de când te-ai dus, Toadere-bărbate. Dacă aș avea o putere, aș arde lumea, ca să nu mai fie necaz. Imi vine să iau pruncii și să-i taiu la trunchiu, să-i scutesc de a mai necăji. Și am făcut plângere la ghinărarii cei mari, arătându-le că am șapte prunci; și am mai însemnat în plângerea aceea că ești un om aproape bătrân și toți cei de-o samă cu tine stau pe acasă. Și mi-a venit răspuns că au să-ți deie drumul. Toadere-bărbate, eu socotesc că dacă a venit răspuns așa, îl ține ascuns ofițerul lui Cantâr, anume ca să ne facă să crăpăm de greu. Adă-i aminte, bărbate, că este pe lume o judecată care pe nimeni nu iartă. Roagă-l să-ți dee drumul, să vii, că dacă nu vii tu, eu am să intru în mormânt și n'ai să mă mai afli...* »

Cele trei bătrâne plângeau încet ștergându-și des nasurile cu dosul mânilor.

— Necazul de pe lume... necaz, rostea într'una baba lui Cârjă, în timp ce afară, pe sub pereți, mersul cavaleriilor se întețea și ploaia curgea mai tare.

— Acum... cred că pricepi, frate, de ce vreau să...

Cimpoeșu îl privea mut, și-l întrebă abia într'un târziu:

— Ce, bade Toadere?

— Este un chip. M'a învățat unul... unul care are și el de gând... Ții în mână o pâne... pui pe ea buza armei și tragi. Nu rămâne niciun semn de arsură... Iți zdrobești două-trei degete...

Vorbea încet cu gura lipită de urechea lui Cimpoeșu; ochii i se înnăspriseră și fața i se lumina de spaimă și de-o nețărmurită bucurie.

— Acum pricepi cum? După aceea, scap, pentru totdeauna scap... niciodată n'am să mai capăt ordin verde... Mă taie majurul din registru...

— Vai, bade... și dacă...

— Dacă m'or prinde? Pagubă 'n Țarigrad.

Dar fața i se încreți în spaimă.

— Bădică, rosti mai departe Cimpoeșu. Necazuri am și eu... și toți... ia'n auzi afară... toți cei ce trec pe cai duc în ranițe și 'n suflete numai geamăt.

— Ia'n mai taci, măi Costene... Voi, Udeștenii, vă știm... de pe la hore și de pe la hramuri. Când vă strângeți zece, biruiți cu parii un sat întreg... Măi flăcău, măi... Nici eu nu-s mort și am în vine sânge și nu borș. Eu un lucru știu: noi crăpăm și bogații stau acasă... Așa mi s'a luminat mie gândul. Proștii să moară. Deștepții să vie din urmă să iee fruptul... Ia'n cetește în scrisoare mai departe... Ori las-o naibei... Mai bine să gustăm un boț de mămăligă, pân' nu s'a răci cu totul... Și să gustăm un strop de holercă, tare ca focul... că am eu în bidon. Ia'n hai noroc...

Rupse o margine a mămăligii și molfăind-o cu nespusă foame, se tot ștergea pe la gură cu mâneca.

— Ia'n hai noroc! Viață lungă, mătușelor... Că eu după ce-oiu face lucru acela... da... lucrul acela... am să scap de ordin verde, în vecii-vecilor...

Trase cu o cruntă sete și după ce șterse gura bidonului cu palma, îl întinse babei lui Cârjă:

— Trage, mătușă... trage și uită. Ți-ai pus în pământ moșneagul, Dumnezeu să-l ierte... Și noi... cine știe... azi-mâne...

Și 'n timp ce bătrâna sorbea licoarea cu tărie de foc și ochii prindeau a-i străluci, Făclie adause:

— Da' eu n'am să mă las... Când o să fie la atac... scot pânea... că o păstrez, de mult, anume... Trag și scap de ordin verde...

Ușa tinzii se deschise și un soldat intră odată cu răpăitul larg al ploii.

— Bună seara, spuse el, uitându-se mirat la bătrâne, la luminițe și la cei doi soldați. Caut loc... dac'ați avea loc... Pentru dom' căpitan Sculy... Toate casele și toate șurile îs pline de armată...

— Treci și îmbie un boț de mămăligă, îi răspunse Făclie. Mai lasă...

— Aveți loc?, întrebă soldatul spre bătrâne, fără să-l mai asculte. Vă aduc un căpitan... Până 'n zori. S'a oprit aici divizia de cavalerie.

Și nu-și sfârși vorba, când în tinda bordeiului intră un ofițer scurt de statură, acoperit până la vârful cismelor, într'o manta de cauciuc.

— Iaca... dom' căpitan Sculy, făcu soldatul, arătându-l în timp ce ofițerul își svârlea mantaua de pe umeri.

Făclie și Cimpoeșu săriră în picioare, căutându-și căștile.

— Marș afară, spuse ofițerul, cu glas aspru, șuierător.

— ..., că plouă — maică, rosti bătrâna lui Cârjă.

— Care « maică »?, se răsti spre ea căpitanul Sculy. Ia'n cărați-vă toți afară... Hei, babelor...

Se duse întins la ferestruică și o repezi, deschizând-o, și toate lumânărelele se stinseră:

— Pute... să intre aer... Toți puțiți, toată mârlănimea... Ieșiți afară...

— Vai, făcu ordonanța lui, tot chinuindu-se să aprindă un felinar.

— Ia'n să svârli mămăliga asta de pe masă... Intinde pe ea foaia de cort... pune perna...

— Cum să svârle sfânta mămăligă?, întrebă din prag, una din cele trei bătrâne. Că mămăliga-i sfântă, domnule ofițer.

— S'o svârl?, întrebă ordonanța cuprinzând mămăliga la piept cu amândouă brațele.

— Svârle-o pe laiță sau afară... Pune perna mai repede.

Făclie și Cimpoeșu stăteau sub streașină, ascultând vorba dușmănoasă a ofițerului.

— Iaca, măi Costane... Omul îi ca și lemnul. Din unii oameni ies lucruri de minune. Din alții — ies câni. Din lemn iese și cruce și par și raclă și surcele de pus în foc. Hai sub șopron să mai cinstim...

Cele trei bătrâne se așezară afară, pe prispa joasă, sub ferestruică. Adânc vuia satul de puzderia armatelor. Ca un clocot uriaș venea din spre dealurile nevăzute; clocoteau alte răsmii de oameni, cai, tunuri, căruțe și chesoane, într'un mers blestemat prin bezna fără hotare.

— Mârlani... Țopârlani, striga căpitanul Sculy către ordonanță. Așterne-mi mai repede... Caută prin crăpăturile mesei, să nu fie mai știu eu ce gângănii...

— ... numai fărămituri de mămăligă, domnule căpitan răspunse soldatul, hârșiind masa cu baioneta. Iaca, așa să-mi sară ochii...

— Iar mămăligă, neghiobule? Of, Doamne când n'oiu mai auzi de mămăligă... Auzi... mă-mă-li-gă... Pe ce dorm țopârlanii iștia de țărani? Dorm jos? Ia'n svârle afară cojocul cela din colț... Afară...

— Șoareci și guzani, spuse soldatul, ridicând dintru'n ungher al bordeiului un cojoc vechiu mirosind a fum și niște șoareci prinseră a fugi, chițcăind prin încăpere.

— Puturoșii... Sfântul mamei lor... Îi mănâncă șoarecii... Trage-mi cismele... Mămăligă și șoareci...

Bătrânele îl ascultau cum suduie și una începu a grăi:

« Spunea omul meu că odată, de mult, niște ofițiri mari care tot către Rosia mergeau, au nimerit în casa unor bătrâne, într'o noapte ca asta... Și i-au îmbiat bătrânii cu o chișcătură de pâne, uscată, așa cum o aveau.. Și unul din ofițiri a zis: « Asta-i pâne? Nici calul meu nu mănâncă pâne ca asta... ». Și a făcut spre chișcătura de pâne semn de scârbă. Și-au mers ofițirii aceia mai departe cu oștile lor, până la Moscovia și iarnă amarnică i-a cuprins. Bătuți de cei dela Moscovia, au pornit înapoi către țara lor din Soare-Apune. Pe drum și-au mâncat caii și s'au mâncat om pe om... Și ajungând ofițirul acela mare din nou la casa acelor bătrâni, uscat de foame s'a repezit la chișcătura de pâne uitată undeva pe blidar și bătrânii casei i-au zis:

— Ți-aduci aminte, domnule? Când treceai încolo, mândru, ți-era silă... ».

« Asta o spune Tolstoi într'o carte... În ce carte?.. În ce carte? Sfântul lor de țopârlani! De unde știu?.. ».

Și căpitanul Sculy, întins pe masă, chinuindu-se să adoarmă, se întrebă iar: « De unde Sfântul mâne-sa știu niște babe, despre drama armatelor lui Napoleon? ».

— Ia'n Costache... fă vânt babelor de sub fereastră, să tacă. Să dorm...

— Tăceți!, spuse ordonanța către cele trei bătrâne. Tăceți — nu poate dormi...

Și arătă pe fereastră spre încăpere, grăind mai încet:

— Aista-i boier mare... mătușelor... La el acasă, numai chilote și scorțuri... Ați auzit de Vulturești? Are moșie acolo, cât cuprinzi cu ochii... Ia'n fugiți de sub fereastră...

Bătrânele se ridicară de pe prispă și, fără cuvânt, porniră către cimitir, la moșnegii lor îngropați acolo în amurg.

— Lângă ei, rosti baba lui Cârjă, dând portița cimitirului într'o lature.

Se așezară tustrele sub streșina bisericuței, cu genunchii aduși la bărbii, gândind: « De bună samă, a ajuns la ei apa. Și i-au îngropat nelăuți, neprimeniți, cânii... Și nouă, nu ne rămâne decât să ne întindem lângă ei. Ne-au scos străinii din casă... ».

Fața căpitanului Sculy râdea rău la dânsele:

— « Păduchioaselor... Răpănoaselor... Atâta aveți: mămăligă și șoareci... ».

Întorcându-se când pe o parte, când pe alta, pe măsuța aceea joasă, căpitanul nu se mai putea desbăra de o vedenie hâdă, vedenia unor armate uriașe târându-se sdrobite înapoi spre patrie. Vestiți generali care îngenunchiaseră țări după țări, își găseau acum adăpost împotriva viscolelor ghemuindu-se în cadavrele cailor. Haite de lupi urlau în pustia albă a zăpezilor, mirosind urma omului.

Pe o întindere vânătă, de mii de kilometri se însemnase un drum înspăimântător, drum de schelete de cai și de schelete omenești, înapoi către porțile Europei. Și când drumul acela s'acoperea în giulgiu proaspăt de zăpadă, veneau din depărtați codri corbii, milioane de corbi, înșirându-se pe toate șerpuiturile drumului aceluia, pe o întindere de mii de kilometri. Lupii și cânii din lungul unei jumătăți de glob rodeau casele oamenilor așteptați să vie acasă. Zările erau cernite — și abia se lumina de ziuă — că noaptea venea la loc, cu lupi și cu viscole năpraznice...

— « Sfântul mamei lor de țărănci..., sudui căpitanul Sculy și de geaba se răsucea pe masă. Se ridică în capul oaselor și-l strigă pe Costache, care se ghemuise sub foaia de cort pe pragul bordeiului și dormea tun.

— Costache... unde dracul ești?

— Vai... Mădălină, gemu Costache prin somn.

« Îi dau eu Mădăline... Eu strig... și el visează Mădăline, mârlanul... ».

Sări de pe masă, înșfăcând cravașa...

— Ordonați... ordonați, țipă Costache și loviturile îl dureau până în creieri.

— Porcule... De ce nu mi-ai aşternut mai bine? Cum să dorm pe scândura goală, păduchiosule? Fă la loc bagajul. Marş, mai repede...

Şi vedenia unei cavalerii sdrobite îi năucea creierii. Tancuri, namile de oţel şi de fier porneau împotriva cavaleriei, trăgând din mitraliere şi din tunuri. Caii se prăbuşeau unul după altul, unul peste altul, până ce în faţa namilelor de fier se dura ca un zid de cadavre. Tancurile veneau scrâşnind şi cioloanele cailor pârâiau sub roţi, la un loc cu capete omeneşti...

— Unde sfântul Mâne-sa mi-ai pus casca? Unde mi-i casca?, sudui Sculy, căutând cu mâinile în lungul lăiţei.

— O aveţi pe cap... nu vă supăraţi, bolborosi Costache, privindu-l pe sub sprîncene, lung.

*

Cimpoeşu intră în şopron şi inima i se opri. Calul se opri şi el din moţăit. Rânchează adânc, simţind pe gât braţul bun, prietenesc, al stăpânului. Făclie bodogănind la prag, aprinse un chibrit, apoi o lumânărică luată din ferestruica praznicului — şi întrebă mirat:

— Ce-i, măi?

— Calul meu, oftă Cimpoeşu, cuprinzând mai bine, cu amândouă braţele, gâtul iepuşoarei.

Iar iepuşoara, prinse a bate din tuspatru picioarele şi a sforăi, înfoindu-şi coama şi rânchează cald, în timp ce ochii lui Cimpoeşu se împăinjeneau în nişte nouri calzi.

— Mare ţi-i minunea, se miră Toader Făclie, adăugând:

— Hai, atunci, să bem în sănătatea noastră şi a calului... Măi Costane, măi... Dacă-i aşa vorba, numai cu trifoeş înflorit am s'o ţin. Auzi tu? Şi-am să-i culeg pănuşiţă... Lasă... bine c'a nimerit în mâni de prieten...

— Prieteni rosti Cimpoeşu. Bade Toadere... să ai grijă de ea. La atacuri, ţine-o după dâmburi, bag-o în gropi. Adap'o la vreme, bădică Toadere... ca şi cum a fi a dumitale... că ea... dacă nu ştie grăi...

Şi sta neclintit după aceea, cu toată faţa mirată, gândindu-se cum de şi-a cunoscut calul prin întunerec. Toader Făclie îi trăgea de zor din bidon, rostind:

— Să bem, să ne îmbătăm şi să uităm... Acum, cât trăim. Când n'om mai putea, ce folos că ne-or desbate gura cu ciocanul şi cu cleştele ca să ne toarne un strop de holercă de'ntărire? Hai noroc, Costane...

Prin mintea lui Costan, se perindă iar toată viaţa sbuciumată. Din nou îşi aminti de chiaburul Darie, de grădină, de maică-sa şi de Măriuca. Trebue să aibă răbdare şi s'aştepte până la capătul lucrurilor. Când s'o întoarce, are să bată, tuturor blestemaţilor din sat, cu pumnul în masă. Ce, nu-i el cel care sufere toate greutăţile frontului, toate primejdiile obuzului? Şi când s'a întoarce în sat, tot cei ce-au stat acasă să fie mari?

— Năsălia mamei lor, sudui Costan, iar Făclie ad use:

— ... că-s mari ticăloşi, om bun... Bunăoară neamul Canţărilor. Put de atâta avere şi s'au lăcomit să-mi mute gardul, să-mi fure un cot de pământ... Eu, bre, află că nu m'am lăsat! Am smult gardul şi l-am pus pe locul lui, cum era din bătrâni. Ei m'au purtat pe la jandari, legat în funie, că parcă m'ar fi prins cu mâna'n sacul lor cu făină. Jandarii, tot lor le-au dat drept; la fel şi judecătorii... Şi după aceea, a început între noi duşmănia la cuţite... Unul dintre Canţâri m'a pândit cu parul, noaptea, la Râpa Răstivanului; am avut noroc că m'a pălit numai în umăr... altfel nu beam acum rachiul ista... Dacă-i aşa, m'am pus şi eu la pândă. Şi tot la Râpa Răstivanului, într'o noapte, l-am îngrămădit pe Canţâr cel bătrân, tatăl tâlharilor. Nu i-am tras nici cu toporul nici cu parul, ci l-am pus la pământ şi mi-am apăsat odată în pieptul lui genunchiul... După aceea a bolit, cânele — parcă-mi părea rău, nu ştiu cum...

Aveau pe atunci un băiat la şcolile cele mari. Băiatul cela a crescut şi s'a făcut ofiţer. Ii la 104 şi azi mă freacă de moarte. Pricepi? Aşa l-au învăţat părinţii lui: «Il ai în mână. Fă-l să nu mai vie acasă...» La început dela Mobilizare m'au dat la altă companie şi Canţâr m'a cerut la compania lui. Şi mă chinueşte, măi Costane, ca pe Iisus Cristos. Iaca, de asta păstrez eu pânea aceea...

— Bade Toadere... bade, rosti Costan, copleşit de toată viaţa lui din trecut. Mi-am văzut calul şi parcă m'am întâlnit cu mama, cu ogorul... şi cu tot ce am mai de preţ pe lumea asta... Cel de Sus să te apere de glonţ şi de obuz! Ai grijă, bade Toadere, de iepuşoara mea...

Gemu, sprijinindu-se repede pe marginea ieslei plină de lucernă înflorită. Şi mirosea lucerna asta din străine câmpuri, ca şi lucerna ogorului de acasă. Inimile celor doi soldaţi se încălziră de-odată, închiseră ochii şi se simţeau ca în grajdurile lor, trăgând în nări mireasma florilor de lucernă proaspăt cosită şi mirosul iute al bălegarului. Un miros de mămăligă caldă le ajunse la nări din cine ştie ce casă, şi ei parcă aşteptau să fie chemaţi la cină, de către ai lor cei scumpi. Sub şopru era cald, o căldură bună, de fân vechiu şi de animal asudat, căldura care îmbie omul la somn. «Oare ce-i acasă»? gândeau amândoi soldaţii, aşezaţi pe marginea ieslei, în timp ce iepuşoara ronţăia lucerna fragedă, cu botul cald între ei. Cimpoeşu se gândea la Măriuca, la serile cu toate răchiţile odrăslite colo pe pârâul Alisandroaiei. Cântau privighetorile şi racateţii şi fata avea glas tăcut, adânc, când plănuiau amândoi viaţa lor de mâne.

— Nafura mamei lor, sudui Cimpoeşu. Cum m'au luat de acasă.

Indârjit il privea Toader Făclie.

— Cine ştie... Eu mi-am pierdut curajul. A mers cum a mers, pân' la glonţ. Acum văd că vor chiar să mă ucidă. Dac'aş şti că hârtia acea de liberare se află la Canţâr în buzunar... aş fi gata să-l omor şi să i-o iau. Pricepi Costane? Ce i-ar fi să spună într'o zi: «Măi Toadere... ori Moşu' Toadere ...ce a fost a fost. N'aţi ordinul — du-te acasă...».

Şi soldatul tăcu, gândind ce bine ar fi să fie aşa... I-ar săruta şi mânile, acelui câine de Cantăr... şi toată compania a patra mitraliere s'ar bucura de eliberarea lui, ar chiui de bucurie... Căci tuturora, Toader Făclie le stă pe inimă ca un cărbune. Cum pornesc spre marile atacuri soldaţii îl întreabă: «Şi dumneata bădiţă Toadere? Păzeşte-te...». Sunt la a patra mitraliere băietani care i-ar putea spune tată. Cantăr l-a pus la cai. Are grijă de un căluţ şi, când afeturile şi propriuzisele sunt repezite în salt spre linia întâia, el stă cu iepuşoara, ascuns, la câteva sute de metri, în bătaia tunurilor şi a brandurilor, în locuri mai pline de primejdii ca întâia linie de luptă. Acum, locotenentul Cantăr i-a spus-o verde că prea mult a chiulit. La întâiul atac, îi pune pe umăr propriuzisa...

Iacă de ce trebue să săvârşească numaidecât lucrul acela... Pui pânea în palmă... şi tragi... După aceea, postul de prim-ajutor... ambulanţa... ordinul de lăsare la vatră... De ce să piară ca un câine, să-l mănânce corbii în cine ştie ce câmpuri străine şi să-l descalţe de bocanci, să-l desbrace în pielea goală — înainte de a-l potrivi într'o groapă plină de apă, între alţi cincizeci — şaizeci de morţi? Toader Făclie îi în dreptul lui să fie lăsat la vatră... Dacă 'n lume nu-i lege, apoi legea şi-o va face singur... Pui pânea în palmă... şi tragi... După aceea foaia de eliberare... ordinul verde îl va ocoli în vecii vecilor...

— Aşa, măi Costane... Aşa am să fac... Hotărît sunt la asta, de mult. De aceea şi beau. Beau — că nu mai am răbdare... Dacă m'o prinde. Dar cum să mă prindă? Dacă tragi prin pâne, rana arată ca şi cum ar fi venit plumb de departe. Numai pânea să fie deasă... Fumul rămâne în miezul pânii...

Grăind, o bucurie plină de spaimă îl cuprindea. O primejdie scurtă şi iată-l pe drumul casei. Parcă auzea trenul chiuind la Băneşti la haltă... Cine sare jos dintr'un vagon şi o ia repede spre satul cu sălcii al Poienilor? Omul acela se uită lung peste apa Sucevii, drept în fundul grădinii lui şi vede cum o mulţime de prunci dintre meri pândesc depărtările. Zăresc omul de pe celălalt mal şi unul din ei, Ion cel mai mărişor — fuge repede în casă... şi vine iar între meri, întovărăşit de o femeie... Omul de pe celălalt mal nu-şi mai svârle din picioare opincile, nu-şi mai suflecă iţarii; intră în vad de-a-dreptul. Şi, ajuns dincolo, abia poate rosti de bucurie:

— A dat Dumnezeu...

«Rămas bun, compania a patra mitraliere... Locotenent Cantăr, Dumnezeu să-ţi plătească, după faptă... Ori mai bine să te ierte Dumnezeu că şi Toader Făclie te iartă... cum iartă pe toţi vinovaţii lui...».

De a doua zi chiar va începe munca în ogor...

A umblat acum atâta lume şi a văzut multe.

Din puţin, cu tragere de inimă, gospodăria îi va înflori...

— Hai noroc, Costane frate... că se zăresc zorile...

Bău, până-şi pierdu răsufletul.

— De iapă să n'ai grijă, că ne mai întâlnim — şi-om găsi un rost s'o schimbăm cu un alt cal, dela 307. N'ai grijă, am s'o ţin cu lucernă şi trifoeş, cu trifoeş şi lucernă...

Ieşind din şopru, Cimpoeşu se cumpăni şi când întoarse capul, i se păru că o vede lângă iesle, alături de iepuşoară, pe mătuşa Natalia, făcându-i semn: Păzeşte-te, Costane, să vii sănătos... Şi-şi ştergea ochii cu colţul basmalei negre, în timp ce Măriuca, în straie de Duminecă, ţinea între dinţi o floare albă de trandafir şi se uita în urma lui cum se duce. Iapa întoarse şi ea botul, rânchezând — şi tustrele îl petrecură cu ochii mult, mult, până ce se pierdu la cotul unei uliţe strâmte cu tunuri împotmolite unde tunarii răcneau suduind de Precistă şi întreg satul vuia, cuprins de uraganul cavaleriilor, infanteriilor, artileriilor, pornite la drum, de-a-dreptul din somn.

Sărind gardul în ograda grupei lui, Cimpoeşu se întoarse şi privi mult cum trece cavaleria. Il cunoscu pe căpitanul Sculy palid ca un mort sub cască, galopând în fruntea escadronului. Şi ieşeau escadroanele din umbre — aşternându-se la fugă unele după altele, ca nişte cârduri de năluci — spre cerul abia deschis în nişte semne turburi, tocmai în zările zărilor.

Sculy galopa tot mai crunt — şi 'n timp ce, din scuturătura galopului soldaţii simţeau cum le joacă în pântece apa călduţă, cu gust sălciu, băută din fugă cu un picior în scară — el îşi urmărea vedenia de peste noapte. Nourii uriaşi din faţă arătau depărtări fără hotar — Rusia imensă, fără capăt, unde atâtea vestite cavalerii îşi prăpădiseră ciolanele.

Privi în urmă — şi escadronul încetini galopul, privind în urmă. Escadroane după escadroane, încetinind galopul, priveau în urmă.

După aceea caii, mergând la pas, îşi scăpară boturile în pământ. Soldaţii, privind şi ei în pământ, visau la pământul ţării lor — simţind că niciodată n'au să-l mai calce.

*

După ce şi căruţele trenurilor de luptă părăsiră satul, oamenii ieşiră la poarta ţarinilor, privind lung în urma armatelor. Gospodari vechi în ani, coborau dintre arborii pădurilor unde stătuseră ascunşi, neam de neam, la vremea cumpenelor. Cu topoare şi cu puşti pe braţ, priveau lung pe sub cuşme cum se scurg viermăriile omeneşti stârnite de pe toată faţa pământului, la semnul unui nebun.

După ce şi cea din urmă căruţă cu coviltir se înnecă în fumuriul depărtării, un bătrân rosti:

— Acum, haidem, bre... Puneţi-vă armele sub sumane... Fără cuvânt, se urniră către inima satului, spre casa unde stătea de strajă un jandarm cu cască şi cu baioneta la armă.

— Nu-i sdrobim... îl cerem numai pe Spânu, spuse într'un târziu bătrânul, cotind în fruntea tuturora spre santinelă.

Zidul de oameni se opri în poartă şi în ogradă intră numai bătrânul, mergând hotărît, cu capul în pământ, sprijinindu-şi fiecare pas în băţul scurt.

Se opri la prag şi când jandarmul îi puse baioneta în piept, el rosti:

— Să vie afară cel mai mare... cel îmbrăcat în negru...

— Treii paşi înapoi, ţipă jandarmul, înşurubându-şi arma la umăr şi ochind.

Alb la faţă, numai în cămaşă şi'n nişte papuci, colonelul Vartic ieşi în tindă, cu pistolul în mână.

— Ce vreţi? Moarte?

— Il cerem pe Ion Spânu, înălţimea voastră. Uite-te colo la poartă. Noi, toţi, îl cerem pe Ion Spânu...

— Pe Ion Spânu? Care Ion Spânu? Cel ce v'a pârît cu hârtiile bolşevice? Şi de ce-l cereţi voi pe Ion Spânu?

— Domnule... Ion Spânu a adus asupra satului moarte... Trei din cei mai cinstiţi gospodari din satul nostru au fost spânzuraţi în ştreang, din a domniilor voastre mare milă... Şi oamenii cei trei, aflaţi că nu erau vinovaţi. I-aţi ucis fără judecată — ca pe câinii bănuiţi de turbă... Ion Spânu trebue să deie samă, aici pe lumea asta... Pe altă lume, l-a mai judeca odată Sfântul Petrea. Aici, în globul ista, cerem să-l judecăm noi...

Colonelul Vartic îl asculta mâncându-şi unghiile, gândind: « Duma nu-i aici. Şi am la îndemână numai un pluton de jandarmi. Oare câţi îs la poartă? ».

Privi lung, peste capul bătrânului, numărând în gând cuşmele şi pălăriile negre, socotindu-se mai departe: « Pe Ion Spânu al lor nu-l dau. Ii băiat de ispravă şi am să-l port cu mine. Cunoaşte satele, gândul oamenilor... ».

— Bine, răspunse el într'un târziu, făcând cu ochiul spre santinela care îi răspunse printr'alt semn din ochi. Iaca, — îndată vi-l dăm pe Ion Spânu...

— Domnule, îi răspunse moşneagul, care văzuse semnal. Cu noi să nu te joci, că pui foc mai rău. Noi, o viaţă avem — şi o cinste. Iacă-tă... făcu el, trăgându-se un pas înapoi, când santinela veni de după casă cu plutonul de jandarmi care se rândui cât ai întoarce palma, în linie de bătaie.

— Foc, foc, foc, strigă colonelul Vartic, ieşit din minţi, descărcându-şi pistolul în pieptul moşneagului.

Cele câteva zeci de puşti bufneau într'una, din ce în ce mai repede, către zidul celor dela poartă unde cuşmele se clătinau într'o parte şi 'n alta — şi se făceau nevăzute, câte una.

— Foc... Foc... Foc, răcnea Vartic — şi moşneagul bolborosea:

— Murim noi... sunt alţii... pe Ion Spânu...

Puşti multe s'arătară îndată prin gard şi sus pe poartă bufniturile surde se inteţiră, mai cu seamă după ce câţiva jandarmi se prăbuşiseră peste trupul închircit al moşneagului.

Colonelul Vartic fugi în fundul tinzii şi după ce focul încetă, după casă prinse a dudui, gata de plecare, motorul puternic al unui camion.

Morţii şi răniţii stăteau prăbuşiţi în poartă şi şoferul avu o secundă de ezitare înainte de a-i călca şi de a-i sdrobi sub roţi. Lângă el, colonelul Vartic

îmbrăcat într'o manta neagră cu gulerul ridicat, ţinea pe genunchi o puşcă-mitralieră — şi într'una îl ghiontea să mâie mai tare. Trebuia să-şi schimbe numaidecât locul, şi-i părea rău că s'a lăsat furat de somn şi n'a plecat în zori, odată cu toată Divizia. Oare ce va spune generalul, când va afla împuşcarea ţăranilor? Dar oare nu ţăranii veniseră să caute moarte cu lumânarea? Va face un raport straşnic, arătând toate amănuntele, arătând cum au venit înarmaţi să-l ceară pe Ion Spânu... Şi cum, într'un pământ cucerit cu sânge... cu sacrificii de vieţi omeneşti — localnicii, în loc să i se plece la picioare să-i lingă cismele — au venit înarmaţi, să-i ceară socoteală... Mai încape vorbă?

Prindea iar a bura şi cu cât bura mai des, pădurea către care mergeau se întuneca mai tare.

— Greu războiul, rosti şoferul cu braţele încordate pe volan până la plesnire. Prea mulţi... prea mulţi oameni în camion...

— Mână... Mână, se răsti la el colonelul.

Ce, nu cumva, la gustul şoferului, să coboare oamenii, jos, în mâna ţăranilor?

— Ia 'n mână mai repede, mârlane... Mână, că dacă se întâmplă ceva, cu mâna mea te 'mpuşc... Auzi... măgarul....

Motorul duduia surd, botul camionului abia intra printre umerii strâmţi ai dealurilor. Pe toate întinderile nu se vedea ţipenie; numai pe zări de cenuşă se târau depărtate armate, ca nişte râme. In urmă, în satul părăsit, prinse a bate clopotul, lung, — şi codrul către care mergea se umplu de dangăte.

In camion, sgribulit sub o manta soldăţească, Ion Spânu tremura de spaimă, uitându-se, cu ochii lui poncişi, când la un jandarm când la altul.

— Hai, hai, îl tot speria un sergent cu buza de sus ruptă că i se vedeau trei dinţi ascuţiţi, galbeni. Hai, hai, bade Ioane... parcă ajungem la o pădure... dom' colonel dă ordin: « Coborîţi-l jos! » — şi te ucide cu mâna lui...

— Doamne fereşte...

— Aşa cum îţi spun... Dacă n'a fi aşa... Voi, ce spuneţi, măi fraţilor?

— Il împuşcă... la sigur, clătinară ceilalţi, din mâni şi din căşti. Cum să nu-l împuşte?

— Ştii?, îl întrebă cel cu buza ruptă. Dom' colonel îl are pe unul Duma... cu juvăţul... N'ai auzit? Ia 'n s'auzi.....

Râzând, buza de sus i se rânji într'un chip oribil, faţa i se încreţi până la pleoape, acoperindu-i ochii.

— Iţi vine a râde, il dojeni unul cu faţa prelungă.

— De ce să nu râd, bre? Eu râd — râd, şi când râd mi se întâmplă ceva rău... Totdeauna mi se întâmplă ceva rău...

Tăcură — când îi acoperiră deodată umbrele pădurii. Motorul îşi încetă uruitul surd, greu, şi bâzâia depărtat.

— Hai... hai... de n'ar fi aşa, grăi mai departe jandarmul cu buza ruptă. Eu, bre Ioane, spun că ai luat foc în mâni şi ţi l-ai turnat tu singur

pe gât. Și-acum te frige... Nu? Nu-ți stăruie cei trei moșnegi în fața ochilor, cu limbile scoase? Iac'așa...

Și slobozindu-și printre dinții ascuțiți limba vânătă, prinse a râde din toate puterile, către țăranul căzut în muțenie sub manta.

— Iac'așa stăteau, bade... Și ochii — cât cepele... Creierii le ieșeau pe nas... cu mucii.... Și cu vârful opincilor tot căutau sprijin... și de unde sprijin — când se legănau deasupra gropii?

Deodată, fața-i deveni gravă și i-o acoperi o umbră. Își controlă arma dacă-i încărcată — tocmai în clipa când camionul se opri brusc și câteva împușcături tăiară singurătățile. Pușca-mitralieră scoase câteva hohote repezi — geamul din față sări în țăndări spart de un pietroiu și colonelul Vartic prinse a răcni.

— Să fie tăcere, strigă un glas puternic, și mulțime de țărani înconjurară camionul cu puștile îndreptate asupra jandarmilor. Să fie tăcere... Jandarmi! Cum trageți un foc vă curățim... Svârliți-l jos pe Ion Spânu...

— Doamne, țipă Ion Spânu, agățându-se de picioarele jandarmilor. Doamne... Doamne...

— Prea târziu te-ai gândit la Dumnezeu, câne, tună glasul — și un bărbat înalt, pietros, cu cușmă brumărie, urcă în camion. Dă-te jos, vânzătorule... Hai la judecată... nenorocitule... Flăcăi, ia 'n înșfăcați-l... Să vă iau armele?, întrebă el spre jandarmi, în timp ce Ion Spâpu, tremurând ca varga, se svârli cu capul în jos, în mâinile țăranilor. Nu vă iau armele — că ați avea de dat prea mare socoteală... Duceți-vă unde vi-i datul...

Sări jos, și-un foc de armă îi trăsni drept la ureche.

— A-ha!, făcu el, căpătându-și, repede, la loc, cumpătul. Care a tras? Tu, cel cu gura rânjită? Apoi, dacă-i așa, frățiorule... na-ți...

Ochi și trase drept în gura rânjită.

— Na-ți... să ai... Mânați, flăcăi... nu-l loviți, nu-i clintiți Spânului niciun fir de păr din cap până *acolo*...

Și pășind până în fața camionului grăi către colonelul Vartic, care stătea cu mânile sus holbat sub cozorocul chipiului:

— Văd că ai în frunte cumpenele dreptății, porcule... Ia 'n dă 'ncoace șapca... așa... icni el după ce smulse cumpenele cusute cu fir de aur și le călcă sub opinci, amestecându-le cu glodul. Văd că porți cumpenele dreptății, tocmai tu care ar trebui să fi putrezit de mult în fundul ocnei. Eu ți-aș putea trage un foc drept în cap — și gata... Dară te las. Să nu uiți, câne ce ești, câne care mănânci carne de om, — că te așteptăm — nu acum — ci la întoarcere... într'o zi... te așteptăm, « domnule colonel », la întoarcere. Și, la întoarcere, în fiecare loc pe unde treci azi, ai să găsești câte un ștreang.. Mână, camarade, grăi către șoferul înlemnit cu mânile sus.

— Gata?, întrebă un sătean și Ion Spânu gemu:

— Doamne... Doamne... Doamne...

— Gata... Dați vânt camionului — și ne puteți căuta cu toată jăndărmăria depe lume... Îmi spune Mitru Pădure... ca să știți pe cine să căutați. Mitru Pădure mă chiamă. Și, « domnule colonel », să nu uiți că te-aștept la întoarcere...

Camionul prinse a dudui și porni repede, în timp ce o pâclă vânătă cobora asupra arborilor.

— Haidem, porunci Mitru Pădure și sătenii se urniră, suri, ca un dâmb. Niciun fir de păr din cap să nu-i clintiți ticălosului, măi oameni... *Acolo*, întâi i-om smulge limba care a pârît... Apoi i-om scoate ochii care-au spus c'au văzut...

— Doamne... Doamne... Doamne, răcni Ion Spânu și căzu într'un leșin asemănător morții.

— Asta nu te scutește de caznă, rosti Mitru Pădure. Luați-l pe puști, feciori...

EUSEBIU CAMILAR

MÂINILE CARE-ȘI ADUC AMINTE, III

Slujnicuța cea oacheșă smuci clanța ușii și strigă ascuțit din prag, gâfâind speriată:

— Stăpâne! Boierule! A venit Căpitan Costache! Ne calcă, Căpitan Costache!

— Căpitan Costache?.. se miră clucerul Neagu. Ce prăpăstii spui tu, zăludo?.. Ai auzit bine?..

— Căpitan Costache la noi?.. îngăimă Stroe, cu un nod în gâtlej.

— Da, boierule! Căpitan Costache dela Agie... Ăl c'un ochi. Țâclopul, cum îi zice kir Postolache!..

Clucerul Neagu își mușcă musteața, întunecat la chip.

— Hm!.. Pe cine aștepți, și cine pică!.. Ce să caute Chehaia la mine, ba încă la ceasul ăsta?.. In sfârșit! Poftească!.. Să poftească în salon! Aprindeți lumânările în policandre!..

Slujnicuța zorea deocamdată să-și ascundă cerceii lungi de mărgean, sub coadele răvășite de agitare. Chiar în ajun îi căpătase, împreună cu o salbă, peșcheș de dragoste dela logodnic, țigan rob și fecior în casă la serdăreasa Candachia Brancomirului, cum povestise tuturor cu aprindere. Dar ceea ce nu împărtășise nimănui, era că încă de eri nu i s'a părut ei lucru tocmai curat. Prea scumpe giuvaiericale! Prea rânjea urîtul și zuliarul de sufragiu, zicând că-i miroase a scumpeturi de furgăsit! Mai știi? Oricum, paza bună trece primejdia rea de zabetul Agiei.

— Ce-aștepți, Pachiță?.. N'auziși? N'ai înțeles?.. se răsti clucerul Neagu. Poftește-l în salon!.. Aprindeți policandrul ăl mare!

Pachița țâșni svârlugă să îndeplinească poruncile, lăsând ușa deschisă.

Stroe Vardaru a rămas în picioare, palid, cu palma sprijinită pe colțul mesei.

Observă că-i tremură mâna.

Mâna care se învrednicise să smulgă gârbaciul gâdelui și să-l lovească năprasnic, vârtos, cu a-tot-răzbunătoare sete, acum tremura.

Ca mâna băiețașului de odinioară, copleșit de asprele judecăți părintești din odaia aceasta, așa tremura. Atunci când părintele său își încheia dojana: « Ridică ochii și privește-mă în față! Ce-i fruntea asta plecată de șerb? Ce-s degetele astea de piftie? Invață-te să răspunzi fără tremur, pentru faptele tale!.. ».

După doisprezece ani, degetele iarăși tremurau, de piftie.

Umilit, ar fi vrut să le ascundă văzului, cum își dosise Pachița cerceii. Inciudat, îi venea să le izbească vrăjmaș de muchia colțuroasă a mesei, cu încheieturile falangelor îndoite pumn, ca să le sdrelească, să sângere, să sufere durere, să le pedepsească; degete netrebnice și străine de el. N'a mai fost însă nevoie, ni i să le ascundă, nici să le pedepsească. Mâna n'a mai tremurat. Se biruise.

Stroe își încrucișă brațele pe piept și înălță capul sumeț, gata să înfrunte toate primejdiile care veneau către el, cu tăria pietroasă a Vardarilor.

Pașii și glasurile înaintau pe scări.

— La dreapta, Inălțimea-Voastră!..

— Sărutăm tălpile, Eclambrotate!..

— Poftim în salon, Evghenestate!..

— In salon, Măria-Ta!..

— Nu! Nu! Ce salon! Nu venii pentru sindrofie boierească în salon! Slujba! Datoria! P'acilea e drumul? Aia e ușa?.. Aci e bârlogul arhon ursului?.. Bună seara și o mie de ani pace, arhon Clucere!

Scurt și gros, închingat în uniforma albastră cu lampasuri roșii, fireturi, paftale și găietane, Căpitanul Costache se opri icnit în prag, sdrângănindu-și sabia și pocnind din pinteni. Scoțându-și chivăra din cap își trecu gârbaciul subțioară.

« Alt gârbaciu! » — constată amar Stroe Vardaru, căutând fără voie cu privirea la opregul dintre ferestre, sub care se afla trofeul său inutil. « Degeaba au fost toate! Are alt gârbaciu, nou, cu mai multe și mai plumbuite varvarichiuri! ».

La spatele mosafirului nepoftit se zăreau îmbulzindu-se capetele slugilor, cu părul vâlvoiu și ochii holbați.

Degeaba fuseseră toate strădaniile mademoazelei Wanda! Se dusese pe copcă dresajul și stilul său castelan. Toate, și-au găsit dela sine, într'o clipeală, vechea lor matcă dela marginea orientului: înghesuiala, spaima și curiozitatea gloatei, când sosește capegiul cu arzul Marelui-Vizir de mazilire. Câțiva argați, de jos, dela grajduri și acarete, se încumetaseră a urca scara cu bâte și furci, să-și apere stăpânul la cel dintâi semn. Pachița, țigăncușa, făcea schime desnădăjduite, că n'a avut încotro și, că nu-i vina ei, dacă n'a adus la îndeplinire poruncile.

— Picai cu nepusa'n masă, arhon Clucere?.. râse, tresăltat din burtă, Căpitan Costache. Ai? Craiu de tobă, pă drum de seară, cu bucurie la așternut?.. Să am iertare!.. Nu-i vina mea... Slujba! Datoria! O s'o și am

iertarea, când vei afla cu ce fel de vești am venit! Haha! Hahaha! Ce s'au bălegat toți în bernevici, în halul ăsta?.. Ce se holbează toți, de parcă au dat năvală cârjalii în casă?.. Hahaha! Ți-am adus zavera în casă, arhon Clucere?.. Aia îți spuneai?... Vei vedea că nu eu am adus-o! Pot zice că ea m'a adus! Haha-haha!

Râsul suna răgușit, a doagă.

Lui Stroe îi păru încărcat de sinistre amenințări și vai! plin de prea neîndoielnice înțelesuri. A tras din nou cu ochii la talismanul de sub opreag. Măcar de-ar fi apucat din vreme să se spovedească și să-și cruțe părintele de surpriza care-l așteaptă acum! Ar fi aflat-o din versiunea sa, nu din a Căpitanului Costache. Ar fi fost destăinuire fierbinte din a sa voie cum o pregătise, să-i ajungă la inimă, nu mizerabile răspunsuri la un interogator pentru dosarele Inaltei Curți criminalicești.

Clucerul Neagu în ăst timp se apropiase de ușă și întindea mâna mosafirului nepoftit, fără ploconelile și temenelele straielor țarigrădene de pe dânsul. După care vorbi lat, fără să-și piardă cumpătul.

— Orice fel de vești zici că te-au adus, bune ori rele...

— Mai mult bune, decât rele, arhon Clucere! Bune, într'un fel!.. Haha! Vești bune și bucurie la așternut, să ai ce visa frumos și măreț până la ziuă, arhon Clucere! Haha-ha!

Fără să ia aminte la hohotelile și la întreruperea musafirului, clucerul Neagu repetă mai apăsat.

— Orice fel de vești te-au adus, bune ori rele, tot bine-venit fii în casa mea, după datina noastră, cinstit Căpitane! Poftește în salon... Fă-mi cinstea să te lași primit cu toate rânduielile cuvenite unui oaspe care-mi calcă întâia dată pragul.

— Nici s'aud de salon, arhon Clucere!.. Ce au toți din casa dumitale cu salonul?.. Destul că-ți intru întâia oară în bârlog ca neoamenii la ceasul ăsta, mă mai poftești și în salon?.. Poftește-mă aci! Aci te-am găsit, aci rămânem...

— Poftește atunci aci, unde m'ai găsit în toiu de lucru!

— Cunoaștem!.. Știm!.. D'aia mi-am făcut socoteala că te aflu acasă, iar nu prin vecini, la sindrofii cu stos și concină prădată!.. Haha! Mulți sunt cei care joacă stos și concină prădată pe-un vulcan, arhon Clucere! Joacă pe-un vulcan și habar n'au!.. Poate nici dumneata n'ai habar pe ce vulcan stai cu toate morile și hambarele dumitale, măcar că nu joci cărți, precum o știe întreg târgul Bucureștilor... Haha-ha! Joacă însă alții pentru dumneata și întrucâtva și pe contul dumitale, arhon Clucere!.. Alții joacă și dumneata te pomenești într'o bună zi chemat după sindrofie, numai în mahmureală și potroc să plătești oalele sparte! Haha-ha!.. Așa se învârte roata morii!.. Haha!....

Clucerul Neagu îl lăsă să hăhăiască și bătu din palme, încruntându-se spre slugile dela ușă.

— Dulceți! Cafea! Ciubuc!.. Și închideți ușa!

Apoi, a doua oară își îndemnă musafirul:

— Dar poftește, stai jos!.. Nu prea îmbie la stat scaunele d'aci, însă dumneata ai vrut-o. In salon ne-am fi lăfăit mai boierește, în jilțuri care te îngroapă...

Căpitan Costache lepădă chivăra și gârbaciul cel nou pe-un sipet, lângă perete. Pe urmă se instală pe scaun, rășchirându-și crăcănat picioarele în cismele lungi, cu pinteni cât carboava și bumbi înfloriți de alamă la carâmb.

Plesnindu-se cu latul palmelor pe genunchi, se declară mulțumit:

— Stau foarte bine, arhon Clucere!.. Nici mie nu-mi place să mă las îngropat în jâlțuri moi, care te-adorm... Nici în jâlțuri moi îngropat, nici altfel îngropat! Nu mă dau! Nu mă las! Haha-ha! Mai bine să îngropi tu pe alții, decât să te îngroape alții pe tine... Ce zici, arhon Clucere Neagule?

Neagu Vardaru n'a găsit de cuviință a răspunde la asemenea întrebare. Nu iubea omul. Nu-i iubea slujba. Nu-i iubea întrebările. Nu meritau răspunsuri.

Luă însă aminte că scăpase din vedere alte reguli ale cuviinței. De hatârul lor, dacă nu de hatârul mosafirului, ținu să le îndeplinească.

— Până acum, n'ai avut când și unde să-mi cunoști feciorul ăl mai mare, cinstit Căpitane?

— Nu. N'am avut această plăcere până acum.

— Ingăduie-mi să ți-l înfățișez... Stroe! Stroe, studinte la Paris...

— Aaa!.. Studinte, care va să zică?.. Studinte la Paris?.. Ia să vedem și noi cum arată la pene, asemenea pasăre rară?..

Dură o pauză.

Stroe se înclină ceremonios, fără să-și descleșteze brațele încrucișate pe piept. Inima i se golise de sânge. Renunțase a se mai întreba ce să creadă. De prisos să-și mai urzească un plan. Aștepta numai să se deslănțuie catastrofa din clipă în clipă.

Acum ori niciodată era prilejul.

Prefăcuta ignoranță a Căpitanului Costache, nu ascundea oare cel mai sarcastic și mai perfid înțeles? « Nu! Nu am avut *această plăcere până acum!* ». Știa el bine că a avut această plăcere chiar astăzi. Și încă, ce plăcere! Mai poartă și acum semnele plumbilor în obraz, o vânătaie sub ochiul scurs, o vârcă piezișă pe frunte... Stroe se înclină deci cu brațele împreunate pe piept, — iar dela obrazul cu proaspetele suveniruri ale plăcutei lui întâlniri de după amiază, strecură un săgetat apel la scula, la talismanul, la trofeul de sub opreag. Poate avea să-i mai fie de trebuință. Incă nu-și isprăvise misia. Nu se va lăsa el ridicat și dus ca un miel blând la tăietoare. Viu n'are să-l scoată Căpitan Costache din încăperea aceasta cu atâtea arme și junghiere în panoplie.

Căpitan Costache făcuse însă pauza fără sarcastice gânduri ascunse. Se răsucise numai greoi pe scaun, să-și întoarcă partea ochiului teafăr spre junele din fundul odăii.

Trecu ușurel cu privirea asupra lui și înclină capul tot atât de ceremonios.

— Să-ți trăiască, arhon Clucere!.. Imi pare bine că ne cunoaștem, domnule studinte!.. Câți flăcăi ai, arhon Clucere?

— Trei, de toți.

— Ișala și mașala, mașala și ivala!.. Dacă toți trei sunt la fel cu proba, ferice tată! Chipos și voinic fecior... Să-ți trăiască și să-i jucăm la nuntă!

— Mai este pân' atunci, cinstit Căpitane!

— Ca mâine, ca mâine!... Insurătoarea devreme și sculatul de dimineață, vorba bătrânească... Ce-i lipsește?.. Ce să mai aștepte?..

— Intâi să-l văd cu patalamalele învățăturii la buzunar.

— Mă prind cu pețitor și fără patalamale la buzunar, arhon Clucere!.. Ce atâtea teșcherele? Ce atâta Paris?.. Să te pomenești că-ți vine cu vânturile bonjuriste în cap?.. Răzvrătiri, baricade, respublică?..

Clucerul Neagu îndepărtă asemenea nesăbuite presupusuri.

— Din partea aia, n'am nicio grijă! Dorm liniștit. A moștenit cap sănătos de la mine, în care să nu sufle vântul...

— Nici nu vrusei să spun una ca asta, arhon, arhon Clucere!.. Aruncai o vorbă...

— Vorbă în vânt! mormăi clucerul Neagu. Nici în vânt nu-mi place s'o aud. Știu eu cum mi-am crescut feciorii!..

— Haha-ha!.. Repede îți mai sare așchia, arhon Clucere, când te ating la feciori! Bine că ți-am aflat slăbiciunea.

— Nu-i slăbiciune! Cred că-i tărie...

Căpitanul Costache își răsuci iarăși singuru-i ochiu viu spre Stroe, râzând înveselit:

— Auzi ce spune băbacul?.. Haha-ha!.. Dumneata, domnule studinte nu te potrivi! Ascultă-mă pe mine... Lasă teșcherelele și patalamalele pe seama ălor care în afară de cap ca al clucerului Neagu, nu mai au moștenit pe deasupra și morile, moșiile și hambarele sale! Pune ochii pe-o Ileană Cosânzeană, scoate-o din minți și, la nuntă, nu-l uita și pe Căpitan Costache Chehaia!.. Haha-ha!.. Să jucăm un cazacioc turbat și să dăm cu tifla patalamalelor... Ce? De teșcherele ai nevoie în viață, când ești nalt ca bradul și-ți mijește mustața ca pana corbului?.. Eu am patalama? Clucerul Neagu are patalama?.. Și slavă Domnului că am învârtit fiecare în felul nostru, sute de găgăuți cu patalamale... Haha-ha!.. Dă-le pârlei de hârțoage și nu-ți prăpădi tinerețea, că aia nu se mai întoarce, domnule studinte!..

Prăvălat pe speteaza scaunului tare, Căpitanul Costache hohotea săltându-și burta și plesnindu-se cu latul palmelor pe genunchi.

Aceasta nu mai era prefăcătorie.

« Domnul studinte » răsuflă cu inima la loc și cu svâcnirile sângelui alinate.

Așa dar nu bănuia nimic? Nu-l recunoscuse? Vizita aceasta neașteptată nu avea aface nici cu legămintele sale de taină, nici cu știrile lui Coco Konduraky și nici cu isprava-i de după amiază. Atunci?.. Ca măsură de prevedere, se trase totuși mai în umbră. Iși desfăcu brațele încrucișate pe piept, părăsind sumeția teatrală în fața primejdiei, care nu-și mai avea rost. Frunzări hârtiile de pe masă, ca să se afle în treabă.

Clucerul Neagu a crezut că se pregătește de plecare.

— Poți să rămâi, Stroe! rosti, împingând un scaun și așezându-se în fața comandirului dela Agie. Nu e așa, cinstit Căpitan Costache?

— La voia dumitale, arhon Clucere!..

— Cu dânsul lucrez; el e mâna mea dreaptă. Nu am nimic a-i ascunde. Iar el câștigă din vreme și alte învățăminte, în afară de ălea cu patalamalele de care-ți râzi dumneata. Este?

— Este!.. Nu știu ce-o fi învățând din cărțile școlii, dar în astă seară, dela școala vieții cu ascuțite învățături are să se aleagă... Numai că rămân taină...

Stroe ascuți urechea. Clucerul Neagu îl luă pe chezășie.

— Mai încape vorbă?.. Pe răspunderea mea!..

— Fiindcă vin trimis de sus, arhon Clucere, de sus de tot!.. vesti Căpitan Costache, aplecându-se spre el cu palmele sprijinite pe genunchi și împungându-l cu sfredelul singurului său ochiu. Vin din partea Inălțimii-Sale Marele Vornic, Alecachi Vilara!.. Dorește să te vadă numaidecât...

— Pe mine?..

— Stai-stai! Că încă n'am isprăvit... Și mai vin, trimis încă mai de sus! Din partea Măriei-Sale, Vodă Bibescu!.. Vrea să te vadă neapărat.

— Pe mine?.. Vrea să mă vadă pe mine?

— Da-da!.. Amândoi vor să te vadă pe dumneata și să te întrebe de sănătate, arhon Clucere!.. Crezi că altfel dădeam cu buzna așa în casa dumitale la ceasul ăsta, să-ți bag slugile în boală?.. Slujba! Datoria! Nu ți-am spus dela intrare, că mă aduc vești mai mult bune decât rele?.. Vești de mărire, arhon Clucere!.. La mai mare!

— Nu te înțeleg, cinstit Căpitane.

— Vei înțelege!... Un bob zăbavă... Inălțimile-Lor au nevoie de dumneata! De cuvântul dumitale și de obrazul dumitale. De trecerea dumitale în lumea negustorească și în isnafurile meșteșugarilor de tot soiul... Vaza, câșt gată în treizeci de ani printre dânșii, ca nimeni altul, a venit vremea s'o pui la bătaie pentru mântuirea țării, arhon Clucere! Așa poruncesc împrejurările.

Neagu Vardaru se mișcă pe scaun cu neliniște.

— Tot nu m'am dumirit!...

— Gândește nițel...

— Ce voiți să cereți dela mine?

— Eu? Eu, nimic! Slujba! Datoria!.. M'au trimis cu solia; am venit cu solia. Alții sunt cei ce doresc, vor și cer.

— Anume?...

— Gândește atunci nițel mai mult și te vei dumiri singur, anume ce-ar putea să dorească, să voiască și să ceară, clucere Neagule!...

Căpitanul Costache a tăcut un timp, uitându-se țintă la mâinile clucerului, care frământau boabele mătăniilor de chihlimbar între degete.

Erau mâini mari și aspre, ciolănoase, păstrând, incrustate în piele și în carne, vestigiile vârtoaselor munci din tinerețe. Un arătător sdrobit de roata morii, alt vârf de deget ciunt, cicatrici de răni vechi, pielea bătătorită și cornoasă, unghii crăpate și crescute strâmb, vinele ieșite în relief și încheieturile ca nodurile rădăcinii de viță. Toate săpunurile gingașe și tot nardul și toate tabieturile cinului de aproape treizeci de ani încoace nu izbutiseră să le moaie înnăspreala obârșiei și să le subție înfățișarea pietroasă.

— Ce-ai văzut la mâinile mele, de te uiți așa?... întrebă clucerul Neagu, întorcându-le pe-o parte și pe alta. Am pătimit multe, dar au rămas fără pată!... In astă privință, le-am păstrat curate ca apa izvorului neînceput.

Răsucindu-și palmele bondoace, Căpitanul Costache va fi vrut poate să spună și el cam tot așa ceva.

Și-a luat însă seama. Hârâi răgușit alt răspuns:

— Nu la mâini mă uitam... Mă holbam la inel... Frumos inel! Aferim olmaz!.. De mult îl ai?

— Da... Să tot fie vreo cinsprezece ani.

— Parcă l-am mai văzut undeva și nu-mi amintesc unde?..

— Tot ce se poate! Il cumpărai dela un neam al Leordenilor, dela Iancușor... Adică veni să mi-l vândă din partea lui un telal.

— Aia e! D'acolo îl cunosc. Mă miram eu... Haha-ha! Umblat inel! Multe a mai văzut și multe ar mai avea de povestit, să aibă glas!.. Multe drumuri a mai bătut amanet dela un zaraf la altul; pe multe degete evghenicești s'a mai preumblat, pierdut la cărți de unul și câștigat de altul... Până ce-i veni veleatul să-și afle la dumneata odihna, arhon Clucere! De pe degetul dumitale știu că n'o să-l mai scoată nimeni, nici cu patru boi... Ha-ha! Așa se învârte roata morii! Ăia de-l purtară, s'au dus la fund. Dumneata te înălțași și mai ești pe calea altor înălțări încă! Bietul Iancușor, răposatul!.. Era de trei ori pe săptămână poftit la masa domnească, de Alexandru-Vodă... Caleștile la scară, surugii, arnăuți!.. Pe urmă își isprăvi averea cu patima muierească și stosul... L-a scos la mezat Hagi Moscu, pe care l-au scos, mai deunăzi, alții, și pe dânsul, tot la mezat... L-au îngropat cu pantahuza. Veșnica pomenire! Incă unul la pământ și în pământ... Apoi, ar fi visat el Iancușor, că inelul său cu olmaz, tot la masă domnească are să se întoarcă, numai că pe degetul dumitale?... Haha-ha! Așa se învârte roata morii! Unii în pământ, alții la masa domnească!

— Care masă domnească?

— Nu te mai face niznai, arhon Clucere, că ai priceput prea bine!

— Ba nici de fel, Căpitane!...

— Masa la care te va pofti mâine Măria-Sa Vodă, după ce vei merge să stai de vorbă și vei cădea la înțelegere. Roata morii, Clucere, roata morii!.. Haha-ha! Văd că până la masa domnească și la locmalele lui Vodă Bibescu, mă tractarisești dumneata împărătește... Boje moi! Ce tăvi, ce bunătăți, ce argintării, ce cleștaruri!.. Se cunoaște că am intrat în casă mare și că trăgeai a Mare-Vistiernic!.. Bine că știu drumul acum... Am să te calc mai des, mărite Vistiernice!

Slujnicuța cea oacheșă, sufragiul în livrea și un ajutor tinerel în straiu gorjan aduceau pe tăvi late de argint șerbeturile și dulcețurile, cafelele, vutcile, baclavalele și sarailiile de datină. In urma lor venea ciubucarul în șalvari țarigrădeni, cu narghilele, ciubucele și chiselele de bectemis.

După ce-au înșirat mesuțele cărate din salon, s'au pregătit să-și facă datoria. Indată însă își luară tălpășița, la semnul Clucerului din sprinceană către ușă.

— Nu, cinstit Căpitane?.. Ne-om sluji singuri, ca să ne lipsim de ureche străină.

— Sfântă vorbă!.. Cu toate că pe vremurile ăstea, au și zidurile urechi...

— La mine nu, Căpitane!

— Nădăjduiesc...

Stroe Vardaru zâmbea satanic din ungherul său, ascuns în umbră. Clucerul Neagu își îndemnă mosafirul.

— Poftește, cinstit Căpitane!.. Dulceț de chitru, de naramze, de rodie; șerbet de nufăr, de sacâz...

Căpitanul Costache se desprinse de pe scaun și făcu înconjurul mesuțelor, scuturându-și picioarele și întinzându-se de șale, să se desmorțească.

— Șerbeturi și dulcețuri, nu metaharisesc, arhon Vistiernic!

— Lasă-mă cu Vistiernicia dumitale și poftește! Baclavale? Sarailie?

— Nici!.. Am să poftesc din vutcile ăstea care-mi fac cu ochiul. Și gingirlie bine înțeles!.. Ciubuc, iarăși nu!.. Trag numai tabac pe nas, ca împăratul Napoleon!

A turnat un pahar de vutcă. L-a dat peste cap. A plescăit din limbă. Și-a mai turnat altul, din altă butelcă. A plescăit mai grozav. Și încă unul, din a treia garafă.

— M'am oprit la ăsta, Mărite Vistiernic!

— Poftește!.. Poftește, mă rog!..

— Fii fără grijă, că o să poftesc cam multe la număr... De altminteri, trebue să-ți spun că de azi după amiază, am poftit și am tot poftit, ba vutcă, ba rom englezesc, ba mastică grecească, ba coniac franțuzesc, să-mi înnec necazul...

— Avuși vreun necaz, Căpitane?..

— Slujba! Datoria.. Necazurile slujbei... Face să-ți povestesc, până ne întoarcem la ale noastre, fiindcă e un necaz în legătură cu solia care mă aduce. Cele ce mi s'au întâmplat mie azi, dovedesc încă odată că stăm toți

pe-un vulcan: și eu! și dumneata! și Vodă! și țara!.. Da, arhon Clucere, a ajuns funia la par!..

Căpitanul Costache prăvăli al patrulea pahar pe gât, să-și innece necazul. Plescăi din limbă, tuși, își drese glasul și umblând de colo, colo în odaie, sdrăngănindu-și sabia și zuruindu-și pintenii începu cu obidă:

— Azi, după amiază... Treceam călare, pe-aproape de podul din mahalaua Gorganilor, după ploaia aia cu grindină și prăpăd... Slujba, datoria!.. Abia trec de biserică, mă pregăteam s'o iau spre Dealul Spirei, când numai iată că dau peste o ceată de derbedei și desculți. Un sacagiu, golani cu furci, alte haimanale... Săriseră cu toții la butca Postelnicului Grigorașcu, să înșface surugiul și arnăutul de pe capră și să-i sfâșie... Cunoști cutezanța la care au ajuns, de când cu vântoasa asta a răzmerițelor!.. Răcnesc la dânșii. Pun gârbaciul în lucrare. Fac rânduială... Din fruntea golănimii, îmi iese un haidamac.

Trăgând din ciubuc cu tot dichisul și sorbindu-și gingirlia din felegean cu tot tabietul, Clucerul Neagu întrebă într'o doară, fără prea deosebit interes, numai pentru a arăta că-i ascultă păsul:

— Ce fel de haidamac?..

— Un lungan!.. Cum să ți-l zugrăvesc?.. Așa, unul înalt și voinic, cam ca... așa, ca...

Căpitanul Costache se opri din mers în fața lui Stroe Vardaru, privindu-l oțărît de amintirea pățaraniei sale.

Stroe se trase mai în umbră. Căpitanul după el, poticnindu-se în sabie.

— Carnacsi!.. Stai nenișorule!.. Stai să mă frec la ochiu! Dacă nu te-aș vedea acilea în casa Clucerului Neagu, în straiele ăstea de Paris; dacă n'aș ști al cui fecior ești și cum fuseși crescut, m'ai pune pe gânduri. De ce mă uit mai bine, de ce-mi pare că semeni mai ca două picături de apă, cu haidamacul de pe uliță! Erai acasă azi după masă?

— Nu, răspunse Stroe, zâmbind calm și încrucișându-și din nou brațele pe piept, în sumețire teatrală... Nu!.. Lipseam de acasă.

— Lipseai de acasă?.. Și cam pe unde erai, mă rog? S'ar putea să știu?

— Fără îndoială! M'am întâlnit cu prieteni... Colegii mei dela Paris. Pregătesc cu dânșii examenele și teșcherelele de care-ți râdeai dumneata, domnule Căpitan Chehaia.

— Nu mă lua cu râsul, că ăstea de te 'ntreb eu, nu-s fleacuri de râs, ca teșcherelele și patalamalele dumneavoastră dela Paris!.. Cam ce prieteni, dacă s'ar putea să-mi spui?

— Feluriți! Bunăoară, ca prietenul meu, Coco Conduraky...

— Care?.. Feciorul răposatului Mare Armaș?..

— Exact!..

— Ăl care a clironomisit trei moșteniri dela unchi și mătușe, în mai puțin de doi ani?

— Exact!..

— Junele ăl fercheș și mare fante, de e mai toată ziua în saloanele Marelui Vornic Vilara și la Aga Manu?

— Exact!.. Suntem prieteni.

— Prieteni vechi? Prieteni așa, *ena mu che ena su?*..

— Exact! Prietini la cataramă. Prietini vechi, de zece ani, dela Sfântul Sava... Tocmai despre aceasta vorbeam astăzi amândoi, braț la braț, cam pe vremea când dumneata puneai la respect haidamacul de pe uliță.

— Hm!.. Dacă așa este, bine că mă liniștiși, domnule studinte!

— Ușor de verificat.

— Ce să mai verific? Mi-ajunge cuvântul dumitale... Dacă ești *ena mu che ena su* cu feciorul răposatului Mare Armaș, nu mai încape nicio verificare...

Căpitanul Costache s'a întors la clondirile de vutcă, să mai tragă de dușcă și al cincilea pahar pentru innecarea necazului.

Tot nu-l slăbea însă pe domnul studinte din ochiul sfredelitor, înălțând sprinceana și încrețindu-și fruntea brăzdată de vârca piezișă a propriului său gârbaciu.

— N'o lua în nume de rău, că te intețiì cu întrebările, tinere domnule studinte!.., vorbi, punând paharul la tavă.

— Înțeleg, domnule Căpitan! Slujba, datoria!..

— Da, da! Nu zâmbi, dumneata! Slujba, datoria! Mai-mai să cad în păcat cu bănuiala... Slujba și datoria, — te silesc să nu cruți pe nimeni de bănuială. Mai bine să întreacă, decât să n'ajungă... Adineaori îmi veni una, acum mă bate cu gândul alta. Haha-ha! Dacă nu l-aș cunoaște pe arhon Clucerul Neagu așa cum îl cunosc și cum îl știe toată lumea, aș mai zice și alta. Că poate în tinerețe, va fi greșit ca omul călcând pe delături cu vreo muiere din popor și că poate ți-o fi făcut vreun frate din flori... Prea îți semăna leit haidamacul ăl de azi, cu pălăria de pâslă și straie de șiac.

— Avea straie de șiac?.. întrebă cu nevinovăție, domnul studinte.

— Straie de șiac, ghioagă în mână, pistol și cuțit la cingătoare. Pazvangiu în toată regula!.. Pazvangiu, zavergiu, parlagiu dela zalhana, dracul să-l ia!

Clucerul Neagu scoase din gură imameaua de chihlimbar a ciubucului și glăsui surâzând, într'un nor de fum:

— Ei, cinstit Căpitane?.. Te depărtași dela povestea și necazul dumitale!.. Văd că până una alta, îmi luași băiatul la refec din senin, mă făcuși și pe mine tată de copil lepădat; cine știe unde te mai poartă slujba și datoria cu bănuielile?.. Mai bine spune ce-a fost și cum a fost...

— Slut a fost, tămâia și născătoarea mamei lui de haidamac!.. sudui cu năduf, Căpitanul Costache. Cum să fie?.. Haidamacul cu țoalele lui de șiac, iese precum vă spuneam în fruntea desculților; se rățoiește la mine simțindu-se cu ceata de derbedei la spate; îi croiesc vreo două gârbaciuri peste rât; el dă să mi-l ia din mână; el trage; eu trag; el smucește; eu smuncesc; mă lovesc în obraz; mă sgârâi și mă belesc la față precum se vede; îmi

lunecă gârbaciul jos; el se apleacă, îl înhață și o rupe la fugă... Până să pun mâna pe pistol și să trag, dus a fost...

— Cu tot cu gârbaciu?.. se minună Stroe.

— Cu tot cu gârbaciu...

— Neînchipuită cutezanță!

— Vezi, vezi? Eu ce spuneam, domnule studinte?.. Neînchipuită cutezanță... In asemenea hal am ajuns... Stăm pe-un vulcan, arhon Clucere!.. Tragi din ciubuc, pe-un vulcan!..

Stroe se uită spre gârbaciul cel nou de pe sâpetul negru, svârlit lângă chivără. Cu aceeași nevinovăție îl ispiti pe Căpitan:

— Observ însă și mă bucur că până la sfârșit, tot ai pus mâna pe gârbaciul dumitale îndărăt, domnule Căpitan. Haha-ha! Ca să râd și eu ca dumneata. Haha-ha! Nu i-a mers haidamacului! Scump o fi plătit încumetarea, când l-au prins dorobanții Agiei... N'aș fi vrut să fiu în pielea lui!..

Căpitanul Costache îl scormoni iarăși cu sfredelul ochiului. Clătină din cap și pufni pe nări.

— Numai că n'a fost chiar așa, domnule studinte, ca să mă bucur și să râd și eu! Din tot ce spusei, n'ai înțeles că ne-a scăpat haidamacul printre degete?.. A intrat în pământ!

— Dar atunci gârbaciul de colo?

— E altul! Alt gârbaciu.

— Altul?

— Alt gârbaciu, da!.. Bun o fi, ușor la mână, greu la plumbi! Dar nu e ăla!.. Și eu cu ăla eram deprins; ăla îmi purta mie noroc!

— Iar ălălalt a rămas să poarte acum noroc haidamacului?.. zâmbi Stroe Vardaru, săgetând o privire de înduioșată recunoștință talismanului său de sub opreag.

Căpitanul Costache rânji.

— Mult n'o să-i poarte noroc!.. Sunt pe urmele lui. Nu-mi scapă din ghiare. Deocamdată am pus la obezi sacagiul și alți câțiva derbedei. Am făcut proba gârbaciului ăstuia nou pe pielea lor... Nu merge ca ăl vechiu: dovadă că nu le-am scos nicio mărturie... Imi pare că e amestecat și un neguțător armean... Din casa lui s'a făcut nevăzut, hoțomanul!.. Jură dânșii... Jură, se bocesc, se vaicără. Nu și nu! Insă n'a fost o întâmplare... Ceva pus mai dinainte la cale, cu amestecul multora și cu multe ascunzișuri... Poate că nici nu era român...

— Cine, fratele meu din flori?

— Nu mă mai necăji și dumneata, că sunt destul de necăjit domnule studinte!.. Bulgar o fi fost, sârb, armean, leah! Injura într'o limbă pe care n'o cunosc, când trăgea din gârbaciu să mi-l smulgă din mână... Rontoronton, babaron, petapantalon, benga să-l știe ce bâiguia!.. O să-i scot eu rontorontonul și paraponul pe nas, cu sânge, cristelnița și rondorondonul mamei care l-a mai fătat!.. Acesta e necazul pe care l-am tras eu astăzi după-

amiază, arhon Clucere! Trebuia să-l cunoști ca să-ți dai seama ce fierbe și ce clocotește în Bucureștiul nostru. Și să pricepi de ce este nevoie tocmai de sprijinul dumitale.

— Adică să-mi pătez mâinile pe care le-am păstrat curate?

— Ce fel de vorbă, arhon Clucere?.. Cine îți cere una ca asta?..

— Singur o spuseși acum, Căpitane!.. Sânge, bătaie, obezi, gârbaciu...

— Aia e slujba mea! Nu de pomană am făcut școală în juneţe cu Pazarnicul, cu Bârzof și cu gheneralul Zoltuchin!.. Hehei!.. Școală mare, fără patalamale!.. Golanii ulițelor și haidamacii îi strâng eu în chingi!.. Dumneata vei avea numai a pune cuvânt pe lângă neguțătorii și meșteșugarii cu stare, să-și bage mințile în cap și să nu se lase furați de smintelele franțuzești... Să nu dea bani, să nu dea arme, să nu deschidă casa uneltitorilor, să nu-i tăinuiască pe ăi urmăriți de Agie... Asta și numai asta vrea să ți-o ceară Inălțimea-Sa Marele Vornic Vilara și Măria-Sa Vodă Bibescu!.. Nici mână pătată, nici obraz pătat!.. Să-ți aperi singur ceea ce ai agonisit cu osârdie și cinste în treizeci de ani... Altfel trece pârjolul prin toate, ca focul ăl mare de anul trecut!.. Nu-i datoria dumitale, arhon Clucere?.. Azi arhon Clucere, în trei-patru zile, Marele Vistiernic, ca să ai cuvântul mai greu și să afle mai multă ascultare!..

Vorbind și pufnind pe nări, Căpitanul Costache măsura cu pașii crăcănați încăperea în lung și în lat. De câteva ori se apropiase de polița cu oale și talere oltenești dintre ferestre, unde se afla sub opreg, scula, trofeul, talismanul lui Stroe.

Odată chiar pusese mâna pe o ulcică de alături, să se chiondorască la smalțul florilor încondeiate. O ridicase, o răsucise, o așezase la loc.

Stroe Vardaru, cu brațele încrucișate pe piept, își apăsa svâcnirile ascuțite ale inimii, abia stăpânindu-se să nu strige ca surorile sale când erau mai mici, în joaca înpământenită de mademoiselle Vanda, pe măsură ce Căpitan Costache se apropia și se depărta de talismanul care schimbase de stăpân: Cald!.. Rece!.. Călduț!.. Fierbinte!.. Arde!.. Frige!.. Frige!.. Rece de tot!.. Ghiață!..

Rece. Rece de tot. Ghiață!.. Căpitanul Costache mai deșertă un pahar de vutcă, goli felegeanul de cafea răcită și conteni cu pernicioasa-i plimbare. Incălecă scaunul cu spătarul în față, cum văzuse el poza lui Napoleon. Și tot ca Napoleon a scos o tabachere de baga, să tragă tabac pe nas. Stroe Vardaru își spuse că aducea mai degrabă cu Neiperg, generalul cu plasture negru pe orbita goală, soțul de al doilea, morganatic, al împărătesei Maria-Luiza, deși privit din latura ochiului teafăr, nu-i mai părea atât de hâd și de fioros gâde, cum îl văzuse în șea, când l-a croit cu năprasnică sete peste obraz *et ron*, peste ochiu, *et ron, et ron*, peste frunte, *petit patapon!* Nu era nici atât de ciupit de vărsat. Abia câteva urme. Mai adânci erau urmele proaspăt brăzdate de loviturile sale.

Simțindu-se privit, Căpitanul Costache îi răspunse cu un surâs de simpatie și îi oferi tabacherea deschisă.

— Nu tragi pe nas?

— Mulțumesc! Nu...

— Din pricina babacului?.. Cer eu voie pentru dumneata, domnule studinte. Haha-ha! In noaptea asta poate să dea frâu mai slobod în casă la toate cele îngăduite și neîngăduite, după solia pe care i-am adus-o eu, arhon Clucerului!.. Hai!.. Ia, pe a mea răspundere!..

— Mulțumesc! Nu de ochii tatei, dar până acum nu trag tabac, nu trag ciubuc, nu fumez țigările care-au ieșit la Paris, de foi...

— Fată mare, ai?.. Eu o să-i mai trag un tain!..

I-a tras încă un tain, strănută din străfundul măruntaielor, de s'a cutremurat scaunul sub el și a stins o lumânare, a lăcrimat, a despăturit o basma verde cât un cearceaf, și-a șters fața, nasul, ochiul cel teafăr și ochiul cel scurs; apoi vorbi:

— Tabacul ăsta, mi-l trimite mie un prieten dela Galați, din Moldova, colonelul și cavalerul Mișcenko... Marfă de pe corăbii englezești... Iar strănutând mi-adusei aminte ceva... Ai vreo rudă la Iași, arhon Clucere?

— Da! Un frate și o soră. De ce întrebi?

— Răbdare. Cum se numește fratele?

— Profesor Pavel Oprea-Vardaru! Numele nostru a fost dintru'ntâi Oprea!.. Vardaru vine după numele locului de naștere, Vardarii dân Gorj.

— Copii are?

— Are, slavă Domnului... Câți?.. Vre-o șapte, parcă... Șase sau șapte sau opt... Un băiat la Paris; alți doi prin țările nemțești, la școlile de ingineri, la școlile de cadeți...

— I-ai văzut vreodată la chip, arhon Clucere?

— Poate că da, poate că nu... Nu mai fusei pe la Iași, de prin optsutetreizecișipatru ori cinci. Așa încât chiar dacă i-am văzut erau pe atunci cât cismele dumitale... Nu i-ași mai cunoaște... Pe nepotul ăl dela Paris, îl știe însă mai de aproape Stroe... Veri buni. Cam de-o vârstă...

Căpitan Costache se prăvălă pe spate, ținându-se cu amândouă mâinile de speteaza scaunului și răsucind ochiul cel teafăr către Stroe:

— Cam de-o vârstă, domnule studinte?.. Și cam de-o înălțime?.. Și cam de-o geamănă asemănare la chip?.. Nu, domnule studinte?

— Poate da, poate nu! Ca să fac și eu ca tata... Puțin vom fi aducând poate la înfățișare, fiind din același sânge...

— Se numește Alexandru, da?.. Alexandru Oprea-Vardaru?..

— Da! Asta o știm sigur, amândoi, atât eu, cât și tata! Poartă numele străbunicului... Clăcaș din Vardari, tatăl lui Mihai sin Oprea.

— Nu interesează străbunicii! Vorbim despre strănepoți... Pe vărul dumitale, de când nu-l mai văzuși, domnule studinte?

— De trei luni... Trei luni și ceva...

— Sigur?

— Sigur. L-am lăsat la Paris... Acolo ne vedeam măcar odată pe săptămână... Dar ce înseamnă toate aceste mistere, domnule Căpitan Chehaie?

Neagu Vardaru se alătură la întrebarea feciorului, cu altfel de asprime în glas.

— Adevărat, cinstit Căpitane!.. Ce noimă au întrebările ăstea, că doar nu ești acilea în cancelaria dumitale dela Agie?.. Ești în casă la mine. Vorbește cum se vorbește în casă la mine. Fără înconjur!.. Spune ce ai de spus; întreabă ce ai de întrebat. Neted!..

Tartorul cercetărilor dela Agie se scărpină în cap vinovat.

— Fie-mi iertat, arhon Clucere! Slujba, datoria!

— Mă rog, fă cum îți poruncește slujba și datoria, atunci!..

— Dacă ar fi ceva neted, aș întreba și eu neted. Imi trecu însă prin cuget numai un prepus... Iată, anume ce! In luna lui Aprilie primii o însemnare dela prietinul meu din Galați, colonelul și cavalerul Mișcenko, odată cu mai multe cutii din acest sort de tabac. Măcar că suntem din țări deosebite și că slujim altor Domnitori, ne ajutăm unul pe altul. O mână spală pe alta și amândouă obrazul...

— Nu întotdeauna!.. îi aminti clucerul Neagu.

Căpitanul Costache socoti de prisos să mai adâncească problema de igienă. Urmă:

— In însemnarea sa, colonelul Mișcenko, înșira o listă de studenți moldoveni dela Paris, despre care avea știri că plecaseră dela învățătura lor, legând cartea de gard, pentru a se întoarce, pe ascuns, în Moldova... Aduceau dumnealor răzmerița acasă! Un oarecare Scarlat Vârnav, un oarecare Rășcanu, Costache Negri, Vasile Mălinescu și omul nostru, acest tânăr Alexandru Oprea-Vardaru... Eu am bună ținere de minte-la nume... Slujba, datoria! Prietenul meu Mișcenko, după porunca șefului său, Hatmanul Moldovei, Dimitrie Sturza, mă ruga deci să fiu cu grijă și dacă pun cumva laba pe vreunul, să-l țin la propeală și să-l vestesc... Rugămintea nu i-am putut-o îndeplini. Până acum nu dădu niciunul p'aci... Dar gândindu-mă la asemănarea feciorului dumitale de față, arhon Clucere, cu haidamacul despre care vă istorisii, îmi pusei și eu întrebarea. Au, nu cumva o fi fost tocmai acel văr al domnului studinte Stroe; acel nepot a dumitale, arhon Clucere?.. Alexandru Oprea-Vardaru, studinte... Toate sunt cu putință... S'o fi aflând aci, ascuns fără să aveți știință, așteptând să treacă în Moldova... Haidamacul de pe uliță, tot așa era. Nimeni nu l-a mai văzut, nimeni nu-l știe. Străin! Din pământ a ieșit, în pământ a intrat... Se întâmplă în toate familiile, zănateci cu doaga sărită, care fac neamul și numele de râs... Mai ales în ziua de azi, cu smintelele de azi... Dumneata ce zici arhon Clucere?..

Clucerul Neagu a strâns din umeri.

— Eu, ce zic?.. Zic că departe și prin multe hârtoape, te mai duc năzărelile slujbei dumitale, Căpitane!.. Dai cu bănuielile din lac în puț.

— Iar dumneata, domnule studinte?.. Ce zici?..

— A răspuns tata pentru mine.

— Fără niciun adaos?

— Fără!.. Ajunge cred...

Nechezând un râs cam mânzesc, Căpitanul Costache se declară bătut.

— După atâtea vutci, înghiții capac și o lecție pe subțire în astă seară! Fie, că o merit... Haha-ha! Bine m'ați pus la locul meu, amândoi... Tată și fiu într'un glas. Neted, fiindcă fu vorba de neted!.. Haha! Inghite și sughite, Căpitane Costache!

El râdea, sughița, răgăia.

Ceilalți doi, tată și fiu, nici nu zâmbeau măcar.

Stroe plecase ochii în pământ. Il apăsa privirea ciudată și stăruitoare a părintelui său. Cu ce-i greșise? Ce-l posomorîse iarăși din senin?

— Ne-apucă miezul nopții!.. bolborosi solul Marelui Vornic Vilara și al lui Vodă Bibescu, oprindu-se brusc din râs, din răgâit, din sughițat, uitându-se chiorâș la ceapa ceasului și înțepenindu-se de șale pe scaun, ca să-și ia, după atâtea vutci, înfățișarea solemnă a misiunii cu care a intrat în casă. Ce răspuns duc, arhon Clucere? Am căzut la tocmeală?..

— Dumneata numești aceasta tocmeală?..

— S'o numim altfel, dar tot tocmeală e, arhon Clucere!

— Mi se cere să-mi pun obrazul meu și cinstea mea de-o viață întreagă, pentru obrazul ălor care nu l-au prea purtat cu cinste tot o viață întreagă. Cum adică?.. Obrazul meu e mușama? Mușamaua potlogarilor ajunși la strâmtoare?

— Grele vorbe, Clucere!

— Grele, însă pe cât de grele, tot p'atât de adevărate! Ce-a fost afacerea Trandafirov? Mai-mai să vedem țara noastră la mezat! Nu era cât p'aci?

— Poveste veche, arhon Clucere! Ce să mai desgropăm morții...

— Ce-a fost falimentul lui Hagi-Moscu?.. Aia e poveste mai nouă. Cine a păgubit? Oamenii de bună credință! Cine s'a procopsit? Câțiva tâlhari, mai fără de lege ca ăi de codru! O știi, ca și mine... Unde întorci ochii, măsluieli, treburi necinstite, bacșișuri și huzmeturi. Matrapazlâcul cuibărit până sus!.. Ăstea au scârbit lumea și ăstea duc la desnădejde, ăstea clocesc, ăstea fierb, ăstea stau gata să crape, nu vulcanul dumitale... Iar eu să-mi pun obrazul și să cad la tocmeală? Să le apăr cu obrazul meu, cum le aperi dumneata cu gârbaciul dumitale?.. Nu, cinstit Căpitane!.. Chiar de-o fi să primesc...

— Ai să primești, arhon Clucere! N'ai încotro.

— Chiar de-o fi să primesc, trebue să-mi iau măsuri! Măsuri, nu tocmeli. Măsurile mele, chezășiile mele!..

— Să le luăm! Să le-aud. Să le desbatem, arhon Clucere! Pentru asta venii... Pentru asta sunt așteptat cu răspunsul dumitale, până la ceasul

unu din noapte. Așa mi s'a dat porunca! Pe urmă, mâine le vei înfățișa dumneata toate, în-deamănunt, cu viu graiul dumitale... Inălțimea-Sa Marele Vornic așteaptă! Măria-Sa Vodă Bibescu, așteaptă!.. Ai rămas iarba de leac, cea din urmă, arhon Mare Vistiernic!..

Clucerul Neagu privi îngândurat la Stroe, frământând mătăniile lucii de chihlimbar între degetele ciolănoase și aspre.

Făcu semn din frunte, spre ușă.

— Poți să pleci, Stroe!.. Lasă-ne singuri...

— Tată, primești?

— Am spus: lasă-ne singuri!

— Dar, tată...

— N'ai înțeles? Când voiu isprăvi cele ce am de isprăvit, te chem... Ia-ți noapte bună, dela Cinstit Căpitanul Costache!..

Zarva din casă se potolise. Slugile care au purtat tăvile cu dulceți și cafele și vutci, aduseseră vestea că stăpânul stătea foarte prietenos la taclale cu gâdea dela Agie. Pachița își scosese din nou la iveală cerceii lungi de mărgean. Argații dela grajduri s'au întors la cotloanele lor din bezne, lepădând parii și bâtele.

Dar lumânările toate erau aprinse, în policandre și sfeșnice și fânare, pe scări, în odăi, sub bolțile celor mai îndepărtate firide, până la bucătării și cămări. Ușile întredeschise. Ochi și urechi așteptând. Pași furișați în vârful degetelor.

Stroe se strecura către camera lui.

— Ce este?.. Ce se întâmplă?.. încercase să-l oprească maică-sa, Oana, din pragul iatacului. Intră și-mi spune!..

El a născocit o lucrare grăbită pe care i-o cere Clucerul, trecu înainte și răsuci cheia.

A suflat în lumânare și s'a trântit pe divan, cu fața în sus, cu palmele împreunate sub cap. Nu poate să fie adevărat! Până la sfârșit n'are să primească.

Il frământau gânduri, cum frământa Clucerul Neagu boabele mătăniilor, între degete.

S'a ridicat numai când auzi afară larmă de glasuri și câinii lătrând. Sări la fereastră. Alaiul se depărta precum sosise. Masalagiul și un argat cu fânar înainte, luminând calea, călăreții la mijloc, alți rândași în urmă. Voci răgușite. Scrâșnetul copitelor în nisip. Un cal strănutând. Zăvozii sbuciumându-se vajnic, în lanțuri la poartă.

Doar că acum ploua.

Armele luceau ude în noapte și văpaia roșie a faclei de păcură și câlți, așternea pe sub tei dâre de sânge, în care călcau oameni și cai.

Stroe n'a așteptat să-l cheme Clucerul Neagu.

Își netezi părul prin întunerec, își îmbumbie nasturii hainei și porni grăbit spre încăperea mult temutelor judecăți din copilărie, unde intra cu fruntea plecată.

Clucerul Neagu nu l-a auzit intrând.

Era întors cu spatele. Privea și el, afară, în noapte, pe geamul deschis. Drept și înalt, neclintit, astupa ca o stană de piatră aproape întreg pervazul ferestrei.

Iar el nu se uita în latura din spre alaiul dela poartă, unde argații trăgeau drugii și ferecau zăvoarele, în urma solului pe care-l aștepta Bibescu-Vodă, cu zornic răspuns. Privea cufundat țintă înainte, în ploaia deasă, măruntă, purcesă pe îndelete, împânzită pe soroc îndelung, de nădejde, așa cum o cereau lanurile și imașurile svântate de secetă, după amăgeala împroșcatului ropot de după amiază.

Stroe se înduioșă.

« N'a primit! — gândi într'o ușoară tresăltare de bucurie. N'a primit! I-a făcut răvaș de drum ștafetei cu tocmelile... Cum de-am putut fi atât de ingrată odraslă, os din osul lui, să mă îndoiesc și să-mi închipui că avea să hotărască altfel?.. Mai mult îl fericește o ploaie rodnică pentru holdele câmpului, decât toate ispitirile deșartelor măriri! ».

Dar degetele Clucerului Neagu împreunate la spate pe șiragul mătăniilor, vânzoleau boabele de chihlimbar, trădând o chinuită luptă lăuntrică sub neclintirea stanei de piatră.

Stroe tuși... Așteptă... Mai tuși... Așteptă iar... A pășit atunci îndărăt în vârful picioarelor până la ușă, o deschise și a închis-o cu vuiet, intrând a doua oară.

— Tu ești Stroe?.. tresări clucerul Neagu, fără să întoarcă ochii.

— Eu, tată...

— Nu te-am chemat!

— Am crezut că...

— Ce-ai crezut? De ce nu crezuși că vreau să mă aflu singur? Singur cu mine! Voi fi având și eu acest drept la mine în casă, pare-mi-se?

— Tată, am văzut c'a plecat mosafirul cel nepoftit, și...

— Ai văzut și ai crezut? Nu așa ne-a fost vorba! Și ce e aia: mosafirul nepoftit? Măsoară-ți cuvintele!..

— Nu părea să fi fost poftit, tată...

— Păstrează-ți pentru tine părerile!

— Atunci mă duc și aștept să mă chemi?..

— In sfârșit!.. Fiindcă așa ai crezut și ai văzut, rămâi!

— Poate că mai bine, mâine dimineață, tată?..

— Rămâi, am spus!

Poruncind, clucerul Neagu nici nu s'a clintit din pervazul ferestrei. Glăsuise tăios, spre ploaia moale și binecuvântată de afară.

Stroe s'a supus. A rămas.

A rămas cu fruntea plecată și cu mâinile de-a-lungul trupului, tot ca băiețașul de odinioară copleșit de fiorul zidurilor înalte și reci. Ca să nu mai fie același, își încrucișă brațele pe piept. Nu se vestea în zodie bună, sărmana lui mult pregătită destăinuire! Și incinta asprelor județe de-atunci își pierduse prestigiul. Nu mai avea înfățișarea severă sau sacră, neprihănită, din vremea când toate sfârșeau cu invocarea acelor amintiri ale obârșiei lor de clăcași, care îi înneca ochii în lacrimi. O pângărise trecerea Căpitanului Costache. Pahare de vutcă răspândite pe colțuri de mese, cu urme băloase de buze pe margini. Scârnave pete de tabac. Un felegean răsturnat, prelingându-și drojdia alături. Bonzăiau roiuri de muște, deasupra tăvilor cu sleite și grase cofeturi turcești.

Ar fi chemat slugile, să curețe și să ridice tot. N'a îndrăznit, pentru a nu turbura neclintirea stanei de piatră.

Când clucerul Neagu s'a desprins într'un târziu dela fereastră și când a înaintat în mijlocul încăperii, mai întâi la acea scârbavnică priveliște și-a aruncat ochii încruntați.

— Puteai chema să rânească ăstea d'aci, în loc să-mi stai cu brațele încrucișate pe piept!

— Tată, am crezut...

— Iarăși ai crezut? Ce mare osteneală îți cerea?.. Numai să bați din palme! Așa v'ați pomenit. Numai să bateți din palme, că toate vă vin d'a gata la picioare! Pietrele de moară eu să le duc!

— Dar pentru numele lui Dumnezeu, tată!.. Uite!.. Le strâng eu... Chem...

— Lasă acum! Treci de partea alaltă, măcar să nu le văd în ochi... Și ce's brațele ăstea încrucișate pe piept? Intrași și tu în pielea lui Napoleon cel Mare, ca zabetul dela Agie, ăl de fuse și se duse?

Descleștându-și supus brațele de pe piept și lăsându-le să spânzure, Stroe n'a mai roșit de umilință la urzicarea nemeritatelor dojene. I-a tresăltat din nou inima de bucurie. După cum se rostise părintele său despre mosafirul nepoftit de fuse și se duse, i s'a părut a înțelege că totuși Căpitanul Costache n'a ieșit pe poartă ducând ploconul răspunsului pentru care venise la tocmeală. Celelalte ce însemnătate mai au? Ce însemnătate, o stropșeală nedreaptă, fiindcă el nu-și măsurase cuvintele, cum își îngăduia mai cu tâlc, să nu le măsoare stăpânul casei?

— Nu e așa tată, că n'ai primit?..

— De când îmi pui întrebări?.. Mi se pare că eu aș avea a întreba, și tu a răspunde! Stai! Ia-ți locul!.. grăi morocănos clucerul Neagu, făcând semn scurt spre scaunul de masă, cu mâna în care ținea mătăniile. Stai, să isprăvim ce avem de isprăvit amândoi, în astă noapte!

— Răvașele, tată?..

— Cele ce avem de isprăvit, am zis! Se arată nevoie! Să ne găsească ziua de mâine, cu toate limpezi și isprăvite în urmă. Nu amânate!

Stroe se așeză pe scaun și scoase hârtiile de sub condici. Era semn bun, că părintele său se întorcea — fie și atât de burzuluit! — la răvașele amânate. Dovedea hotărîrea să rămână credincios numai și numai vechilor îndeletniciri, în care nu-și dogorîse niciodată obrazul.

Orândui la îndemână sculele de grămătic, cu o înviorată sprinteneală. Călimara de bronz, nisipernița, sigiliile și ceara roșie. Incercă pana de fier. Strămută sfeșnicul mai aproape. Sub foaia încă albă a răspunsului către grânarul din Olanda, potrivi faimosul transparent al lui kir Postolachi, ornat cu sumedenia semnăturilor sale caligrafice măiestru în toate slovele Levantului dela dreapta la stânga și dela stânga la dreapta, plus scările, parafele, cerdacurile și cârlionții de datină.

Clucerul Neagu îl privea însă ciudat. Așa cum îl urmărise cu ochii, când Căpitanul Costache sfârșise povestea peripețiilor de după amiază și a haidamacului intrat în pământ.

— Stroe!.. clătină din tâmplele sure. Stroe, n'oiu fi vrând să spui că tot ce aveam amândoi mai însemnat a isprăvi în astă noapte, e taman răvașul pe care-l așteaptă onoratul domn Iacob Van Hooft, din Amsterdam, Holanda?

Glasul sunase ceva mai puțin morocănos.

Poate că nu era străină de această schimbare, nici mulțumirea de sine a fostului argățel de moară, care a învățat buchiile singur, la opaiț, pe-o bucoavnă flenduroasă, muind pana de gâscă într'o găoace de ou cu zeamă de bozi; iar acum atât de fără șovăială și greș, ținuse minte numele grânarului dela mările întrapusene, încă nescris în condicile sale.

— Vrei să spui, Stroe, că n'ai să poți dormi de grija domnului Iacob Van Hooft?.. repetă, alăturându-se de masă.

Stroe înțelese din blândețea încă avară a vocii, că se apropie clipa înduplecărilor. O mai simțea venind și după cum degetele părintești prăfirau boabele mătăniilor de chihlimbar, într'o ogoire tot mai moleșită, mai desmerdată, mai lină.

Mărturisi deocamdată cu prudență.

— N'am vrut să spun aceasta, tată!.. De altfel, n'am spus nimic. Nici asta, nici altceva... Am tăcut și mi-am pregătit sculele de grămătic, ca un sârguincios ucenic al lui kir Postolachi.

— Și adică, nici n'ai avea nimic a-mi spune?

— Oh! Mult tată! Multe aș avea de spus, din câte îmi stau mie pe suflet de acum trei ceasuri! Mai multe încă de trei ceasuri încoace.

— S'au mai adăogat, va să zică, de trei ceasuri încoace, Stroe?

— S'au mai adăogat, tată! Multe...

— In încăperea aceasta, Stroe?

— In încăperea aceasta...

— Așa, care va să zică?.. Tocmai ce credeam!.. Și acum ce te oprește să le spui?..

— Voința dumitale, tată! Poprelіștile dumitale. N'am încercat de două ori în această seară?.. M'am lovit ca de-un sloiu de ghiață, tată! Să nu întreb. Să nu vorbesc neîntrebat... Numai să răspund la întrebări, ca în anii copilăriei, când mă șmotreai, pe drept cuvânt atunci, în camera aceasta a judecăților... Așa mă simt. Impuținat și fără glas!.. Pușchiul de-atunci... Mă doare s'o spun, tată, dar așa este...

Clucerul Neagu a tras un scaun în fața mesei și rosti cu o abia mijită zâmbire:

— Dacă așa este, să-mi iau din nou locul în scaunul de judecată și să te mai judec odată, domnișorule Stroe!.. Iar ca să-ți fie mai ușoară mărturisirea păcatelor, să încep tot eu cu întrebările. Vei avea numai a răspunde. Dar, ia aminte! Adevărul curat!.. Să-mi răspunzi fără îngăimeli și fără niciun ascunziș!..

Stroe nu-și credea auzului. Săgetă privirea la talismanul de sub opreg. Nu-și pierduse puterea! Se mai întâmpla încă minuni.

Făgădui cu hotărîre:

— Adevărul curat tată! Pentru multe m'ai judecat și m'ai muștruluit aci... Cu minciuni și cu viclenii, nu m'ai prins niciodată! Nici n'am cine știe ce merit... E în sângele nostru, tată!.. Vardarii nu mint și nu înșeală!

— Bine, bine!.. ridică palma lată clucerul Neagu, să-l oprească. Mai încet. Nu te repezi... Urma alege! Până atunci fii bun și-mi răspunde, de câtă vreme n'ai dat ochii cu vărul tău și scumpul meu nepot, Alexandru?

— Alexandru?

— Da, Alexandru! De ce te miri? Răspunde la întrebare!

— De trei luni, tată. Aproape trei luni...

— La Paris?

— La Paris...

— De atunci, nu l-ai mai văzut?

— Nu.

— Și acum unde e?

— Cine poate ști?.. Nu mi-a scris! Nu i-am scris... Poate e la Paris... Poate la Iași...

— Poate la București! Zi mai departe! De ce nu spui, Stroe?

— La București, tată?.. Ce să caute la București?..

— Să-ți spun eu ce să caute, dacă tu nu știi!.. Să caute mai dintâi un oarecare văr, Stroe Vardaru, pe nume, care să-l ascundă și să-l tăinuiască, Domnul din cer să mai știe pe unde?..

— Dar, cum îți poți închipui una ca asta, tată?.. Doar nu ești Căpitan Costache, să te potrivești la închipuirile lui!.. E ceva mai simplu... Să-ți spun, tată!..

— Așteaptă! Tocmai că nu-s Căpitan Costache! Până să-mi spui tu, așteaptă să afli dela mine, ce-a mai venit să caute, vărul tău Alexandru, la București! A venit să se înhăiteze cu rebeliștii d'aci, cum a fost crescut de

frate-meu Pavel, în duhul unor asemenea rătăciri frâncești! Să uneltească împreună cu dânșii! Să cutreere ulițele în țoale de șiac, ca toți derbedeii și Craii de Curte Veche!.. Să-i dai tu sfanți de casă și masă, din banii pe care mi-i tot ceri ca niciodată de când te-ai întors, sub cuvânt că-ți trebuesc pentru cărțile tale și ale tale cheltueli tinerești! Să-ți pună ție o piatră de moară pe inimă, fiindcă din pricina lui, de atâta vreme mă minți și mă înșeli și îmi ascunzi...

Stroe încercă să întrerupă.

— Tată, pentru numele lui Dumnezeu!..

Ridicând palma cu șiragul mătăniilor legănat între degete, clucerul Neagu puse stăvilar vorbelor pe buze.

— Ingăduе-mi să sfârșesc eu mai întâi!

— N'ai ce sfârși tată!..

— Eu vorbesc! Nu mă scoate din fire! După ce voiu sfârși, îți voiu da rândul tău... Deși din parte-mi, m'am lămurit prea bine, încă pe când istorisea Căpitan Costache și a prins să ne cerceteze p'amândoi ca la Curtea Criminalicească... Bine mi-a fost? D'aia l-am retezat!.. D'aia îți venii într'ajutor! Să nu-ți scape un cuvânt necugetat, care să-l pună pe urme... Căci vărul tău și nepotul meu Alexandru, făcându-le toate câte le pomenii, te-a făcut și pe tine tăinuitor la ele.

— Făptaș, tată!.. Făptaș sunt! Făptaș...

— N'am isprăvit, Stroe!... Tăinuitor: ajunge și atât!.. Făptaș?.. Ți-aș suci gâtul cu mâinile ăstea, de-ai fi făptaș!.. Așteaptă, nu te frământa pe scaun, nu te îngălbeni, nu te înroși, nu te înverzi! Ai să vorbești la vreme și ai să mă lămurești, de va mai fi ceva de lămurit... Tăinuitor, am zis!.. Tăinuitor, dintr'un simțământ al legăturilor de sânge, vrednic de laudă în alte împrejurări, pentru care te-aș fi strâns la piept ca pe-un vrednic fecior al meu. Tăinuitor, dintr'un simțământ pe care într'un fel, îl pricep și așa! Te apără și așa până la oarecare măsură de vina urîtă a minciunilor și înșelăciunilor tale... Nu te-aș fi crezut în stare să mă înșeli și să mă privești în ochi, zi de zi, fără să-ți ardă obrazul de rușine, după cum te-am crescut și te-am dăscălit de atâtea ori, aci, în camera aceasta!.. Iarăși te sucești pe scaun? Iar îngălbenești?.. liniștește-te! M'am chibzuit, am cântărit și te-am judecat în lipsă, iertându-te în parte fără să te mai ascult. Bagă de seamă!.. In parte! Ca să isprăvesc cu tine și să mă întorc la ale mele. Aveam destule! Mi-au mai venit altele să le duc pe umeri. Văzuși! Auziși!.. la câte am eu a afla deslegări în cugetul meu până mâine, numai ăstea ale voastre, adică ale tale în deosebi, îmi mai lipseau, colac peste pupăză! Dușmani de moarte să-mi fi fost, și n'ați fi nimerit un ceas mai bun ca să mi-l înveninați!.. Aveam feciori destui, să le port răspunderea. Uitasem că mai am și nepoți, care răstoarnă și prefac lumea!.. Deci, ca să le facă toate acestea, ca să răstoarne și să prefacă lumea, a descălecat la București, viteazul tău văr Alexandru!.. Lăudatul și slăvitul tău văr Alexandru!.. Lăudatul și slăvitul tău văr Alexandru, cu care mereu mi-ai împuiat urechile că e așa și pe dincolo; vărul tău Alexandru, pe care nu-l mai văzuseși dela Paris, dumneata, domnișorule! Haide-hai!.. Stai pe scaun că vine și rândul tău să-mi spui, ce vei fi mai având de spus. Cât despre el, ca să le pună vârf la toate, mai săvârși și nebunia de azi! Isprava istorisită de Căpitan Costache!.. Iți plăcu? Numai nu te-a umflat și pe tine la Agie, să te pună la obezi, în lipsa lui!.. Frumos ți-ar fi stat? Și moale mi-ar fi fost și mie!..

Clucerul Neagu se sprijinise cu grumazul voinic pe speteaza scaunului, prăfirând mătăniile între degete. Cuta încruntată dintre sprincene era desmințită de mijirea îngăduitoare din colțul buzelor, sub mustățile tunse. Privirea ochilor verzi cerceta fără răceală obișnuită chipul feciorului vinovat, așteptând mărturisirea acum ușoară, odată ce-o iertase pe jumătate. Cântărise, împărțise, judecase, hotărîse. Ca întotdeauna le lepăda acum dela sine, pentru a se întoarce la altele, care mai aveau nevoie de cântăreală și de limpede chibzuință. Erau multe și grele. Il așteptau. Il mai aștepta mâine dimineață și Vodă Bibescu.

Iși îndemnă deci feciorul, pentru a închide mai grabnic cartea judecăților cu dânsul.

— Hai! Acum e rândul tău să vorbești! Spune dacă nu este așa, Stroe?

— Nu, tată!

— Spune dacă nu s'au petrecut toate, cum le-am descâlcit eu firul?

— Nu, tată!

— Spune dacă nu aceasta era piatra care-ți stătea ție pe suflet, Stroe, băiatule?

— Nu! Nu, tată!.. Alta e piatra de pe sufletul meu! Nu-i ceea ce crezi.. Nu, nu, nu și nu!.. repetă Stroe, uluit de asemenea închipueli, care nu erau departe de basmele plăsmuite de dânsul chiar azi la amiază pentru un spârciu de om ca tăinuitorul și complicele său fără voie, Coco Conduraky; dar erau cu totul și cu totul departe de felul cum își închipuise că va decurge mult pregătita și amânata-i destăinuire. Nu, tată! Nimic din toate acestea, nici nu s'apropie măcar de adevăr!.. Nu el, nu Alexandru, le-a făcut toate!..

— Dar cine!.. Mitropolitul Neofit? Postolache? Mademoiselle Wanda? râse clucerul Neagu, întors la toanele bune. Haide-hai! Nu-l mai apăra de prisos. Cusătură cu ață albă!.. Ce frate al tău geamăn sau ce alt frate din flori, le-a făcut atunci toate, dacă nu el?

— Eu!

— Ce îndrugi? Ce băigui?..

— Eu, tată!.. Nu era nevoie de niciun frate geamăn. De niciun frate din flori. De niciun văr, cu care de altminteri seamăn ca două picături de apă, nu numai la chip... Mai seamăn cu Alexandru și la altele!.. La credințele, la legămintele, la planurile noastre... E bine s'o știi, tată.

— Stroe!..

— E bine s'o știi, în sfârșit, tată.

— N'ai niciun haz, Stroe, băiatule!..

— Nu-i vorba de haz, tată. E vorba de adevăr... Iar adevărul este că eu, nu Alexandru, eu sunt făptașul tuturor isprăvilor de care se plângea Căpitanul Costache!

— Hai!.. Lasă... Pune-i capăt!.. Mergi prea departe cu lepădarea de sine, pe care nu ți-o cere nimeni, băiatule!..

— Tată, dar...

Clucerul Neagu îi reteză vorba, strângând din umerii lați.

— Ajunge! Am înțeles. Am fost și eu tânăr. Mi-am pus și eu capul pentru alții... Uite, pentru prietenul din junețe, Pârvu, care se vesti că vine, pe care îl așteptam și văz că nu mai ajunse! Mi-am pus capul pentru el la Tudor, când nu era de glumă. Indată te înălța în ștreang, să te ciugule corbii!.. Așa că pricep. Pe jumătate te-am iertat. Te voiu forfeca mâine, altădată...

— Acum, tată! Acum, să se isprăvească... Mă înnăbușă. Prea mă apasă pe suflet.

— Acum, nu-mi îngăduie timpul, băiatule!.. Dar înainte de a te duce la culcare, să mă lași cu ale mele până la ziuă, rămâne să încercăm ceva pentru a scăpa dela anangbie pe zevzecul de văru-tău. Să găsesc ceva. Să găsim ceva împreună... Bagi seamă ce înțelegător și ce iertător sunt?.. Mă întrebam și mă muncea gândul. Ce e de făcut cu dânsul? La aia chibzuiam când ai intrat, de-mi rupseși firul pe care-l torceam... Ce e de făcut cu dânsul? Unde să-i aflu adăpost, ca să-i piardă copăii dâra?.. El, la urma urmelor, e mai puțin vinovat decât frate-meu, Pavel... Astea se vântură în casa lui Pavel, la Iași — revoluții, rebeliuni, constituții, cărvunărisme! — ăstea se vântură și în tidva copiilor săi! Ce-ai semănat cu brazdă, aia seceri! Așa îl crescu, așa îl are!.. Omenește și frățește însă, am datoria să încerc ceva, ca să nu intre în ghiarele bașbuzucului dela Agie. Prea scump ar plăti-o! Chiar dacă ar merita, prea scump! Mi-e nepot. Sânge din sângele nostru. Poartă numele nostru... Cugetam și eu ca tine. Aproape-aproape, gata să ajung și eu tăinuitor ca tine... De hatârul tău, fie! Numai, cum să-l ajutăm? Unde e? Unde-l poți găsi, să-l aduci mâine la mine, să-l scutur nițel și p'ormă să-i fac rost de-o ascunzătoare, până o trece vântul ăsta al smintelilor?.. Hai! zi și tu. Dă-ți părerea!..

Clucerul Neagu zâmbea îngăduitor și sfătos, desmierdând boabele mătăniilor între degete.

Rezemat într'un cot de masa cu scriptele pentru grânarii din părțile apusene, își privea feciorul cu o dragoste îmblânzită, a-toate-iertătoare. In tainițele sufletului, îi plăcea și această lepădare de sine. Băiatul cel mai mare se dovedea a întruchipa toate virtuțile Vardarilor, neam cu firea tare și dreaptă, săritoare la păsurile altora, la care cerea sprijin în ceas de cumpănă Marele Vornic al țării și Vodă.

Stroe se ridică de pe scaun. Pentru a pune capăt amăgirii în care se înverșuna părintele său, declară cu solemnitate în glas:

— Tată, te rog înțelege-mă! Ascultă-mă și mă crede. Alexandru nu are pentru ce se ascunde. Nu are nicio vină. Niciuna! Repet!.. Nu știu unde e. Nu știu ce face... Dar tot ce-ți închipuești că ar fi făcut el, am săvârșit eu și numai eu!

— Mai zi odată, Stroe!.. se încruntă Neagu Vardaru, cu degetele oprite din molcoma prăfirare a mătăniilor. Mai zi odată, să mă încredințez că nu mă înșeală auzul.

— Jur!

— Nu lua jurămintele în deșert, copile!

— Jur pe mormintele ălea de departe, din Hațeg și din Moldova, pe care le știi, tată!.. Jur, că numai eu sunt de vină, dacă se poate numi o vină și dacă este vreo vină! Jur că eu le-am săvârșit toate, tată!..

Pătruns în sfârșit de adevăr, clucerul Neagu se ridică și el în picioare, cât era de înalt și spătos.

Rostogolind scaunul, răcni:

— Tu? Tu?.. Tu, Stroe?.. Ce nebunii bâiguiești? Nu-ți dai seama?

— Imi dau seama prea bine... Numai că nu sunt bâiguieli de nebun, tată!.. Sunt fapte. Faptele mele!

— Faptele tale? Ale tale, Stroe?

— Da, tată!

Mâinile clucerului Neagu măcinară scrâșnit mătăniile între degetele pietroase, până ce boabele de chihlimbar s'au sfărâmat ca nucile și au curs din firul rupt, împrăștiindu-se în cele patru unghiuri ale încăperii.

Stacojiu la față, cu vinele tâmplelor umflate ca vrejii de viță, cu bulbii ochilor sângerați și cu buzele strâmb chinuite, clucerul Neagu înconjură masa și își înșfăcă feciorul de pieptii cămășii.

Gâfâi și strigă, scuturându-l și scuturându-l și scuturându-l:

— Faptele tale, nemernicule? Faptele tale?.. Aceasta ai învățat tu dela mine?.. Aceasta simțeai tu nevoia să-mi spui?..

Stroe i-a descleștat minghineaua degetelor cu puterea încordată și pietroasă a Vardarilor; i-a îndepărtat mâna încet dela piept. Palid, dar cu o mare liniște, el fără să gâfâie și fără să strige, rosti rar, stăpânit, apăsat, cu vocea joasă:

— Da, tată!.. Aceasta simțeam eu nevoie s'o spun... Te-am mințit destul... Te-am înșelat destul... Trebuia să-mi ușurez sufletul!...

— Și la sufletul meu nu te-ai gândit, fiară?

— Tocmai că m'am gândit, tată. Aceasta mă apăsa.

Clucerul Neagu își purtă latul palmei pe frunte. Roti ochii buimaci la încăperea deodată străină, la fecioru-i deodată dușman.

Se clătină frânt. Se prăvăli, stană prăbușită, pe scaun.

Gemu:

— Ah! Ah!.. Ce ceas mi-a fost dat să trăiesc! Ce bucurie îmi pregătea copilul meu, ca să-și ușureze sufletul?..

Alungându-şi mereu un păinjeniş de pe pleoape cu dosul degetelor, înălţă privirea turbure la Stroe.

— Ce mai aştepţi?.. Vrei să mă vezi căzut la pământ?.. Vrei să-mi calci stârvul în picioare, cum mi-ai călcat cinstea şi neamul?.. Ce mai aştepţi acum? Ce mai vrei dela mine?..

Stroe îşi netezi pieptţii cămăşii, legătoarea dela gât şi şuviţele de păr răscolite pe frunte.

Pe urmă răspunse cu aceeaşi linişte stăpânită.

— Aştept să mă asculţi, tată.

— N'am ce asculta!.. Imi ajunge!..

— Trebue...

— Trebue?.. Hotărăşti tu, ce trebue şi ce nu?

— E nevoie, tată, să te lămuresc. N'am săvârşit nicio nemernicie. Nu ţi-am călcat în picioare cinstea, nici numele. Am făcut numai ce-mi poruncea inima.

— Haha!.. Inima?.. scrâşni clucerul, răpus pe scaun, într'un icnet fioros de râs, ca un clănţănit de lup. Inima ta? Cine-mi vorbeşte de inimă!.. Care inimă?.. Inima ta de Iuda, zi!..

— Altădată, mă ascultai înainte de a mă judeca şi de a mă osândi, tată.

— Altădată!.. De unde să bănuiesc atunci, că-mi pierdeam vremea cu un pui de năpârcă?

— Pentru mine n'a fost pierdută, tată.

— Se şi vede!..

— N'a fost pierdută vremea de-atunci, tată! N'au fost pierdute nici prejudecăţile, nici dojenele, nici iertările tale, tată... N'am ajuns Iuda Iscariotul, cum crezi; nu-s puiu de năpârcă, cum spui... Am rămas feciorul tău, sânge din sângele tău, aşa cum m'ai învăţat de copil să mă mândresc cu aceasta.

— Haha!.. Frumoasă învăţătură!.. Bune roade mi-a venit ceasul să culeg!..

— Fără îndoială, tată! Bună învăţătură şi bune roade. — Ascultă-mă şi ai să te încredinţezi. Tot ce-am făcut şi tot ce fac, dela tine am învăţat şi de aci le-am învăţat, tată... Toate pornesc de aci, din camera aceasta!.. arătă Stroe rotund cu mâna, spre pereţii severi, cu panoplia de arme, cu icoane şi oprege olteneşti.

Clucerul Neagu încercă să se svârcolească, să răcnească, să se ridice din nou de pe scaun şi să-l scuture de piept.

Vlăguit însă, abia îngăimă:

— Mai cutezi să minţi?..

— Nu mint, tată.

— Din camera aceasta le-ai învăţat?.. Dela mine le-ai învăţat?..

— Te-am rugat să mă asculţi, tată!

— Asemenea sfruntate mârşăvii să ascult?.. Pierduşi şi ăl din urmă pic de ruşine?..

— Te rog totuşi să mă asculţi, tată. După aceea, vei vedea singur dacă mai ai ceva de osândit.

— Vorbeşte!

Stroe a tras un scaun aproape.

După ce s'a aşezat, a vrut să apuce mâna părintelui său. Mâna dreaptă, sprijinită pe genunchiu, cu degetul sdrobit de roata morii, cu brazdele încrustate în pielea bătătorită şi cu vechile-i, aspre, cicatrici.

Clucerul Neagu şi-a ferit-o ca de-o înveninată atingere.

Zâmbind cu mâhnire, Stroe îşi trase şi el îndărăt mâna albă, subţiată, netedă, de june cărturar. Mâna-i de cocon, cum o identificase băbuşca din ploaie, cu gluga de sac petecit pe cap.

— Ce greu este să se înţeleagă oamenii, tată!.. rosti, fără să-şi desprinză ochii dela mâna cealaltă, lată şi butucănoasă, de pe genunchiul clucerului Neagu. Chiar tată cu fiu, ce greu să se înţeleagă! Mai ales, tată cu fiu... Iţi mai aminteşti, de câte ori am dus eu la buze mâna aceasta cu pielea scorojită cu urmele din tinereţea ta, tată? ...După ce mă dojeneai, mă judecai şi mă iertai... o duceam la buze cu înduioşare şi cu evlavie, o sărutam şi nu odată am udat-o cu lacrimi... Adevărat, este?..

— O fi fost atunci... altădată... erai copil... greşelile tale erau nevinovate...

— Eram copil, într'adevăr!.. Iar în închipuirea mea de copil, mâna aceasta, tată, aspră şi bătătorită, înfăţişa mâinile chinuite ale bunicului, ale bunicii, ale clăcaşilor din urmă pe care eu nu i-am cunoscut, dar îi ştiam din spusele tale, tată... De câte ori nu mi-ai istorisit atunci, tot ce-ai îndurat ca orfan svârlit de întâmplare şi de soartă, aci, la morile Dudeştilor de pe Dâmboviţa?... Orfan de clăcaşi... Copilul nimănui... Pribeag în lume, să-şi câştige pâinea, înainte de a împlini nouă ani... Şi de câte ori, nu mi-ai istorisit, pentru a trage învăţătură, tot ce-a îndurat bunicul meu, Mihai sin Oprea din Vardari, bătut şi schingiuit de neferii stăpânirii? legat de stâlp? silit să rătăcească în lume, fugar, cu nevasta şi cu pruncii?.. De câte ori, tată?..

Neagu Vardaru se suci pe scaun.

Căută din obişnuinţă cu degetele, şiragul mătăniilor fără de care nu-i era acum la îndemână să mai asculte şi să cugete, să glăsuiască.

Vorbi încet, poate mai mult către sine:

— Intâmplări vechi... Trecute... Sfârşite...

— Şi uitate, tată?

— Uitate, nu!..

— Vezi, tată?.. Vechi, trecute, sfârşite, pentru cei care au murit acolo, pe drumuri străine; pentru Mihai sin Oprea ot Vardarii ţinutului de Gorj, pentru Călina lui Mihai sin Oprea... Pentru dânşii sfârşite într'un fel, în mormintele pe care singur mi-ai spus că nimeni nu le mai ştie unde sunt şi pe care în darn le-aţi căutat mai târziu... Sfârşite într'altfel, pentru tine şi pentru noi... Pentru întreg neamul nostru de azi, al Vardarilor: tu, unchiul

Pavel şi tuşa Simina, dela Iaşi... Fiindcă s'a întâmplat minunea rară, să izbutiţi tustrei a vă ridica din glotimea clăcaşilor şi să răzbiţi în altă viaţă...

Clucerul Neagu, tresăltă din răpusa-i obidă, cu încordarea vechilor sale îndârjiri.

Işi răsuci pe-o parte şi pe alta palmele de fost ucenic la moară, ca Vasile Ciovârf, calfa de tăbăcar.

— Minune?.. întrebă. Minunea nu s'a săvârşit din senin!

— Ştiu, tată...

— Nu ne-a picat din cer... Am ajutat-o cu mâinile ăstea, puse la trudă, la luptă, la zdrobişte şi caznă!..

— Ştiu, tată!.. Minunea picată din cer a fost pentru noi, copiii voştri, care am fost cruţaţi de aceasta. Ne-am născut dintr'odată în altă lume... In puf, cum am auzit spunându-mi-se chiar azi... Dar pentru ceilalţi?.. Pentru sute de mii de suflete, pentru mai mult de-un milion jumătate de clăcaşi şi de şerbi, gârbaciul, bătaia la stâlp şi la scară, podvezile, schingiuirile, foamea, gerul fără vreasc în vatră, nu-s întâmplări nici vechi, nici trecute, nici sfârşite... Le mai îndură şi astăzi... La dânşii m'ai învăţat să gândesc şi de dânşii să-mi amintesc; aci în camera aceasta m'ai învăţat când eram copil... La dânşii, la mâinile lor gândeam, când sărutam mâna ta, tată, cu evlavie... Pe urmă, mai târziu, când am deschis ochii, alte învăţături, cărţile, altă pricepere a vieţii, scrisele şi spusele unui Bălcescu, unui Kogălniceanu, ale Goleştilor, ale Câmpinenilor, m'au întărit în învăţăturile tale... Am înţeles că am o datorie... Şi ca să mă alătur la clăcaşii din care ne tragem, ca să lupt lângă dânşii şi pentru dânşii, am lăsat toate şi m'am întors în ţară, acum, când nu mai sunt copil... E o atât de mare nemernicie? Să fie o atât de neiertată fără-de-lege?.. Inseamnă că ţi-am călcat numele şi cinstea, tată?..

— Te-ai întors, minţindu-mă! Inşelându-mă...

— Aci recunosc! E singura-mi vină, tată... Te-am minţit şi te-am înşelat, fiindcă mă oprea un legământ să mărturisesc adevărul. Nu puteam trăda taina altora...

— Ce mai taină!.. pufni clucerul Neagu, venindu-şi în fire şi în puteri, după vlăguiala de mai înainte. Haha! Ce mai taină! Urlă târgul Bucureştilor de aşa taină... Un ghidem şi doi cârnaţi!.. Urlă desculţii şi zamparagii mahalalilor, derbedeii fără căpătâiu... Nu-l auzişi pe Căpitanul Costache?.. Revoluţia lui Papuc, cu un ghidem şi doi cârnaţi!..

Stroe coborî ochii umiliţi în florile chilimului oltenesc aşternut pe pardosea, unde se mai cunoşteau urmele lăsate de Căpitan Costache: fărimituri, gunoaie, nisipul şi noroiul tălpilor de cisme.

Il mâhnea şi îl durea gândul că acum părintele său vorbea aidoma ca un Coco Konduraky oarecare sau ca acel scârbavnic Căpitan Costache, în aceeaşi încăpere unde de atâtea ori îi istorisise cum a cutreierat şi dânsul

uliţele, desculţ şi flămând fără căpătâiu, la începutul veacului. Acum desculţii erau şi pentru el, de cealaltă parte. Desculţii, flămânzii, robii pământului.

Două lumi. Mereu aceleaşi două lumi.

Scuturându-şi şovăiala din glas, urmă mai repede, mai aprins, dintr'o suflare:

— Dar minţindu-te şi înşelându-te, tată, mă susţinea credinţa că ai să le înţelegi toate, când va fi să le afli. Că ai să le încuviinţezi. Că ai să-mi dai dreptate deplină. Şi că ai să le socoteşti cea mai firească încheiere a învăţămintelor pe care le-am primit aci, în încăperea aceasta!..

— Eşti nebun cu desăvârşire?.. strigă clucerul Neagu. Cum poţi?..

De astă dată Stroe a fost cel care n'a luat seamă la întrerupere.

Urmă, înlăturând el cu mâna şi cu gestul obişnuit al părintelui său, vorbele străine de cele ce voia să spună:

— Lasă-mă să sfârşesc, tată!.. Aci, în camera aceasta, mi-ai istorisit odată, noaptea dela hanul din Moldova, aproape de Căliman... Ţin minte limpede. Aveam doisprezece ani... Ţin minte şi pentru ce m'ai dojenit şi m'ai judecat... Fiindcă mă purtasem urît, atunci, da! Mă purtasem urît şi netrebnic, ca un puiu de ciocoiaş, cu un băiat dela curte, de jos, dela odăile slugilor, un desculţ, un fecior de şerb, un argăţel dela grajduri. Il înjurasem, îl lovisem cu biciul, îl călcasem în picioare... M'ai muştruluit cum meritam. Şi ca să-mi intre bine în cap obârşia noastră, ca să nu mă simt coborît cu hârzobul din cer, ca să-mi dau seama ce înseamnă pulberea şi nămolul de unde ne-am ridicat, de unde ne-ai ridicat tu, tată, mi-ai povestit noaptea de atunci... Uite, stăteai la masă, de partea aceasta... Eu în picioare... Istoriseai... Eu ascultam... Ascultam şi în aceeaşi vreme vedeam, trăiam, luam parte... Vedeam, auzeam şi simţeam cum ploua în ograda unde aţi poposit pribegi... Simţeam cum picurii din streaşina hanului ţi-au amintit picăturile dela roata morii din Vardari... Cum au sunat în copilul care erai atunci, glasurile cărăuşilor: «Acasă, pă Jii!». Cum a crescut hotărîrea să pleci şi să fugi acasă, la satul, la locul nostru de baştină, pe Jii... Cum te-ai ascuns sub coviltirul chervanului, lăsându-ţi în urmă fratele şi sora mai mare... Dar mai ales cum, înainte de a pleca, te-ai strecurat să scotoceşti în desaga voastră săracă un talisman... Cureaua cu care a fost legat de stâlp, bunicul nostru, Mihai sin Oprea din Vardari şi pe care a rupt-o cînd a plecat în lume, rătăcitor... Ai căutat-o şi ai tăiat o bucată, s'o porţi cu tine în lume... Ca să nu uiţi; cum o luase şi el, ca să nu uite... Ai tăiat o bucată; cealaltă ai pus-o la loc pentru fratele şi sora mai mare, unchiul Pavel şi tuşa Simina... Era singura moştenire părintească, singura amintire, cu care ai pornit să-ţi faci viaţa... O păstrai. In lada de colo, în sineturi, cu bani şi cu odoare, o păstrai... Atunci, te-ai ridicat dela masă, ai deschis capacul, ai scos cureaua şi mi-ai dat-o s'o pipăi... Cureaua cu care fusese legat la stâlp şi bătut, schingiuit, bunicul nostru, Mihai sin Oprea din Vardari!.. Cum puteam s'o uit aceasta, tată?.. Ceasul acela s'a întipărit pe vecie... «Acasă, pă Jii!». Cu

talismanul acela, plecaseși tu, acasă pe Jii, copil care nu împliniseși nouă ani... Iar eu, la rândul meu, copil de doisprezece ani, m'am frământat multe și multe nopți, gândindu-mă la tot ce-ai istorisit, visând și trăind, tot ce-ai simțit și-ai trăit, tu tată... Atât de adânc s'au întipărit, încât întorcându-mă în țară astă primăvară, când am ajuns la hotar, nu aci, în București, acasă, am venit întâi... Intâi acolo m'am dus, de-a-dreptul!.. Acolo, pe Jii, la Vardari!..

Clucerul Neagu se apleacă pe scaun spre fecioru-i mai mare, să-i soarbă cuvintele cu lăcomie.

— Cum? Ai fost tu acolo, pă Jii?.. Ai fost tu la Vardării noștri, Stroe?..

— Da, tată.

— Și nu mi-ai spus nimic?

— Puteam spune?.. Nu era încă vremea...

Neagu Vardaru ar fi voit să adaoge potop de alte întrebări: Ce e acolo? Cum e acolo?.. Ce-ai găsit?.. Spune-mi, căci eu n'am mai ajuns niciodată acasă, pă Jii!..

Dar își înnăbuși nerăbdarea care îi frigea buzele.

Pentru întâia oară se simțea vinovat față de sine, de copilăria lui, de tinerețe.

Cu amar și copleșit de nimicnicie, își aminti că singura dată când se mai gândise în anii din urmă la Vardarii lor de obârșie, a fost nu demult, când începuse să-și împlinească nesațiul vechiu de pământ, ochind măcar trei moșii să pună stăpânire pe ele: una la poale de munte și la deal, alta la șes, cealaltă la baltă. Dintru'ntâi cu Vardarii se încumetase să înceapă. Acolo îl mânase nesațiul. Dar Vardarii ajunseseră moșie mânăstirească, de danie. Nicio nădejde să-i mai încapă în mână.

Adevărat, pornise și altă dată, într'altfel, să-și vadă locul de naștere.

In tinerețe, când se prenumărase printre pandurii lui Tudor, căpitan de poartă. Poate chiar din această pricină, fără să-și lămurească deplin, răspunsese atât de grabnic la chemarea Vladimirescului.

Nici atunci însă, n'a mai ajuns acasă, pă Jii. L-au mânat sorții luptelor și poruncile lui Tudor, tot spre alte olaturi de țară. Pe urmă, l-a luat viața, grijile, luptele lui, biruințele lui, însurătoarea, copiii, casele acestea ale tagmei și cinului, în care a răzbit. Cum să întrebe? Cum să se mărturisească? Ce-ar fi înțeles Stroe din toate?

Stroe i-a dat însă răspunsuri la toate, fără să mai aștepte întrebări.

Pustiitoare răspunsuri.

— Da, tată!.. povesti. Am fost la Vardarii noștri. Mai cuminte să nu mă mai fi dus... Pustiu... Niciun sălaș omenesc... Țipenie... O bisericuță de lemn ruinată. O cucuvea cobind în clopotnița spartă!.. Numai movili de pământ, bordeie scufundate în bălării, livezi în paragină, cioate, pomi ciungi... Un cimitir, câteva cruci putrede... Toți s'au risipit... Toate s'au năruit... Satul nu mai este...

Clucerul Neagu îngână, refuzând să creadă:

— Satul nu mai este?.. Cum asta?.. Nu se poate, Stroe...

— E tot ce-am văzut, tată... Un sat care nu mai este... Șters de pe fața pământului... Am rămas numai noi să-i purtăm numele.

— Noi, și o moșie!.. rosti Neagu Vardaru. Moșia Vardari, trei mii de pogoane, pădure, râu, pășuni, luncă, o mie opt sute de pogoane de arătură... Pământul a rămas. Moșia a rămas...

Stroe încuviință, cu un surâs mustrător.

Acum el se simțea în drept să mustre.

— Știu, tată!.. Moșia există. Dela tine o știu, am auzit acum patru-cinci ani, când voiai s'o cumperi...

— N'ar fi fost bine?.. Să ne întoarcem stăpâni, acolo unde neam de neamul nostru au fost șerbi ai pământului, legați la stâlp, scoși cu harapnicul la plug...

— Adică să robim noi pe alții, tată!.. Să asude alții, robind pe pământul unde au robit bunicii și străbunii noștri?

— Ce fel de vorbă e aceasta?.. se încruntă clucerul Neagu. Iarăși nu-ți dai seamă ce-ți spune gura?..

— Imi dau seamă perfect, tată!.. Dacă ai fi cumpărat moșia, ce-ar fi însemnat altceva?.. Noi, din neamul robilor de ieri, am fi avut alți robi s'o lucreze astăzi... N'aveam s'o lucrez doar eu cu palmele mele!.. Nici Barbu, nici Mihai, nici Zincuța... A purtat însă grijă întâmplarea, să ne apere de asemenea prea ferice întorsătură a soartei... Ne-a cruțat... Nici moșia nu-i de vânzare; nici satul foștilor robi nu mai este... Am rămas noi, Vardarii, să ne căutăm robi în altă parte, la alte moșii, pe care le-ai cumpărat și ai să le mai cumperi, tată!.. Așa cere tagma noastră, de-acum!

Cuvintele au căzut greu, fără ocol, apăsate.

Se lăți o tăcere încărcată de duhuri vrăjmașe, amenințătoare, între tată și fiu.

Numai flacăra lumânărilor din sfeșnice pâlpâi sinistru, făcând să joace pe peretele alb umbrele negre și uriașe, față în față.

Clucerul Neagu își privi feciorul posomorît. Cât de străin și îndepărtat îi era iarăși!

El nu așa văzuse lucrurile. Și nu se putea opri dela gândul că Stroe are totuși dreptate. Aceasta era anevoie s'o ierte.

Inima îmblânzită de înduioșarea amintirilor vechi, se înnăspri din nou. Degetele frământau în gol, căutând boabele mătăniilor.

Răstit, întrebă:

— Acum, îmi dai tu învățăminte?.. Pe ce lume te crezi?..

Stroe îi răspunse calm:

— Tată, încă n'am isprăvit! Așteaptă să vezi până la capăt, încheierea învățămintelor tale.

— Sfârșește, te-am răbdat prea mult!

— Sfârșesc...

Pășind repede, sprinten, avântat, Stroe se îndreptă spre polița dintre ferestre, unde de patru ceasuri aștepta sub colțul de opreg, scula, talismanul, trofeul său.

Il ridică, desfășurându-l din scutecul *Curierului* lui Heliade Rădulescu și îl înfățișă zâmbind:

— Iată, pentru a sfârși, tată!..

— Ce e ăsta?.. întrebă clucerul Neagu, apucându-l în mână, poate fără să-și dea seama prea bine, poate, numai fiindcă simțea nevoie să cuprindă ceva între degete, în lipsa mătăniilor? Ce e ăsta?..

— Vestitul gârbaciu al Căpitanului Costache, după care suspina atât de nemângâiat, tată!..

— Și ce caută la tine?.. Cum a ajuns în casa mea?..

— I l-am smuls eu din ghiare. N'a povestit?..

— Aha!.. Cu ăsta, care va să zică, te-a plesnit când te-ai încumetat să te repezi la dânsul, în straie de derbedeu și în fruntea derbedeilor?... Acea sta ai ajuns?.. Iar eu, zilele ăstea mi-a fost dat să le trăiesc?.. Copilul meu încăerându-se pe uliță și bătut în văzul lumii, de-un haidău al Agiei?.. Acestea sunt roadele învățămintelor, pe care le-ai primit dela mine, în încăperea asta, nenorocitule?..

Clucerul Negu înălța glasul treptat, spumegând de mânie, pe măsură ce treptat i se lămurea în cuget desfășurarea episodului din uliță, așa cum il zugrăvise Căpitan Costache.

Stroe zâmbea din ce în ce mai senin.

— Incă te mai rânjești?.. răcni clucerul Neagu, vânzolind gârbaciul în mână. Ai ajuns în cel din urmă hal al nesimțirii.

— Eu cred că te înșeli, tată.

— Mă înșel?.. Ce altă ocară și rușine a bătrâneților mele, mă mai poate aștepta mâine, după ce copilul meu, care poartă numele meu, a fost șmotrit de-a-valma cu zamparagii ulițelor?..

— Te înșeli, tată!.. vorbi, Stroe, dându-și capul pe spate, cu o sumeție juvenilă și cam teatrală, molipsită dela generația sa romantică de bonjuriști și duelgii. Mă prețăluiești cu o măsură prea scăzută. Cum crezi că aș fi îndurat ca un obraz al Vardarilor, să fie măcar atins de-o labă a șnapanilor dela Agie?.. Unul din noi doi ar fi fost mort: ori eu, ori Căpitanul Costache... Uită-te la obrazul meu!.. Este vreun semn, vreo vârcă, vreo sgârietură?.. Curat și nevătămat, cum mi-e cugetul, tată!.. Iar obrazul lui l-ai văzut?.. Am plătit pentru toți cei care-l blestemau și-l blestemă... Vărgat de sus până jos, în dreapta și în stânga, sângerat de gârbaciul lui, de mâna mea, tată!

In sufletul clucerului Neagu luptau năvalnic două simțăminte ciudate își potrivnice.

Pe de o parte îl ușura încredințarea că obrazul feciorului său nici n'a fost atins și că dimpotrivă, Stroe dăduse sbirului dela Agie o binemeritată

scărmăneală. Pe de altă parte, îl îmbulzeau celelalte tâlcuri și urmări ale faptei. Cum se împăcau toate, cu răspunsul pe care îl așteptau a doua zi dela dânsul, Marele Vornic Vilara și Vodă Bibescu?

Stroe arătă pe rând, spre gârbaciul din mâna părintelui său și spre lada ferecată cu încuietori și cercuri. Visteria sineturilor, a banilor și a scumpeturilor puse la păstrare.

Le arătă pe rând și rosti cu aceeași sumeție tinerească:

— Incât tată, aceasta e încheierea învățămintelor tale, din încăperea de aci!.. N'au fost pierdute!.. Am adus, la odoarele de familie ale neamului nostru, al Vardarilor, alt talisman... Bunicul, Mihai sin Oprea, clăcaș din satul Vardari, șters astăzi de pe fața pământului, mai mult nu s'a putut încumeta... A rupt cureaua cu care era legat la stâlp, bătut și schingiuit... A rupt-o și a plecat în lume să moară pribeag... După cincizeci de ani, nepotul i-a dus mai departe fapta... A smuls gârbaciul care lovea și l-a întors în obrazul celui care lovea!.. Aceasta se poate numi o fără-de-lege, tată?.. Eu socot că el nu mă blestemă din mormânt. Când am lovit cu sete, parcă simțeam că i se întorc oasele ușurate, acolo, unde se află în mormântul pe care nimeni nu-l știm... Iată, ce caută gârbaciul aci, tată!.. Să-și găsească loc în sipetul de colo, alături cu crâmpeiul vechiu și putred de curea... Să crească hrisoavele, documentele, talismanele noastre de familie, ale Vardarilor!

Clucerul Neagu răsucea gârbaciul în mână. Lupta din el nu-și afla deslegare.

Poate ar fi rămas așa, s'o macine în sine, până în zori de zi.

Dar înfierbântat de propriile-i cuvinte, Stroe rosti o necugetată întrebare:

— Și nu e așa tată, nu e așa că acum nu mai poți primi diregătoria cu care te îmbie Vodă Bibescu și Vilara?

— Aceasta mă privește pe mine! se încruntă clucerul Neagu.

— E cu neputință, tată.

— Am ajuns să-mi dai tu lecții acum?..

— Nu tată, numai îți amintesc...

— Ce-mi amintești?.. Ce vrei să spui?..

— Iți amintesc învățămintele tale, de aci, din camera aceasta, tată! Le-ai călca în picioare... Eu nu le-am călcat...

— Cum îndrăznești să-mi vorbești astfel?.. se înălță clucerul Neagu, rostogolind din nou scaunul.

Stroe se ridică și el.

Amândoi, stăteau față în față, stâncoși cum le era firea Vardarilor, cercetându-se în ochi.

— Cum îndrăznești?.. repetă clucerul Neagu, strigând. De unde ți-ai luat dreptul și cutezanța să mă înfrunți cu povețe, mucosule? Șterge-ți mucii dela nas și apoi vorbește!

— Nu fac decât să-ți amintesc învățămintele tale, tată!.. Te lepezi atât de ușor de ele?.. Nu ți-e teamă de blestemul celor din mormintele, despre care-mi spuneai atunci?..

Clucerul Neagu răsuci gârbaciul Căpitanului Costache în mână. Nu-și lovise niciodată feciorul. Il dojenise cu asprime, îl muștruluise amarnic când era copil, îl mustrase răstit și acum când îi înfierase musteața și îl scuturase de piept mai adineori, dar nu-l lovise niciodată.

Iar în acea clipă, fiindcă nu avea ce-i răspunde, abia se stăpâni să nu-l croiască peste obraz cu biciul Căpitanului Costache. Ca să îndepărteze dela el ispita, svârli gârbaciul jos, după boabele mătăniilor de chihlimbar.

Răcni:

— Am isprăvit! Pleacă din ochii mei!.. Mâine să-ți strângi calabalâcul și să te pregătești de drum. Ai să te întorci la învățătură!.. Ai înțeles?..

— Nu plec din țară, tată.

— Cum?

— Rămân aci la datorie!

— Datorie?.. Iți dau ție datorie și revoluție și rebeliune, să nu le poți duce!.. Te leg burduf și te scot din țară!.. Te smulg eu din mijlocul zamparagiilor și desculților!..

— Cam greu, tată! Mă simt mai bine între dânșii decât ai să te simți tu, cu cinstea și cu vaza de-o viață întreagă, ajuns slugă alături de Căpitan Costache la toate stârvurile lumii moarte, pe care le slujește el.

Neagu Vardaru încleștă pumnii, cu vinele tâmplelor din nou umflate și cu albușul ochilor din nou sângeriu.

— Sfârșește!.. mugi. Pleacă din ochii mei, să nu intru într'un păcat!

Stroe îl privi drept în ochi.

— Mai bine ar fi să intri în asemenea păcat, decât să-l săvârșești pe celălalt, tată, atunci când vei primi să fii alături de dânșii, împotriva noastră... Acela va fi păcatul de neiertat; fără-de-legea cea mare... Eu însă tot nădăjduiesc, că n'ai să primești până la urmă... Ți-ai trăda și ți-ai pângări mâinile care tremură!.. Tremură de pe acum... De scârbă tremură, tată!..

— Ticălosule!.. Cum cutezi să?..

— De scârbă tremură, tată, fiindcă ai să le întinzi atâtor mâini de trântori și de schingiuitori ai neamului nostru! Ai neamului nostru, de care te lepezi... Uite, cum tremură...

Mâinile clucerului Neagu tremurau într'adevăr.

Deocamdată de clocotul din el, nu de viitoarele scârbiri.

— Ieși!.. gemu, înălțând amândoi pumnii scuturați de spasmuri. Ieși! Piei!.. Intră în pământ să nu te fărâm cu mâinile ăstea, puiu de năpârcă!

Stroe se îndreptă spre ușă, pășind fără să aplece, pocăit, fruntea, ca după judecățile de altă dată.

Afară, în sală, lumina un opaiț.

Dintr'un ungher de umbră, se desprinse să-i taie calea umbra fratelui mai mic, Mihai, elevul dela Sfântu-Sava.

Tresări.

Il măsură fără prietenie.

Intrebă fără căldură, cu asprimea Vardarilor:

— Ce cauți?.. Ce vrei?.. Ce umbli ca strigoii?..

Dar Mihai îl cuprinse de după gât, destăinuindu-se în șoaptă:

— Lasă-mă să te îmbrățișez, bie Stroe! Ce bine-mi pare că și tu ești de partea lor!..

— Nu-i treaba ta! Acestea nu's de vârsta ta... Du-te la culcare!

— Cum poți vorbi așa, bie Stroe?.. Cum nu's de vârsta mea?.. Acestea au vârstă?.. Nu știam, nici eu, nici Barbu... Ne temeam... Tu nu spuneai nimic. Veneai, plecai, te întorceai, erai sfinxul nostru... Te mai și învinuiam!.. Acum, am auzit tot...

— Frumos e să asculți la ușă?.. zâmbi Stroe descruntat, netezindu-i mâna caldă, frățească, adusă rotund pe umărul său. Frumos!.. Ce-are să spună mademoiselle Vanda, când va afla?..

— Nu râde de mine... E ceva mult mai serios, bie Stroe!.. N'am obiceiul să ascult la uși. Treceam... Tata răcnea... Tu nu te lăsai mai prejos. Parcă se băteau munții în capete, ca în poveste.

— Vardarii!.. zâmbi Stroe.

— Vardarii, adevărat... Se ciocneau Vardarii în capete!.. M'am oprit să ascult... M'au podidit lacrimile în ochi, când am înțeles. Și tu, va să zică și tu? Ești și tu legat de jurământul frăției și dreptății?.. Noi la fel; eu, Barbu, aproape douăzeci din școală... Iar ca niște proști, ne feream și ne ascundeam de tine, în loc să căpătăm sfaturi... Hai în odaia noastră! Hai, să-ți spunem tot...

— Dar trebue să plec, Mihai.

— Unde să pleci?

— Unde mi-e rostul. Oriunde, în afară de aci! Mă apasă zidurile acestea... Mă înnăbușă... Se surpă tavanul acesta pe mine...

Mihai suspină.

— Și asta tocmai acum, bie Stroe!..

— Lasă, că nu se sfârșește lumea... Abia începe...

— Drept... Abia începe. De-ar începe mai repede!..

— Fii fără teamă, Mihai! Va începe... Se apropie ceasul...

— Iar noi, cui rămânem?

— Port eu grijă...

— Nu ne părăsi, bie Stroe!.. Hai, să știe și Barbu!.. Să te îmbrățișeze și el...

Sprijinit în coate pe tăblia mesei, clucerul Neagu își astupase ochii și fața cu palmele.

Cufundat așa în amarul și în clocotul mâniilor sale, încerca să se rupă de lumea din afară. Să nu mai vadă nimic. Nimic să nu mai audă.

Încerca să coboare în el. Să cerceteze în el. Să afle înlăuntru, răspunsurile pe care nu le-a putut da feciorului răzvrătit, dintr'odată străin și vrăjmaș.

Pâlpâirile lumânărilor sfârâind pe sfârșite în sfeșnice, într'adevăr nu le vedea. Nici umbra sa spătoasă, nemăsurat înălțată pe zid până în tavan și de-acolo aplecată de mijloc deasupra lui, ca o altă făptură a altor tărâmuri, uriașă, neagră și tainică, parcă întrebătoare, parcă iscoditoare, parcă înduioșată de marea-i singurătate.

Acestea nu le vedea, căci își căpăcise lumina ochilor, cu latul palmelor.

Dar lumea din afară, tot pătrundea în el prin auz.

Șuroia în ferestre ploaia așternută pe îndelete, pe durată îndelungată de belșug, după bezmeticul zăpor dela nămiază. Din casă, străbătu bătaia pendulului sunând ceasurile. Unu... Două... Două și jumătate, după miezul nopții... Numai atât?.. Îi părea că trecuse neasemuit mai nesfârșită vreme. O zi și o noapte... O săptămână... Un an... O viață întreagă...

O viață întreagă, dintr'odată zădărnicită, golită de miez și de răsplata strădaniilor, de roada atâtor îndârjiri.

Mai sună apoi stăruitor într'un târziu și o bătaie de deget în ușă.

Desfăcându-și palmele de pe obraji, întrebă răstit:

— Cine-i?.. Nu v'ați aciuat, să mă lăsați în pace?.. Intră!..

Slujnicuța cea zgâtie, Pachița, răsări în prag smultă la cap și somnoroasă, îngăimă împleticindu-se în vorbă.

— Mă iartă, boierule!.. Nu voiam să... Dară... Să vedeți, că...

— Spune ce vrei?..

— Vă caută cineva, stăpâne!..

— Iarăși mă mai caută cineva?.. N'au mai isprăvit?.. Ce-i noaptea aceasta, vecernie?.. Ce-i casa asta, han?

— De!.. Eu nu's de vină, stăpâne!.. Dacă așteaptă?.. Vă tot caută cineva de trei ceasuri... Zice că știe Măria-Voastră!.. Pârvu, îl chiamă...

— Pârvu... Pârvu Dosotei?..

— Da, stăpâne!.. Pârvu Dosotei, cică îl chiamă.

— Ce mai aștepți?.. Poftește-l aci!.. Să intre!

— Acilea, în casă?..

— Dar unde?... Nu pricepi românește?... Mișcă!...

— Vedeți, că e un fel de țăran... Un fel de pandur bătrân, stăpâne!.. Tot pe la bucătării și pe la odăile argaților a stat...

— Chiamă-l aci, îți spun! Poftește-l îndată!..

Pachița s'a supus, dând fuga la bucătării, prin firidele lungi și întunecoase, unde fumegau opaițele cu uleiu de rapiță.

Clucerul Neagu s'a desprins de pe scaun să iasă întru întâmpinarea prietenului din tinerețe.

Pe chipul său nu mai tresălta însă nimic din neastâmpărul voios de acum patru ceasuri, înainte de sosirea Căpitanului Costache și înainte de răfuelile cu fecioru-i mai mare. Toată bucuria era stinsă. Se mișcă greciu, cu picioare de plumb, cu mădularele sleite, cu inima seacă. Se abătu în cealaltă încăpere, să scotocească în sertarul dulapului, alt șirag de mătănii. Măcar să nu se mai poticnească la vorbă și la cuget, din lipsa tabieturilor intrate în sânge.

Șiragul celălalt de mătănii era nou, încă nefolosit, adus plocon de kir Postolaki, după o raită la neguțătorii din ostroavele și bazarurile Levantului. Boabele de chihlimbar atârnau mai greu în șnurul de mătase, lunecau mai anevoie la pipăit sub degete, nu căpătaseră încă nicio căldură. Clucerul Neagu le prăfiră în silă, cum se plânsese Căpitanul Costache că nu se simte la îndemână cu gârbaciul cel nou.

Așa l-a găsit în mijlocul încăperii, prubuluindu-le fără tragere de inimă, Pârvu Dosotei când a intrat pe ușă.

S'au măsurat din ochi.

Iar pornirea să se cuprindă frățește peste grumaz, să se strângă în brațe ca doi vechi frați de cruce, s'a desghiocat dela sine ca o coajă uscată de pe dânșii. Nu-și mai avea rost. Nu mai răspundea la nimic.

Amândoi au înaintat stânjeniți unul către altul.

Pârvu Dosotei întinse mâna.

— Bine te găsii, frate Neagule!

— Bine-ai venit, frate Pârvule!

Fostul prietin și tovarăș din tinerețele clucerului Neagu, rămăsese tot uscățiv, costeliv, ascuțit, cu ochi ageri de erete, apropiați de rădăcina nasului, doar cu mustățile albe acum, doar cu părul și tâmplele sure. Purta cioareci de aba cu găetane negre, botfori de iuft, fermenea scurtă, junghere și pistoale la taclit.

Era scăldat de ploaie. Se scutură ca un câine.

Roti privirea pătrunzătoare la rămășițele clondirelor din care se îndestulase Căpitanul Costache, la baclavalele și sarailiile bonzăite de muște pe tăvile de argint, la boabele de chihlimbar împrăștiate pe jos, la gârbaciul cu varvarichiurile încolăcite ca un nod de vipere.

Apoi, semn că s'a dumirit, rosti cu o zâmbire mușcătoare în colțul buzelor, sub musteața ghimpoasă:

— Adică, bine te găsii și nu prea, Neagule frate!.. Bine, fiindcă văz urme de chef și veselie! Bine și nu prea, fiindcă văz urme de încaier și gâlceavă!.. Mă tem că picai ca musca în lapte acru... Ce fu?..

— Nimic!.. răspunse cu glas strepezit clucerul Neagu, întorcând ochii dela scârbavnica priveliște. Treci cu vederea!.. Ca la asemenea ceas... Stai!..

Îi arătase scaunul pe care șezuse Căpitan Costache.

Pârvu Dosotei s'a așezat pe scaunul unde a stat Stroe.

— N'am a sta mult!.. vesti, ștergându-și fruntea de apă cu latul palmei. Câteva vorbe... Stătui destul pă la grajduri și pă la bucătării așteptând...

Clucerul Neagu se miră.

— Cum asta?.. Habar n'avui! Nimeni nu-mi spuse...

— Ce mai întrebi cum?.. Nu-i lăsai eu să-ți spună. Pentruce brânză ți-ar fi spus?.. Aveai ale tale. Lăsai să isprăvești cu ele!..

— Dar pe tine te așteptam, Pârvule!.. vorbi clucerul Neagu, așezat pe celălalt scaun și muncind între degete boabele mătăniilor cu care încă nu era deprins. Pe tine te așteptam...

— O fi! Nu e pentru cine se pregătește, ci pentru ăl de se nimerește... Când venii întâi, dădui peste zabetul dela Agie, Căpitan Costache, Chiorul!.. Inalți și aleși mosafiri te caută acum cu lumânarea în faptul nopții, Neagule frate!..

— Nu eu îl chemai... El veni...

— O fi și aia!.. O fi știind el la cine vine și de ce vine!.. Te lăsai deci cu dânsul și mă dusei la grajduri. Acolo, dădui peste oameni de teapa mea... Stăturăm de cislă și de voroavă... P'ormă când Căpitanul Costache se îndură să plece, încercai din nou să răzbesc până la tine... Imi spuse o puștancă de fată, că nu-i chip!.. Măria-sa boierul e în sfat dă noapte cu feciorul ăl mai mare!.. Trăsei atunci o fugă la colțul uliței, să-mi vestesc și eu feciorii mei, să mai aștepte. Mă întorsei la bucătării... Și mă pusei pă vorbă din nou, cu alte slugi... Aflai una și alta... Acum, m'am dus iarăși în uliță să le spun feciorilor dân ploaie, că-mi vine și mie rândul să intru în divan, să nu-și piardă răbdarea... După care mă înfățișaiu, cum te-am vestit, că o să te calc în noaptea asta la orice ceas o fi!.. Iată-mă-s!.. Ce faci, Neagule frate?.. Ce facem?..

Neagu Vardaru înălță sprâncenile:

— Nu pricep!.. Ce să fac?.. Ce să facem?..

Pârvu Dosotei sări în picioare.

— Nu pricepi?.. Intrebi?.. Atunci dă pomană venii și degeaba așteptai, dacă nu pricepi. Pot pleca!..

— Stai, Pârvule frate!.. Stai jos!.. își chinui clucerul Neagu mătăniile între degetele noduroase. Stai să ne lămurim!.. Despre ce e vorba?..

— Despre ce alt, decât despre ce umblă în țară, Neagule?.. Se mișcă norodul... Din nou umblă morții noștri noaptea, ca pe vremea lui Tudor... Se aud venind, ducându-se, cutreierând câmpurile... Tu ăstea nu le vei fi simțind și auzind d'acilea, dintre zidurile ăstea groase... Noi le auzim, dân bordeiele noastre... Ne chiamă morții noștri, să ne ridicăm iarăși să ne căutăm dreptatea!.. Tu ce faci?..

Clucerul Neagu privi în altă parte.

Ocolind răspunsul, își aminti de datoriile sale de gazdă:

— Nu vrei să te încălzești cu ceva, Pârvule frate?.. O vutcă?.. Rachiu de vișine?.. Ciubuc?..

— Mulțumesc! m'au cinstit ăi dela grajduri și hambare, cu prăștină d'a noastră... Cât despre ciubuc, nu-i dă nasul meu! Eu am rămas la lulea și mahorcă...

Iși scoase din chimir punga de bășică de bou, cu tutun hăcuit, își umplu luleaua de lut ars, scăpără din amnar și trase păcăind câteva fumuri.

Apoi, glăsui.

— Nu mi-ai răspuns! Ce faci?.. Pentru aia venii, să aflu... Eu sunt gata, cu feciorii, șase la număr... Gata s'o pornesc ca în leatul opt sute douăzeci și unu, să ne găsim alt Tudor...

— Ca să se isprăvească tot ca atunci, Pârvule frate?..

— Atunci Tudor fu de vină!.. El o greși... In loc să scurteze câteva căpățâni de boieri înrăiți, în loc să jupoaie dă piele doisprezece boieri divăniți cum spunea și să-și facă opinci, se dădu cu dânșii... Iar dânșii i-au mâncat capul!... Și au rămas să ne jupoaie ei dă piele, mai departe... Ăla îi fu păcatul și pentru ăla plăti cu viața!..

— Atât nu-i destul, Pârvule frate?.. Nu-i învățământ?.. Cum s'a sfârșit atunci, la fel cu proba se va încheia și acum...

— Chiar de-ar fi să se întâmple la fel cu proba! Ce dovedește?.. Ne-om ridica acum și ne-or doborî... S'or ridica alții, altădată și, iar or fi doborîți... Până ce la sfârșit, tot dreptatea norodului are să biruie!.. Stă scris!.. Stă scris ca în slova Evangheliei... Pentru care lucru, te întreb încă odată... Ce faci?.. Eu stau gata cu feciorii mei... Aud că s'au alăturat la noi și oarecare oameni de omenie și cu evlavia dreptății, din tagma ta de acum... Tu ce faci?.. Ce-ți fac feciorii?.. Ai fost căpitan de roată, la pandurii lui Tudor...

Clucerul Neagu întoarse ochii spre boabele mătăniilor vechi, risipite pe jos... Grăi posomorît:

— Feciorii mei?.. Cu unul dintre dânșii, cu ăl mai mare avui răfuială... Imi pregătea bucurie, să-și ușureze sufletul!..

— Avuși necaz cu el?

— Avui!..

— Bănuiesc!.. crezu a înțelege Pârvu Dosotei. Se socoate din cin boieresc. Nu mai va s'audă de oful clăcașilor și șerbilor, de unde te săltași?.. Asta fu?.. Pentru aia îl răfuiși?.. Astea îți sunt necazurile?..

Uitându-se mereu în altă parte și ocolind ochii de erete ai fostului tovarăș din tinerețe, frământând mătăniile cele noi între degete, clucerul Neagu mărturisi cu jumătate de glas:

— Nu, Pârvule frate!.. Dimpotrivă!.. Vorbea ca tine... I-a intrat vântul răzmeriții în cap!..

— Aha!.. Acum mă dumirii!.. Și pentru aia îl răfuiși?.. Bietul băiat!

Pârvu Dosotei își băgă luleaua de lut ars în chimir, lângă junghierele și pistoalele de pandur veteran.

Spuse:

— Nu mai avem ce ne vorbi, Neagule!.. Imi pare rău că venii... Era mai bine să nu fi știut cum ești acum și care ți-s gândurile d'acum.

— Dar stai, omul lui Dumnezeu!.. Stai să ne înțelegem!.. îl îndemnă clucerul Neagu, aproape rugător. Stai; îngăduie-mi să vorbesc...

— Cum să ne mai înțelegem, când vorbim în două graiuri străine?.. Neagule, Neagule!.. Uită-te la mâinile tale!..

— Și tu ai ceva cu mâinile mele?.. E a treia oară în noaptea aceasta... Ce ai și tu cu ele?.. Ce vrei dela ele?..

— Eu?.. Eu, nu vreau nimic, Neagule!.. Mă uitam la ele... la semnul lăsat de glonț, când erai pandur al lui Tudor și când îmi erai capitan de roată... Când mă scăpași de două ori dela moarte. Odată de mânia nedreaptă a lui Tudor... A doua oară în luptă, de te zdreli glonțul arnăuților pe tine, în locul meu... Așa vorbeai tu atunci?.. Așa gândeai tu?.. Erai altul, Neagule!.. Eu la ăla venii... Văz că ăla nu mai este... Cu ăsta care ești acum, n'am ce vorbi... Rămâi cu bine și cu sănătate, în căsoaiele tale!..

— Pârvule!.. Frate Pârvule!..

Clucerul Neagu întindea mâinile goale după el.

Lepădase jos mătăniile tabieturilor de-acum și întindea mâinile goale după tovarășul tinereților sale.

Pârvu trântise detunat ușa, în urmă-i.

Afară, în bezna pustie din preceasul zorilor, ploaia șuroia necurmat în streșini, mărunt fără istov.

Șuroia, ca într'o anume noapte de departe, undeva la un han de răspântie din ținutul Călimanului, în țara Moldovei. Ca într'o anume noapte, de departe în timpi, într'un leat dela începutul veacului.

Tot așa șuroia ploaia atunci, mărunt, necurmat, fără istov...

Clucerul Neagu se răsucea în pat acum, fără somn.

Asculta. Gemea. Ofta.

Se frământa, întorcând perna de căpătâiu pe-o față și pe alta.

Amintirile de-atunci, vechi, depărtate în alte olaturi de țară și în alte afunduri de vremi, îl munceau năsălnic, amestecându-se ca într'un măciniș de istravă cu grăunții scrâșnitelor sale mânii de adineaori, care se mai vânzoleau încă în el. Blestemat măciniș! Blestemat ceas! Blestemată noapte!

De când și-a înălțat el casa aceasta pe temelii sănătoase și tari, neclintite, întru meritata pace a bătrânețelor, întotdeauna se gândea cu o înduioșată alinare la acea răscruce de drumuri de două ori îndepărtată, de unde a purces în viață, s'o înfrunte, băiețașul orfan, străin și desculț.

Toate se legau și se deslegau în tainice tâlcuri.

Toate își avuseseră un rost binecuvântat.

Noaptea de-atunci... Para jucăușă a focului... Feliile de mămăligă rece, perpelite la jar, din care și-au astâmpărat foamea tustrei... Picăturile țârâind în streașina hanului, după furtuna năprasnică de peste zi... Clipotul apei... Străpungătoarea chemare a morii dela dânșii, din Vardari... Boulenii chervanelor rumegând molcom, cu ochii umezi întorși spre scânteierele focului de popas... Cărăușii cisluind cu glasul scăzut la vatra de vreascuri: « Acasă pă Jii! ». Și crâmpeiul retezat cu un cosor într'ascuns, din desagul de sub căpătâiul fratelui și surorii mai mari, Pavel și Simina, dormind strânși unul în altul, în cotlonul unde-au fost îngăduiți din milosârdie... Și talismanul acela purtat cu el în sân, de-a-lungul țării Moldovei și Valahiei, până la morile Dudeștilor de aci, unde s'a pripășit... Și anii de crâncenă sărăcie, și lipsurile, și foamea și frigul și ghionturile, îndârjirile, învățătura buchilor, cele dintâi biruinți, limanul celor dintâi înstăriri; și vaza treptată; și cinstea de care s'a bucurat de îndată înălțat în fruntea breslei; și copiii crescuți cu aspră chibzuială pentru a face față cinului în care a pășit el; și mâinile, mai ales mâinile păstrate fără pângăriri și prihană — la toate gândea, pe toate și le amintea întotdeauna, cu o nestăvilită mulțumire de sine. Era mândru de toate. I se cuveneau. Insemnau balsamul răsplătirilor târzii, care să-i aline sufletul înnăsprit în bătăliile de fieștece zi. Multe îndurase. Multe pătimise. Multe i-au mușcat din carne în tinerețe, din voia bună a anilor fragezi, la care el n'a avut parte și drept. Dar până la sfârșit soarta se îmblânzise și nu se arătase vitregă cu orfanul desculț și pribeag dela hanul Călimanului, din noaptea de-atunci, când clipotea ploaia în streașini, ca la roata morii, dela dânșii, în Vardari, acasă, pă Jii.

Nu-l amenința nimic. Nu se clătina nimic în juru-i. Păreau zidite toate pe vecie, înfipte pe temelii de piatră tare, ca acest adăpost de tihnă, unde-și aștepta odihna și pacea bătrânețelor, răsplată.

Iar acum, nu-și găsea somn în patul deodată așternut cu spini și cu înveninate, arzătoare urzici. Nu-și găsea loc mâinilor, deodată învrăjbite cu el.

De trei ori într'o singură noapte, trei perechi de ochi s'au oprit asupra lor să le cerceteze și în numele lor să-i judece viața.

Le cerceta și el, late și noduroase, brăzdate de urme și cicatrici, încleștând în gol pumnii neputincioși, deasupra învelitoarei de țesătură conabie. Le ascundea dedesubt, să-i piară din ochi. Le împreuna sub ceafă, uitându-se în tavan și înverșunându-se să gândească la altceva... Răspunsul așteptat de Marele Vornic Vilara și de Vodă Bibescu... Răvașele pe care le aștepta de sârg Herr Martin Klinger din Hamburg și domnul Iacob Van Hooft, din Amsterdam, Holanda... Bun preț!.. Buni mușterii!.. Bună începătură, pentru a se descotorosi de vechii neguțători ai Levantului, cârcotași, telpizi și răi platnici. Numai că înainte de a apuca să încarce în schelele Dunării cea dintâi corabie, pe toate le-ar răsturna la clipeală și le-ar zădărnici vântoasele răzmerițilot, cu turburare în țară și cu năvală de oști împărătești... Pentru a sugruma din fașă asemenea sminteli ale zamparagiilor și derbedeilor

care nu au nimic de pierdut, e nevoie de o mână tare! O mână de fier!..
Gândind, se pomeni că mâinile-i ieşeau singure la iveală, de sub ceafă, de sub învelitoarea conabie. Mâinile lui... Ieşeau la iveală. Ii stăteau sub ochi... Fiecare semn încrustat în piele, în carne, în os, în unghii, îl duceau cu amintirea la alt ceas din viaţă... La morile copilăriei şi tinereţii... La anul de pandurie... Pe urmă, îl întorceau cu gândul la cele rostite de feciorul-i mai mare, acum înstrăinat de el şi hain; la cele rostite de fratele-i de cruce de odinioară, Pârvu pandurul, acum şi dânsul străin şi vrăjmaş.

Blestemate vremi! Blestemată noapte!..

Un cocoş trâmbiţa undeva, răguşit. Al câtelea cântat trâmbiţa?

Ploaia să contenească, nici când. Şuroiau picăturile ca în streaşina hanului dela răspintenea de drumuri din ţinutul Căliman; ca la moara din Vardari care nu mai este, nimicită de pe faţa pământului; ca la morile Dudeştilor de pe Dâmboviţa, unde a fost pe rând băiat în procopseală, ucenic, ajutor, vătaf, orândar, ca să le fie acum stăpân.

Blestemată noapte!.. Şi fără de sfârşit noapte... Ce tot trâmbiţează în van, cocoşul ăla, răguşit şi zălud?.. Nu se mai luminează odată de ziuă, să poată ieşi din asemenea bezne?

Mâinile înaintau încet pe învelitoare, ca două broaşte ţestoase. Degetele căutau ceva... Nu mătăniile de datină ale tabieturilor de-acum. Altceva, mai de demult, mai vechiu... Parcă aveau o voinţă a lor. ...Poate amintirile lor... Fapt e că nu-l mai ascultau. Căutau în dreapta şi în stânga, ceva, pe învelitoarea conabie. Urcau, înaintau, coborau, pipăiau, căutau...

Ca să scape de văzul lor, clucerul Neagu svârli învelitoarea în lături şi se înălţă din pat, în cămaşă lungă, de inişor, cu alesături olteneşti de arniciu. Trecu în cealaltă încăpere, purtând sfeşnicul cu lumânarea aprinsă, pe masa scriptelor şi a peceţilor, unde-au rămas răvaşele lui Stroe, neisprăvite.

Işi sprijini coatele pe margine. Işi astupă din nou obrajii şi ochii, în găvanul palmelor late, bătătorite, pietroase.

Din nou, umbra-i uriaşă şi neagră, s'a deşirat pe zid; din nou s'a încovoiat de mijloc, înclinată din tavan asupra lui în marea-i singurătate, ca o tainică făptură a altor tărâmuri şi lumi, aplecându-se să-l cerceteze cu răbdurie luare-aminte, întrebându-l, aşteptând.

A stat aşa îndelung. Ploaia clipotea fără istov în streşini, în crengile clătinate afară cu foşnete ude, în ferestre, în auz, în amintiri... Era, da! era o moară undeva... Era undeva un han... Era cândva un orfan pribeag şi desculţ... Erau toate, odată, demult, la început de veac... Şi era mai târziu; a fost mai târziu, unul Tudor din Vladimiri... Unul, slugerul Tudor, care a ridicat noroadele ţării din obidă, să-şi ceară dreptate şi să şi-o facă singuri dacă alţii nu le-o dau... «Ehei! Bă Neagule, bă Vardarule frate, tu eşti nădejdea mea!.. Trei roate de voinici ca tine să simt alături, că n'aş mai avea nicio grijă, bre frate!.. Ştiu eu că v'aţi învrednici

atunci, să suciţi cu mâinile voastre gâtul cloncanilor... A noastră ar fi ţara şi dreptatea, Neagule!.. Adică a voastră, că eu îmbrăcai cămaşa morţii!» —îi suna glasul de departe, din afund de timp, dintr'o noapte ca aceasta, spre zori, în tabără, într'o colibă de cetini, în primăvara leatului opt sute douăzeci şi unu, luna lui Mărţişor. Ii suna glasul din afund de fântână părăsită, unde i-au aruncat leşul după ce l-au ciopârţit cu iataganele să-i piară rostirea... A fost unul Tudor din Vladimiri; a fost unul Neagu al lui Mihai sin Oprea din Vardari... Pe unul l-au ucis arnăuţii lui Ipsilanti şi i-au lepădat leşul în fântâna părăsită... Dar celălalt? când a murit? cine-l ucisese?..

Ploaia şuroia necontenit, mărunt, fără istov, ca în coliba de cetină, deatunci.

Când clucerul Neagu şi-a desprins palmele dela ochi, în ferestre mijea un început de zi vânăt şi turbure, sleit, mohorît, cu zările perdeluite de fuioarele sure ale norilor.

Acuşi, va bate în poartă olăcarul Marelui Vornic Vilara, dacă nu cumva chiar Căpitan Costache în carne şi oase, să capete răspunsul aşteptat de Vodă Bibescu.

Acuşi, se va înfăţişa celălalt olăcar, dela consulate, pentru răspunsurile pe care le aşteptau de sârg grânarii porturilor din mările apusene.

Mâna clucerului Neagu, mătură cu latul palmei de pe masă, răvaşul neisprăvit cu adresa domnului Iacob Van Hooft, din Amsterdam, Holanda.

Foaia pluti în văzduh. Se legănă deasupra tăvilor şi a nenumăratelor clondire din care şi-a înnecat amarul şi obida Căpitan Costache, din pricina întâmplării cu un anume derbedeu al uliţei, care a ieşit din pământ să-l înfrunte şi în pământ a intrat. Se legănă, plutind în văzduh şi se aşternu oblu, peste gârbaciul cu varvarichiurile încolăcite în mijlocul odăii ca un nod de vipere.

Clucerul Neagu nu-şi putu strămuta ochii, dela cozile lucii de viperă pitulate sub foaia cu adresa domnului Iacob Van Hooft, din Amsterdam, Holanda. Se răsuci pe scaun. Era să se ridice. Il împingea o putere străină de el. Se înţepeni dârz locului, rezemat de spetează cu palmele pe genunchi. Mâinile işi frământau degetele în gol. Aveau o voinţă a lor. Le însufleţea o viaţă a lor. Căutau ceva... Nu şiragul mătăniilor de chihlimbar, nu!.. Pentru a le ogoi neastâmpărul, clucerul Neagu se înălţă în sfârşit.

Păşi într'acolo.

Se aplecă, iar mâna dreaptă a încleştat lacom gârbaciul de jos. Il răsuci. Il pipăi într'amănunt, ca într'o alintare.

Clucerul Neagu aşează gârbaciul pe masă, de-a-curmezişul, peste condici, răvaşe şi peceţi. Cozile lucii de viperă se legănau atârnând, pe marginea mesei. Şapte, şapte cozi. Cumplit trebue să mai lovească; amarnic să usture! Au

vârfuri de plumbi. Și lasă răni adânci, vârci și brazde; cum au lăsat pe obrazul Căpitanului Costache.

Hm!

Neagu Vardaru, feciorul clăcașului Mihai sin Oprea, care a fost legat la stâlp și bătut la început de veac, într'un sat șters acum de pe fața pământului; se apropie de fereastră să privească afară, în ploaia ce-i blagoslovea grădina sa, livada sa, răzoarele sale cu flori. Toate ale sale. Pe vecie ale sale.

A deschis geamul.

L-a răbufnit în obraz, în nări, pe frunte, pe pleoape, în păr; l-a răbufnit o suflare răcoroasă, jilavă, udată de stropi. Răsuflul ploii de departe, din câmpuri, de pe ogoare și lanuri. *Înviorător răsuflu!* Ar mai fi stat așa, să privească, să-l soarbă, să-și clătească ochii strepeziți de scârbavnica mărturie a blidelor dela spate, gărăfile și paharele din care Căpitanul Costache și-a înecat amarul, fiindcă a fost croit peste obraz cu propriul său gârbaciu smuls de-un oarecare tinerel în strae de șiac, din pământ ieșit și în pământ intrat. Dar mâinile se frământau de zor, îndărătnic în gol, cerându-se înapoi.

Deci, s'a întors iarăși.

S'a întors și-a apucat gârbaciul, strămutându-l pe lada ferecată și ghintuită, cu visteria sineturilor, a galbenilor și a scumpeturilor de familie, printre care se afla la fund și un anume crâmpeiu de curea, mucedă, scorojită, străveche.

Își căută de lucru prin încăpere. Suflă în lumânarea de prisos. Mai aruncă ochii pe fereastră. Ar fi tras cu sete câteva fumuri de tutun.

Grozavă nevoie simțea!

Câteva fumuri, nu din ciubucurile cu imamea de chihlimbar, nu din narghilea, nu bectemis mărunt și pufos, bălaiu, auriu, ca firele de beteală. Mahorcă neagră, tocată cu cosorul; câteva fumuri dintr'o lulea de lut ars, ca a lui Pârvu Dosoteiu, ca ale sale de altădată.

Asemenea pipe de lut însă, calice și păcătoase, nu se mai pomeneau în casa sa, decât jos, la odăile slugilor.

Clucerul Neagu tânji după ele.

Se mai învârti câțiva pași, în bobote, fără țintă. Intră în cealaltă încăpere să-și răcorească fața și ochii în ligheanul de aramă, să-și facă rugăciunea de dimineață la icoane. Așa da! Se simte alt om. Vede lumea cu alți ochi.

Veni de dincolo cu obrazul mai luminat. Cu un început de împăciuită destindere în trăsăturile chinuite de până acum.

Dădu târcoale sipetului cu scoabe și cercuri și ținte de fier.

Stătu în cumpănă.

Porni să se depărteze. Se clătină șovăind. Pe urmă deodată s'a hotărît. S'a supus mâinilor. Le-a lăsat să-și împlinească pohta de-au pohtit.

Iar mâinile cu mișcări repezi, svâcnite, înfrigurate, au deschis grabnic lacăte cu încuietori; au prăvălit de perete izbind capacul ferecat; au răscolit înlăuntru și au scos la lumină sărmanul crâmpeiu de curea, vechiu și muced și scorojit, săltându-l în palmele cupă, alături de gârbaciul cu varvarichiurile de plumbi.

Gârbaciul cu varvarichiuri de plumbi smuls de altă mână mai tânără și mai încumetată după o jumătate de veac, să lovească ponciș obrazul celui care era nărăvit să lovească.

Amândouă mâinile noduroase, pietroase, brăzdate de cicatrici, drămăluiau astfel desmierdat, în neștire, cele două talismane ale neamului Vardarilor, de obârșie clăcași din Gorj, iobagi și șerbi ai pământului până mai ieri. Săltându-le în palmă, drămăluindu-le, lăsându-și mâinile să-și potolească nesațiul, clucerul Neagu fluera. Ca feciorul-i mai mare Stroe, fluera.

Cum de s'a pomenit el fluerând, așa dintr'odată, în tăcerea pustie a încăperilor? In marea-i, pustie, singurătate? Și din ce adâncuri ațipite, îi izvorîse lui pe buze viersul panduresc și uitat din tinerețe, atât de nepotrivit cinului și ighemonicoanelor sale de azi?

Fiind însă departe de învățăturile, cetaniile și subtilele analize ale feciorului său cărturar, departe de lecturile mademoisellei Wanda cu ale sale romanțioase tălmăciri, clucerul Neagu nu și-a pus asemenea iscoditoare întrebări. S'a oprit numai din fluerat, stingher oarecum, rușinat parcă de sine.

A ticluit cu smerenie, cătinel, amândouă talismanele neamului Vardarilor, la loc cuvenit, printre odoarele și scumpeturile viitoarelor izvoduri de zestre ale Elenei și Zincuței.

A lăsat capacul deschis.

Și zâmbind, bucurându-se dinainte de strigătul de bucurie al lui Stroe, s'a îndreptat de-a-lungul coridoarelor încă deșarte, întunecoase și mute în prea încăpătoarea-i și măreața-i casă încă scufundată în somn; s'a îndreptat lăsând în urmă, ușă după ușă deschisă, către ietacul feciorului năpăstuit, să-l trezească, să-l cheme, să-i spună, să-i arate, să vadă, să știe — să-l cuprindă la piept.

Dar în prag, tot surâsul străbătut de împăciuită luminare, i s'a stins într'un geamăt.

Odaia goală.

Patul gol. Câteva straie și cărți, răvășite în pripa plecării.

Nimic altceva. Nici măcar o foaie la vedere, cu două-trei rânduri îndurerate de despărțire.

Clucerul Neagu s'a clătinat în prag, cât era el de înalt și spătos. S'a rezemat de zid, cât era el de dârz și pietros, cu scâncet slăbănog și răpus în gâtlej.

A rămas așa, cu mâinile întinse și goale; cu mâinile goale întinse în deșert, să cuprindă neputincios golul zilelor de mâine căscat înainte-i.

CEZAR PETRESCU

PREMIZELE REVOLUŢIEI DELA 1848 ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ

I

Dacă fenomenul revoluţiei dela 1848 în ţara noastră este azi destul de bine cunoscut şi explicat, nu tot acelaşi lucru se poate spune despre premizele acestui fapt politic. Inţelegem prin premizele revoluţiei atât opera comitetelor de acţiune, a ideologilor, cât şi mai ales pregătirea şi lupta unor anumite straturi sociale, care se ridică atunci. Era firesc ca istoria de suprafaţă, faptele politice de senzaţie, să atragă cele dintâi atenţia istoricilor şi să poată uşor fi studiate pe temeiul memoriilor, ziarelor vremii şi actelor oficiale. Rămâne însă opera de pregătire, aşcunsă şi conspirativă, cu puţine ecouri în acte, deformată în parte de memorialiştii care căutau să-şi aroge fiecare un rol hotăritor, să-şi scuze greşelile, să arunce vina neizbândei asupra rivalilor.

Cât priveşte partea maselor în pregătirea revoluţiei, ea este şi mai greu de cercetat din documente; abia anume aluzii sau fragmente de acte ne îngădue să o reconstituim. Fireşte, metoda istorică de cercetare întrebuinţează şi alte mijloace pentru a ajunge la stabilirea faptelor şi influenţelor: dialectica întemeiată pe cunoaşterea faptelor economice, care poate da explicaţia cauzelor şi rezultatelor.

Anul 1848 cade într'o epocă de transformări ale societăţii româneşti, transformări ale vieţii economice, care-şi au rezultatele în viaţa politică.

Unul din fragmentele de informaţie din care se pot trage lămuriri preţioase în această privinţă este o parte a cuvântării preotului Neagu, reprezentant al ţărănimii de clăcaşi la Comisia pentru proprietate instituită de Guvernul Provizoriu revoluţionar dela 1848 în Ţara Românească. Produsele agricole, spune el, au fost ţinute de proprietari, trei-patru ani în magazii (deci nu era vânzare), « până ce a venit vremea să vie Englezi, Francezi şi alţii, să dea câte 250 lei chila de grâu, 200 cea de porumb, 130 cea de meiu şi 75—90 de orz ». Acum, toţi proprietarii s'au grăbit să vândă, « să-şi umple casele de aur şi argint ». Şi adaugă preotul Neagu, « câţi proprietari au arat cu înşişi plugurile lor? Adevărat că niciunul » [1]).

[1]) *Anul 1848 în Principatele române*, III, p. 322.

Sunt cuvinte, ni se pare, care caracterizează o epocă. De sigur, istoricii au dovedit că revoluţia dela 1848 înseamnă ridicarea burgheziei şi că această ridicare se datoreşte, pe lângă unele cauze interne, şi pătrunderii capitalismului comercial la noi [1]). Trebue însă să distingem şi să caracterizăm momentul istoric.

Cumpărarea produselor româneşti pe bani în occidentul şi în centrul Europei a început cu mult înainte de 1848. Socotim că din veacul al XVIII-lea capitalul comercial pătrunde în Sud-Estul Europei prin mijlocirea Imperiului Austriac, vecinul Imperiului Otoman, după cucerirea Transilvaniei şi Banatului. Inflorirea marilor târguri de vite bulgăreşti şi aromâneşti dela Kotel în Balcani şi dela Moscopole în Pind, tocmai în această epocă, se datoreşte cumpărăturilor masive austriace de vite, marelui comerţ de import pentru toată Europa Centrală. Mijlocitorii acestui comerţ au fost *companiile* greceşti şi aromâneşti de negustori, stabilite la Viena, la Pesta, ca şi în oraşele din Transilvania.

De asemenea ridicarea Serbiei lui Cara George şi Miloş Obrenovici, mari negustori de porci cu Austria, face parte din acelaşi fenomen economic. Sârbii au fost primul popor care s'a ridicat împotriva stăpânirii otomane, la 1804, înainte de revoluţia Eteriei şi a lui Tudor. Marii negustori de vite din această ţară, îmbogăţiţi prin comerţul cu Austria, se pun în fruntea « adunării poporului » şi încep lupta pentru independenţă.

Comerţul de vite cu Europa Centrală cuprinde în aceeaşi epocă şi ţările române, în special Oltenia, cu drumul Sibiului pe Olt. Cel mai mare bâlciu de vite al Ţării Româneşti este în acea vreme bâlciul dela Râureni pe Olt (suntem în epoca negoţului de bâlciuri, care începea abia să cedeze locul celui de credit). Lumea bogată de agricultori-comercianţi din Oltenia, din mijlocul căreia s'a ridicat Tudor Vladimirescu, s'a format în legătură cu acest comerţ.

Un fapt însă n'a fost destul de subliniat: este vorba pentru această epocă de un comerţ de vite, nu de grâne. In schimb, exportul românesc al grânelor, rezervat până atunci pe preţuri mici numai Imperiului Otoman, începe spre Europa Centrală şi Apuseană abia după pacea dela Adrianopol, la 1829, când Rusia impune Porţii Otomane desfiinţarea monopolului ei (comerţul de vite era mai puţin interesant pentru Poartă, care dispunea de imense regiuni păstoreşti în Peninsula Balcanică, decât cel de grâne, asupra cărora se concentra stricteţea monopolului). Istoricii, în frunte cu N. Iorga, care au negat importanţa economică a tratatului dela Adrianopol pentru liberarea comerţului nostru, pe cuvânt că exista şi înainte un comerţ cu Europa Apuseană şi Centrală, n'au făcut distincţia între comerţul de vite, care este mai vechiu şi cel de grâne, cu mult mai important, care se deschide abia după 1829, şi se desvoltă în preajma revoluţiei dela 1848.

[1]) Cf. şi M. Roller, *Anul revoluţionar 1848 (Probleme de istorie II)*, Bucureşti, 1948.

Preotul Neagu, care nu era un economist, vedea însă lucrurile din vremea lui aşa cum se înfăţişau în faţa ochilor lui. De curând se produsese o scumpire colosală a preţului grânelor, fapt care rezultă şi din multe alte izvoare. Atunci încep a veni Francezii şi Englezii cu corăbiile pe Dunăre şi marfa nu mai rămâne în magazii. Atunci abia se umplu caselor moşierilor şi ale intermediarilor de bani în numerar, aur şi argint.

Dacă revoluţia lui Tudor Vladimirescu este urmarea ridicării unei lumi care trăia de pe urma comerţului de vite, cea dela 1848 înseamnă în istoria burgheziei româneşti o altă etapă, în legătură cu comerţul internaţional al grânelor. Ţăranii, în special cei din Muntenia, lucrau pentru proprietar pământul cu uneltele şi vitele lor, dar situaţia lor legală şi de fapt, cum era de aşteptat, s'a agravat de pe urma surplusului de muncă la care erau supuşi ca să producă pentru export. De aceea, dacă revoluţia a fost a clasei burgheze ce se ridica, ea a fost urmată de ţărani adânciţi în suferinţă.

Un alt semn al vremii, din alt domeniu, dar care duce la aceleaşi concluzii, este faptul că principatele până la 1848 nu aveau datorii, nu aveau deci credit şi abia de atunci, mai ales sub Cuza-Vodă datoriile statului cresc până la suma de 800.000.000 de piaştri (în mare parte datorie internă). O broşură antidemocratică tipărită la Florenţa în 1866, « *La révolution roumaine* », face mare caz de acest lucru şi afirmă că suma de mai sus a însemnat « plata francizării ţării » [1]). Explicaţia este fireşte naivă, ea vrea să insinueze că desfrâul luxului, a modelor apusene a adus cheltuieli exagerate. In realitate, dela un stat patriarhal, fără împrumuturi şi fără relaţii financiare, acea epocă înseamnă trecerea României în politica de credit internaţional.

Este limpede că revoluţia dela 1848 s'a făcut împotriva boierilor privilegiaţi şi pentru burghezia democrată, care se ridica graţie acestor împrejurări.

Despre rolul clasei burgheze, a negustorilor şi meseriaşilor din Bucureşti în revoluţia dela 1848 s'a vorbit relativ puţin. Când citeşti cărţile mai vechi despre revoluţie, ai impresia că intelectualii, fii de boieri veniţi dela carte din Franţa, au făcut revoluţia. Chiar consulul Franţei la Bucureşti, de Nion, într'un raport trimis guvernului său trei luni înainte de izbucnirea mişcării (14 Martie 1848), crede că muncitorii şi negustorii ar fi fost străini de aspiraţiile democratice şi că se mişcă numai « un oarecare număr de tineri din familiile privilegiate, dar excluşi dela beneficiile privilegiilor prin vârsta lor » [2]). O revoluţie pregătită adică de tineri, pentrucă erau prea tineri şi grăbiţi, explicaţia este simplistă. Faptele se grăbiră să desmintă aceste presupuneri. In mişcările lor de stradă din Bucureşti, în adeziunea oraşelor din provincie, care formau gărzi naţionale şi trimiteau adrese de încurajare Guvernului provizoriu, în chiar originea şi locul în viaţa socială a multora din şefii revoluţiei (Tell, Magheru, Heliade, Ipătescu) vedem această participare masivă a burgheziei la mişcarea revoluţionară.

[1]) *La révolution Roumaine*, Florence, 1866, pp. 88—89.
[2]) *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 159.

In timpul revoluţiei apare la Bucureşti un ziar intitulat « *Amicul comercianţilor* », care revendică întreaga revoluţie pentru negustori: « Izbucnirea revoluţiei dela 11 (Iunie) este netăgăduită că a venit din partea neguţătorilor... Ca printr'o electricitate, focul divin al libertăţii ca trăsnetul străbătu în inimile lor, într'o clipă obloanele prăvăliilor începură a răpăi şi în entusiasmul cel mai cutezător porniră cu toţii la palat. Capul dinastiei (Bibescu-Vodă) se înfioră, văzând în fruntea mulţimii pe cei mai veneraţi dintre negustori... La reacţia din 19 (e vorba de lovitura încercată de coloneii Solomon şi Odobescu), corporaţiile imitate de popol liberară din ghiarele celei mai infernale reacţii... pe membrii guvernului provizor, smulseră tunurile din căzărmi... Veniră după această memorabilă zi dela 30 Iunie (când guvernul provizor retras la Rucăr, a fost rechemat şi căimăcămia boierească a fost răsturnată). Ca un cobitor meteor tiraniei, corpul comerţial se ivi în revărsatul acelei zile. Scârnava Căimăcămie, ca ucigaşă osândită, tremura ca varga dinaintea numelui Dancovici. Mare fu gloria acestui corp într'acea zi şi va rămâne în veci neştearsă din memoria naţiei recunoscătoare » [1]).

In aceste rânduri scrise cu patos este o mare parte de adevăr. Bine înţeles, nu numai comercianţii au luat parte la mişcare. Ziarul lor însuşi vorbeşte de « corporaţiile *imitate de popol* ». Ce era acest popor, despre care se vorbeşte aşa de puţin? Meseriaşi, tăbăcari, măcelari din oraş, primii salariaţi, din vremea aceea. In legătură cu corpul comercial organizat atunci încă în bresle erau şi breslele de muncitori. Tăbăcarii (tabacii) au avut un rol hotărîtor în mişcare şi e interesant de observat că tot pe ei se bizuiau şi conducătorii mişcării neizbutite din 1840 a lui Mitică Filipescu şi N. Bălcescu.

Şi nu se poate spune că aceste bresle din Bucureşti, în special negustorii, au fost numai o masă de manevră în mâna conducătorilor revoluţiei, tinerii intelectuali. Dimpotrivă, capii breslelor au laut parte şi la comitetul revoluţionar şi la elaborarea conspirativă a revoluţiei. In această privinţă, în Memoriile lui I. Heliade Rădulescu aflăm de un Mărgărit Moşoiu negustor, care *iniţiază* pe staroştii breslelor în secretele revoluţiei, « şi-au luat sarcina să facă propagandă între negustori şi meseriaşi » [2]). Numele acestor iniţiaţi, staroşti de meseriaşi şi negustori erau: Lupea, Trifan, Profir, Şişcu (al tăbăcarilor) [3]). Ei au stat alături de acel Dancovici, tribun al maselor, al cărui nume străbate fugar numai în articolul de ziar citat mai sus.

Dar chiar în guvernul provizoriu negustorii şi corporaţiile au avut pe reprezentantul lor între miniştri. In prima formă a guvernului provizoriu, unul dintre miniştri a fost Scurtu (i se zicea şi Scurti), înlocuit apoi în Iulie

[1]) *Amicul comercianţilor*, Nr. din 11 August 1848.
[2]) I. Heliade Rădulescu, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine*, Paris 1851, p. 38.
[3]) I. Heliade Rădulescu, *Corespondenţa*, publicată de N. Lăcusteanu, p. 274.

cu N. Mincu. Nu cunoaștem cu siguranță originea acestor cooptări, dar socotim că prezența acestora, amândoi negustori din București, nu era numai simbolică, ei au fost impuși de bresle ca o garanție a păzirii intereselor lor. Și când o delegație trimisă de guvernul provizoriu porni la Constantinopol în August 1848 cu N. Bălcescu, Șt. Golescu, Gr. Grădișteanu, iarăși în compunerea ei ia parte un negustor din București, N. Vasiliade. In fața lui Soliman pașa, trimisul oficial al Porții, el ținu o cuvântare înflorită ca stil, moderată ca fond: Este o grădină a padișahului, care e Țara Românească; paraziții au cuprins pomii roditori (adică boierii și exploatatorii fostului guvern), guvernul provizoriu este grădinarul care a venit să curețe grădina de omizi [1]. E un model al felului cum gândeau politic acești negustori; nu voiau o luptă pentru independență, ci numai « o curățire a pomilor fructiferi ». Luase parte acest reprezentant al comerțului în delegația trimisă la Constantinopol pentru a dovedi Turcilor că negustorii și breslele sunt și ele pentru revoluție, sau mai de grabă pentru a putea spune punctul lor de vedere, când se va modifica proiectul de constituție? Credem că mai ales ultima explicație este cea bună. Dar, în acest caz, clasa negustorilor nu numai a participat activ la revoluție, *dar a și controlat-o*. Aci stă secretul participării acestor reprezentanți ai burgheziei la conducere.

Negustorii din București erau conștienți, ei voiau să se ridice economicește și politicește. La 31 August 1848, în plină revoluție, apare în ziare următorul aviz: « Pentru a da un sbor în direcția *bogăției publice* din România s'a constituit în București o asociație comercială. In sala acestei asociații, aflătoare în casa domnului Dimitrie Sulaholu, ulița Băcanilor toptangii, se face un curs de economie politică de către d. I. Ionescu (este vorba de cunoscutul economist și agronom moldovean, colaborator al lui N. Bălcescu), în toate zilele dela 5 până la 7 ore. Acești 45 de inși care până acum s'au subscris în listă ca auzitori a acestui curs sânt înștiințați de deschiderea cursului, din care până acum s'au și predat două lecții. Domnul Sulaholu, casierul asociației, sloboade biletele de înscriere pe zece lecții, primind câte un leu de fiecare lecție, iar cursul întreg de economie politică este crezut în 30 de lecții » [2].

Ce poate fi mai caracteristic decât această asociere a negustorilor bucureșteni, mulți încă îmbrăcați în caftane, care se așezau pe bănci ca școlarii și plăteau un profesor, să le deschidă tainele științei banului, în timp ce revoluția se desfășura în țară. Ei înțelegeau că după căderea boierilor începea vremea lor și voiau să fie pregătiți pentru aceasta cu tehnica lumii noi.

Revoluția dela 1848 din București a început în Lipscani. Acolo s'a ridicat iuncărul Magheru pe un scaun în stradă, la 11 Iunie și a citit în fața prăvăliilor proclamația dela Islaz și de acolo a pornit mulțimea spre palatul dom-

[1] I. Heliade Rădulescu, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine*, pp. 251—252.

[2] *Anul 1848 în Principatele Române*, IV, p. 14.

nesc, negustorii cu calfele lor, corporațiile cu steaguri. Revoluția a fost pornită de burghezie, dar nu numai ea singură a luptat și puțin a lipsit ca sensul mișcării să fie schimbat.

Nu este adevărat că revoluția s'a terminat la Dealul Spirei, după ce începuse în Lipscani. După lupta Turcilor cu pompierii dela cazarma din Dealul Spirei, revoluția din Țara Românească a avut o prelungire cu răscoale țărănești, în mai toate județele, mai ales în cele din răsăritul țării. Țăranii n'au luat parte la pregătirea revoluției, care a fost a burgheziei, ei au nădăjduit și au urmat. Revoluția le-a dat prea puțin, numai făgăduieli. Un mare număr de proclamații succesive ale guvernului provizoriu îndemnau pe țărani să aibă răbdare și mai ales să muncească mai departe pe moșiile boierilor, să nu se strice cumva recolta. Răsplata lor era să fie după Constituantă, la anul, când va începe trecerea pământurilor lăsate lor în dijmă, în proprietate deplină. Totuși, după căderea revoluției, țăranii s'au răsculat. Rapoartele cârmuitorilor de județe, ale dorobanților (jandarmi) din lunile Septemvrie—Noemvrie 1848 vorbesc nu numai de împotrivirea țăranilor clăcași de a presta muncile datorite după legile de atunci proprietarilor, dar și de alungarea celor ce veneau cu proclamații și porunci ale guvernului instituit după căderea revoluției (Hodivoaia, Vlașca), lovirea isprăvniceilor (Stănești, Vlașca). Se ajunse repede la ciocniri sângeroase; turburări mari s'au produs în Dolj, unde o ceată de două sute de țărani înarmați luptă cu dorobanții. Pașa dela Vidin trimite trupe turcești împotriva țăranilor în Octomvrie, căci în părțile Calafatului, după un raport oficial, ei « petrec și acum în răzvrătire, nu se supun a recunoaște și au tăiat cu totul comunicația cu acea parte a județului ». Turburări și lupte se semnalează la Islaz pe Dunăre, în mai multe sate din Gorj, se întind apoi în Teleorman și Argeș. In Teleorman administrația e silită să facă apel la oștile turcești și prin toate județele străbat acum coloane volante de cavalerie turcească, « pentru restabilirea liniștii ». In satul Runcu-Argeș, « nu numai că n'au dat supunere, spune un raport al cârmuitorului județului, dar s'au revoltat cu arme și lăncii toți locuitorii, care sunt în număr de aproape două sute, asupra acestor slujbași, bătând pe dorobanți și arestuind pe toți dintre care abia a putut să scape cu calul pomenitul subocârmuitor al plaiului, iar ceilalți se află toți acolo ». La Comarnic în Prahova, încă la 14 Noemvrie proprietarul se plânge că sătenii « nu s'au supus a da un ban măcar din datoriile proprietății »... Țăranii din sat au năvălit asupra cârmuitorului (prefectului) cu « strigăte sălbatice ». După raportul acestuia, ei « îndrăznesc chiar a se împotrivi puterii armate » [1].

Existența unor mișcări de mase țărănești la sfârșitul revoluției, a unor răscoale sătești, nebănuite și neobservate până acum de istorici, pune cu toată seriozitatea problema participării țăranilor la revoluția munteană dela 1848.

[1] Cf. Aurel Râmniceanu, *Țăranii în revoluția dela 1848*, București, 1948, Așezământul pentru cultura poporului.

Prin ţărani înţelegem aci, nu pe toţi sătenii, care, se ştie, nu alcătuesc o unitate socială, ci numai pe clăcaşi. Cât priveşte pe moşnenii din Ţara Românească, un raport inedit al unui agent polon se exprimă astfel despre starea lor economică în epoca revoluţiei: « Moşenenii sau ţăranii proprietari sunt bogaţi în vite şi în bani. Se ocupă cu agricultura şi cu comerţul, fără a fi asupriţi de sarcinile ce aduc pe ţărani (clăcaşi) la cea mai neagră sărăcie » [1]). Era deci atunci o clasă de săteni bogaţi, care participau la comerţul grânelor. Partea lor în revoluţie a fost minimă, cel mult putem aminti o proclamaţie a guvernului provizoriu către moşneni, dar de rezultatul ei nu ştim nimic.

In schimb, ţăranii clăcaşi, au fost, dacă nu element activ în timpul revoluţiei propriu zise, totuşi un subiect de interes şi de luptă pentru capii mişcării. N. Bălcescu, I. Ionescu au fost apărătorii revendicărilor ei, au obţinut includerea articolului 13 în proclamaţia dela Islaz, pentru împroprietărirea şi liberarea clăcaşilor. Comisia proprietăţii, încercarea unui parlament de ţărani şi proprietari pentru a rezolvi chestiunea proprietăţii pământului, în August 1848, comisarii de propagandă la sate, trimişi pentru explicarea nouei constituţii, au fost atâtea încercări, nu numai de a câştiga ţărănimea pentru revoluţie, dar de a o integra ca element social activ în noua orientare ce se clădea.

Dar aceasta n'a izbutit, revoluţia dela 1848 a rămas o revoluţie burgheză, n'a putut fi transformată într'o mişcare de mase mari, aşa cum a vrut N. Bălcescu şi se ştie de ce. Interesele burgheziei noi româneşti în acea epocă în care industria mare nu începuse şi bogăţia ţării stătea numai în exportul grânelor, nu erau aceleaşi cu ale ţărănimii; burghezia se folosea de exportul grâului şi se temea că eliberarea braţelor de muncă, încă rare pe atunci, va aduce o scădere a acestui negoţ. In realitate însă, munca forţată nu era rentabilă şi o scădere a producţiei, ca şi emigrările interne sunt rezultatul ei. Raportul polon amintit spune că şi Sârbii şi Bulgarii aşezaţi în ţară au început să-şi părăsească vetrele. « Lângă Ploieşti, toţi ţăranii din satul Breasca au fugit din cauza opresiunii, o parte s'a aşezat pe pământurile din preajma oraşului, altă parte în oraşul Alexandria şi fac să înflorească azi aceste două oraşe ».

Dar tocmai pentrucă aceste mase în mişcare, sărăcite, nu au fost interesate activ în revoluţie, ea nu a izbutit măcar să dea înainte de cădere o pagină mare de luptă ca în Ungaria. Fireşte că revoluţia burgheză democratică dela 1848 a vestit, dacă n'a determinat, căderea regimului politic al boierilor, deci un progres în istoria poporului nostru, care nu mai putea fi oprit. Prin aceasta revoluţia rămâne în istorie, cu toate greşelile ei.

Revoluţia a însemnat nu numai un îndemn la luptă pentru generaţiile viitoare şi un program politic, ci ea a fixat şi o etapă în evoluţia politică şi socială, faţă de care nu se mai putea întoarce înapoi societatea românească.

[1]) Ms. *Muzeului Czartoryski din Cracovia*, Nr. 5.429, scrisoare din 18/30 Ianuarie 1848.

Cu toată reîntoarcerea vechiului regim al boierilor, aceştia, pe plan economic, nu mai puteau opri înaintarea burgheziei, stăpânirea ei şi a ideilor ei de stat naţional.

Am spus că breselele şi negustorii au controlat revoluţia, am putea adăuga că au ţinut-o în frâu, ca să nu cadă în mâinile « extremiştilor », a acelor ce voiau ridicarea ţărănimii şi a maselor muncitoare. Această afirmaţie nu e o simplă conjunctură; ştim că staroştii breslelor au fost aduşi la comitetul revoluţionar în preajma mişcării, de I. Heliade Rădulescu, reprezentantul cel mai moderat în comitet. In aceste legături ale lui Heliade a stat puterea lui, prin ele a devenit indispensabil comitetului, dar socotim că atitudinea lui de înfrânare a revoluţiei nu a fost determinată atât de temperamentul său, de ideile şi preferinţele lui personale, ci de staroştii breslelor de negustori, ce i se adresaseră cu un anume scop. Ei au condus din umbră pe Heliade şi nu acesta a hotărît cu ideile lui. Faptul reiese limpede dintr'un pasaj al memoriilor sale: « Toate corpurile de *negustori en-grosişti, negustorii de marfă nouă* (prin marfă nouă, noutăţi, se înţelegeau modele occidentale, în special marfa adusă dela târgul din Lipsca), *bancherii şi zarafii, de care depindea şi restul negustorilor detailişti, alarmaţi de limbajul oamenilor pervertiţi* de Ioan Ghica şi sfătuiţi de prietenii lui Heliade, care predicau menţinerea ordinei, *se pregăteau să se împotrivească oricărei încercări anarhice* » [1]). Aşa dar, erau negustori mari şi bancheri, care ţineau în mână prin mijlocul creditului, pe cei detailişti, şi care, de teama anarhiei (citeşte liberarea clăcaşilor, drepturi egale pentru toţi) se adresară ei lui Heliade, îl făcură reprezentantul lor, al partidei burgheze care lupta împotriva puterii şi privilegiilor politice ale boierimii, dar nu şi împotriva posesiunii latifundiilor.

Această constatare ne sileşte să privim mai de aproape începuturile conspirative ale revoluţiei, felul cum a fost ea pregătită.

II

Societatea Filarmonică, transformată mai târziu în Asociaţie Literară, fusese înfiinţată la 1826, când călătorul cu vederi progresiste, Constantin Golescu se întoarce în ţară. In mijlocul acestei societăţi s'a ridicat I. Heliade Rădulescu; el nu se trage spiritualiceşte dela Gheorghe Lazăr, cum i-a plăcut adesea s'o spuie, ci ridicarea lui socială, întreprinderile ce a pus la cale, ziarul, reuşita literară, biblioteca şi în primul rând pătrunderea acestui fiu de negustor din Târgovişte la curtea domnească, se trage din legătura lui cu Costache Golescu, autorul *Amintirilor din călătorie*. Acest boier mare cu vederi occidentale, luptător pentru ridicarea ţărănimii, pentru civilizarea ţării, nu era

[1]) N. Russo, *Suite ou supplément à l'histoire politique et sociale des principautés danubiennes*, Bruxelles, 1851, p. 25 (după memoriile intime ale lui I. Heliade Rădulescu).

firește un revoluționar. El înțelegea ca boierimea să ajute la ridicarea orașelor și a satelor, socotind că țara, dar și boierimea, vor câștiga din această situație.

Heliade a fost discipolul lui; devenit apoi proprietarul tipografiei cu monopol, redactor cu leafă al foii oficiale, nu putea fi socotit altfel decât un aderent al stăpânirii, un burghez cu idei progresiste limitate.

De aceea, se formează la 1843 o altă societate literară concurentă, reprezentând alte idei. O societate literară însemna atunci un centru ideologic pentru toate problemele sociale, politice și culturale, așa că o nouă societate se poate socoti ca o ruptură politică, o nouă îndrumare. Societatea era a celor tineri care nu aveau încredere în Heliade. La început, la primele ședințe, care au loc în casele lui Ion Voinescu II, Heliade ia parte, fusese invitat din politeță, apoi lucrările continuă fără dânsul, mai ales după ce societatea literară este oficial recunoscută cu statut (1845). Care este cauza depărtării lui Heliade de întreg tineretul intelectual al Țării Românești?

Acesta în Memoriile lui dă un motiv pur literar: Societatea literară dorea « să menție limba într'o stare vecină cu un jargon și să păstreze, socotindu-le ca naționale, ba chiar înmulțindu-le, cuvintele de origine slavă ». Vinovatul principal pentru această tendință era după Heliade, Ion Voinescu II [1]). Dacă înțelegem bine, e vorba de fapt de păstrarea limbii populare ca limbă literară, împotriva rătăcirilor latiniste din Ardeal și mai ales a celor italienizante preconizate de curând de Heliade. In limba populară a scris Bălcescu, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, toți adversari ai lui Heliade și tot în această limbă scriau și scriitorii moldoveni ai vremii, Negruzzi, Alecsandri, Kogălniceanu, Al. Russo.

Credem însă că nu numai această dispută filologică, care însemna literatura pentru popor, împotriva tendințelor savante ale unei limbi literare numai pentru clasele de sus, a fost cauza despărțirii, ci și motive politice. Despre Societatea Literară care se întrunea la I. Voinescu II s'a publicat de curând o scrisoare foarte importantă a lui N. Bălcescu (11 Ianuarie 1844): « De trei luni noi am întocmit în toate Miercurile soarele literare», scria el lui Ion Ghica refugiat la Iași. La ele iau parte: doi Bălcești (Nicolae și Constantin), doi Golești, D. Bolintineanu, Cesar Bolliac, A. T. Laurian, pictorul Negulici, căpitanul Tell, Anagnosti, Predescu, Filitti și Heliade (numai la început). « Stăpânirea ne lasă în pace, căci politică nu facem », subliniază Bălcescu, deoarece notița urma să fie publicată în ziare [2]).

Totuși făceau politică. S'a spus că scopurile literare mascau pe cele politice, dar în realitate nu se poate face întotdeauna o distincție limpede între ele. Literatura, istoria, nu erau pe atunci, în acea perioadă de luptă, subiect cu scop estetic și științific pur, ci rolul lor de educație socială era recunoscut

[1]) I. Heliade Rădulescu, *Mémoires sur l'Histoire de la régénération roumaine*, p. XV (introducerea) și p. 53.

[2]) N. Bălcescu, *Corespondență inedită*, ed. G. Zane, Revista Fundațiilor, XII, 1946, Ianuarie, p. 8.

de toți. Oare când Bălcescu scria despre *Starea socială a muncitorilor plugari*, făcea numai știință erudită și nu slujea scopurilor de luptă socială? Chiar lupta pentru limbă avea, cum am spus, o latură politică.

Dar pe lângă acest aspect al Societății literare, care cuprindea pe principalii conducători ai revoluției viitoare, era în adevăr și o asociație conspirativă cu aceiași membri: *Frăția*. E un lucru stabilit că pregătirea revoluției dela 1848, comitetul revoluționar, se trage din această societate. Ion Ghica spune că el, cu Bălcescu și Tell, au înființat-o într'o noapte la Câmpul Filaretului și că statutele ei se păstrau în scoarțele unui volum de algebră [1]). Aceste statute, text esențial pentru istoria pregătirii revoluției, sunt azi pierdute, n'au fost publicate și nu știm întru cât se deosebeau de Proclamația dela Islaz.

De atunci se încep *inițierile* în societate, după sistemul masonic, mai ales între ofițerii din armată. Unul dintre adepți, maiorul Alexandru Christofi scrie în memoriile sale, o colecție de amintiri scrise naiv, dar cuprinzând multe fapte interesante: « 1844. Am fost inițiat de maiorul Christache Tell în soceitatea secretă: Dreptate, Frăție, pe Câmpul dela Filaret... Apoi m'a dus la Ion Ghica, de m'a prezentat de achizițiunea ce făcuse » [2]).

Printre știrile așa de sărace despre premizele revoluției, este una care a rămas aproape neobservată și din care putem extrage unele amănunte prețioase asupra începuturilor conspirative. In timpul exilului, C. A. Rosetti a publicat o scrisoare deschisă către Heliade, intitulată *Apel la oamenii cei liberi*, în care îl învinuia că n'a luat parte la pregătirea revoluției, venind mai târziu, numai ca s'o abată dela drumul schițat la început: « Pe când formarăm noi Societatea Literară, te sileai s'o sugrumi în fașe încă » (deci este clar că dela Societatea Literară pornește pregătirea ideologică a revoluției). « Unde erai, când noi formarăm societatea pentru teatru *și alta pentru a împroprietări pe țărani*... Unde erai, când, după revoluția Franței, începurăm a forma proiectul pentru revoluție? Unde erai, când după revoluția Vienii, eram gata să ne sculăm și numai venirea unora din confrați fu pricina întârzierii? Unde erai, pe când Vilara (ministrul lui Bibescu) zicea lui Golescu și lui N. Bălcescu să nu mai vie la mine și ei răspundeau, d'aci ne ducem de-a-dreptul ». Povestește apoi cum Goleștii s'au dus la moșie și au propus țăranilor clăcași să-i împroprietărească, dar guvernul s'a opus. Numai la urmă: « Domnii Golești și Boliac te aruncară în mijlocul nostru » [3]). Rezultă de aci, fapt de primă importanță, că a fost înainte de 1848 o societate pentru împroprietărirea țăranilor, adică a clăcașilor, pusă la cale de viitorii conducători ai revoluției. Din cele spuse cum că Goleștii au făcut o încercare cu țăranii, care însă a fost combătută de stăpânire, conchidem

[1]) I. Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri* (Nicu Bălcescu), p. 710.

[2]) *Biografia domnului Alexandru Christofi*, Craiova, 1896, p. 8.

[3]) Reprodus la anexe de I. Ghica, *Amintiri din pribegia după anul 1848*, p. 835—837.

că era vorba de o societate care strângea fonduri pentru răscumpărarea pământului lucrat în dijmă de clăcași, câștigându-se pentru aceasta și anume boieri mai luminați. Inainte deci de revoluție a existat o societate care a căutat mijloacele practice pentru rezolvirea chestiunii desrobirii țăranilor clăcași.

Proiectul concret al unei revoluții a început după izbucnirea mișcării dela Paris din Februarie 1848 și începerea ei în Țara Românească a fost hotărîtă după mișcarea dela Viena, adică în Martie, când Europa centrală fiind în flăcări, se putea nădăjdui că în țara noastră nu va putea fi o intervenție străină. Aluzia cu «venirea unora din confrați» care fu pricina întârzierii, privește pe N. Bălcescu și pe A. G. Golescu, care sosesc în țară dela Paris în luna Aprilie. Ei luaseră parte la revoluția din Franța și intraseră în înțelegere cu guvernul provizoriu francez prezidat de Lamartine, după sfaturile căruia amânaseră deslănțuirea mișcării. La această dată, două luni înainte de revoluție, Heliade nu făcea încă parte din comitet, el intră în legături cu dânsul abia în Mai [1]).

Societatea Literară dublată de o societate politică-revoluționară, pregătea deci în primul rând lichidarea resturilor feudale: liberarea clăcașilor. La aceasta Heliade nu a luat parte, iar la venirea lui în comitet, s'a împotrivit. O spune el însuși în memoriile lui intime: «Ion Ghica (în realitate nu numai el) făgăduia cu mâinile pline fiecărui clăcaș o parte de 10 pogoane de pământ răpit proprietarilor despuiați». Când Heliade intră în comitet, «a fost asigurat că Ion Ghica nu va fi lăsat să-și realizeze ideile lui exagerate asupra împărțirii pământului» [2]). Aceasta era deci condiția pusă de Heliade pentru participarea lui la revoluție: înlăturarea proiectului de expropriere a moșiilor boierilor, reforma calificată de dânsul ca anarhică. Dar nu numai acesta era singurul punct al neînțelegerii; de sigur și o serie de alte puncte, ca votul universal pentru alegerea Constituantei și altele au fost puse în discuție. Totuși înțelegerea dintre Heliade Rădulescu și comitetul revoluționar s'a făcut. In ce împrejurări, nu este clar, știrile sunt contrazicătoare. Am văzut afirmația lui C. A. Rosetti că «domnii Golești și Boliac te aruncară în mijlocul nostru», care pare să fie justă, date fiind vechile legături ale lui Heliade cu Goleștii (fiii lui Costache), pe când Ion Ghica vorbește de mijlocirea lui Alecu Dedu, personaj puțin cunoscut [3]).

In acest moment, după mai multe schimbări, comitetul era condus de un triumvirat, «conducere supremă» o numește Heliade, anume: Ion Ghica, N. Bălcescu și A. G. Golescu [4]), adică elementele cele mai progresiste. Comitetul însuși era compus din 13 membri, socotind și pe Heliade dela intrarea lui

[1]) I. Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, p. 710.

[2]) N. Russo, *Suite ou supplément à l'histoire politique et sociale des principautés danubiennes*, p. 30.

[3]) I. Ghica, *Loc. cit.*

[4]) N. Russo, *Op. cit.*, p. 32.

(N. și C. Bălcescu, A. G. Golescu, N. și St. Golescu, I. și D. Brătianu, C. A. Rosetti, Magheru, Ion Ghica, Voinescu II, Tell, Heliade) [1]). Ei fură nevoiți să primească această colaborare pentrucă, după cum recunoaște fățiș Ion Ghica: «el (Heliade) punea la dispoziția noastră toată influența de care se bucura în tinerime și în burghezie» [2]).

Putem reconstitui astfel lucrurile: comitetul revoluționar era format mai de mult cu idei de egalitate socială, socotind că moșiile boierilor trebuesc expropriate. In preajma revoluției, dându-și seama că nu au destulă bază populară, că încercările Goleștilor de a câștiga țărănimea cereau o muncă îndelungată și că nu se putuse face încă destulă propagandă în orașe, la sate și în armată, membrii comitetului se văd siliți să se adreseze lui Heliade, de care până acum se feriseră, un om cu o poziție opusă aspirațiilor lor. Heliade era reprezentantul burgheziei bogate, dar a fost nevoie de adeziunea lui. Precum am arătat mai sus, Heliade nu era un tribun urmat de entuziasmul orășenilor, ci dimpotrivă unelta lor, am putea chiar spune prizonierul lor. Prezența lui în comitet era un mijloc de a controla revoluția, de a o face să nu depășească interesele burgheze. Afirmația aceasta se poate dovedi.

Pentru susținerea tipografiei și a ziarului Heliade împrumutase mai multe sute de galbeni dela bancherul Davicion din București. Bancherul plătise polițele poetului și acesta amanetase tipografia. Aceasta se petrecu în preajma revoluției. Datoria a apăsat asupra umerilor autorului Sburătorului până la moartea lui, 24 de ani după revoluție și un proces s'a purtat pentru acești bani și după această dată cu familia.

Davicion avea însă o moșie luată cu arendă în județul Ilfov și la 2 Iulie 1848, Heliade ca ministru în guvernul provizoriu scria lui Florian Aron administratorul județului: «Te rog prea mult, nu atât pentru amicia noastră, cât în numele principiilor constituției, ca să poruncești a se da mână de ajutor domnului Davicion, spre a se îndatora (adică a sili) pe săteni să-și facă datoriile proprietarice (munca gratuită), căci simte omul o mare pagubă cu nestrângerea bucatelor. Și îndatorezi cauza, îndatorind pe al domniei tale frate, I. Heliade» [3]). Ca membru al guvernului provizoriu el cere deci prefectului să silească pe țăranii clăcași să depuie munca feudală pe o moșie care din întâmplare era tocmai a bancherului, creditorul său. Acești bancheri, mai mult niște zarafi, care împrumutau bani particularilor, au jucat un rol în revoluție, de sigur nu prea fericit. Acum înțelegem mai bine care era sensul apelului lor făcut lui Heliade în preajma revoluției. Aceasta este explicația împrejurărilor în care a intrat I. Heliade Rădulescu în comitetul revoluționar.

[1]) Gr. Zosima, *Biografii politice ale oamenilor mișcării naționale din Muntenia la 1848: Gr. Grădișteanu*, ed. II, București, 1884, p. 62 nota.

[2]) I. Ghica, *Loc. cit.*

[3]) I. Heliade Rădulescu, *Acte și scrisori*, adunate și publicate de E. Vârtosu, București, 1930, p. 21. Actele privitoare la împrumut, pp. 7—8.

Abia după cooptarea lui în comitet se începe discutarea « proclamației dela Islaz », adică a principiilor de bază ale noii constituții. Există în literatura istorică o lungă discuție asupra autorului proclamației; Heliade și partizanii lui susțineau că el a scris-o și a conceput-o în întregime. Ion Ghica o atribue hotărît lui N. Bălcescu. De fapt, proclamația se compunea din două părți: un proiect de constituție în 22 de articole, procedat și urmat de o proclamație către popor, scrisă pe un ton mistic și retoric, un apel la toate straturile sociale. Numai aceasta din urmă e scrisă în stilul lui Heliade și l-ar fi îndreptățit să revendice « proclamația ». Dar ceea ce interesează pe istoric sunt principiile politice, acestea sunt cuprinse în cele 22 de articole, care nu pot fi opera lui Heliade. De sigur, ele au rezultat dintr'o discuție, dar se pune întrebarea, a cui opinie a izbândit în această discuție.

Este de neconceput ca în comitetul ce a ieșit din societatea Frăția, întemeiată *cu statute* la 1844, să nu se fi pus din vreme în scris principiile constituționale de bază. Dacă ar fi să credem pe Heliade, ar urma ca întâi să se fi hotărît izbucnirea revoluției (Martie 1848) și abia după intrarea lui în comitet, în Mai, s'ar fi gândit membrii acestei adunări să justifice cauzele revoluției, ceea ce e de-a-dreptul absurd. De sigur, e cu putință ca statutele dela 1844 și principiile dela 1848 să fi suferit unele modificări cu prilejul intrării reprezentantului burgheziei mari în comitet.

Proiectul apare în adevăr în unele articole ca rezultatul unui compromis: mai multe articole sunt scrise evident în interesul burgheziei, ca libertatea comerțului cu străinătatea, stabilirea creditului și asigurarea lui. Lupta mai mare s'a dat în jurul articolului 13, despre care A. C. Golescu scria în timpul exilului către emigranții din Paris: « Oare cine a pus în proclamația dela Islaz articolul XIII pentru țărani? Nu datorim acest articol lui Ion Ghica, A. G. Golescu și N. Bălcescu? Aduceți-vă aminte de *discuțiile aprige din comitet*. Ionescu Ion a salvat revoluția; toți îl acuzau ca trădător, instigator. N. Bălcescu singur l-a susținut » [1]).

Iată dar partida progresistă, care, după o mărturie autorizată, n'a izbutit decât după aprige discuții în comitet, cu acuzații de trădare. Nu este greu de ghicit cine au fost oponenții: nu numai Heliade și probabil N. Golescu, dar și maiorul Tell, unul din fondatorii societății Frăția, care însă trecuse cu totul de partea lui Heliade Tell era, zice-se, fiul unui țârcovnic de sat din Gorj, s'a distins în comanda voluntarilor care au luptat alături de oștile rusești împotriva Turcilor la 1828—29.

I. Heliade afirmă că Tell nu era numele său adevărat, era dintre acei « ce-și dau singuri nume de eroi » (adică după eroul elvețian, Vilhelm Tell) [2]). In privința rolului lui Tell în revoluție, memoriile lui Al. Christofi ne dau

[1]) Scrisoare a lui A. C. Golescu din August—Septemvrie 1850, publicată de G. Fotino, *Boierii Golești*, III, pp. 108—109.

[2]) I. Heliade Rădulescu, *Corespondență*, p. 161.

unele amănunte ce nu se află în niciun alt izvor istoric: « 1848 April 25. Lamartine a trimis în țară pe Nicu Bălcescu și A. G. Golescu, care au debarcat la Islaz și au spus căpitanului Pleșoianu că sunt trimiși de Lamartine ca să înceapă mișcarea, iar Pleșoianu le-a răspuns că fără maiorul Tell nu face nicio mișcare. De aci s'au dus la Giurgiu și au spus lui Tell ce a zis Pleșoianu. Tell a spus că el nu face nimic fără Ion Heliade Rădulescu. Mergeți la București, le-a zis Tell, de împăcați pe Heliade cu Iancu Ghica (Ion Ghica) și să-mi aduceți bani, ca să plătesc mâncarea soldaților » [1]).

Succesul momentan al revoluției muntene se datorește adeziunii forței armate. Miliția înființată prin Regulamentul Organic a fost, printr'un număr de ofițeri, de partea revoluției; la Islaz, unde a început mișcarea, comanda căpitanul Pleșoianu și de aceea acel punct păzit de un corp de trupă a fost ales ca loc de plecare al marșului spre București. Dar ofițerii erau de fapt tot burghezi, unii dintr'înșii moșieri.

In numele moșierilor, pentru apărarea intereselor lor, au încercat lovitura de stat coloneii Odobescu și Solomon, în numele lor vorbește colonelul Lucusteanu autorul unor memorii scrise în spirit dușmănos asupra evenimentelor dela 1848. Tell el însuși, cu toată origina sa, își agonisise o moșie, *Văcarea*, în județul Gorj [2]). El se socotea însă un intelectual, deși în realitate nu scrisese nimic, ci numai proiectase publicarea unei Biblioteci Militare în colaborare cu N. Bălcescu. Locul său era în comitet alături de Heliade și după 1866 a terminat prin a trece în partidul conservator, care l-a făcut ministru al Instrucției.

Se fixează în acest chip partidele în revoluție: de o parte reprezentanții burgheziei bogate și ai ofițerilor cu Heliade și Tell, de alta revoluția de mase cu N. Bălcescu, A. G. Golescu, Ion Ghica. Totuși, precum se știe, adevăratele deosebiri de vederi, ruptura între fruntașii revoluției începe abia în timpul exilului, când s'au făcut socotelile pentru neizbânda mișcării. Incă atunci, cinci luni după căderea revoluției, Gheorghe Magheru putea să spuie: « Noi n'avem nenorocirea ca Polonia, a fi împărțiți în două câmpuri, partida aristocratică și partida democrată. Suntem, gândesc, toți democrați. Toți avem aceleași sentimente politice și sociale și poate numai în mijloacele practice ar fi puțină diferență » [3]).

Este adevărat că toate mișcările revoluționare dela 1848, în Franța, ca în Polonia și în Ungaria, s'au împărțit în două, democratică și moderată. In Polonia, unde nobilimea luase parte la revoluția dela 1830, deosebirea era firește mai evidentă, dar ea a existat și la noi, deși ruptura definitivă s'a arătat abia în timpul exilului. Magheru a stat departe de discuțiile politice, n'a luat parte activă la comitetul revoluționar, nelocuind în București și de aceea

[1]) *Biografia domnului Alexandru Christofi*, p. 10.

[2]) Actele Tell la Așezământul M. Kogălniceanu.

[3]) G. Fotino, *op. cit.*, II, p. 227—232.

spusele lui înfățișează o impresie generală, o aparență de suprafață. Conducătorii revoluției nu voiau să dea la iveală diviziunile dintre dânșii, ce se iviseră dela început, era încă o serie de idealuri politice comune, aveau în față dușmani comuni și puternici: boierimea care chema în ajutor forțele armate streine. De aceea neînțelegerile au trebuit să cedeze într'un compromis. Ca să aflăm adevărul trebue să cercetăm rezultatele, să citim cele câteva informații care s'au strecurat asupra începuturilor și să judecăm premizele revoluției după frământările din vremea emigrației.

Azi, cu perspectiva vremii, putem să vedem clar existența celor două curente, cu substrat social, care se desprind pe încetul, se cristalizează: unul al burgheziei cu Heliade Rădulescu, celălalt cu N. Bălcescu cu o ideologie populară revoluționară. Analiza făcută mai sus a împrejurărilor și a forțelor care au constituit pregătirea revoluției, ne îngăduie să avem în față dovezile și argumentele, să cântărim aportul elementelor sociale în luptă, precum și rolul personalităților.

ALEXANDRU GRECU

SPIRITUL REVOLUȚIONAR DINAINTE DE 1848 ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA

III

(1821—1831)

Răscoala din 1821 n'a fost în istoria României un instantaneu. Afirmația e valabilă nu numai în sensul că ea reprezintă « apoteoza spiritului revoluționar » în cele două Principate în perioada 1789—1821, fiind « o mare rebelie ce n'au mai fost altă dată », cum e arătată într'o notiță contemporană (N. Iorga). După cum n'a fost un instantaneu în sensul spontaneității, tot așa răscoala din 1821 nu s'a redus numai la o străfulgerare, căci cascada revoltei a vuit timp de cinci luni de zile, mai mult chiar decât în anul 1848, în Țara Românească, când revoluția a durat trei luni de zile.

Tot așa, răscoala din 1821 nu trebue privită ca instantaneu nici în sensul unui sfârșit abrupt, strâns legat de firul brusc tăiat al vieții lui Tudor. De altminteri, se spune că multă vreme după uciderea acestuia, pandurii săi n'au voit să creadă că el a fost suprimat. Ei tot credeau că Tudor fusese trimis în Rusia spre a se desvinovăți înaintea țarului și nădăjduiau că se va întoarce din nou în mijlocul lor (A. Oțetea), firește pentru a reîncepe lupta.

Această luptă este continuată însă surd, pe de o parte de unii foști căpitani de-ai lui Tudor, transformați în haiduci, iar pe de alta de poporul pe care fostul stegar l-a trezit la rezistență.

Astfel, în cele două Principate și mai ales în Țara Românească, mișună cete de răzvrătiți, care au apucat calea haiduciei prin desișul codrilor, unde beșliii turci îi caută în zadar, căci poporul, solidarizat cu acțiunea lor îi tăinuește chiar găzduindu-i (A. Oțetea). Pani a de care boierimea era cuprinsă din cauza haiducilor, reiese dintr'un « proiect pentru îndreptarea țării » din 1822. Aici se cerea printre alte măsuri de ameliorare, ca « tot chipul arnăuțesc să se strice de tot, a nu să mai pomeni în veci și, eșind fieșcare de supt această urâtă și diiavolească mască, să meargă la esnaf, după meșteșugul ce va ști, sau la dajdie cu țara, neștiind meșteșug ». Era explicabil să se ceară desfiin-

țarea arnăuților, fiind că cei mai mulți dintre aceștia porniseră alături de Tudor iureșul pentru «dreptățile țării», iar acum îl continuau ca haiduci. In locul lor, se propunea ca «pentru paza și strejuirea țării, să se întocmească pă deplin, încă și mai cu prisos, de va cere trebuința, ogeacurile slujitorimei pământești cei din vechime, adică seimenii, fustașii, cazacii, catanele, lefecii, dorobanții, vânătorii, poterașii, plăiașii, slujitorii după la județe și alte bresle slujitorești și numai aceia să poarte arme în tot ocolul Țării Românești» [1]). Iată, deci, cât de îngrijorătoare i se înfățișau în 1822 clasei dominante boierești proporțiile acțiunilor haiducești ale foștilor luptători ai Vladimirescului.

Numeroase sunt documentele care desvălue acțiunea oblăduirii de a pedepsi pe foștii panduri, dintre care unii sunt iertați, după ce li se smulg declarații că-și recunosc «apostasia» și că se lasă de ea. Unii dintre ei garantează oblăduirea în acest sens, asigurând-o că «ne legăm cu gâturile noastre», alții declarând «să fim răspunzători cu pierdere de viață», sau «să fim noi la spânzurătoare», unii consimțind ca altfel «să fie casăle noastre în jaf și viiața noastră în pierzare», alții făgăduind: «nici ne vom mai amăgi a face vreo pornire spre vreo viitoare răbelie» sau că nu vor mai fi «făcători de rele» [2]).

Dar, așa cum s'a spus, revolta foștilor panduri a continuat să fiarbă în sângele haiducilor răsăriți dintre ei și devenind

Păunașii Codrilor,
Voinicii voinicilor,
Vrăjmașii ciocoilor [3]).

In Aprilie 1823, aflăm că Boboc «cu pandurii» săi se găseau la «iratul grosului» la sud Mehedinți, unde fuseseră aruncați după o astfel de acțiune. «Sosind eu aici la Ialovăț, astă dimineață, în vărsatu zorilor, găsii pe Iovan cârciumariu dela cârciuma din Gura Racovii, fărămat și căznit de hoți și, văzându-l mi s'a sfârșit inima de frică», citim într'un raport din 16 Aprilie 1823 al unuia Petru către ispravnicul de Mehedinți, căruia îi cere să trimită poruncă «în olac» după Căpitanul Costache «ca să sară cu grabă» (N. Iorga). Firește că este vorba tot despre o acțiune haiducească.

In aceeași vreme, este arătat la «iratul grosului», tot la sud Mehedinți, un anume Mălăiaș, «pentru niște jafuri ale Strâmbeanului», boierinaș din partea locului, iar la Cerneți se afla închis Căpitanul Marcu *(ibid)*, fost luptător în răscoala din 1821.

In Martie 1823, se semnalează «călcarea ceaușului Istrate de către apostați», adică de foști panduri de-ai lui Tudor.

[1]) Emil Vîrtosu, *1821 — Date și fapte noi*, p. 179.

[2]) N. Iorga, *Situația agrară, economică și socială a Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*, p. 193—195.

[3]) N. Iorga, *Un cugetător politic moldovean dela jumătatea secolului XIX (Ștefan Scarlat Dăscălescu)*, p. 7.

Un raport diplomatic austriac, trimis din București, însera, în aceeași vreme, svonul că «un căpitan de haiduci s'a arătat fățiș în Valahia Mică, pe malurile Oltului și în împrejurimi», unde ar ieși la drumul mare, punând în primejdie pe călători. Se spune că acesta era «un oarecare Jianu» [Iancu Jianu], care conducea o «bandă grozavă», formată la început din vreo «treizeci până la șaizeci de oameni», iar apoi majorată «puțin câte puțin până la trei sute și mai bine», numărând printre locotenenții săi «pe doi indivizi care figuraseră în revoluție» [în răscoala din 1821] și anume pe fratele căminarului Sava și pe căpitanul Franculea. Raportul mai spune că unii vedeau acum în Iancu Jianu pe «un al doilea Tudor Vladimirescu». Chiar dacă ulterior se constată că, în privința lui Iancu Jianu, vestea se datorase unui «svon fals», sunt însă de reținut de aici cu certitudine «*excesele celorlalți haiduci care bântuie țara*», din cauză că «mizeria este mare și oameni fără pâine au împânat principatul» (Hurmuzaki).

Unui dintre acești haiduci a fost și un anume Gheorghe, pe care baladele populare l-au alintat cu diminutivele «Gheorghiță» sau «Gheorghelaș». Originar din satul Țoca din plaiul muntos și păduros al Buzăului, flăcăul Gheorghelaș alergase printre cei dintâi să se înroleze între panduri, când ecoul chemării lui Tudor străbătuse până în acel fund de munți. El se arătase un vajnic luptător pentru crezul isbăvitor al lui Tudor, ilustrându-se în luptele date în contra arnăuților stăpânirii la Pătârlage, la Mănăstirea Cârnu, la Nișcov și la Mănăstirea Găvanu. După tragicul sfârșit al lui Tudor, Gheorghelaș adună pe mai mulți dintre tovarășii săi de arme, foști panduri ca și el, își părăsește soția și casa și se retrage cu ceata sa în codrii înconjurători, de unde băgă spaima în boierii din județele Saac (Secueni) și Prahova [1]).

«Frunză verde și-o crăiță!
Cine urcă la Istriță?
Este *căpitan Gheorghiță*,
Și la brâu cu măciuchiță
Din bardă nebărduită,
Numai din topor cioplită»

sunt versurile de început din «Cântecul lui Gheorghelașiu» transmis posterității de graiul popular. Haiducul își justifică lupta spunând căpitanului Macovei, trimis cu potera să-l prindă:

«Când eram noi șapte frați,
Pă toți ne purtai legați.
. . . .
Tu la bir m'ai așezat;
Nu m'ai pus ca p'un copil,
Și m'ai pus ca p'un mazil.
. . . .
Eu de frica birului,

[1]) G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare*, p. 590—591.

De groaza zapciului
Și d'a pârcălabului,
Intă mă băjenăriam,
La Moldova că-mi treceam.
Tu la Buzău te ducea
Și armași că rânduiai[1],
După mine că veneai,
Pe hotar că mă găseai,
Mă băteai, mă chinuiai,
P'ângă cal că mă legai;
. . . .
M'aduceai până 'n Buzău;
Ardea sufletelul meu!
De mă plecam să beau apă
Tu-mi dădeai cu cisma 'n ceafă
Și beam apă sângerată,
Cu măsele-amestecată » [1]).

Gheorghelaș a haiducit mulți ani după aceea, fiind întotdeauna ferit de potere de către populația nevoiașă și de ciobanii, care îi erau devotați (G. Dem. Teodorescu).

Cea mai amplă dintre aceste acțiuni, care a avut proporții de început de răscoală, a fost aceea din anul 1826, condusă de Simion Mehedințeanu și de Ghiță Cuțui sau Olteanu, amândoi foști căpitani « între apostați ». Scăpând cu fuga după uciderea lui Tudor, ei trecuseră granița în Austria, refugiindu-se în apropiere și anume la Rușava (Orșova), de unde au pus la cale o nouă « apostasie », adică « să iasă aici în țară să mai facă iarăși răzvrătire » (Emil Vîrtosu). In acest scop, au luat legătura, în anul 1825, cu alți conspiratori, refugiați la Brașov și porniți « cu totul spre aceasta ». Astfel s'a constituit în Mehedinți la început un grup de 17 insurgenți, « toți părtași la revoluția din 1821 » (Hurmuzaki). Numărul acestora se ridicase la 40, când ispravnicul de Mehedinți a apărut pe urmele lor cu o poteră de 200 de oameni, descoperindu-i în apropiere de Mănăstirea Topolnița. După o mică bătălie între poteră și răzvrătiți, în apropiere de râul Motru, aceștia din urmă, ne mai putând rezista, au făcut greșeala să se retragă și să se închidă în Mănăstirea Topolnița, de unde au fost constrânși să ceară capitularea. *(Ibid.)*. Mediatorul acestei capitulări, Strâmbeanu, fost vătaf al plaiului Cloșanilor, i-a asigurat pe cei dinăuntru că vor fi iertați de oblăduire, dacă cele două căpetenii ale lor: Simion și Ghiță vor merge la București să ceară aceasta domnitorului. Pentru a garanta viața acestora, s'a oferit el ca ostatec. La București, cei doi nu numai că n'au fost primiți la palatul domnesc, dar au fost aruncați la pușcărie, fiecare separat, fiind băgați în fiare. « Oblădurii și oamenilor săi nu le place să vorbească de această afacere... și vreau s'o facă să treacă drept o simplă afacere cu hoți. Totuși, contra obiceiului, ei sunt închiși

[1]) Gr. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, I, 1, p. 155—156.

separat de hoții obișnuiți », notează contrariat consulul Prusiei la București Kreuchely.

Intre timp, oblăduirea a trimis alți poterași la Topolnița ca să prindă « vii sau morți » și pe ceilalți haiduci, în fruntea cărora fusese lăsat căpitanul Cristea, apostat din 1821. Aceștia au scăpat însă printr'o stratagemă, făcându-se nevăzuți din mănăstire, într'o noapte. Printre cei scăpați se afla și Macedonski, altă căpetenie cunoscută din răscoala lui Tudor. Până la urmă numărul celor judecați de « criminalion » s'a ridicat la zece. Anaforaua către domn a judecătorilor criminalionului, privitoare la culpa celor judecați, îi acuză că « *au vrut să iasă cu toții deodată în țară, pă la mai multe locuri, să facă răzvrătire spre îndreptarea norodului cel prost* », ceea ce amintește vechiul alean al Vladimirescului. « Drept aceea, cei mai sus numiți acești lude 10, vinovați, după porunca pravilii să osândesc la moarte », decretează sentința, dată la 16/28 August 1826. Ea era întemeiată pe cartea 60, titlul 51, din Pravilele împărătești, unde se spunea că « cei ce întărâtă norodul spre zorbalâc sau la turburare, după treapta lor sau să pun în țeapă, sau să leapădă la hează, sau să surghiunesc la închisoare ».

Supusă întăririi domnești a lui Grigorie D. Ghica, pedeapsa cu moartea a rămas numai pentru cele două căpetenii: Simion și Ghiță Cuțui, « fiindcă ei au hotărît să urmeze răul acesta și iarăși de către dânșii s'au întovărășit ceilalți pornindu-se spre rele ». Aceștia doi « să se spânzure la marginea orașului politii, spre pilda altor asemenea lor », hotărăște domnitorul, « iar ceilalți lude opt, bătându-să prin târg după obiceiu, să să trimiță la pedeapsa ocnii în toată viața lor, fiindu-le și lor, pedeapsa aceasta osândă de moarte ».

In aceeași zi, trecătorul putea observa cum afară din oraș, nu departe de Colentina, moșia favorită a lui Grigorie Vodă Ghica, erau înălțate în pripă două spânzurători « de o formă nouă și deosebită » (Hurmuzaki, *Doc.)*. Aceasta venea să confirme că ceea ce, încă dela început, fusese prezentat, drept un delict civil, era mai mult unul politic. Se putea deduce astfel că acei doi condamnați erau vinovați cu totul de altceva, decât de a fi fost niște simpli hoți. Este concluzia trasă de un diplomat, care mai dă informația că «sistemul [de pedepse] al Inălțimii Sale era acela de a nu condamna pe nimeni la moarte », fie el hoț, fie el chiar un ucigaș dintre cei ce și-ar fi pârjolit victimele pe jăratec *(Ibid.)*.

Ziua de execuție fixată pentru Miercuri 30 August, a fost amânată, nu atât pentru că condamnații ceruseră suspendarea, « având de făcut o declarație importantă », cât pentru a se primi la București din partea Porții răspunsul de încuviințarea execuției.

La 10 Septemvrie 1826, spânzurarea celor doi condamnați era fapt împlinit. *(Ibid.)*. A fost cea din urmă pedeapsă cu moartea înregistrată în istoria Țării Românești din veacul al XIX-lea.

In acele zile, se presupunea că șirul spânzuraților va continua, căci « această conspirație, pe care oblăduirea n'o poate nega, se întindea în toată Valahia ». (Hurmuzaki, *Doc.*).

Tot atunci se mai credea, că poporul a răzbunat curând după aceea executarea celor doi condamnaţi, punând foc în noaptea de 24 spre 25 Septemvrie în apropiere de Mihai Vodă pentru a arde şi reşedinţa domnească din vecinătate *(Ibid.)*.

Acesta a fost ultimul omagiu pe care l-au adus memoriei lui Tudor foştii săi panduri.

Nu ştim dacă după aceea, Ioniţă Tunsu, ultimul haiduc din Valahia cântat de baladele poporane şi, se pare, eternizat de Puşchin într'o « Intâmplare adevărată din Valahia » va fi fost mişcat de acelaşi suflu al lui Tudor. Unele versuri îl arată, de altminteri, că

> In codru mi-a ieşit
> Cu şase 'ntovărăşit,
> Toţi voinici, *aleşi panduri*,
> Cu ghebe şi cu poturi [1]).

Dar, aşa cum s'a spus, şi poporul a fost trezit de acest suflu, la o aprigă rezistenţă.

« Cinstite cocoane, pentru banii porumbului, *batem şi căznim şi nu putem scoate*... Numai cât plecăm după bani, ne aduc rumânii porunci ca să nu-i supărăm », scria la 20 Martie 1822 lui N. Glogoveanu, Ianăş isvrăvnicelul (N. Iorga).

« Pârâle şi vrăjmăşiile neprietinilor nu s'au precurmat şi mai vârtos blestemaţii rumâni *la multe folositoare au fost împotrivitori*, găsind prilej de a pârî că nu pot a da în doaoă părţi, adecă şi Impăratului [Sultanului] şi dumitale », semnala, într'un raport din 17 Aprilie 1822, isprăvnicelul Vasile Pavlovici *(Ibid.)*.

« *Mai toată suflarea este nesupusă şi neînţelegătoare*, ci bine ar fi pentru rădicarea bucatelor şi adunatu' dijmurilor şi altele de va fi..., să să tocmească un Turc a-l avea aici la curte..., că *m'au veninat* şi *rumânii* şi *ţiganii* », se alarma Stanciu, logofătul boierului Glogoveanu, la 22 August 1822 *(Ibid.)*.

« Nu poci ca să scot bani, că foarte m'-e frică... Mă silesc cu blândeţe printre oameni, până doară ne va scoate milostivul Dumnezău la lumină. Şi pentru toate câte poci, mă silesc. La fân, cu ajutorul lui Dumnezeu, am început a cosi şi cu năcaz destul, că *oamenii nu dau ascultare, având fumuri* », dădea de ştire, la 9 Septemvrie 1822, aceluiaş boier Glogoveanu, Pătru logofătul *(Ibid.)*.

Tot el mai raporta grijuliu că sătenii din Ialovăţ, năpăstuiţi la cislă de nişte « sireţi de mâncători », « vorbesc ca să fugă » şi, dacă nu vor fi păsuiţi, « satul să răsipeşte » *(Ibid.)*.

Printre atâtea veşti proaste, una singură bună primea în această vreme boierul Glogoveanu şi anume că « varza dumisali cuconiţi Sultani s'au acrit » *(Ibid.)*.

1) Gr. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, I, 1, p. 391.

Rezistenţa ţărănească îngrijorase într'atât stăpânirea încât printre nişte ponturi de după 1822, trimise de isprăvnicatul Mehedinţi către zapciii plăşilor se poate citi: « Să nu cumva să îndrăzniţi a bate pe vreunul din lăcuitori, veri pentru ce lucru, mai mult decât până la *25 bice de vina cea mare, iar pentru bani domneşti, cinci, şase bice cel mult* » *(Ibid.)*.

Aşa se explică fuga peste Dunăre a sătenilor din Prestol în primăvara anului 1827. Oamenii stăpânirii care i-au urmărit raportează această întâmplare dramatică: « Şi aşa s'au ridicat cu toţii, şi noi, când am aflat şi am trimis [după ei], i-au găsit la marginea Dunării..., cu tot avutul lor ce-au apucat să ia... [şi], fiind pe Dunăre furtună mare, s'au 'necat şi din dobitoace şi din lucrurile sale » *(Ibid.)* Era încordarea supremă a desnădejdii, care sfida valurile spumegânde ale Dunării, umflată de şuvoaiele năvalnice ale primăverii.

Aşa se explică neputinţa pe care şi-o mărturisesc alţi slujitori ai oblăduirii care la 18 Februarie 1827, raportând boierului Glogoveanu că satul Crivina « s'au spart », adaogă: « noi cu judecătorul judecăm, închidem, batem, împlinim, slobozim, trebile ni le căutăm, dar mai bine când dumv. vă aflaţi aici cu noi: doarme pământul ».

Aşa se explică prevederea care se ia la moşia Broscari (Mehedinţi), cerându-se sătenilor de aici să dea zapis « că nu vor da foc fânului, *după cum sânt obişnuiţi* » *(Ibid.)*.

Hugot, consulul Franţei din Bucureşti, îşi arată compasiunea faţă de aceşti desmoşteniţi, în rânduri ca acestea, scrise într'un raport din 22 Octomvrie 1825: « Atâtea dări sunt stoarse dela o populaţie de aproape 900.000 de suflete, mizerabilă, goală, locuind în bordeie şi ne participând de loc la producţia al cărei autor este » (Hurmuzaki, *Doc.*). Iar aceasta pentru a sătura « un guvernământ monstruos de scump », care se află în mâinile a « cinci sau şase mii de lipitori » *(Ibid.)*.

In acelaşi răstimp şi anume la 12 Aprilie 1823, consulul prusac Kreuchely constatase şi el: « Mizeria poporului se măreşte fireşte dela o zi la alta, pe măsură ce bruma lor de bucate se consumă puţin câte puţin ». Alături de această mizerie a oamenilor este descrisă şi aceea a vitelor lor, căci lipsa de păşune a adus caii şi boii într'o stare atât de nenorocită încât ei (ţăranii) aproape nu-i mai pot mâna şi duce dela pădure la târg, dar mi-te să mai facă cu ei vreunele cărături care să le aducă câştig, căci ultimele forţe ale vitelor lor slabe sunt adeseori sleite de podvezile gratuite ».

In anul 1825, circulau scrisori anonime, care cuprindeau rânduri ca acestea: « Avem ciomege. Suntem mai mult de şapte mii, conjuraţi să scăpăm patria de opresori » [1]).

Dar poporul nu stătea nici acum cu mâinile încrucişate.

Apoi la 26 Aprilie 1828, într'un raport consular citim: « ceea ce inspiră mai multă teamă este o insurecţie locală, foarte posibilă, dat fiind *numărul*

1) Hurmuzaki, *Doc.*, X, p. 318, 321—323.

mare de vechi revoluționari care se găsesc aici (în București) și sumedenia de oameni fără căpătâiu și probabil plini de impuls, care se găsesc în această capitală »[1]). Cu certitudine că acești « vechi revoluționari » făceau parte din generația lui Tudor, iar « sumedenia de oameni fără căpătâiu » erau, pare-se proletarii încă însuflețiți de impulsul dat de el în 1821.

Neîndoios că răscoala din 1821 a clătinat atât în Țara Românească, cât și în Moldova concepția oligarhică a boierimii, impunând acesteia o corijare, care a planat ca o mustrare asupra triumfului repurtat.

A calificat vornicul Alecu Beldiman această răscoală ca « Tragodiea sau mai bine a zice jalnica Moldovei întâmplare », Tudor fiind înfățișat ca « învrăjbitoriu de noroade, de răle iscoditoriu » și ca « un viclean înșelătoriu »[2]).

A fost înfățișată de boierimea din Țara Românească, după cum s'a arătat, când ca o « urmare tâlhărească », când ca « pieirea îndeobște », pornită din « mare vrejmășie și răutate ». Tot așa, a fost denigrată ca o « mare prăpădenie » (N. Iorga), « dărăpânare », « năprasnică turburare » (Emil Vîrtosu) sau o « mare beznă a piericiunii și de toată jalea vrednică pustiire »[3]).

Dar, cu toate aceste denigrări, boierimea se cutremură la gândul că nu puțin a lipsit să fie aruncată « în grozava groapă a anului cu leat 1821 », cum scrie « un Român » la 25 Mai 1822 (E. Vîrtosu).

De aceea, pentru a nu se adânci această groapă pe care Tudor o începuse, boierimea și mai cu seamă boierimea mică schițează vagi gesturi reformiste, ceea ce a smuls unor contemporani evocări despre anul 1821 ca aceea a smeritului monah Casian (Cernicanul) care a văzut în răscoala lui Tudor « fericirea țării noastre » sau ca aceea a lui Chesarie, episcopul Buzăului, care psalmodiază pios: « Tu ești anul bunătății Domnului! » *(Ibid.)*.

In Moldova, răscoala din 1821 a făcut să germineze *curentul novator* sau *cărvunăresc*, al cărui inițiator și animator a fost tânărul Ionică Tăutu, « comis de boierie, inginer de meșteșug ». « Ionică Tăutu e România reînviată, mișcată de toate patimile patriotice și giucând tot acelaș rol prin condeiu și stăruințî în politică, care îl giuca Vladimirescu cu pușca plăieșească. Pamfletist călduros și convins, în corespondențe cu toate partizile, giudecându-le toate și iar singur de o partidă... partida țării », sunt rândurile în care Alecu Russo, admiratorul său, caută să-i desprindă figura din uitare, cerând și pentru el « recunoștința și răsplătirea » istoriei[4]).

Incă de prin 1821 și pare-se în aceeași vreme când, pe plaiurile oltene, Tudor își încleștase mâna pe pușca plăieșească, « focosul » Ionică Tăutu, cum îi spune N. Iorga *(Ist. Rom.*, VIII: Revoluționarii, p. 285) scrie acea

[1]) Radu Rosetti, *Pentru ce s'au răsculat țăranii*, p. 55.

[2]) *Eterie sau jalnicile scene prilejite în Moldova din răsvrătirile Grecilor prin șeful lor Alexandru Ipsilanti*... Editată de Banul și Cavalerul Aleca Balica, Iași, 1861, p. 63.

[3]) I. C. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele Române dela 1821 la 1828*, p. 122—123.

[4]) Gh. I. Georgescu, *Un vechiu propovăduitor al democrației: Comisul Ionică Tăutu*, p. 8.

filipică intitulată sugestiv « Strigarea norodului Moldovei », în care ridică vehement glasul împotriva boierimii mari moldovene, care fugise peste graniță în timpul răscoalei. El o mustră aspru pentru acel « interes particular » care o caracteriza, recomandându-i să lase « prigonirile și dihonia » și, *în unire cu « toți ceilalți mai mici »*, să lucreze pentru « interesul obștesc », pentru « cele de folosul patriei » *(Ibid.*, pp. 101—11). O acuză apoi pentru « iubirea de argint, această matcă de răutăți neadormită în speculații », care a prefăcut « ocârmuirea în arendă, slujbele patriei în neguțătorii, cinurile în venit și toate în jac » *(Ibid.)*. Un alt capăt de acuzare este acela privitor la abuzurile ce se făceau în domeniul justiției care, apanaj al boierimii fiind, ajunsese un simulacru, căci, constată aici Ionică Tăutu, « pravilele sunt în teorii, iar în lucrare interesul și mita și pătimirea de un chip, cât vai de acela ce se judecă și nu știe deslega sofismele ce i se dau prin hotărîre sau mai bine a zice vai de acel ce se judecă și nu are bani să-și cumpere dreptul său ». Celor care au ticăloșit « norodul Moldovei », celor care au supt fără mustrare de cuget « tot sucul patriei », acest mic jacobin moldovean le strigă: « Dați-vă averile în lături! » *(Ibid.)*.

Pamfletul culminează apoi în următoarele rânduri: « Fugiți, nevrednicilor, fugiți! Ascundeți-vă în întuneric și acolo, puneți în aceeași cumpănă evghenia, singuratica voastră îndeletnicire, păcatul și rușinea, singuratecul vostru rod a vinovatelor fapte! Fugiți! Dar osânda vă gonește! Căci dreapta judecată pentru necredința ce ați arătat și lacrămile celor înstrâmbătățiți, a celor jefuiți, a văduvii pe care n'ați căutat, a săracului pe care ați asuprit, a tot norodul Moldovei, pe care acum, în sfârșit, l-ați adus în uimire și primejdie, vor striga răsplătiri, până la cele mai depărtate veacuri a vremii viitoare!

Apelul la unire « cu toți ceilalți mai mici » pe care Ionică Tăutu l-a făcut mai sus este însă lămurit apoi, când el cere să se recunoască drepturi egale boierimii de a doua treaptă, din care făcea și el parte (I. C. Filitti).

De altfel, această tendință de egalizare a boierimii se reflectează în « Primul proiect de constituțiune a Moldovei » dela 13 Septemvrie 1822, care a fost conceput de Ionică Tăutu, după cum ne informează Alecu Russo și la care ar fi avut și concursul cunoscutului jurist al vremii Andronachi Donici, cum cred unii cercetători (Prof. Andrei Rădulescu).

Cuprinzând 77 de « ponturi », acest proiect al « novatorilor » sau « ciocoilor » dă contur pentru prima oară la noi unor idei inspirate din principiile burghezo-democratice ale Revoluției franceze. Astfel sunt prevăzute aici libertatea individuală, libertatea muncii și a comerțului, egalitatea înaintea legilor, reprezentarea țării într'un « sfat obștesc », limitarea prerogativelor domnitorului », principiul împărțirii puterii. Sfatul Obștesc tindea să aibă putere precumpănitoare asupra prerogativelor domnitorului, atunci când între acesta și Sfat s'ar fi ivit vreo neînțelegere asupra vreunei măsuri [1]).

[1]) Gh. I. Georgescu, *Op. cit.*, p. 19—20.

Dar, firul conducător al acestei constituții rămâne tot acea preocupare a boierimii mărunte de a trece conducerea afacerilor publice din mâinile singurei oligarhii a boierimii mari, în acelea ale boierimii întregi, dela logofăt mare până la șetrar. Aceasta avea să participe nu numai la alegerea domnului, nu numai în adunarea reprezentativă sau în sfatul obștesc, dar și în divane și departamente, afară de întâiul divan care *singur* era rezervat boierimii mari (I. C. Filitti). Așa dar, cu toată egalitatea în fața legii, enunțată în proiect, la temelia lui rămânea încă privilegiul de clasă, căci nivelarea era prevăzută numai în sânul boierimii. Această egalitate se reducea la dreptul tuturor boierilor, fără deosebire de cin, de a conduce. Nici nu se amintea de existența altor clase sociale, ceea ce face pe Alecu Russo, admiratorul lui Ionică Tăutu, să scrie contrariat: «Este de mirare că proiectul tace cu totul în privința sătenilor» [1]), care erau lăsați să rămână mai departe victime ale exploatării boierimii mari sau mici și ale extorcațiunii, căci nu se pomenește nimic despre clacă și despre noianul de dajdii. De aceea, proiectul a fost socotit pe bună dreptate ca «o replică foarte revăzută a ideologiei Revoluției franceze» *(Ibid.*, p. 60). Și cu toate acestea, autorii proiectului au fost acuzați de protipendada conservatoare, care număra vreo 20 de familii (I. C. Filitti, *O. c.*, p. 153), ca «înaintași spăimântători ai cerșetoriei și zdrențe ale mizeriei», ale căror principii noi «nu pot decât alarma pe oamenii bine cugetători» (Gh. I. Georgescu). Chiar așa cum a fost, proiectul n'a rămas decât ca atare, deși Ioniță Vodă Sturdza, exponent al acestei mici boierimi, a amenințat pe adversarii proiectului că va lua împotriva lor «măsuri domnești», întrebuințând «topuzul și sabia». Prin intrigile lor, aceștia au captat până la urmă bunăvoința Rusiei țariste, care le-a dat satisfacție, reprobând pe cale diplomatică proiectul lui Ionică Tăutu pentru ca «să nu strice» vechile instituții *(Ibid.)*, cărora «șirul veacurilor li-a întipărit un caracter ce nu se poate șterge» (I. C. Filitti), cum pretextaseră boierii conservatori.

Cu mentalitatea lor retrogradă, au înseilat și ei câteva proiecte de reorganizarea Moldovei, spre a fi opuse proiectului de constituție al cărvunarilor.

Unul dintre acestea, intitulat «shedion de reformăluirea stăpânirii Moldaviei» admitea, printre cele 30 de articole ale sale, că stăpânirea să fie «monarhicească», cu domn din neamul moldovenesc, desemnat pe viață, dar asistat de 6 sau 8 «familii din cele dintâi ale pământului» pentru a se asigura astfel interesele protipendadei.

Aceeași grijă se observă și într'un alt proiect, intitulat curios «pontul popilor», unde cârmuirea țării era atribuită domnului, asistat de o «gherusie» de 8 boieri din cei dintâi, care se vor reînnoi la fiecare 3 ani. *(Ibid.).*

Intr'un al treilea proiect, al logofătului Dimitrie Sturza, se propunea «sistema aristo-dimocraticească», care excludea domnul, recomandând «o oblăduire republicească» și încredințând puterea la trei divane neatârnate

[1]) E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, III, p. 59.

unul de altul, după principiul separațiunii puterilor. Primul divan numit «cel mare» urma să fie compus din 15 boieri veliți, al doilea numit «pravilnicesc» era rezervat tot la 15 boieri mari, iar al III-lea sau «divanul de jos» avea să cuprindă pe deputații de județe, «*boieri sau nu*» *(Ibid.)*.

A urmat apoi, în tot timpul domniei lui Ioniță Vodă Sturdza (1822—1828), o discordie furibundă în sânul aceleiași clase, împărțită în boieri conservatori, care invocau «ciolanele strămoșilor» *(Ibid.*, p. 156), și în ciocoi care erau socotiți de cei dintâi ca «parveniți» *(Ibid.)* sau «tifluiți în răs» ca «șleahtă» [1]), deși și printre aceștia se găseau descendenți din familii care figuraseră în divanele Moldovei (I. C. Filitti).

De aceea, într'o reprimandă severă, Ioniță Vodă Sturdza le aduce aminte că scaunul Moldovei «noi l-am pierdut [altădată] prin intrigile noastre și prin goana unuia asupra altuia, de l-au stăpânit străinii atâția ani». Apoi îi întreabă admonestându-i: «Ce voiți acum să mai faceți? Să-l pierdeți ca să ajungem mai rău poate de cum am fost?» [2]).

In lupta dintre cele două tabere boierești pentru preponderanță în conducerea Moldovei, s'a putut auzi arareori și unele vagi aluzii la ușurarea condițiilor grele de viață ale poporului.

Astfel, la 16 Noemvrie 1823, boierii conservatori aruncau promisiunea că renunță la orice profit din veniturile, titlurile și lefurile scoase de pe urma nenorociților locuitori, cărora le lipsesc «până și vitele», ceea ce în treacăt fie zis n'a fost decât o frază, care n'a avut altă urmare [3]).

Iată-i și pe cărvunari, în 1824, aducându-și aminte că veniturile boierilor din slujbe *ar trebui desființate* (I. C. Filitti).

Mai cutezătoare decât aceste manifestări vaporoase apare însă «închipuirea» de reforme a marelui boier Iordache Rosetti-Rosnovanu. Spre deosebire de cei mai dinainte, el cerea nu numai desființarea scutelnicilor, pe care n'o mai propusese decât Barbu Văcărescu în Muntenia la 1819, dar și desființarea privilegiilor în materie de impozite, instituindu-se o *dare unică* pe pământ pe care s'o plătească proprietarii și sătenii, proporțional cu partea lor de folosință. «Obșteasca legătură în contribuție, cum o numește el, va face legătura naționalicească», căci numai astfel «dela cel mai mic... și până la cel mai mare ..., vor fi legați a sprijini cu un deopotrivă interes și durere așezarea aceasta... și cine va putea atunci să biruiască neamul unit?» (I. C. Filitti).

Și în «sistema aristodimocraticească», menționată mai înainte, se fluturase această idee a unei singure dajdii pe care fiecare «republicaneț» ar fi fost s'o plătească, «fiind tot un trup cu republica», iar aceasta ar fi urmat s'o facă «de bună voe» și după ce s'ar fi încredințat că este «adevărat trebuincioasă republicei» *(Ibid.)*.

[1]) Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 165—166.

[2]) Manolache Drăghici, *Op. cit.*, II, p. 167—168.

[3]) Xenopol, *Istoria partidelor politice*, I, 2, p. 598.

Dar toate acestea n'au fost decât postulări iluzorii, care amintesc de fata morgana.

O propunere care atrage în deosebi atenția pentru desfășurarea viitoare a evenimentelor este aceea privitoare la « libertatea negoțului » *(Ibidem)*, propunere repetată în 1825 și de Nicolae Roznovanu, care mai năzuia în plus la « deschiderea portului Galați tuturor pavilioanelor » *(Ibid.)*.

Dar iată că această boierime, până acum desbinată, este gata să se unească. După încheierea convenției dela Akerman, când marii boieri pribegi se întorc în Moldova, ei se arată dispuși la o « primă încercare de legătură » cu acei cu care se învrăjbiseră până atunci. In declarații înflăcărate către « maica patrie » pe care continuă a o confunda cu clasa boierească, deoarece au despre ea impresia că « tu ești noi și noi suntem tu », ei jură « dragostea cea cu credință și râvna cea cu stăruială ». In acest sens, se arată gata să se lepede de « interesele cele în parte » și de « îmbunările cele mârșave » *(Ibid.)*. Rezultatul acestei « legături » este concretizat numaidecât în faimoasa « anafora pentru pronomiile Moldovei » din Aprilie 1827, menită nu numai să confirme vechile privilegii, dar să le dea și o extindere pe care n'o avuseseră vreodată *(Ibid.)*. Era măsura de prevedere pentru întărirea poziției clasei respective, acum când se întrezărea ivirea unei clase concurente: burghezimea a cărei desvoltare și tendință nu mai constituia o enigmă nebuloasă.

Și în Țara Românească, vifornița stârnită de Tudor a aruncat boierimii drept în obraz cumplita mustrare a unui trecut negru de care era făcută vinovată. In Brașovul de dincolo de Carpați, boierii bejeniți au poposit având mereu în față « grozava groapă a anului cu leat 1821 », lăsată în urma lor. Acolo însă, au dat peste o altă mustrare și anume peste duhul ineluctabil al veacului, pătruns din Apus în practicele burghezo-democratice ale lui Iosif al II-lea.

Intre aceste două realități stringente, această protipendadă reacționară va avea o clipă de tresărire, încercând să se gândească la o corectare a intereselor ei de clasă. Dar roadele acestei tresăriri s'au redus la simple tribulații, impregnate doar de un naționalism xenofob, care era departe de a constitui remediul anului 1821 sau « îndreptarea țării », cum le plăcea boierilor să vestească (Emil Vîrtosu). Toate aceste elucubrații sunt străbătute de aceeași alarmă pentru înlăturarea elementelor alogene, în speță a Fanarioților, făcuți vinovați că « au hrăpit pâinea din mâinile pământenilor », « stingând neamul pământenilor », adică al boierilor autohtoni (I. C. Filitti). Or, constatase Tudor recent, scrutând realitatea, că « boierii greci și români, unindu-se cu toții, ne-au prădat și ne-au despuiat, încât am rămas numai cu sufletele ».

Altfel, boierimea se arată mereu preocupată de interesele ei de clasă.

« Negoțul să ne fie slobod..., să nu fim popriți de nimeni a scoate peste granițe, în orice parte vom putea găsi folosul alișverișului nostru »;

« Să putem deschide fabrice de orice fel de meșteșug și să ne neguțătorim cu cele ce vor ieși din lucrarea lor »;

« Să deschidem câte metale va da pământul nostru, să le lucrăm și să să folosească țara prin negoțul lor slobod »;

« Vinurile și rachiurile din Țara Turcească să fie poprite a nu intra nicidecum în Țara Românească ca să să treacă vinul și rachiul țării, pentrucă domnii greci și această pagubă făcea țării, dând voie vinului și rachiului strein de intra în țara noastră și scădea prețul celui de pământ sau rămânea nevândut ».

Acestea și multe alte doleanțe egoiste ale boierilor sunt așternute într'un lung memoriu adresat « către Rusia » și intitulat « pentru reorganizarea Țării Românești ». Ei nu ezită să ceară aici chiar dublarea zilelor de clacă dela 12 la 24 pe an « de fieșcare lăcuitor al moșiei » (Emil Vîrtosu).

Nici între « Cererile boierilor munteni duși la Țarigrad » în Mai 1822, nu se găsește vreuna care să arate vreo renunțare la vechile lor privilegii *(Ibid.)*, ci dimpotrivă, așa cum se observă și într'un alt « proiect pentru îndreptarea țării » *(Ibid.)*.

Tagma boierească de a doua și a treia treaptă este și ea preocupată de aceleași interese egoiste, singurul ei țel fiind acela de a i se face loc în rândurile boierimii mari, care continua să o țină la o parte, făcând « o osebire din totimea trupului compatrioților » *(Ibid.)*. Nu are alt sens acea « herbinte râvnă spre învierea și îndreptarea patriei noastre » care apare într'un « înscris » propus boierilor mari de către cei mici, « pentru unirea spre binele țării » *(Ibid.)*, cum pretind ei.

Unirea dintre ei credeau boierii mari și mici că era singurul imperativ al clipei. « Unirea știm că au zidit stâlpi neclătiți și neunirea vedem că au săvârșit atâtea derăpănări (aluzie la răscoala lui Tudor), câte sânt și răotățile ei. Unirea este de mare lipsă la rana cea cangrenisită a trupului românesc! Unirea să cuvine a fi doftorul său, unirea lecuirea sa și prin unire va ajunge la cele mai dulci puncturi ale fericirii », citim într'un astfel de « îndemn la unire, în care interesul boierimii pentru menținerea poziției ei, adică a acelor « dulci puncturi ale fericirii », este transparent. Numai astfel « corabia cea putredă și despre toate părțile găurită a neamului românesc », cum constată înșiși boierii, va avea « un corăbier iscusit », în speță această boierime unită, « carele să știe a o purta după bătaia vânturilor, *care astăzi de pretutindenea suflă înponcișat* » *(Ibid.)*. Era semnalul de alarmă, tras de boierime în fața pericolului din ce în ce mai intens al ideilor burghezo-democratice, care aveau să se intensifice după răscoala din 1821. Aceasta era realitatea pe care boierii o vedeau « în oglinda anului cu leat 1821 », care le stătea în permanență în față *(Ibid.)*.

Și li se atrăsese atenția: « Judecați bine, fraților, că acei puțini, carii cu nedreptăți să slujesc de patrie, nu pot fi patrie! Iar glotișul tot, ce prin silnicie să află supuși la cei puțini, aceia — și firește și pravilnicește — sânt patriie și orice putere care să oblăduește cu pravili și dreptate, așa îi poate numi » *(Ibid.)*.

Pe bună dreptate, deci, se constata, în acest timp, într'un apel « Pentru unirea blagorodnicilor » din 20 Iunie 1822, că « blagorodnicii — adică boierii — au căzut în cea desăvârşită urîciune a patrioţilor, aducându-i la desnădăjduire ». Aceasta « au silit pă Theodor Vladimirescu, cu lăudata râvnă a patriei sale, să strângă pă cei obidiţi şi năpăstuiţi fii ai patriei şi să ceară dreptăţile obştii ţării », căci « patrioţii nu sânt datori a să aduce jărtvă trufiei, lăcomiei şi desfătărilor lor (ale blagorodnicilor) » *(Ibid.)*.

Şi apelul izbucneşte: « Blagorodnicilor! Cunoaşteţi odată adevărul, că nu puteţi fi blagorodnici până nu veţi fi mai întâi patrioţi! Nu pot face blagorodnicii patrie, ci patriia face pă blagorodnici. Patrioţii vă plăteşte ca să priveghiaţi pentru dânşii, să grijiţi pentru folosurile lor, să-i iubiţi şi să-i cinstiţi ca pă nişte fraţi, iar nu pentru ca să-i huliţi, să-i defăimaţi şi să-i despuieţi! » *(ibid.)*.

« Priviţi în oglinda anului 1821 şi înţelegeţi la ce prăpastie v'au adus... şi câtă mare dejghinare este între cei ce să numesc blagorodnici! Nu vă paraponisiţi la aceasta, pentrucă înşivă sânteţi pricina, aducându-i la desnădăjduire. Cunoaşteţi blagoridiia cea adevărată, aceia ce să urmează şi în Evropa, iar nu cea după fandasie, căci fandasiile să răsipesc înaintea adevărului! Nu socotiţi pă patrioţii voştri dă dobitoace! Au trecut vremea dobitociei. Acum fiii patriei au dobândit simţiri ». *(Ibid.)*.

Făcând apoi aluzie la această oligarhie boierească, autorul apelului scrie: « Cu aceste urîte şi vrednice de toată hula fandasii, osebindu-să de sineşi blagorodnicii din trupul neamului şi făcându-să *o sistimă trufaşă* şi cu totul slobodă de netăgăduitele datorii şi legături ce să cuvenea să aibă cu simpatrioţii lor, au aţâţat toată scârba, urîciunea şi nestinsa vrajbă a neamului asupra lor, cu cât şi ei s'au arătat mai cu asprime şi cu multe chipuri de posomorîte silnicii şi defăimări către fraţii lor patrioţi ». *(Ibid.)*.

Rechizitoriul dă apoi în vileag desconsiderarea poporului de către blagorodnici, care, « socotind că toţi ceilalţi simpatrioţi neblagorodnici sânt zidiţi de o altă Dumnezeire numai pentru ca să fie organe măririi lor, jucăree patimilor lor şi jărtvă lăcomiei lor, de aceea şi niciun chip de tiranicească pornire, nici mijloc de sălbatecă jăfuire n'au lăsat de a-l pune în lucrare cu deadinsul, desfătându-să şi înbogăţindu-să cu sângele simpatrioţilor! Nu poate nimeni să acopere acest mare şi luminat adevăr, fiindcă s'au dat de faţă şi altor neamuri mari şi slăvite! *Nu să pot ascunde lucrătorii, săracii neamului românesc, fiindcă să pot arăta cu degetul* ». *(Ibid.)*.

Cu acelaşi venin, este desvăluită în următoarele rânduri pactizarea dintre boierimea pământeană şi cea fanariotă:

« Osebindu-să blagorodnicii din trupul patrioţilor şi călcând cu picerele pă fraţii lor, nici ei n'au rămas fericiţi, pentrucă interesurile lăcomiei răzvrătindu-i şi pă dânşii, au fost siliţi a să alătura pă lângă streinii stăpânitori, ce avea deplină tiranicească putere să facă orice vor voi. Şi aşa, blagorodnicii ţării ajunsese la altă ticăloşie necinstită, căci la fraţii lor simpatrioţi să arate ca nişte Dumnezei, ocărându-i şi ponosluindu-i, iar la streinii stăpânitori, cu o foarte proastă cucerie, zmerenie şi linguşire, încât nu să deosebea din cele mai mici slugi, făcând încă şi acelora destule colachii [linguşiri], cu cât blagorodnecul, cel sălbatec şi mândru către simpatrioţii lui, de multe ori să vedea zmerindu-să la un başciohodar ». *(Ibid.)*.

Cele şapte ponturi propuse aici pentru « îndreptarea patriei noastre » sunt, spre deosebire de celelalte proiecte din această vreme, pătrunse de un spirit reformist.

« Blagorodnic să să numească numai acela ce să va arăta cu mai multă dragoste şi cinste, după cuviinţă, către simpatrioţii lui şi cu mai multă slujbă către obşteştile folosuri » se cere la punctul II *(ibid.)*, care respinge boieria de naştere, bazată pe ascendenţi sau, cum se spune, izvorînd « din cutare şi din cutare, adecă din sălaşul fandasiilor şi zădarnicilor păreri ale strămoşilor ». *(Ibid.)*.

In acest sens, la punctul III, se precizează: « Să fie drumul deschis tuturor patrioţilor de orice treaptă sau stare va fi, ca fieşcare, cu învăţătura, cu silinţa şi cu vredniciia sa, folosind obştea, să dobândească dela patrie cea după cuviinţă cinste şi înălţare stării lui, ca cu acest mijloc să să îndemneze toţi fiii patriei a să sili spre sporire la învăţătură şi slujbe vrednice, fiind încredinţaţi că-ş vor lua răsplătirea ostenelilor, după cum să urmează şi la celelalte luminate neamuri ale Evropei, iar nu să fie trecuţi cu vederea, depărtaţi şi călcaţi cu picerile de blagorodiia ce au fost până acum ». *(Ibid.)*.

La punctul VII se cere să se alcătuiască o « pravilă a ţării », întocmită « cu sfatul şi priimirea a tot neamului românesc ». *(Ibid.)*.

Deosebit de semnificativ este avertismentul ce se dă blagorodnicilor, să se îndrepteze, « ca *nu cumvaş obida şi desnădăjduirea neamului să nască alţi Theodori* »! *(Ibid)*. « Patrioţii să vă cunoască de blagorodnici când veţi fi uniţi cu dânşii, cinstindu-să, iubindu-să şi folosindu-să de voi, iar nu voi să vă arătaţi de blagorodnici, cu trufii, cu defăimări şi nebăgări de seamă către ei, căci, *în adevăr să ştiţi că nu veţi mai fi* »! *(Ibidem)*, intrevedea autorul sau autorii acestui apel, pornind dela constatarea că « cei mulţi sânt mai destoinici a să apăra de sălbăticiia celor mai puţini ». *(Ibid.)*.

Impotriva acestei stări de lucruri începură a se ridica acum şi alte glasuri izolate, care au luat grai din lectura literaturii apusene, îmbibată de ideile Revoluţiei franceze.

Iată astfel pe Barbu Paris Mumuleanu, care, deşi recunoaşte că nu e un « talant » şi mai puţin o « jenie », că « n'a învăţat ştiinţele şi filosofia », încearcă să biciuiască protipendada, în a sa culegere de poezii satirice, intitulată *Caracteruri* şi tipărită cu un oarecare lux la tipografia dela Cişmeaua lui Mavrogheni, în anul 1825. « Aceste obiecte: satire prin care arăt osebite caracteruri şi rele moravuri », scrie poetul, « nu defăimând neamul şi persoanele oamenilor, ci diferitele caracteruri, pentru că eu nu zic că este Constandin, Alexandru, Frideric, Vlaicu sau Maria, ci numai pe singură patimă o defaim ».

Trufia marei boierimi e prinsă de el în versuri, e drept stângace, dar realiste, ca acestea:

« Pe cei mici îi socotesc
Viermi, nu oameni ce trăiesc:
Dau cu căleştile lor
Peste cei mici de-i omor ».

Snobismul aceleiaşi boierimi este satirizat cu aceeaşi stângăcie în versurile:

« Ce vită, ce dobitoc
Omul bogat cu noroc!
Nu e alt acest bărbat
Decât un bou ne 'nvăţat,
Umblă, s'arată fălos
Ca un taur cu gât gros;
Umblă pe nas bufuind
P'alţii nimic socotind! »

Dar, cum observă N. Iorga, mult mai mare preţ are prefaţa la aceste « Caracteruri », unde, în nu mai puţin de 80 pagini de proză, Barbu Paris Momuleanu face « o critică socială întreagă, aspră totdeauna, dreaptă dela un capăt la altul, luminată de un ideal de îndreptare şi încălzită de o inimă curată şi bună, în stare a se înduioşa de lucruri duioase ».

El vede înalta societate contemporană plină de « relele năravuri, care aduc moliciunea şi desfrânarea » şi condamnă « lucsusul ce molipseşte şi turbură odihna şi fericirea şi aţâţă ambiţia, care dărapănă toată odihna lor ». Acestea sunt nenorociri abătute asupra patriei ca « o ceaţă prin munţi », acestea au atins de tot lumina fericirii omeneşti, făcând pe fiecare să umble « prin noaptea poftelor ». El dă alarma că, « beţi toţi de beţia ambiţiei, vrem fieşcare a fi nobil, cinstind numai rangurile şi dregătoriile şi *nesocotind meşteşugurile şi lucrarea pământului, din care iese îndestularea şi fericirea neamului omenesc* ». Respinge nobleţea rangurilor, pentru a fi înlocuită cu aceea « a sufletului ». El recomandă învăţătura, care « numai singură este şi ne va fi îndreptarul vieţii noastre..., iar nu averile cele multe, care ne moleşesc şi ne fac trântori în soţietate ». Pe boierii bogaţi, caută să-i trezească la sentimente generoase, sfătuindu-i ca, « din agonisirile sale ce au câştigat din bunul patriei, să facă vreun monument santimantal, precum o casă pentru săraci ce să tăvălesc pe uliţe, vreo zidire pentru copii ce să arunc pe la răspântii sau ceva cărţi de ştiinţe în limba patriei pentru luminarea neamului ». « Tot patriotul orice agoniseşte din bunul patriei sale, dator este a cheltui în folosurile ei jumătate, căci ea este muma lui şi neamul, fraţii săi şi poate că sânt mulţi care ar putea face şi asemenea lucruri şi să lase din destul şi fiilor săi ». « Acestea sânt datoriile moralităţii », « acestea sânt faptele cele ce caractirisesc nobleţea, iar nu desfătările, lenevirea şi lucsusul », proclamă Barbu Paris Momuleanu [1]).

[1]) N. Iorga, *Istoria literaturii române în veacul al XIX-lea*, I, p. 79—86; I. Bianu, Nerva Hodoş şi Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, III, p. 464—474.

Din Parisul, unde în vremea aceea fuseseră trimişi la învăţătură cei dintâi 4 bursieri, fii din popor din Muntenia [1]), unul dintre ei, care urma studii înalte de filosofie: Eufrosin Poteca, cuteza a scrie celor din ţară rânduri de sfat ca acestea: « Voiţi să vă faceţi slăviţi cu adevărat?... Izgoniţi nedreptatea din Valahia, adunaţi-vă cu toţii în Sf. Mitropolie, faceţi o rugăciune către Dumnezeu, ca să primiţi iertarea de păcatele cele trecute şi apoi faceţi o lege politicească, prin care să se hotărască *dăjdiile de acum înainte asupra veniturilor fiecăruia, fără deosebire, de la divanit până la plugari şi la hrănitori de dobitoace* şi aşa, fără a sărăci cineva de tot, se va aduna lesne cu ce plăti toate cheltuielile statului ». Cuteza astfel acest simplu bursier să dea lecţii boierimii conducătoare. Prin urmare, el propunea egalitatea înaintea dărilor, iar acestea tocmai în momentul când, pentru a plăti datorii de 2.300.000 de piaştri, se puneau la cale noui urcări de dări, se înţelege cu cruţarea privilegiaţilor. (I. C. Filitti). Ba, cuteza a pomeni chiar de « liberarea robilor » (N. Iorga).

Iată tot atunci ridicându-se astfel de glasuri şi dintre unii feciori de boieri, care, adăpaţi la ideile revoluţionare burghezo-democratice ale Parisului, îşi consternau părinţii cu metamorfoza ce se petrecea în acest sens în concepţiile lor. Unul dintre ei, Const. N. Filipescu, care îşi va lua acolo, în 1829, bacalaureatul în drept, nu se sfia să vorbească despre abuzurile boierilor, care erau « depozitari ai intereselor şi fericirii naţiei », nu trecea sub tăcere « arbitrarul » din ţară, arătându-se gata să colaboreze la toate proiectele ce s'ar alcătui « pentru *prosperitatea şi neatârnarea ţării* ». (*Ibid.*).

Dintre membrii acelei societăţi secrete politico-literare, fondată la Braşov de boierii bejeniţi, unul singur s'a dovedit a fi o excepţie printre ceilalţi care n'au lăsat alte urme decât acele tribulaţii egoiste, despre care s'a vorbit şi un plan pentru îmbogăţirea culturii prin traduceri, prin teatru, prin scoaterea unui ziar. (N. Iorga). Este vorba de Dinicu Golescu, marele logofăt, care avea să înfioreze boierimea din care făcea parte, prin acea trâmbiţă a pocăinţei pe care a sunat-o în « Insemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826 ». Intradevăr, aşa cum avea însuşi autorul convingerea, aceasta a fost o carte cum nu mai cunoscuseră Românii. In paginile ei se face rechizitoriul cel mai realist şi deci cel mai aspru, ce-i fusese dat păturii dominante să audă până atunci. « Am rămas în urma tuturor neamurilor », constată el desamăgit, după ce a văzut « adevărata fericire a altor neamuri ». Vinovaţii, marii vinovaţi, pentru aceste « nedrepte urmări şi nepomenite peste tot pământul », erau fireşte, boierii, care aduseseră poporul « într'o sărăcie şi într'o ticăloşie atât de mare, încât un străin este peste putinţă să crează această proastă stare » [2]). Cumplita exploatare la care era supusă ţărănimea, număra două sute de zile de clacă pe an şi totuşi clăcaşii nu se alegeau cu nimic. (*Ibid*).

[1]) Xenopol, *Istoria partidelor politice*, I, p. 118—119.
[2]) Constantin Golescu, *Insemnare a călătoriei mele*... tipărită de Nerva Hodoş, p. 58.

Viața lor, locuința lor, mintea lor, adesea e ca la cei mai înapoiați sălbateci. « Intrând cineva; într'aceste locuri unde să numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard, . . . nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu semănăturile omului pentru hrana familiei lui, ci numai niște odăi în pământ, ce le zic bordeie, unde, intrând cineva;, nu are alt a vedea decât o gaură numai în pământ, încât poate încăpea cu nevasta și cu copiii împrejurul vetrei și un coș de nuiele scos afară din fața pământului și lipit cu balegă » (*ibid*), iată imaginea halucinantă a satului din « Insemnarea » boierului din Golești. Prin sate, oamenii umblă desculți și în sdrențe, după o căldare pentru mămăligă, pe care și-o trec una alteia, cinci-șase familii, întovărășite în acest scop. Despre fiscalitatea spolietoare, Dinicu Golescu exclamă: « O ! se cutremură mintea omului, când își va aduce aminte că făptura Dumnezeirii, omenirea, frații noștri, au fost câte zece așternuți pe pământ, cu ochii în soare și o bârnă mare și grea pusă pe pântecele lor, ca, mușcându-i muștele și țânțarii, nici să poată a se feri ! ».

Și despre deposedarea țăranilor de pământuri de către boieri, prin fel de fel de mijloace jăcmănitoare, Dinicu Golescu notează acele « luări nepravilnice dela acest norod, care nu-și are nici hrana de toate zilele », amintindu-și cum i se înfățișaseră lui însuși odată « 20 de moșneni, cu sânurile pline de hrisoave de câte doao și trei sute de ani », pentru a-și justifica dreptatea cauzei lor, adică pentru a înlătura cutropirea boierească.

Acest boier « filosof », care știa că deoportivă e cenușa bogatului și cea a săracului, năzuia la « o prefacere a temeliilor societății », schițând chiar un program în vederea europenizării țării. (N. Iorga).

Același colorit sumbru, intâlnit în fresca de mustrări, lăsată de Dinicu Golescu, aflăm, în aceeași vreme și în prefața la « *Starea de acum din oblăduirea geograficească, orășenească și politicească a prințipaturilor Valahiei și a Moldaviei* », scrisă de « Thomas Thornton englezul », în 1808 și tradusă acum — în 1826 — de « un Român pofititoriu de îndreptarea neravurilor neamului românesc și a sa luminare, spre mărire și buna fericire », cum semnează traducătorul anonim, pe care N. Iorga îl presupune a fi Eufrosin Poteca.

Acest traducător a avut, în orice caz, o obârșie de jos, poate a fiului de sătean dela Nucșoara, din muncelele Prahovei [1]) căci vorbește de « adâncul întunerec, care și până astăzi, supt aceeași cutropire și jalnică întunerecime » a « cutropit » pe părinții săi și « ține pre ticălosul neamul nostru ». (I. Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, *O. cit.*, III).

« Cele vrednice de defăimare și hulă » scrise de Thornton « în această prea scurtă *incondeiere* », privitoare la starea Principatelor, « văzându-le și cetindu-le și eu, m'au aprins văpaia rușinii, m'au pătruns pilda ticăloșiei neamului meu », scrie tâlmăcitorul. *(Ibid.)*.

[1]) N. Iorga, *Op. cit.*, I, p. 61.

El înșiră apoi o întreagă gamă de note decadente, oglindind pătura dominantă, ca: « rușini, obide, defăimări, ticăloșii, năravuri scârboase, leneviri, trândăviri, amăgiri, adormiri, înșelăciuni, despoieri, răpiri, jefuiri, pedepse, chinuri și neaplecarea la dulcile, folositoarele, luminătoarele învățături și meșteșuguri » *(Ibid.)*.

Constatând că « Românii sânt orânduiți de triștea lor să fie supt jug munciți, jefuiți și în veci să muncească goli, despoiați », traducătorul e categoric în a conchide că această exploatare se cerea « spre desfătările și desfrânările celorlalte neamuri și *celor din păcate mai mari ai lor carii numai după cuvânt să zic patrioți*, dar în faptă-s mai cumpliți decât lupii cei turbați ». Nu e deci greu de ghicit că e vorba de clasa dominantă boierească. Aceasta e arătată ca interesată să țină poporul « la întunerecul neînvățăturilor », căci, « de să vor lumina cu învățături, unde vor mai găsi norod orb să-l jupoae de piele și el, gemând și suspinând să tacă, neștiind ce să vorbească » ! cum se întreabă traducătorul *(Ibid.)*.

De altfel el se explică numaidecât, căci, întrebând « cine este vinovat » de « hula și ticăloșia acestui dosădit norod » — cuvintele sunt luate parcă din vocabularul lui Tudor — face vinovați pe « boierii cei ce sânt în diregătorii și cu puteri în mâinile lor », care chinuesc « pre ticălosul norod cu toate chipurile de tiranii ». *(Ibid.)*. Iar la aceasta este arătat complice și « clirosul bisericesc », « dela Vlădică până la opincă », căci clerul este « vârful tuturor puterilor asupra celorlalți lăcuitori » *(Ibid.)*.

Toate acestea pricinuesc « cutremur și pârlirea părului », căci poporul este ca o turmă fără păstor, lăsată pradă lupilor și câinilor, termeni de comparație pentru oblăduire. « Cânii turmei să uită numai când să mai rămâe ceva din gurile lupilor, să apuce și dânșii. Ce este mai firesc: că lupii mănâncă numai carnea depre oi, iar cânii turmei mănâncă și oasele. Intocma să urmează și la noi, că cei cu puterea stăpânirii mănâncă carnea și oasele cele mai fragede, iar cei ce sânt pre supt stăpânitori și ocârmuitori rod și oasele, ling încă și bătătura ticălosului locuitoriu, să nu i se mai ulme nici urma unde l-a mâncat » *(Ibid.)*.

Traducătorul spune străveziu că schimbarea domniei prin aducerea unui pământean în scaun, rezultat pentru care în treacăt spunând, boierimea purta o recunoștință nemărturisită răscoalei lui Tudor, n'a îndreptat starea de lucruri de sub Fanarioți și astfel cei răspunzători sunt și mai aspru judecați de către străini.

In acest sens traducătorul scrie: « încă sânt alți Evropei, carii scriu cele de acum curgătoare în pământurile noastre mai cumplit, prisosind altă pată mai mare și otrăvită, hulind că acum să stăpânesc amândoao Prințipaturile de neamurile sale și că văd mai rele urmări în toate chipurile și mai desfrânate și rele năravuri, când ar fi putut să le direagă și să le aducă la bună stare, în vreme ce pildele cele rele și peadecele cumplite Fanarioți, cu a cărora pricinuire, zic scriitorii, că până acum ne apăram și ne îndreptam; acum dar ce

îndreptare ne mai rămâne? decât, de nu să vor deștepta din somnul cel împetrit să se direagă și să să pună la o bună orânduială, alta nu mai rămâne, decât să creape pământul și să ne înghiță pre toți de vii». *(Ibid.)*. Iar ceea ce-i este acestui tălmăcitor anonim «mai de mirare, mai de obidă și de lăcrămat» este că «ceale reale mai niciuna nu este minciună, ci toate adevărate» și are impresia că cei ce le-au scris «încă multe le-au trecut cu vedearea tăcându-le, poate din neștiință sau scârbindu-să» *(Ibid.)*.

El mai sesizează că «toate cele din fire podoabe și îmbunătățiri ale locului și ale pământului» românesc, sunt tânguite că au încăput pe mâna acestui «feliu de câni de stăpânitori, oblăduitori și cârmuitori» *(Ibid.)*.

Și încheind, anonimul îndeamnă pe cetitorii săi compatrioți «să lapede... din neamul românesc toate neravurile și faptele cele rele câte să văd defăimate de neamurile streine».

Ca măsuri de îndreptare recomandă acestora «învățăturile de tot feliul», căci altfel vor rămâne «în veci cufundați în întunerecul neștiințelor și în laturile ticăloșiei». Apoi le dă sfaturi de cumpătare, argumentând că «economia este părăsirea lucsului..., îngrijirea cu osârdie a moșiilor și a altor avuturi. In sfârșit, anonimul reflectează la «punerea în lucrare a neguțătoriei», căci prin mijlocirea acesteia «toate neamurile și toate împărățiile să înaltă și să îmbogățesc». (Ibid., pp. 522—523), de unde reiese că anonimul ar fi un apologet al burgheziei.

Dar iată, în acelaşi sens, o manifestare certă a lui Eufrosin Poteca, bursierul filosof, care din Parisul de unde așteptase agitat să se întoarcă în patrie, fiindcă Epitropia școalelor din București întârzia să-i trimită bani pentru drumul înapoi, scrisese că, așa cum nu se rușinează că e om de jos, «născut mai aproape de pădure decât de curtea domnească», e gata să vină în țară să semene «sau puținele idei ce le-au cules pe acolo, sau grâu pe întinsele ei șesuri». Pentrucă, se consola monahul din el, «părinții mei cei adevărați, din care se trage tot neamul omenesc, sunt cerul și pământul, iar Dumnezeu, împăratul lumii, adeseori obicinuește de scoate din noroiu pe cel umilit și-l așează printre fruntașii norodului». (Xenopol).

La 1826, întors în țară, el scria episcopului de Argeș: «Dajdie, zic Bucureștenii, să plătească numai țăranii proști... Oh! Dumnezeule, dacă ești drept, și iubești dreptatea, pentru ce nu stingi pe asupritori de pre fața pământului? Și săracii asupriți să te slăvească! Săracii Rumâni!, Ei, dacă au oi, plătesc pentru ele, dacă porci, dacă stupi, dacă vii, tutun... Iar d-lor,.. dacă au vii, le lucrează poslușnicii...; 20.000 de Rumâni aleși le dă dajdie grea și d-lor își poleesc caleșcele... Dacă sunt în slujbe politicești, au destulă plată și încă cea mai bună treabă o fac logofeții și zapciii; treaba lor este să stoarcă pe Rumâni». (Xenopol) «Ticăloasă inima mea să topește de focul în care să frig bieții rumâni!» (E. Virtosu).

In anul următor, într'un «proect» al său, în care pune accentul pe reorganizarea școalei, Eufrosin Poteca preconizează un învățământ național, uniform pentru «toată tinerimea» la care, deci, să vină, alături de copiii celor mici și săraci» și feciorii de boieri, izolați până atunci «pe la casele d-lor», unde părinții lor le chiverniseau învățătura cu dascăli angajați pentru ei. Inchisă în carapacea ei de egoism cultural, această boierime făcuse să pălească flacăra ideilor de deșteptare națională și de libertate socială întreținută prin glasul lui Gheorghe Lazăr, în limba maicii sale», la școala «academicească» pentru «științele filosoficești și matematicești» din chiliile m-rii Sf. Sava, șecală înviată de el, susținut de boierul Constantin Bălăceanu, în anul 1818. După răscoala din 1821, care a pricinuit închiderea școalei dela Sf. Sava, Gheorghe Lazăr, întâmpinat cu neîncredere de boieri, când încercase s'o redeschidă, părăsise bolnav și desamăgit Bucureștii în anul 1822, întorcându-se în Avrig, satul său natal, unde a murit, sărac și părăsit, în anul următor [1]).

Pârtia în sensul proiectului lui Eufrosin Poteca, fusese deschisă de Dinicu Golescu, care recent — în 1826 — făcuse să răsară prima luminiță pentru subțierea beznei neînvățăturii în care erau ținuți să zacă fiii de țărani, înființând cea dintâi școală rurală pe pământul României, la Golești, unde a fost adus ca profesor celălalt transilvănean: Aron Florian. (Xenopol).

In proiectul amintit, Eufrosin Poteca trece și la «alegerea unui cârmuitor politicesc», care trebuia să slujească pentru «binele norodului», iar nu norodul «pentru cârmuitor». Altfel, «norodul poate să-l scoată și să aleagă pe altul», năzuiește Eufrosin Poteca, tinzând la principiul revocării acestui «cârmuitor». (I. C. Filitti).

După cum își aduce aminte Eliade, la întoarcerea în țară a logofătului Dinicu Golescu și din inițiativa acestuia, au fost puse bazele acelei societăți secrete, care și ea își propunea să constitue un organ de progres pe tărâmul culturii [2]). Din statutele acestei societăți secrete, devenite statute ale Societății literare sau «de față», care o dublă pe cea secretă, se desprinde un program atent la desvoltarea acelei culturi naționale, menită să creeze «o nouă generație cu idei democrate burgheze progresiste și cu o puternică conștiință națională» [3]), corolar al desvoltării schimbului de mărfuri în Principate (Ibid.).

Astfel, pe lângă școala dela Sf. Sava, proiectată a fi «împlinită și «înălțată» la gradul de colegiu, se prevedea creierea unei a doua asemenea școale la Craiova, înființarea de școale normale în capitala fiecărui județ și de școale primare în fiecare sat. Apoi, se făcea mențiune despre «fondarea de jurnale sau gazete în limba română», despre abolirea monopolului tipografic deținut de tipografia dela Cișmeaua lui Mavrogheni a doctorului Caracaș, despre

[1]) *Istoria Romîniei. Manual unic pentru cl. XI-a medie*. Redactor responsabil Mihail Roller. Ed. IV, p. 301—302.

[2]) I. Heliade Rădulescu, *Equilibru între antithesi sau spiritul și materia*. București, 1859—1869, p. 77—78.

[3]) *Istoria Romîniei*. Manual unic pentru clasa XI-a medie. Ediția a IV-a. Redactor responsabil Mihail Roller, p. 302.

încurajarea traducerilor în limba patriei și tipărirea lor, despre « formarea unui teatru național ». (I. Heliade Rădulescu). Tocmai la sfârșitul statutelor, se pomenește vag și despre o « stăruire spre ieșirea din regimul fanariot, prin reforme înțelepte sau reînoirea primelor instituțiuni ale Țării ». *(Iiid).*. Aceasta însemna menținerea statu quo-ului suprastructural, ceea ce e ușor explicabil, dacă se ține seama că la Societatea literară « luară parte mai toți boierii din Capitală, cum și câte trei frați ai domnitorului Grigorie Ghica », care veneau la adunările ce se țineau în casele lui Dinicu Golescu de pe podul Mogoșoaei, transformate într'un fel de « cazinu ». *(Ibid.).* Numărul acestora a sporit cu boierii întorși dela Brașov din pribegie, printre care se afla și Ion Câmpineanu, depozitarul statutelor celeilalte societăți secrete dela Brașov, căruia i le transmisese fratele său, Constantin, decedat acolo de curând. *(Ibid.).* Cele două ramuri « plecând din aceeași sorginte din Brașov » și având același scop național », cum ne comunică Eliade, își dădură astfel mâna pentru « a continua mai departe fapta » *(Ibid.).* Dar războiul de atunci ruso-turc a dus, spune Eliade, la « desființarea sau risipirea » Societății literare. *(Ibid.).*

Iată însă că în acest timp și datorită tocmai războiului, a fost posibilă realizarea unui deziderat exprimat în statute și anume, scoaterea primelor gazete în limba română, atât în Principatul de dincoace de Milcov, cât și în Moldova. Din inițiativa cartierului general al armatei ruse, care înregistra victorie după victorie împotriva Turciei, a putut apărea în București primul număr din *« Curi rul Romă esc »*, la 8 Aprilie 1829. Astfel, Eliade, chemat dela Sibiu, de Dinicu Golescu, care se bucurase de înțelegerea comandanților ruși, a putut publica aici, alături de știrile de pe front și vești din țară și din străinătate, la care avea să adauge apoi un « adaos literal ». *(Ibid.).* Aceasta venea după celălalt rod al lui Eliade, tipărit la Sibiu în 1828, adică după *« Gramatica limbii române »*, care va fi un îndreptar pentru perfecționarea limbii literare românești. (*Istoria României*... p. 338).

Și în Moldova, sămânța desvoltării culturii naționale în sensul amintit, fusese aruncată în proectul Cărvunarilor din 1822. Aici au fost prevăzute « școli obștești în Iași și pe la toate târgurile din țară », dar nu s'a putut face decât o biată școală primară în chiliile dela Trei Ierarhi, unde lecțiile le dădea « un oarecine », școlar mai înaintat dela Socola. (N. Iorga). Lipsea de aici vechiul animator Gheorghe Asachi, « înnoitorul aceluiași idei prin cultură în Moldova, aflat la Viena, unde fusese numit agent de Ioniță-Vodă Sturdza. Intors în 1827, Asachi a fost numit, la 5 Ianuarie 1828, « director la școala națională » sau « școala publică » dela Trei Ierarhi, reorganizată pe baze noui și trainice « pentru predarea științelor începătoare în limbile românească și latinească ». *(Ibidem.).* Cât privește satele, acolo psalții bisericilor continuau să fie dascălii improvizați ai copiilor de țărani. (Ibidem).

Ecouri răzlețe, care să ne amintească accentele din Țara Românească, din paginile lui Dinicu Golescu, ale lui Barbu Paris Momuleanu sau ale autorului anonim al prefeței la traducerea lucrării lui Thornton, nu se întâlnesc în Moldova, din această vreme, tot așa după cum n'au existat nici societăți secrete.

La 1 Iunie 1829, a apărut și aici gazeta *« Albina Românească »*, care a avut aceeași geneză ca și « Curierul românesc ». Editorul ei, Gheorghe Asachi, îi va adăuga acel supliment literar, intitulat cu rezonanță *« Alăuta Românească »*.

Moldova rămăsese de data aceasta în urmă, mult în urmă, pentru o întreagă generație, cum o privește cu regret N. Iorga.

Intr'un astfel de climat, în Țara Românească și Moldova, a venit Regulamentul Organic, conceput să constitue un pas înainte pentru cele două Principate și pus în aplicare respectiv în Iulie 1831 și Ianuarie 1832.

GH. I. GEORGESCU-BUZĂU

ORIENTĂRI

DESPRE OPERA LUI V. I. LENIN «MATERIALISM ŞI EMPIRIO-CRITICISM»

Acum 40 de ani pe malurile lacului Leman la Geneva, începu Vladimir Ilici Lenin să scrie opera sa « Materialism şi empirio-criticism », care apăru în editura Zveno din Moscova un an mai târziu în Mai 1909.

Dacă redactarea acestei mari lucrări n'a durat decât din Februarie până în Octombrie 1908, pregătirea ei, studierea tuturor operelor importante ale filosofiei din antichitate şi până în veacul al XX-lea l-a preocupat pe Lenin ani dearândul, în deosebi în perioada de după revoluţia burghezo-democratică din 1905, din Rusia.

Dar nu numai filosofia a fost studiată şi prelucrată de Lenin, ci şi principalele cuceriri ale ştiinţelor precum şi noile concepţii din domeniul fizicei şi ştiinţelor naturale din perioada de după moartea lui Engels până în 1908.

Ţelul declarat al lucrării lui Lenin este acela de a apăra tezaurul filosofic al marxismului-leninismului, arma teoretică a clasei muncitoare, împotriva renegaţilor, revizioniştilor şi a tuturor acelora care sub diferite forme încercau să introducă prin contrabandă idealismul în sânul marxismului.

In fapt însă, pe lângă această strălucită apărare Lenin desvoltă în mod genial materialismul dialectic analizând însemnătatea progreselor ştiinţifice şi combătând tendinţele idealiste apărute la unii oameni de ştiinţă, necunoscători ai dialecticei materialiste.

Opera lui Lenin « Materialism şi empirio-criticism » este o lucrare măreaţă, care îmbogăţeşte şi desvoltă mai departe materialismul filosofic marxist.

Istoria Partidului Comunist Bolşevic al Uniunei Sovietice (Curs scurt) referindu-se la apariţia lucrărei lui Lenin expune în primul rând condiţiunile istorice care au determinat redactarea şi publicarea ei.

Este caracterizată perioada reacţiunii stolipiniste numită astfel după şeful guvernului ţarist din acea vreme, călăul Stolipin. Guvernul ţarist începuse o acţiune intensă de nimicirea organizaţiilor politice şi economice ale proletariatului. Zeci de mii de revoluţionari fură aruncaţi în închisori, deportaţi, iar mulţi dintre dânşii executaţi. Spânzurătorile căpătară în acea vreme denumirea de « cravate ale lui Stolipin ». Rusia evolua tot mai accelerat spre

capitalismul monopolist, imperialism. Numărul marilor bănci şi rolul lor în industrie sporea neîncetat. Se creeau primele trusturi şi sindicate ale capitaliştilor. Odată cu desvoltarea capitalismului spre imperialism, odată cu apariţia monopolurilor, cartelurilor, ţarismul a căutat să-şi întărească baza sa în sate. Prin legea agrară promulgată în 9 Noembrie 1907 a urmărit creearea unei pături puternice de chiaburi, sprijinitori ai autocraţiei la ţară.

Politica stolipinistă agravă şi mai mult situaţia ţărănimii sărace, determinând o accelerare a procesului de diferenţiere între ţărănimea muncitoare şi culaci.

In aceste condiţiuni — după înăbuşirea revoluţiei burghezo-democratice din 1905-1907 — în perioada celei mai crunte terori, a pogromurilor şi asasinatelor, a diversiunilor înşelătoare, se manifesta o tendinţă puternică de dezagregare şi descompunere în rândurile tovarăşilor de drum ai mişcării muncitoreşti, mai cu seamă a intelectualilor de origină burgheză şi mic burgheză. Părăsind revoluţia ei tindeau să se supună reacţiunei, ţarismului.

« *Ofensiva contra revoluţiei se desfăşură şi pe frontul ideologic. Apăru o droaie întreagă de scriitori la modă care « criticau » şi « executau » marxismul, împroşcau cu noroi revoluţia, îşi băteau joc de ea, ridicau în slavă trădarea, ridicau în slavă desfrâul sexual în numele « cultului persoanei ». Se înmulţiră în domeniul filosofiei tentativele de « critică », de « revizuire » a marxismului; apărură deasemenea tot felul de curente religioase care se ascundeau în dosul unor argumente zisă ştiinţifice. Criticarea marxismului deveni o modă. Toţi aceşti domni cu toate marile deosebiri dintre ei, urmăreau un scop comun: să abată massele dela calea revoluţiei* ». (Cap. IV).

Astfel caracterizează « Istoria Partidului Bolşevic » diferitele curente reacţionare idealiste, sceptice care se manifestau în rândurile intelectualităţii ruse din anii 1907—1912.

Dar această situaţie influenţă chiar şi în rândurile Partidului, mai cu seamă pe intelectualii care aderaseră în timpul când valul revoluţionar era în ascendenţă.

Aceşti « viteji luptători » cum îi ironizează Lenin căutau să se refugieze care încotro în perioada reacţiunii stolipiniste. Unii luaseră în braţe empiriocriticismul lui Mach şi Avenarius; alţii se ascundeau sub aripile frânte ale « pozitivismului ultra-modern »; iar câţiva alunecaseră până în mocirla fideismului, ajungând să propovăduiască « zidirea de-Dumnezeu ». Toţi aceşti Bazarov, Bogdanov, Berman, Iuşchevici, Valentinov, care se pretindeau marxişti dar care niciodată nu stătuseră ferm pe poziţiile marxismului, trecuseră în acelaş timp la o « critică » a bazelor teoretice ale marxismului adică materialismul dialectic şi a bazelor lui istorice ştiinţifice, materialismul istoric. Incercarea de a submina marxismul se făcea dinlăuntrul câmpului marxismului, cu făţărnicie. Ei afirmau cu nesinceritate că n'ar voi decât să « îmbunătăţească » marxismul, să-l modifice pe ici pe colo, în punctele esenţiale.

Marxiștii aveau marea și urgenta sarcină de a da răspunsul necesar acestor renegați, de a le smulge masca și de a-i arăta în adevărata lor înfățișare. Plehanov — conducător al menșevicilor — se eschivă, preferând să scrie două foiletoane fără importanță. Această sarcină o îndeplini cu măreție Vladimir Ilici Lenin în celebra sa lucrare « Materialism și empirio-criticism » — note critice despre o filosofie reacționară.

Intr'o scrisoare către Maxim Gorki din 25 Febr. 1908, Lenin scria: « *La începutul lui 1906 Bogdanov scrise o carte, cred că a 3-a parte a empiriomonismului. In vara anului 1906 mi-a prezentat-o și am început să o studiez temeinic. După ce am citit-o m'am înfuriat grozav. Imi devenise și mai clar că apucase pe o cale absolut falsă și nemarxistă. I-am scris atunci « o declarație de dragoste » o epistolă filosofică care cuprindea trei caiete* ». Iar după lectura volumului « Esseuri asupra filosofiei marxismului », Lenin spunea: « *Am citit toate articolele cu excepția articolului lui Suvorov (pe care-l citesc tocmai acum) și cu fiecare articol citit crește și indignarea mea. Nu, aceasta nu este marxism! Empirio-criticii, empirio-moniștii și empirio-simboliștii noștri se târăsc de-a-dreptul în mocirlă. Să asiguri cititorul că « credința în realitatea lumii exterioare este « misticism » (Bazarov), să amesteci materialismul și kantianismul într'un mod ne mai pomenit (Bazarov și Bogdanov), să predici o varietate de agnosticism (empirio-criticism) și idealism (empirio-monism), să-i vorbești muncitorului de « ateismul religios » și de « dumnezeirea » celor mai înalte potențe omenești, (Lunacearski), să declari învățătura lui Engels despre dialectică, misticism (Bermann), să te adapi la izvorul împuțit al unor oarecare « pozitiviști » agnosticiști sau metafizicieni francezi — ducă-se pe pustii împreună cu teoria simbolică a cunoașterii (Iușkevici)! Nu, asta depășește orice* ».

In Apus, Karl Kautzki printr'o scrisoare pe care Friedrich Adler a publicat-o în Iulie 1909, își anunța oportunismul și trădarea marxismului. La întrebarea pusă de un muncitor georgian, Bendianidze, asupra relației dintre marxism și machism Kautzki răspundea: « Intrebați: este Mach un marxist? Depinde de ce se înțelege prin marxism. Eu nu înțeleg prin aceasta o filosofie ci o știință a experienței, o concepție deosebită asupra societății. Această concepție este negreșit incompatibilă cu teoria cunoașterii a lui Mach... Eu însumi nu găsesc între concepția lui Marx și cea a lui Dietzgen o deosebire esențială; iar Mach este foarte apropiat de Dietzgen ».

Mai departe Kautzki își arăta părerea de rău pe care o resimțea d spre discuția ivită între social-democrații ruși privitor la concepțiile lui Mach intru cât asemenea chestiuni nu intră în sarcinile Partidului. Ba mai mult, declară că filosofia machistă este o chestiune particulară. Iată poziția pontifului social-democrației din acea vreme, poziție neprincipială, oportunistă, renegată. In acest timp când teoreticienii renumiți ai marxismului precum Kautzki trădau sau părăseau lupta, conducătorul partidului bolșevicilor — Vladimir Ilici Lenin — fu acela care ridică și mai sus, ținând puternic în mână steagul materialismului dialectic, steagul marxismului.

Poziția principială a lui Lenin o arată următorul pasaj dintr'o scrisoare către Gorki din 24 Martie 1908: « *Trebue să înțelegeți și veți înțelege că un om de partid are datoria să se ridice împotriva unei învățături imediat ce s'a convins de completa ei injustețǎ și că este dăunătoare. Nu aș fi dat alarma dacă nu m'aș fi convins absolut și în măsura în care cunosc sursele originale ale lui Bazarov, Bogdanov, etc., mă conving din ce în ce mai mult că lucrarea lor este dela un capăt la celălalt, dela A la Z, de sus până jos până la Mach și Avenarius, un lucru neghiob, dăunător, filistin și popesc... De ce împăcare mai poate fi vorba aci, dragă A. M.? Vă rog, ar fi caraghios să pierdem pentru aceasta măcar un cuvânt. Bătălia este absolut de neînlăturat și oamenii de Partid nu trebue să năzuiască o mușamalizare, o amânare sau o ocolire și trebue să aibă grijă ca munca practică de Partid necesară să nu sufere... Cum trebue ajuns la aceasta? Prin neutralitate? Nu. Intr'o asemenea problemă nu poate să existe și nu va exista neutralitate* ».

O luare de poziție publică a lui Lenin împotriva acestor devieri se produse în 1908 cu prilejul comemorării a 25 ani dela moartea lui Marx. Bolșevicii publicară o colecție de articole care conținea și o contribuție a lui Lenin, intitulată: « Marxism și revizionism ». (Studiul acesta este tradus în volumul II din « Operele Alese » ale lui Lenin, pag. 80). Intr'însul Lenin caracterizează curentele revizioniste ale marxismului și analizează cu o profunzime deosebită bazele și cauzele economice, precum și rădăcinile de clasă ale revizionismului.

« *In fiecare țară capitalistă există totdeauna alături de proletariat pături largi mic burgheze de mici patroni. Capitalismul s'a născut și ia mereu naștere din mica producție. Anumite pături mijlocii sunt în mod inevitabil din nou create de capitalism. Acești noui mici producători sunt tot atât de inevitabil aruncați din nou în rândurile proletariatului. E cu desăvârșire firesc deci faptul ca ideologia mic-burgheză să pătrundă iar și iar în rândurile largi ale partidelor muncitorești* ». Aceasta fiind baza economică Lenin caracterizează minunat reflexul său pe tărîm ideologic, filosofic: « *In domeniul filosofiei, revizionismul s'a târît la remorca « științei » profesorale burgheze. Profesorii proclamaseră formula « înapoi la Kant » și iată că revizionismul se târa în urma neo-kantienilor; profesorii repetau împotriva materialismului filosofic banalitățile popești de mii de ori spuse și repetate, și iată că zâmbind cu indulgență, revizioniștii bombăneau (cuvânt cu cuvânt după ultimul Handbuch) că materialismul a fost de mult « desmințit »: profesorii îl tratau pe Hegel ca pe un « câine mort » și propăvăduiau ei înșiși idealismul, un idealism însă de o mie de ori mai mărunt și mai banal decât cel hegelian, ridicau cu dispreț din umeri vorbind despre dialectică, — și iată că revizioniștii se târau în urma lor în mocirla banalizării filosofice a științei, înlocuind « subtila » (și revoluționara) dialectică prin « simpla » (și tihnita) « evoluție »; profesorii își câștigau leafa lor dela Stat, adaptându-și sistemele lor idealiste și « critice » « filosofiei » medievale dominante (cu alte cuvinte teologiei) și iată că revizioniștii se rânduiau alături de ei, tinzând să*

facă din religie o « chestiune particulară », nu în raport cu Statul contemporan, ci în raport cu partidul clasei înaintate.»

Și într'o notă adăugită acestui articol Lenin demască pe Bogdanov, Bazarov și alții: « Voiu arăta în viitorul apropiat într'o serie de articole sau într'o broșură specială că tot ce se spune în text în legătură cu revizioniștii neokantieni se adresează în fapt acestor noui revizioniști neo-humeiști și neoberkeleyeni ».

In aceiași perioadă în Caucaz — la Tiflis, Georgia — I. V. Stalin a publicat o serie de articole între Iunie 1906 și 10 Aprilie 1907 intitulate « Anarhism sau socialism » în care a dat o expunere amplă a concepției despre lume, a partidului muncitoresc revoluționar. In această lucrare a sa tovarășul Stalin apără materialismul dialectic ca fundament teoretic al socialismului, desvoltă bazele filosofice ale marxismului și urmărește acelaș țel ca și Lenin în « Materialism și empirio-criticism »: înfrângerea sdrobitoare a revizionismului și consolidarea pozițiilor materialismului filosofic marxist.

Combătând teoriile anarhiste ale grupulețului înființat în anul 1905 în Georgia de elevii lui Kropotkin, Cerkezișvili, Mihaco Tereteli, Salva Goghelia și alții, tovarășul Stalin face o strălucită expunere asupra desvoltării naturii și societății și prezintă cu o genială claritate principiile fundamentale și legile materialismului dialectic.

In acest moment crucial când în urma înfrângerii revoluției burghezo-democratice în Rusia, marxismul era atacat din toate părțile, nu numai din afara dar chiar și din lăuntrul lagărului său, au stat alături întru apărarea materialismului dialectic și istoric desvoltându-l, aceste două mari genii ale omenirii Lenin și Stalin. Deși la depărtări de mii de kilometri — Lenin în Elveția și Stalin în Caucaz — cei doi făuritori ai bolșevismului au luptat cu aceiași principialitate și consecvență revoluționară împotriva renegaților marxismului, pentru apărarea tezaurului ideologic lăsat de Marx și Engels și pentru desvoltarea acestuia în nouile condițiuni istorice.

*

După ce în introducerea « Materialismului și empirio-criticismului » Lenin arată filiațiunea empirio-moniștilor și empirio-criticilor și înrudirea concepției lor gnozeologice cu aceea a episcopului filosof George Berkeley expusă în 1710 în « Tratat asupra principiilor cunoașterii umane » reproduce felul cum încă vechii materialiști francezi Diderot, Holbach, Helvetius, au combătut concepțiile false și mistificatoare ale lui Berkeley care susținea că « esse est percipi » adică nega existența lumei obiective și reducea la percepții și senzații cunoașterea omenească. Berkeley susținea că obiectele sunt combinații de senzații subiective, iar non-eul este în fond o proectare a eului. Materia nu există « puteți să întrebuințați cuvântul materie în sensul în care alții întrebuințează cuvântul « « neant ». Această concepție de a considera

lumea exterioară — natura — ca o combinație de senzații stă la baza teoriei cunoașterei a empirio-criticismului, empirio-monismului, etc.

Și Lenin trece după aceea la o analiză profundă în decursul a 3 mari capitole a teoriei cunoașterii empirio-criticismului față de cea a materialismului dialectic. Lenin arată că *« sofismul filosofiei idealiste constă în faptul că senzația nu este considerată ca o legătură dintre conștiință și lumea exterioară ci ca o barieră, ca un zid ce desparte conștiința de lumea exterioară. Nu ca imaginea fenomenului exterior corespunzător senzației, ci ca singurul lucru existent »*.

Spre deosebire de acest punct de vedere care duce la solipsism și la negarea existenței universului în afara conștiinței, adică la negarea lumei, materialismul arată că existența materiei nu depinde de senzații, că primordială este materia iar senzația, gândirea, nu sunt decât un produs superior al materiei organizate într'un mod deosebit.

Friedrich Engels a desvoltat în « Ludwig Feuerbach » concepția gnozeologică a materialismului dialectic. Pentru aceasta el definește problema fundamentală a filosofiei în felul următor: *« Marea chestiune fundamentală a oricărei filosofii, îndeosebi a filosofiei moderne este problema relației între cugetare și existență . . . După felul cum răspundeau la această întrebare, filosofii s'au împărțit în două mari tabere. Acei care susțineau primordialitatea spiritului față de natură și care deci admiteau în ultimă instanță creearea lumii în vreun fel oarecare — și această creațiune este adeseori la filosofi, de pildă la Hegel, cu mult mai încurcată și mai imposibilă decât în creștinism, alcătuiau tabăra idealismului. Ceilalți care priveau natura ca elementul primordial, aparțin diferitelor școli ale materialismului.*

« Problema relației dintre cugetare și existență mai are însă și o altă latură: în ce relație stau ideile noastre despre lumea ce ne înconjoară, față de această lume însăși? Este oare, cugetarea noastră în stare să cunoască lumea adevărată? Suntem noi oare capabili, în ideile și noțiunile noastre despre lumea reală, să dăm o oglindire adevărată a realității? » (*« Ludwig Feuerbach și sfârșitul filosofiei clasice germane »*, pag. 20—21).

La întrebarea aceasta, unii filosofi precum Hume în lucrările sale « Cercetări asupra cunoașterii umane » și « Tratat asupra naturei umane » ia o poziție agnostică negând posibilitatea cunoașterei reale a lumei, afirmând că nu putem cunoaște decât propriile noastre percepțiuni, impresii sau idei. Iar Immanuel Kant în lucrările sale « Critica rațiunei pure », « Critica rațiunei practice » și « Prolegomene la orice metafizică viitoare » afirmă existența unui lucru în sine care există în afara senzațiilor, gândirei, conștiinței noastre, dar — și aici se întâlnește cu Hume — oamenii nu pot cunoaște nici odată acest lucru în sine. Ei trebue să se mulțumească a cunoaște doar aparența și nici decum lucrul în sine. Numai fenomenele, aparențele constituesc după Kant obiectul experienței umane, iar lucrurile în sine, noumenele, reprezintă esențe incognoscibile.

Separaţia aceasta artificială între « lucrul în sine » şi aparenţă, între noumen şi fenomen, este o greşeală fundamentală a filosofiei kantiene. Materialismul dialectic neagă valabilitatea separaţiei şi combate această falsă teorie a incognoscibilităţei lucrului în sine. Lucrul în sine există şi poate fi cunoscut de om. Mai mult, el este cunoscut tot mai profund şi tot mai amplu de om.

Marx în tezele sale asupra lui Feuerbach scrise la Bruxelles în primăvara anului 1845, arăta (prima teză: « *Neajunsul principal al întregului materialism de până acum, inclusiv acel al lui Feuerbach, este că obiectul, realitatea, sensibilitatea este concepută numai sub forma obiectului sau intuiţiei, şi nu ca activitate omenească sensibilă, ca activitate practică, nesubiectivă. Deaceea s'a întâmplat că partea activă, în opunere cu materaialismul, a fost desvoltată de idealism — dar numai abstract, deoarece idealismul, fireşte, nu cunoaşte activitatea reală, sensibilă, ca atare. Feuerbach doreşte obiecte sensibile diferenţiate, în realitate, de obiectele gândirei, dar el nu concepe activitatea omenească însăşi ca o activitate obiectivă* ».

De asemenea, Engels scrie în această privinţă: « *Cea mai decisivă desminţire a acestor, ca şi a tuturor celorlalte fantezii filozofice, este practica. Anume, experienţa şi industria. Când putem dovedi justeţa concepţiei noastre despre un fenomen natural, reproducându-l noi înşine, producându-l din condiţiile lui, ba pe deasupra făcându-l să servească scopurilor noastre, s'a sfârşit cu « lucrul în sine » de necunoscut, al lui Kant. ((L. F. pag. 22).*

In felul acesta, Marx şi Engels au răspuns concepţiilor agnostice ale lui Hume şi Kant. Engels, care la sfârşitul vieţii sale, a văzut apariţia curentului « zurück zu Kant ». — « înapoi la Kant » al profesorilor şi filistinilor germani, i-a demascat ca retrogazi « *Dacă neo-kantienii încearcă să reinsufleţească concepţiile lui Kant în Germania, iar agnosticii concepţiile lui Hume în Anglia (unde n'au dispărut niciodată) cu toate că aceste concepţii au fost atât în teorie, cât şi în practică de mult desminţite, apoi aceasta reprezintă din punct de vedere ştiinţific un regres, iar în practică o încercare ruşinată de a primi materialismul pe uşa din dos şi a-l tăgădui în ochii lumii* ». Această caracterizare a lui Engels este valabilă atât pentru şcoala lui Herman Cohen din Marburg, cât şi pentru empirio-criticii lui Mach, Avenarius sau imanenţii Schuppe, etc. Aceştia însă şi-au desvoltat teoriile lor după moartea lui Marx şi Engels, la începutul veacului 20 îndeosebi. Pe aceştia îi combate Lenin în « Materialism şi empiriocriticism »: « *Diferitele moduri de a se exprima ale lui Berkeley în 1710, ale lui Fichte în 1801, ale lui Avenarius în 1891—1894, nu schimbă întru nimic fondul chestiunii, adică linia filozofică fundamentală a idealismului subiectiv. Lumea este senzaţia mea; non-eul este presupus (creat, produs) de eul nostru. Lucrurile sunt în indisolubilă conexiune cu conştiinţa; coordonarea indisolubilă a eului nostru şi a mediului, constitue coordonarea principială empiriocritică; toate acestea nu sunt decât unul şi acelaş postulat, aceleaşi vechi boarfe prezentate sub o firmă mai mult sau mai puţin revopsită* » (pag. 68).

Lenin arată apoi, că astfel de « teorii » duc la obscurantism filosofic şi la absurditatea idealismului subiectiv şi a solipsismului. Empiriocriticii ruşi, Bogdanov şi ceilalţi, întorc « acul otrăvit » al lui Avenarius şi Mach, îndreptat împotriva materialismului, spre inima partidului proletariatului revoluţionar din Rusia.

Lenin trage trei importante concluzii gnozeologice din critica pe care Engels o făcuse lui Hume şi Kant: 1) Lucrurile există independent de conştiinţa noastră, independent de senzaţiile noastre; 2) Nu există şi nici nu poate exista absolut nicio deosebire principială între fenomen şi lucrul în sine; 3) In domeniul teoriei cunoaşterii, ca şi de altfel în toate celelalte domenii ale ştiinţei, trebue să raţionăm în mod dialectic, « *să nu considerăm adică cunoştinţele noastre ca ceva definitiv şi invariabil, ci să analizăm în ce mod apare cunoaşterea din necunoaştere, în ce mod cunoştiinţele incomplete, neprecise, devin mai complete şi mai precise* ».

Prin activitatea practică a oamenilor, prin munca de zi cu zi a omenirii muncitoare, « lucrurile în sine » devin « lucruri pentru noi ». Iar prin activitatea ştiinţifică şi practică, adevărurile relative înaintează tot mai mult, tinzând spre adevărul absolut. Teoria materialistă dialectică a cunoaşterii arată că percepţiunile şi reprezentările noastre sunt imagini ale obiectelor existente în afara noastră. Iar verificarea acestor imagini, pentru a stabili valabilitatea lor, ne este dată de activitatea practică.

Lenin a desvoltat teoria materialistă a reflectării, a oglindirii obiectelor în gândirea noastră. El a expus din punct de vedere dialectic întregul proces al cunoaşterii, definind senzaţia ca o legătură între conştiinţă şi lumea exterioară, ca o transformare a acţiunii lumii exterioare, într'un fapt al conştiinţei, dovedind conformitatea percepţiunilor noastre cu natura materială a lucrurilor percepute. Lenin întăreşte şi desvoltă principiile gnozeologice ale marxismului. In acelaş timp, consolidează legătura indisolubilă dintre cunoaştere şi activitatea practică: practica verificând valabilitatea datelor cunoaşterii, iar convingerea conformităţii percepţiunilor noastre cu natura exterioară, fundamentează practica. Transformarea « lucrurilor în sine » în « lucruri pentru noi », aceasta este cunoaşterea.

Lenin combate şi spulberă falsa teorie a empiriocriticilor că adevărul e subiectiv şi că ar fi « o formă organizatoare a experienţei ideologice », arătând că aceasta deschide uşa fideismului, clericalismului, misticismului.

Adevărul este obiectiv şi din punctul de vedere al materialismului modern adică al marxismului, scrie Lenin « *condiţionate din punct de vedere istoric sunt limitele apropierii cunoştinţelor noastre de adevărul absolut, obiectiv. Necondiţionată este însă existenţa acestui adevăr, necondiţionat este faptul că noi ne apropiem de el* ».

Şi mai departe: « *dialectica materialistă a lui Marx şi Engels include fără îndoială relativismul. Ea nu se reduce însă la acesta, adică ea recunoaşte relativitatea tuturor cunoştinţelor noastre, nu în sensul negării adevărului obiectiv,*

ci în sensul caracterului condiționat din punct de vedere istoric al limitelor apropierii de acest adevăr al cunoștințelor noastre » (pp. 146—147).

Iar concluzia principală pe care o tragem din studiul concepției marxiste a cunoașterii este faptul că numai mergând pe această cale ne vom apropia tot mai mult de adevărul obiectiv fără a-l epuiza vreodată. Pe orice alt drum am merge, ne-am rătăci și ne-am prăbuși în prăpastia fără fund a fideismului și bigotismului.

O însemnătate excepțională are cap. III-lea în care Lenin se ocupă despre: Ce este materia și ce este experiența; despre cauzalitate și necesitate în natură; despre spațiu și timp, libertate și necesitate.

Cu acest prilej ne amintim de o scrisoare a lui Engels către Conrad Schmidt, trimisă la 5 August 1890 și publicată în « Studii filosofice », p. 121:

« *Concepția noastră, a istoriei, este înainte de toate o directivă pentru studiu și nu o pârghie servind la construcții în felul celor ale lui Hegel* ». Această afirmație este, într'o măsură, valabilă și pentru concepția filosofică. Nici Marx, nici Engels și nici Lenin nu au urmărit să dea o definiție absolută a materiei, pentrucă fiecare nouă cucerire științifică în domeniul fizicei, chimiei, biologiei, desvoltă și adâncesc cunoștințele despre materie. Dar materia în sine este inepuizabilă. Fizica nucleară și toate descoperirile principale în acest domeniu, dela Pierre Curie și până la Louis de Broglie, dela Einstein și până la savanții sovietici Alihanian confirmă pe deplin materialismul dialectic, tocmai pentrucă Marx, Engles, Lenin au arătat că materia este în permanentă mișcare, transformare și este inepuizabilă.

Ceeace este esențial în concepția materialist-dialectică despre materie se vădește a fi faptul că materia este o realitate obiectivă care acționează asupra organelor noastre de simțire.

« *Mișcarea este modul de existență și felul de a fi al materiei. Niciodată și nicăieri nu a fost și nu poate fi materie fără mișcare. Materia fără mișcare și mișcarea fără materie sunt tot atât de neînțeles* » (Engels, « Anti-Dühring », pp. 108—109).

Deci materia este o realitate obiectivă care există înafara conștiinței și independent de ea, este factorul prim, izvorul senzațiilor și concepțiilor noastre.

Nouile descoperiri științifice nu numai că nu pot să sdruncine materialismul dialectic, dar prin însăși faptul că sunt descoperiri privitoare la structura materiei anorganice sau organice, nu fac decât să confirme existența și realitatea materiei.

I. V. Stalin în geniala sa lucrare despre materialismul dialectic și materialismul istoric arată trăsăturile fundamentale ale materialismului filosofic marxist.

I. Materialitatea lumii.

II. Caracterul primordial al existenței.

III. Cognoscibilitatea sa.

Tovarășul Stalin definește materialismul filosofic marxist în permanentă opoziție cu idealismul, și arată însemnătatea enormă pe care o are extinderea principiilor sale la studiul vieții sociale.

Analizând problema cauzalității și a necesității în natură, Lenin combate concepțiile empirio-criticilor și ale tuturor idealiștilor care neagă cauzalitatea și determinismul, sau încearcă să-l înlocuiască cu diverse surogate fără nicio valoare.

Pornind dela expunerea lui Engels despre noțiunile de cauză și efect care sunt reprezentări cu valabilitate numai când sunt aplicate la cazul individual « *dar îndată ce privim cazul individual în conexiunea sa generală cu întregul cosmosului, ele se reunesc contopindu-se în reprezentarea inter-acțiunii universale în care cauzele și efectele își schimbă mereu locul, ceea ce acum sau aici este efect, devenind acolo sau atunci cauză și vice-versa* » (« Anti-Dühring », p. 60).

Lenin arată că problema importantă nu este aceea de a ști ce grad de precizie a atins descrierea raporturilor de cauzalitate, ci aceea de a ști care e izvorul cunoașterii acestor raporturi: legile obiective ale naturii sau însușirile minții noastre. Iată ce deosebește fundamental pe materialiștii Marx, Engels, Feuerbach de agnosticii Avenarius și Mach.

Cauzalitatea în forma ei de multilaterală conexiune există în natură, în mișcarea materiei. Mintea omenească, cel mai înalt produs al naturii, este în stare să cunoască, să reflecteze legile naturii.

Despre timp și spațiu Lenin, după Engels, afirmă că sunt formele existenței materiei și că au un caracter obiectiv.

« *Nu există în lume nimic în afară de materie în mișcare, iar materia în mișcare nu se poate mișca decât în spațiu și timp. Ideile omului asupra spațiului și timpului sunt relative. Din aceste idei relative ia naștere însă adevărul absolut. Aceste idei relative pășind în desvoltarea lor pe linia adevărului absolut, apropiindu-se de acesta. Variabilitatea ideilor omenești asupra spațiului și timpului desminte tot atât de puțin realitatea obiectivă a acestora, pe cât de puțin desminte variabilitatea cunoștințelor științifice asupra structurii și formelor mișcării materiei, realitatea obiectivă a lumii exterioare* ». (pag. 193).

Această genială idee a lui Lenin a fost pe deplin confirmată de teoria relativității a lui A. Einstein, de mecanica quantică întemeiată de Planck, și de fizica nucleară.

Prin aceasta s'a dat o lovitură mortală concepției idealiste care consideră timpul și spațiul ca niște categorii apriorice ale minții omenești, forme apriorice ale cunoștinței noastre.

Dimpotrivă Lenin arată că experiența și cunoașterea noastră se adaptează din ce în ce mai mult spațiului și timpului obiectiv, reflectându-le din ce în ce mai just și mai profund.

Trecând apoi la analiza raportului dintre libertate și necesitate este reluată și desvoltată teza hegeliană, că oarbă e necesitatea numai în măsura în care nu este înțeleasă. Engels arată că libertatea constă în dominația asupra

noastră înşine şi a naturii exterioare, bazată pe cunoaşterea necesităţilor na-
turale, iar Lenin conchide că dominarea naturii realizată de practica omenească
este rezultatul reflectării juste, obiective, în mintea omului, a fenomenelor
şi proceselor naturii, ea constitue dovada că această reflectare reprezintă
un adevăr obiectiv, absolut, etern (în limitele celor arătate de practică).

Trecând apoi la demascarea filosofilor idealişti ca tovarăşi de arme şi
succesori ai empirio-criticismului, Lenin examinează criticarea kantianismului
dinspre stânga şi dinspre dreapta, dovedind că în fond critica pe care Mach
şi Avenarius, Bogdanov şi Bazarov o fac lui Kant este o critică dinspre dreapta,
adică din partea idealistă şi care se înfundă în mlaştinile obscurantismului,
misticismului şi agnosticismului.

Lenin arată că trăsătura esenţială a filosofiei lui Kant constă în compro-
misul pe care încearcă să-l stabilească între materialism şi idealism. Recu-
noaşterea lucrului în sine de către Kant ,adică a lucrului care există în afara
conştiinţei noastre ca realitate obiectivă este un element materialist la Kant.
In schimb teza incognoscibilităţii lucrului în sine este idealistă şi întunecă
acest element materialist.

Empirio-criticii ca şi toţi idealiştii critică tocmai grăuntele de materialism
în concepţia lui Kant. Prin aceasta ei se solidarizează cu întregul lagăr al
clericalismului.

*« Iată într'adevăr pur idealism, căci nemijlocit este considerat psihicul, adică
conştiinţa, reprezentarea, senzaţia, etc., iar fizicul e dedus din psihic, e sub-
stituit acestuia. Lumea este non-Eul creat de Eul nostru — spunea Fichte. Lumea
este ideea absolută — spunea Hegel. Lumea este voinţă — spunea Schopenhauer.
Lumea este noţiune şi reprezentare — spunea imanentul Rehmke. Existenţa
este conştiinţă — spune imanentul Schuppe. Fizicul e substituirea psihicului —
spune Bogdanov. Trebue să fii orb pentru a nu vedea aceiaş esenţă idealistă sub
aceste diferite vestminte verbale »*. (pag. 254).

Revoluţia modernă în ştiinţele naturii şi idealismul filosofic se intitulează
acea parte a lucrării lui Lenin, în care el analizează criza fizicei contemporane
şi soluţia acesteia. In momentul în care Lenin şi-a redactat opera (1908) fi-
zica nouă era abea la început. La 14 Decembrie 1900 Planck expusese că
energia radiantă se emite şi se absoarbe de către atomi numai prin salturi,
prin porţiuni determinate şi nu încontinuu. Aceste porţiuni de energie el
le denumise quante. In anul 1905 Eistein desvoltând teoria lui Planck a pre-
supus că energia radiantă — lumina — se propagă sub forma de particule
numite fotoni.

Mai târziu, fizicianul danez Niels Bohr a arătat că electronul se mişcă
în jurul nucleului atomic numai pe anumite orbite. Iar când electronul sare
de pe orbita obişnuită pe alta, el pierde energie care trece în quanta energiei
radiante. Mult mai târziu, în 1924, savantul francez de Broglie a propus o
nouă mecanică ondulatorie, susţinând că alături de noţiunea de particolă
trebue introdusă şi noţiunea de undă. Iar în perioada 1932—1946 a urmat

o adevărată serie de noi descoperiri, neutronul, materializarea energiei, radio-activitatea artificială, mezonul, diviziunea nucleelor uraniului sub influenţa radiaţiilor cu neutroni şi în fine eliberarea energiei atomice.

Lenin şi-a scris lucrarea sa înainte de aceste descoperiri, dar tot ce a spus acolo cu referinţe la criza fizicei contemporane s'a confirmat întocmai.

« Esenţa » lucrurilor sau « substanţa » sunt şi ele relative ; ele nu constitue decât o expresie a aprofundării cunoaşterii de către om a obiectelor, şi dacă ieri această aprofundare nu depăşea atomul iar azi nu depăşeşte electronul şi eterul, materialismul dialectic insistă tocmai asupra caracterului provizoriu, relativ şi aproximativ al tuturor acestor jaloane *ale cunoaşterii naturii de către ştiinţa umană care progresează. Electronul este tot atât de* inepuizabil *ca şi atomul, natura este infinită şi* ea are o existenţă infinită *şi tocmai această recunoaştere, singura categorică, singura necondiţionată*, a existenţei *ei înafara conştiinţei şi a sensaţiilor omului, deosebeşte materialismul dialectic de agnosticismul relativist şi de idealism »* (p. 325).

Lenin a arătat că necunoaşterea dialecticei de către fizicieni poate să ducă pe unii dintre ei în fundătura idealismului. Constatând că legile mecanicei clasice nu mai sunt valabile pentru microcosm şi pentru mişcarea universului unii fizicieni şi astronomi ca Eddington, James Jeans au început să predice concepţii religioase theiste care îi aruncă îndărăt cu 5.000 de ani la vechile mituri ale Bibliei. Lenin a arătat în « Materialism şi empirio-criticism » că numai însuşirea dialecticei materialiste de către fizicieni, astronomi, matematicieni şi în general de toţi oamenii de ştiinţă, poate să-i ajute să iasă din criză şi să deschidă noi drumuri bogate în rezultate fizicei contem-porane.

Lenin combate tezele spiritualistului James Ward, a'e lui Herman Cohen,
ale lui Eduard von Hartmann, ale lui Leroy, Poincaré, Abel Rey, sprijinindu-se
pe cercetările marilor oameni de ştiinţă Hertz, Boltzmann, Mendelejev, Wil-
liam Ramsay.

In încheierea operei sale Lenin supune unei critici sdrobitoare părerile empirio-criticilor asupra societăţii şi istoriei, şi arată că teoriile lor asupra identităţii existenţei sociale şi a conştiinţei sociale nu sunt decât pure inepţii, teorii net reacţionare.

*« Conştiinţa socială reflectă existenţa socială — iată doctrina lui Marx.
Reflectările pot fi copii fidele aproximative ale celor reflectate de ele ; ar fi absurd
însă să se vorbească de identitate în acest caz. Conştiinţa* reflectă *în general
existenţa — iată teza generală a* întregului *materialism ; ar fi imposibil să nu
se vadă legătura ei directă şi* indisolubilă *cu teza materialismului istoric în sensul
că conştiinţa socială reflectă existenţa socială »* (pp. 364—365).

In fond, în domeniul politicii militante Bazarov, Bogdanov, Juşchevici,
Valentinov se întâlneau cu otszoviştii şi lichidatoriştii care susţineau nece-
sitatea lichidării partidului muncitoresc revoluţionar, făcând astfel jocul
ţarismului.

Lenin îi lovește pe lichidatoriști fără cruţare nimicind tezele lor, demască legăturile dintre aceștia și empirio-critici sau empirio-moniști.

« Materialism și empirio-criticism » de Lenin a însemnat pregătirea teoretică a Partidului Bolșevic, consolidarea sa în jurul steagului invincibil al lui Marx și Engels, călirea sa pentru noile lupte ce vor urma.

« Cartea lui Lenin este o pildă clasică de spirit partinic bolșevic în filosofie, care arată cum trebue dusă cu succes lupta împotriva ideologiei reacţionare. Este o pildă genială de marxism creator care arată cum trebue desvoltată filosofia materialismului dialectic pe baza noilor date ale științei și ale practicei sociale » (M. Mitin, « Despre materialism și empiriocriticism », o lucrare genială a lui V. I. Lenin).

Minunate sunt paginile în care Lenin vorbește despre « Partidele în filosofie și acefalii filosofiei ». Nu există filosofie deasupra claselor și deasupra partidelor. Clasele fundamentale ale societăţii noastre poartă fiecare concepţia lor despre lume și viaţă, concepţia lor filosofică: materialismul dialectic și istoric — proletariatul și idealismul cu toate nuanţele sale dela Kant și până la Sartre — burghezia.

Și așa cum lupta de clasă se accentuează tot mai mult, devine tot mai înverșunată, tot astfel și lupta pe frontul ideologic devine tot mai ascuţită.

Purtătorii de cuvânt ai proletariatului pe tărîm teoretic trebue să lupte fără cruţare împotriva tuturor varietăţilor idealismului, împotriva tuturor acelor « mizerabile ciorbe eclectice » despre care vorbește Engels în prefaţa sa la « Ludwig Feuerbach » și a « mizerabilului terci filosofic » despre care vorbește Lenin referindu-se la concepţiile empirio-critice, empirio-moniste, etc.

« *Sarcina pe care trebue să și-o pună marxiștii este de a ști să reteze tendinţele reacţionare, de a ști să-și desfășoare linia lor proprie și să lupte împotriva întregii linii a forţelor și claselor adverse* » (pag. 387).

Iar în încheierea sa Lenin arată din ce puncte de vedere trebue să purceadă un marxist la aprecierea unei filosofii adverse după ce indică necesitatea de a face o comparaţie între bazele teoretice ale acelei filosofii și cele ale materialismului dialectic, după ce arată necesitatea de a preciza locul filosofiei respective în câmpul filosofiei contemporane, după ce subliniază nevoia de a lua în considerare toate cuceririle științelor și de a le supune unui studiu în lumina materialismului dialectic, Lenin insistă asupra luptei de partide în domeniul filosofiei. « *Filosofia modernă este tot atât de pătrunsă de spirit de partid, ca și cu două mii de ani în urmă. In fond — fapt disimulat prin noi etichete savanto-șarlatanești sau netoate declarări de atitudine independentă de partid — partidele aflate în luptă sunt materialismul și idealismul* » (pag. 404).

In acest sens sunt deosebit de interesante și instructive cele 10 întrebări pregătite de Lenin către un referent care susţinea într'o conferinţă la Geneva empirio-criticismul.

Pentru noi clasa muncitoare și intelectualii din Republica Populară Română cartea lui Lenin este o puternică armă teoretică pe care ne-o dă Partidul.

Ea ne va ajuta în lupta pe care o ducem și pe care trebue s'o intensificăm împotriva ideologiilor reacţionare.

Intr'o scrisoare a lui Engels către Frantz Mehring din 14 Iulie 1893, găsim: « *ideologia este un proces pe care așa zisul gânditor îl îndeplinește cu conștiinţă, însă cu o falsă conștiinţă. Adevăratele forţe motrice care îl mișcă îi rămân necunoscute. Altfel nu ar fi de loc un proces ideologic. In felul acesta el își imaginează forţe motrice false sau aparente* ».

Sunt mulţi ideologi în ţara noastră care lucrează și azi cu o falsă conștiinţă. Unii o fac din nepricepere, alţii pentrucă sunt în slujba dușmanului de clasă. Pe primii trebue să-i lămurim, printr'o critică tovărășească: « *să ne războim cât mai există teren pentru o războire tovărășească* » cum spunea Lenin. Pe ceilalţi însă trebue să-i combatem până la capăt, iar ideologia lor falsă, dușmană, înveninată de obscurantism, rasism, naţionalism, să fie nimicită.

Pentru a putea îndeplini această sarcină purtătorii de cuvânt ai proletariatului în filosofie trebue nu numai să studieze profund lucrările filosofice ale lui Marx, Engels, Lenin și Stalin, dar să înveţe a mânui arma criticei în filosofie, armă de clasă și s'o mânuiască în spirit de partid. Lucrările adversarilor noștri ideologici trebue supuse unui studiu amănunţit, conţinutul lor trebue să fie desfăcut bucată cu bucată, arătat limpede mistificarea și înșelăciunea care formează miezul acestor ideologii.

Trebue examinate cărţi ca « Despre imposibilitatea unei teorii atomiste a lumii fizice » de Florian Nicolau, apărută în 1947, ca « Misticism și credinţă » de Mircea Florian apărută în 1946, sau « Ce este cunoștiinţa » de același autor apărută în 1947, cărţi bazate pe o ideologie falsă care trebue demascată și înlăturată.

Aceștia sunt epigonii, trebue luată însă opera maeștrilor lor, Rădulescu Motru, Ion Petrovici, Lucian Blaga, Nae Ionescu și trecută prin ascuţișul criticii marxiste.

Mai multe generaţii de intelectuali s'au format sub înrâurirea acestor ideologi și a « teoriilor » lor.

Influenţa aceasta persistă încă, voit sau involuntar, la mulţi din cărturarii noștri, mai cu seamă la cei de origină burgheză, sau mic-burgheză.

Unii, opunându-se materialismului dialectic mai recurg la panoplia idealistă « personalistă » mistică a ideologilor citaţi, alţii cu buna intenţie de a cunoaște și însuși concepţia despre lume a proletariatului, din cauza rămășiţelor idealiste, mistice, nu se pot desbăra de vechile superstiţii ale filosofiei medievale.

Odată cu făurirea unei noui intelectualităţi crescută din rândurile clasei muncitoare și ţărănimii muncitoare, odată cu munca de difuzare în massă a măreţelor idei ale marxismului-leninismului va trebui dusă o acţiune susţinută de combatere și lichidare a influenţei nefaste a filosofiei reacţionare.

Este caracteristic faptul că ideologii menționați mai sus au fost inspiratorii și purtătorii de cuvânt ai partidelor burgheze reacționare și că unii și-au schimbat ideologia după partidul care era la putere. Astfel Rădulescu Motru care în perioada 1922—1934 era « țărănist » devine « românist » în timpul dictaturii regale carliste, legionar în 1940 și antonescian după aceea. In teoriile sale « personaliste » îmbracă haina misticismului în « Vocația » și a fascismului în « Românismul ».

Nae Ionescu, acest șarlatan al ideilor, aventurier al filosofiei, anarhist în tinerețe devine subit mistic și naționalist odată cu desvoltarea fascismului în România anilor 1934—1940.

Iar Ion Petrovici, patronul « Societății de Filosofie », gânditor raționalist la început, propagator al fideismului, agent fascist mai apoi, devine ministru în guvernul Antonescu organizând campania de minciuni și calomnii contra U.R.S.S. și încercând să otrăvească poporul nostru cu mârșavul venin al hitlerismului.

In fine, Lucian Blaga cel care proclama în versuri că « sporește misterele lumii », iraționalistul și nitzscheanul, popularizator al lui Spengler și Be diaeff, filosofii decrepitudinii burgheziei, a făurit un sistem mistico-literar menit să împingă gândirea românească în abisul disperării, « angoisselor » și ale fascismului.

Caracterul reacționar — mistificator și mistic — al acestor ideologii trebue demascat, iar influența lor asupra poporului nostru, asupra scriitorilor, artiștilor, oamenilor de știință fizicieni, matematicieni, naturaliști, trebue lichidată cu desăvârșire. Numai în felul acesta ne vom putea îndeplini cu cinste sarcina de luptători ai frontului ideologic și vom putea asigura și pe tărâmul ideilor izbânda realizată pe tărâmul politic și militar, victoria luminii marxismului-leninismului asupra întunericului misticismului fascist care a dăinuit atâta vreme în țara noastră.

MIRON CONSTANTINESCU

TEORIE ȘI CRITICĂ

LENIN
ȘI PROBLEMELE ȘTIINȚEI LITERATURII

Amploarea și multilateralitatea enciclopedică a activității lui Vladimir Ilici Lenin este cunoscută tuturor. Din sfera preocupărilor marelui conducător al revoluției proletare făceau parte, atât problemele filosofiei, ale economiei politice, ale științelor naturii, ale istoriei, cât și problemele literaturii. Profunda și fecunda influență a ideilor leniniste se manifesta cu putere mereu crescândă în toate domeniile practicei și teoriei.

Toată activitatea lui Lenin este pătrunsă de patosul inovației revoluționare. In cuvântarea sa « *Despre Lenin* » (1924), I. V. Stalin a amintit cum

> *în timpul unei conversații, la observația unuia dintre tovarăși că « după revoluție trebue stabilită ordinea normală », Lenin a declarat sarcastic: « E o mare nenorocire dacă oamenii care doresc să fie revoluționari uită că cea mai normală ordine din istorie este ordinea revoluției »* [1]).

Aceste cuvinte caracterizează admirabil stilul leninist, atât în lupta politică cât și în știință. Convingerea pasionată că « ordinea cea mai normală în istorie este ordinea revoluției » este proprie tuturor operelor lui Lenin. Indiferent de aspectul vieții sociale pe care îl aborda, Lenin lumina întotdeauna în chip nou orice problemă, cu lumina actualității revoluționare; el știa să descopere în fiecare fenomen ceea ce este esențial, putând să dea — uneori în câteva cuvinte — o definiție atât de sigură prin rigoarea logicii, încât răsturna ideile, încetățenite de timp de decenii, ale vechii științe. Aceste trăsături ale lui Lenin s'au manifestat în mod strălucit în concepțiile sale despre literatură.

Cercetându-se concepțiile literare ale lui Lenin, trebue, înainte de toate, să se observe amplitudinea întradevăr colosală a intereselor sale. In lucrările lui Lenin se oglindesc fenomenele literare ale diferitelor epoci și popoare, problemele teoriei literare, ale istoriei literaturii, ale esteticei. In ediția în mai

[1]) I. V. Stalin, *Opere*, vol. 6, pag. 60 ed. rusă.

multe volume a *Operelor* lui Lenin și în cele 35 de volume ale « Culegerii leniniste » (« Leninskii sbornik »), cuprinzând publicațiile din arhiva sa, găsim ecoul celor mai diverse fapte literare, începând cu operele celor mai însemnați scriitori clasici: Radișcev, Pușkin, Belinski, Herzen, Nekrasov, Cernîșevski, Dobroliubov, Turgheniev, Șcedrin, L. Tolstoi, Gorki — și terminând cu operele scriitorilor astăzi uitați. Despre cunoașterea profundă și multilaterală a literaturii artistice vorbește însăși abundența de trimiteri la clasicii ruși. Astfel, de exemplu, operele și personagiile lui Saltikov-Șcedrin se citează sau sunt amintite la Lenin de mai mult de trei sute de ori, ale lui Griboedov cam de șaptezeci de ori, ale lui Krîlov de șaizeci de ori, ale lui Pușkin și ale poeților din jurul său de douăzeci și șase de ori, etc. Și observațiile lui Lenin despre jurnalistica rusă dovedesc un orizont deosebit de vast. Găsim în lucrările sale, sub o formă sau alta, aprecieri, nu numai asupra revistelor secolului al XIX-lea, ca « Sovremennik », « Otecestvennie zapiski », « Russkii vestnic », « Russkoe bogatstvo », ci și asupra nenumăratelor ediții din provincie. In lucrările sale, Lenin a ținut seama pe larg de presa revoluționară ilegală a secolului al XIX-lea, cuprinzând nu numai « Kolokol », al lui Herzen, ci și publicațiile tipografiei ruse libere dela Londra, precum și restul literaturii revoluționarilor emigrați din secolul al XIX-lea.

După Marea Revoluție Socialistă din Octomvrie, îndeplinind munca imensă de conducător al Statului Sovietic, Lenin a continuat să urmărească cu atenție literatura și a încurajat cu simpatie creșterea noii arte sovietice. Lenin a studiat, a lămurit și a folosit faptele și fenomenele variate ale câmpului literar în scopul luptei revoluționare, în practica sa cotidiană de conducător al Partidului bolșevic.

In « Amintirile » despre Lenin, Gorki scrie: « De multe ori am observat la el trăsătura mândriei pentru arta rusă ». Această trăsătură este caracteristică tuturor aprecierilor lui Lenin asupra marilor reprezentanți ai literaturii ruse, asupra rolului acesteia în mișcarea revoluționară. Despre importanța universală a literaturii ruse, Lenin a scris încă din anul 1902, în lucrarea « *Ce-i de făcut?* », — amintind pe Herzen, Belinski, Cernîșevski ca premergători ai social-democrației ruse. Articolul lui Lenin: «*Despre mândria națională a velicorușilor*», unde numără între cei mai mari reprezentanți ai culturii ruse pe Radișcev, pe decembriști, pe revoluționarii raznocinți din anii 70, este pătruns de un profund patriotism. Cu pătrundere lirică a vorbit Lenin despre limba rusă, limba mare și puternică a lui Turgheniev și Tolstoi, Dobroliubov și Cernîșevski. Lenin a arătat cu mândrie că literatura progresistă rusă a trăit întotdeauna în strânsă legătură cu interesele poporului, că Belinski, în « *Scrisoarea către Gogol* », a oglindit starea de spirit a țăranilor iobagi, că Cernîșevski a dus prin bariera cenzurii ideea de luptă a maselor pentru răsturnarea tuturor vechilor autorități, că Nekrasov și Șcedrin au învățat societatea rusă să deosebească, sub înfățișarea spilcuită a moșierului-stăpânitor de iobagi, interesele sale hrăpărețe. Pe Radișcev, Belinski, Herzen, pe democrații-revoluționari ai

anilor 60, pe Șcedrin, Lev Tolstoi, Maxim Gorki — acești reprezentanți *adevărați* ai culturii naționale ruse — Lenin i-a opus pseudo-culturii reacționare a unor Kavelin și Katkov, Rozanov și Merejkovski, — tuturor dușmanilor democrației și socialismului.

Una din bazele teoriei științifice a literaturii este teoria leninistă a celor două culturi naționale, coexistând în lăuntrul societății de clase, teoria luptei dintre cultura democrată și socialistă și pseudo-cultura minorității exploatatoare. Lenin a delimitat cu cea mai mare claritate această opoziție a două culturi de-a-lungul întregii istorii a luptei social-politice și a mișcării literare. Abundența de motive și figuri, luate din literatura clasică rusă, cuprinse, dela prima până la ultima pagină, în moștenirea lui Lenin, dovedește cât de mult prețuia el rolul acesteia ca instrument de cunoaștere și forța ei de revoluționare. Și dacă, luând în considerare vastitatea preocupărilor literare ale lui Lenin, încercăm să definim gradul în care ne-am însușit moștenirea sa sub aspectul « Științei literaturii », trebue să declarăm că în acest domeniu mai rămâne mult, foarte mult de făcut.

Din punctul de vedere al științei literaturii, studiul moștenirii leniniste a trecut prin câteva etape. La început, în anii 20, a avut loc strângerea întregului material scris de Lenin cu privire la cultură și artă. Anii 30 cuprind lucrări cu caracter general și lucrări metodologice referitoare la aceeași problemă, între care cea mai amănunțită a fost studiul academicianului A. V. Lunacearski: « *Lenin și știința literaturii* » (1932). Totuși, cea mai mare parte a acestor lucrări avea caracterul unei priviri generale sau al unor informații tematice. In timp ce însăși Lenin se ține de un istorism strict în studiul ideologiei, aprecierile sale literare erau de obiceiu considerate în afara luptei social-logice, aprecierile sale literare erau de obiceiu considerate în afara luptei social-literare și în afara curentelor filosofice și estetice ale secolelor XIX-XX. Studiul moștenirii leniniste relative la știința literaturii era cel mai adesea înlocuit de cercetări în cercul restrâns al diferitelor lui articole, ba chiar al diferitelor fragmente din antologii. Aici este însă nevoie de un studiu monografic.

Din cercul imens, într'adevăr de necuprins, al problemelor legate de tema « Lenin și știința literaturii », se vor aborda aici numai unele probleme, — legate în mod nemijlocit de studiul literaturii ruse... ne vom da silința să prezintăm unele din concluziile lucrării noastre asupra temei: « *Lenin și problemele literaturii ruse dela sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea* ».

Misiunea acestei lucrări constă în studierea concepțiilor leniniste asupra literaturii, în strânsă legătură cu condițiile istorice ale luptei social-politice și literare contemporane lui Lenin. Incercarea unui astfel de studiu a cerut aplicarea unei metodologii variate, elaborată de știința sovietică a literaturii, cuprinzând principiile unei analize filosofice, propriu zis istorice și istoriografice, a « istoriei creației », adică a istoriei creării diverselor articole ale lui Lenin, etc. Totodată, trebuia recurs — paralel cu studiul lucrărilor lui Lenin — la cercetarea întregului masiv al literaturii, publici-

sticei și presei zilnice ruse, adică a întregii producții literare, care, sub o formă sau alta, și-a găsit oglindirea în operele lui Lenin. Unele lucrări au trebuit să fie lămurite și prin recurgerea la diferitele arhive literare. Necesitatea unui asemenea studiu multilateral era dictată de preceptele lui Lenin însuși, care scrie:

> « *Intregul spirit al marxismului, întregul său sistem cere ca fiecare teză să fie examinată: a) numai istoricește, b) numai în legătură cu celelalte (teze), c) numai în legătură cu experiența concretă a istoriei* » [1]).

Numai urmând această cale se pot lămuri principiile fundamentale ale modului leninist de a aprecia fenomenele și condițiile literare, principii care au determinat diversele luări de poziție ale lui Lenin față de problemele literaturii.

Baza filosofică și estetică a științei literaturii este, după cum se știe, ***teoria oglindirii***, desvoltată și demonstrată în nemuritoarea lucrare a lui Lenin: « *Materialism și empiriocriticism* ». In această lucrare, Lenin a arătat că cunoașterea de către om a varietății infinite a fenomenelor naturii și vieții sociale este un proces unitar ce se supune, în toate formele sale, unor legi gnoseologice unice. De aceea, Lenin, motivând teoria oglindirii, a inclus în examinarea problemelor gnoseologice și observații asupra problemelor esteticei. Fără a părăsi din vedere specificitatea artei, tocmai ca o cunoaștere *artistică* a lumii, Lenin a subliniat totodată că legile teoriei cunoașterii și cele ale esteticei sunt comune.

De aici a urmat o serie de concluzii foarte importante: privitoare la artă, ca o formă de oglindire a realității obiective; privitoare la complexitatea și caracterul contradictoriu al însuși procesului reflectării vieții în artă; privitoare la caracterul activ al percepției artistice, — arta ca mijloc al transformării lumii; privitoare la practică, — criteriu al adevărului prezentării artistice; privitoare însfârșit la apartenența de partid, atât a creației artistice, cât și a percepției estetice. Toate aceste teze au distrus în mod definitiv bazele teoriei valorii « în sine », a autonomiei artei și au stabilit legătura esteticei materialiste cu un cerc întreg de probleme ale vieții sociale, desvoltării istorice și luptei politice. In « *Materialism și empiriocriticism* », Lenin, care a supus gnoseologia machistă, în întregul ei, unei critici distrugătoare, a examinat și concepțiile machiștilor asupra artei. In special, are o importanță principială critica făcută de Lenin a încercărilor lui Iosif Petzoldt (elevul lui Mach și Avenarius) de a afirma caracterul arbitrar al fanteziei poetice și de a motiva teoria reacționară a « stabilității estetice ». Această latură a criticii leniniste a machismului se observă mai ales în studierea concepției estetice a lui Petzoldt, identificată ca o expresie clară de tratare subiectiv-idealistă a problemelor artei. In lumina criticii leniniste

---

[1]) Din scrisoarea către Inez Armand (Decemvrie 1916). Vezi « Sub steagul marxismului » (Pod znamenem marksizma), cartea V, 1940, p. 23.

aplicată machiștilor apuseni și ruși, procesul creației artistice apare, nu ca o contemplare pasivă, separată de viață, ci ca o tendință de a influența realitatea în mod activ. Marea importanță pentru știință și artă a cărții « *Materialism și empiriocriticism* » constă în faptul că ea demonstrează în mod amănunțit principiul apartenenței de partid a tuturor formelor ideologiei, caracterul practic și social al cunoașterii omenești.

Ideea apartenenței de partid este, după cum se știe, principiul fundamental conducător în tratarea leninistă a literaturii. După cum a observat A. A. Jdanov: « ... principiul leninist al apartenenței de partid a literaturii este aportul cel mai însemnat al lui V. I. Lenin la știința literaturii » [1]). Acest principiu a fost desvoltat mai departe în definiția stalinistă a literaturii sovietice ca *literatură a realismului socialist*. Totodată, în virtutea principiului apartenenței de partid sunt continuate în mod nou cele mai bune tradiții ale criticei progresiste ruse. Belinski, pentru prima dată în istoria gândirii estetice mondiale, a arătat caracterul politic reacționar al teoriei « artei pure ». Imediat după el, Dobroliubov și Cernișevski au demonstrat ideea marelui rol al artei în evoluția socială. In timp ce estetica burgheză a Europei apusene s'a hrănit de-a-lungul întregului secol al XIX-lea cu ideile lui Kant asupra autonomiei criteriului estetic, estetica rusă a supus criticei — încă din anii 40 — concepțiile idealiste în acest domeniu. Faptul că teoria « artei pure » a fost subminată tocmai în Rusia nu este o simplă întâmplare. Literatura progresistă rusă era puternică prin legătura sa fățișă cu masele, prin apărarea cu adevărat revoluționară a intereselor vitale ale poporului. Pentru marii scriitori ruși, literatura era o tribună a celor mai scumpe și mai intime gânduri despre căile desvoltării istorice, despre viitorul patriei lor.

Aceste particularități ale literaturii ruse au găsit cea mai înaltă generalizare și motivare teoretică la Lenin în *principiul apartenenței de partid a literaturii*. In articolul lui Lenin « *Organizația de partid și literatura de partid* », precum și în alte lucrări ale sale, se arată imensa importanță a orientării ideologice conștiente a scriitorului în ceeace privește desvoltarea literaturii. Activitatea marilor scriitori ruși, dela Radișcev la Gorki, a oferit lui Lenin multe exemple pentru a arăta rolul literaturii ca mijloc puternic de educare a poporului, de cunoaștere și transformare a lumii. Lenin a subliniat că în literatură, politica nu poate fi identificată în mod mecanic cu cea din alte domenii ale muncii de partid, că e necesar să luăm în considerare și complexitatea și particularitățile specifice ale creației artistice. Dar Lenin a arătat că formulele individualiștilor burghezi relative la « libertatea absolută » și la independența scriitorului față de popor și societate sunt numai prefăcătorie. Acest lucru este evident mai ales în epoca noastră: arta socialismului este o mare artă a poporului. Literaturii fățarnic libere și de fapt legată de

---

[1]) A. A. Jdanov: « Raport asupra revistelor „Zvezda" » și „Leningrad" », în « Pravda », 21 Septemvrie 1946.

burghezie, dependentă de *«sacul cu bani»*, Lenin îi opune *«literatura într'adevăr liberă, legată în mod* **deschis** *de proletariat»*, care este chemată să servească *«nu „celor zece mii“, care se plictisesc și suferă de obezitate, ci milioanelor și zecilor de milioane de muncitori, care alcătuesc floarea țării, forța ei, viitorul ei»* [1]). Individualiștii burghezi au crezut că o astfel de tratare a problemei ar îngrădi libertatea creației artistice.

Dar, la vremea sa, Belinski însuși scria:

> *«Libertatea creației se acordă foarte ușor cu servirea contemporaneității; pentru aceasta nu este nevoie să te silești să scrii asupra unor teme, să-ți constrângi fantezia; pentru aceasta trebue numai să fii cetățean, fiul societății și epocii tale, să-ți însușești interesele ei, să-ți contopești năzuințele tale cu năzuințele ei».*

Importanța principiului leninist al apartenenței de partid pentru desvoltarea literaturii sovietice, pentru înțelegerea principiilor realismului socialist este bine cunoscută.

Principiul leninist al apartenenței de partid a însemnat o etapă nouă, nu numai în istoria gândirii estetice ci și în știința literaturii. Definiția clasică dată de Lenin deosebirii dintre obiectivist și materialist-marxist poate fi aplicată pe deplin și în știința literaturii:

> «(obiectivistul) *dovedind necesitatea unui anumit gen de fapte, riscă întotdeauna să pună pe punctul de vedere al unui apologet al acestor fapte; materialistul desvălue contradicțiile de clasă și, prin aceasta, definește punctul său de vedere»* [2]).

Știința obiectivistă burgheză a literaturii n'a putut merge mai departe de constatarea unui anumit șir de fapte. In locul unui proces istoricește necesar, istoria literaturii se prezintă, în lucrările savanților burghezi, ca un caleidescop de fenomene deosebite. Știința pre-marxistă a literaturii a constatat, încă de pe la începutul secolului al XIX-lea, că, în anumite perioade, apar anumite fenomene, precum înflorirea sau decadența artei, cultul personalității sau o indiferență totală față de individualitate, tendința spre cea mai strânsă legătură cu viața sau visul despre «floarea albastră» și «lumea de dincolo». Dar știința burgheză a literaturii nu a putut să dea nicio explicație reală acestor fenomene. De aceea, se poate afirma că istoria literaturii a devenit o știință numai atunci, când Marx a descoperit legea desvoltării istoriei omenești, stabilind că mersul ideilor este determinat de mersul lucrurilor — și nu invers. Numai odată cu apariția marxismului și cu desvoltarea lui mai departe, de către Lenin și Stalin, istoria literaturii ca știință a căpătat o bază solidă, prin teoria oglindirii, în conștiința omenească, a lumii materiale înconjurătoare și prin explicația dialectic-materialistă a legilor procesului istoric.

---

[1]) Lenin, *Opere*, vol. VIII, p. 390, ed. rusă. *Lenin despre literatură*, **Editura PMR, 1948, p. 11.**

[2]) Lenin, *Opere*, vol. I, ed. IV, p. 380 ed. rusă.

Studierea lucrărilor lui Lenin, în cadrul mișcării social-politice și literare a timpului său, scoate în evidență influența imensă a ideilor leniniste asupra soartei culturii și literaturii ruse. Importanța lor se observă și în acea acțiune istorică de distrugere, din partea lui Lenin, a ideologiei narodnicilor, care a avut loc în anii 90 ai secolului al XIX-lea. Lenin a dovedit în mod incontestabil, că teoria narodnicilor, «sociologia» lor subiectivă a adus o pagubă directă atât luptei politice, cât și desvoltării literaturii. Aplicată creației artistice «sociologia subiectivă» însemna ignorarea vieții reale și a contradicțiilor ei, înlocuirea prezentării omului real prin prefăcătoria schematică a «intențiilor» narodnicilor.

Probleme, care au făcut atunci obiectul unei polemici acute între marxiști și narodnici, au găsit o reflectare largă și în literatura acelui timp, în operele unor scriitori ca Gleb Uspenski, Veresaev, Karonin, Zlatovratski, Mamin-Sibiriak și alții. In lumina aprecierilor leniniste, e clar cât de *diferit* s'au reflectat aceste probleme în creația diferiților scriitori, în funcție de concepția lor. Și aici, Lenin a descoperit o lege foarte importantă. El a observat că, în creația artistică a unor scriitori narodnici, concepțiile lor nu se oglindeau în mod direct. In măsura în care acești scriitori erau realiști, ei au distrus involuntar — în ciuda convingerilor lor — iluziile narodniciste. In scrierile sociologice ale narodnicilor se idealiza viața patriarhală, pe când tablourile vieții prezentate de beletriștii narodnici convingeau de multe ori pe cititor de deplina descompunere a așa numitelor «temeiuri» patriarhale. Această contradicție era consecința legilor prezentării realiste a vieții în artă, legi care cer alegerea faptelor celor mai tipice, mai caracteristice ale vieții înseși. Iar viața respingea complet toate teoriile narodnicilor.

La anii 90 se referă și începutul acelei lupte a lui Lenin pentru o înțelegere justă, revoluționară și marxistă a problemelor moștenirii clasice, luptă dusă de Lenin de-a-lungul întregei sale activități și care, în noile condiții, este continuată și desvoltată de Stalin.

Pericolul pe care-l prezentau concepțiile narodnicilor asupra literaturii apare deosebit de clar dacă luăm în considerare situația mișcării sociale și literare din acel timp. In anii 80—90 s'au făcut încercări din toate părțile pentru a «dizolva» sau «revizui» marea moștenire a literaturii progresiste revoluționar-democrate din anii 40—60. In campania împotriva ideilor iluminismului revoluționar și a artei revoluționare s'au unit și liberalii burghezi și reacționarii înverșunați (V. Rozanov) și decadenții (D. Merejkovski, A. Volînski și alții). Totodată, revizuirea moștenirii clasice a fost începută și de pe un alt front cu totul diferit: al narodnicilor. In opoziție cu decadenții, care negau moștenirea anilor 60 și propovăduiau plecarea în lumea «frumuseții pure», narodnicii au încercat să se prezinte ca detașamentul de frunte al societății ruse și au afirmat că ei sunt singurii păstrători adevărați ai moștenirii ideilor literaturii ruse. De fapt însă — așa cum a arătat **Lenin** — narodnicii au banalizat și denaturat ideile lui Belinski, Dobroliubov, Cer-

nișevski. In articolul său: «*De care moștenire ne lepădăm?*» și în alte lucrări, Lenin a desvăluit completa lipsă de fundament a pretențiilor lui N. K. Mihailovski și a altor narodnici la rolul de păstrători ai «moștenirii clasice» și a arătat că numai marxiștii sunt continuatorii autentici ai tradițiilor culturii progresiste ruse.

Tot atunci, Lenin a formulat celebra deviză: «*Păstrarea moștenirii nu înseamnă de loc a te mărgini la moștenire*». Lenin a precizat că marxiștii păstrează moștenirea «*nu ca arhivarii, care păstrează hârțoage vechi*»[1]). El insuși a dat exemplu de atitudine activă, creatoare, față de moștenirea clasică, continuând și desvăluind în mod nou cele mai bune tradiții ale trecutului. Această atitudine a lui Lenin față de literatura rusă a fost concretizată în mai multe feluri. In special, ea se exprima și prin felul cum erau interpertate figurile artistice ale clasicilor ruși. In paginile lucrărilor lui Lenin, cititorul intâlnește des figura lui Famusov, Molcialin, Repetilov, Hlestakov, Dobcinski și Bobcinski, Manilov, Nozdrev, Sobakevici, Arkadii Kirsanov, Oblomov, Balalaikin, Iudușka Golovlev și multe alte personaje literare.

Nu este o simplă amintire tradițională a unor eroi, cu scopul de «a inviora» textul. Nu. Păstrând toate trăsăturile tipice ale eroilor literari, Lenin îi actualizează în mod magistral, transpunându-i în noile condiții ale luptei actuale. Prin pana publicistului, el continuă parcă biografia lor într'o etapă nouă a desvoltării sociale. Și iată că Molcialin al lui Griboedov, care în «*Prea multă minte strică*» pronunță cuvintele «moderație și punctualitate», își manifestă caracterul — în noile condiții — într'un fel nou. Transformat în liberal sau menșevic, el nu mai este omul servil și lingușitor, liniștit și pasiv, ci un complice activ al reacțiunii. El tinde să impună deviza sa — «moderație și punctualitate» — mișcării revoluționare. Lenin desvălue într'un fel nou și potențele psihologice ale lui Manilov. In timpul lui Gogol, Manilov, un boer dulceag până la extrem, sentimental, tindea să stea departe de viață, în «templul cugetării singuratice». Aspirațiile sale nu mergeau mai departe de proectele goale și inutile ca, pe moșie, «să-și facă un drum subteran dela casă, sau să construiască un pod de piatră peste gârlă». Și iată că Lenin desvălue în articolele sale cum sunt Manilov și cei de teapa lui Manilov în condițiile luptei de clasă a secolului XX. Lenin descoperă trăsăturile lui Manilov la dușmanii direcți ai poporului: social-revoluționarii, menșevicii și alții, — arată interesele reale ale claselor, care se adăpostesc în spatele năzuințelor și suspinelor dulcege.

Toate acestea nu constitue de cât un aspect particular al atitudinii active, creatoare, față de moștenirea literară a trecutului. Lenin a apreciat mult imensa forță educativă a moștenirii culturii clasice progresiste ruse, apreciind-o ca alcătuind un punct de plecare pentru desvoltarea ulterioară. Această linie și-a găsit continuarea în activitatea lui Lenin, posterioară

[1]) Lenin, *Opere*, vol. 11, pp. 331—332, ed. rusă.

Marei Revoluții Socialiste din Octomvrie, când s'a ridicat, atât împotriva negării nihiliste de către «Organizația de luminare a proletarilor» (Proletkult) a vechei culturi și împotriva subaprecierii mlădițelor spiritului nou în tânăra literatură sovietică, cât și împotriva ploconelii de rob în fața culturii burgheze:

> «*Trebue luată toată cultura pe care a lăsat-o capitalismul și construit cu ea socialismul. Trebue luată toată știința, tehnica, toate cunoștiințele, arta*»[1]).

Iar cu prilejul încercărilor de tot felul, ale moderniștilor, de a arunca peste bordul corăbiei contemporaneității arta veche și de a o înlocui cu pseudo-inovațiile lor, Lenin a indicat că nu trebue să întoarcem spatele lucrului cu adevărat frumos, lepădându-ne de el, ca de un simplu punct de plecare pentru desvoltarea mai departe, — numai pentru că este «vechi», și închinându-ne în fața lucrului nou, ca în fața unui zeu căruia trebue să ne supunem, — numai pentrucă este «nou». După indicația lui Lenin, o astfel de poziție ar fi o nebunie curată, dictată de o stimă inconștientă față de moda artistică ce domnește în Apus.

Această teză leninistă sună cât se poate de actual acum, când arta noastră trebue să înfrângă definitiv orice recidive ale ploconirii față de Apusul burghez, orice influențe moderniste antipopulare și să desvolte, pe baza celor mai bune tradiții, un spirit inovator cu adevărat revoluționar.

Studierea considerațiunilor leniniste asupra literaturii, în legătură cu desfășurarea luptei social-politice și revoluționare dela sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, arată modul în care principiile generale literare ale lui Lenin și-au găsit reflecția concretă în fiecare etapă istorică nouă.

Punerea problemei apartenenței de partid a literaturii se referă la lucrările lui Lenin din perioada anilor 90; dar Lenin a dat acestei probleme o deosebită atenție în perioada primei revoluții ruse. Tocmai în această perioadă, în anul 1905, a fost scris articolul care a devenit programatic pentru noi: «*Organizația de partid și literatura de partid*». Lupta pentru o literatură cu un înalt nivel ideologic și cu o bine determinată finalitate de partid, demascarea «apolitismului» aparent și a individualismului anarhic în artă, demascarea teoriei burghezo-liberale a culturii, educarea și sprijinirea tinerei literaturi proletare și a intelectualității artistice progresiste, iată conținutul lucrărilor lui Lenin cu privire la problemele culturii și literaturii în anii 1905—1907.

Un interes deosebit îl prezintă istoria redactării de către Lenin a primei reviste bolșevice legale: «*Novaia jizn*» (Viața nouă) (1905), care a jucat un rol foarte mare și în mișcarea literară. Materialele arhivistice, descoperite

[1]) Lenin, *Opere*, vol. XXIV, p. 65, ed. rusă.

şi pubicate de mine, întregesc tabloul luptei consecvente şi neîmpăcate a lui Lenin împotriva oricăror încercări de pătrundere în revistă a influenţelor simboliste şi estetizante.

Problemele literare şi estetice cele mai importante au fost puse de Lenin în perioada anilor 1908—1910, perioada reacţiunii, care a urmat după înfrângerea primei revoluţii ruse. In aceşti ani, cei dela revista « *Vehi* » au declarat sus şi tare că istoria publicisticii ruse, începând cu Belinski, este « un mare coşmar ». Fraza plutind în aer a lui Fedor Sologub, care pretindea că artistul trebue să creeze din viaţa grosolană o legendă plăcută, a căpătat pentru simbolişti importanţa unei lozinci. In literatura burghezici se propaga amoralismul, se justificau provocările şi renegarea. In această perioadă, Lenin desfăşoară lupta cu toţi acei care au încercat să denatureze, să defăimeze marea literatură rusă şi să răspândească în societatea rusă filosofia şi estetica decadentismului; el apără şi desvoltă teoria marxistă a culturii proletare socialiste, împotriva acelor care, sub pretextul « culturii proletare », propovăduiau machismul, empiriocriticismul şi alte teorii reacţionare. Un interes deosebit prezintă fermitatea şi consecvenţa cu care Lenin a criticat greşelile lui Gorki. Importanţa acestei critici reese în modul cel mai deplin din discuţia filosofică din anii 1908—1910.

Imi permit să mă opresc mai amănunţit asupra ciclului articolelor lui Lenin cu privire la Lev Tolstoi — articole ce reprezintă un model clasic de cercetare ştiinţifică, marxistă, a creaţiei literare.

Tolstoi a fost, precum se ştie, unul din scriitorii iubiţi de Lenin. Lenin s'a interesat de creaţia, concepţiile şi soarta social-literară a lui Tolstoi în tot cursul activităţii sale. Lenin i-a închinat lui Tolstoi şapte articole şi câteva prelegeri publice. Principiile subtilei analize dialectice făcută de Lenin creaţiei şi concepţiei lui Tolstoi sunt fundamentale pentru ştiinţa sovietică a literaturii. De aici provine actualitatea cercetării acestui ciclu de articole ale lui Lenin şi a punerii în lumină a problematicei lor.

După cum se ştie, din punct de vedere cronologic articolele lui Lenin despre Tolstoi sunt legate de două date importante din viaţa socială şi politică a Rusiei: jubileului de 80 ani al lui Tolstoi (1908) şi moartea marelui scriitor (1910). Tocmai în aceşti ani şi în anii următori, lupta în jurul lui Tolstoi s'a desfăşurat cu o deosebită intensitate. Studiul istoriei apariţiei articolelor leniniste, pe fondul acestei lupte, ne permite să caracterizăm cu mai multă temeinicie marele merit al lui Vladimir Ilici în apărarea moştenirii tolstoiene de banalizarea şi denaturarea liberalilor şi a altor protivnici ai revoluţiei.

Prin analiza multilaterală a concepţiilor şi a creaţiei lui Tolstoi, Lenin a deschis ştiinţei literaturii căi noi. Până la Lenin, toate încercările de a defini importanţa lui Tolstoi s'au terminat cu un eşec. In multe sute de cărţi, broşuri şi articole despre Tolstoi, scriitorul era înfăţişat ba drept « pustnicul dela Iasnaia-Poliana », ba drept un rătăcitor în căutarea lui Dumnezeu, ba ca un

boier care s'a dat cu prostimea, ba ca un revoluţionar convins, ba ca un reacţionar desăvârşit. Toate aceste definiţii erau, de sigur, în completă contradicţie cu figura reală, complexă a lui Tolstoi. Şi numai Lenin a putut pătrunde în esenţa doctrinei şi creaţiei lui Tolstoi, l-a putut explica în întregime, a putut găsi factorul care să definească şi părţile slabe şi părţile puternice ale concepţiilor acestuia, creind o concepţie bazată, nu pe informaţii din diferitele păreri ale lui Tolstoi, ci pe întreaga varietate, complexă, a ideilor sale.

In articolele lui Lenin s'a oglindit şi mândria pentru Tolstoi, ca mare reprezentant al artei ruse şi închinarea în faţa forţei gigantice a artistului şi recunoaşterea profundului şi organicului caracter popular al creaţiei sale. După Lenin, Tolstoi este un scriitor genial, care a dat « neasemuite tablouri ale vieţii ruseşti » [1]), scriitorul care a ştiut să pună, în lucrările sale, atâtea probleme mari, ridicându-se până la o astfel de vigoare artistică, încât « operele sale ocupă unul din primele locuri în literatura mondială » [2]). Lenin a distrus legenda despre un Tolstoi servil sau sfânt, cum îl prezentau tolstoienii. Lenin, primul, a stabilit esenţa revoluţionară a demascării şi a protestului tolstoian, protest ce exprima năzuinţele poporului. In acelaş timp, obervând cu perspicacitate democratismul de mujic al lui Tolstoi, Lenin n'a lăsat în umbră nici laturile reacţionare ale ideologiei acestuia. Numai Lenin a ştiut să arate în virtutea căror cauze Lev Tolstoi, « înflăcăratul protestatar, acuzatorul pasionat, marele critic... » [3]) a fost totodată şi propovăduitorul principiului neîmpotrivirii faţă de rău prin forţă.

De care legi au fost determinate contradicţiile lui Tolstoi?

La această întrebare a răspuns primul articol al lui Lenin despre Tolstoi, intitulat «*Lev Tolstoi ca oglindă a revoluţiei ruse*», apărut în Septemvrie 1908, în ziarul bolşevic ilegal « *Proletarul* », în zilele când toată presa legală, cum a spus Lenin, era plină de făţărnicii oficiale şi liberale faţă de Tolstoi. Toată presa aceasta, după cuvintele lui Lenin, încerca prin « tunete şi trăsnete verbale să *înnăbuşe* necesitatea unui răspuns direct şi limpede la întrebarea: prin ce sunt provocate stridentele contraziceri ale «tolstoismului» [4]). Desvăluind sensul de clasă al scrierilor democraţilor constituţionali de felul lui Balalaikin, Lenin a dat un răspuns clar şi precis la această întrebare.

Studiul istoriei realizării articolului « *Lev Tolstoi ca oglindă a revoluţiei ruse* » arată că el a fost scris în perioada în care Lenin lucra la « *Materialism şi empiriocriticism* ». Acest articol trebue considerat ca o aplicare directă a principiilor fundamentale ale « teoriei oglindirii » la analiza creaţiei literare.

[1]) Lenin, *Opere*, vol. XII, p. 332, ed. rusă. *Lenin despre literatură*. Ed. PMR, 1948, p. 65.

[2]) Lenin, *Opere*, vol. XIV, p. 400, ed. rusă. *Lenin despre literatură*. Ed. PMR. 1948, pp. 70—71.

[3]) Lenin, Opere, vol. XIV, p. 401, ed. rusă. *Lenin despre literatură*. Ed. PMR, p. 73.

[4]) Lenin, Opere, vol. XII, pp. 331—332, ed. rusă. *Lenin despre literatură*, p. 65.

Articolul începe cu punerea problemei care are o mare valoare metodologică pentru ştiinţa noastră. Lenin scrie:

> *« A pune laolaltă numele marelui artist şi revoluţia pe care vădit el nu a înţeles-o, dela care vădit s'a dat în lături, poate să pară, la prima vedere ciudat şi artificial. Doar nu se poate numi oglindă ceea ce în mod evident nu oglindeşte just fenomenul! Revoluţia noastră este însă un fenomen foarte complex; în mulţimea celor ce au făurit-o în mod nemijlocit şi a participanţilor ei există numeroase elemente sociale, care în mod vădit nu înţelegeau nici ele cele ce se petreceau, care se dădeau în lături şi ele dela adevăratele probleme istorice pe care mersul evenimentelor le aducea în faţa lor. Dacă avem în faţa noastră un artist cu adevărat mare, atunci măcar unele din momentele esenţiale ale revoluţiei trebue să se fi oglindit în opera sa »* [1]).

Mai departe, Lenin arată că contradicţiile din concepţiile lui Tolstoi nu sunt întâmplătoare, ci constitue o oglindire a condiţiilor contradictorii ale vieţii ruseşti dela sfârşitul sec. al XIX-lea, contradicţiile unei epoci de criză. Caracterizând epoca lui Tolstoi, Lenin scrie:

> *« Satul patriarhal, eliberat abia eri de iobăgie, a fost literalmente lăsat pradă şuvoiului capitalismului jefuitor şi fiscului. Vechile temelii ale gospodăriei şi ale vieţii ţărăneşti, temelii care dăinuiseră într'adevăr veacuri de-a-rândul, s'au dus de râpă cu o repeziciune neobişnuită. Şi contrazicerile din ideile lui Tolstoi trebuesc apreciate ... din punctul de vedere al protestului împotriva capitalismului care se apropie, împotriva ruinării şi a despământenirii maselor pe care o făcea satul patriarhal rus »* [2]).

Analiza contradicţiilor din viaţa rusă şi reflectarea lor la Tolstoi îl duce pe Lenin la definirea importanţei reale a scriitorului.

Cu o preciziune absolută, Lenin a arătat legătura dintre creaţia, teoria şi totalitatea aspectelor puternice sau slabe ale lui Tolstoi şi ideologia ţărănimii. In urma analizei lui Lenin, Tolstoi a apărut ca exponent al ideilor şi al stării de spirit a ţărănimii ruse din perioada dintre 1861 şi 1905. In această perioadă, în urma multor veacuri de asuprire iobagă şi în urma ruinării sale de după reformă, ţărănimea a fost tot mai mult pătrunsă de ură faţă de autocraţie şi de tendinţa spre distrugere prin revoluţie a guvernului ţarist şi a regimului moşieresc. Şi totodată, în această perioadă s'a arătat de multe ori nehotărîrea, inconsecvenţa, slăbiciunea mişcării ţărăneşti, — abţinerea şi depărtarea de politică. Impletirea elementelor de contradicţie din ideologia ţărănească s'au reflectat ca într'o oglindă în activitatea creatoare a lui Tolstoi, în care, alături de demascarea pasionată a întregei alcătuiri a vechei Rusii, se găsea şi chemarea la « nonviolenţă ». Lămurind imensa importanţă a creaţiei la Tolstoi, în părţile sale puternice, Lenin a desvăluit în acelaşi timp pe

[1]) Lenin, *Opere* vol. XII, p. 331. *Lenin despre literatură*, p. 64.

[2]) Lenin, *Opere*, vol. XII, pp. 332—333, ed. rusă. *Lenin despre literatură*, pp. 66—67.

larg prejudiciile politice ale teoriilor tolstoiene privitoare la « nonviolenţă », caracterul dăunător al idealizării, atât liberale, cât şi menşevice, în interpretarea lui Tolstoi.

Prin ce metode a realizat Lenin analiza sa genială?

Studiul istoric al creării întregului ciclu leninist de articole despre Tolstoi ne duce la concluzia că aprecierea de către Lenin a concepţiilor şi creaţiei lui Tolstoi s'a format pe baza mai multor factori:

1. pe baza studiului aprofundat a tot ce a scris Tolstoi, cuprinzând nu numai operele ci şi diferitele ediţii din ilegalitate ale operelor sale, precum şi materiale biografice şi materialele imense ale presei despre Tolstoi;

2. pe baza studiului concomitent al particularităţilor istorice ale revoluţiei ţărăneşti ruse, adică a acelei realităţi care a determinat contradicţiile lui Tolstoi;

3. pe baza verificării de către Lenin, a corespondenţei de fapt între concepţiile lui Tolstoi şi concepţiile şi starea de spirit a ţărănimii. Aici Lenin a obţinut un material bogat, în special din cercetarea atentă a stenogramelor cuvântărilor deputaţilor ţărani din a doua şi a treia Dumă de Stat; aceste discursuri ale ţăranilor — uneori aproape fără ştiinţă de carte — reflecta, ca şi operele lui Tolstoi, aceeaşi ură faţă de moşieri, aceeaşi tendinţă de a distruge complet toată ordinea veche; în acelaşi timp, aceste discursuri se disting prin naivitatea şi inconştienţa lor politică, curat tolstoiană; la o comparaţie a cuvântărilor ţăranilor cu operele corespunzătoare ale lui Tolstoi, asemănarea se observă cu atâta claritate, încât uneori cuvântările par o re-povestire directă a lui Tolstoi.

Acestea sunt metodele pe care Lenin le-a aplicat în cercetarea operei lui Tolstoi. Analiza leninistă poate servi drept ilustrare strălucită a tezei potrivit căreia adevărata atitudine bolşevică, de partid, în cercetarea ştiinţifică este, în acelaşi timp, şi forma superioară a adevăratei obiectivităţi. Un interes deosebit îl prezintă, din acest punct de vedere, următorul fapt. Concluzia principală a lui Lenin — că Tolstoi a fost exponentul concepţiilor ţărănimii — este confirmată de mărturisirile intime ale lui Tolstoi, necunoscute de Lenin, fiind publicate mult mai târziu. Astfel, într'una din scrisorile din anul 1901, Tosltoi scria:

> *« Eu privesc de jos din partea a 100 milioane (de oameni) ».*

Şi mai edificatoare încă este următoarea mărturisire a lui Tolstoi, în scrisoarea către V. V. Stasov, din 18 Aprilie 1905:

> *« In toată această revoluţie, eu am rangul, luat benevol şi cu dela sine putere, al avocatului norodului de 100 milioane de plugari. Tot ce contribue sau poate contribui la bunăstarea sa mă bucură, tot ce nu are acest scop principal şi distrage dela el mi-e antipatic ».*

Istorismul analogiei leniniste s'a vădit şi în aprecierea importanţei mondiale a lui Tolstoi. Lenin a arătat că problemele actualităţii ruse, puse de

Tolstoi, sunt actuale pentru întreaga omenire contemporană. Importanța mondială a lui Tolstoi a reflectat importanța mondială a primei revoluții ruse, care a trezit la luptă masele, nu numai ale muncitorilor ci și ale țăranilor din toate țările globului pământesc. Originalitatea națională a lui Tolstoi constă în faptul că el a oglindit cu toată puterea sa de artist genial forța, nevăzută încă în nici o țară a lumii, a protestului revoluționar al maselor țărănești de multe milioane din Rusia. Această importanță a lui Tolstoi era și este negată de criticii literari reacționari ai Apusului, care tălmăcesc tocmai ideea tolstoiană a « nonviolenței » ca o însușire pretins imanentă a « sufletului rus ». Totodată, în lumina analogiei leniniste, ideea de a nu te împotrivi răului prin forță este, în general, tipică pentru diferitele țări ale lumii, în epoca trecerii dela feudalism la capitalism, adică în epoca în care rămășițele patriarhale nu sunt încă lichidate. Și, din acest punct de vedere, « nonviolența » tolstoiană nu este, nici o trăsătură națională specifică, nici o descoperire originală a sa. Noi găsim această idee și în filosofia Răsăritului și la scriitorii Europei Apusene și ai Americii din timpurile moderne. Totodată, prin forța criticismului și protestului profund împotriva nedreptății sociale, nici un scriitor din lume nu poate fi comparat cu Tolstoi. Tocmai în această forță s'a arătat trăsătura specifică și originalitatea lui Tolstoi.

Pe măsură ce-l studiem pe Tolstoi, găsim confirmări mereu noui ale preciziunii necondiționate a definițiilor leniniste. Ilustrarea cea mai interesantă a termenilor lui Lenin, afirmând că figura la Tolstoi este împletită din contradicții stridente, se găsește în « Jurnalul » scriitorului, publicat nu de mult. Acest jurnal distruge complet acea figură idealizată a lui Tolstoi, care s'a fixat în știința burgheză a literaturii. Se știe că Lenin a râs la timpul său de orice fel de idealizatori care afirmau că Tolstoi este « încarnarea unui principiu unic » (principiul unic era socotit principiul « nonviolenței »). « Jurnalul » lui Tolstoi arată că sub influența giganticelor evenimente istorice apar la el cele mai crunte îndoeli în privința adevărului învățăturii morale și religioase, apar, deși dualiste, șovăitoare, totuși pe deplin determinate, elemente de acțiune activă. Culmea acestor îndoeli este nota din 1910, care observă că îndeplinirea legii veșnice, care nu permite « violența », ar putea duce la urmări îngrijorătoare, ca de exemplu « robia sub jugul japonezului sau neamțului ». Și noi vedem că Tolstoi, care s'a lepădat de acțiunea revoluționară în creația sa, s'a închinat totuși legii vieții însăși, legii acțiunii active.

*

In cele de mai sus n'am putut să luminez decât foarte fragmentar rezultatele cercetărilor îndelungate, reprezentând încercarea de a desvălui principiile leniniste de apreciere a creației literare. Știința noastră a literaturii

nu poate merge înainte fără studierea și elaborarea permanentă, cotidiană a moștenirii leniniste. Marele continuator al lui Lenin, Stalin, ale cărui opere reprezintă desvoltarea creatoare a leninismului în nouile condiții, îndeamnă pe savanții sovietici tocmai la o astfel de muncă. E în afară de orice îndoială că, pornind pe această cale știința sovietică a literaturii va putea înregistra succese importante și va reuși să răspundă cerințelor înalte ale actualității socialiste.

B. S. MEILAH

ÎN JURUL FENOMENULUI DECĂDERII LITERATURII BURGHEZE

A discuta problemele culturii burgheze în perioada imperialistă a capitalismului este neîndoielnic lucrul de cea mai stringentă actualitate, este subiectul cu ajutorul căruia intrăm în însuşi miezul unor probleme care se agită pretutindeni în momentul de faţă, a problemelor cărora trebue să le facem faţă la tot pasul. In momentul construirii unei culturi noui, populare, o cultură care să fie expresia vie a existenţei şi aspiraţiilor maselor noastre populare şi care să li se adreseze în mod direct, trebue în primul rând să fim lămuriţi asupra a tot ce aparţine lumii vechi, nedrepte şi exploatatoare împotriva căreia lupta noastră este în întregime îndreptată.

Manevrele reacţiunii din ţară ca şi a celei internaţionale în domeniul economic şi politic ne sunt astăzi destul de lămurite şi putem să le facem faţă în mare măsură, ştim ce arme să folosim pentru a le combate cu mai multă eficacitate. Dar domeniul culturii se plasează într'o zonă aparte, în care avem de a face, în mod aparent, cu imponderabilele manifestări ale spiritului. Primejdia care ne paşte în această zonă, — denunţată mai de mult de Marx — este aceea de a opera cu o falsă conştiinţă, este primejdia de a ne lăsa târiţi de un curent comun şi vulgar care limitează manifestările culturale la o activitate pur spirituală şi de a nu cobori în adâncime pentru a surprinde rădăcinile de unde răsar şi cresc toate aceste manifestări.

Un marxist, un om format la lumina învăţăturilor lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin, nu se opreşte însă la aparenţa lucrurilor, ci caută să coboare în adâncimea lor şi nu operează cu o falsă conştiinţă, ci cu o conştiinţă adevărată şi fermă care caută să facă legătura nimerită între activitatea spirituală şi activitatea socială şi politică a oamenilor dintr'o epocă dată.

Impotriva maselor care luptă pentru libertate şi pentru bunăstare materială imperialismul nu utilizează numai aparatul poliţienesc şi militar, ci şi atracţia culturală şi deruta pe care o anumită cultură o poate provoca şi împrăştia. Epocii imperialiste îi corespund anumite forme culturale pe care le vom vedea de îndată şi care traduc pe plan suprastructural descompunerea structurală a lumii burgheze.

Dar după cum imperialismul nu a apărut brusc în preajma anului 1900, ci este rezultatul unui lung proces evolutiv, tot astfel aspectul decadent al culturii burgheze de astăzi nu este un fenomen născut peste noapte, ci este şi el rezultatul unei maladii care macină de mult spiritualitatea burgheză şi care s'a dovedit a fi incurabilă în cadrul relaţiilor de producţie ale lumii capitaliste.

*

Burghezia a avut o fază ascendentă, revoluţionară, care exprima lupta ei pentru sfărâmarea relaţiilor de producţie strâmte ale feudalităţii, lupta ei pentru doborîrea societăţii feudale. In această perioadă cultura burgheză este plină de avânt, de combativitate şi de optimism. Caracteristic pentru ea în această perioadă este puternicul raţionalism care o animă, raţionalism care o face să privească şi să cerceteze lumea înconjurătoare prin prisma clară a materialismului. Filosofii şi oamenii de cultură burghezi, în această perioadă care precede preluarea puterii din mâna aristocraţiei, sunt materialişti şi sunt atei, ei privesc adânc în viitor şi vorbesc de progresul necesar pe care lumea trebue să-l realizeze, vorbesc de gloria viitoare şi strălucirea umanităţii. Aceste idei sunt pentru dânşii nu numai simple satisfacţii spirituale, ci sunt arme de luptă împotriva idealismului mistic al epocii feudale, împotriva teologismului neînfrânat, împotriva anti-umanismului specific evului mediu feudal, sunt arme de luptă, arme revoluţionare împotriva feudalismului însuşi.

Să ne gândim numai la epoca de glorie a literaturii franceze din perioada luptei revoluţionare a burgheziei, epocă în care Rouget de l'Isle compune acea Marssilieză care va deveni cântecul revoluţionar al maselor populare şi în care este vorba de lupta împotriva tiraniei, de zilele glorioase ale unui viitor luminos, de dragostea de patrie şi lupta pentru libertate, de acel elan patriotic şi revoluţionar concretizat în îndemnul « *Aux armes, citoyens! Formez vos bataillons* ». Sau de poemele lui Marie-Joseph Chénier şi în special de acel « *Chant du départ* » intrat în tradiţia poetică a maselor franceze, care închide într'un mod admirabil toată frământarea poporului Franţei pentru câştigarea libertăţilor civice şi care se termină cu invocarea corului, invocarea întregului popor:

La république nous appelle;
Sachons vaincre, ou sachons périr;
Un Francais doit vivre pour elle,
Pour elle un Français doit mourir *)

*) Republica ne cheamă; să ştim să 'nvingem, sau să ştim să murim; francezul trebue să trăiască pentru Republică, pentru Republică francezul trebue să moară.

Câteva decenii mai târziu lira poeților scoate cu totul alte sunete. Dacă luăm poeziile celor doi Alfrezi, de Musset și de Vigny trebue să ne întrebăm ce s'a întâmplat între timp, care a putut să schimbe într'atâta atmosfera liricii franceze.

Luați-l pe Alfred de Vigny și citiți la întâmplare finalul din *« La mort du loup »*:

« Hélas! ai-je pensé, malgré ce grand nom d'Hommes
Que j'ai honte de nous, débiles que nous sommes!
Comment on doit quitter la vie et tous ces maux,
C'est vous qui le savez, sublimes animaux!
A voir ce que l'on fut sur terre et ce qu'on laisse,
Seul le silence est grand; tout le reste est faiblesse.
— Ah, je t'ai bien compris, sauvage voyageur,
Et ton dernier regard m'est allé jusqu'au cœur!
Gémir, pleurer, prier est également lâche,
Fais énergiquement ta longue et lourde tache,
Dans la voie où le sort a voulu t'appeler,
Puis après, comme moi, souffre et meurs sans parler ». [1])

Poezia lui Vigny este guvernată de o idee centrală pe care o găsim redată în *« Jurnalul unui poet »* și care este reluată ca un fir conducător în întreaga sa lirică: ruptura dintre om și creator, refuzul de a admite lumea și natura așa cum sunt.

Incepând cu Eloa, un poem mitic în care este explicată atitudinea poetului în fața *« răului »* care este răspândit pretutindeni în lume, atitudine care după Vigny trebue să se rezume la sentimentul de milă față de cei atinși de acest « rău », poezia lui Vigny este o grandioasă frescă a simbolurilor suferinței umane, față de care poetul are o atitudine pasivă, sau o activă atitudine de părăsire a lumii și de refugiu în lumi imaginare, mai drepte, mai bune.

Intreaga sa poezie este impregnată cu o profundă melancolie, un pesimism care nu-și găsește decât soluții imaginare sau nu-și găsește soluții deloc.

Atât Vigny cât și Musset fac parte din marele curent al romantismului, care îmbrățișează o epocă istorică mare și are o influență covârșitoare asupra

[1]) « Vai! am cugetat, cu tot acest mare nume — Oameni
Rușine ce mi-e de noi, plăpânzi ce suntem!
Cum trebuie să fie părăsită viața și toate aceste rele,
Voi doar o știți, sublime animale!
Când vezi ce-ai fost pe-acest pământ și ce rămâne (din tine)
Numai tăcerea este mare; tot restul — slăbiciune.
— A, ce bine te-am înțeles, sălbatec peregrin,
Și ultima-ți privire mi-a mers până la inimă!
Să gemi, să plângi, să rogi — este la fel de laș,
Indeplinește lunga și greua-ți trudă cu hotărîre
Pe calea pe care soarta a voit să te cheme,
Și după aceea — ca și mine — suferă și mori fără să scoți o vorbă ».

întregii literaturi europene. Romantismul este curentul literar care istoricește corespunde succesului politic al burgheziei, înlăturării dominației de clasă a aristocrației și înlocuirii cu propria sa dominație de clasă. Cum se explică prezența acestui pesimism adânc în literatura romantică, acestei atmosfere sumbre în care rațiunea este înnecată pentru a face loc exclusiv afectivității, sensibilității, psihologismului celui mai întunecat și mai acut?

Revoluția franceză a constituit un moment important în istoria umanității, dar ea a provocat omenirii și o mare desamăgire. Enciclopediștii în opera lor premergătoare marei revoluții propovăduiseră că oamenii, încredințați rațiunii, pot crea o societate perfectă. Lozinca Revoluției fusese libertate, egalitate, fraternitate. Dar la începutul sec. al XIX-lea societatea a putut constata că tezele enciclopediștilor, umanismul și generozitatea lor nu aveau decât un foarte slab corespondent în realitatea socială. Oamenii au început să vadă că enciclopediștii nu fuseseră în stare să arate calea pentru crearea unei societăți ideale, și să vadă faptul că revoluția fluturase o lozincă fără un conținut real. De fapt, burghezia nu făcuse altceva decât să înlocuiască o formă de exploatare prin alta.

Din momentul în care revoluția nu a justificat speranțele pe care oamenii și le puseseră în atotputernicia rațiunii, o parte a societății a început să fie desgustată de raționalism. Reîntoarcerea la misticismul întunecat al evului mediu nu mai era însă cu putință. Invățătura enciclopediștilor lovise puternic în bazele acestuia și-i desvăluise toată artificialitatea. Artiștii și chiar gânditorii aleg atunci o cale de mijloc: se închid în ei și în locul cercetării febrile a realității înconjurătoare, pe care o practicase raționalismul enciclopediștilor, ei instaurează epoca îndelungată, ajunsă până în zilele noastre, a cercetării febrile, epuizante a eului, a acestui for interior, despărțit de foarte mulți artiști prin ziduri chinezești de hâda realitate înconjurătoare.

Societatea burgheză evoluiază în secolul al XIX-lea tot mai mult pe linia unei reacțiuni crude. Această împrejurare a inoculat lumii artiștilor fie o indiferență și un dispreț față de problemele sociale și politice, fie, unora dintre ei, imboldul unei participări active la festinul burgheziei. Problemele artiștilor devin probleme strict individuale: iubirea, moartea, revelația frumosului, analiza stărilor sufletești. Romanticul își transformă sufletul într'un adevărat centru al universului.

Nu trebue să se creadă că aceasta a fost nota generală a romantismului. Acest curent este mult mai complex decât ar putea lăsa să se creadă cele spuse până aci. In romantism își dau întâlnire toate clasele și straturile societății din secolul al XIX-lea aducând fiecare în cadrul acestui curent aportul său specific. Dar nota dominantă o dă clasa dominantă: burghezia, clasa liberei concurențe, clasa individualismului neînfrânat. Artiștii și scriitorii societății burgheze, începând cu această epocă, rareori mai exprimă în roadele muncii lor artistice aspirațiile întregului popor, sau când fac aceasta atunci ei sunt

siliți să înfrunte clasa dominantă, să înfrunte exploatarea și nedreptatea societății burgheze.

Caracteristica culturii burgheze în această perioadă este părăsirea din ce în ce mai evidentă a căilor rațiunii și orientarea pe căile noui ale sensibilității, ale afectivului, ale muzicalității, totul îmbrăcat în haina iraționalului [1]).

Această tendință va căpăta o bază teoretică mai accentuată în cadrul simbolismului.

Dacă faci un salt în poezia franceză dela Musset la Baudelaire, îți dai seama de rolul din ce în ce mai mare pe care sensibilitatea și senzualitatea il capătă în opera de creație. In Baudelaire se întretaie două drumuri: el este ultimul mare romantic prin patosul și retorismul versurilor sale, prin plenitudinea lirismului său, prin exagerarea voită a subiectivității și primul simbolist prin accentul pe care-l pune pe muzicalitatea voită, construită după un rafinament propriu al versului.

Cu lirica lui Baudelaire se accentuiază și mai mult această tendință de conversiune, de orientare și scufundare către interior a poetului. Poezia sa este în mod esențial o poezie tragică, fundată pe conștiința unui rău iremediabil pe care poetul îl denunță — pe alocuri — a fi un rău social, dar căruia neputând să-i ofere o soluție justă, îi dăruiește o aureolă metafizică. « *Florile răului* » sunt astfel o viziune caleidoscopică a nedreptății, a murdăriei, josniciei, urîtului acestei lumi, ridicate prin generalizare la rangul de forțe metafizice.

Pretutindeni poetul vede descompunere, agonie, putrezíciune. Această imagină a unei lumi care putrezește este atât de puternică încât chiar în iubita lui el vede mai mult forma hidoasă a viitorului cadavru, decât strălucirea formei prezente.

Un singur lucru în acest elogiu patetic al morții, văzută în devenire, în succesivele trepte ale descompunerii prin nebunie, prin viciu, prin crimă, nu a văzut Baudelaire, și anume: descompunerea însăși a societății în care a trăit. Cât de puternică este apăsarea și influența conștiinței unei clase dominante se poate măsura la Baudelaire. Poetul a fost un scurt moment o conștiință revoluționară. El a luat parte la luptele de stradă din Februarie 1848 împotriva regalității, a fost redactor al unui ziar revoluționar « *Le salut public* », a fost deci în contact direct cu suferințele și cu sbuciumul oamenilor, cu lupta dreaptă și aspră a poporului Franței pentru câștigarea drepturilor sale. Dar totul a durat numai o clipă. Infrângerea revoluției a însemnat în bună parte și înfrângerea poetului care a coborît treptele existenței, în etape din ce în ce mai întunecate, până la tragica lui moarte, care a fost aidoma morții cântate de el altădată, o lentă descompunere.

Poezia lui Baudelaire ca și a atâtor alți « disperați » ca și dânsul este o poezie socială, în măsura în care traduce tendințe limpezi, ale clasei sociale

[1]) Tendință mărturisită de Valéry în aforismul: « La raison veut que le poète préfère la rime à la raison ». (Rațiunea vrea ca poetul să prefere rima în locul rațiunii).

pe care o reprezintă. Este vorba de o poezie, tipic burgheză, care din sbuciumul realității înconjurătoare desbracă vestmântul acțiunii, luptei hotărîte pentru transformarea lumii și lasă scheletul hidoșeniei, al pesimismului, al răului fără de soluție.

Ce a însemnat de fapt simbolismul nu ne putem da seama în cadrul poeziei lui Baudelaire. Trebue să trecem mai departe la Mallarmé pe de o parte, la Verlaine și Valery pe de alta.

O definiție a acestui curent literar nu poate fi enunțată cu preciziune și nici nu cred să existe vreo definiție cuprinzătoare, pentrucă temerara încercare a poeticii simboliste a fost să cuprindă inexprimabilul, esența lucrurilor și a sentimentelor.

Simbolismul este aidoma dragonului din Alca (din Insula Pinguinilor a lui Anatole France) sau șarpelui monstruos din Lochness, pe care toți acei care pretindeau a-i fi văzut, nu erau în stare de a-i descrie. Aceasta se referă la teoreticienii mișcării simboliste care au turnat valuri de cerneală pentru a lămuri ce este un « simbol ». De fapt nu era vorba de a lămuri misterul « simbolului », devenit o fantomă neliniștind visurile poeților, un fetiș atotputernic în stare de a rezolva orice. Era vorba de a demonstra că realitatea obiectivă nu este nimic, pentrucă în întregimea ei poate fi modelată ca o pastă informă, căreia numai « simbolul » poetic îi acordă o semnificație și o personalitate. Teoreticienii simbolismului ajungeau astfel să acorde unei ficțiuni, o însemnătate mai mare decât realității concrete, palpabile. « Simbolul » devine o zeitate modernă, prevăzută cu tot potențialul mistic, antirațional al oricărei zeități.

Marcel Raymond care în lucrarea « *De Baudelaire au Surréalisme* » coordonează întregul arsenal al decadentismului burghez, aplaudă entuziast definiția dată simbolului de Jean Barnyi în « *Saint Jean de la Croix et le Problème de l'Expérience mystique* »: « nefiind niciodată o traducere (a realității obiective — I. V.) el nu poate fi astfel tradus niciodată ».

Și Marcel Raymond adaogă: « De aici greșeala comună atâtor cititori și comentatori care, puși în prezența unor poeme moderne, nu au liniște până ce nu le atribue un sens logic, excluzând orice altă interpretare. Este neîndoelnic că multe opere din ultimii cincizeci de ani, a căror elemente au luat naștere într'o zonă puțin luminată a conștiinței, sunt polivalente ». *Op. cit.* p. 51).

Ce este această polivalență? Ea este un blazon al literaturii, după concepția burgheză, un stimulent al imaginației și al inteligenței. Nu este în fond însă decât șarlatanie burgheză, dorința de a arunca un văl gros de misticism peste aspectele inegalității sociale, peste aspectele luptei de clasă. In nota pe care a adăogat-o în 1919 la prima « Introducere la metoda lui Leonardo da Vinci », Valéry afirma că « *totul este egal* », că în realitate lucrurile se pot substitui, fără ca prin aceasta să se modifice ceva, fără ca prin aceasta realitatea să sufere sau să fie prejudiciată. Pierre Guégen, un apologet al deca-

dentismului burghez, teoretiza această atitudine în fața realității, afirmând că « Imaginea nu este decât o formă magică a principiului identității » [1]).

In amintirile sale cu privire la Valéry, Georges Duhamel amintește de o călătorie făcută împreună cu acesta în Ungaria și la capătul căreia, în clipa în care în față li se deschidea perspectiva mirifică a văii Dunării, Valéry exclamă plictisit, adresându-se lui Duhamel care era topit de entuziasm: « Dragul meu, pretutindeni mi se arată de fapt același peisagiu ».

Această poză a impasibilității burgheze în fața realității, poză a conștiinței în imutabilitatea lumii, în forța de nemăsurat a clasei dominante, apare din ce în ce mai des în literatura burgheză a veacului nostru. Ea caută de fapt să acopere agitația care frământă societatea, lupta dintre clasa muncitoare și burghezie, lupta acesteia din urmă pentru a-și menține dominația de clasă.

De aici invitația de a crede în « mister », de a căuta « necunoscutul », de a nu căuta în cuvântul scris un sens anumit. « Versurile mele — scrie Valéry, în N.R.F. din 1 Februarie 1930 — au sensul care le este împrumutat de cititor. Este o greșală contrarie naturii poeziei, care i-ar putea fi chiar mortală, de a pretinde ca oricărui poem să-i corespundă un sens veritabil, unic și conform sau identic unui gând oarecare al autorului ».

De cât prestigiu se bucură această concepție în lumea intelectualității burgheze stă mărturie o scrisoare a lui J. Riviere, fondatorul lui Nouvelle Revue Française către Alain Fournier, în care primul scrie: « Mi-am surprins de nenumărate ori preocupări meschine, ca aceea de a ști ce au vrut să spună în mod precis Rimbaud sau Laforgue. Am căutat sensul cuvintelor în loc să caut senzația » (citat de Julien Benda în « Franța Bizantină »).

Poetul simbolist nu vrea să facă sensibilă și inteligilă o anumită zonă a realității prin imagini raționale, ci pretinde să pătrundă în însăși esența lucrurilor, în acea zonă bănuită îndărătul lumii obiective. Poetica simbolistă se străduește să pătrundă misterul lucrului în sine kantian. Mijlocul prin care încearcă acest lucru nu este rațiunea, pe care o desconsideră cu totul, ci intuiția, muzica interioară, pe care căutatele și ciudatele alăturări de cuvinte sunt singurele în stare să le evoce.

Ceea ce teoreticienii simbolismului — de cele mai multe ori poeți ei înșiși — au căutat în permanență să ascundă sub vălul « Marelui Mister » care nu poate fi pătruns de ori și cine, a fost desvăluit cu destulă limpezime de oamenii de știință, aparținând uneori chiar burgheziei. Ribot în « Logica sentimentelor » supune unei analize serioase procedeele și tendințele poeților simboliști. Astfel, Ribot arată câteva procedee esențiale ale acestui curent literar:

— dăruirea cuvintelor cu o valoare nu rațională, ci exclusiv emoțională prin extragerea potențialului rațional și logic al cuvintelor și transformarea acestora în sunete, cuvintele nemaiacționând astfel ca semne, ci ca simple elemente ale muzicalității;

[1]) In *Nouvelles Littéraires* din 1 Iunie 1929 (citat de M. Raymond).

— utilizarea cuvintelor uzuale însă nu în sensul lor obișnuit, ci într'un sens oferit ad-hoc de poet și într'o asociere nouă de cuvinte, care să le confere o nuanță de mister, de nepătruns;

— utilizarea cuvintelor vechi, ieșite din limbajul comun. Acestora poetul le oferă sensul misterios pe care îl vrea cu mai multă ușurință decât cuvintelor uzuale care rezistă la asemenea operații poetice.

Ribot ajunge la următoarele concluzii. « Simboliștii profesează în marea majoritate o estetică rafinată și o metafizică animistă al cărei fond este acesta: ceeace simțurile noastre ne aduc la cunoștință, ceeace este vizibil, tangibil, rezistent, nu este decât simbolul unui necunoscut și vălul unui mister. Ei se așează în fața naturii, nu pentru a o cunoaște, ci pentru a face să țâșnească din ea, emoții. Arta simbolică admite că toate ființele sunt « forțe » și că noi nu le cunoaștem decât prin acțiunea lor asupra noastră, adică prin sentimentele pe care ni le sugerează. Această artă șterge contururile lucrurilor și aparențele lor sensibile, pentru a le transforma în « izvoare de emoții ». Simbolismul nu caută să descrie, ci să transmită starea de suflet prin care, după el, noi comunicăm cu fiecare lucru... In fond, din spectacolul pe care lumea îl prezintă, simbolistul elimină pe cât posibil ceea ce poate fi cunoscut, determinat și localizat în timp și spațiu, el alege tot ce poate fi simțit, impulsiunile, tendințele, dorințele, tot felul de modificări afective pe care le grupează sub denumirea vagă de « forță » și de « viață ». Trebuie să recunoaștem că sub o formă foarte rafinată reînvie (cu simbolismul — I. V.) concepția animistă a primitivilor, populând universul cu entități vii și în acțiune.

Oricum ar fi, prin acest procedeu semi-natural, semi-artificial, tratând fenomenele ca niște simboluri, « simple reprezentări ale misterului », transmutația este săvârșită, cu totul despuiată de formele sale, a devenit afectivă, elementul sensorial dispare, lucrurile sunt înlocuite prin emoția lucrurilor (*op. cit.*, pag. 164).

Literatura burgheză, creiază prin simbolism o întreagă tehnică a dispariției realității ca atare, tehnică ce se va desăvârși în mod continuu până ce va atrage în acest vârtej al desființării a tot ce este real, concret, coherent, însăși limbajul uman, desființându-l. Fără îndoială aceasta traduce creșterea din ce în ce a impasurilor realității sociale, a luptei de clasă din sânul societății burgheze, impasuri împotriva cărora burghezia utilizează arme foarte variate. Una din aceste arme — și nu una dintre cele mai de neglijat — este această orientare a literaturii către abstract, către necunoscut, către muzică și pasiune formală, pentru a o smulge unei realități care nu conferă nicio strălucire burgheziei, care îi este potrivnică, dușmănoasă.

*

Cu poezia simbolistă și cu Mallarmé în special, alunecăm din domeniul fizicii în acela al metafizicii, din domeniul raționalului în acela al iraționalului.

Cu Mallarmé începe în poezie dictatura cuvântului. Atitudinea sa față de realitatea înconjurătoare și-a fixat-o el însuși într'o mărturisire de credință în care spune lămurit: « *In fond consider epoca contemporană ca un interegn pentru poet, care nu trebue să se amestece aci câtuși de puțin; ea este prea în desuetudine și în efervescență preparatorie pentruca să poți face altceva decât să muncești cu râvna misterului în vederea unui viitor sau a unui niciodată și să trimiți din când în când celor vii carta ta de vizită poetică, stanțe sau sonete, pentru a nu fi sfâșiat de dânșii...* ».

Cam în aceeași perioadă Victor Cousin, filosoful hegelian, enunțase faimoasa teorie a artei pentru artă, desăvârșită expresie a reacționarismului burghez care caută să cliveze și să despartă viața socială de manifestările spiritului. Poezia lui Mallarmé este o traducere în concret a ceea ce vrea să fie « arta pentru artă ».

Scopul mărturisit al lui Mallarmé era de a pune bazele unei poezii pure, pusă la adăpost de interese, de pasiuni, de frământări, o poezie glacială susceptibilă de a trezi plăcerea estetică numai prin muzicalitate, fără niciun amestec din partea ideii. Munca sa a constat în special în această preocupare de a alunga din poezie orice amintire comună a vieții exterioare. De aceea s'a aplicat cu o râvnă, demnă de o cauză mai bună, asupra cuvântului și posibilităților sale. Ambiția sa era ca să ajungă să creieze cuvinte poetice în sine, evocatoare prin simpla lor prezență și fără niciun amestec al vieții dinafară. Pentru aceasta el își făcuse, în ani de muncă grea, un fișier de cuvinte rare, vechi, sau de cuvinte obișnuite cărora le păstra numai sensul etimologic, sau fișe de cuvinte cu semnificație deturnată, sau cuvinte cu semnificații rare, neobișnuite. Cuvintele erau pentru Mallarmé nu modalități de comunicare intelectuală, ci alegorii care puteau avea pentru fiecare individ o valoare particulară.

Versul lui Mallarmé este astfel rece, sibilinic, depărtat de ecourile lumii exterioare. Când poetul scrie:

« Le vierge, le vivace et le bel aujourd'hui
Va-t-il nous déchirer avec un coup d'aile ivre,
Ce lac dur oublié que hante sous le givre
Le transparent glacier des vols qui n'ont pas fui!

Un cygne d'autrefois... [1]

trebue să faci un efort mintal, să cunoști adânc modalitatea mallarmeană de a figura ideile, pentru ca să poți spune că în aceste versuri este vorba de poetul ale cărui dorințe și eforturi nu au reușit să-și ia la timp sborul lor poetic (les

[1] « Feciorelnicul, vivacele și frumosul astăzi
Sfârteca-ne-va cu-o lovitură de-aripă beată,
Acest uitat lac tare pe care-l frământă, sub pojghița 'nghețată
Ghețarul transparent al sborurilor ce n'au fugit!
O lebădă de-altădată...

vols qui n'ont pas fui) și au rămas prinse în poleiul plictisului sub ghiața timpului rece, crud, neîndurător.

Citând aceste versuri, un comentator, B. Fay, — în « *Panorama literaturii franceze contemporane* » — scria despre poezia lui Mallarmé că « fiecare din poemele sale este o tentativă posibilă către absolut ».

Cu acest fel de literatură pășim într'o etapă nouă în care, rațiunea este sacrificată pentru muzicalitate (Verlaine nu exclamase oare într'o euforie deplină: Muzică înainte de orice!) în care poetul este despărțit de lumea înconjurătoare nu numai prin draperia afectivității, dar și prin aceea a unui nou limbaj, care caută să rupă punțile cu inteligibilul. Se creiază o artă pentru inițiați, pentru un cerc restrâns de rafinați degustători ai neînțelesului.

Sunt deosebit de interesante și ilustrative teoretizările pe care le fac corifeii simbolismului, pentru mentalitatea în literatură — și în cultură — în genere — a burgheziei în descompunere.

Mallarmé declara categoric (după cum mărturisește H. Delacroix): « Nu cu idei se fac versuri, ci cu cuvinte », iar Edmond de Goncourt amintește de următorul aforism mallarmean: « Un poem este un mister căruia cititorul trebue să-i găsească cheia ».

Disprețul față de viață, tendința de a respinge tumultul ei, de a-i acoperi figura învăpăiată de luptă, de a ascunde mai ales asaltul lumii noui a proletariatului împotriva exploatării burgheze, împotriva josniciei sale morale, la aceasta se rezumă hieratismul simbolismului și acela al lui Mallarmé și Valéry în special.

Conștiința că aparține unei lumi în agonie este exprimată de Mallarmé în aceste rânduri din « Plainte d'Automne » care traduc corespondențele intelectuale ale poetului: « Literatura căreia spiritul meu îi cere voluptatea va fi poezia muribundă a ultimelor momente ale Romei ».

*

Dacă Mallarmé a fost mai mult poet și mai puțin teoretician, dimpotrivă Valéry a fost cantitativ, mai puțin poet și mai mult teoretician. Poetul a lăsat în urma lui o cantitate impresionantă de proză filosofică, proză care a exercitat o influență considerabilă în lumea intelectualității burgheze. Valéry a fost poetul cel mai îndrăgit al burgheziei. Nici Hugo, nici Goethe și nici alți literați nu s'au bucurat la timpul lor de gloria cu care a fost înconjurat Valéry. Fiecare cuvânt al lui, enunțat, este adevărat — cu o poză de noblețe nespusă, era tălmăcit, studiat, interpretat în fel și chip, răspândit în publicații. Valéry era chemat la congrese literare, filosofice, științifice. Prezida mișcări ale intelectualității burgheze. Lua parte la lucrări ale filosofilor, împărtășindu-le acestora « lumina » lui proprie.

Ce spunea Valéry? Ce anume stârnea un asemenea entuziasm în sânul intelectualității burgheze?

Valéry spunea, de exemplu:

« Un om serios are puține idei. Un om cu idei nu este niciodată serios » (« Mauvaises pensées »). « ... ideia care se prelungește ceva mai mult decât ar trebui, alterează curând spiritul, o adevărată gândire nu durează decât o singură clipă, întocmai ca și plăcerea amanților » (« L'Idée fixe »). Aforisme de acest gen au stârnit un entuziasm de nedescris în sânul intelectualității burgheze, pentrucă un dușman un înverșunat al societății burgheze sunt și ideile noui ale omenirii și îndărătul acestora purtătoarea lor revoluționară: clasa muncitoare. Bagatelizarea ideilor este manifestarea unei oribile politici culturale de diversiune. Asemenea aforisme nu le găsim numai la Valéry.

Gabriel Marcel, existențialistul catolic, este de părere că marii artiști sunt purtători « ai unui mesagiu fără conținut intelectual ». Joe Bousquet, un scriitor al generației tinere, afirmă că: « O carte mare, este o aventură a limbajului ». Henri Michaux, poetul lansat de André Gide cu surle și trâmbițe declara în post fața la volumul « Plume »: « Să ne ferim de a urmări gândirea unui autor... De altfel, ce știe el despre gândirea sa? ». Iar Ramon Fernandez, un teoretician al literaturii în « Tableau de la littérature française au XVII-e siècle » scrie: « Marea greșeală a multor esteticieni și critici constă în a căuta țelurile unui autor — și deci izvorul operei sale — în înaltele regiuni ale conștiinței, chiar ceeace este derizoriu într'o înlănțuire de idei ».

Și pentru a nu crede că asemenea « idei » sunt apanagiul numai al literaturii franceze, vom aminti de o scenă din romanul « Mosquitoes » al scriitorului american William Faulkner în care, în atelierul unui sculptor cineva întreabă ce anume reprezintă o lucrare, care este semnificația pe care o poartă?

Altcineva îi răspunde:

— « Ce vrei să însemne? Să presupunem că aceasta reprezintă un câine sau o înghețată cu frișcă, care ar putea fi diferența? Din moment ce este frumos, aceasta ajunge.

— Este adevărat, se grăbi să intervină Mr. Talliaferro... semnificația obiectivă nu este câtuși de puțin necesară. Noi trebue s'o acceptăm (lucrarea de artă I. V.) ca o formă pură pe care nu o limitează nicio legătură cu un obiectiv familiar sau de uz curent ».

Faulkner nu ironizează pe nimeni în acest dialog. Il scrie cu toată seriozitatea. Dar lucrul interesant începe dincolo de asemenea discuții « puriste » în opera însăși a lui Faulkner, care încearcă să cuprindă viața în ce a are ea mai ascuns și mai original, însă o « viață » aidoma definiției din Machbeth (scena V din actul V): « It is a tale told by an idiot, full of sound and fury, signifing nothing » (este o poveste istorisită de un idiot, plină de zgomot și mânie, neînsemnând nimic). Definiția aceasta Faulkner a socotit-o atât de esențială, încât unul din romanele sale care au făcut vâlvă în mediile de intelectuali ai burgheziei este intitulat: « The sound and the fury ». El redă în această carte aspectele vieții așa cum sunt văzute de idiotul Benjy. Dacă burghezia a salutat cu atâta entuziasm creația lui Faulkner (și dacă nu ne înșelăm Valéry a

fost și el printre aceia care s'au asociat elogiilor aduse scriitorului american) — este desigur pentru faptul că Benjy — cazul clinic al idiotului din naștere — reprezintă eroul « serios »! El este într'adevăr tipul insului fără idei, visat de Valéry în aforismul său.

*

Dar îndărătul unor asemenea enunțuri, care ar putea fi luate drept butade, se ascunde totuși un fond de idei, foarte serios. Valéry spune astfel în altă parte: « Ceea ce a fost crezut de toți, și întotdeauna, și pretutindeni, are toate șansele de a fi fals ». (Tel quel, I). In stilul său sibilinic el nu spune mai mult. Dacă ar fi fost întrebat care este semnificația acestui aforism fără îndoială că surâzând enigmatic, poetul ar fi răspuns că are semnificația pe care vrea să i-o acorde cititorul. Dar aforismul acesta plasat în contextul ideologiei valeriene, are o semnificație foarte lămurită. Pentrucă în epoca lui Valéry, singurul lucru « crezut de toți și pretutindeni » este numai lupta de eliberare a clasei muncitoare din exploatarea capitalistă, purtată pretutindeni în lume, pretutindeni unde există și exploatarea omului de către om. Iar credința într'o societate ideală lipsită de această exploatare este ceeace a fost crezut și dorit din totdeauna de elementele progresiste ale umanității. Valéry nu atacă deschis. El rămâne un maestru al perfidiei. El a atacat credințele cele mai nobile ale omenirii în versuri și aforisme deschise tuturor interpretărilor. Numai din când în când el este ceva mai categoric, ca atunci când scrie: « Nimic mai literar decât să omiți esențialul ». (Tel quel vol. II). Literatura burgheză a țărilor supuse imperialismului nu a făcut altceva decât să omită esențialul: viața adevărată a oamenilor, cu contrazicerile și antagonismele ei profunde de clasă, cu sfâșierile interne, inerente unei lumi care-și bazează strălucirea ei pe mizeria neagră a milioanelor de oameni.

Nu avem încă un studiu complet asupra operei lui Paul Valéry, un studiu care să denunțe întreaga ei goliciune și platitudine, ascunsă îndărătul cuvintelor elegante, un studiu care să denunțe reacționarismul său acut.

O încercare neizbutită — în acest sens — a făcut Jean Larnac în cadrul unui eseu amplu cu privire la opera lui Valéry, publicată în revista « La Pensée » (Nr. 5/1945). Eseul criticului francez se limitează a arăta formalismul operei lui Valéry și izolarea ei de viață. Tonul acestui eseu — servil în mare măsură — precum și faptul că se oprește la aspectele de suprafață ale operei lui Valéry, arată în schimb că în jurul acestuia s'a creat un mit pe care se tem să-l dărâme chiar spiritele înaintate, ca acela al eseistului francez Larnac. Dărâmarea mitului Valéry, desvăluirea resorturilor sale ascunse, este menită a arunca o lumină limpede, puternică, asupra mecanismului însuși al gândirii burgheze.

*

Cu acest gen deosebit de manifestări artistice, intrăm istoriceşte în perioada imperialistă a societăţii capitaliste.

Nu este o simplă coincidenţă acest fapt, că pe măsură ce bunurile materiale sunt din ce în ce mai puţin accesibile maselor, care traversează o epocă istorică de maximă exploatare şi mizerie materială, apare o literatură care şi ea nu mai este pentru mase, ci numai pentru publicul restrâns al burgheziei.

Dictatura cuvântului începută cu Mallarmé şi continuată cu Valéry şi toată şcoala simbolismului abstract şi glacial (a existat şi un simbolism popular al lui Verlaine, cu o poezie inteligibilă, exprimând sentimente comune, dar punând accentul pe muzicalitate, după cum a existat şi un simbolism social care-şi găseşte întruchiparea în poezia lui Verhaeren) izbucneşte în forme violente în curentul dadaist, cubist şi futurist apărute în preajma şi după primul război mondial.

Ce a fost dadaismul? Credem că nu greşim definindu-l ca o literatură a hazardului şi a cuvintelor «în libertate». Creatorul acestui curent este Tristan Tzara, un compatriot al nostru, refugiat în Elveţia, care împreună cu pictori şi poeţi, de naţionalităţi diverse, lansează la Zürich dadaismul sub lozinca «Jos literatura, moarte literaturii». Creaţia dadaistă comportă şi dânsa o tehnică anumită, care este astfel recomandată de Tzara: se scriu pe bucăţi de hârtie separate diferite cuvinte, hârtiile sunt puse apoi într'o pălărie, sunt amestecate şi pe măsură ce sunt scoase, conţinutul lor e transcris. In acest mod ia naştere poemul dadaist.

De ce a dat acestui curent literar numele de dadaism? Tot printr'o pură întâmplare. Tzara a luat un Larousse, a înfipt un cuţit la o pagină oarecare şi acolo a găsit cuvântul «Dada» (căluţ) — şi atunci curentul literar a fost botezat dadaism.

Unul din manifestele dadaismului spune lucrurile următoare: *«Să nu mai existe pictori, scriitori, muzicieni, nici sculptori, nici religii, nici republicani, nici regalişti, anarhişti, socialişti, bolşevici, nici oameni politici, nici proletari, nici burghezi, nici aristocraţi, nici armată, nici poliţie, etc. In fine, să se termine cu toate aceste imbecilităţi, să nu mai fie nimic, nimic, nimic...».*

Dadaismul este expresia desăvârşită a depersonalizării în domeniul scrisului şi al artei. Nu mai este vorba aci de o muncă de creaţie, ci de un joc al hazardului. Curentul este lansat cu o deosebită vehemenţă şi combativitate. Au loc întruniri publice în care sărmanii spectatori sunt pur şi simplu violentaţi de corifeii dadaismului şi pleacă uluiţi sau înjurând. Pentru dadaişti toată această acţiune avea un caracter «revoluţionar», menit să răstoarne canoanele de până atunci ale artei. Dar după expresia atât de plastică a lui Kemenov nu era vorba de fapt decât de o revoltă în genunchi, în faţa burgheziei pe care căutau să o violenteze, dar ale cărei scopuri totuşi le serveau. Dadaismul apare într'o perioadă în care masele sub impulsul Marei Revoluţii Socialiste ridicau capul pretutindeni, o perioadă de mare ascuţire a luptei de clasă. Este clar că într'un astfel de trup agitat de mari frământări sociale,

ca acela al societăţii burgheze, dadaismul nu era decât o diversiune ideologică menită, nu să răstoarne concepţia despre literatură şi artă a burgheziei, dar prin completa detaşare a artistului de realitatea socială şi prin oarba lui supunere unui mecanic hazard, să sustragă adevăratei revolte o serie întreagă de intelectuali avizi de ceva nou, de răsturnări, de schimbări, a ceea ce era vechiu, făcându-i să se agite în jurul unei pure inutilităţi. Dadaismul nu făcea decât să ajute şi mai mult ceea ce de fapt burghezia căuta prin toate mijloacele în această perioadă: să ascundă puternica luptă de clasă care se desfăşura în viaţa socială.

Futurismul este o variantă italienească a dadaismului. E vorba tot de o literatură a cuvintelor în libertate, dar o libertate mai aproximativă decât în dadaism, pentrucă la futurişti există totuşi o oarecare coherenţă în construcţia poemului sau a tabloului. Caracterul de clasă al acestei pseudo-revolte este trădat la futurişti mai mult decât la dadaişti. Sub aparenţa luptei împotriva paseismului, a tot ce aparţine trecutului, pentru afirmarea unei «culturi dinamice a viitorului», sub masca poemelor închinate electricităţii, vitesei, aeroplanului, mijloacelor nouă mecanizate şi tehnicii moderne, futurismul lansează lozinca tipic imperialistă: «Slavă războiului. Războiul este singura igienă a lumii». De altfel futurismul devine literatura oficială a Italiei fasciste, iar Marinetti, «marele luptător» împotriva paseismului naufragiază într'un comod scaun de academician.

Mergând mai departe pe acest drum pe care cultura burgheză îl străbate în preajma anului 1924, o echipă despărţită din curentul Dada, pune bazele mişcării suprarealiste. Această echipă care îşi dă seama că curentul Dada este ceva care nu poate fi comunicat, care nu poate prinde într'un cerc mai larg de amatori de artă, porneşte pe un alt drum, pe drumul pe care îl trasase mai înainte Lautréaumont, unul din cei mai puternici exponenţi ai romantismului francez în perioada lui de completă descompunere. Opera acestuia «Cântecele lui Maldoror» nu exprimă ceea ce se întâmplă în realitatea imediată, ci ceea ce se întâmplă în starea de vis sau în stările de reverie, intermediare între trezie şi vis.

In preajma acestei epoci, în cercurile intelectualităţii burgheze, un cuvânt foarte greu are de spus şi Freud, a cărui operă prin extinderea pe care o dă cercetării subconştientului stă la baza unei întregi literaturi dintre cele două războaie. De aici André Breton şi ceilalţi membri ai grupului suprarealist extrag premizele literaturilor.

Caracteristic pentru suprarealism este tendinţa lui de a exprima puritatea gândului. In manifestul pe care Breton îl scrie pentru punerea bazelor noului curent literar şi artistic, el dă o serie de definiţii. De pildă, el spune: *«Suprarealismul este un automatism psihic pur prin care ne propunem să exprimăm fie verbal, fie în scris, fie în orice altă manieră, funcţia reală a gândirii. Dicteu al gândirii, în absenţa oricărui control exercitat de raţiune, înafară de orice preocupare estetică sau morală. Suprarealiştii se bazează pe credinţa în realitatea*

superioară a anumitor forme de asociații neglijate până la el, în atotputernicia visului, în jocul desinteresat al gândirii. El tinde să ruineze definitiv orice alte mecanisme psihice și să se substitue lor în rezolvarea principalelor probleme ale vieții ».

Manifestul suprarealist este foarte clar. In locul problemelor pe care viața le ridică, suprarealismul afirmă problema unei gândiri care să nu fie supusă censurii pe care rațiunea o exercită. Dela libertatea totală a cuvintelor, ajungem prin suprarealism la o libertate totală a gândului; haosul cuvintelor în libertate este înlocuit cu haosul dicteului pur sau al înregistrării visului.

Suprarealismul a însemnat o întreagă modă, în literatură. Ani de-a-rândul s'a afirmat și s'a răspândit în cercurile intelectualității burgheze. De altfel, nu putea fi răspândit și gustat decât de burghezie pentrucă revistele și cărțile suprarealiste erau tipărite în ediții de lux și costau uneori o întreagă avere. Un text suprarealist de foarte multe ori nu era accesibil decât snobului cu foarte mulți bani.

Linia pe care a dat-o Breton mișcării suprarealiste nu era numai aceea expusă în manifestul suprarealist, care nu este decât mărturia de credință a curentului literar. Cei din mișcarea suprarealistă au avut și o atitudine politică. S'au afirmat așa zis « marxist » și « revoluționar ». Insă « marxismul » lor era foarte ciudat și mirosea puternic a reacționarism, pentrucă Breton și o serie de suprarealiști care au rămas credincioși atitudinii lui literare și politice, au devenit curând dușmanii deschiși ai U.R.S.S. și ai mișcării comuniste din Franța, ceea ce a și produs de altfel o ruptură în rândurile suprarealiștilor. Eluard, Aragon și o serie de alți suprarealiști au evoluat către comunism, către o literatură realistă pentru mase, în timp ce Breton și ceilalți din jurul lui au continuat pe drumul lor antimarxist. Ei au eșuat în mod lamentabil. Breton continuă să fie astăzi un dușman înverșunat al U.R.S.S. și un servitor docil al imperialismului american și al reacțiunii franceze, construind o « nouă teorie socială », o întoarcere la Fourrier, un neofurierism.

*

S'ar părea din cele spuse până acum că literatura burgheză a ultimelor decenii este o manifestare nu culturală, ci clinică, o manifestare de alienați mintali incurabili. Omul simplu care privește în calitate de observator activitatea culturală de acest gen și care ignoră baza sa așa zis teoretică, nu este prea departe de adevăr atunci când răsfoind o carte cu poeme suprarealiste, sau vizitând o expoziție de artă modernă își pune întrebarea dacă oamenii care pot crea asemenea lucruri sunt normali.

Dacă astfel stau lucrurile cu poezia și cu plastica, cu romanul burghez s'au petrect alte fenomene.

Romanul care are legi mai categorice, care comportă în construcția lui o anumită tehnică rigidă, a decăzut în alt sens. Traiectoria decadenței sale s'a făcut în sensul detașării conținutului său de viața reală a societății, dar păstrând argumentarea unei logici aparente, adică putând fi citit de toată lumea, putând fi gustat de către mai mulți oameni, convingând conștiințele slabe, corupându-le Fără îndoială că acest gen de literatură este în mâna burgheziei o armă cu mult mai puternică și utilizată cu mult mai multă perfidie.

Romanul francez, de exemplu, părăsește în epoca imperialismului linia realismului critic dăruită de genialul Balzac. El nu se mai interesează de viața oamenilor, așa cum au făcut Balzac, Maupassant, Zola și Flaubert, ci își construește temele pe datele vieții sufletești a individului, speculând la maximum bogăția lui de reacții psihice. Așa a făcut Proust, care a fost, dacă nu fondatorul, dar cel puțin propagatorul priceput al psihologismului literar, cel care a reușit cu abilitate să ridice un strategic obstacol între om și viața socială: sufletul. Pe linia lui Proust și Joyce, sau pe cea a lui Gide din « Pivnițele Vaticanului » și a « actului său gratuit » s'a angajat majoritatea romancierilor burghezi dintre cele două războaie. S'a născut o literatură a cazurilor ciudate, a sensualității fără limite, a erotismului obscen, o literatură ignorând cu totul multiplele legături dintre oameni în cadrul vieții sociale, o literatură care ocolește la distanță problema spinoasă pentru burghezie, a luptei de clasă.

Ultimele exemplare ale unei asemenea literaturi sunt romanele existențialiste ale lui Sartre, Camus, Simone de Beauvoir, ș. a., a căror temă este inutilitatea luptei oamenilor, inutilitatea oricărei acțiuni și oricărui sbucium din momentul în care la capătul eforturilor îi așteaptă pe toți oamenii același lucru: moartea.

Literatură a exaltării erotice pe de o parte, a demobilizării și a pledoariei pentru indiferență, pe de altă parte, romanul burghez din zilele noastre a devenit un instrument perfid în lupta antidemocratică, antipopulară a imperialismului. Dar aceasta mai este încă o marfă pentru intelectuali. Milioanelor de oameni simpli li se oferă o literatură și o artă aparte. Sunt romanele americane de tip « best seller » (cartea cea mai căutată) tipărite în milioane de exemplare, cuprinzând povești siropoase în care totul este cât se poate de bine în cea mai bună dintre lumi, sau filmele cu « happy-end » și cu fastul unei lumi de huzur, cu personaje care din lustragii devin miliardari și cu vânzătoare de magazin care se mărită cu regi ai trusturilor.

Literatura burgheziei, în epoca noastră, putem spune fără menajament că oscilează între doi poli de atracție categorici: pe de o parte rafinamentul vecin cu nebunia, pe de altă parte platitudinea cea mai idioată.

*

Acestea sunt în linii generale aspectele cele mai sesizante ale culturii burgheze din epoca imperialistă. Ce observații putem face pe marginea acestor aspecte?

In primul rând dela raționalismul epocii revoluționare a burgheziei, cultura burgheză trece la o valorificare a afectivității în dauna rațiunii în epoca sa ascendentă, perioadă de tranziție literară și artistică către o atitudine irațională, antiintelectualistă și antiștiințifică în epoca imperialistă, epoca decăderii și agoniei capitalismului.

In al doilea rând, dela o cultură, traducând aspirațiile maselor și insuflețindu-le elanul de luptă în epoca sa revoluționară, cultura burgheză se izolează de mase, devine o frână în realizarea aspirațiilor lor și chiar un instrument de luptă împotriva lor, în epoca imperialismului.

Ne aflăm în mod hotărît în fața unui fenomen de descompunere a culturii burgheze, în fața unei crize profunde a acestei culturi care astăzi nu mai are nicio perspectivă de redresare, deoarece nu se prezintă ca un fenomen accidental, ci ca o traducere pe plan suprastructural a crizei adânci a sistemului capitalist în general.

Trecând în revistă diferitele aspecte ale culturii burgheze de astăzi, am putut vedea în general care sunt simptomele acestei decadențe și descompuneri. O bună sistematizare și explicare a lor ne-o oferă V. Kemenov în cele două studii publicate recent « *Decadența artei burgheze* » și « *Caracteristicile a două culturi* », care deși cuprind observații cu privire la artele plastice burgheze în epoca imperialistă, sunt valabile pentru întreaga artă și literatură a burgheziei.

Trăsăturile fundamentale ale descompunerii culturii burgheze și ale caracterului său antipopular și net reacționar sunt după V. Kemenov:

1. Antirealismul său — cultura burgheză a epocii imperialiste neagă valoarea realității obiective, neagă existența sa, neagă legile care conduc această realitate și mijloacele prin care le-am putea cunoaște.

2. Antiumanismul său — omul nu mai constitue preocuparea esențială a acestei culturi. Ea nu mai e centrată pe om și pe problemele sale esențiale, ca în epoca burgheziei revoluționare, pentrucă o asemenea atitudine implică cercetarea sau recunoașterea contradicțiilor sociale, or tocmai acest lucru, întreaga cultură burgheză a epocii imperialiste caută să-l evite. Omul apare complet desfigurat sau caricaturizat, redus la manifestări și aspirații neesențiale, nimicit în cadrul acestei culturi.

3. Iraționalismul său — cultura burgheză de astăzi neagă rațiunea, neagă puterea conștiinței, respinge limpezimea logică a ideilor, « *pentru a înlesni triumful misticii, al subconștientului, al maladiilor psihice și al delirului ridicat la rangul de principiu* » (V. Kemenov).

4. Individualismul — propagarea prin mijloacele artei a ideii reacționare că omul ar fi prin însăși firea lui antisocial, și că arta adevărată ar reprezenta o manifestare a acestei individualități în absolută independență de societate, în absolută detașare de interesele vitale ale poporului. Ca un accent particular al acestui individualism este apolitismul său declarat. Am văzut însă că acest lucru este numai o mască mincinoasă care ascunde în fond ideile politice cele mai reacționare.

5. Naționalismul tradus prin concepția că ceea ce este made in Franța, Anglia U.S.A. de ex. este cu mult superior oricărei manifestări culturale similare din altă țară, aceasta chiar atunci când este vorba de inepțiile filosofiei personaliste americane sau de filmele cu gangsteri.

6. Pesimismul său — cultura burgheză a epocii imperialiste este plină de neîncredere în valorile vieții și în progresul societății umane, în viitorul omenirii. Ea concepe viața ca un triumf al morții, ca un proces de putrefacție.

*

La asemenea concluzii nu au ajuns însă numai gânditorii marxiști. Elementele avansate ale intelectualității burgheze au ajuns și ele să vadă, cu destulă ascuțime uneori, această destrămare a literaturii și artei burgheze. Unul din documentele cele mai interesante în această privință este lucrarea lui Julien Benda « La France Byzanthine ou le triomphe de la littérature pure », (ed. Gallimard 1945).

In acest « eseu al unei psihologii originale a literatorului » cum își subintitulează Benda lucrarea, eseistul și filosoful francez analizează trăsăturile cele mai caracteristice ale literaturii franceze dela Mallarmé la suprarealiști (Mallarmé, Gide, Proust, Valéry, Alain, Giraudoux, Suarès, suprarealiștii). Benda ajunge la concluzia că trăsătura fundamentală a literaturii franceze moderne este « voința ca literatura să constituie o activitate specifică, cu scopuri și legi specifice, rupând cu scopurile și legile intelectualismului ».

Principalele aspecte ale acestei voinți de autonomizare a artei și literaturii, sunt după Benda:

— refuzul literaturii de a exprima idei limpezi și utilizarea unei serii întregi de artificii care pot sfărâma contururile precise ale unei gândiri. (Benda numește această tendință « criza afirmării »);

— voința ca literatura să utilizeze ca instrument de lucru nu analiza obiectivă a realității ci « unirea mistică a subiectului (creatorului, I. V.) și a obiectului » (a realității, I. V.);

— aplecarea cu predilecție către individual;

— voința ca gândirea artistului să nu-i aparție decât lui însuși, să nu poată fi comunicată mulțimii, de aci o sete neistovită după originalitate cu orice preț, un adevărat războiu declarat locului comun, dar în același timp afirmarea puternică a ideii că un gând valorează nu prin potențialul lui de adevăr, ci prin faptul că este personal (original) sau nu;

— prin antiintelectualismul, antiraționalismul ei, literatura franceză a fost apucată de o adevărată « furie a misticității » cum spune Benda;

— domnia afirmațiilor gratuite, fără nicio bază adevărată și în disprețul rațiunii obișnuite; lipsa unei organizări a materialului în opera scrisă care poate fi citită tot atât de bine dela început la sfârșit ca și dela sfârșit la început;

— voința ca literatura să fie obscură, hermetică, înțeleasă numai de « spiritele înalte »;

— voința ca valoarea literaturii să sălășluiască în mod exclusiv în expresia ei verbală, în disprețul oricărei conformități cu realitatea, de aci formalismul puternic, care domină literatura;

— preponderența acordată inconștientului;

— antiumanismul literaturii, absența oricărui sentiment larg uman, oricărei simpatii pentru oameni, oricărei preocupări pentru viața lor de toate zilele, în ce are ea mai caracteristic.

Mai lipsit de sistematizare, Benda ajunge deci aproape la aceleași concluzii la care a ajuns și V. Kemenov.

Dar între lucrările acestor doi autori este o deosebire ca dela cer la pământ, în ceea ce privește interpretarea fenomenelor și a concluziilor practice care trebuesc trase dintr'o asemenea analiză critică.

V. Kemenov enunță limpede: « Logica faptelor și legile realității obiective sunt îndreptate împotriva burgheziei. Iată cauza pentru care în epoca imperialismului, burghezia reacționară privește cu groază viața reală, încercând cu ura celui ce se simte condamnat, să conteste toate legile obiective. Iată scopul urmărit de ideologia decadentă a burgheziei, atât în domeniul științei cât și în cel al artelor ».

Benda este în schimb de o naivitate, pe alocuri plină de umor. Vorbind de ceea ce determină furia mistică a literaturii contemporane, Benda enumeră cauzele următoare:

1. O cauză educațională: dispariția din programele școlare, a logicii, al cărei tip este logica dela Port Royal, sau a studiilor teologice; slăbirea, chiar în familiile catolice, a învățământului catolicismului care ca dogmă definită, pe bază de definiții și raționamente, se opune misticismului.

2. O cauză economică: faptul că bărbații fiind din ce în ce mai condamnați, în special în mediile cultivate, să câștige bani, exercițiul lucrurilor spiritului este în întregime părăsit pe seama femeilor și a tinerilor ».

Și Benda mai continuă cu încă trei cauze tot atât de « semnificative » ca și primele două.

De asemenea « Franța bizantină » lasă impresia dezolantă a unei descompuneri totale și iremediabile a literaturii franceze contemporane. Benda nu suflă un cuvânt despre lupta de idei care există în Franța, nu suflă un cuvânt despre scriitorii francezi care duc, în condiții grele, o luptă admirabilă împotriva ideologiei reacționare.

Totuși sunt în cartea lui Benda o serie de observații interesante, care pun în valoare elementele progresite ale gândirii eseistului francez.

Astfel Benda subliniază fondul ipocrit al literaturii burgheze contemporane, faptul că formalismul merge, în mod necesar, mână în mână cu ipocrizia. « Această grijă a formei, inerentă esenței literatorului, face ca să-i fie inerentă acceptarea ocolirii adevărului, dacă această ocolire trebue să servească forma (după Valéry, trebue să părăsești o idee, dacă o altă idee îți oferă o formă mai bună) și de asemenea acceptarea ocolirii sincerității . . . ».

Și după ce citează o serie de aforisme ale puriștilor, care fac elogiul ipocriziei, Benda adaogă: « eu cred că aceste proclamații, cu toată dorința romantică, pe care o conțin, de a uimi, pun mâna pe adevărata natură a literatorului, pe care morala burgheză îl împiedică de secole să capete o conștiință deplină ».

De asemenea, vorbind de literatura formalistă, Benda adaogă: « Este limpede că în timp ce te legeni în ritmuri frumoase sau imagini amintind de misterul pădurilor, al nopții sau al femeii, în timp ce te minunezi de misticile uniri ale Ființei cu Viața, sau te întrebi dacă limbajul permite sau nu literatura, nu te mai gândești la problemele morale sau sociale teribil de precise care pentru Franța de astăzi sunt toate subiecte de profundă teamă ».

Extrem de prețioase sunt concluziile etice care reies din operele scriitorilor Franței burgheze și pe care Benda le enumeră în felul următor:

« apologia machiavelismului, a tuturor mijloacelor care servesc măreția Statului și menținerea « ordinei », oricât de imorale ar fi aceste mijloace (Maurras, Bainville);

apologia adeziunii mistice la dogma catolică, cu descalificarea legăturii dintre om și spiritul de analiză sau al libertății alegerii, adică al libertății sale intelectuale (Maritain, Massis), anatema aruncată asupra acestei legături (Claudel);

exaltarea abjecțiunii umane care ne-ar putea oferi supraabundența mizericordei divine (Peguy, Mauriac);

proslăvirea non-rezistenței în fața răului, cu consecința sa logică, nemărturistiă: acceptarea servituții (Alain);

exaltarea vieții pentru viața în sine, chiar atunci când este lipsită de orice demnitate (Giono);

exaltarea activității artistice, considerată ca valoare supremă și aproape unică (Valéry);

îndemnul de a ne bucura de toate pozițiile morale fără a ne supune niciuneia (Gide), de a exercita « actul gratuit », adică de a afirma eul său în disprețul rațiunii și în afară de orice considerație a dreptului altora; îndemnul de a acționa dincolo de orice morală, de a practica « imoralismul »;

exaltarea moralei războinice în disprețul oricărei idei de dreptate (Montherlant);

indiferentismul (Giraudoux).

Terminând această enumerare, Benda adaogă: « Se vede ceea ce poate fi, din punct de vedere moral, o societate crescută de astfel de maeștri. Se vede și s'a văzut ».

Dacă vrem acum să definim pe scurt ceea ce aceste trăsături fundamentale ale literaturii burgheze contemporane ne semnalează, trebue să recurgem la epitetul lui Lenin caracterizând imperialismul, epitet laconic, dar atât de plin de conținut și anume: « reacțiune pe toată linia ».

Cultura burgheză a epocii imperialiste devine din ce în ce mai mult un adevărat monument ridicat spre cinstirea a tot ce este mai mârșav, mai înapoiat, mai josnic, mai reacționar în lumea de astăzi.

Toate aceste idei ventilate de cultura burgheză, conținutul său ideologic reacționar atât de precis delimitat nu are decât un singur scop: să încerce să justifice și să permanentizeze exploatarea din ce în ce mai puternică exercitată asupra maselor populare, baza însăși de susținere a sistemului capitalist.

D. I. Chișinevschi într'o lucrare recentă « *Ideologia sovietică și superioritatea ei față de ideologia burgheză* », precizează că: « *ideologia burgheză în întregime, precum și fiecare din variantele ei, are ca scop fundamental menținerea exploatării muncitorilor de către capitaliști, menținerea capitalismului, ea încearcă să-l salveze dela pieire inevitabilă, să-l întărească sau măcar să-i prelungească existența. Burghezia se zbate pentru a-și menține dominația, pentru a menține ceea ce trebue să moară, pentrucă acest lucru e determinat de însuși mersul istoriei. De aceea și prin ideologia sa face totul pentru a împiedica cunoașterea adevărului științific de către masele populare* » (p. 15).

Iar în ce privește caracterul ei, configurația ei etică, ce putem spune mai mult decât că un capitalism muribund, aflat în plină descompunere nu poate avea o figură de Apollo!

Dece este important pentru noi a cunoaște aspectele din domeniul culturii pe care le poate îmbrăca agonia capitalismului celui mai înaintat: imperialismul? Pentrucă așa cum arată Kemenov « *de aceste miasme cadaverice este infectată uneori chiar și acea parte a intelectualității, care tinde într'adevăr spre popor, dar se găsește în captivitatea denaturărilor monstruoase ale burgheziei, în domeniul artei și esteticii* ».

Noi ne aflăm astăzi în perioada unei lupte înverșunate între forțele imperialiste, reacționare și antidemocratice, coalizate în jurul U.S.A. și forțele democrației de pretutindeni, având în fruntea lor acest invincibil bastion al păcii, al bunei înțelegeri între popoare și al bunei stări materiale care este U.R.S.S. In acțiunea lor expansionistă forțele imperialismului nu utilizează numai calea economică sau strategico-militară, ci ca un factor însemnat în planul lor de dominație a lumii, utilizează și expansiunea ideologică. Impotriva acesteia trebue să luptăm la fel de activi, să-i dăm lovituri tot atât de grele, ca și cele date în celelalte două direcții.

Cunoașterea culturii burgheze în epoca imperialismului este absolut necesară pentru ducerea cu succes a acestei adevărate lupte ideologice, deslănțuite pretutindeni împotriva purtătorilor de cuvânt culturali ai reacțiunii.

Intelectualilor atașați clasei muncitoare și Partidului ei de avantgardă din Republica noastră Populară, scriitorilor, în special, le incumbă în această

privință o răspundere însemnată, care a fost lămurit precizată de Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al Partidului Muncitoresc Român în raportul politic general făcut la Congresul Partidului Muncitoresc Român:

« *Influențele străine se refugiază cu deosebită ușurință în domeniul ideologiei, în literatură, în artă, în știință. De aceea continuarea activă a luptei pe frontul ideologic împotriva influențelor imperialiste, împotriva atitudinii admirative în fața culturii în putrefacție din țările capitaliste, reprezintă o sarcină extrem de însemnată a partidului nostru* ».

ION VITNER

COMENTARII

ACADEMICIENII DE DINCOLO DE MORMÂNT

Votul prin care Academia R.P.R. a restituit unui număr de scriitori, artiști și oameni de știință, intrați mai de mult sau mai de curând în necropola istoriei, laurii frustrați ai consacrării, este ceva mai mult decât un act de simplă justiție. El se cere nu numai consemnat dar și glosat în consecință. Căci, ar putea zice oarecine, inspirându-se din chiar atitudinea consecventă a încununaților de după moarte, ce ține de cald: lui Eminescu, Caragiale, Vlahuță, Gherea și celorlalți de o vârstă cu ei sau mai tineri, dacă de azi înainte, în acele dumbrăvi elyseene, în care bunul nostru dascăl de estetică, Mihail Dragomirescu, îi vedea peripatetizând cu ardoare, își vor fi adaos și atributul acesta incoruptibil, al laurului pururi verde, mai ales când e și postum? Ce mângâieri târzii le-ar putea aduce inimii lor împietrite, când n'au venit la timpul lor, în această trecătoare, dar singură sigură, vale a lacrămilor? Cu ce ar spori îndreptățita recunoaștere de azi gloria câtă și-au câștigat-o și 'n care însăși nedreptățile suferite au încrustat câteva amăgitoare lumini sidefii?

Și totuși greșește, cel ce judecă astfel. De sigur: *Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l — Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrânul dascăl?* sunt doar două din multele versuri, în care Eminescu a gravat nu numai propriile sale profeții și deziluzii, dar și pe cele ale confraților săi de breaslă. De sigur, niciun izvor termic, indiferent de ce intensitate, nu va putea infuza nici cea mai infimă calorie tărâmului de dincolo de Styx, în care penații literaturii dorm nealterați în sarcofagiile lor de ghiață. De sigur, gloria lor își trage rădăcina din opera lor, din câte virtualități au sădit ei într'însa și nu din opinia, convențională oricum, fie în plus fie în minus, a contemporanilor sau urmașilor.

Toate acestea pot să fie adevărate. Insă dincolo de ele, veghea, chiar dacă acoperită de neguri vremelnice, steaua polară a justiției populare. Recunoașterea postumă de care vorbim e una din manifestările ei categorice și ea nu numai răscumpără și reintegrează eclipsa destinelor individuale, dar, mai ales pune în locul arbitrarului, capricios dela natură, o normă etică de

multe și generoase consecințe, în umbra căreia *ostracismul academic*, practicat cu patimă, ca o natură de a doua, de Academiile îndepărtate de năzuințele maselor, se conturează și mai pregnant. Și este tocmai cazul unei bune părți din laureații de după moarte, proclamați zilele acestea.

Fost-a Eminescu un ostracizat al Academiei Române? Iată o întrebare întru câtva mai dificilă, la care răspunsul nu poate fi tot atât de spontan ca în cazul lui Caragiale, Vlahuță și Gherea. A reface istoria prin ipoteză este, după părerea lui Sainte-Beuve, o operație din cele mai hazardate. Ce s'ar fi întâmplat dacă Poetul nu se prăbușea, în floarea vârstei, și dacă odată cu progresul operei sale lirice, ziaristul vehement, ce vituperase șase ani încheiați în coloanele *Timpului*, ar mai fi continuat încă multă vreme să isbească pilaștrii edificiului liberal? Independența de spirit a pamfletarului n'ar fi constituit, oare, cel mai impenetrabil baraj în drumul spre Academie, în acea instituție și 'n acea vreme, când degetul autoritar al lui Dimitrie Sturza, secretarul general prin vocație, dicta legile și împărțea certificatele de « bun român »? Pe de altă parte, prin câteva din etapele biografiei lui, Eminescu stârnise înverșunarea a mai multe din corpurile noastre constituite, în slujba cărora dovedise, totuși, superioare calități de pricepere și trudă. Revizoratul a două județe, direcția Bibliotecii din capitala Moldovei, redactoratul *Curierului de Iași*, sau cel de mai vaste răspunderi al *Timpului*, întrețesute cu tot atâtea evenimente: revocări, procese în justiție, demisii provocate sau impuse, arată, dimpreună cu ostila primire ce presa din acel timp făcuse operei lui, dificultățile cu care a avut de luptat cel mai original, poate, dintre scriitorii noștri. N'ar fi fost așa dar, de mirare, și poate în ordinea lucrurilor, dacă în lanțul acesta de inimiciții, Academia Română și-ar fi avut și ea inelul predestinat. Dar zeii au hotărît altfel. In 1883, omul și poetul se frângeau deodată, cu mare durăt, ca o catapeteasmă trăznită sau ca un munte alunecând în prăpastie, cu stâncile și codrii de pe el și cei șase ani până la moarte, ai grelei agonii, făceau să amuțească, în bună măsură, adversitățile. Căci cine ar putea uita memorabila ședință a consiliului județean, de Botoșani, din 1887, când ajutorul de 120 lei lunar, pentru el și soră-sa, amândoi bolnavi, apărea celor mai mulți dintre consilieri, « incorect » câtă vreme județul avea nevoie de cazărmi și, pe deasupra, un precedent periculos, pentru viitorii solicitatori. In 1902, Titu Maiorescu dăruia Academiei toate manuscrisele Poetului și, de îndată, funcționari pioși ai instituției, un Nerva Hodoș, un Chendi, semnalau importanța materialelor, inaugurând încă de jumătate de veac, èra acelui cult, căruia recunoașterea postumă de deunăzi, îi adaogă aureola cea mai de preț.

Cu mult mai clară e situația lui Alexandru Vlahuță. In 1893, când e ales membru corespondent al secțiunii literare, atitudinea Academiei Române față de dânsul se conturase. Ea luase aspectul unui categoric ostracism, manifestat în două rânduri, cu prilejul a două premii la care Vlahuță candidase. Raportul din 27 Martie 1887 al lui A. Roman găsea nuvelele

« bunișoare » dar « alunecând a compromite simțul moral », deoarece crimele și nefericirile povestite par să fie prezentate ca modele de imitat. Cât despre stil, el e mult prea popular, încât « limba degenerează ici, colo într'un fel de jargon ». Incredințat că scriitorul va da în viitor lucrări de mai mare valoare, raportul încheia cu opinia că nuvelelor « *nu li se poate încuviința* » premiul literar Eliade Rădulescu. Și nu li s'a încuviințat. Un an mai târziu, în 1888, Vlahuță prezintă la premi il Năsturel, *Poeziile* și are cel puțin consolarea provizorie a unui referat elogios. Raport rul era Hasdeu, care, de e să credem analelor, (deoarece fie că nu și le redacta, fie că nu punea preț pe ele, rapoartele sale nu se publicau mai niciodată) pledase « cu multă putere de convicțiune » în favoarea tânărului poet. Dar, după ce în comisiunea de 9 întrunește 4 voturi albe și 3 negre, în plen dobândește numai 10 față de cele 12 contra. Și premiul merge la « Elementele de fizică » ale lui Bacaloglu. Cele două experiențe îl lecuesc și, pe bună dreptate, definitiv. Iată însă că în 1893, Academia Română află cu cale să-l aleagă membru corespondent, ceea ce îndeamnă pe poet să decline onoarea într'o caustică scrisoare deschisă, publicată, între altele în *Constituționalul* din 16 (28 Martie) 1893 și în *Moftul Român* al lui Caragiale. Pentru valoarea lui documentară, pentru informațiile cuprinse, pentru logica strânsă cu care surprinde contradicțiile academice, ca și pentru ținuta întru totul justificată, reproducem miezul acestui « document », pentru a vorbi în caracterizarea lui Caragiale:

> Am îndrăznit într'o vreme să-mi pun *Nuvelele* și *Poeziile* la unul din premiile Academiei noastre, crezând în naivitatea mea de atunci, că, nemuritorii, la chibzuința cărora generoșii donatori și-au lăsat averile pentru a premia scrieri românești vor găsi că merit și eu, printre atâția alții, un sprijin ș'un îndemn la muncă, în cariera asta de literat, care se știe cât e de tristă până acum. A fost o iluzie, ș'a trecut ca toate iluziile. Academia mi-a respins volumul de nuvele și volumul de poezii. Ea a găsit că n'am talent și, judecând după cărțile pe care le-a premiat atunci, ea a găsit că n'am de loc talent. De atunci n'am mai publicat nimic. O colecție de articole de gazetă (« Din goana vieții ») nu poate fi privită ca o lucrare literară. Și azi, când citesc adresa ce mi se trimite: « Academia Română apreciând scrierile și activitatea domniei-voastre literară... » mă 'ntreb, sincer nedul merit: care scrieri? Nuvelele? Poeziile? Dar acelea sunt proaste, au fost respinse dela un premiu de 5000 lei; și dac' atunci am înțeles verdictul Academiei, azi am rămas uimit. Cum? Aceleași scrieri, judecate de aceiași oameni, sunt proaste pentru un premiu de 5000 lei, și minunate pentru un loc de academician? Dar atunci...
>
> Vai la ce reflecții triste mă duceți, domnilor nemuritori...
>
> Nu, nu pot să primesc gloria pe care mi-o dați, nu voi să înfrunt privirile protectoare a atâtor celebrități. Lăsați-mă obscur și muritor cum sunt. Voiu munci înainte, cât voiu putea. Ce să caut eu acolo?
>
> De-afară e vede mai bine și mai departe.

Aventura în care Academia Română intrase, cu ochii închiși și din proprie inițiativă, ca într'o adevărată groapă de lup, întrecea cu mult proporțiile unui incident oarecare. De aceea, în ședința dela 23 Martie 1893, prezidată

de Iacob Negruzzi, secretarul general Dimitrie Sturza expune cazul Vlahuță, semnalând îndeosebi scrisoarea deschisă din « Constituționalul », după care « în urma discuțiunii urmate, se decide cu unanimitate de a se considera d-l Vlahuță ca neales și locul de membru corespondent vacant ». Ceea ce înlesnea *Moftului Român* prilejul unei excelente mistificări: în același număr al revistei și după epistola lui Vlahuță, Caragiale tipărea o scrisoare de ofertă din partea lui Nicolae Petrașcu, care-și declina titlurile pentru locul de membru corespondent, devenit vacant. Vlahuță însuși, s'ar zice, își îngăduia o glumă la adresa Academiei, câțiva ani mai târziu, când, în 1897, candida cu volumul « In vâltoare », la un nou premiu de 5000 lei. Dar ochiul raportorului, de astă dată Anton Naum, veghiă. Amintind in identul din 1893 cu respingerea titlului de membru corespondent, raportorul afla în atitudinea lui Vlahuță o contradicție, cu atât mai mult cu cât la una din filele volumului, vorbind de « încoronarea Academiei » ca de una din încurajările ipotetice ale literaților, Vlahuță scria textual: « Nu-i așa că de această blagoslovenie vă vine să râdeți? Și mie ». Și premiul, de bună seamă, n'a venit. Fost-a el însă, solicitat, de astădată, în serios?

Intre Caragiale și Academie, războiul e nu numai de mai lungă durată, dar, cum se cade unei maestru al genului, și cu episoade dramatice. Intâmplările sunt consemnate în desbaterile ședinței dela 14 Aprilie 1891 și ele ilustrează în deosebi ceea ce, încă de acum două decenii, ne plăcea să numim: estetica lui Miliță Sturdza. Prezidează Hașdeu, care și citește raportul pentru doi din autorii prezentați la premii: Gherea cu « Studii critice » și Caragiale cu « Teatru » și « Năpasta ». Nu cunoaștem raportul, de asemeni netipărit, dar el de bună seamă nu-și cruța victimele, după cum se poate deduce atât din intervenția lui G. Sion, care subscrie concluziile defavorabile pentru Caragiale, nu însă și pe cele referitoare la Gherea, cât mai ales aceea a lui Iacob Negruzzi, ale cărui judecăți de bun simț sunt remarcabile. Cum ceea ce reproșa raportorul era preferința dramaturgului pentru tipurile rele, Negruzzi amintea exemplul lui Molière și sfârș a cu observația, oricând valabilă și normă oricărei literaturi realiste: « Societatea își are elementele sale rele și artistul poate alege tipurile care îi convin pentru compunerea sa ». Dar scânteia aprinde zelul secretarului general, Dimitrie Sturdza, care vede în opera lui Caragiale o lucrare satanicească, de vreme ce oamenii răi ai lui Shakespeare sunt respingători, Richard III, de pildă, în timp ce ai lui Caragiale ispitesc și atrag. Și, pe deasupra, ceea ce e mai grav (și-l și « revoltă »), opera aceasta el o vede participând la un adevărat complot — identificat « în nuvelele lui Brociner, în scrierile Mitei Kremnitz și ale altor străini rău voitori » — al cărui scop este acela de « a denigra tot ce este românesc, pentru a face să se crează peste tot locul că ce e românesc, e depravat, și înrăutățit, și stricat ». (Și pudoarea de cele naționale și mai ales grija ca ele să nu fie cunoscute străinilor, sub aspectul lor urit, chiamă în memorie diatriba cu care Gogol stigmatiza în « Suflete moarte », pe aceia dintre contemporanii

săi, «patrioți» din vocație, care-l învinuiau că oferă străinătății o imagină deformată a Rusiei). Dar dacă, adăoga Dimitrie Sturdza, Mite Kremnitz, pe care «n'o leagă nimic de națiunea română» și ale cărei relațiuni cu noi sunt trecătoare, își poate permite luxul să denigreze, nu tot astfel stau lucrurile cu Caragiale:

> Când e vorba de un Român însă, lucrurile se schimbă. D-na Kremnitz și d-l Brociner pot să facă ce vor; însă d-l Caragiale nu. Și Academia nu poate încuraja nici pe d-l Caragiale, care vine de ne arată societatea românească ca tipul unei societăți corupte, fără nicio tendință morală și înaltă, nici pe critici ca d-l Diaconovici, care vine de vorbește de scrierile d-nei Kremnitz cu mănuși de mătase... Oameni răi se găsesc foarte mulți în toate țările, și prin urmare și printre Români; dar se găsesc și mulți oameni buni, căci altfel națiunile s'ar descompune repede printr'un fel de putrezire morală. Un artist, un poet, trebue să iubească adevărul, frumosul și binele; el nu poate și nu trebue să ia elementele rele din societate și a le prezenta ca tipuri, sau de urmărit, sau care înfățișează națiunea sa proprie, pe care cu intențiune o înnegrește și astfel face de-și pierde misiunea și speranța. Academia are datoria de a nu deprinde pe scriitorii noștri să meargă pe această cale, ci mai vârtos să-i îndemne a lua o direcțiune bună, și folositoare; iar când se întâlnesc astfel de defecte, trebue să căutăm a le îndrepta, nu a le încuraja. D-l Caragiale are talent, dar ar trebui să-l întrebuințeze în lucrări bune. D-l Caragiale să învețe a respecta națiunea sa, iar nu să-și bată joc de ea. Academia trebue să încurajeze tot ceea ce poate să înalțe pe poporul nostru, iar nu ceea ce-l prezintă într'un mod nereal și neadevărat, și ceea ce poate contribui la corupțiunea lui. D-sa va vota în contra acordării premiului d-lui Caragiale, atât ca Român, cât și ca membru al Academiei.

Și rezultatul votului e cu adevărat dezastruos: Gherea 8 voturi pentru, 16 contra; Caragiale, 3 pentru, 20 contra. La ce se reduce însă temeiul esteticii lui Mitiță Sturdza și în ce măsură autorul «Scrisorii pierdute» își bate joc de națiunea sa, abia dacă mai e nevoie să precizăm, astăzi, după atâta trecere de timp, când atâtea s'au lămurit și când teatrul lui Caragiale s'a verificat în probele de foc ale atâtor spectacole. Dar Caragiale nu era omul să uite, nici să ierte. Și el a plătit rând pe rând, tuturora, în acea monetă multiplă și variată, a ironiei, mergând dela șicană până la pamflet. *Moftul Român* din 1893 e plin de cronici rimate, inspirate de dicționarul lui Hasdeu, «Magnum mophtologicum» și din practicile spiritiste ale magului dela Câmpina. Șarjele, pe care le-a dedicat «Rromânului», «Rromâncei», ce-și au origina în excesul patriotard, și care vizează de bună seamă și pe Dimitrie Sturdza (nu-l decretase Hașdeu drept cel mai mare Român într'o ședință?) tot în *Moftul Român* se publică. Insăși vizita ce face lui Hasdeu, în 1897, la castelul din Câmpina și a cărei relațiune constitue un veritabil model al reportajului literar de mare amploare, nu e lipsită de anumite accente ironice, abil insinuate. Cât despre toastul ce ridică, în același an, cu prilejul banchetului în onoarea lui Coșbuc, premiat de Academie, cu marele Năsturel, în valoare de 12.000 lei pentru traducerea Eneidei lui Virgiliu, el împarte cu aerul cel mai nevinovat din lume, ironii, armonios împletite și unora

și altora. «Savanta adunare premiând pe acest mare poet, a arătat că știe a avea considerațiune pentru literații români în genere; ea a dat dovadă pipăită că nu-i nesocotește totdeauna» spunea despre Academie, iar despre Hasdeu, al cărui nedrept raport de trei rânduri cerea respingerea lui Coșbuc, acești ditirambi, în cel mai patent stil caragialesc: «...Dați-mi voie să beau acest pahar pentru cea mai frumoasă podoabă a Academiei și fală de căpetenie; în sănătatea celui mai celebru academician, în sănătatea bărbatului de talent prodigios, care va covârși cu numele lui mișcarea intelectuală românească a unui veac întreg, în sănătatea ilustrului Bogdan Petriceicu Hasdeu». O generozitate, în orice caz mai suspectă decât virulentul pamflet ce închina bătrânului om de stat Dimitrie Sturdza, în editorialul *Epocii* dela 23 Februarie 1897, unul din cele mai corosive din portretele inspirate cândva de fostul șef al partidului liberal și al cărui venin din coadă poate da o vagă idee de tonul întregului: «Nu mă pot încă mira îndestul, scria dânsul, cum alaltăieri, când noul prezident al Senatului a pupat *coram populo* pe Aurelian, acesta a scăpat cu urechea nemușcată».

Raporturile lui Gherea cu Academia Română sunt și multiple și concludente. Am amintit mai sus de respingerea dela premiu, a primului volum de «Studii Critice», cu toate bunele cuvinte pe care le-au avut despre dânsul și Sion și Negruzzi. «Studii Critice», spusese Sion, «pot să aibă unele defecte; Academia însă este chemată a judeca mai întâi calitățile scrierilor» și, după aceea, «cartea d-lui Gherea a căpătat aprecieri unanime în public» — «presa în genere a lăudat-o, iar publicul și-a manifestat mulțumirea așa că a trebuit să scoată o a doua edițiune». Iar Negruzzi: «Gherea și Caragiale sunt scriitori de mare merit și cu mult talent; ei vor lăsa o dungă luminoasă în literatura română». Acestea se petreceau în ședința dela 14 Aprilie 1891 și scepticii în curent cu evenimentele ar putea ceti în căldura acestor aprecieri o tentativă de a compensa eșecul pe care Gherea îl suferise, două săptămâni mai de vreme, la alegerile de membru corespondent al secțiunii literare. Intr'adevăr: la 28 Martie 1891, secția literară propune 4 membri corespondenți: O. Schrader, «distinsul linguist dela Iena», Teodor Speranță, cunoscutul anecdotier, V. Iorgulescu, autorul unui dicționar al districtului Buzău și Gherea. Primii trei sunt aleși în secție cu unanimitate, în timp ce Gherea cu 5 voturi pentru și 2 contra. In ședința plenară dela 30 Martie 1891, primii doi sunt acceptați cu mari majorități, pe când Gherea și autorul dicționarului districtual respinși cu 10 voturi pentru și 11 contra. In condițiile acestea, orice nouă întâlnirea a lui Gherea cu Academia era, se înțelege, sortită eșecului. Ocazia se ivește, a treia și ultima oară, cu prilejul celui de al III-lea volum de «Studii Critice», prezentat la premiile din 1898. Raportor, de astă dată, e Grigore Tocilescu și dacă raportul său manifestă netă incomprehensiune, dreptatea totuși cere să recunoaștem acestui text o certă eleganță, fie în tonul general, fie în unele recunoașteri, precum, indiferent de unele stridențe, mai ales, aceea a valorii excepționale a studiului ce Gherea

închinase lui Georghe Coșbuc, « poetul țărănimii ». Ceea ce nu se poate, în niciun caz, spune despre raportul general al lui Olănescu-Ascanio. Merituos istoriograf al Teatrului și mediocr tălmăcitor al lui Horațiu, Olănescu-Ascanio se dovedește, în cazul cel mai fericit pentru el, un foarte neglijent rapo rtor general, de astă dată. Parafrazând cu aproximație raportul lui Tocilescu, Ascanio comite un veritabil fals,că nd, intervertind planurile, trage concluzii eronate, pe care raportul originar nu le autoriză. Cât despre elogiul binemeritat pentru studiul consacrat lui Coșbuc, raportorul general, pur și simplu, il escamotează. Dar poate că e preferabil să desprindem câteva crâm- peie demonstrative din raportul lui Tocilescu:

> Acum, spunea acesta, pricepem multe, care până la d-l Gherea ne rămăsese neînțelese; astfel acum știm pentru ce d-lui P. P. Carp « nu-i plac poesiile lui Eminescu », ci ele plac d-lui Maiorescu; pentrucă « d-l Carp e representantul caracteristic al claselor stăpânitoare » iar d-l Maiorescu « e un proletar intelectual prin origina d-sale ». Mai departe știm de ce d-l Caragiale, ajuns « până la prietenie cu Carmen Sylva, a ieșit din Palat berar în strada Gabroveni, pe când Alecsandri din același palat a ieșit Ambasador la Paris: pentrucă primul « s'a jucat, când era mic, pe stradele Ploeștilor în arșice și țurcă cu copiii desculți ai mahalalelor » și a purtat apoi întreaga amărăciune a vieții, pe când Alecsandri a dus cu totul altă viață. Tot acum aflăm că poetul Coșbuc, « fiu de popă dintr'un sat de pe lângă Năsăud, crescut cu copiii de țărani, singur el copil al satului, poet deja format al țărănimii bine înțolite », îndată ce trece munții în Țara-Românească începe să devină « un artist proletar intelectual, în spirit eminescian ».
>
> . . . .
>
> . . . .
>
> Regret că din când în când reapar fenomenele economico-sociale, proletarismul intelectual, societatea capitalistă, burghesă, etc.; reapar și Rușii cu literatura lor, care sunt citați în multe părți, mai cu seamă în articolul de polemică cu d-l Panu.
>
> . . . .
>
> . . . .
>
> Acest studiu (« Poetul țărănimii » este poate cel mai de valoare din câte a scris până acum neobositul nostru critic literar. Impresiunea ce-ți lasă cetirea lui este din cele mai favorabile; simți că respiri un aer mai sănătos, mai înviorător, aerul de munte și de țară, în locul aerului stricat de prin atelierele și adunările uvrierilor *(sic!)*. Autorul scrie cu iubire și interes despre poetul Coșbuc, analizează cu ochiu pătrunzător și în maestru opera lui; erotica lui Coșbuc și zugrăvirea satului, procedeul personificărilor, Coșbuc ca poet epic, caracterele interne ale creațiunii lui Coșbuc, tehnica și elementele lor în creațiunea acestui poet. În scurt, studiul poate cel mai complet și mai adânc, până acum la noi, asupra unui poet român.

Vorbind de Gherea, s'ar cuveni însă să ne referim în primul rând la excepționalul text al scrisorii către Dimitrie Anghel din 1909, când n'a fost primit, din lipsa actului de naștere, în Societatea Scriitorilor Români, atunci înființată. Nu odată ne-am oprit la savuroasa ironie a acestui document, semnificativ pentru atmosfera vieții noastre intelectuale, într'un moment dat și semni-

ficativ pentru structura generoasă a bătrânului om de litere. A reveni asupra lui ar depăși limitele acestor însemnări, a căror intenție nu era câtuși de puțin să epuizeze întreaga listă a laureaților post-mortem ai Academiei R.P.R. Să spunem, totuși, în încheiere, că tabelul acesta de onoare înfrățește în aceeași egală recunoaștere postumă, toate generațiile și toate talentele, și că prezența lui Alexandru Sahia, de pildă, secerat atât de timpuriu, în pragul celor mai promițătoare secerișuri literare, confirmă și ilustrează acea justiție imanentă, care îmbrățișează cu aceeași căldură pe veteranul ca și pe adolescentul, deopotrivă de martirizați: pe Nestor ca și pe Linos.

PERPESSICIUS

RECENZII

MIHAIL ŞERBAN: « CÂND DOARME PĂMÂNTUL » [1].

Volumul d-lui Mihail Şerban, cuprinde trei nuvele cu subiect rural. Umbrele care locuesc cartea poartă strae ţărăneşti — în primele două nuvele — şi iau aspectul unui institutor în cea de-a treia.

Subiectele sunt uşor de rezumat:

Dinu Simion pleacă — iarna — la pădure, după lemne, însoţit de băiatul său — Teofil. Pe drum sunt atacaţi de lupi. Se apără amândoi, eroic, cu toporul. Un lup e ucis, celuilalt i se retează coada. Prima nuvelă.

A doua nuvelă, « La iaz, la Nimerceni » este o « povestire » stranie, în cursul căreia se întâmplă « lucruri » ciudate: poetul-ţăran Florea Doncea citeşte autorului o compoziţie literară, în care este vorba despre turburătoarea frumuseţe a unei fete de morar. După mulţi ani, autorul descoperă întâmplător că povestirea era « aevea » şi că turburătoarea fată se măritase cu Florea Doncea, — care renunţase la învăţătură pentru bucuriile simple ale vieţii de morar. Despre ultima nuvelă, vom vorbi separat.

« Când doarme pământul » şi « La iaz, la Nimerceni », ne înfăţişează un ţăran duios, « însingurat » şi atemporal.

Să-l urmărim, de exemplu, pe Dinu Simion, personajul principal al primei nuvele (acţiunea s'ar petrece cam prin 1930),

Dinu Simion vorbeşte « în şoaptă » cu nevasta lui, deşi « în singurătatea aceea a eternităţii » nu le-ar fi putut auzi vorba « decât liniştea sau vântul » (pag. 4).

Ei nu sunt niciodată obosiţi şi muncesc « cu surâsul pe faţă şi cu cântecul pe buze » (pag. 7).

Sunt, bineînţeles, toţi, « chipeşi ».

Iată însă că, la pagina 14, Dinu Simion începe « să-şi depene firul amintirilor », povestindu-şi tinereţea.

Aflăm cu ocazia aceasta, lucruri cu adevărat stranii:

Ţărănimea era împărţită (înnainte de actuala reformă agrară) în două clase: deoparte plugarii cu pământ, gospodari care « Jucau Dumineca la horă », de alta *clasa orfanilor*, paria satului, care « nici la horă nu veneau ». Dinu Simion făcea parte din clasa ţăranilor lipsiţi de părinţi şi deci lipsiţi de pământ; suferea cumplit că nu e şi el « în rând cu oamenii ».

Dar « problema agrară » se poate rezolva uşor, chiar pentru orfani: Dinu Simion, răpeşte ziua 'namiaza mare, unica fiică a unui « gospodar » (ţăranii d-lui Şerban au totdeauna un singur copil) şi în felul acesta primeşte şi el partea lui de pământ.

Incepând din ziua aceea, Simion va fi « voios », participând la o religie a ogorului: « Par'că un glas al acelui pământ îl striga şi mâini nevăzute se întindeau după el să-l prindă, să-l oprească... Cum simţea şi trăia el bucuria pământului, pe care-l înţelegea ca pe o fiinţă, tot aşa îl putea simţi şi trăi odată cu el şi pământul, bucuriile lui de om! » (pag. 90).

Ţăranul d-lui Şerban este o fiinţă izolată, melancolică, şi plină de « dureri înăbuşite ». Astfel, Teofil, care « e o mândreţe de flăcău », are o suferinţă ascunsă. « Satul nu-i bănuia suferinţa aceasta » (pag. 7).

In general, se întâmplă pe-aici lucruri ciudate. Ţăranii au presimţiri, aud « voci », ţin monologuri liric-filosofice; la război, Simion e ocolit de gloanţe, « fiindcă îl păzea Dumnezeu! » (pag. 27) Grajdul arde « fiindcă aşa a vrut domnul ».

Ciudată, deasemeni, este şi povestea cu puşca.

In timpul primului război mondial, Simion este până la urmă rănit. Primul său gând, când îşi revine din leşin, este: « unde mi-e puşca! ». Apoi, când infirmiera i-o dă « începu să râdă printre lacrimile care încă-i mai curgeau pe obraji ». (pag 29).

Pierdută în încăerarea cu lupii, puşca este din nou regăsită în primăvară. « Găsise puşca! Oare nu era un vis?... ». « Avea iar puşcă! Viaţa lui era iar întreagă » (89). « O bucurie cum era bucuria lui în clipa aceea, poate înebuni un om.. » (pag. 90).

« La iaz, la Nimerceni » — ne introduce pe « tărâmul lumii vrăjite! », cu aceleaşi mijloace ale micului romantism.

Cosânzeana nuvelei se numeşte Dochia şi este descrisă astfel:

« In glasul ei cântă susurul apelor şi foşnetul frunzelor » (137).

Frumuseţea: « numai visul ar fi putut-o plăsmui aşa ».

Intr'acelaş mod era pictată şi Saveta, nevasta lui Dinu Simion: « dar ochii ei şi chipul ei! Un vis.. ». Visul este, de altfel, o culoare mult folosită: « Nopţile de iarnă sunt de vis.. » (46), etc.

« Iazul dela Nimerceni », această « taină nedeslegată, tulburătoare » — este o invitaţie la stagnare, la vegetalizare, ca dealtfel toate cele trei nuvele ale d-lui Şerban. Florea Doncea, tânăr deosebit, renunţă la învăţătură pentru a se retrage lângă zmârcul « turburător » al Nimercenilor. Oraşul este privit cu spaimă şi din tranşeele acestui rai rural răsună apelul reîntoarcerii la natură.

Narodnicismul retrograd al d-lui Mihail Şerban, îşi pune întreaga sa speranţă în « ţăran », conceput vag drept « o forţă a naturii », « un mit ».

Trăind în afară de timp, necunoscând deloc luptele sociale, ţăranul este singura forţă la care face apel învăţătorul Vasile Borza, intelectualul volumului. Vasile Borza « făcuse o descoperire care-l uluise... In viaţa pe care o ducea şi pe care o duseseră şi *strămoşii* lui, ţăranul căpătase conştiinţa că înaintea ţării nu mai ai niciun drept, ci numai datorii..

« Ce forţă pentru reînoirea ţării vedea el în masa poporului dela sate, atât de oropsită şi uitată de cei care conduceau destinele ţării... In zilele acelea şi-a dat seama că aici, lângă brazda aburindă, era una din nădejdile de biruinţă a neamului ..

« A fost o revelaţie... » (pg. 188—9).

D-l Şerban gândeşte metafizic: un tânăr în sine, Ţara eternă, « biruinţa Neamului » etern, etc.

D-sa nu cunoaşte clasele şi deci, firesc, nici lupta de clase.

Lipsă ce apare şi în ultima nuvelă: « Inviere », în care autorul s'a căznit să fie actual şi dinamic.

Invăţătorul Vasile Borza şi soţia lui, Zamfira, n'au post.

Reuşese totuşi să fie numiţi, dând mită deputatului demagog, Pădureanu. In sat la Hreasca, ei fac un copil şi reclădesc şcoala, ajutaţi fiind de cârciumar, popă şi primar. Acolo încep ei un apostolat idilic, curmat de două incidente. **Primul** este moartea copilului — durere reparată prin facerea unui alt copil, — « rodire » descrisă în aceeaş orchestraţie de religie a ogorului:

« Apoi, bărbatul, simţind în nări aburul şi mirosul pământului, se gândea că aşa cum rodea pământul în fiecare an, mai putea să rodească şi trupul ei ..

« Gândindu-se la ceea ce avea să se întâmple în viitor, o bucurie nouă îl cuprinse şi începu să cânte ca altădată când muncea... ».

Cu această apoteoză, se termină nuvela şi volumul.

Vasile Borza, ca şi ţăranul Dinu Simion, trăeşte într'o dulce armonie socială. E drept, Dinu Simion nu are pământ (e orfan) dar, îndată ce-l primeşte (dela

[1]) Ed. Socec, Buc., 1948.

nevastă-sa) e mulțumit și muncește cântând.

E drept, Borza nu are slujbă. Dar dă mită, primește slujbă și atunci muncește cântând.

« Muncă și Voie Bună ».

Al doilea incident care turbură cursul « Invierei » — este intervenția revoluționarului Ștefan Lucaci.

De fapt, el n'are ce căuta în acest volum, în care clasele sociale au fost desființate și în care oamenii muncesc voioși. Fiindcă totuși există, să-l cercetăm puțin. Este fratele « părintelui Gheorghe Lucaci », care-l sprijină și-l ascunde. Probabil, fiu de țăran înstărit. Luptând pentru țărani și împotriva guvernului (*care* guvern?) e arestat. Evadează și pleacă iar în satul lui, Greaca, unde fusese învățător. Acolo provoacă o nouă răscoală țărănească, care e reprimată de armată. « A curs sânge mult », comentează autorul. Ștefan Lucaci este așadar un fel de anarhist-narodnicist, care acționează singur, provoacă răscoale, etc., — în numele unui vag ideal social, formulat astfel: « Toți trebue să se bucure de bunurile pământului, în mod egal . . » (196).

Confuzia ideologică a scriitorului este prea evidentă, pentru a o mai sublinia.

Semănătorismul întârziat se manifestă printr'un stil « neaoșist » de slabă calitate.

Dăm numai câteva exemple: « prin cenușa înserării care începuse să se cearnă . . . » (5). Teofil suferă « ca un câine », iar când durerea crește, « suferă ca un câine turbat ».

O « coloană de soldați » trece în marș: « Parcă era o vânzoleală cumplită în măruntaele pământului . . . » (127); iar trecerea nourilor pe cer este: « o vânzoleală de uriești și de balauri » (40).

Acesta este în general stilul cărții.

Mai întâlnim, deasemeni, numeroase fraze greșit construite, din care dăm deasemeni puține exemple: « o crispare a suferinței interioare » (8); « uneori, par'că se trezea în el niște animale » (9); « trăia din câștig, câștig pe care-l trăgea din munca lui » (12); « Nu ! a zis Simion . . . Orice s'ar întâmpla, tu vei fi a mea » (114). Un deputat « se trăgea din țărani »; la pg. 29 — se confundă agonia cu letargia, etc., etc.

Am insistat asupra lipsurilor cărții, pentrucă, realmente, sunt predominante.

Credem că cele mai multe dintr'aceste lipsuri, sunt pricinuite de necunoașterea legilor de desvoltare ale societății, de neînțelegerea realității.

Printr'o muncă serioasă de ridicare a nivelului ideologic, d-l Mihail Șerban poate evita cea mai mare, poate, dintre defectele observate.

Paul Georgescu

★

VICTOR NEKRASOV: « IN TRANȘEELE STALINGRADULUI ». [1]

De cele mai multe ori, gândim evenimentele militare în termeni cu totul abstracți: elemente motorizate, intens bombardament, luare de contact cu inamicul, etc. Chiar cuvinte plastice ca « zdrobiți », « înaintare vijelioasă » (sau suavul « învăluire »), nu mai trezesc în mintea noastră decât imagini geometrice: hărți hașurate, pline de săgeți, cercuri, linii.

Și totuși, războiul e purtat cu oameni și importanța calității morale a soldatului este astăzi unanim recunoscută.

Ce face, ce gândește, ce simte omul sub tirul artileriei, în timpul unui atac sau într'un ostenitor marș forțat prin noroaie și ploaie?

La întrebarea aceasta răspunde scriitorul, omul care a luat parte la bătălie.

Unui asemenea scriitor i se pun însă câteva probleme tehnice extrem de dificile.

In primul rând este tentația de a nota schematic marele evenimente militare, ceea ce ar transforma romanul într'un manual de istorie. Insemnări ca: « ne repliem », « inamicul atacă puternic punctul X » etc., n'au importanță — pentru literatură — decât în măsura în care influențează asupra personagiilor.

[1]) Ed. Cartea Rusă, Buc., 1948.

Victor Nekrasov înțelege acest fapt și consideră drept *cunoscut* mersul operațiilor, mărginindu-se la aluzii, amintindu-le doar când sunt în strânsă legătură cu viața eroilor săi.

In al doilea rând, o asemenea carte — care urmărește întotdeauna să ne emoționeze puternic — riscă să treacă de ceea ce psihologia comună numește pragul superior al sensibilității.

Excesul de morți, de catastrofe și de « scene tari », într'un cuvânt naturalismul, duce la tocirea sensibilității cititorului, care nu se mai emoționează.

Iată dece un artist lucid (și Nekrasov poate fi socotit ca atare) se ferește de naturalismul sângeros, de efectele brutale și artistic-ieftine.

La începutul cărții, Victor Nekrasov descrie retragerea din fața inamicului superior numericește, care se folosea de elementul surpriză.

Rătăcirea prin stepă, foamea, oboseala, tristețea și în cele din urmă — mânia.

Mânia, i-a oprit pe nemți. Soldații sovietici gândeau: « Multe o mai vrea și neamțul (. . .); dar noi mai departe nu putem merge. . . Am ajuns la capăt. La capătul pământului . . . Mai departe nu se poate . . . ».

Inainte de izbucnirea războiului, Victor Nekrasov era arhitect.

In timpul luptelor dela Stalingrad, e și-a notat faptele și senzațiile și gândurile altora. Sunt însemnări din tranșeele Stalingradului, nu sub forma seacă a unui jurnal, ci a unei posvetiri scrise la persoana întâia. Povestirea aceasta este întreruptă câteodată de izbucniri lirice — cum ar fi descrierea Kievului pașnic — descrierea Stalingradului înainte de atac, etc.

Figura lui Victor Nekrasov cunoaște de multe ori un surâs ironic — nu ironia poetului Nekrasov și nici a lui Saltâcov-Scedrin — tăioasă, agresivă. Surâsul lui Victor Nekrasov este al unui om extrem de sensibil, bun, prietenos — care glumește uneori pentru a-și ascunde emoția.

Nekrasov iubește descrierile. « Luna August se târăște încet, înnăbușitoare, senină, plină de praf », — « exploziile de vată ale obuzelor antiaeriene ». Un avion de observație, « dispare încet spre apus, asemenea unui fantastic pește cu coada bifurcată ».

Iată trecerea Donului:

« Apoi vine Donul, mic, gălbui, pierdut printre roți, radiatoare, caroserii, trupuri goale; și pretutindeni praf, sunete de clacsoane și vuetul neîntrerupt al mașinilor care urlă și al gâtlejurilor omenești care răcnesc. Totul e învăluit de un nor gros de praf. Pâlnii de obuze. Leșuri de cai, umflate, cu picioarele rășchirate, copaci spintecați, mașini răsturnate cu fundul în sus. Fețe roșii, nădușite, furioase, voci răgușite ».

Victor Nekrasov nu ne înfățișează o bătălie pitorească, cromolitografică.

Primul război mondial a fost precedat de tobele literaturii demagogice-patriotice și a sfârșit cu strigătele de groază, pe care « oamenii în război » le scoteau în « măcel ».

Cel de-al doilea război mondial, a surprins literatura sovietică preaslăvind munca și pacea și s'a isprăvit însoțit fiind de sunetul grav al patriotismului sovietic. Patriotismul unor oameni care au suferit intens.

Deosebirile acestea oglindesc, de fapt, deosebirile fundamentale care există între cele două războaie mondiale.

Personagiile lui Nekrasov nu sunt nici flatate, nici dilatate. Kabyski « cu o bluză nouă și cu un chipiu cu o vipușcă splendidă, s'a aranjat ca șef al aprovizionării, pe lângă unul din spitalele de zonă interioară ». E drept, Kabyski e un ticălos. Dar nimeni nu depășește aici limita obișnuitei umanități.

Liusea este sentimentală și cântă la pian melodii romanțioase. Lui Șapiro « îi plac foarte mult cifrele și tot felul de calcule » — socotește mereu: « dacă ar deschide focul toate tunurile dela Stalingrad, ar trage cel puțin 750 de proectile pe minut ».

« Sedâh e lacom de cunoștințe până la ridicol.

« Se așează jos, își cuprinde genunchii cu mâinile și ascultă, cu gura întredeschisă, așa cum ascultă copii basmele ». Citește cu nesaț « un manual de geografie al lui Kruber, jurnalul « Niva » din 1912. . . ».

Şi tot despre Şedăh: « toate le face cu plăcere, cu poftă. Când se spală, privindu-l îţi vine să te speli şi tu, tot aşa, împroşcând cu apă la un kilometru distanţă şi plesnindu-te cu palmele peste umeri... ».

Aceştia sunt — după expresia lui Boris Polevoi — oameni adevăraţi.

El sunt eroi fără să-şi dea seama, spontan.

Fac cele mai extraordinare lucruri fără lăudăroşenie.

Dacă oamenii dela Stalingrad — personagiile lui Simonov sau Nekrasov — ar fi semizei, supraoameni, noi i-am admira, desigur, dar probabil că nu i-am iubi.

Cărţile de acest fel, ne demonstrează însă — încăodată — că eroismul este o stare posibilă pentru oricare om care ştie pentru ce trăeşte.

P. G.

★

NORA DIAMANTSTEIN: « VIAŢĂ, REPRIMEŞTE-MĂ! » [1].

Războiul a însemnat pentru fiecare om în parte o concentrare de « întâmplări », de multe ori uluitoare.

Este deci foarte explicabil faptul că, după încetarea luptelor, a început să se tipărească în toate ţările numeroase « însemnări », « note », « jurnale » şi romane, în care deportaţi, prizonieri, combatanţi, partizani sau deţinuţi politici îşi consemnau excepţionale experienţe.

Valoarea literară a cărţilor acestora era uneori scăzută. Alteori însă, prin ele s'au relevat sensibilităţi artistice remarcabile cum ar fi aceea a lui Victor Nekrasov, Boris Polevoi, Vera Panova, Babaievski, Kasakevici şi atâţia alţii, — în Uniunea Sovietică; Vercors şi Salacrou — în Franţa, Stepan Heim — în Cehoslovacia, Priestley — în Anglia, etc.

Asemenea cărţi s'au tipărit şi la noi, — nu intenţionăm să le comentăm aici.

Vrem numai să ridicăm o problemă în legătură cu această literatură scrisă de nescriitori, pornind dela un caz concret: cartea d-rei Nora Diamantstein, intitulată patetic: « *Viaţă, reprimeşte-mă* ». Autoarea, clujană, a fost deportată împreună cu întreaga ei familie în Germania — la Auschwitz, apoi în lagărul Malhof.

Intr'adevăr, sunt aici (cum scrie d-sa în prefaţă) « lucruri ce e necesar să fie cunoscute ».

Iată ghettoul din Cluj, amenajat de hortişti:

« *Cât cuprindeai cu privirea era o singură clădire.*

Era o şură fără niciun perete, care servea la aerisirea cărămizilor. In acest loc erau îngrămădiţi 18.000 de oameni, copii, femei şi bătrâni, în praf, ploaie şi vânt » (36).

Chemaţi într'un birou pentru interogatoriu, deportaţii sunt obligaţi să stea cu faţa la perete (56).

Evadând din lagăr, Nora e prinsă de un S.S. Târîtă pe drumuri, într'un marş neîntrerupt de 6 zile, fără mâncare, aproape fără putinţă de a se odihni.

« *Spre seară am ajuns la un sat. S.S.-ul a intrat într'o casă, s'a întors, m'a legat de gât cu o sârmă, a legat sârma de clanţa uşii, apoi a intrat din nou, a mâncat şi s'a culcat. Am fost trezită cu o lovitură de cizmă. M'am sculat şi am pornit . . .* ».

Valoarea informativă a cărţii este reală. Valoarea ei literară este în schimb foarte redusă.

Se pune atunci întrebarea: cineva, care a trăit întâmplări excepţionale, nu are voie să le transcrie, să le comunice, dacă nu are talent literar? Literatura neliteraţilor trebue aşa dar suprimată?

Evident că nu. Dar cel care face însemnările, în cazul nostru d-ra Nora Diamantstein, *trebue să se ferească de romanţare.* In prefaţă, d-sa scrie: « Dela început ţin să precizez că rîndurile ce urmează nu sunt literatură ». Şi totuşi, d-sa nu se poate împiedeca de a « face literatură » — de această calitate: « Am scos câteva bomboane dintr'un pachet pe care îl adusesem cu mine şi le-am întins calului. Acesta le-a luat, apoi m'a mângâiat cu botul. Am rămas uimită. Cât suflet poate avea uneori un animal! » (45). Sau: « mare forţă egoismul, ce să spun! » (252).

[1]) Ed. « Universul », Buc., 1948.

Autoarea ar fi trebuit să noteze simplu, direct — sec chiar — faptele şi să renunţe la melodramă, la ironii, la comentarii, care prin calitatea lor nu ridică deloc nivelul cărţii.

Observaţia aceasta, credem că s'ar potrivi tuturor acelora care, având de comunicat fapte excepţionale, trăite, nu dispun de capacitatea de a le reinterpreta artistic. Şi ar fi foarte simplu de pus în practică acest lucru, dacă — lipsiţi de spirit autocritic — unii martori ai dramei n'ar fi cuprinşi de explicabila dorinţă de a deveni « artişti ».

Ingreunând povestirea sa, d-ra Diamantstein pune în calea cititorului numeroase obstacole inutile: consideraţiuni generale despre viaţă şi despre oameni, descrieri « poetice » sau digresiuni nesemnificative.

Un alt obstacol neplăcut este stilul în care a fost scrisă cartea. « M'a cuprins o durere » — « am rămas tablou », — « am subtilizat-o » (pentru « am furat-o ») — « în momentul de a mă întoarce înăuntru », etc.

Evident, autoarea nu cunoaşte bine limba şi nu pentru asta o acuzăm, ci pentru faptul (care ţine de acelaşi nejustificat orgoliu artistic) de a nu corecta textul, ajutată de altcineva. Era o chestiune de decenţă.

Şi tot în legătură cu volumul acesta, mai putem adăuga câteva observaţii:

Mai întâi, critica nazismului este superficială.

Hitleriştii sunt nişte brute care-i persecută pe evrei. Atât.

Apoi, d-ra Nora este nepoata unui mareşal ungur şi afară de asta, fată bogată. De aici, rezultau unele mici avantaje personale asupra altor deportaţi, avantaje pe care le aminteşte cu o plăcere pe care, în cel mai bun caz, am putea-o numi puerilă.

Spiritul combativ lipseşte cu desăvârşire. Avem impresia că până la sfârşitul volumului, autoarea nu a înţeles sensul politic al războiului şi nu a priceput de ce el s'a sfârşit prin victoria Uniunii Sovietice şi nu invers, ceea ce înseamnă *în fapt,* a fi trăit o experienţă excepţională, fără a fi înţeles logica evenimentelor.

P. G.

MÉLIUSZ JÓZSEF: « CÂNTEC DESPRE ANUL 1737 » [1]).

Dedicaţia înscrisă de Méliusz în fruntea *Cântecului* este semnificativă în ceea ce priveşte orientarea poetului, unul dintre cei mai interesanţi reprezentanţi ai literaturii maghiare din Ardeal:

« *Inchin acest poem muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor români, jugoslavi, cehoslovaci şi maghiari, care luptă pe meleagurile dunărene pentru libertatea noroadelor, căutând căile păcii.*

« *Fie să se împlinească în faptă pilda ce li se îmbie popoarelor noastre de cinci veacuri.*

« *De-am fi destul de puternici să înfăptuim după pilda dela Bobâlna, măreaţa misiune ce ni-e dată!* ».

Inchinarea e datată 1937, an în care au fost scrise — fără a fi putut vedea, fireşte, lumina tiparului — aceste poeme. De altfel, cuvântul introductiv care însoţeşte volumul este lămuritor, explicând în proză ceea ce poetul manifestă vădit în versuri. Actualul secretar general al Asociaţiei scriitorilor maghiari din România şi redactor al revistei « *Utunk* », este şi un colaborator al revistei ardelene de orientare marxistă, « *Korunk* ». O atare direcţionare ideologică nu putea face din poezia lui Méliusz József decât un cald mesaj adresat mulţimilor muncitoare, vorbindu-le despre necesitatea de a se înfrăţi şi a lupta laolaltă, români şi maghiari, pentru scuturarea jugului exploatării.

Incadrarea istorică a poemului — 1437, Bobâlna — este semnificativă, trecând dincolo de faptul pur comemorativ, adică acela de a fi fost scris cu ocazia jubileului de cinci secole al răscoalei ţărăneşti dela Bobâlna. Pe dealul Bobâlnei s'au unit pentru prima oară, într'o mişcare de mare amploare, masele ţărăneşti româno-maghiare, deschizând calea deplinei prietenii dintre naţionalităţi. In exemplul Bobâlnei, Méliusz József recunoaşte îndreptarul lu-

[1]) Editura de Stat, Buc., 1948.

minos pentru « gloatele » române și maghiare din Ardeal.

Freamătă sub-lacăt,
Geme-apusa vreme;
Se ivesc din beznă
Taine ardelene

Svonuri de răscoală
Cresc din amintire
De necaz iscate
Şi de asuprire!

Scrie-ți, pilduire,
Vâlvătaia 'n zare
S'o zărească gloate
Române, maghiare.
(*« In loc de invocație »*)

In perspectiva istorică a lui Méliusz, Bobâlna devine astfel un simbol, o *« stea a sorții »*.

Se 'nalță Bobâlna
Neagră către zare:
Ea-i azi steaua sorții
Gloatei muncitoare.
(*« Românii, maghiarii »*)

De remarcat că poetul folosește cu suficientă insistență cuvântul « gloată », lucru semnificativ. Pe vremea Bobâlnei, masele populare din Ardeal, stoarse și năpăstuite de aristocrația feudală, corespundeau întocmai a ceea ce se înțelege prin gloată, mulțime nediferențiată, cu energiile vag înmănunchiate doar în clipa luptei pentru pâine și dreptate. Singura clasă antagonistă nobilimii era pe vremea aceea țărănimea pălmașă, iobagă. Elementul meșteșugăresc mic burghez nu conta ca clasă, și prin urmare nu putea fi un aliat al revoltelor țărănești, necum un conducător. De aceea, numai gloata țărănească avea putința, cu tot caracterul ei amorf, să poarte steagul răzmeriței. Simbolul Bobâlnei este totuși nepieritor, întrucât — lucru amintit la început acestor rânduri — pe dealul ei și-au dat mâna în toiul acelorași revendicări, țăranii români și maghiari.

Stau la sfatul mare
In devălmășie
Românii, maghiarii,
Frați în sărăcie.

Căci același jug și
Lanț îi cetluește
Şi știu că aceeași
Stea-i călăuzește.
(*« Românii, maghiarii »*)

Astfel centrat istoricește, *Cânticul despre anul 1437* reușește să înfățișeze o aripă evocatoare (a se vedea *« Şi sfâlură 'n față »*, *« Steaua 'nsângerată »*, ș. a.) a unui poet de autentice resurse. Apariția acestui volum în colecția « Biblioteca de buzunar » a « Editurii de Stat », reprezintă o contribuție la adâncirea prieteniei românomaghiare, dar și un capitol însemnat în antologia poeziei de limbă maghiară din Ardeal. De altfel, un capitol pe care — mulțumită traducerii lui F. Păcurariu — însăși literatura română l-ar putea revendica.

Marin Sârbulescu

★

BORIS POLEVOI: « POVESTEA UNUI OM ADEVĂRAT » [1].

Eroul cărții lui Polevoi, locotenentul Meresiev, a căzut cu avionul, departe, în dosul liniilor dușmane și și-a zdrobit în cădere picioarele. Intr'o situație ca aceasta, în care mulți alții s'ar fi socotit pierduți, aviatorul sovietic răspunde obstacolelor care se opun salvării sale cu un optimism viguros: *« Lasă că o să fie bine »* și începe lupta: o odisee tragică și eroică în care, timp de zece zile, chinuit de foame și sete sfâșietoare, Meresiev se târăște până dincolo — în țara libertății — în zona sovietică. Şi în tot acest timp, în momentele în care totul părea pierdut, ceva tresărea în el ca o forță nouă: *« Lasă că o să fie bine »* și-l împingea înainte.

« Povestea unui om adevărat » e o epopee a optimismului sovietic, a biruinții morale a omului comunist asupra tuturor obstacolelor care i se pun în față.

Biruință împotriva morții, în primul rând. « Comisarul », acel prototip al *« omului adevărat »* pe care Meresiev îl întâlnește în spital și pe care și-l propune ca model, suferă de o boală care nu iartă. El știe aceasta și totuși bucuria sa de viață este nealterată. Pentrucă ea se hrănește din activitatea continuă pe care comisarul o duce în slujba oamenilor țării sale, în slujba socialismului. De pe patul de suferință, sub umbra tot mai deasă a morții, el scrie scrisori în toate colțurile Uniunii, dând sfaturi oamenilor celor mai feluriți, dela mici școlărițe până la soldații de pe front, căutând să îndrepte greșelile, acolo unde află că se produc. Comisarul dă un ajutor neprețuit camarazilor săi de spital și mai ales, celui mai lovit din toți: locotenentul Meresiev.

[1]) Ed. « Cartea Rusă », Buc., 1948.

Disperarea acestuia după ce i se amputează picioarele, el o curmă, povestindu-i despre aviatorul rus care în primul războiu mondial și-a pierdut un picior și a putut totuși după aceea să zboare. Şi când Meresiev îi răspunde că acelui aviator îi lipsea numai un singur picior, comisarul îi spune cuvintele hotărîtoare: *« Dar tu ești un om sovietic! »*.

Meresiev nu le va uita niciodată, așa cum nu-l va uita nici pe omul care i le-a spus. El obține o pereche de proteze speciale, cu care cu încetul și cu eforturi extraordinare învață să meargă. Şi nu numai atât: el ajunge să se poată deplasa fără cârje, să danseze, condus numai de năzuința de a ajunge să fie reprimit în aviația de vânătoare, de a lupta pentru patria sovietică, de a fi și el un om adevărat. El va trebui să dea noi lupte:, să spargă crusta biurocratică a unor oameni care nu mai cun scuseră un caz ca al lui, să înfrângă rigiditatea picioarelor sale postișe și să stăpânească manevra atât de delicată a nouilor avioane pe care trebue să le piloteze. Şi Meresiev, izbutește să facă toate acestea, să învingă dificultățile unice pe care le întâmpină, să ajungă din nou un bun pilot de vânătoare — mai mult, un as — și prin toate aceste etape să devină și el « un om adevărat ».

Cum de a reușit? Iată « o enigmă » pe care, așa cum ne relatează și autorul în Postfață, nici Göring n'a înțeles-o și n'o vor înțelege nici cei care încearcă să-i urmeze drumul. Răspunsul însă ni l-a dat în carte acel minunat om și bolșevic, comisarul: pentrucă e « un om sovietic » și pentrucă *« omul sovietic poate face orice »*.

Alături de Meresiev și de comisar întâlnim în *« Povestea unui om adevărat »* și alte impresionante, figuri de oameni sovietici, impresionante prin forța lor morală, prin puterea de a pune mai presus de orice cauza patriei și a poporului sovietic. Este chirurgul Vasili Vasilievici, care și-a pierdut unicul fiu pe front și care, deși prăbușit de durere, nu acceptă gândul că ar fi trebuit să-l împiedice să plece, deși avea dreptul să facă acest gest. Sunt ofițerii răniți din jurul lui Meresiev: Kokoskin, Gvozdiov și Strucikov. Fiecare din ei are o slăbiciune, o tară care-l face să sufere, dar ei știu să se înfrângă și să alimenteze mereu cu entuziasmul lor, flacăra iubirii de patrie și dorința de a se arunca din nou în luptă. Este chiar acea bătrânică din cătunul pierdut în pădurea în care eșuează Meresiev și care-și sacrifică, după puțină codeală, singura găină pentru aviatorul rănit.

Sunt acele fete încântătoare în feminitatea lor și atât de umane, Aniuta, Olia, care asemeni eroinei Wandei Wasiliewska din *« Numai din dragoste »* continuă să-și iubească cu aceeași pasiune logodnicii invalizi, pentrucă iubirea lor are izvoare mai adânci decât perimetrul unui trup.

Bucuria de viață, optimismul atât de viguros care este propriu lui Polevoi, iluminează toate paginile cărții sale, le impregnează un parfum de sănătate și seninătate care apropie de noi și umanizează scenele cele mai cutremurătoare. Iată de ce, momente ca cel al prăbușirii lui Meresiev și rătăcirea sa prin pădure, sau moartea comisarului, impresionează adânc pe cititor, dar îl și înalță arătându-i că în cele mai grave situații, omul poate, dacă vrea, să învingă și să-și îndeplinească umanitatea, chiar împotriva invalidității, chiar împotriva morții. Şi mai este, ca o expresie a vitalității, proprie acestei *« Povești a unui om adevărat »* și humorul subtil pe care Polevoi știe să-l țeasă în desenul atât de drecis al tipurilor de oameni pe care-i crează. In legăturile dintre aceștia, în

cuvintele lor. El nu apasă cu tăişul ascuţit al ironiei asupra lipsurilor caricaturale ale oamenilor, ci îi învălue pe aceştia într'un zâmbet cald, înţelegător, care ştie să vadă dincolo de stângăciile, de fapt mărturii ale unei autentice purităţi sufleteşti, substanţa măreaţă omenească la care ei participă.

Căldura aceasta cu care Polevoi îşi priveşte eroii, trece dincolo de cadrul propriu zis uman al cărţii sale. Ea cuprinde vietăţile necuvântătoare, natura întreagă, o urmărim şi în pasiunea cu care se apleacă asupra celor mai neînsemnate amănunte ale vieţii de toate zilele, cu care le ridică până la nivelul atenţiei noastre, transformându-le în obiecte zugrăvite în colori vii şi grele de înţeles. Aceeaşi exuberanţă vitală o regăsim şi în stilul care este cel al « *Poveştii unui om adevărat* ».

Am spune: o carte încântătoare, care seduce prin virtuozitatea cu care este scrisă — dacă nu i-am descoperi valoarea într'un înţeles mai înalt pe care talentul scriitorului îl serveşte — « *Povestea unui om adevărat* » este povestea eroismului vremilor noastre, a creşterii şi îndeplinirii acelor adevăraţi oameni care sunt oamenii sovietici.

J. Popper

★

BERTOLD BRECHT: « ROMANUL DE CINCI PARALE » [1].

Unul din numeroşii bandiţi, escroci şi asasini care foiesc în cartea lui Bertold Brecht, d-l Peachum, decanul cerşetorilor din Londra şi preşedintele onorabilei « *Societăţii pentru valorificarea vaselor de transport* », îi spune la un moment dat soldatului Fewkoombey pe care-l însărcinase să comită o crimă, următoarele cuvinte pline de adevăr: « *E o chestiune comercială. E o afacere care continuă cu alte mijloace. Gândeşte-te la războ. D-ta eşti soldat: când oamenii de afaceri sunt la capătul înţelepciunii lor, e rândul soldatului. E adevărat că în viaţa comercială uzăm de obicei de alte metode, paşnice. Dar aceasta nu înseamnă decât că pentru a-ţi ajunge scopul mai există astăzi alte posibilităţi decât un cuţit bine răsucit. Sunt însă din nefericire şi cazuri excepţionale* ».

Intregul « *Roman de cinci parale* » îşi află rostul în demonstrarea viguroasă a acestei legi care stă la baza societăţii capitaliste şi care ne arată că în această societate « afacerile » cinstite şi onorabile sunt de fapt strâns legate de ceea ce dreptul burghez defineşte limitat, crimă, delict, că între cele două categorii de activităţi există o profundă unitate, semnificaţia lor fiind la fel de duşmănoasă unei drepte aşezări a colectivităţii omeneşti.

Filiaţia stabilită în inteligenta prefaţă a d-lui Petru Dumitriu între romanul picaresc spaniol şi cartea lui Bertold Brecht este pe deplin justificată. Intr'adevăr, în « *Romanul de cinci parale* » ca şi în « *Lazarillo de Tormes* » sau în « *Novelas exemplaros* » ale lui Cervantes, ca să nu amintim decât două opere capitale ale genului, suntem aruncaţi dela început în mijlocul haimanalelor şi hoţilor, a tot felul de oameni certaţi cu legea, suntem iniţiaţi treptat, cu o savantă minuţie, în secretele operaţiilor lor veroase. Numai că semnificaţia acestui ultim exemplar al literaturii picareşti depăşeşte cu mult graniţele tradiţionale ale genului. De fapt romanul sau nuvela cu *picaros* (pungaşi) purta cititorul, ca într'o excursie, într'un sector mocirlos, dar limitat, al societăţii. De aici caracterul palpitant, de aventură, al întâmplărilor iscate în această regiune, întâmplări care îmbrăcau haina atrăgătoare, plină de pitorescul noutăţii, pentru cititorul care le privea *de dincolo*, din lumea convenţiilor respectabile, apărate de lege, prin crăpătura îngustă practicată de scriitor. Cu totul altceva este « *Romanul de cinci parale* ». Bertold Brecht nu ne invită să privim prin gaura cheii într'o cameră izolată unde copiii răi ai omenirii îşi săvârşesc păcatele. El rupe cu brutalitate masca onorabilă pe care *întreaga* societate capitalistă şi-o pune pe faţă şi ne arată că *întreaga* ordine capitalistă este o imensă

[1] Ed. de Stat, Buc., 1948.

pungăşie, tot aşa cum pungăşiile şi crimele, definite ca atare de legi nu sunt decât « *afaceri care continuă cu alte mijloace* ».

E drept că primul plan al romanului lui Brecht, acela cu care cartea debutează, aparţine *picaros*-ilor, pungaşilor şi derbedeilor, autentici, mărturisiţi, în uniformă am spune. E acea vastă societate de cerşetori organizaţi în care soldatul invalid Fewkoombey, este silit să pătrundă, şi care sub conducerea lui Jeremiah Peachum, escroc puritan şi ipocrit, îşi comercializează după sistemele cele mai moderne, plăgile, diformităţile şi zdrenţele. E Eldorado-ul unor cavaleri de industrie lipsiţi de scrupule cum e Coax, al asasinilor şi spărgătorilor de meserie de tipul lui Macheath, deveniţi respectabili conducători de trusturi comerciale şi directori de bancă. Priviţi însă mai de aproape imaginea întunecată a acestei lumi interlope. Pe măsură ce se desfăşoară acţiunea romanului, cutele ei murdare se desfac şi acoperă întreaga societate burgheză. Intriga « *Romanului de cinci parale* » este ţesută din tribulaţiile celor trei pungaşi amintiţi mai sus, într'o perioadă de expansiune imperialistă a Marei Britanii, în timpul războiului cu Burii. Macheath, care conduce un concern de magazine universale, prin care-şi desface mărfurile furate de banda sa, se luptă prin toate mijloacele — dintre care nu lipseşte nici şantajul şi nici crima — cu alte două concernuri pe care până la urmă reuşeşte să le învingă şi să şi le supună. Peachum, patronul cerşetorilor, vinde guvernului vase de transport pentru trupe, vase inutilizabile care se scufundă, provocând moartea a mii de oameni. El îl ucide pe celălalt escroc, Coax, atunci când îşi dă seama că acesta e singurul mijloc pentru a-şi realiza afacerea. Dar cangrena care începe în aceste regiuni « de fund » ale societăţii se întinde până în etajele « superioare », unde locuesc oamenii eleganţi şi distinşi, burghezii « cinstiţi » care conduc întregul edificiu capitalist. In afacerile murdare ale lui Peachum şi Macheath sunt amestecaţi lorzi, funcţionari superiori din ministere şi din prefectura poliţiei, conducători ai unor bănci de străveche tradiţie şi cu reputaţie stabilită şi recunoscută. Aici stă forţa cu care Brecht demască turpitudinea capitalismului. Care este de fapt deosebirea între Macheath, asasinul şi spărgătorul, şi domnii reprezentanţi ai marii burghezii cu care vine în contact? Aceştia sunt nişte bandiţi la fel de fioroşi ca şi el, care însă « *uzează de obiceiu de alte metode, mai paşnice* ». Cu o ironie amară şi feroce în acelaşi timp, cu mijloace de stil simplu şi lipsită de ostentaţie, dar sub a căror simplitate, revolta şi ura clocotesc, Bertold Brecht ne invită în birourile şi apartamentele luxoase ale acestora şi ni-i arată aşa cum sunt: nişte fiare lipsite de orice urmă de umanitate, care sunt capabile să strivească pe oricine, numai pentru a-şi înmulţi câştigurile.

« *Romanul de cinci parale* » este fără îndoială un roman picaresc, poate cel mai complet şi mai semnificativ din toate. Şi tocmai prin întinderea pe care o cuprind înţelesurile sale, el se situează la limita genului, îl epuizează. Fixându-şi obiectivul asupra unei epoci şi asupra unei ţări în care capitalismul intrase în putrefacţie — în care agenţii săi nu mai erau decât o imensă bandă de *picaros*, de toate culorile şi nuanţele, dar la fel de mârşavi şi lipsiţi de scrupule, — însă în care forţele înnoitoare ale proletariatului nu erau încă destul de coapte pentru a porni o ofensivă hotărîtoare şi a curăţa şi însănătoşi societatea, Brecht a putut să formuleze unul din cele mai necruţătoare şi viguroase acte de acuzare împotriva clasei burgheze conducătoare a acestei societăţi. Dincolo de cartea sa, şi de revolta care clocoteşte în paginile ei, dincolo de revolta tuturor acelora, care, ca şi Brecht, sunt conştienţi de profunda putreziciune a capitalismului, începe acţiunea revoluţionară de dărâmare a edificiului cariat şi de ridicare a unuia nou, aşezat pe baze puternice şi sănătoase. Şi odată cu această acţiune va creşte o literatură nouă în care vor ocupa un loc tot mai mare forţele progresiste ale proletariatului, ale unei aşezări omeneşti, din care *picaros*-ii de felul lui Peachum sau Macheath vor fi izgoniţi. « *Romanul de cinci parale* » condamnă o epocă şi-i con-

semnează, într'un rechizitoriu literar foarte amănunțit, sfârșitul iremediabil. In era nouă, care va începe, literatura picarescă nu va mai fi posibilă, decât ca gen istoric.

Cartea lui Bertold Brecht are ca tonalitate dominantă negrul tragic, sarcasmul nemilos. O ironie amară ca fierea se prelinge din frazele scurte, uscate ale povestirii, ca și din admirabilele monologuri în care pirații capitaliști sunt puși să-și mărturisească singuri păcatele, să-și batjocorească cu candidă inconștiență viciile și ipocrizia, ca și în poemele vibrante care prefațează capitolele. S'ar părea că în această lume întunecată, viermuind de bandiți în redingotă și târfe cu principii, speranța nu are ce căuta, tot așa cum n'au ce căuta oamenii curați și drepți care vor prinde în pământ rădăcinile speranței. Intr'adevăr, muncitorimea, despre care aflăm la un moment dat că a făcut o grevă de protest împotriva samavolniciei patronilor — grevă de altfel eșuată — nu ocupă decât puțin spațiu în roman, iar singurele personaje cinstite care-și atrag, ca atare, simpatia noastră, soldatul Fewkoombey și mica negustoreasă Mary Swayer, sunt niște victime care vor fi până la urmă strivite de mașina capitalistă. Și totuși, sub uscăciunea aparentă a cuvintelor cu care ni se adresează Bertold Brecht, sub scrâșnetul sarcasmului care domină „« *Romanul de cinci parale* », arde dragostea de oameni, aspirația fierbinte spre dreptate. In « *Visul soldatului Fewkoombey* » cu care se termină cartea, scriitorul construește imaginea solemnă a judecății, în care, în sfârșit, capitalismul va avea să răspundă pentru crimele sale, în care condamnarea va cădea definitivă asupra unei societăți în agonie, lăsând să țâșnească zorile unei lumi mai bune.

Nu putem încheia aceste scurte notații despre o carte care ar cere mult mai mult spațiu, pentru a i se putea analiza satisfăcător substanța atât de densă, fără a spune câteva cuvinte despre autorul ei, destul de puțin cunoscut la noi. Scriitorul german Bertold Brecht, care și-a câștigat în țara sa o reputație strălucită de autor dramatic, și care a stârnit vâlvă în toată lumea cu a sa « *Operă de cinci parale* » — a fost silit să emigreze după venirea la putere a lui Hitler. « *Romanul de cinci parale* » a apărut puțin timp după instaurarea regimului nazist: în 1934. Astăzi Brecht trăește încă în exil, unde activează alături de grupările progresiste, după cum rezultă din depozițiile sale la procesele celor învinuiți de « *activități antiamericane* ». Poemele pe care le publică în revistele progresiste din Viena dovedesc că ura împotriva societății burgheze continuă să domine și în plăsmuirile sale artistice.

Constant Ionescu

★

JORGE ICAZA: « GROAPA CU INDIENI » [1].

In perioada dintre cele două războaie mondiale și mai târziu, anumite reviste literare din Occident au publicat recenzii și au tradus fragmente din opera câtorva scriitori ai Americii Latine, scriitori desprinși de realitatea țărilor lor, promovând o literatură rarefiată, de un rafinament morbid. Dintre aceștia s'au bucurat, în special, de simpatia publicațiilor occidentale « pentru inițiați » Alfonso Reyes, și fantezistul George Luis Berges, ale cărui recenzii despre romane fictive au părut anumitor cercuri o culme de artă rafinată. Ca peste tot, astfel de scriitori vorbesc în numele unei minorități, cu atât mai dispuse să evadeze în regiuni eterate cu cât realitățile societății în care trăiesc sunt stringente (în țările Americii latine această minoritate exploatatoare avea și mai are încă un caracter accentuat feudal).

Astăzi crește în țările Americii de Sud o literatură hotărît realistă și se desvoltă o pleiadă de scriitori revoluționari. Ei și nu fanteziștii rafinați sunt cei care, analizând realitățile în mijlocul cărora trăiesc și militând pentru o nouă orânduire socială, trebue să reprezinte țările Americii latine pe firmamentul literaturii universale. Așa se și întâmplă. Ajunge, ca să înțelegem această deplasare a centrului de greutate în lumea scrisului, să pomenim de poezia înflăcărată a unui Pablo Neruda, sau de cuvintele rostite de romancierul brazilian Jorge Amado la congresul intelectualilor din Wroclaw, cuvinte care au zugrăvit exploatarea nemiloasă la care e supusă clasa muncitoare braziliană și au arătat, în chip lămurit, că literatura Braziliei de astăzi nu poate exista decât sub semnul realismului critic și că orice produs literar care captează cititorii printr'un etalaj de exotism rafinat e un fabricat fără valoare al unor oameni, care refuză să privească și să înțeleagă realitatea.

In Ecuador, această exploatare a maselor muncitoare de către o minoritate privilegiată are un caracter specific. Se îmbină aci exploatarea marilor latifundari de tip feudal cu exploatarea capitalistă, exercitată pe de o parte de marii capitaliști ecuadorieni, pe de alta de reprezentanții trusturilor nord-americane, veniți aci pentru a « defrișa » terenul, adică pentru a se îmbogăți pe seama localnicilor ținuți într'o indescriptibilă mizerie. Toate acestea se combină cu un fioros rasism și o crâncenă exploatare colonială, deslănțuită împotriva populației băștinașe, formată din Indieni, Negrii, Choloși.

Aceasta este atmosfera pe care o zugrăvește, în scrierile sale, cel mai proeminent dintre scriitori ecuadorieni de astăzi, Jorge Icaza. A debutat printr'o culegere de nuvele « Noroiul Muntelui », pentru a continua printr'o serie de romane: « Pământ Indian », « Groapa cu Indieni ». In toate urmărește acelaș lucru: redarea unui tablou al vieții indienilor ecuadorieni și analizarea diferitelor interese exploatatoare, care se îmbină pentru a ține această populație în starea în care se mai află încă.

« Groapa cu Indieni » este povestea deschiderii unei șosele pentru automobile, care să facă accesibil unui capitalist ecuadorian și Yankeului, care furnizează mașinile, un teren bogat în păduri și eventual și în zăcăminte petrolifere. Pentru croirea acestei șosele trebuesc distruse colibele Indienilor (« huasipungo »-urile), care stau în drum; binențeles că mâna de lucru va fi a Indienilor, singurii care pot lucra în condițiile « igienice » impuse de teren și de mâna sgârcită a exploratorilor. Șantierul se transformă curând într'o « Groapă cu Indieni », căci muncitorii cad secerați de friguri, din pricina hranei proaste și a muncii istovitoare. Astfel de dificultăți nu înspăimântă pe cei care au interes ca lucrul să fie dus la bun sfârșit. Când biciul supraveghetorului nu ajunge, se întrebuințează un rachiu făcut din suc de agave. Și, pentru ca băutura să fermenteze mai repede, se aruncă înăuntru câteva vase de urină, niște carne stricată și câte o pereche de ghete vechi.

Mai există un factor, pe care capitalismul nu-l neglijează atunci când vrea să-și asigure sclavia băștinașilor. Slujitorul bisericii catolice din sat patronează orgiile stăpânului, justifică față de Indieni toate nelegiuirile acestuia și vinde mântuirea pe bani. In schimb e direct interesat în exploatările forestiere din ținut. Răscoala indienilor exasperați, cu care se încheie romanul, e înnăbușită de batalionul adus dela centru de don Alfonso Pereira, moșierul, și de Mr. Chapy, finanțatorul exploatării. Peste cadavrele indienilor secerați de mitraliere și peste colibele făcute una cu pământul, aceștia înfig drapelul exploatării.

« Groapa cu Indieni » e scrisă într'un stil de o simplicitate excesivă. Autorul e atât de urmărit de gândul de a nu reda decât esențialul, încât pe alocuri, povestirea pare simplistă, devine schematică și supără prin goliciunea ei. Procedeul nu e lipsit de înțeles. Jorge Icaza vrea să lase faptele să vorbească prin patetismul lor și se ferește de orice comentariu sentimental, intenționând să dea tabloului severitatea și preciziunea unui aqva-forte. Până și aspectele scabroase și scatologice sunt notate cu exactitate. Unele pagini vădesc accentuate influențe naturaliste. Ajunge să amintim de scena desgropării hoitului de bou, cu care Indienii vor să-și potolească foamea, pentru ca să ne dăm seamă că autorul confundă uneori viziunea realistă cu căutarea amănuntului hidos.

[1]) Ed. de Stat, Buc., 1948.

Totuși, dacă privim spre nuvelele dela începutul carierii literare a lui Jorge Icaza, nuvele în care elementul erotico-morbid ocupă un loc preponderent, ne dăm seama că aceste reminiscențe naturaliste se împuținează pe măsură ce romancierul se desăvârșește, conturându-și personalitatea literară. Așa cum îl desprindem din romanul « Groapa cu Indieni », Icaza este un elocvent reprezentant al realismului critic în literatura sud-americană.

Vera Călin

★

MAXIM GORKI: « AZILUL DE NOAPTE »[1].

Se recunoaște, în deobște, că una dintre principalele realizări ale teatrului sovietic, când a ajuns, după 1930, la deplina stăpânire a mijloacelor sale specifice, este « redescoperirea lui Maxim Gorki ». Piesele lui se jucau mai înainte sporadic, erau socotite ca fiind « prea puțin teatru ». Atunci s'a pus în valoare tot dramatismul interior, tot vuietul surd care răsună în opera teatrală a lui Gorki.

Dar dacă valoarea scenică a acestor piese a fost discutată, « calitatea lor de lectură » rămâne neatinsă și la o jumătate de veac dela ivirea operei (1902) rezonanța ei umană este aceeași. Faptul se datorește poate, în primul rând, unicei simplități a dialogului. Dela prima replică, pătrundem imediat într'o lume cu trei dimensiuni, în care oamenii ni se desvălue cu amestecul lor de hâd, — așa cum i-a creat o societate hâd organizată — și de luminos. Ca și în nuvele, o frază e de ajuns pentru a face să trăiască un personaj.

Piesele lui Gorki cuprind fiecare un alt aspect al societății timpului și, luate împreună, aduc o oglindire aproape completă a lumii țariste din preajma revoluției.

In « Dușmanii », cele două clase în luptă, muncitorimea și burghezia, se înfruntă fățiș, cu prilejul unei greve. In « Cei din urmă » apar aspectele cele mai tragice, de descompunere, din lumea instrumentelor de represiune ale burgheziei — poliția țaristă. « Copiii soarelui » zugrăvește pe intelectuali. « Azilul de noapte » sondează fundul societății — lumea declasaților, unde cei svârliți afară de mecanismul implacabil al societății capitaliste se egalizează într'o înjosire comună. Fostul baron, fostul actor, fostul meseriaș se svârcolesc în aceeași mocirlă cu prostituata și hoțul.

Păturile acestea sociale deosebite, zugrăvite în fiecare piesă explică și ceea ce s'ar putea numi « distribuția inegală a luminii » în opera lui Gorki, dacă o asemenea caracterizare n'ar contrasta cu simplitatea operei lui. Nu există pagină din Gorki lipsită de nădejde și de zare, nu există operă care să nu se deschidă spre schimbările viitorului. Pentrucă Gorki n'a fost un decepționist confuz, ci un realist-socialist. A văzut putința schimbării, a făcut parte din clasa care avea menirea istorică de a realiza societatea fără clasă. A rămas tot timpul credincios mișcării revoluționare și ideologiei ei. Toate aceste caractere apar puternic în operă și tocmai ele o fac să depășească realismul critic. Nicio schiță, roman sau piesă nu se rezolvă în iremediabil, în tristețea fără ieșire. In toate — rostită în șoaptă sau afirmată răspicat — răsună încrederea în om, în toate străbat direct sau indirect semnele pozitive.

Direct sau indirect, — după clasa socială pe care o zugrăvesc. In « Dușmanii » lumina e tare, directă. Soluția se arată numai în luptă, chiar dacă o grevă, o bătălie va fi vremelnic pierdută. Dar în « Cei din urmă » soluția nu poate veni decât indirect, dinafară. Chiar cei mai buni dintre cei de pe scenă nu sunt în stare decât să vadă oribilul vieții lor și să se lamenteze a neputință. Un personaj mai lucid are viziunea revoluției, care îi va asvârli la o parte din cale, ca pe un bolovan. Și nici intelectualii depărtați de viață din « Copiii soarelui » nu sunt în stare să găsească singuri drumul. Și nici vagabonzii din « Azilul de noapte ».

« Azilul de noapte » e piesa lumpenproletarilor, a declasaților. Lumpen-proletarii, asvârliți înafară de clasa lor, ajunși

[1]) Ed. de Stat, Buc., 1948.

« la fund », n'au nici suficientă conștiință de clasă, nici putința unei revolte organizate. Sbaterea lor e zadarnică și fără țel. Câte unii încearcă fără vigoare să se smulgă din mocirlă, dar până la urmă cad din nou la fund. Alții se ascund în vis și mitomanie, ca prostituata Nastia sau în amintirea bogățiilor trecute ca « Baronul ». Chiar Satin, cel mai lucid și cu mai mult resort sufletesc, care și-a pierdut încrederea în om, ajunge doar la revolta vagă.

Piesa lui Gorki explorează omenescul care sălășluește încă în aceste străfunduri sociale. Realismul lui e tot atât de departe de viziunea naturalistă, care transpune totul în meschin, ca și de siroposul « umanitarist ». Oamenii aceștia sunt arătați în toată decăderea lor — roși de alcool, trăind dela o zi la alta. Dar totuși, singurul cu adevărat abject — și faptul își are tâlcul lui — este « Baronul », fostul aristocrat gata să latre în patru labe pentru un pahar de votcă. In opoziție cu groaznica pereche a patronilor azilului, vagabonzii aceștia au păstrat trăsături luminoase. Sunt solidari și sinceri cu ei înșiși. Ei încearcă zadarnic să iasă la liman, fără să-și dea seama că nu se pot salva izolați, ci numai prin marea înnoire a Revoluției, la care ei sunt prea puțin în stare să contribue.

Piesa e construită tocmai pe eșuarea unei asemenea încercări greșite. Luca, personajul care împarte o amăgitoare alinare are și el încredere în oameni. E plină de semnificație povestirea lui din actul al treilea, în care arată cum a trăit o iarnă întreagă laolaltă cu cei doi tâlhari, veniți să-l ucidă. Luca iubește oamenii și îi tratează ca pe oameni. « Omul » — însă dacă învață. Omul poate învăța multe pe altul, fără bătaie de cap. Dar toată căldura cu care Luca încearcă să ajute oamenii se dovedește stearpă. Pentrucă mijlocul folosit e greu și primejdios. Luca se slujește de arma cu două tăișuri a iluziei. Pe actorul ajuns în ultimul grad de alcoolism îl convinge de existența orașului în care sunt vindecați alcoolicii. Ascultă cu răbdare aventurile imaginare ale Nastiei. Il întărește pe Pepel în hotărîrea de a-și schimba viața. Și într'adevăr, răspândește în bezna înghețată din jurul lui puțină lumină și căldură. Dar acțiunea aceasta iluzorie nu poate ține mult. Ea se spulberă odată cu plecarea lui Luca. Și cei supuși la tratamentul iluziei se lovesc mai dureros de odiosul realității pe care o trăiesc. Nastia își strigă desnădejdea. Pepel ajunge la crimă. Actorul se spânzură. Pentru oamenii din azil nu există scăpare dinăuntru.

Vechea traducere a lui Iosif Nădejde, înafară de câteva mici scăpări, poate fi luată cu pildă pentru firescul și puritatea limbii.

Silvian Iosifescu

★

CLAUDE MORGAN: « PECETEA OMULUI »[1].

Claude Morgan este unul dintre acei scriitori francezi care nu vor să uite războiul și ororile sale și care caută cu mijloacele scriitoricești proprii să împiedece și eventualele amnezii ale altora. Aceasta, pentrucă, prin suferință și luptă, el a descoperit că multe din problemele pe care le punea timpul odinioară erau și ale lui, fără să-l fi vizat direct, pentrucă rezistând fascismului împreună cu mulți concetățeni de-ai săi, a ajuns să se identifice cu conștiința marei majorități a semenilor săi. In fond „« *Pecetea Omului* » e un fel de jurnal retrospectiv de « criză » a unui intelectual francez — criza sufletească a unui mic burghez care simte la un moment dat pintenul german în șale, după ce îi făcuse la început câteva mute temenele. « Liberalul », resemnatul primului șoc, se desmeticește cu încetul și începe să vadă crescând ideea eliberării, câștigând oamenii împrejurul lui, materializându-se în acțiuni și gesturi mărețe, în eroisme nebănuite. Rezistența îl va câștiga și prin convingerea pe care o exercită faptele asupra sa, dar și prin efectul transformării profunde ope-

[1]) Ed. de Stat, Buc., 1948.

rate în structura intimă a individului. Alături de prietenii comunişti, intelectualul şovăitor şi-a găsit un drum cert, o cauză pentru care merită să trăieşti şi să lupţi. Găsirea unui sens al existenţei este concluzia pozitivă a acestei cărţi, cu atât mai mult cu cât sensul descoperit este acelaşi ca şi al tuturor celor ce se sbuciumă pentru pâine şi libertate.

E explicabil ca literatura post-belică, născută pe noile coordonate ale unei gândiri sistematic grefată pe realitate, să dea şi în sectorul progresist al peisajului cultural apusean, acea creaţie în care dragostea să apară ca un fenomen pozitiv, ca un stimulent categoric în lupta pentru împlinirea idealurilor măreţe.

« *Pecetea Omului* » cuprinde deocamdată schiţată această împletire a iubirii pentru o femeie cu dragostea grandioasă de oameni, şi faptul e explicabil, deoarece societatea burgheză nici nu poate cunoaşte o asemenea situaţie în viaţa de toate zilele. Literatura sovietică ne oferă exemple admirabile de ceea ce se poate înfăptui artistic cu modelul unor astfel de impregnări. Dar pentrucă acest roman — mai mult un reportaj psihologic, poate prea « obiectiv » pe alocuri — se structurează pe relevaţiile obţinute şi prin intermediu unei femei, el este în întregime un document de valoare mai restrânsă, deşi cazul descris nu e nici întâmplător nici foarte personal. Socotelile şovăitoare ale lui Claude Morgan cu el însuşi, s'au terminat şi sfârşitul volumului desemnează pentru eroi un semafor roşu ce indică drumul precis spre o izbândă a umanităţii. Dar şi aici ca şi la Elio Vittorini, pluteşte vag încă printre rânduri, parfumul vechiu, insuportabil pentru noi lectorii de aici, al tuturor îndoielilor trecute. Cartea e începută în 1941 şi terminată în 1943, ceea ce ar constitui o explicaţie; din anul respectiv, pentru unii, viitorul apărea încă destul de lipsit de contururi, văzut prin ceaţa evenimentelor. Se poate observa însă că anumite incertitudini se datoresc şi limitării orizontului eroului Bermont; personajul central al întâmplărilor, îşi expune cazul personal cu atâta stăruinţă, încât rămâne uneori impresia că transformarea individului s'a efectuat numai datorită celor doi trei oameni cu care a venit în contact şi femeii iubite. De fapt, acesta e cazul apostaziilor incomplete. Trecut dela o situaţie călduţă şi o existenţă insignifiantă la o postură de rezistent pasiv şi apoi mult mai activ, eroul înregistrează cu participare frazele acestei treceri, dar nu dă dovezi peremptorii că se leapădă de trecut şi că se înglobează definitiv în rândurile luptătorilor. De altfel, contactele cu mişcarea de rezistenţă sunt descrise foarte sumar, autorul stăruind cu o deosebită insistenţă asupra schimbărilor interioare. Dar, în felul acesta, influenţa condiţiilor determinante ale acestor schimbări apare mai puţin clară. Mereu în planul întâi, eroul suportă în preajma lui două-trei figuri şterse, care nu fac decât de asemeni să-l caracterizeze numai pe el.

Jurnalul rămâne totuşi foarte interesant, definitoriu fiind pentru o categorie largă de intelectuali burghezi care au fost convinşi de fapte şi oameni să facă un viraj de atitudine politică. Este definitoriu de asemeni pentru diferitele sociuri de « neutralitate » în interiorul cărora se îngraşă viermii vechiului şi noului fascism, e lămuritor în sfârşit pentru poziţia unei însemnate părţi a scriitorilor francezi de astăzi care îşi dau seama acum foarte bine ce a însemnat hitlerismul şi cum trebueşte luptat împotriva încercărilor de a-l renaşte.

E păcat cu atât mai mult, deci, că romanul a fost prezentat cititorilor români de către Editura de Stat în traducerea crâncenă a cuiva care semnează I. Igiroşanu. Versiunea românească abundă în cacofonii, construcţii sintactice imposibile şi acorduri de timp la verbe, care demonstrează un comerţ foarte redus cu gramatica oficială a limbii noastre. O bună parte din poezia unor stări sufleteşti sondate cu migală de autor, se evaporă în tratarea traducătorului şi rămân numai să fie ghicite de perspicacitatea cititorului român, care refuză platitudinea din principiu şi din optimism. Ar fi de dorit aşa dar ca alegerea traducătorilor să fie făcută cu cel puţin tot atâta grijă cât şi a autorilor.

Valentin Silvestru

TURGHENIEV: „NUVELE" [1]

Nuvelele, adunate la Editura de Stat de traducătoarele Lucia Demetrius şi Elena Culacov sunt, în raport cu sensul literar (convenţional) al termenului, nişte pseudo-nuvele. Compunând « în secret », adică fără voia mărturisită a creatorului lor, un mic ciclu, nuvelele sale umplu un tablou mural, completează un perete, precum o serie de nuanţe, regrupate, dau un ton. Pe această frescă se urmăresc scene din viaţa micii boierimi rurale ruse, la jumătatea secolului al XIX-lea, penultimul secol ţarist. Scenele ar putea primi numele balzacian de « Scene din viaţa de ţară », pentru realismul lor portretistic.

Turgheniev, prin origine, a ieşit ca o ramură dintr'un arbore nobiliar foarte vechi, arbore cu rădăcini masive la ţară. In mod semnificativ, el însuşi şi-a intitulat un roman — arhicitit în special la sfârşitul secolului trecut, — « Un cuib de nobili ». Deci, cunoscător direct, « din ou », al acestei speţe sociale, a boierimii rurale, Turgheniev îi face portretul în colori prudente şi uşor aburoase. Figurile anemice ale boernaşilor apar ca într'o cromolitografie de un gust superior, lucrate cu mâna sigură a unui miniaturist delicat, dar ferm. Turgheniev nu e însă numai un pastelist; el fixează net şi definitiv, ca pe o hartă, conflictele intime care agită eroii lui.

Eroii lui Turgheniev sunt nişte proprietari care-şi consumă iute, într'o singură experienţă, sufletul lor minor, închis parcă el însuşi între limitele moşiei. Natural, ei îşi închipuie că pot cultiva aşa zisele relaţii de « patriarhalitate socială » cu exploataţii lor, aflaţi în condiţia abjectă de şerbi. Ignorând energia revoluţionară a robului — care stă deocamdată în stare de somn, ici când doar turburat de vise, respectiv sguduit de revoltă, — boiernaşii înmoaie într'un fel de teamă superstiţioasă dispreţul lor de clasă pentru ţărani. Urechea lor fiind nesimţitoare la sgomotele surde sau chiar la erupţiile sociale ce anunţau Marea Revoluţie, gentilomii vieţuiesc într'un climat moral temperat şi aproape idilic din punct de vedere social (natural iluzoriu). De aceea ei se consacră lor înşişi, mişcându-se între vânătoare, pescuit, ospăţ, bal, excursii cu trăsura, cu o satisfacţie lentă şi greoaie, într'un fel de vagă agitaţie lenevoasă, spre a se feri de plictis sau obezitate.

In asemenea condiţii sociale şi psihologice creşte o singură preocupare: amorul. Dragostea e un element capabil să disloce sau cel puţin să pună în derută, fie chiar numai momentan — şi Turgheniev subliniază aceasta — inimile uscate sau minţile seci ale boernaşilor. Fără a culmina tragic, dragostea împlineşte rolul ei de expresie elementară, de forţă naturală care sparge sau cel puţin clatină apatia conacurilor. Dragostea e văzută ca o aventură, ca o încercare de ieşire din cercul constrângător al mediocrităţii, isbucnind însă ca o explozie... fără sgomot. E vorba deci de o aventură destinată să se realizeze în secret, fără ca « societatea » să o afle, spre a nu-i împiedica desfăşurarea interioară. Cum s'ar spune în limbajul lui Flaubert, cu care Turgheniev era dealtminteri foarte prieten, dragostea are un conţinut bovaric; exprimă adică nevoia evadării din lumea burgheză pentru Flaubert, moşierească pentru Turgheniev. Aşa se întâmplă cu Maria Pavlovna din nuvela « Linişte », care se înneacă, din disperare amoroasă — Ema Bovary luase arsenic. Alta, din nuvela « Trei portrete » (cu numele deci tipic pentru vocabularul romantic), fiind părăsită, dispare fantomatic. Toate aceste cazuri au valoarea conţinută, implicită a unei atitudini critice faţă de mentalitatea tiranică şi meschină în acelaşi timp în domeniul moralei erotice a claselor exploatatoare. Nimeni deci nu se va mira atunci că, între personajele lui Turgheniev, femeea este un erou pozitiv sau, cel puţin, singura imagine de simplitate pură într'o lume opacă şi stupidă. E adevărat că femeea nu conduce acţiunea epică propriu zisă, dar aceasta e explicabil, devreme ce, în societatea structurată în clase, ea este aşezată, ca valoare creatoare, în ultimul rând. Dar femeea inspiră o acţiune, căreia

[1] Ed. de Stat, Buc., 1948.

îi şi pune conturul ei specific. De asemenea, se mai observă lesne că femeile, nu numai din nuvele dar şi din alte opere « grele » ale lui Turgheniev, se diferenţiază prea puţin individual, ele grupându-se (palid) în jurul a doi poli afectivi: femeea e bună sau rea, violentă sau palid-candidă; amantă capricioasă, frivolă, sau devotată şi cu resurse de sacrificiu. Cu alte cuvinte, imaginea ideală a femeii oscilează între tipul impulsiv şi de crudă cochetărie, dar nesuperficială — căci este capabilă de conflicte interioare — şi tipul de vivacitate şi naivitate încântătoare. Eroinele care exemplifică primul tip se nasc în saloanele mari, deci ca nişte produse de seră frumoasă dar otrăvitoare, ale marii moşierimi, în care a înflorit flora descompunerii morale (ca Nadejda Alexeevna din « Linişte »).

Celelalte cresc însă cu spontaneitate castă în răsadul mai puţin stricat al boierimii de ţară. Pentru acestea din urmă, victime ale fanţilor de provincie sau ale vicioşilor sosiţi din Capitală, amatori de inocenţă locală, dragostea e totdeauna ceea ce un romantic numeşte o pasiune, sau ceea ce un cinic scriitor burghez a denumit « o afacere serioasă ». Ca o consecinţă logică, dragostea lor — a Mariei Pavlovna de pildă, din nuvela intitulată înadins, cu o calmă ironie, « Linişte », şi care este şi o replică la « Liza » din « Un cuib de nobili », se striveşte, piere violent. Femeile se vestejesc brusc, ca Ofelia, sau mai degrabă ca « Jeanne » din romanul câmpenesc al lui George Sand, — scriitoare apreciată mult de Turgheniev.

Turgheniev, în ciuda viziunii sale întristate despre condiţia umană, descoperită cu deosebire în aceea a femeii, nu cade în greşala funciară a naturalismului, anume determinarea pesimistă a naturii umane. Realismul lui fără a avea ceva din substanţa acidă a realismului critic balzacian, sau din acela de mai târziu al lui Gorki, nu se încrucişează nici cu arta sumbră a lui Zola. Şi în acest sens, el este superior lui Flaubert şi Maupassant. Turgheniev se întâlneşte cu creatori ca Dickens, Victor Hugo şi George Sand, al căror contact, literar cel puţin, îl căuta el însuşi cu fervoare, după cum mărturiseşte. Cu alte cuvinte, arta lui, impregnată de umanitarismul acela specific romanticilor semi-revoltaţi sau « revoltaţi în genunchi », cum i-a caracterizat Lenin, este vocea unui artist care lucrează cu procedee realiste, un material de sentimente şi aspiraţii proprii micului romantism. Acesta se înfăţişează tandru, compătimitor şi nostalgic, nesguduit de vibraţiile orchestrale ale marilor spirite revoluţionare. De aici provine şi înclinaţia creatorului rus către o descriere atentă a realităţii, dar practicată cu o mişcare de reţinere, nestrăbătută de curente masive, de vânturi epice, atmosfera la Turgheniev este calmă, — fireşte la suprafaţă — şi corespunzătoare efortului său constant de a se situa pe sine în afara evenimentelor. Iluzie desigur, căci ca şi la Flaubert, Turgheniev are optica clasei sale. Şi în adevăr, Turgheniev este mare scriitor, nu când se detaşează de universul personajelor sale, ci când participă emoţionat la destinul lor. Atunci şi stilul i se colorează, o tuşe caldă dar discretă, «suflată», cum spun gravorii, animă peisajul, cadrul natural în care se refugiază de altfel întotdeauna, în împrejurările decisive, eroii lui.

Acţiunea, redusă la dimensiuni strict necesare, nu se desfăşoară direct şi impunător. Ea pare aşezată la distanţă, la mare distanţă de ochiul observatorului, în perspectiva timpului, pentru el monoton şi consumator de energii. Turgheniev avertizează astfel asupra înstrăinării omului de el însuşi, asupra pericolului de măcinare a vieţii sale, de dispariţie în aburii de fum ai timpului. E semnificativ că unul din romanele sale poartă numele de « Fum », ca un fel de motto general, sau un epitaf al lumii eroilor lui, al clasei din care făcea parte. Ca cioclu al acestei lumi, şi ca vestitor în acelaş timp al viitorului, Turgheniev l-a creeat pe Bazarov, eroul unui alt roman « Părinţi şi copii », primul nihilist din literatura rusă, iar pentru vina de a fi deschis ochiul critic într'o lume care se voia inviolabilă, Turgheniev a şi fost exilat.

Chiar dacă nu sunt ale unui critic social manifest, ale unui protestatar militant, « Nuvelele » conţin elemente critice şi profilează, palid încă, desenul viitorului.

Turgheniev împlineşte rolul de martor subtil al derutei interioare ce bântuia clasa care l-a isgonit, aristocraţia ţaristă.

Mihail Petroveanu

★

AUGUST IACOBSOHN: « VIAŢA IN CITADELĂ » [1].

Distinsă cu premiul Stalin pe anul 1947, piesa aceasta se situiază pe linia de luptă a dramaturgiei socialiste contemporane. Autori ca Simonov, Fadeev şi Ehrenburg ne-au arătat ce înseamnă această direcţie în creaţia dramatică a vremii.

« Povestirea dramatică » a lui Iacobsohn, aşa cum se subintitulează *Viaţa în citadelă*, e o incursiune în realitatea imediată, în peisagiul social al vremii noastre.

Problema pe care o pune piesa lui Iacobsohn este problema izolării omului în noua colectivitate. Teoreticienii culturii burgheze, din epoca ei de criză, au creiat formula « turnului de fildeş », încercând să acrediteze ideia că artistul, poetul, savantul, pentru a creia opere nemuritoare, trebue să urce scările acestui turn, tăindu-şi toate punţile care l-ar putea lega de frământările cetăţii, de colectivitate, de acel « vulg » desconsiderat care reprezenta realitatea însăşi.

Tematica din piesa lui Iacobsohn este relaţia inversă, de convertire a izolatului la participarea socială, la o prezenţă activă în colectivitate.

Dacă ar fi să o rezumăm într'o formulă telegrafică i-am spune: *pericolul zonelor neutre*.

Intr'o asemenea zonă neutră vrea să trăiască profesorul August Milas, om de ştiinţă, filolog renumit, figură totuşi onorabilă, care se claustrează între zidurile casei, atunci când ţara şi poporul său sângerează, în ultima fază a luptei pentru isgonirea invadatorilor nemţi. Instaurarea regimului democratic în Republica estonă eliberată, frământarea care animă toate conştiinţele dincolo de zidurile citadelei lui Milas şi chiar înnăuntrul lor, nu trezeşte nici un sentiment în conştiinţa eroului. Dimpotrivă, comoditatea lui burgheză reacţionează prompt pentru a reprima orice încercare de atingere cu realitatea.

In această atitudine dârză şi egală îl vom vedea pe profesorul Milas până la sfârşitul piesei, când toată construcţia turnului său de fildeş va cădea în ţăndări, silindu-l să coboare la realitate, la viaţă, la participare.

Conflictul piesei constă în lupta profesorului Milas cu mediul său casnic, care reprezintă marea colectivitate, patria şi umanitatea. De fapt, casa profesorului Milas este această colectivitate însăşi, în diagramă, surprinsă în acţiunile şi reacţiunile individualităţilor care o compun, dar şi în mişcarea ei de ansamblu, în drumul spre progres. Conflictul se rezolvă la sfârşit, când Milas îşi dă seama, nu numai de absurditatea poziţiei sale neutrale, dar şi de răul care poate decurge dintr'o atare poziţie.

In fabula piesei, citadela lui Milas devine adăpostul celor doi criminali, foşti conducători ai unui lagăr de exterminare în timpul ocupaţiei naziste. Privind lucrurile mai adânc, în înţelesul lor, se învederează că însăşi conştiinţa neutră a profesorului Milas este — sau poate deveni — locul de refugiu al ideilor potrivnice progresului. De aici concluzia, că poziţiile neutrale nu reprezintă un punct de echilibru pe linia ce desparte cele două tendinţe, progresul social de obscurnatismul reacţionar. Dimpotrivă, poziţia neutră, apolitică, e periculoasă — pentrucă, confuzionistă şi retractilă, va adăposti microbul şi-l va perpetua.

Desigur, piesa lui August Iacobsohn e o piesă de idei sau, mai bine zis, o demonstraţie de idei operată cu material dramatic şi cu tehnică de teatru. Conflictul se simte, pulsează, pretutindeni, de-a-lun-

[1]) August Iacobsohn: « Viaţa în Citadelă », Editura de Stat, Buc., 1948.

gul celor patru acte. El crește în măsura în care întreaga colectivitate din jurul profesorului evoluiază, angajându-se în răspunderi legate de cealaltă familie, din afara zidurilor casei, marea familie a umanității. Milas rămâne la acelaş punct inert, în rezervă și confuzie, din ce în ce mai departe de propria sa familie și deci de umanitate, până în momentul demascării celor doi criminali — fiul și nepotul său — aciuați în zona neutră a citadelei.

Ca technică, piesa este o largă desfășurare de situații și personaje, operată, nu numai cu scopul de a reprezenta realist un peisagiu uman, ci tocmai pentru a vehicula, cu ajutorul lor, ideile care se confruntă în piesă. Forța acestor idei e cu atât mai mare cu cât personajele lui Iacobsohn își găsesc identitatea în realitatea imediată, reprezentând, fiecare, categorii sociale, mentalități și structuri sufletești deosebite. Personagiile din *Viața în citadelă* ne sunt chiar familiare, pentru că însăși colectivitatea românească trăește, din 1944, un proces de transformări sociale, economice, politice și morale aproape identic cu cel din Republica estonă.

Piesa e străbătută de o fervoare și de o umanitate pe care numai paginile literaturii socialiste o pot realiza: o anume poezie a cotidianului, a lucrurilor mărunte, a bucuriilor și emoțiilor simple nu poate scăpa nici lectorului, nici spectatorului.

Personajele principale ale piesei, dacă reprezintă fiecare valori individuale de caracter și temperament, sunt în acelaş timp și reprezentări tipice ale categoriilor și claselor sociale. Profesorul Milas ocupă planul de fund al scenei; este intelectualul burghez, încorsetat în formalismul rigid al clasei prins în păienjenișul prejudecăților pentru care orice tulburare a așa numitei « ordini » devine o amenințare. Este de fapt poziția marei burghezii exploatatoare, deși în speță profesorul Milas nu e nici fabricant, nici bancher, nici armator; acceptând sistemul, el a trebuit să-i adopte și disciplina, să devină apărătorul sistemului. Fond bun, onest, asupra căruia, însă, societatea burgheză a îngrămădit molozul prejudecăților sale. Noua societate nu-l va câștiga pe profesorul Milas înainte de a-i sdruncina eșafodajul șubred al poziției sale aparent neutră, dar, în fond, angajată vechiului sistem. Trezit la realitate, Milas va deveni o valoare pozitivă. Casa și conștiința lui nu vor mai adăposti oameni și idei criminale.

Desfășurarea celor patru acte marchează scenic procesul de destrămare a certitudinilor sale, șubrezirea până la dispariție a eșafodajului pe care se sprijină în apărarea sacrosanctei citadele.

Soția profesorului, Eva Milas, aparține aceleiași clase, dar din contactul mai direct cu realitățile ea va găsi curând drumul spre lume. Femeie de casă, bună soție și mamă, tributară și ea, până la un punct, formalismului burghez, e capabilă să rupă după o ușoară șovăire cu acest formalism și să evolueze.

Lidia și Karl, copiii gemeni ai familiei Milas, prin opoziție cu profesorul, se situează în planul prim al nouei societăți socialiste. La douăzeci de ani ei n'au fost încă prinși în păienjenișul nefast, urzit de clasa stăpânitoare, și de aceea pot păși cu hotărîre pe poziția avansată, de unde oamenii progresului angajează răspunderi și luptă pentru marile idealuri.

Ei reprezintă generația nouă, aliniată pe direcția luptătorilor Ans Kuslap și Ian Sander, patrioți estonieni, care au luptat în partizanat și au îmbrăcat apoi uniforma Armatei Roșii, eliberatoare.

Ralf — fiul din prima căsătorie a profesorului Milas — e o excrescență a societății burgheze în declin, omul fără scrupule, aventurier, spirit neorientat și confuz. El a devenit unealtă criminală a asupritorului nazist, executantul funestelor masacre din lagărele de exterminare. Cinic, amoral, turmentat de găunoasa mistică a întunericului hitlerist, profitor al regimului de uzurpare națională introdus de hitleriști, Ralf reprezintă nu un caz pur și simplu, ci o categorie întreagă. El e prototipul acelui tineret, din rândurile căruia fascismul a recrutat batalioane de asalt, formațiuni SS, fascii și altele organizații criminale.

Ralf e unul din acei merecenari zeloși, trăind și activând sub lozinca « vivere pericolosamente ». El va părăsi scena în lanțuri, după ce a fost demascat, iar dincolo, în viața care se continuă peste gândirea convențională a pereților de carton, îl va aștepta judecata și plutonul de execuție. Noua societate socialistă poate ierta pe « *cei ce au greșit, dar nu pe criminali și pe jefuitori* », cum spune unul din eroii piesei lui Iacobsohn.

Doctorul Richard Milas, nepotul profesorului e portretul tipic al omului fără voință, nehotărît, șovăitor, ambiguu, fugind mereu de răspunderi, totuși incapabil să se sustragă alunecării spre rău. Richard e condus de Ralf, târît în aventură.

Reacțiunile lui sunt pur animalice: frica, lăcomia, teama de pericol, etc. Indată după instaurarea regimului sovietic, Richard Milas, fost până ieri doctorul lagărului hitlerist de exterminare dela Klooga, se va « aranja » într'un post de medic sindical, va ține conferințe cu titlul « bolile venerice — un instrument ticălos al celui de al treilea Reich », va lua zelos cuvântul la întrunirile populare și va lăuda cu pathos noul regim. El e viermele societății burgheze, care a lunecat, cu onctuozitatea lui, pe trupul nouei societăți socialiste. Dar de aci va fi stârpit curând, pentru că noua societate socialistă e un organism tânăr și viguros care știe să înlăture paraziții crescuți din putreziciunea lumii burgheze.

Scriitorul Lilac aparține aceleași clase și e din aceeași generație cu profesorul Milas. Mentalitatea lui, însă, este alta. In momentul când agresiunea germană i-a încălcat și i-a subjugat patria, Lilac a înțeles ce însemna « noua ordine » predicată de hitleriști și, dacă vârsta și inerția lui burgheză l-au ținut în pasivitate și nu s'a înregimentat în rândurile luptătorilor din partizanat, el va intra în luptă acum, după isgonirea hitleriștilor de pe solul estonian. Va lupta cu hotărîre împotriva rămășițelor fasciste, a colaboraționiștilor, împotriva acelei mentalități periculoase a izolării în zona neutră, în care se complac oameni ca profesorul Milas. Suflet entuziast, vibrant, el își caută locul lângă generația nouă, luptătoare. Astenia vechii societăți, devitalizarea ei, manifestată în artă prin curentele decadentiste, prin gustul pentru morbid și patologic, a fost trăită și de Lilac. Realitățile noui aduc însă o înviorare. Iată-l pe Lilac, mărturisindu-se: « *Abia cu două luni în urmă credeam că nu mai am despre ce scrie. Astăzi, gândesc cu totul altfel* ».

Arhitectul Viarihein și soția sa, Emilia, încarnează lumea veche, pe reprezentanții lagărului imperialist în poziție de luptă împotriva progresului: superficiali, formaliști, mistici și rapaci, ei persiflează tot ce e nou, combat tot ce e pozitiv și își pun nădejdiile într'o revanșă a întunericului. Este cuplul comic al piesei.

Ans Kuslap și Ian Sander fac parte din galeria numeroasă a eroilor revoluționari, a oamenilor noui, formați în lupta de partizanat și încadrați apoi în frontul armatei eliberatoare. Ceea ce îi caracterizează, este profunda lor umanitate, simțul datoriei și al răspunderii în lumea care se făurește, hotărîrea și vitalitatea celor care au biruit lagărele, închisorile, persecuțiile și pericolele frontului.

Omul din popor: simplu, sobru, muncitor, este creionat de aparițiile liniștite ale Anei, mama inginerului maior Kuslap.

In bătălia care se dă după zidurile înalte ale citadelei profesorului Milas (între ordinea adevărului, a progresului și mentalitatea întârziată — surprindem, așa dar, șapte poziții distincte, marcate de: Kuslap și Sander, Ana, Karl și Lidia, Lilac și Eva, Profesorul Milas, Soții Viarihein, Ralf și Richard. Ele reprezintă nuanțele, atent examinate, ale celor două atitudini fundamentale ale omului în societate și descrierea lor adânc realistă face din *Viața în citadelă* un document critic de o înaltă ținută ideologică.

Vlaicu Bârna

NOTE

ANSAMBLUL DE DANSURI POPULARE GEORGIENE

Din Georgia îndepărtată ne-au venit soli ai unei vechi civilizaţii, în care dansul şi-a păstrat rosturile sociale şi e practicat îndeobşte.

Ansamblul de dansuri populare al R.S.S. Georgia a dat la Bucureşti câteva reprezentanţii caracterizate prin noutatea, spontaneitatea şi perfecţiunea lor. Spectatorul a fost surprins de ivirea pe scenă a nobilelor doamne, drapate în lungi tunice asemănătoare cu ale statuilor greceşti din epoca primitivă, dar păstrând în înfăţişarea lor semne autentice ale Orientului. Această îmbinare de elemente orientale şi occidentale constitue unul din farmecele poporului georgian, care s'a menţinut de-a lungul secolelor în regiunea Caucazului.

Dansul elementului feminin al ansamblului consistă din mişcări încete şi mai mult din atitudini, în care jocul mâinilor lungi şi de un desen perfect, are un rol precumpănitor.

În contrast cu acest joc static, stă dansul bărbaţilor, care alcătueşte elementul dinamic al ansamblului.

Intrările vijelioase ale dansatorilor, jocurile violente cu săbiile, mimarea unor lupte nimicitoare cu arme albe, constitue tot atâtea momente artistice culminante.

Elementele populare ale dansurilor sunt aparente la tot pasul: ele conferă acestor producţii o reală valoare documentară.

Concepute pentru popor, dansurile ansamblului R.S.S. Georgia îmbină arta cea mai subtilă cu un realism robust. Reprezentaţiile date dovedesc odată mai mult că folklorul constitue un preţios izvor de inspiraţie, atunci când oameni pricepuţi ştiu să extragă dintr'însul elementul caracteristic şi de artă.

AL. ROSETTI

★

GUVERNUL LA TEATRU

Dela 13 Noemvrie 1884 până la 2 Octomvrie 1939, adică în decurs de 55 de ani, *Scrisoarea Pierdută* se reprezentase de 200 de ori. De atunci şi până în toamna aceasta, ritmul reprezentărilor nu s'a schimbat fundamental. Acum, pentru ca să poţi obţine un bilet la această comedie devenită clasică, trebue să faci coadă ore întregi, putând obţine astfel loc abia pentru săptămâna următoare. Abia astăzi, strălucirea mereu statornică a acestei capodopere, cu întretăierile subtilităţilor ei, pâlpâind ca faţetele unui diamant, îşi capătă deplinătatea semnificaţiilor sale. Sala o urmăreşte fascinată. La reprezentaţia, specială, dată ca o premieră, privesc în obscuritatea tăiată de fâşii de lumină, a sălii înţesate, o lume care aşteaptă replicele celebre cu o atenţie sporită, cu surâsul anticipat.

Membrii guvernului, veniţi aproape toţi, îşi comunică manifest unii altora plăcerea câte unui moment semnificativ, aplaudă călduros, amuzaţi, odată cu sala, « potrivelile » savuroase ale textului, subliniat de o echipă de interpreţi, care întruneşte cele mai mari nume ale teatrului nostru contemporan de comedie.

De altfel, anul acesta, în frunte cu Preşedintele şi Primul vice-preşedinte al Consiliului, membrii guvernului găsesc timp să vie punctuali la toate premierele, aproape bisăptămânale, pe care Teatrul Naţional le dă pe rând, în cele patru săli ale sale.

Pe vremuri, oamenii politici « se lăudau » că ei nu merg la teatru. Despre un faimos istoric preşedinte de consiliu se spunea că nu fusese văzut, într'o viaţă de om, decât o singură dată la Teatrul Naţional, venit şi atunci fiindcă nu putuse să scape de stăruinţa unui actor popular, pe care nu avea cum să-l refuze, — căci Iancu Brezeanu îşi putea îngădui multe.

De altfel, acelaşi istoric personaj să lăuda, cu o seninătate pe care am comentat-o în acei ani, că « el nu citeşte nici o gazetă ». Niciodată n'am priceput de ce poate fi cineva mândru că nu citeşte gazetele. Mi se părea că această laudă, indiscretă în vanitatea ei naivă, explica multe.

Explică de ce Caragiale este mereu pe firmamentul vieţii româneşti, iar omul nostru — acolo unde este.

CAMIL PETRESCU

CITIȚI ȘI RĂSPÂNDIȚI

COLECȚIA

CARTEA POPORULUI

AU APĂRUT:

1. AL. SAHIA .... Uzina vie — Ploaia din Iunie
2. PETRU DUMITRIU .... Dușmănie
3. PETRE IOSIF .... Cifrul
4. AL. JAR .... Moartea lui Iosif Clișci
5. MARIN PREDA .... O adunare liniștită
6. PETRE DRAGOȘ .... Campania
7. EUGEN VOROBIEV .... Vreau să trăesc
8. GEO BOGZA .... Moartea lui Iacob Onisia
9. V. MAIACOVSKI Lenin (traducere de Cicerone Theodorescu)
10. MIHAIL SORBUL .... Meeting
11. CONST. ARGEȘEANU ...... Țambalul lui Guran

★

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
39 B-DUL ANA IPĂTESCU 39
BUCUREȘTI

Rugăm pe colaboratorii noștri să ne trimită, odată cu manuscrisele, adresa exactă unde să li se expedieze onorariul.

Manuscrisele primite vor apărea în ordinea dictată de necesitățile redacționale.

Manuscrisele neapărute nu se înapoiază.

Rugăm stăruitor pe colaboratorii noștri să ne trimită manuscrise citețe și corectate.

★

MONITORUL OFICIAL
ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI 1948

C. 15.672

LEI 150.—